



T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA
KÖYCÜ SÖYLEM

DOKTORA TEZİ

Merve YILMAZ

Danışman
Doç. Dr. Emel HİSARCIKLILAR

TOKAT-2024

ETİK SÖZLEŞME

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Doç. Dr. Emel HİSARCIKLILAR danışmanlığında hazırlamış olduğum “Demokrat Parti Dönemi Türk Romanında Köycü Söylem” adlı doktora tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

05/12/2024

(Merve YILMAZ)

JÜRİ KABUL VE ONAY

İTHAF

“Kabuğunu kırmaya çalışan ÷lkemin tüm güzel çocuklarına...”

ÖN SÖZ

Bu tez çalışmasında *Demokrat Parti Dönemi Türk Romanında Köycü Söylem* başlığı altında, 1950-1960 yılları arasında yazılmış romanlarda köy ve köylü, köycü söylem bağlamında ele alınmıştır. Demokrat Parti Döneminin siyasi, toplumsal ve kültürel dönüşümlerinin yansımaları taşıyan bu romanlar, köy hayatının ideolojik ve estetik temsillerini, dönemin toplumsal paradigmasını anlamaya yardımcı olmaktadır.

1950’li yıllar, Türkiye’de çok partili yaşamın var olduğu, köylülerin siyasi konjonktürün merkezinde olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, özellikle köyü ve köylüyü anlatan romanlarda, köylerdeki olanakların kısıtlılığı, köylülerin yoksulluğu, sorunları, yaşadıkları mağduriyetler ve direnişleri merkeze alınmakta ve bunun üzerinden köycü söylem inşa edilmektedir. Çalışmada, dönem içerisinde köy ve köylünün nasıl temsil edildiği ve yazarların ideolojik perspektiflerle köylü yaşamını nasıl ele aldığı ve bu söylemin edebî bağlamda nasıl meydana geldiği incelenmiştir.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde kavramlar, kültür kurumları ve yayın organlarından bahsedilmiştir. Kurulan kavramsal çerçevenin ardından II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Döneminde halkçılık politikaları ele alınmıştır. İkinci bölümde Demokrat Parti’nin kurulmasına giden süreçten bahsedilmiş; kuruluşu, iktidarda olduğu dönem ve çalışmanın politik zeminlerinden birini oluşturan Demokrat Parti’nin köy ve köylü politikalarına özellikle değinilmiştir. Üçüncü bölümde köy romanının dünya ve Türk romanındaki gelişimi anlatılmıştır. Dördüncü bölümde Demokrat Parti Döneminde Türk romanının genel çerçevesi çizilmiştir. Çalışmanın esas kısmını beşinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde romanlarda yer alan köy ve köylü imgesi, köyün toplumsal değişim ve dönüşümü, köylülerin bu dönüşüm nedeniyle elde ettikleri yeni kimliği, köylünün inanç dünyası ve ideolojik yönelimleri, otorite-köylü ilişkisi, köylünün mağduriyeti ve başkaldırısı ayrı başlıklar etrafında değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde emeği geçen ve her biri benim için büyük bir değer taşıyan kıymetli isimlere teşekkürü bir borç bilirim. Öncelikle, tezimin her aşamasında yanımda olan, bana yol gösteren, yoluma ışık olan değerli danışmanım Doç. Dr. Emel Hisarcıklılar’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, kıymetli katkılarıyla çalışmama değer katan Prof. Dr. İsmet Türkmen ve Prof. Dr. Hatem Türk’e minnettarlığımı ifade etmek isterim. Onların destekleri ve önerileri benim için oldukça

kıymetliydi. Ayrıca, jüri üyelerim Prof. Dr. Nilüfer İlhan ve Prof. Dr. Cihan Çakmak’a değerli zamanlarını ayırıp çalışmamı titizlikle inceledikleri, değerlendirdikleri ve bana yeni ufuklar açtıkları için müteşekkirim. Bu akademik yolculukta ve hayatımın her anında desteğini esirgemeyen, varlığıyla bana güç veren, sevgisini her daim hissettiren canım annem Nazlı Yılmaz’a gönülden şükranlarımı sunarım. Aynı zamanda, her koşulda yanımda olan, akademik hayatımda rehberim ve ilham kaynağım olan canım dayım Prof. Dr. Fatih Yılmaz’a derin bir teşekkür borçluyum. Son olarak, bu zorlu süreçte yanımda olan varlıklarıyla bana güç katan tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. İyi ki varsınız...

Saygılarımla,

Merve YILMAZ

ÖZET

Demokrat Parti Dönemi Türk Romanında Köycü Söylem

Yılmaz, Merve

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Emel Hisarcıklılar

Aralık 2024, xiii + 389 sayfa

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti, köylü kesimin ekonomik ve sosyal yaşamının iyileştirilmesini hedefleyen kırsal kalkınmayı sağlayacak çeşitli politikalar yürürlüğe koymuştur. Köy ve köylü üzerinden yürütülen politikalar toplumda değişim ve dönüşüm yaratmıştır. Edebiyat da bu değişimden etkilenmiştir. “Demokrat Parti Dönemi Türk Romanında Köycü Söylem” başlıklı bu çalışma, söz konusu dönemde yazılan romanlarda köycü söylemin nasıl şekillendiğini, toplumda yaşanan değişimlerin edebiyata nasıl yansıdığını göstermeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda nitel araştırma analizleri kullanılmış, özellikle söylem ve içerik analizi üzerinden hareket edilmiştir. Demokrat Parti Dönemi olan 1950-1960 yılları arasında köyü ve köylüyü anlatan 26 roman incelenmiştir. Bu eserlerde köycü söylemin varlığı tespit edilmiş ve detaylı okuma yapılmıştır. Çalışma kapsamında önce meselenin iyi anlaşılabilmesi adına dönem içerisindeki kavramlar, aktörler ve uygulamalardan bahsedilmiştir. Köycü söylemi meydana getiren tarihsel ve teorik temeller ele alınmıştır. Nihayetinde Demokrat Parti’nin kuruluş ve darbeye gidiş süreci anlatılmıştır. İncelenen romanlar üzerinden köycü söyleme dair ifadeler örneklendirilmiştir. Romanlardaki köy ve köylü tasvirleri, köyün toplumsal değişimi ve dönüşümü, değişen köylünün oluşturduğu yeni kimlik, köylünün inanç dünyası ve ideolojik yönelimleri, otorite ve köylü ilişkisi, köylünün mağduriyeti ve başkaldırısı söylemle ilişkilendirilmiştir. Çalışma sonucunda, Demokrat Parti Dönemi romanlarında köycü söylemin belirgin bir şekilde yer aldığı tespit edilmiştir. Köylülerin algılanışının siyasi ideolojiyle birlikte farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu çalışma, dönemin romanlarında köycü söylemi çok boyutlu olarak analiz etmektedir. Söylem tarihsel, ideolojik ve edebî boyutları üzerinden incelenerek, edebiyatın toplumsal ve siyasal süreçle nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Köylü, Roman, İdeoloji, Köycü Söylem

ABSTRACT**Peasantist Discourse in Turkish Novels of the Democratic Party Era**

Yılmaz, Merve

Doctorate's Degree, Department of Turkish Language and Literature

Advisor: Associate Professor Dr. Emel Hisarcıklılar

December 2024, xiii + 389 pages

The Democratic Party, which came to power in 1950, implemented various policies aimed at rural development to improve the economic and social life of the rural population. Policies focused on villages and villagers brought about significant social change and transformation. Literature was also influenced by this wave of change. This study, titled "Peasantist Discourse in Turkish Novels of the Democratic Party Era," aims to demonstrate how peasantist discourse were represented in novels written during this period and how the societal changes of the time were reflected in literature. The study employed qualitative research methodologies, particularly discourse and content analysis. 26 novels portraying villages and villagers from the 1950–1960 period, known as the Democratic Party Era, were examined. The study first discussed the period's concepts, actors, and practices to provide a solid understanding of the subject. The historical and theoretical foundations underpinning peasantist discourse were elaborated. Additionally, the establishment of the Democratic Party and the process leading to its eventual downfall were outlined. Expressions related to peasantist discourse were exemplified through the novels analyzed. Descriptions of villages and villagers, the social transformation of the rural community, the new identities formed by the evolving peasantry, the belief systems and ideological orientations of villagers, the relationship between authority and villagers, as well as the victimization and resistance of villagers, were all examined regarding the discourse. The findings revealed that peasantist discourse is distinctly present in Turkish novels of the Democratic Party Era. It was observed that perceptions of villagers varied in connection with political ideologies. This study provides a multidimensional analysis of peasantist discourse in the period's novels. Examining the discourse through historical, ideological, and literary dimensions aims to reveal how literature interacted with social and political processes.

Keywords: Democratic Party, Peasantism, Novel, Discourse, Peasantist Discourse

İÇİNDEKİLER

Etik Sözleşme.....	i
Jüri Kabul Ve Onay.....	ii
İthaf.....	iii
Ön Söz.....	iv
Özet	vi
Abstract.....	vii
İçindekiler.....	viii
Tablolar Listesi	xi
Ekler.....	xii
Kısaltmalar	xiii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	9
1.1. Bu Devlet Nasıl Kurtarılabılır? (1908-1923).....	9
1.2. Türkçülüğün Kültür Kurumları ve Yayın Organları (Cemiyetler ve Dergiler).....	13
1.2.1. Türk Derneği (1908)	13
1.2.2. Türk Yurdu Cemiyeti (1911)	14
1.2.3. Türk Yurdu Dergisi (1911).....	15
1.2.4. Türk Ocakları (1912)	15
1.2.4.1. Köycüler Cemiyeti (1911)	18
1.2.5. Köylü Bilgi Cemiyeti (1914)	19
1.3. II. Meşrutiyet Döneminde Basın-Yayın Faaliyeti:	20
1.3.1. Köylü Gazetesi.....	20
1.3.2. Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi	21
1.3.3. Halka Doğru Cemiyeti	23
1.3.4. Halka Doğru Dergisi (1913)	23
1.4. Meşrutiyet Dönemi'nde Halkçılık ve Rus Halkçılık Düşüncesi.....	24
1.5. Yeni Türkiye (1923-1946).....	26
1.5.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Halkçılık	29
1.5.1.1. Millî Kültür Cemiyetleri Olarak Halkevleri	33

1.6.	İlköğretime Köy Öğretmeni Yetiştirme Girişimleri	39
1.6.1.	Köy Muallim Mektepleri	43
1.6.2.	Köy Öğretmen Okulları	46
1.6.3.	Köy Enstitüleri	48
İKİNCİ BÖLÜM.....		55
2.1.	CHP İçerisinde Muhalefetin Şekillenışı ve Demokrat Parti'nin Kurulmasına Giden Süreç.....	55
2.2.	“Seçimleri Demokratlar, Mazbataları Halkçılar Kazandı”	61
2.3.	Demokrat Parti 1950-1954 Dönemi.....	65
2.4.	1954-1957 Döneminde Demokrat Parti.....	68
2.5.	1957-1960 Döneminde Demokrat Parti; <i>Türkiye’de On İkiye Çeyrek Var</i> 70	
2.6.	Demokrat Parti Döneminde Köy ve Köylü Politikaları.....	72
2.6.1.	Demokrat Parti Dönemi’nde Tarımda Makineleşme.....	77
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....		83
3.1.	Köy Romanının Dünyada ve Türk Romanındaki Gelişimine Dair.....	83
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....		94
4.1.	Demokrat Parti Dönemi Türk Romanının Genel Görüntüsü	94
BEŞİNCİ BÖLÜM.....		142
5.1.	Romanlarda Köy ve Köylü İmgesi	143
5.1.1.	Köy İmaji	143
5.1.2.	Köylü İmaji.....	151
5.1.2.1.	Köylü Kadın.....	162
5.1.3.	Köyde Öteki Olmak	191
5.1.4.	Kırılgan Bedenler: Köyde Hastalık.....	195
5.1.5.	Köyde Kültürel Ögeler ve Ritüeller.....	198
5.2.	Köyün Toplumsal Değişim ve Dönüşümü.....	207
5.2.1.	Eğitimin Köylülerin Değişimi İçin Kilit Güç Olarak Algılanması... 207	
5.2.1.1.	“Kendi Kültürüne Yabancılaşan Birey”den “İdealist Birey”e: Öğretmenler ve Aydınlar	208

5.2.2.	Tarımda Makineleşmenin Köydeki İzleri	219
5.3.	Köyden Kente: Kimlik, Karşıtlık ve Nostalji	225
5.3.1.	Evini Sirtında Taşıyan Köylüler: Yorganlılar.....	225
5.3.2.	Köylülerin Şehre Bakışı ile Köy- Şehir Arasındaki Kültürel ve Sosyal Farklılıklar	226
5.3.3.	Yitirilmiş Ev: Nostalji.....	235
5.4.	Köylünün İnanç Dünyası ve İdeolojik Yönelimleri.....	241
5.4.1.	Dinî İnanç	242
5.4.2.	Batıl İnanç	249
5.4.3.	İdeolojinin Yansımaları	259
5.5.	Köyde Devletin İzleri: Otorite ve Köylü İlişkisi	274
5.5.1.	Kaymakam ve Savcı	274
5.5.2.	Jandarma	279
5.5.3.	Devletin Köydeki Eli: Muhtar	281
5.6.	Köylünün Mağduriyeti ve Başkaldırısı	285
5.6.1.	Köylünün Mağduriyeti.....	285
5.6.1.1.	Köylünün Çıkmazı.....	286
5.6.1.2.	Köy ve Kasaba Eşrafı Tarafından Yaratılan Mağduriyet	291
5.6.1.3.	Muhtar veya Köy Ağası Tarafından Yaratılan Mağduriyet.....	293
5.6.1.4.	Köy Toplumundaki İçsel Adaletsizlik	302
5.6.2.	Direnış ve Başkaldırı	307
5.6.2.1.	Bireysel Başkaldırı.....	308
5.6.2.2.	Kolektif Başkaldırı.....	332
5.6.2.3.	Doğaya Karşı Direniş.....	341
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		345
KAYNAKÇA.....		360
ÖZGEÇMİŞ		390

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Demokrat Parti ile İlgili Hazırlanan Tezlerin Branş Bazında Gösterimi	2
Tablo 2: Köy Muallim Mektepleri Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu.....	45
Tablo 3: Köy Öğretmen Okulları Okul ve Öğrenci Durumu.....	48
Tablo 4: 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları.....	66
Tablo 5: 2 Mayıs 1954 Seçimleri.....	68
Tablo 6: 27 Ekim 1957 Seçimleri.....	70
Tablo 7: 1952 Sonbahar Anketine Göre Köylerde Çiftçi Ailelerinin İşledikleri Toprak Büyüklikleri ve Yüzdesi	75
Tablo 8: Marshall Plânına Göre 1951 Yılında Alınan 6407 Traktörün İllere Göre Dağılımı	78
Tablo 9: Bazı Tarım Alet ve Makine Sayılarının Yıllara Göre Değişimi.....	80
Tablo 10: Kentsel, Kırsal ve Toplam Nüfus	135
Tablo 11: Köyü Terk Etme Nedenler (% olarak)	135
Tablo 12: 1950-1960 Arası Köycü Söylemin Yer Aldığı Romanlarda Çatışma Figürleri	302

EKLER

EK- 1 Halkevleri ve Çıkarttıkları Dergiler	381
EK- 2 Türkiye’de Açılan Köy Enstitüleri ve Kuruluş Tarihleri	383
EK- 3 Demokrat Parti Döneminde Türk Romanları.....	384
EK- 4 Çalışma İçerisinde Yer Alan Romanların Yapı Unsurları	387



KISALTMALAR

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
akt.	: Aktaran
BGMZ	: Bağımsız
BCA.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.	: Çeviren
ÇTK	: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
DP	: Demokrat Parti
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
md.	: madde
MSK	: Milletvekili Seçim Kanunu
No.	: Numara
s.	: Sayfa
S	: Sayı
vd.	: ve diğerleri
TDK	: Türk Dil Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi

GİRİŞ

“Demokrat Parti Türk Romanında Köycü Söylem” başlıklı bu doktora tezinde Demokrat Parti Dönemi’nde yayımlanan Türk romanlarında yer alan köycü söylem tartışılmıştır. 1950-1960 yılları arasında yayımlanmış 96 roman içerisinden köye, köylüye yönelik söylemleri olduğunu tespit ettiğimiz 26 roman incelenmiştir.

Edebî ürünlerdeki tarihin varlığı, etkisi, tarih alanıyla olan ilişki çerçevesinde, edebî eser yaratıcılarının söylemlerini hem şekillendirmekte hem de çeşitlendirmektedir. Bu söylemler kimi zaman benzerlik, bir örtüşme içindeyken kimi zaman da farklılıklar üzerinden ayrılmaktadır. Bu doğrultuda “köycü söylem” kavramı üzerine inşa edilmekte olan çalışma 1946-1960 tarihleri arasında siyasi arenada boy göstermeye başlayan Demokrat Parti özelinde sınırlandırılmıştır. Bu tez bağlamında Demokrat Parti Dönemi roman yazarlarının köye, köylüye yönelik köycü söylemlerinde örtüşme ve ayrışmalar saptanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet’in 1923’te ilanı ile Türk toprakları demokratikleşme, ulusallaşma sürecine girmiştir. Lakin yeni kurulan devletin yaşadığı pek çok sorun (1929 Dünya Ekonomik Buhranı, İkinci Dünya Savaşı) Demokrasi rejiminin tam manasıyla gerçekleşmesine engel olmuştur. Buna rağmen 1924 yılında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın ve 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kurulması, ulusal egemenlik ve gerçek bir demokratik yaşam için deneme niteliği taşımaktadır. Ancak bu partilerle istenilen demokratik dönüşüm elde edilememiş, kısa sürede çeşitli sebeplerle kapatılmışlardır. 1946’da çok partili seçimlerin yapılmasıyla Türkiye’de siyasi rekabetin zemini hazırlanmış, 1950 seçimlerinde ise halkın özgür iradesiyle iktidar değişikliği gerçekleşerek demokrasi olgunlaşma sürecine girmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde 1946 yılı itibarıyla çok partili hayatın oluşması, ideolojik söylemlerdeki çeşitliliğin ve uygulamaların artması edebî ürün yaratıcılarını da etkilemektedir. Etkilenen edebî yaratıcılar, ideolojik unsurlar altında yeni bir kurgu dünyası inşa etmektedirler. Söylemlerin çeşitliliğinin geniş bir aralıkta olması da farklı seslerin çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

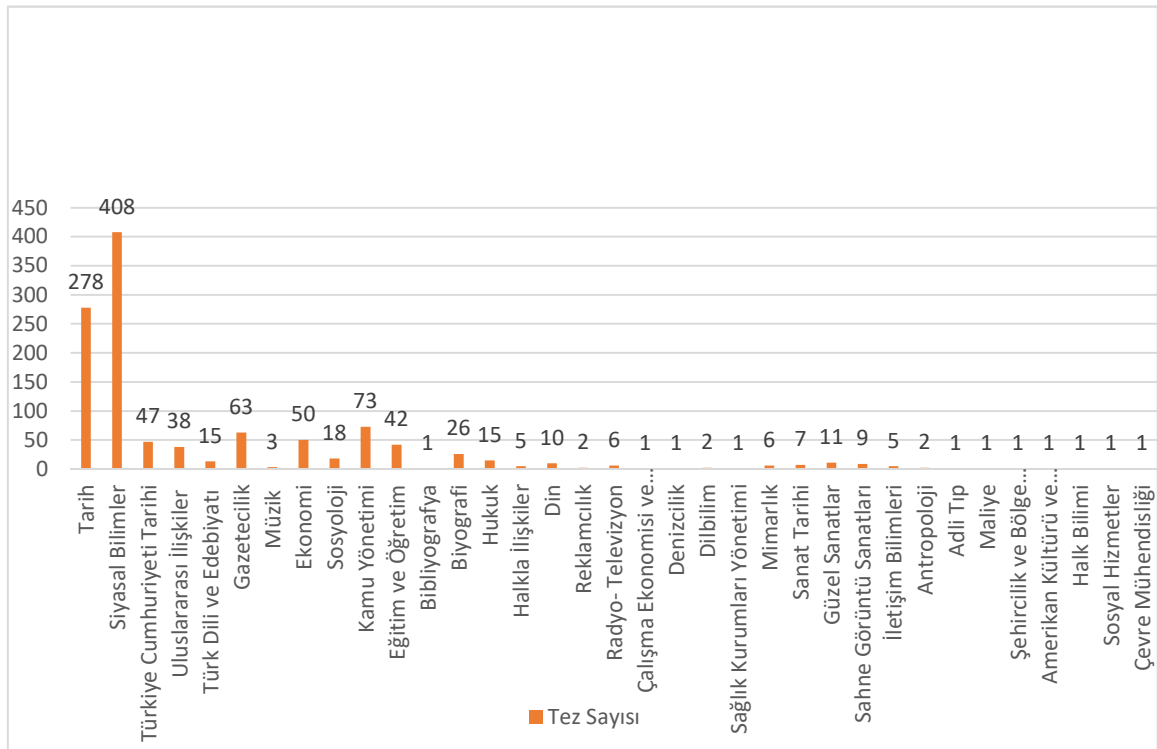
Peki, bu çeşitliliği sağlayan politik düzlemde neler olmuştur? Sürecin gelişimi nasıl sağlanmıştır? Cumhuriyet’in ilk yıllarında devlet halka yönelmiştir. Bundaki temel sebep ise Cumhuriyet ideolojisinin halka benimsetilme isteğidir. Bu istek doğrultusunda

pek çok kültür, ideoloji ve eğitim kurumu inşa edilmiştir. Çalışmanın temelini hazırlayan unsurlar da bu kurum ve ideolojik yapıların inşa edildiği zemindir.

Çalışmanın Amacı

Bu tezin amacı, Demokrat Parti'nin kuruluşundan 1960 yılına kadarki sürece odaklanarak romanlar üzerinden yazarların köycü söylemlerini tespit etmektedir. Yapılan tez çalışmalarına dikkat edildiğinde Demokrat Parti Dönemi Türk romanlarındaki Köycü söylem üzerine çalışma eksikliği fark edilmiştir. “Köycü Söylem” den bahsedilen çalışmalara bakıldığında YÖK Tez’de Başak Akgül’e ait “İkinci Meşrutiyet Döneminde Köycü Söylem” başlıklı sosyoloji alanında yüksek lisans tezi, Gizem Baykal’a ait “Çağdaş Türk Sanatında Arabesk Kültür: Gülsün Karamustafa’nın İşlerinde Göç, Kimlik Ve Estetik” başlıklı sanat tarihi alanında yüksek lisans tezi, Zeynep Aydın’a ait 1908-1923 Yılları Arası Köy Politikaları” başlıklı siyasal bilimler alanında yüksek lisans tezi ve son olarak Altan Öztürk’e ait “Cumhuriyet Döneminde Köycülük Politikaları: İzmir, Aydın, Denizli Örneği” başlıklı tarih alanında yüksek lisans teziyle karşılaşılmıştır. Demokrat Parti Dönemini anlatan tez sayısı ise daha fazladır. 1185 tezde Demokrat Parti Dönemine değinilmiştir. Bunların tamamının ismini burada zikretmek mümkün değildir. Ancak tezlerin yazım alanlarına dair aşağıdaki istatistiki bilgi sunulabilir. Buna göre;

Tablo 1: Demokrat Parti ile İlgili Hazırlanan Tezlerin Branş Bazında Gösterimi



- Hisarcıklılar, E. (2023). *1960-1980 Arası Türk Şiirinde Şiir-İdeoloji İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışmada Demokrat Parti'nin kapanmasına giden süreçte değinilmiştir.
- Karadişoğulları, E. (1999). *Samet Ağaoğlu: İnsan Eser* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışmada "Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri"nden bahsedilmiştir.
- Çandır, M. (2001). *Samet Ağaoğlu'nun Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerine Bir Çalışma*. (Doktora Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu eserde "Demokrat Parti'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri" açıklanmıştır.
- Dağdekin, F. (2021) *Türkiye'de Dil Tartışmaları ve Türk Dil Kurumu (1950-1983)*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmada "1950 Seçimlerinden" bahsedilmiştir.
- Çetinkaya, F. (2019). *27 Mayıs Darbesi'nin Türk Romanına Yansıması*. (Doktora Tezi). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu tezde "Demokrat Parti ve 27 Mayıs Süreci" detaylı bir şekilde anlatılmıştır.
- Atabağsoy, N. (2015). *Türk Romanında Gayrimüslime Bakış (1900-1960)*. (Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu çalışmada "Demokrat Parti Dönemi'ndeki Gelişmeleri ve Bu Gelişmelerin Türk Romanına Yansıması"na değinilmiştir.
- Kurt, A. (2011). *1950 Sonrası Türk Romanında Anadolu'dan İstanbul'a Göç*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu tezde göçe neden olan sebepler verilirken Demokrat Parti'ye değinilmektedir.
- Arkon, G. (2010). *Türk Romanında Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri (1923-1960)*. (Doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmada "Çok partili Dönem" başlığı adı altında Demokrat Parti dönemi de ele alınmıştır.
- Özata Dirlikyapan, J. (2007). *Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*. (Doktora Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmada "1950'li Yıllarda Türkiye'de Yaşanan Siyasal ve Kültürel Gelişmeler'den bahsedilmiştir.

Yüksek lisans tezlerinde ise Demokrat Parti'ye şu yönleriyle rastlamak mümkündür:

- Yazer, H. (2019). *Adalet Ağaoğlu'nun Romanına Yansıyan Zamanın İzdüşümü*. (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu tez çalışmasında Demokrat Parti Dönemi siyasi gelişmelerine yer verilmiştir.
- Köroğlu, E. (2019). *Türk Romanında Köy Enstitüleri Olgusu Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmada köy enstitülerinin kapatılması süreci Demokrat Parti Dönemi üzerinden ele alınmıştır.
- Turan, K. (2011). *Attila İlhan'ın Romanlarında Yakın Tarih*. (Yüksek Lisans Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu tezde Demokrat Parti'den ve 27 Mayıs darbesini hazırlayan sebeplerden bahsedilmektedir.
- Öztürk, J. (2008). *Tarık Buğra'nın Matbu Romanları Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bu tezde Demokrat Parti döneminde yer alan ve Demokrat Parti'den bahseden birkaç esere değinmiştir.
- Durmaz, Ö. F. (1998). *Kemal Tahir Romanlarında Tarih ve Toplum*. (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Esere YÖK tez üzerinden erişim sağlanamamıştır.
- Yine, Örgen, E. (1996). *Samet Ağaoğlu'nun Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışmaya YÖK tez üzerinden erişim sağlanamamıştır.

Görüldüğü üzere Türk Dili ve Edebiyatı alanında ortaya konulan tez çalışmalarında Demokrat Parti Dönemi siyasal, kültürel programlara oldukça az değinilmiş, çalışmalar sınırlı tutulmuştur. Yine köy romanı ile ilgili çalışmalar incelendiğinde Demokrat Parti Dönemini işleyen müstakil bir eser olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Ramazan Kaplan'ın *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*¹ isimli eserinde 1950-1960 dönemi bir bütün olarak ele alınmış, tematik olarak incelenmiş, yazarların söylem benzerlikleri ya da farklılıkları üzerinde durulmamıştır. Yine bu dönemi oluşturan tarihî ve siyasi zemin derinlikle işlenmemiştir. *M. Asım Karaömerlioğlu'nun Orada Bir Köy Var Uzakta: Erken Cumhuriyet Döneminde*

¹ Kaplan, Ramazan (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. İstanbul: Akçağ Yayınları

*Köycü Söylem*² isimli eser Cumhuriyet tarihi ve ideolojisine yönelmekte, edebî kısma sadece üç yazar üzerinden değinmektedir. Gündüz Akıncı, *Türk Romanında Köye Doğru* isimli eserinde köy romanının başlangıcını oluşturan ilk üç esere değinmiştir. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*³ eserinde ise Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'in eserlerine eleştirel bir bakış yöneltmiştir. Bu konuda tespit edebildiğimiz son çalışma Erkan Irmak'ın *Eski Köye Yeni Roman* isimli eseridir. Yazar, bu çalışmasında köy romanının tarihi, kökeni ve sonunu ele almış bu nedenle de dönemi 1950-1980 şeklinde belirlemiştir. Bu bağlamda bu eksikliğin giderilmesi ve tarih-edebiyat ilişkisinin edebî esere yansımalarının görülebilmesi için bu tezin oluşturulması kararı verilmiştir. Dönemin mevcut politikalarını kurgusal bir zemine konuşlayan yazarların meseleyi nasıl algıladığı ve bu algılamının hangi yönüyle esere yansıtıldığı merakı da tezin oluşturulma amaçları arasında yer almaktadır. Yazarların söylemlerine yansıyan benzerlik ve zıtlıklar ise tezin tartışma noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma Soruları

- Demokrat Parti'yi siyasi sahneye hazırlayan tarihî ve politik süreç nedir?
- Demokrat Parti'nin kuruluşundaki etkenler nelerdir?
- Demokrat Parti'nin köye ve köylüye yönelik politikaları nelerdir?
- Demokrat Parti dönemi Türk romanı nasıldır?
- Demokrat Parti Türk romanlarında köycü söylem nasıl inşa edilmiştir?

Bu tezde yapılan literatür taramalarından hareketle politik söylemlerin, tarihî arka planların kurgusal eseri nasıl biçimlendirdiği sorusu üzerinden söylem analizi yapılmıştır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında “Köycü Söylem” mefhumu, Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1950-1960 yılları ile sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni Erken Cumhuriyet olarak adlandırılan 1923-1946 yılları arasının başka bir çalışmanın ele alınmış olmasıdır. Tezin konusuna ilaveten, bu dönem köycü söylemin şekillenebilmesi için Meşrutiyet Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi “halkçılık” ideolojisi üzerinde durulmuştur. Dönemdeki

² Karaömerlioğlu, Asım (2017). *Orada Bir Köy Var Uzakta (Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

³ Moran, Berna (2019). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2* (Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a). İstanbul: İletişim Yayınları.

politik söylemler (meclis konuşmaları, nizamnameler), kültürel kurumlar, basın-yayın organları üzerinden söylem analizi yapılmıştır.

Tezin içeriğini zabıt cerideleri, meclis tutanakları, nizamnameler, gazeteler, dergiler, tezler, biyografik eserler, inceleme kitaplarının sistemli bir şekilde incelenmesi ve bir bağlama oturtulmasına ek olarak bu inceleme neticesinde dönem yazarlarının etkilenmeleri, bu etkilenmeleri romanlarına hangi söylemler üzerinden yansıttıkları oluşturmaktadır. İçerik analizi adı verilen bu yöntem “Verileri belirli bir bağlamda, bir grubun veya kültürün onlara yüklediği anlamlar ışığında analiz etmeyi amaçlayan içerik analizi, zengin bir sosyal-bilimsel yapılar repertuarına kapı açar” (Krippendorff, 1989, s. 403-404).

Çalışmada kullanılan bir diğer yöntem ise eleştirel yöntem analizidir. Bu yöntem, “Olayların ve metinlerin iktidar ilişkileri ve iktidar mücadelelerinden nasıl ortaya çıktığını, ideolojik olarak nasıl şekillendiğini araştırmakta ve bu ilişkiler arasındaki nedensellikleri sistematik olarak keşfetmek için kullanılmaktadır” (Fairclough, 1995 s. 132). Her yazarın kurgu içerisinde mutlak bir niyeti vardır. Eleştirel yöntem analizi bu yöntem üzerinden anlam çözümlemesi yapma amacı gütmektedir. Böylece yazarın niyeti öğrenilmektedir. Peki, yazarın niyetini ne belirlemektedir? Tarihî, sosyal ve siyasi faktörler yazarın niyetini belirlemektedir. İş bu çalışma da yazarın niyeti üzerine kurulan söylemi üzerinde durmaktadır. Üzerinde durulan bu niyet dar alanda “Köycü Söylem” olarak belirlenmiştir. “Pragmatik (edimbilimsel) bir yöntem olan eleştirel söylem analizi, metinlerin klasik lingüistik ve edebî metin çözümleme yöntemleri ile ortaya konulamayacak yönlerini çözümlemede başarılıdır” (Solak, 2011, s. 3).

Tezde aynı zamanda hermenötik⁴ yöntemden de yararlanılmıştır.

“İnsan kültürel bir varlıktır. Bu nedenle insanın eylemine ilişkin herhangi bir açıklama getirebilmek için doğa bilimlerinden daha derin bir yöntem kullanılması gerektiğini düşünen Dilthey, bir kavramı ya da eylemi anlamak için, içinde yaşanılan kültüre ve tarihsel bağlama bakmak gerektiğini vurgulamıştır. Kültürel yapı, tarihsel bağlam içinde değişkenlik gösterdiğinden kavramları veya insana ilişkin eylemleri anlayabilmek ancak dönemin sosyal ve kültürel dokusuna sızmak ile mümkündür. Dilthey, anlam bilimleri adını verdiği bu yeni bilim anlayışını “yaşantı” kavramı ile tarif etmektedir” (Fıncıoğulları, 2016, s. 288).

Tezde köye, köylüye dair hangi söylemlerin sıklıkla kullanıldığı, yazarların benzer yahut zıt ifadeleri içerik analizi ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Romanların nasıl

⁴ “Bir metni anlamaya yönelik, metin yorumlamasını konu olarak alan öğretisi.” (Akarsu, 1998, s. 200).

inşa edildiği, kurgulandığı, söyleme dair nasıl bir dilin kurgulanmasına gidildiği eleştirel analiz yöntemi ile tetkik edilmiştir.

Tezde kullanılan veri toplama aracı ise yazılı ve görsel kaynaklar üzerinden olmuştur. İncelenen ve taranan kaynaklar belli bir süzgeçten geçirilerek çalışmaya alınmıştır. Tezin odak noktası ise belirtilen dönemde yayımlanan Türk romanlarıdır. 26 roman incelenmiştir. Bu romanların arka planını oluşturan tarihî zemin için zabıt cerideleri, nizamnameler, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri, makaleler, akademik çalışmalar, gazeteler, dergiler irdelenmiştir. Resmî Gazete’de yayımlanan yazılar taranmıştır. Ayrıca köycü söyleme sahip olduğu tespit edilen yazarların röportajları da incelenmiştir.

Yapılan kaynak taraması sonucu dönem romanlarında yer alan köycü söylem, tezin merkezi nesnesi haline gelmiştir. Bununla birlikte tezin birinci bölümü “Aktörler, Kavramlar ve Uygulamalar” adını taşımaktadır. Bu bölümde Demokrat Parti’nin kurulmasına kadar giden süreç anlatılmıştır. Bu süreçte pek çok aktör tarih sahnesine çıkmış, yeni uygulamalar sosyal düzlemde karşılık bulmuştur. Köye yönelimin halka yönelim olduğunun farkında olarak önce Meşrutiyet Dönemindeki halkçılık ideolojisinden, bu ideolojinin kaynağı olan narodnizm⁵den bahsedilmiştir. Halkçılık ideolojisinin, kültür kurumlarına yansımaları ve içerisinde barındırdığı milliyetçilik şuurunun tesirleri ile meydana gelen basın-yayın organlarına değinilmiştir. Bilindiği üzere bu tezin bir edebiyat çalışması olması sebebiyle derin detaylı bir tarih yazımına gidilmemiştir. Yine birinci bölümde Cumhuriyetin ilanı ve rejim değişikliği ile gerçekleşen halkçı söylem farklılığına değinilmiştir. Devletin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk’ün halkçılığı, bünyesinde orijinallik barındırmaktadır. Lakin, sınıfsız bir toplum gözüyle oluşturulan bu halkçılık, kuruluşundan 1940’lara kadar iki farklı argüman üzerinden hareket etmiş, *Egemenlik Kayıtsız Şartsız Milletindir* fikriyatıyla başlayan halkçılık yolculuğu 1930’larda *Halka Rağmen Halka Doğru* anlayışına evrilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Demokrat Parti’nin kurulma süreci anlatılmıştır. Bu süreç içerisinde önem arz eden Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Bütçe konuşmalarına ayrıca değinilmiş, bu meseleler üzerinden demokratik yaşama dönüş detaylandırılmıştır. Yine bu bölümde Demokrat Parti’nin meclis konuşmaları ve tutanaklarından hareketle köy ve

⁵ Rus Halkçılık Düşüncesi

köylü politikalarına değinilmiştir. Bölüm içerisinde köylülere yönelik pek çok istatistiki bilgiye yer verilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde Demokrat Parti Döneminde edebiyatın esas meselesi haline gelen köy edebiyatının dünyadaki ve ülkemizdeki gelişim sürecinden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde süreç içerisinde ön plana çıkan romanlara değinilmiştir.

Tezin dördüncü bölümünde ise Demokrat Parti Dönemi Türk romanı geniş çerçevede ele alınmıştır. Dönem romanlarının tematik yönlerinin bahsedildiği bölümde romanlar tarihî bir zemin üzerine oturtulmaya çalışılmıştır. Bölüm sonunda dönemde yer alan tüm romanlar yazar merkezli olacak şekilde tasniflendirilmiştir.

Tezin esas kısmını “Demokrat Parti Türk Romanında Köycü Söylem” başlıklı beşinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde, 1950-1960 yılları arasında yazılan ve köyü, köylüyü anlatan romanlar incelenmiş, köyün, köylünün ve köylüye dair olanların nasıl temsil edildiği ve Demokrat Parti’nin köy odaklı söyleminin edebî alana etkileri ele alınmıştır. Aynı zamanda yazarların siyasi ve dünya görüşlerinin köycü söylemlerine nasıl etki ettiği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise 1946-1960 yılları arasında yayımlanan romanlardan hareketle dönemin iktidar partisinin köy ve köylü politikalarının romana nasıl yansıdığı köycü söylem üzerinden tartışılmıştır. Yazarların köycü söylemleri üzerindeki benzerlikler ve farklılıklar anlatılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMLAR, AKTÖRLER, UYGULAMALAR

1.1. Bu Devlet Nasıl Kurtarılabilir? (1908-1923)

Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşme sürecinde arka planı II. Meşrutiyet'e kadar götürmek gerekmektedir. Çünkü Meşrutiyet Dönemi, yeni rejimin bir tür deney alanı olarak değerlendirilmiş ve bu dönemde uygulamaya konulmaya çalışılan demokrasi girişimleri dikkat çekici bir öneme sahip olmuştur. Ele aldığımız çalışmanın kapsamını oluşturan sorular da bunun üzerine kurgulanmıştır. Buna ilaveten bölümde cevabı aranan ilk soru “Meşrutiyet nedir?” şeklindedir. Meşrutiyet, “Hükümdarlarla yönetilen bir ülkede, hükümdarın ya da bir başbakanın başkanlığı altında bir hükümetin ve yasaları yapan seçilmiş bir parlamentonun bulunduğu yönetim biçimi” (Püsküllüoğlu, 2004, s. 1243) olarak ifade edilmektedir. “Arapça şart kökünden türetilmiş bir kavram olan meşrûtiyyet kelimesi, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı siyasi literatüründe ‘anayasalı ve meclisli saltanat-hilâfet rejimi’ karşılığında kullanılmıştır” (Hanioğlu, 2004, s. 388). Peki, meşrutiyete giden süreçte neler yaşanmıştır?

Bilindiği üzere, Tanzimat ve Islahat Fermanlarından hareketle Osmanlı Devleti'nin siyasi, idarî, adli, mali, sosyal ve kültürel alanlarında pek çok yenilik yapılmış lakin yapılan yenilikler devletin gerilemesine en nihayetinde de yıkılmasına engel olamamıştır. Bu duruma, mevcut yönetimden memnun olmayan halkın çeşitli sorunlarla yüzleşmesi ve yabancı devletlerin, gayrimüslimlerin durumlarını bahane ederek devletin iç işlerine müdahale etmelerine sebep olmuştur. Enver Koray; 1853 Kırım Savaşı sonrasında yaşanan ekonomik bunalımın, Tanzimat liderlerine yönelik tepkileri arttırdığını, Reşit Paşa ve onun yetiştirdiği Âli ve Fuat Paşa, devletin güçlenmesi için çaba göstermelerine rağmen, aydınlar tarafından sert bir şekilde eleştirildiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, eleştirilerin basın aracılığıyla halka yansıdığını, yöneticilerin bu durumdan rahatsız olması nedeniyle de ağır basın yasaklarının getirildiğini, yine gazetelerin sık sık kapanma cezasıyla karşı karşıya kaldığını yukarıdaki sonuçların sebepleri olarak ele almıştır (1983, s. 566). Bu bağlamda, basın üzerindeki yoğun baskının, toplumun demokratikleşmesine olumsuz etkilerde bulunduğu söylenebilmektedir.

Devletin, içine düştüğü bu karanlık durumdan kurtulmasını isteyen Türk aydını, idari sistemin değişmesini, meşruti bir yapının kurulmasını temenni etmiştir. Namık Kemal, Ziya Gökalp, Ali Suavi, Agâh Efendi gibi Genç Osmanlılar Cemiyeti'ne üye olan aydınlar Kanun-i Esasi'yi yeniden yürürlüğe koymayı istemekte, meşrutiyet anlayışını idari sistemin kalıcı parçası haline getirmek için çabalamaktadırlar.

“Genç Osmanlıların yaklaşık on yıl süren faaliyetleri sonunda yaydıkları fikirleri samimiyetle benimseyen Mithat Paşa da devletin 1875'te geçirmekte olduğu buhranlardan kurtulması için devlet idaresinin değiştirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ona göre yeni idarenin ağırlık noktasını millet meclisi oluşturmali; bu mecliste, milliyet, din ve mezhep farkı gözetmeksizin seçilen Osmanlı mebusları yer almalıydı.” (Turan; Yalçın; Şahin; Safran, 1997, s. 46).

23 Aralık 1876 tarihinde Osmanlı Devleti yönetim sisteminde değişikliğe gitmiş ve I. Meşrutiyet ilân edilmiştir. Bunda II. Abdülhamid'in tahta çıkarken Yeni Osmanlılar Cemiyeti'ne ettiği vaadin önemli payı yer almaktadır. Osmanlı Devleti'nin son asrında yönetim sisteminde yapılan bu değişiklik, tarihî ve siyasi anlamda dönem için önem arz etmektedir. Bu yönetim şeklinde padişah daha az sorumluluk sahibidir. “Sorumlu olan sadrazam ve nazırlardı. Padişah devlet sistemi içinde merkezi konumunu eskiden örf ve siyasal güçten alırken, meşrutiyetin padişahı anayasadan almaktaydı. Milletvekilleri (mebuslar) bu sistemde anayasa değil padişaha sadakatle yükümlü kılınmışlardı” (Akın, 2010, s. 21). Meşrutiyetin ilânı; 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın yenilgiyle sonuçlanması, Rusların Yeşilköy'e kadar ilerlemeleri, Meclis-i Mebusan'da II. Abdülhamid ve askerlerinin suçlanmasına neden olmuştur (Çetin, 2007, s. 15-16). II. Abdülhamid, bu durumları bahane göstererek Meclis-i Mebusan'ı feshetmiştir.

II. Abdülhamid'in Osmanlı-Rus Savaşı'nı bahane ederek meclisi kapatması ve Kanun-ı Esasî'yi askıya alması, Türk aydınlarını parçalanan ülkeyi kurtarmak için yeni yollar aramaya sevk etmiştir. I. Meşrutiyet kaldırıldıktan sonra II. Abdülhamit'in sıkı takibine rağmen bazı gizli faaliyetler yürütülmüş ve cemiyetler kurulmuştur. II. Meşrutiyet ise Osmanlı aydınlarının, özellikle Jön Türkler ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin çabaları sonucu 23 Temmuz 1908'de ilân edilmiştir. İç ve dış düzlemde yaşanan olumsuz durum, Osmanlı toplumunda, özellikle aydın kadrolar arasında belli görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu noktada Meşrutiyet, bünyesinde pek çok ideolojik düşünceye de ev sahipliği yapmış olur. “Birinci Meşrutiyet zamanında meydana çıkan ve kökleri Tanzimat'a kadar giden birbirine zıt dünya görüşleri, II. Meşrutiyet'in hürriyet havası içinde daha çok karşı karşıya gelme ve çatışma imkânı buldu” (Ülken, 1992, s. 200). Bu dönemde hangi fikir

akımları etkili olmuştur? Bu sorunun cevabını Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp vermektedir. “Yusuf Akçura dağılmakta olan devleti kurtarmak için üç siyasi ve fikri yol önermiştir: Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türkçülük. Ziya Gökalp ise Garplılaşmak, İslamlaşmak ve Türkleşmekten söz etmiştir. Görüldüğü gibi fikir adamları ‘Devlet Nasıl Kurtarılabılır?’ sorusuna cevap arama, çareler üretmeye çalışmışlardır” (Birecikli, 2008 s. 2012). Fikir adamlarıyla birlikte yazar ve şairler de dönem içerisinde aktif şekilde ürünler vermiş, fikirlerini açıkça beyan etmişlerdir. Dönem, “Bir edebî akım ya da topluluğun değil; siyasi değişim ve dönüşümleri esas alan tarihî bir dönemin adıdır. Bu dönemde ortaya çıkan edebî anlayışlar, II. Meşrutiyetin doğurduğu siyasi, sosyal ve fikrî ortamdan önemli ölçüde etkilenmişlerdir” (Çetin, 2007 s. 15). Bu etkilenme neticesinde de edebî ürünler meydana getirmişlerdir.

Edebî yapıtlar ile tarih arasında mütakabiliyete dayalı bir ilişki var olmakta, yazar; aktarımı yaparken tarihsel süreci arka planda destekleyici olarak kullanmaktadır. Bu dönemde bir kısım Türk aydınları; İslam, bir kısmı da Türk birliği düşüncesi istikametinde faaliyet göstermişlerdir. Meşrutiyet yanlıları tarafından kurulan İttihat ve Terakki Şûrası’nın amacı ise zorla da olsa Abdülhamid’e anayasal düzeni dayatmaktır. Başta İttihatçılar olmak üzere birçok Osmanlı aydınının ortak görüşü, “meşrutiyet ilan edilse de her şeyin düzeleceği” şeklindedir.

II. Meşrutiyet Döneminde de edebî ürünler tarihî, siyasi ve sosyal olaylardan etkilenmiştir. Polat (2019), bu dönemin diğer dönemlerden farkını örgütlü toplum yapısına geçmek olarak düşünmektedir. Ona göre; “Örgütlü toplum özelliğinden dolayı, siyasi görüşler partileşme, edebî kanaatler dernekleşme yoluyla verilmeye çalışılmıştır. Şüphesiz her dönemde olduğu gibi II. Meşrutiyet Döneminde de bu araçları kullanmayan veya kullanma fırsatı bulamayanlar vardır. Fakat genel eğilim örgütlenmedir” (Polat, 2019, s. VII.). Bu dönemde edebî dünyayı Fecr-i Ati ile Millî Edebiyat olmak üzere iki grup oluşturmaktadır.

Fecr-i Ati, 1909-1912 arasında faaliyet gösteren edebî bir topluluktur. Selçuk Çıkla’nın eğilim kabul ettiği bu dönem, birçok sebep nedeniyle kısa sürede etkinliğini yitirmiştir. “(...) Servet-i Fünûn’un devamı olması, mensuplarının şiire bir yenilik getirememesi, özellikle ‘Sanat şahsi ve muhteremdir’ görüşünü prensip olarak benimsemiş olmaları dolayısıyla da bütün şairlerin kendilerine has -bazı benzer özellikleri

olmakla birlikte- ayrı ayrı yollar takip etmesi...” (Çıkla, 2015, s. 169)⁶ gibi belirtilen hususlar bu durumun temel sebeplerindendir. Fecr-i Ati edebiyatı içerisinde edebî ürünler vermiş olan şair ve yazarlar arasında Ahmet Haşim, Emin Bülend, Tahsin Nahid, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Ali Canip, Refik Halit, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi, Fazıl Ahmet, Mehmet Behçet vb. gibi isimler yer almaktadır.

Millî Edebiyat kavramı, 1908-1922 yılları arasında icra edilen edebiyat içerisinde yer alan, millî duyuş tarzını benimseyen şair ve yazarların edebî ürünlerinden hareketle kullanılan bir ifadedir. “İmparatorluk anlayışına tepki olarak Türk milliyetçiliğinin doğuşu, imparatorluk dili ve edebiyatına tepki olarak da Türkçenin ve millî nitelikli bir Türk edebiyatının doğuşunu düşündürmüş, bu fikrî anlayışın paralelinde meydana gelen edebiyat da tamamen bu romantik tavrın tesiriyle Yeni Lisancılar tarafından ‘Millî Edebiyat’ olarak adlandırılmıştır” (Argunşah, 2020, s. 186). Millî Edebiyat, Türk milletinin kültürel ve toplumsal değerlerine dayanan bir anlayışa sahiptir.

II. Meşrutiyet Dönemindeki Balkan Savaşları⁷ ve I. Dünya Savaşı gibi olaylar “Osmanlılık” fikrini geçersiz kılmış, bunun yerine “Türkçülük” fikrinin parlamasına imkân vermiştir. Türkçülük ideolojisi, Osmanlılık ve İslamcılık ideolojisinden farklı bir özellik göstermektedir. Kenan Akyüz (1995) var olan bu farka şu cümlelerde değinmektedir: “Osmanlılık ve İslamcılık ideolojileri önce siyaset alanında görülüp edebiyata oradan geçtikleri halde, Milliyetçilik ideolojisi, tersine olarak önce edebiyat ve fikir adamları tarafından ortaya atılmış ve siyaset alanına oradan geçmiştir” (1995, s. 164-165). Önce edebî hayat içerisinde var olması, Türkçülük düşüncesinin kalemini güçlendirmiştir. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Âkil Koyuncu, Rasim Haşmet, Ali Canip bu hareket içerisinde eserler kaleme almıştır. Fecr-i Ati edebiyatı çizgisinde yer alan Yakup Kadri, Mehmet Fuad, Refik Halit daha sonraları Millî edebî hareket içerisinde eserler yazmışlardır.

⁶ Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Şelçuk Çıkla – Türk Edebiyatında Manzum Politikalar

⁷ Meşrutî bir idarenin tesis edilmesi için Balkanlarda özellikle genç subaylar hareketlilik içindeydiler. O sıralarda meşrutiyet hareketini tetikleyen bir olay meydana gelmiştir. Avrupa’da yapılan gizli bir toplantı, İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının harekete geçmesinde önemli bir rol oynamıştır. Rumeli’deki özellikle Makedonya’daki Türk varlığı için tehlike çanları çalmaya başlamıştı. Bu vaziyet Türkleri, Jön Türk mensuplarını, İttihat Terakki’nin yönetici kadrolarını ve Üçüncü Ordu subaylarını endişelendiriyordu. 9-10 Haziran 1908’de İngiliz Kralı III. Edward ile Rus Çarı II. Nikola’nın Reval görüşmeleri gerçekleşti. Reval görüşmesinin hemen arkasından, Rusya ile İngiltere’nin Osmanlı Devleti’ni paylaşma ve parçalama konusunda anlaştıkları, dolayısıyla Rumeli’de Osmanlı’nın sonunun geldiği şeklinde yorumlar ortaya çıktı. Koloğlu, Orhan (1985) “*Reval’de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?*”, Tarih ve Toplum Sayı 24, s. 16-19; Uçarol, Rıfat (1985). *Siyasî Tarih*. Filiz Kitabevi. s. 332.

II. Meşrutiyet Dönemi’nde ülkenin bağımsızlığının korunması için pek çok çaba gösterilmiş, millî bilincin güçlenmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde Türkçülük akımı da önemli ölçüde etkinliğini arttırmıştır. Türkçülük düşüncesini yaymak ve hayata geçirmek için çeşitli cemiyetler ve basın-yayın organları oluşturulmuştur.

1.2. Türkçülüğün Kültür Kurumları ve Yayın Organları (Cemiyetler ve Dergiler)

Türkçülük fikri, milliyetçilik çerçevesi altında birçok kültür kurumu ve basın-yayın organına sahiptir. Kronolojik bir sıralama gözetildiğinde 1908-1911 yılları arasında faaliyet gösteren Türk Derneği’nin öncelik kazanmaktadır. Türk Derneği’ni sıra ile 1911’de Türk Yurdu Derneği, 1911’de *Türk Yurdu Dergisi*, 1912’de Türk Ocağı, 1913’te *Halka Doğru Dergisi* takip etmektedir.

Tüm bu dernekler ve basın-yayın organları; “Türkçülük akımı, kurulacak yeni devletin temellerini halka dayandırmasına zemin hazırladığı gibi, ulus devlet anlayışının şekillenmesinde de önemli bir aşamadır” (Karaca, 2008, s. 74). Bu dönemde kurulan her bir dernek kendi misyon ve vizyonu doğrultusunda önemli görevler üstlenmiştir. Bu derneklerden bahsetmek, akımın bu dönemde nasıl şekillendiğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

1.2.1. Türk Derneği (1908)

Türk Derneği, 1908⁸ yılında Yusuf Akçura tarafından İstanbul’da kurulmuştur. Türk Derneği’nin kurucuları; “Necib Âsım başta olmak üzere Ahmet Mithat, Emrullah, Agop Bayacıyan (Darülfünun riyaziye şubesi müdürü), Celal (Mülkiye Mektebi Müdürü), Celal Korkmazof, Ahmet Hikmet, Ispartalı Hakkı Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Ferid, Fuad Kösearif, Musa (Harbiye Mektebi Rusça Öğretmeni), Veled Çelebi, Yusuf (Orenburg’da Vakıf Gazetesi Muhabiri) dur” (Levend, 1960, s. 300). Dernek üyeleri, derneğin var olma gayelerini bir beyanname ile ortaya koymuşlardır. Beyannameye göre; Osmanlı Türkçesi, Osmanlı toplumdaki tüm unsurları ortak bir amaç çevresinde birleştiren millî bir dil olarak benimsenmiştir. Bununla birlikte, Türkçenin öğretimindeki

⁸Nazım Hikmet Polat Türk Derneği’nin kuruluş tarihinin 5 Ocak 1909 olduğunu belirtmektedir. Füsün Üstel ise Türk Ocakları isimli çalışmasında Türk Derneği nizamnamesinin yayım tarihini baz almakta bu nedenle 1908 tarihini ön plana çıkarmaktadır.

zorlukların aşılması ve dilin tarihsel gelişiminin incelenmesi planlanmıştır (Levend, 1960, s. 300-301).

Görüldüğü üzere metin, tıpkı gelecekte Yeni Lisan beyannamesinde olduğu gibi dile ait unsurlar barındırmaktadır. Ancak, Osmanlı Türkçesinin bütün Osmanlı vatandaşlarını bir arada tutacağı düşüncesi, Osmanlılık ideolojisine bağlı olduklarını da göstermektedir.

Derneğin ilk yayın organı ise olarak *Sırat-ı Müstakim* seçilmiştir.⁹ “Türk Derneği siyasi bir Türkçülük hareketinden ziyade Türklük fikri etrafında kültürel amaçla kurulmuştur. Dernek tarafından *Türk Derneği Mecmuası* adı altında bir dergi çıkartılmıştır. Dergide Türk tarihi, dili ve kültürü, Batı’daki Türkoloji çalışmaları ve Osmanlı Devleti dışında yer alan Türkler hakkında yazılar yayımlanır. Dernek faaliyetlerine 1911 yılına kadar devam eder” (Yiğitbaş, Özdemir, 2021, s. 252). Bununla birlikte Türk Derneği’ni kendisinden sonra kurulacak olan Türkçü derneklerden ayıran özellik, Osmanlı uyruğundan olmayan yabancılara dernek içerisinde yer verilmesidir.

Derneğin kuruluş tarihi gibi kapanış tarihi de kesinlik arz etmemektedir. Ancak; “Dernek üyelerinden büyük çoğunluğun 1911’de kurulan Türk Yurdu ve 1912’de kurulan Türk Ocağı’na geçtikleri ve Türk Derneği’nin fiilen çalışamaz duruma geldiği bilinmektedir” (Üstel, 1997, s. 34). Bu durum, derneğin faaliyetlerinin giderek azaldığını nihayetinde işlevsiz hale geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte derneğin kuruluşunu sağlayan fikrî yapı başka cemiyetler aracılığıyla devam etmiştir.

1.2.2. *Türk Yurdu Cemiyeti (1911)*

Türk düşüncesinin önemli topluluklarından biri de Türk Yurdu Cemiyeti’dir. Türk Derneğinden sonra 31 Ağustos 1911’de kurulmuştur. “Kuruluşuna Mehmet Emin’in (Yurdakul) öncülük ettiği dernekte, Ahmet Hikmet (Müftüoğlu), Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzâde Ali (Turan), Akçuraoğlu Yusuf ve Dr. Âkil Muhtar (Özden) gibi Türkçülük hareketinin önde gelen isimleri yer almaktadır” (Üstel, 1997, s. 42). Tarık Zafer Tunaya (1988), derneğin üzerine eğildiği ilk meselenin öğrencilere yardım edilmesi hakkında olduğunu ifade etmiştir. Cemiyet, Türk Ocakları’nın oluşumları için çalışıldığı dönemde

⁹ “Bu dergi, Türk kültür hayatında İslamcılığın ilk yayın organı olarak bilinmektedir ama II. Meşrutiyetin başlarında İslamcılık- Türkçülük çatışması yoktu ve İslamcılar, Türk Dünyasına yönelmeyi kendi varlık sebepleri arasında görüyorlardı. Bu itibarla ilmî Türkçülük maksadı güden bir derneği bünyelerinde barındırmayı yadırgamamışlardır” (Polat, 2020, s. 16).

kurulmuş, bu nedenle de yeteri kadar etkili ve uzun ömürlü olmamıştır. Cemiyet daha sonraları Türk Ocakları'na dâhil olmuştur. Yine cemiyetin üyeleri, Türk Ocakları'nın basın-yayın organı olan *Türk Yurdu Dergisi*nde eserlerini ve fikirlerini neşretmişlerdir.

1.2.3. *Türk Yurdu Dergisi (1911)*

İlk sayısı 24 Teşrin-i sâni 1327¹⁰ yılında çıkan *Türk Yurdu Dergisi*, millî şuur ve bilincin genç dimağlara işlenmesinde yarar sağlayan önemli bir kültür organıdır. İlk sayıda derginin amacı şu şekilde açıklanmıştır: “Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak istiyoruz maksadımız, işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi, mecmuamızın münderecatı göstereceğinden, mesleğimizin teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun!” (Türk Yurdu, 1911, s. 1) şeklinde beyanda bulunan, “Türk Yurdu dergisi, Türk Yurdu cemiyetinin nâşir-i efkârı olarak matbuat dünyasına adım atmıştır. Dolayısıyla da daha başlangıçta bir çizgiyi, Türk Yurdu cemiyetini oluşturan gayeyi savunacağı açıktır. Bu çizgi bilineceği üzere, Türkçülük çizgisidir” (Özden, 1994, s. 31). Dönemin aydınları, bu çizgi üzerinden hareket etmiştir.

Dergi, dönemi içerisinde büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Öyle ki derginin ilk sayıları birden fazla basılmıştır. Üstel, bu sevginin sadece Türk devleti ile sınırlı olmadığını, Rusya’da Türk unsurlarının yoğun olduğu yerlerde de beğeni topladığını söylemiştir (1997, s. 43). *Türk Yurdu Dergisi* hem Osmanlı Devleti’nde hem de sınırları aşan coğrafyalarda yaşayan Türklerin millî kimliğinin inşasında, Türk kültürünün daimiliğinin sağlanmasında kilit rol oynamış, bu nedenle de özellikle Rusya’da tehdit olarak algılanmıştır. Dergi, Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olması nedeniyle, çalışmanın bu bölümünde ele alınmıştır.

1.2.4. *Türk Ocakları (1912)*

Osmanlı Devleti’nin temelinde var olan Türklük anlayışı; devletin içerisinde bulunduğu çıkmaz yollar, II. Abdülhamit’in merkeze aldığı İslamcılık ve Osmanlıcılık politikalarının başarısız olması üzerine tekrar görünür olmuştur. “II. Abdülhamit döneminde daha çok bilgilenme ve kültür hareketi olarak ortaya çıkan Türkçülük hareketi, Ziya Gökalp’in Emile Durkheim’den esinlenerek sosyolojiyi devreye sokması,

¹⁰ Dergisinin orijinal versiyonunda verilen tarih budur. Ancak, Ümmet Erkan tarafından hazırlanan “Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçilik (1911-1931)” başlıklı doktora tezinde 30 Kasım 1911 ifadelerine yer verilmektedir. Bu doğrultuda altı günlük bir zaman farkı mevcuttur.

toplum ve millet kavramlarını Osmanlı toplumuna uyarlaması sonrasında iç ve dış politikada uygulanabilir bir düşünce haline gelmiştir” (Kodal, 2014, s. 296). Bu düşünce zamanla kendisine sosyokültürel bir ortamda yer alma gayretine girmiş, Türk Ocakları’nın kurulmasına vesile kılmıştır.

II. Meşrutiyetin ilanından sonra Osmanlı Devleti bünyesinde çeşitli bunalımları ve sorunları barındırmak zorunda kalmıştır. Bunlar ise, Osmanlıcılık düşüncesinin iflasına neden olmuştur. Sarıney, bu sorun ve bunalımlarının sebebini; Avusturya’nın Bosna Hersek’i ilhakı, Bulgaristan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, Trablusgarp Savaşı, Rumeli’nin kaybedilmesi ve bu nedenle binlerce göçe tabii tutulması ve katliama uğramasına bağlamaktadır (1993, s. 104). Bu meseleler nedeniyle, parçalanma engellenememiş ve çok uluslu yapı korunamamıştır.

Osmanlıcılık düşüncesinin iflasının ardından Türkçülük ideolojisi gençler arasında parlamaya başlamıştır. Özellikle Türk Ocağı’nın kurulmasında Askerî Tıbbiyedeki¹¹ öğrencilerin önemli katkıları vardır. Millî şuurun oluşmasına destekte bulunan gençler, Türk Ocağı’nın kurulması yönünde çalışmalar yapmıştır.

“Resmen 1912 Mart’ında kurulan Türk Ocakları, aslında faaliyetlerine 1911 Baharı’nda başladı. 190 Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencisi Mayıs 1911 tarihli bir mektup ile eğitim, tarım, sanayi ve ticaret alanlarında sosyal bir reformun gerekliliğini vurgulayarak zamanın bazı aydınlarına sundular ve Türk Ocakları’na doğru ilk girişimi başlatmış oldular. Türk Ocakları nihayet Mart 1912’de resmen kuruldu” (Öztürkmen, 2016, s. 49).

Hem Tıbbiye hem de Mülkiye’den destek bulan Türkçülük düşüncesi, gençlerin omuzlarında yükselmiştir. Bu gençlerin arasında Tıbbiye’den Hüseyin Haşim (Çinilili), Hüseyin (Baydur), Dr. Fuat Sabid; Mülkiye’den Münir Mazhar (Kamsoy), İhsan Ali (Develioğlu), Burhan Câhid (Morkaya), Halis Turgut yer almaktadır. “Türk Ocağı, resmi olarak 25 Mart 1912’de kurulmuş olsa da asıl olarak temellerinin 1911’de İstanbul Divanyolu’nda atıldığı bilinmektedir. Yakın tarihimiz açısından oldukça özel bir yeri olan Türk Ocağı, Türk milliyetçiliğinin biçimlendirilmesi ve tanınımının yapılmasını sağlamıştır” (Çakmak, 2019, s. 18). Türk Ocağı, dönemin birçok fikir adamını bünyesinde toplamıştır. Günlük siyasi olayların dışında kalmaya özen gösteren aydınlar, Türk

¹¹Yusuf Sarıney, Askerî Tıbbiye’de Türkçülük düşüncelerin oluşma nedenlerine şu ifadelerle değinmiştir: “Her şeyden önce bu okulun modern eğitim yapması sebebiyle öğrencilerin müsbet ilim zihniyetiyle yetişmesi sonucu karşılaşılan siyasi ve sosyal meselelere rahatlıkla teşhis koyabilmeleridir. Ayrıca askeri okullar, her şeyden önce bir vatanseverlik ocağıydı. Orada öğrenciler vatanın savunulması fikriyle şekilleniyordu. Diğer taraftan Tanzimat ideolojisi gereği bütün Osmanlı vatandaşlarının (II. Meşrutiyet’ten sonra Müslüman unsurların) eğitim gördükleri bu okullarda, Türklerin dışındaki unsurların milliyet hissinden kaynaklanan beraber hareketlerine bir tepki olarak okuldaki Türk öğrenciler de birleşmek lüzumu hissetmişleridir” (1993, s. 106-107).

milliyetçiliğinin teorisini oluşturmuş ve böylece Türkçülük akımı; siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel hayatında yeni görüşler ortaya koyarak etkili bir fikir hareketine dönüşmüştür.

Türklük anlayışına bakış bu dönemde kabaca şöyledir: Türk milletinin geri kalmasının en tabii sebebi, millî ülkü ve bilinçten uzaklaşmış olmasıdır. Bu durumun aşılması ve Türk unsurunun gelişmesi için gerekli olan siyasi inkılabı tamamlayacak sosyal inkılapdır. Bir başka ifade ile Osmanlı Devleti'nin giderek gerilemesi ülkedeki Türkleri harekete geçirmiştir. Yusuf Akçura ve Ahmet Ağaoğlu'nun, Türklerin kökeni ve geçmiş tarihi üzerine yaptıkları çalışmalar Türkçülük hareketinin derlenip toparlanmasında öncül bir rol oynamıştır. Türk Ocağı'nın ilk başkanı Mehmet Emin Yurdakul olmuştur. Türk Ocakları'nın 1912 tarihli ilk nizamnamesinde Ocağın amacı: "Cemiyetin maksadı, akvam-ı İslamiye'nin bir rükn-ü mühimi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır."¹² Türk Ocağı gerçekleştireceği tüm faaliyetlerde, Türkçülük ülküsü üzerinden hareket edeceğini göstermektedir.

Türk toprakları üzerinde yaşanan olaylar ve dönemin şartları Türkçülük mefhumunun yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Bu vesile ile çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Türk Ocağı'na kurulduktan kısa süre sonra Türk Yurdu Cemiyeti de dâhil olmuştur. "I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1918 yılında İstanbul'da ve diğer vilâyetlerde otuz beş Türk Ocağı şubesi açılmış bulunuyordu. Türk Ocakları bünyesinde Türk Gücü Derneği, Köycüler Cemiyeti, İhtiyat Zâbitleri Teâvün Cemiyeti, Dârülfünun Talebe Cemiyeti gibi dernekler de kuruldu" (Sarıay, 2004, s. 546). Ocak 1931 tarihinde bütün derneklerin parti içerisinde eritilmesi politikası üzerine, Türk Ocakları'nın bütün mal varlığı Cumhuriyet Halk Partisi'nin bünyesine geçirilmiş, daha sonra da lağvedilmiştir. "Toplumsal ve kültürel kuruluşlar içerisinde ilk ve öncelikli kapatılan Türk Ocakları idi. Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver) önderliğinde yeniden canlandırılmış olan Türk Ocakları, ülkede milliyetçi, pozitivist ve laik düşünceleri konferanslar, kurslar ve sergiler yoluyla yaymaya çalışıyordu. 1931'de kapatıldığında 30.000'nin üstünde üyesi ve 267 şubesi bulunuyordu" (Zürcher, 2000, s. 262).

Sonuç olarak; Türk Ocakları, millî kimliğin korunması ve Türk toplumunun modernleşmesi için önemli bir zemin olmuştur. Dönemin diğer Türkçü kuruluşlarından ayrılan en önemli yanı ise; sivil bir hareket olmasıdır. Bahsi geçen diğer kuruluşlara

¹² *Türk Ocağı'nın Nizamname-i Esasî ve Dahilisî* [1328 (1912)], Tanin Matbaası. s. 3

bakıldığında, Türk aydınlarının öncülüğünde kurulduğu görülmüştür. Ancak Türk Ocakları, Tıbbiyeli ve Mülkiyeli gençlerin ellerinde doğmuştur.

1.2.4.1. Köycüler Cemiyeti (1911)

Çalışmanın bağlamı doğrultusunda Türk Ocağı içerisinde yer alan Köycülük hareketinden ve bu hareket doğrultusunda kurulan cemiyetten de bahsetmek gerekmektedir. “Köycülük hareketi, Türk Ocağı içinde ‘Halka Doğru’ gitmek, Anadolu’ya çağdaş uygarlığı götürmek anlayışının bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştı” (Üstel, 1997, s. 112). Türk Ocağı’nın temelinde yer alan halk mefhumu, Türk Ocağı’nın köylüye doğru yönelmesini sağlamaktadır. Artan ilgi doğrultusunda, köycü düşüncüyü temsil etmek ve yaymak amacıyla Köycüler Cemiyeti, Türk Ocağı’nın bir bölümü olarak “25 Teşrin-i Sâni 1334’te (1918) fiilen, 18 Mart 1335’te (1919) ise resmen...” (Üstel, 1997, s. 111) kurulmuştur. *Halka doğru gitmek* düşüncesi, toplumun önemli bir kesimini temsil eden köylülere hitap etmeyi, onların sorunlarına eğilmeyi amaçlamaktadır.

Türk Ocağı çatısı altında şekillenen Köycülük Teşkilatı, köycülük anlayışının somutlaştığı önemli bir yapıdır. Teşkilat, Ragıp Nureddin ve Hasan Ferid öncülüğünde gelişmiştir. “Köycülük Dosyası’ndan anlaşıldığına göre Köycülük Mefhumu (ifade, mânâ) 1918 senesinde oluşmaya başlamış ve köycü azaları başlıklı bir defterde 1334-1342 seneleri arasında toplanacak aidat ve diğer düşüncelerin yazılacağı sütunlar hazırlanmış, 14 aza, 9 kişi de Büyükler Meclisi’ni oluşturmuştur” (Öztürk, 2021, s. 49).

Köycüler Cemiyeti’nin başkanlığını Halide Edip Adıvar¹³ yürütmektedir. Ancak fiili olarak yürütmeyi Reşit Galip yapmaktadır. Reşit Galip ve arkadaşları; Ziya Gökalp ve Ağaoğlu Ahmet ile basın-yayın dünyasına yönelen Türk Ocağı’ndan rahatsızlık duymaktadır. “Başta Reşit Galip, Ragıp Nureddin, Hasan Ferid gibi doktorlar da Ocağın edebiyat kulübü olarak yönetilmesine tepki göstererek doğrudan doğruya halk içinde ve bilhassa eyleme dayalı çalışan bir müessese haline dönüşmesini istemişti. Ayrıca Türk milletin kalkınması için eyleme geçilmesini ve saha çalışması yapılmasını

¹³ Halide Edip Adıvar’ın bu cemiyete katılmasında Amerika’daki “Hull House” çalışmaları etkili olmuştur. “Hull House, esasında, toplumsal düzen ihtiyacının karşılığı olarak, yeni gelen göçmenlerin mevcut işleyişe zarar vermeden Amerikan toplumunun uyumlu unsurlarına dönüşmelerinin yollarının araştırıldığı bir merkezdir. Jane Addams ve arkadaşlarının tüm çabalarının gerisindeki asıl motivasyon, Amerikan kimliğini tanımlayan değerlerin benimsenmesi yoluyla gerçekleştirilecek toplumsal uyumdur. Hull House’da ve Hull House’un öncülüğünde yürütülen aktiviteler bu nedenle bir tür sosyal kontrol mekanizması işlevi de görüyordu. Gerçekleştirilen faaliyetlerle göçmenleri kamusal görevlerini yerine getirmeleri konusunda eğitmek sosyal kontrolün pratikteki karşılığıydı. Böylece, inşa edilecek vatandaş modeliyle devletin sosyal kontrol yükü de hafifleyecekti” (Kaya, 2017, s. 92).

savunmuşlardır” (Öztürk, 2021, s. 45). Onlar, Türk Ocakları’nın toplumun ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu nedenle de eyleme geçerler.

“Cemiyetin aktif üyelerinden Reşit Galip, Kütahya köylerinde Türk Ocaklı bir hekim olarak çalıştığı dönemde gözlemlediği gerçekleri ve 1920 yılında Anadolu köylüsünün toprak sorununu ‘Köycülük’ adlı yazıda ortaya koyuyordu. Dr. Reşit Galip Anadolu’nun toplumsal yapısını gözlemledikten sonra, köylünün eşraf, ağa, derebeylerinin baskısı altında inlediğini, ağaların iki ayak üzerinde durduklarını, bunun birinin para ve mal dayanağı, diğerinin ise hükümeti arkalarına alıp onun gücüne yaslanma olduğunu belirtiyor...” (Çetin, 1999, s. 213.).

Galip’e göre Türklerin geri kalmış olmasının sebebi, Türk aydınının köylü halkı tanımamasıdır. “Memleketin kurtuluşunun Türk köylüsünün sosyal ve ekonomik durumunun düzeltilmesi ile gerçekleşeceğini ileri süren Reşit Galip, bunun için Türk aydınlarının ve Millî Mücadele kadrolarının çalışması gerektiğini savunmuştur” (Öztürk, 2021, s. 51). Halide Edip Adivar ise; “Halkçılığın entelektüel soyutlamadan ziyade bir eylem haline getirilmesi gerektiğini vurguluyordu. Akçura da benzeri bir yorum yapıyor, köylülerin, şehirli aydınların şiir ve hikâye gibi edebî eserlerinde kendi pratik hayatları için bir anlam ve fayda bulamadığını, kolay kolay da bulamayacağını yazıyordu” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 10). Bu düşüncelerin üstüne Reşit Galip ve 15 hekim arkadaşı Batı Anadolu’da bir köy yerleşip faaliyetlerine başlarlar. Asım Karaömerlioğlu (2017) bu süreçte köyü idealize etmek için uğraştıklarından bahsetmekte, toprak satın almalarının ise tartışmalara neden olduğunu, toprak almanın müteşebbis zihniyeti yansıttığını ifade etmektedir. Cemiyetin faaliyetleri ise vatan topraklarının düşman işgali nedeniyle sekteye uğramıştır. “Ne var ki, Anadolu’da giderek yayılan yabancı işgali yüzünden ‘halka gitme faaliyetleri’ giderek zorlaşmış ve cemiyet faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 42). Bu koşullar altında Köycüler Cemiyeti kaçınılmaz bir biçimde kapanmıştır.

1.2.5. Köylü Bilgi Cemiyeti (1914)

1914 yılında kurulan Köylü Bilgi Cemiyeti’nin öncülüğünü yapanlar arasında; “Muallim Fahri Paşa, Bağdat Mebusu Cemil Zehari Efendi, Sabık Mamuretü’l-Aziz Valisi Nazım Bey; İdare Heyeti: Erzurum Mebusu Hüseyin Tosun Bey, Sanayi ve Ziraiye muallimi Aziz Bey, Maarif Müfettişlerinden Kazım Nami Bey...” (Gündüz, 2010, s. 1097) yer almaktadır.

Köylü Bilgi Cemiyeti, İttihat ve Terakki'nin bir yan kuruluşu olarak köylü ile bağlantının kurulmasını ve onları mali, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda geliştirmeyi planlamaktadır. “Fırka ve siyaset fikir temayüllerinden tamamen ayrı yalnız ilim ve şefkat fikir ve hisleriyle beslenen bir ilim, eğitim, öğretim ve ‘hayır’ kurumu olduğu açıklanan bu derneğin çalışmaları sadece yayın alanında olmuştur” (Tunaya, 1988, s. 476.). Cemiyet birçok amaca sahiptir. Bunların arasında köylülere günlük hayatta lazım olabilecek bilgilerin yer aldığı bir kitapçık hazırlamak ve bütün köylülere bu kitapçığın ulaşmasına yardımcı olmak da vardır. Köylü Bilgi Cemiyeti, köy halkını çeşitli alanlarda bilgilendirmek misyonunu açıkça ortaya koymaktadır. Cemiyetin kuralları gereğince; hayvan yetiştiriciliği, bahçecilik, demircilik, dokumacılık, köy mimarlığı, sütçülük ve peynircilik gibi pek çok alanda köylüyü bilgilendirmek için kitap hazırlamak, seçmek, basmak ve dağıtmayı görev edinmiştir (Gündüz, 2010, s. 1101). Köy hayatının her alanda geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla atılan bu adımlar, bilgilerin ulaştırılmasıyla yaşanacak kalkınmayı hedeflemektedir Cemiyet, gelirini üyelere toplanan paralardan sağlamaktadır. Bununla birlikte, resmî kurumlardan gelecek yardımlar da cemiyetin mali kaynakları arasındadır.

1.3. II. Meşrutiyet Döneminde Basın-Yayın Faaliyeti:

1.3.1. Köylü Gazetesi

II. Meşrutiyet Döneminde devletin halka ve özellikle halkın önemli bir kesimini temsil eden köylüye yönelmesi pek çok gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Basın-yayın alanında yaşanan bazı gelişmeler, köylülerin sesi olma sürecinde kilit rol oynamıştır. Bu dönemde özellikle İzmir basın-yayın alanında dikkatleri çekmektedir. “Birinci Dünya Savaşı’nın olumsuz koşulları içinde bile İzmir’deki birkaç Türkçe gazete yayını sürdürmeyi başarabilmişti” (Arıkan, 1989, s. 5). İzmir, önce yabancı daha sonra da Türk basınının önemli yerlerinden biridir. İzmir’de faaliyet gösteren basın-yayın organlarından biri de Köylü Gazetesi’dir.

Köylü Gazetesi II. Meşrutiyet’in ilanının ardından İzmir’de yayımlanmaya başlamıştır. Gazetenin sahibi Aydın mebusu İsmail Sıtkı’dır. “Gazetenin bütün işlerini sorumlu müdür Mehmet Refet yürütüyordu ve bir süre sonra da satın almıştı” (Aydın, 2019, s. 48). Gazete, vatana faydalı olma misyonu üstlendiğini ilk sayılarında okuyucuya duyurmuştur.

Gazeteye bu ismin neden verildiği 21 Mart 1326 tarihinde yayımlanan “Bir İyi Haber ve Köylüler” başlıklı yazıda şu satırlarla açıklanmaktadır:

“Gazete çıkarmağa başlamazdan birkaç gün evvel çıkaracağımız gazeteye herkes gibi biz de bir ad aradık. ‘Köylü’yü bizce pek manaları mertebeleri kendisinde toplamış olan bu kelimeyi bulduk. Ondan sonra artık onu kendimiz, kendimizi o bildik. Köylü ile karış görüş olduk. Köylüden söz açmak, onların iyiliğini gözetmek, onlar için fenalık getireceğini bildiğimiz, sandığımız şeyleri yazıp söylemekten bir an bile geri durmadık.”¹⁴

Gazete, sadece köylüye dair meselelere değinmez. O, aynı zamanda, millî şuurun oluşması için çaba sarf etmektedir. “Gazete, İttihat ve Terakki organı değildi. Ancak Yunan isteklerine karşı ağır bir savaş veriyor, yurt ve ülke çıkarlarını büyük bir cesaretle savunuyordu” (Arıkan, 1989, s. 6). Ancak, gazetenin takındığı bu tavır, düşman kuvvetlerinin şehri işgalinden sonra değişmiştir. Arıkan (1989), bu değişimin Nisan 1919 yılında başladığını dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, Mehmet Refet’in tavrının işgalden sonra değiştiğine de değinmektedir. Mehmet Refet, “İzmir’in kurtuluşundan bir süre önce Yunanistan’a kaçtı ve Midilli’ye gitti. Bugün İzmir Millî Kütüphanesi’nde Köylü gazetesinin Mayıs (1919) ayının ilk günlerine kadar gelen bir koleksiyonu bulunmaktadır. İşgal dönemiyle ilgili hiçbir sayısının bulunmaması dikkati çekmektedir” (Arıkan, 1989, s. 5). Bu durumun pek çok sebebi olabilir. Bunlardan ilki; işgal dönemi boyunca yayımlanan sayılar, daha sonra toplatılmış yahut yok edilmiş olabilir. Bir diğer sebep ise; işgal sonrası dönemde derginin ve sahibinin, geçmişteki yayın politikalarını saklama ve unutturma gayreti içerisinde derginin ilgili sayılarını yok etme ihtimalidir.

Bu durumu, gazetenin işgal nedeniyle yayın hayatında yaşadığı değişimlerin ve dönemin siyasi baskılarının bir göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

1.3.2. Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi

Genç Kalemler Dergisi, *Hüsün ve Şiir*¹⁵ isimli bir derginin ardılı olarak yayın hayatına başlamıştır. Ancak derginin asıl hüviyetini kazanması, ikinci cildin ilk sayısı ile birlikte. Dergi, 1911 yılında Selanik’te yayımlanmaya başlamıştır. Dil, edebiyat, sanat ve düşünce dergisidir. “Ömer Seyfettin, Âkil Koyuncu, Râsim Haşmet ve daha önce Fecr-

¹⁴ akt.1 Zeki Arıkan, “Bir İyi Haber ve Köylüler”, Köylü, 21 Mart 1326.

¹⁵ “1910 yılında Selanik’te Hüsnü ve Hamit adlı çocuk denecek yaşta iki genç ‘Hüsün ve Şiir’ adında bir dergi çıkarmaya başlamışlardı. Yaşça onlardan büyük olan Ali Canip Bey o sırada İstanbul’daki Fecr-i Âti edebî grubuna muhabir üye olmuştu ve Servet-i Fünun da dâhil olmak üzere çeşitli dergilerde manzumeleri ve makaleleri çıkmaktaydı. Matbuatta tanınmaya başlamış bir kimse olduğu için Hüsnü ve Şiir’i çıkaran gençler derginin birinci sayfasını Ali Canip Bey’e bırakmışlardı. Başka bir deyişle, derginin başyazarlığını ona vermişlerdi. Ali Canip Bey her hafta bu sayfada derginin başmakalelerini yazıyordu” (Odabaşı, 2006, s. 35-36).

i Âti Encümeni’nde bulunan Ali Cânib gibi gençlerin çıkardıkları bu dergi, ‘Millî Edebiyat’ deyimini ilk defa ortaya atarak böyle bir edebiyat yaratma görevini de üzerine alır” (Akyüz, 1995, s. 167). Millî edebiyat yaratmak içinse dilin öz ve sahih olacak şekilde yeniden inşasının önemli olduğunu düşünmekte ve bununla ilgili çalışmalar yapmaktadırlar. Genç kalemler, “Yeni Lisan” hareketi aracılığıyla yazı dilini konuşma diline yaklaştırmayı hedeflemiş ve bu doğrultuda, çalışmalarını ciddiyet ve kararlılıkla yürütmüştür” (Akyüz, 1995, s. 167).

Türk milliyetçiliğinin önemli bir adımı olan dergi, Yeni Lisan ifadesini özellikle belirtmektedir. Edebiyatın dilini değiştirme yolunda uzun uğraşlar veren cemiyet, belli ilkeleri kendilerine şiar edinmektedir. “Bu lisanla başta kendileri eserler vermiş daha sonra özellikle İstanbul aydınlarına mektuplar yazılarak entelektüeller bu yola davet edilmiştir. Bu durum, Osmanlı’nın son zamanlarında önemli bir fikri zenginliğin başlamasını da sağlamış olur” (Türk, 2017, s. 472). Gösterilen bu çaba, millî düşüncenin yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Dili yeniden kurma arzusuyla hareket eden şair ve yazarlar, Türk edebiyatında millî bir kimliğin oluşmasına katkıda bulunmuşlardır. “Yıllar önce Ziya Paşa’nın dilde ve edebiyatta tabiiğe dönme fikri, bir anlamda Ömer Seyfettin tarafından yeniden ifade edilmiştir” (Argunşah, 2020, s. 209). Bununla birlikte Genç Kalemler’de yer alan makalelerin bir kişi değil bir fikrin ürünü olduğunu vurgulayacak hareketler sergilemişlerdir.

“Yeni Lisan makalelerinin ilk on birinde yazar olarak herhangi bir kişinin adı bulunmamaktadır. İlk beş makalenin altında ‘?’, 6-11. makalelerin altında da ‘Genç Kalemler Tahrir Heyeti’ ibaresi yer alır. Yazıların altında herhangi bir adın bulunmaması, Yeni Lisancıların daha sonra değişik zamanlarda ifade ettiklerine göre, bu yazılarda ileri sürülen görüşlerin tek bir kişinin değil, Genç Kalemler’i çıkaranların ortak düşüncesi olduğunun vurgulanmak istenmiş olmasındandır” (Bozdoğan, 2007, s. 252-253).

Yeni Lisan makalesi temelini sade Türkçe üzerine kurmuştur. Yazılarında Türkçe’nin sadeleşmesi için çaba gösteren yazarlar Türk edebiyatına da önemli katkılar yapmışlardır. Buna ilaveten Ahmet Bozdoğan, “Öyleyse ‘Yeni Lisan’ makaleleri XX. Yüzyıl Türkçesine yön veren metinler olmasının yanında ‘millî edebiyat’ın ilklerini ortaya koyan metinler olarak da okunabilir” (2007, s. 254) ifadesini kullanmıştır. Bununla birlikte, Yeni Lisan Hareketi, yalnızca dilde değil edebî dünyada da millî olmayı öncelemektedir.

1.3.3. *Halka Doğru Cemiyeti*

Dönem içerisinde aydınların değişen siyasi, tarihî ve fikrî konjonktürleri, yönelimlerinde etkili olmaktadır. Bu yönelimdeki en belirgin değişim; “ ‘Halka ve bittabi köylüye doğru’ olandır. Tarihi konuları perçinleyen ‘Halka Doğru’ yaklaşımı da aydınlar Anadolu’yu adres gösterişiyle ulusal aydınlanmanın genel çerçevesini çizer” (Sevinç, 2012, s. 131). *Halka Doğru* ifadesi 19. yüzyılın sonlarında Çarlık Rusya’da kendini göstermiştir.¹⁶ Bu, Osmanlı Devleti’ni de etkileyen Rus halkçılık düşüncesi olan Narodnik hareketinin temel ilkesidir.

Köycü özelliği bünyesinde barındıran “Halka Doğru” hareketi, Osmanlı Devleti’nde de karşılık bulmuş, bu ekseriyette cemiyetler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Halka Doğru Cemiyeti’dir. Halka Doğru Cemiyeti, 1913 yılında Tefik Bey’in liderliğinde İzmir’de kurulmuştur. Yöneticiler arasında Celal Bayar da vardır. Tarık Zafer Tunaya’ya göre cemiyet; “İttihat ve Terakki’nin gölgesinde kurulmuştur” (1988, s. 417). Aydınların, millî bilinci ve milliyetçi düşünceleri kültürel araçlar vasıtasıyla halka yaymak istemesi neticesinde oluşmuştur. “Böylece, Türkçülük ideolojisine, halkçı bir unsur eklenmiştir. İttihat ve Terakki’nin bir yan kuruluşu sayılabilecek Halka Doğru Cemiyeti, ‘gayri siyasi’ bir niteliğe sahip olduğunu da belirtmiştir” (Tunaya, 1988, s. 417-418). Cemiyetin nasıl kurulduğuna dair açıklamalar; “Dr. Nâzım Bey’in Tanin muhabirine verdiği demeçtedir. Buna göre Cemiyet, İttihat ve Terakki kulübünde yapılan bir toplantı sonunda kurulmuştur” (Tunaya, 1988, s. 417-418). Cemiyet, kuruluş amacı doğrultusunda hareket etmiş, millî bir toplum yaratma için çalışmalar yapmıştır.

1.3.4. *Halka Doğru Dergisi*¹⁷ (1913)

Halk, aydınlar tarafından toplumsal ve kültürel kalkınmanın hem öznesi hem de nesnesi konumunda kabul edilmektedir. Bu nedenle aydınlar, gerçekleştirilecek millî

¹⁶ “Serflüğün kaldırılışı ertesi Rusya’da toprak temerküzü, toplulaşması giderek hızlanmış tarımda küçük üreticilik gerilemişti. Aynı dönemde ülkedeki küçük bujuva aydın katmanları toplumu yitiren kesimleriyle bütünleşmeye yönelmişti. Diğer bir deyişle köycülüğün alt gelir gruplarına seslenen Rus aydını, çarpılan geleneksel yapıya ‘halka doğru’ hareketiyle çözüm aramıştı. Halka doğru gidenler toprağını her geçen gün ‘kulaklar’a, zengin çiftçilere kaptıran ve giderek yoksullaşan küçük üretici köylüye sahip çıkıyor, geniş köyü kitlelerin Çarlığa karşı başkaldırıya çağırıyordu” (Güdek, 2007, s. 6).

¹⁷ Bülent Varlık, 1919’da mesul müdürlüğünü Mahmut Celâl Bayar’ın yaptığı bir diğer *Halka Doğru* dergisinin varlığından da bahsetmektedir. “Bu dergiyi İzmir’deki İttihatçılar çıkarıyordu. Halka Doğru’nun ilk sayısında ‘Mecmuamız ancak Türk milletinin orta sınıf tabakasına millî benlik ve içtimâî varlığını duyurmayı gaye edinmiş bir hars mecmuasıdır; siyasi maksat ve neşriyattan külliyyen âridir’ denilmektedir. Ayrıca derginin dil ve üslupta sadelikten ayrılmayacağı da belirtilmekteydi. Dergide din, ahlâk, ekonomi

devrimin halka doğru olması gerektiğini düşünmekte, bunun için de çeşitli çalışmalar yapmaktadır. Basın-yayın organları bu çalışmanın önemli bir kısmını teşkil etmektedir. Halkı eğitmek ve millî mefkûre etrafında birleştirmek için basın-yayını etkili kullanmaya çalışan aydınlar, Celal Sahir Erozan'ın yönetiminde yeni bir dergi çıkartırlar. Bu, Türk Yurdu Derneği'nin basın organlarından biri de olan *Halka Doğru* dergisidir. Dergi, “Osmanlı aydını önderliğinde halkın eğitilmesini önerir: Osmanlı gençleri halka yönelmeli, halkla bütünleşmeli, halkın düzeyine inerek onu eğitmelidir. Balkan popülizmini örnek gösteren Yusuf Akçura, Türk gençlerinin de Türk Ocağı aracılığıyla aynı işlevi üstlenebileceklerini savunur. Halka Doğru aynı zamanda Türkçüdür. Türkçülüğe toplumsal içerik kazandırmayı amaçlar” (Varlık, 1985, s. 131). *Halka Doğru*'nun Türkçülük temeli, Türk toplumunun kimliğini ve kültürünü koruma ve geliştirme amacına dayanmaktadır.

Dergi toplamda elli iki sayı çıkmıştır. “Mecmuada Yusuf Akçura tarafından kaleme alınan ve ‘Halk’a başlığını taşıyan yazı beş sayı boyunca sürmüş ve özellikle yazının ilk bölümünün yer aldığı 22. Sayıda ‘halk’ kavramı üzerinde durulmuştur. Söz konusu ‘halk’ kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıkça ortaya koyması bakımından önemlidir” (Güdek, 2007, s. 10). Dergi, aydınların milliyetçi ve halkçı düşüncelerinin halka iletilmesinde önemli bir araç formu kazanmıştır.

1.4. Meşrutiyet Dönemi’nde Halkçılık ve Rus Halkçılık Düşüncesi

Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla birlikte Türk milletinin asırlardır uğraştığı “beka” sorunu, ulus-devletin ortaya çıkmasına neden olmuş ve bugün halk; çevresini saran ve yaşanmaz olarak nitelendirdikleri bu hayatı nasıl aşabileceklerine dair sorular sormaya başlamıştır.

Halkçılık da bu sorulara verilen cevaplar arasında yer almaktadır. Halkçılık kavramından bahsetmeden önce halk kavramına değinmek gerekmektedir. Halk sözcüğü eski Osmanlıca ve Arapça sözlüklerde “ahali, tebaa, raiye, reaya, avam” (Tünay, 1986, s. 505) gibi sözcüklerle eş anlamlı olarak görülmektedir. “Belli bir ülkede yaşayan, kan birliği taşıyan, aynı dili konuşan, benzer yaşam alışkanlıkları olan, ortak bir tarihe sahip olan insanlardan müteşekkil birliğe halk denir” (Hançerlioğlu, 1978, s. 279) gibi tanımlar da yapılmaktadır.

ve tarih konularına ağırlık verilmekteydi. Dönemin iktidarı derginin çıkışını engellemeye çalışmış, bu yüzden Halka Doğru dört sayı çıktıktan sonra kapanmıştır” (Varlık, 1985, s. 109-110).

Halkçılık, “Halktan yana yönetim... Gerçekte bu deyim, yönetimin halk dışında bir iş olduğunu dile getirir. Eski anayasamızda halka dayanan, halkın seçtiği yönetim anlamında kullanılmıştır. *Populisme* adı verilen bir akımı da adlandırır” (Hançerlioğlu, 1993, s. 280). Ancak Asım Karaömerlioğlu halkçılık kavramının ülke toprakları içerisinde yaygın kullanımına rağmen net bir tanımının yapılamadığından bahsetmektedir. Karaömerlioğlu’na göre; “Halkçılığın tedavüldeki en yaygın tanımlamalarından birisi Lenin ve Andrej Walicki’ninkilerdir. Onlara göre ‘halkçılık’ kapitalizmin gelişmesiyle varlık temelleri aşınan küçük üreticilerin geliştirdiği anti-kapitalist bir karşı çıkıştır” (2017, s. 22). Walicki, halkçılığı organize edilmiş bir hareket olarak kabul etmez. Walicki’ye göre; “Kendi içinde farklılaşmış olan- yalnızca devrimciler arasında değil, aynı zamanda köylülükle alakalı çıkarlarında yasal reformları savunan devrimci olmayan gazeteciler arasında da temsilcileri bulunan- bir ideoloji, geniş bir düşünce akımıydı” (1969, s. 4) diyerek halkçılığı ideler dünyasına dâhil etmektedir.

Halkçılık kavramı Cumhuriyetle birlikte gündeme gelmiş olmasına rağmen, bizdeki kökenlerini II. Meşrutiyet’te aramak gerekmektedir. Bu konuyla ilgili pek çok çalışması bulunan Zafer Toprak ve Asım Karaömerlioğlu da halkçılık kavramının kökenini II. Meşrutiyet’e dayandırmaktadır. Bununla birlikte, Zafer Toprak, “Osmanlı Narodnikleri” başlıklı yazısında, Osmanlı halkçılığının başlangıcından ve beslendiği kaynaklardan bahsetmektedir. Toprak’a göre: “II. Meşrutiyetin Osmanlı düşün yaşamına getirdiği temel akımlardan biri kuşkusuz halkçılıktı. Rus Narodnik hareketinden ve Balkanlar’daki uzantısı halkçılık (popülizm) ve köycülük (peasantism)’ten esinlenen Osmanlı halkçıları Türk Ocağı ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti çevresinde toplanmış Türk Yurdu ve Halka Doğru dergilerini çıkarmışlardı” (1984, s. 69). Burada dikkat çekici nokta halkçılık ide(oloji)sinin dergi çevresindeki aydınlar tarafından ele alınıyor olmasıdır.

“Rus ‘halka doğru’ hareketi Osmanlı aydınlarına Balkan aydınları ve göçmen Türkler aracılığıyla ulaştı. Balkanlar’da yazar ve öğretmenler arasında Rus "narodnik" hareketi 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren etkin olmaya başlamıştı. Öte yandan Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali vb. Türkçü göçmenler panislavizm ve Rus popülizminden etkilenmiş, II. Meşrutiyet’le uluslaşma sürecinde gündeme gelen Türkçülük ve Halkçılık akımlarında etkin rol oynamışlardı” (Toprak, 1984, s. 70).

Türk aydınını ve Osmanlı halkçılığını etkileyen Narodnik hareketi, kelime kökeni itibarıyla Rusça’da halk anlamına gelen ‘Narod’ kelimesinden türemiştir. Narodnik “Rusya’da, Marksizmin girişinden önce beliren bir köylü sosyalizm hareketidir. Narodnizmin kaynağı, feodal mülk sisteminin ortadan kaldırılması ve toprak sahiplerine

ait toprakların köklü bir şekilde yeniden dağıtılması için köylülerin yürüttüğü mücadeledir” (Sayılğan, 1975, s. 82).

Aleksandr İvanoviç Herzen ve Nikolay Gavriloviç Çernişevski Narodnizmin kurucularıdır. “İng. Populism deyiimiyle anılan bu halkçılık akımının ilk evresinin (1860) ideologlarından olan Nikolay Gavriloviç Çernişevski (1828-1889) ‘toplumcular arasında bilimsel toplumculuğa en yakışmış kişi’dir. Bu evrenin ikinci lider ideologu Aleksander İvanoviç Herzen (1812-1870) de ‘eytişimsel özdekçiliğe’ pek yaklaşmıştır.” (Hançerlioğlu, 1993, s. 220). Çernişevski’nin bilimsel toplumculuğu (bilimsel sosyalizm) toplumu ve ekonomik ilişkileri analiz etmekte ve analiz neticesinde çözümler öğretmeyi önelemektedir. İvanoviç Herzen’in eytişimsel özdekçiliği de toplumsal ve ekonomik değişimi, ekonomik altyapıyla ilişkilendirmektedir. Bu noktada, Çernişevski, halkçılığı bilimsel açıdan sistemleşirken; Herzen daha materyalist açıdan halkçılığa yaklaşmaktadır.

Temel amaçları köylüyü uyandırarak sosyalizm ideolojisinin kabulünü sağlamaktır. Burada Marksist aydınlardan ayrılmaktadırlar. “Köylüye sahip çıkan yüzlerce genç aydın kırsal kesime giderek köylüleri Çarlık rejimine karşı ayaklandırmaya çalışmıştır. Halka doğru deyiimi Çarlık Rusya’sında Narodnik hareketlerin temel ve ayırıcı özelliklerinden olmuştur halka doğru gidenler köylüye sahip çıkarak köylüleri Çarlığa karşı ihtilale çağırmışlardır. Devrim için köylüyü kazanmak en önemli amaç olarak görülmüştür” (Aydın, 2019, s. 13). Marksist aydınlar işçi sınıfı üzerinden hareket ederken, Narodnik aydınlar köylü sınıfı üzerinden hareket etmektedirler. Osmanlı halkçılığında olduğu gibi hareketi aydın, köylüye yönelik olarak yapmaktadır. Köylü, hem süje hem de obje konumundadır.

Osmanlı Dönemindeki halkçılık anlayışı ile Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yer alan halkçılık anlayışı hem benzerlik hem de farklılıkları bünyesinde barındırmaktadır. Aydın kökenli bir oluşum olmaları, aralarındaki en önemli benzerliktir. Aydınlar halka daha doğrusu köylüye yönelmiştir. Köylünün kendisinin oluşturduğu bir ide(oloji) değildir. Ancak Osmanlı Halkçıları Rus Narodniklerini örnek alırken, Erken Cumhuriyet Dönemi halkçıları kendilerine özgü bir ide meydana getirmişlerdir.

1.5. Yeni Türkiye (1923-1946)

Cumhuriyet’in nasıl ve neden kurulduğunu bu tez özelinde ele almadan önce kavramın kendisinden yola çıkarak tanımını yapmak, kelimenin obje ve süjesini ortaya

koymak bağlamın anlaşılır kılınması için önceliklidir. O halde Cumhuriyet nedir? Türkçe Sözlükte; “ Milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığı ile kullandığı devlet biçimi” (1998, s. 415) şeklinde tanımlanmaktadır.

Cumhuriyet kavramı, siyasi bir rejim türüne karşılık gelmektedir. Gücünü halktan alan bu devlet yönetim şeklinde, idare halka bağlıdır. “Bu sebeple cumhuriyette egemenlik bir kişi veya zümreye değil, toplumun bütün kesimlerine aittir. Devlet başkanı olmak üzere, devletin temel organlarında görev yapan kişilerin seçimle işbaşına geldikleri, özellikle bunların belirlenmesinde veraset sisteminin kesinlikle rol oynamadığı bir hükûmet modelini benimser.”¹⁸ Cumhuriyet fikri, Fransız inkılabı sonucunda meydana gelmiştir. Bu anlayış, monarşik rejimlere karşı alternatif olmuş ve zamanla tüm dünyada özgürlük, eşitlik gibi değerlerin temsil edildiği sistem haline gelmiştir. Bu bağlamda düşünüldüğünde halkın egemenliği sadece bir yönetim biçimi değil, aynı zamanda özgürlük arayışının sonucudur.

Toplular, kendi kaderini tayin etme iradesini kazanmak adına mücadelelere girişmiştir. Bu mücadelenin temelinde var olan özgürlük düşüncesi Jean Jeacques Rousseau’un şu sözleriyle anlam bulmaktadır:

Jean Jeacques Rousseau, “Bir halk boyun eğmeye zorlanır da boyun eğerse iyi eder ama ne zaman ki boyunduruğunu söküp atabilecek olur da atarsa daha da iyi eder. Zira özgürlüğünü hangi hakka dayanarak aldılarsa onu hakka dayanarak geri alması zaten kendi içinde meşrudur” (Rousseau, 2022, s. 17) diyerek gerekçelendirdiği halk özgürlüğünün somut verilerinden biri de Cumhuriyet’tir. “Nasıl bir mimar büyük yapıya başlamadan önce yapının ağırlığını, dayanıp dayanamayacağını anlamak için toprağı inceler ve sondalarsa bilge bir yasacı da aslında iyi birtakım yasaları kaleme almadan önce bunları halkın hoş karşılayıp karşılamadığını araştırır” (Rousseau, 2021, s. 41). Mustafa Kemal Atatürk, Türk halkının benliğinde bulunan özgürlüğün salt dış mihraklar için olmadığını düşünmekte, hatta bilmektedir. Özgürlük, bağımsızlık Türk ulusunun mutlak karakteridir. Türk ulusu hem ulusal egemenliğini hem de ulusal bağımsızlığını sağlayacak kudrete sahiptir. Mustafa Kemal Atatürk de bu kudreti ortaya çıkartmasında

¹⁸ YÖK. Yüksek Öğretim Kurumu. (1986). Komisyon, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II, Atatürkçülük. Ankara: YÖK Yayınları. s. 44.

Türk halkına yardımcı olmuştur. Yukarıda Jean Jacques Rousseau'nun “yasacı” diye belirtmekte olduğu kavram, Atatürk'ün karakteriyle bütünleşmiş durumdadır. Atatürk, bir yasacı gibi Türk halkının toplumsal yapısını değiştirecek uygulamaları meydana çıkartacak mekanizmayı yaratmaktadır ve oluşan ortam, cumhuriyetin ilanını kaçınılmaz kılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin, her sonlu hakikat sisteminde olduğu gibi vazifesini tamamlamış olması Türk toprakları içerisinde yeni hükûmet teşekkülüne ihtiyaç doğurmakta, toplumu bireyselliğin bağımlılığından kurtaracak yeni bir rejim sistemi arayışına sokmaktadır. Dönemin yönetiminde söz sahibi olacak bireyler “Kurtuluş Savaşı sırasında attıkları temeller üzerinden kurulacak bu yeni rejimin karakteri konusunda artık karar vermek zorundadırlar” (Ahmad, 2020, s. 68).

Saltanat sisteminin lağvedilecek olması tartışmaları beraberinde getirmekte, her köklü anlayıştan vazgeçişte olduğu gibi bünyesinde sancılar barındırmaktadır. Peki, bu süreç nasıl işlemiştir? Atatürk, saltanatın kaldırılması ile ilgili kanun tasarısı hazırlama görevini karma bir komisyona verir. Ancak, komisyon kendi içerisinde net bir karar almakta zorlanır. Niyazi Berkes, komisyon içerisinde yaşanan süreci şu ifadelerle anlatmaktadır: “... komisyonun kapalı havası içinde sarıklı üyeler kendi bilgi alanları saydıklarından saltanat ve hilâfet konusu üzerinde konuşmaya başladılar. Mustafa Kemal'in deyiimiyle ‘bilinen safsatacılıklarıyla saltanatın hilâfetten ayrılamaz olduğu üzerine fukahadan, şeriat bilginlerinden uzun uzadıya delililer getiriyorlardı’ ” (Berkes, 2022, s. 504). Ancak, Atatürk 28 Ekim gecesi, yakın çalışma arkadaşlarıyla görüşerek, sorunların nihai çözümünü açıklamıştır.

Tüm engellemelere rağmen 1 Kasım 1922'de yapılan genel toplantıda kanun kabul edilir. “29 Ekim ile 30 Ekim'i ayıran gecenin yarısında bütün Türkiye düzeyinde gürleyen top sesleri bir rejimin sonunu, bir yenisinin doğumunu dünyaya ilan ediyordu” (Berkes, 2022, s. 509). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 29 Ekim 1923 tarihli oturumunda anayasada yapılan değişikliğin kabul edilmesiyle Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyet olarak ilan edilmiştir.¹⁹

¹⁹ 1921 yılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'ndaki yapılan değişikliğe göre;

“Madde 1.- (Özgün hali) Hâkimiyet bilâ kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir.

Madde 1.- (Değişik : 29.10.1339 (1923) - 364 S. Kanun) Hâkimiyet, bilâ kaydü şart Milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir. Türkiye Devletinin şekli

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu çağdaşlarından bazı noktalarda ayrılmaktadır. Bu farklılıkları Rıdvan Akın (2010), Yeni Türkiye'nin, Tanzimat ve Meşrutiyet deneyimlerine rağmen Osmanlı Devleti'nin geleneksel yapısından koparak meydana gelmesi ve Cumhuriyet'in meşruiyetini hilafet ve saltanattan alan rejimi ortadan kaldırarak oluşmasına bağlamıştır. Üstelik, millî mücadele boyunca eski rejimin kurumlarının tasfiye edilmesiyle birlikte Cumhuriyet devriminin gerçekleştiğini açıklamıştır.

Demokratik bir devrim olan cumhuriyetin temel niteliği, özgürlüğü önceliyor olmasıdır. “Özgürlük Hobbes, Locke ve Rousseau gibi Aydınlanma Çağı düşünürlerinin ileri sürdüğü üzere, insanın temel niteliklerinden biridir. Hiçbir siyasal gücün ve iktidarın insanın doğuştan getirdiği bir nitelik olarak özgürlüğünü elinden alma yetkisinin olmadığı savunulmuştur” (Sayın, 1998, s. 46). Cumhuriyet rejimi halkın özgür iradesi üzerinde yükselmektedir. Ancak 1923-1945 yıllarına bakıldığında Cumhuriyet rejiminin getirdiği özgür siyasal ortamın tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir. Erik Jan Zürcher, “Cumhuriyet Halk Partisi her bakımdan bir iktidar tekeli kurdu ve 1931'deki ‘itaatkâr’ bir muhalefet partisi denemesi bir yana bırakılırsa İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Türkiye’de hiçbir siyasal muhalefet topluluğu faaliyette yoktu” (2000, s. 257-258) diyerek eleştiride bulunur. Bununla birlikte “Tutucular, Cumhuriyet’in ilanından sonra bile Kemalistlere karşı mücadeleden vazgeçemediler. Halifeyi muhalefetin sembolü, cumhurbaşkanını dengeleyen bir güç olarak kullanmayı sürdürdüler. İngiliz Hindistan’ında Ağa Han’ın önderliğindeki Müslümanlar halifelüğün İslam dünyası için taşıdığı önemi vurgulayarak tutucuların davasını desteklemeye çalıştığında siyasal gerilim yükseldi” (Ahmad, 2020, s. 70). Atatürk ve arkadaşlarının beklediği bu gerilim 3 Mart 1924 yılında halifelüğün kaldırılmasına giden süreci açmıştır. Olgunlaşan şartlar neticesinde de devletin laiklik süreci başlamış olur.

1.5.1. Erken Cumhuriyet Döneminde Halkçılık

Yeni kurulan Cumhuriyet, bünyesinde pek çok ilke barındırmaktadır. Lakin yapısındaki özgünlükle birlikte bu çalışmanın dayanak noktalarından olan, toplumu ve halkı önceleyen ve bunun nezdinde idea haline gelen halkçılık ilkesinin bu çalışma içerisinde değinilmesi gereken unsurlardan biri olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda

Cumhuriyettir” [1924 Anayasası, Teşkilatı Esasiye Kanunu, Kanun Numarası: 491, Kabul Tarihi: 20/4/1340 (1924)], Özbudun, E. (1992). 1921 Anayasası. Atatürk Araştırma Merkezi.

çalışmada Cumhuriyet'in temel ilkeleri arasından sadece halkçılıktan bahsedilmektedir. Halkçılık, altı okun ortaya çıkan ilk ilkesi olarak değerlendirilebilir. "Atatürk 13 Eylül 1920'de TBMM hükûmetinin ilk kapsamlı siyasal programını ve aynı zamanda ilk anayasa taslağını Meclise sundu. Belge 18 Eylül'de Mecliste okundu. Belgenin adı 'Halkçılık Programı' idi" (Akşin, 2017, s. 124). Atatürk, TBMM'ye sunduğu ilk anayasa taslağı ile devletin temel ilkelerini belirleme yönünde adım atmıştır. Böylece, devletin ilkeler doğrultusunda siyasi eğilimini ortaya koymuştur. Mustafa Kemal Atatürk, TBMM'nin ikinci dönem açılış konuşmasında da bu anlayışı sürdürerek yeni kurulan devletin halk devleti olduğunu belirtmiştir.

"Türkiye tarihinde her zaman yüce, haysiyetli yerini koruyacak olan ilk meclisimiz milletin kendi geleceğine kendisinin el koyduğunu ilan etti. Milli egemenlik ilkelerini çalışma programının yol ve yöntemi sayan kuvvetli bir halk hükûmetinin temellerini attı. Türkiye Devleti'nin, bu yeni müessesenin dayandığı esaslar, mahiyet itibarıyla kendinden önce gelen tarihî müesseselerden başkadır. Bunu bir kelime ile ifade etmek lazım gelirse diyebiliriz ki yeni Türkiye Devleti bir halk devletidir, halkın devletidir. Geçmişteki kurumlar ise bir şahıs devleti idi, eşhasın devleti idi..."²⁰

İkinci Mecliste "halkçılık" ilkesine ilk değinen, Aksaray Mebusu Besim Atalay olmuştur. Atalay, dilin millet olmak adına önemli bir unsur olduğu dile getirmiş, halkla iletişim kurabilmek için sade ve anlaşılır bir dile ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Halkın ruhundan doğan inkılâbın halkın diline ve edebiyatına yansımaları gerektiğini söyleyen Atalay, halk hükûmeti olarak gerekli olan dili meydana çıkartmak gerektiğini savunmuştur.²¹

Besim Atalay, Halkçılık fikrini dil temelli bir değişim, dönüşüm üzerine kurmaktadır. Halkı anlamak, halkla hemhal olmak ve en nihayetinde halka anlatmak için halkın anlayabileceği bir dil benimsemenin zorunlu olduğunu düşünmektedir. Besim Bey dil konusundaki bu düşüncelerinden vazgeçmemiş ve bir müddet sonra tekrar gündeme getirmiştir.

"Bu memleket ancak düşünüşünde söyleyişinde kazancında ne vakit öz Türk olursa o vakit kurtulmuştur. Hala daha manasını iyiye bilmediğimiz söyleyemediğimiz Arapça, acemce tabirleri mevzuatımıza girmiştir diye atamıyoruz. Bu nasıl halkçılıktır? Kime kanun yapıyoruz? Bu okunan kanunları kaç Türk anlar? Türk kendi kafasıyla düşünmedikçe kendi diliyle söylemedikçe onun yasaları kendi diliyle yazılmadıkça bir Türk Milleti vardır demeye sıkılıyoruz."²²

²⁰ Müttefikân Büyük Millet Meclisi Riyasetine İntihab Edilen Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Mühim ve Tarihi Nutukları", Hâkimiyet-i Milliye, S.888, 14 Ağustos 1923.

²¹ TBMM Zabıt Ceridesi, On ikinci İçtima, 1.9.1339, s.388

²² TBMM Zabıt Ceridesi, On Yedinci İnikat, 25.VI.1931, s.153-154.

Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kurulmasının ardından 11 Eylül 1923'te Mustafa Kemal Atatürk genel başkan olmuştur. Ardından, -Sivas Kongresi ilk kurultay kabul edildiği için ikinci kurultay olarak kabul edilen- Büyük Kongre 15 Ekim 1927 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi salonunda toplanmıştır. Bu kurultaydaki ifadeler, mevzunun anlaşılabilir olması için önemlidir. Kurultayda kabul edilen 123 maddelik tüzüğün birinci maddesinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin "Cumhuriyetçi; Halkçı, Laik ve Milliyetçidir."²³ ifadesi yer almakta ve madde şöyle devam etmektedir "Ve milletin iktisadi menfaatlerini sağlamayı birinci derecede önemli addeder. Bu esaslar, Fırkamız için bütün siyasetinde ve bütün kanunların yapılması ve tatbik edilmesinde hakimdir."²⁴ Halkın faydasının gözetileceği, bu madde ile beyan edilmiştir. Yine aynı tüzükte yer alan bir diğer ifade de şöyledir: "Fırka; millî hakimiyet ve idarenin taallûk ettiği bütün şubaları faaliyette halk tarafından ve halk için faydasını hâkim kılmayı gaye edinmiştir."²⁵ ifadesi de kendisine yer bulmuştur. Bu yaklaşım halkın menfaatlerinin üstte tutulacağını vurgulamaktadır. Ancak halkçılık düşüncesi zamanla değişime uğramıştır.

Levent Köker (1993), halkçılığın 1930'lara kadar evrim geçirdiğini ifade eder. Özellikle 1920-1930 yılları arasında Türkiye'de iki farklı halkçılık politikası güdülmüştür.

"Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan birinci aşamada halkçılık, 'hakimiyet bila kayd-ü şart milletindir' ve 'halkın kendi mukadderatına bizzat ve bilfiil sahip olması' gibi formüllerle ifade edilmiştir. Bu çerçevede içinde halkçılık tartışmaları, doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi kavramlarının belirlenen bir platformda yerlerini almışlardır. 1930'lardaki ikinci aşamada halkçılık, 'halk için halka rağmen' formülüyle ifade edilmiş; halkın siyasal hayata katılması açısından Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin varlığı yeterli görülmesi; biçimsel olarak varlığı sürdürülen Meclis'te halkın dilek ve özlerelerinin özgürce yansımalarına izin verilmemiştir" (1993, s. 25-26).

Kurtuluş Savaşı'ndan 1920'lere kadar geçen süreçte, Mustafa Kemal Atatürk'ün halkçılık fikriyatına hâkim olabilmek için "Halkçılık Beyannamesi"ne bakmak gerekmektedir. Halkçılık Beyannamesi'ni Mustafa Kemal Atatürk 13 Eylül 1920'de meclise sunmuştur. Atatürk, beyannamede halkçılıkla ilgili düşüncelerini açıkça dile getirmektedir. Beyannamenin birinci maddesinde "Türkiye Büyük Millet Meclisi, hudûd-ı millîsi dâhilinde temîn-i hayât ve istiklâl ve tahlîs-i makâm-ı hilâfet ve saltanat ahdıyla teşekkül eylemiştir" (Şahinkaya, 2019, s. 189) beyanı yer alırken, dördüncü maddesinde

²³ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi (1927). TBMM Matbaası, Ankara. s. 3.

²⁴ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi (1927). TBMM Matbaası, Ankara. s. 4.

²⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi (1927). TBMM Matbaası, Ankara. s. 4.

meclisin esas görevinden bahsedilmektedir. Buna göre, TBMM Hükûmeti, halkı içerisinde bulunduğu sefil durumdan kurtarmayı ve refahını sağlamayı temel ilke olarak benimsemiştir. Halkın ihtiyaçları doğrultusunda yenilik yapmayı görev addetmiştir. Hükûmet, uygulayacağı politikalarını milletin ruhundan alarak, halkın gerçek manada ihtiyaç ve eğilimlerini önceleyeceğini vurgulamıştır (Şahinkaya, 2019, s. 190).

Yukarıda da görüldüğü üzere halkçılık kavramı 1920’lerde demokrasi, milli bağımsızlık ilkeleri etrafında yükselmiştir. Bu metin doğrultusunda halkçılık düşüncesi, halkın refahı ve mutlu olabilmesinin sorumluluğunu devlete yüklemektedir. Halkın içerisinde bulunduğu sefaletin giderilmesi ve refah seviyesinin yükseltilmesi için devlete bazı görevler düşmekte, sorumluluklar tanımlanmaktadır. Bu, halkçılık düşüncesinin sosyal ve ekonomik boyutunu göstermektedir. Halkçılık düşüncesinin bir de siyasi boyutu vardır. Levent Köker’e göre (1993), halkçılığın siyasi boyutu cumhuriyetçilik ve ulusal egemenlik kavramlarına dayanmaktadır. Ancak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyimleri, çok partili sistemin yapılması gereken ve yapılan inkılapları tehlikeye düşebileceğini göstermiştir. Bu nedenle Tek Parti Dönemi halkçılığının çok partili rejimi öteleyecek bir şekilde tasarlandığını dile getirmiştir. Yeni partilerin kurulan rejimi zayıflatabilecek olguları bünyelerinde toplama düşüncesi ve endişesi nedeniyle çok partili sistem tehdit olarak algılanmıştır.

Cumhuriyet Halk Fırkası’nın 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında gerçekleşen üçüncü büyük kongresinde ise “Kanunlar önünde mutlak müsavat kabul eden ve hiçbir ferde, hiçbir aileye, hiçbir sınıfa, hiçbir cemaate imtiyaz tanımayan fertleri halktan ve halkçı olarak kabul ederiz kararı alınacaktır” (Ekinci, 1997, s. 70) ifadesi halk tanımını yapar niteliktedir. Yine bu dönemde İsmet İnönü meclis konuşmasında dönemin halkçılık anlayışına yer vermiştir. Konuşmada; “Cumhuriyetçi ve halkçı bir milli hayatın masuniyet ve inkişafını ve bilhassa siyasi faaliyet ve mücadeleler içerisinde vatandaş haysiyet ve şerefının müdafaasını bir kelime ile siyasi, milli, iktisadi inkişaf için ilk şart olan nizamın masuniyeti kanunları ve hakimlerle itminan ile adliyemiz müemmen bulundurulacaktır”²⁶ tanımını yaparken Kütahya Mebusu Recep Bey halkçılığı;

“Halkçılık kanunlar önünde Türk vatandaşlarının mutlak ve kati müsavatını emreder. Halkçılık Türkiye’de imtiyazlı tabakaların mevcudiyetini reddeder, selbeder. Halkçılık, sınıf mücadelesini kabul etmeyen bir zihniyeti ifade eder ve çalışma zümreleri arasında ahenk tesisini takip eder. Halkçılık, yeni devletin kuruluşunda temel olan ana fikre hürmet ederek milli hakimiyet esasını üzerinde ısrar eder ve fakat bu milli hakimiyetin her vatandaşın, her

²⁶ TBMM Zabıt Ceridesi, Seksen Dördüncü İnikat, 2.X.1930, s.34-35.

gün, her vakit ve her vaziyette kayıtsız, şartsız yollu ve yolsuz birtakım şeyler istemesi manasına alınmamak lazımdır. Asıl halkçılık demek vatandaşın devlete devletin de vatandaşa karşı müteakabil vazife, mesuliyetlere hürmet demektir. Halkçılık demek herkesin her gün aklına geldiği gibi gündelik fikir ve hisler altında kendi hesabına uyan birtakım metabilini devlete kabul ettirmesi manasına gelmez. Herkesin kendi işine ve kendi hesabına ve kendi görüşüne uygun gelen birtakım işleri vardır. Bunları devletin tatbik sahasına sürmesi dünya kurulduğundan beri halkçılık tarifi içine girmemiştir.²⁷

sözleriyle açıklamaktadır. Ona göre; Halkçılık sınıf mücadelesini reddetmektedir. Toplum bir bütün içerisinde ahenkle yaşamalıdır. Halkçılıkta ferdi istek ve talepler yoktur. Kütahya mebusu Recep Bey'in halkçılık anlayışı Mustafa Kemal Atatürk'ün oluşturmaya çalıştığı halkçılık anlayışı ile uyum içindedir. Atatürk, kurucu lideri olduğu Cumhuriyet içerisinde kendine özgü bir yapıya sahip halkçılık inşa etmiştir. II. Meşrutiyet'in etkilendiği Rus Narodniklerinden bağımsız olarak oluşturduğu halkçılık, sınıfsız bir toplumun tahayyülü üzerinedir. Mutluer, Atatürk'ün halkçılığının üç ögeyi kapsadığını dile getirmektedir. “Bunlardan ilki halk yönetimi, yani siyasal demokrasidir. İkincisi kanun önünde herkesin eşit olması, hiçbir kişi veya zümreye ayrıcalık tanınmaması ve üçüncüsü de sınıf mücadelesinin reddi ve toplumun dayanışma içerisinde gelişmesidir” (1998, s. 77). Atatürk'ün halkçılığı, ülkenin kendine özgü koşullarına göre uyarlanan bir modeldir.

Emile Durkheim “Toplum idealler yaratılmadan kurulmaz” (2020, s. 110) der. Mustafa Kemal Atatürk'ün idealleri toplumun gerçekliğini aşmış ve aynı zamanda yine bu toplum gerçeklerinden türemiştir. Durkheim bu noktada yaratılan idealleri biçimlendirmek için; “Birleşen ögeler gerçekliğin parçasıdır; ancak birleşme yöntemi sentezin kendisinin orijinallliği ürettiği yeni bir tarzda ve orijinallikte birleşirler” (2020, s. 110) sözlerini dile getirir. Atatürk'ün tasavvur ettiği Cumhuriyet ideolojisinde yer alan halkçılık da tam böyle bir idealin sonucunda ortaya konulmuştur. Toplumdan gelen bu ilke, kendi içerisinde orijinallik barındırmaktadır. Bu ilkeden yola çıkılarak da pek çok kurum ve kuruluş oluşturulmuştur.

1.5.1.1. Millî Kültür Cemiyetleri Olarak Halkevleri

Tarihsel olaylar, gerçekleştikleri toplumun yaratımlarında etkili olmakta, pek çok oluşumun alt zeminini oluşturmaktadır. Bu olaylar Türk toplumunun sahip olduğu pek çok ideolojiyi beslemiş, ideolojiler de yeni toplumsal yaratımlara vesile olmuştur.

²⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Altmış Yedinci İnikat, 21.VI.1932, s. 210.

Halkevleri de Cumhuriyet ideolojisinin beslediği, ürettiği yaratımlardan/kurumlardan biridir.

İnşa edilmekte olan Cumhuriyet ideolojisi, toplumun tüm damarlarına sirayet edecek olgu, olay ve fikirlerin temelini oluşturmaya başlamıştır. Mutlak otoritenin padişahta olduğu bir sistemden eşitlik ve demokrasi temelli bir rejime evrilen toplum, bünyesinde barındırdığı değişimi kurumlarına da yansıtmıştır. Yeni toplumun kurucu ideolojisinin ilke ve inkılaplarını toplumdaki her bireye benimsetmek amacı, ona yeni yapılanmaları oluşturmanın önünü açmıştır. Yönetici kadro, yapılan devrimlerin tüm halk tarafından kabulünde zorlanıldığının farkındadır. “Aradaki kopukluğunu giderecek, aydın ve halk kaynaşmasını sağlayacak, devrimin öncü kadrosu ile halk kitleleri arasında bağ kuracak, halkı devrim ilkeleri doğrultusunda eğitecek yeni bir yapının gereksinmesi duyuluyordu” (Çeçen, 2000, s. 77). Devlet ile halk arasında oluşmuş bu kopukluğun giderilmesi için çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar genelde halka yakınlık kurma, özelde ise ideolojinin aktarılması üzerine temellendirilmiştir.

“Halkevi İctimaî tesanütü, İctimaî mükellefiyeti şahıslandırmak üzere kuruldu. Halkevine, memleket, millet ve insanlık için en faydalı müesseselerden biri olmak mutlak surette mukadderdi: Çünkü onun ilk harcını da yarattığı her varlık büyük güzel ve iyi olmuş olan Atatürk yoğuruyor, plânlarını ve temellerini memleketi badirelerden şahikalara çıkaran Cumhuriyet Halk Partisi çiziyor ve atıyor, ismet İnönü, en büyüğün her direktifi gibi bu direktifini de en iyi anlayan ve en güzel tatbik edebilen büyük adam, bu işe de el koyuyor, sade el uzatmak değil, canla başla sarılıyordu” (Kaya, 1936, s. 4).

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki çok partili rejim denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması, Türk inkılabının toplumun her kesimine ulaşamamış olması, bir de dünya ekonomik buhranının patlak vermesi, kurulan devletin hızla halka inme ihtiyacını doğurmuştur.

“M. Kemal Atatürk, Serbest Fıkra krizinden sonra çıktığı yurt gezilerinin birinden dönünce Halkevlerinin kuruluş fikri ilk defa basında yer almaya başlamıştır. Cumhuriyet Gazetesi’nin 2 Aralık 1931 tarihli haberine göre; M. Kemal Atatürk, Edirne seyahatinde edindiği izlenimler doğrultusunda ülkenin çeşitli yerlerinde halkı bir araya toplamak ve gençliği yükseltmek için yeni örgüt kurulmasına karar vermiştir” (Duman, 2008, s. 61).

Tüm bu sebep ve istekler neticesinde resmî eğitim kurumlarının yanında gayriresmî olarak kitleleri örgütleyip eğitim sunan halkevleri isimli bir kurum oluşturulmuştur. “Gerçi halkevleri kültürel bir kuruluştur ama fikrî çekirdeğini CHP’nin altı temel prensibi ve partinin kalkınma, ilerleme plân ve programları teşkil ediyordu. Esasen Halkevleri birer ‘siyasî terbiye’ yeri olarak açılmış, Türk milletini hem Atatürk inkılaplarına bağlı kalmaya hem de ‘demokrasiye hazırlamaya’ çalışmıştır” (Ergün, 1997, s.195). Peki, halkevleri nedir ve nasıl kurulmuştur?

Halkevleri, 19 Şubat 1932 tarihinde kurulmuş, 1951 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. 19 Şubat 1932 yılında 14 halkevi aynı anda faaliyete geçmiştir. Halkevleri, Mustafa Kemal Atatürk halkçılığının en önemli tezahürlerinden biridir. Toplumun tüm kesiminin dâhil olacağı bir hedefle yola çıkmış, bu da İdare ve Teşkilat Talimatnamesinde dile getirilmiştir. “Halkevleri, bütün devlet memurlarının, vatandaki bütün entelektüel sınıfın, bütün ilerlemek isteyen unsurların müşterek malı ve müşterek yetiştirme vasıtası olduğuna göre, Halkevlerinin herhangi bir muvaffakiyetsizlikten doğacak herhangi bir mesuliyet, birinci derecede o muhitteki bu elemanların boynundadır.”²⁸ Bilindiği üzere Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kültür kurumları halefi özellik göstermektedir. Bunlardan biri de halkevleridir.

Cumhuriyetin kurulmasının evvelinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin prensiplerinin yaygınlık kazanmasında etkin rol üstlenen Türk Ocakları, yerini CHP’ye bağlı yeni bir kültür kuruluşu olan halkevlerine bırakmıştır. Halkevlerinin kuruluş amaçlarından birinin de kapanan Türk Ocağı’ndan doğan boşluğu doldurmak isteği olduğu söylenmektedir. Ancak bu amaç çok da samimi gelmemektedir. Halk Bilgisi Derneği, Muallim Birliği, Kadınlar Birliği gibi diğer dernekler hükûmetin izlediği politikalar nedeniyle kapatılmıştır. 1921’de kurulan Türk Ocakları 1931’de, 1922’de kurulan Muallimler Birliği’nin 1936’da, 1924 yılında kurulan Türk Kadınlar Birliği’nin 1935’te kapatılmış olması bu düşüncelerimizi destekler niteliktedir. Bittabi bu derneklerin kapatılmasında kültürel ve eğitsel kolların tek elden toplanması niyeti öne çıkmaktadır.

Halkevleri her şeyden önce kültürel bir teşekküldür. Bu kültürel teşekkülün ortaya çıkış süreci esnasında; CHP’nin altı ilkesiyle geniş ölçüde bir kalkınma ve ilerleme planı ihtiva eden programı dikkati çekmektedir (Çavdar, 1983, s. 878). Ortakçı da Çavdar ile aynı fikre sahiptir. “Halkevleri, belirli siyasî, ekonomik, toplumsal süreçlerin sonunda ortaya çıkmış ve özellikle toplumun ideolojik ve kültürel anlamda çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarma ihtiyacıyla kurulmuş erken Cumhuriyet döneminin önemli bir kültür kurumudur” (2020, s. 31). Bu bağlamda; Halkevleri millî birliğin gelişmesinde ve yaygınlaşmasında etkili bir faktör olmuştur. Halkevlerinin nasıl çalıştığına dair açıklamaları bulunan Nafi Atuf Kansu (1936) ya göre Türk medeniyetinin yeniden medeni temeller üzerine kurulmasında Halkevleri köprü olmuştur.

²⁸ CHP, (1940). *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*. Ankara: Zerbamat Basımevi., s. 3.

Bununla birlikte halkevlerinin kuruluşunda Avrupa’da yer alan pek çok kurumdan etkilendiğinden bahsedilmektedir. Anıl Çeçen, Halkevlerini anlattığı eserinde kurumun kuruluş bahsinde Alman Yüksek Halk okulları sisteminin öncülüğünden bahsetmektedir.

“Alman eyaletlerinde Yurttaşevi veya Hemşerievi biçiminde merkezler oluşturuluyordu. Her türlü toplantı ve sosyal çalışma için uygun salonların bulunduğu bu merkezlerin yanı sıra köylerde de bunların küçük örneği olarak Toplum evleri kuruluyordu. Çok amaçlı salonlarda bölge halkının gereksinimleri olan çeşitli toplantılar, kurslar, seminerler ve konferanslar düzenleniyor ve halkın her yönden yetiştirilmesi için eldeki olanaklar seferber ediliyordu” (Çeçen, 2000, s. 79).

Yine, Millî Kültür Cemiyeti olarak adlandırılan halkevleri, talimatnamesinde benzer teşkilatların “Macar milli kültür cemiyeti, Uranya cemiyeti, Amele Jimnazları, Çiftçi Dernekleri ve İlâh... gibi isimler altında...” (CHP Halkevleri Talimatnamesi 1992, s. 4) var olduğunu söylemektedir. Ayrıca talimatnamede Çekoslovakya ve İtalya’daki benzer cemiyetlere de değinilmektedir. “Çekoslovakya’da Mazarik Halk Terbiye Müessesesi’nin dört yüze yakın kültür yurdu vardır. Faşitlerin bütün İtalya’ya Şamil Dopalavara isimli bir millî kültür teşkilatı...” (CHP Halkevleri Talimatnamesi 1932, s. 4) isimlerini vurgulanmaktadır. Anlaşıldığı üzere o dönem Avrupa’ında resmî eğitim kurumlarının yanında halkın genelini kapsayan halk eğitim kurumları mevcuttur ve bu kurumlar Halkevlerinin kuruluşuna öncülük etmiştir.

19 Şubat 1932’de yılında başta İstanbul ve Ankara başta olmak üzere Eskişehir, Afyankarahisar, Çanakkale, Aydın, Bolu, Malatya, Diyarbakır, Konya, Samsun, Bursa, İzmir ve Denizli’de halkevleri eş zamanlı olarak açılmıştır. “CHP’nin illerdeki yöneticileri, valiler ve belediye başkanları bu kuruluşların en verimli şekilde çalışabilmeleri için, devletin ve bulundukları yörenin bütün imkânlarını seferber etmişlerdir. Devletin sahibi olduğu binalar ve arsalar Halkevlerinin kullanımına tahsis edilmiş hemen her yerde Halkevleri için yardım kampanyaları düzenlenmiştir her il ve ilçede Halkevi açılmak istenmiştir” (Duman, 2008, s. 66). Açıldığı dönemde ilginin yönelebileceği bütün kurumların kapatılmış olması, halkevlerinin kısa sürede ve oldukça hızlı bir şekilde kabul görmesini sağlamıştır. Halkevleri bünyesinde *Dil ve Edebiyat*, *Güzel Sanatlar*, *Temsil*, *Spor*, *Sosyal Yardım*, *Halkevi Dershaneleri ve Kurslar*, *Kütüphane ve Yayın*, *Köycülük*, *Tarih* ve *Müze* isimlerinde dokuz şubeyi barındırmaktadır. 19 Şubat 1932 tarihinde 14 il merkezinde açılan halkevlerinin kuruldukları şehrin sosyal ve kültürel hayatının canlanmasında göstermiş oldukları başarıya paralel olarak diğer illerde de Halkevi açılması gereksinimi ortaya çıkmış ve 1932 yılının sonunda bu kuruluşların sayısı 34’e ulaşmıştır. Kuruluşlarından kısa bir süre

sonra bütün bir yurt geneline yayılan halkevlerinin sayısı kapatıldıkları 1951 yılında ise 478'e yükselmiştir. "Bir şubenin açılabilmesi için o şubeye kayıtlı en az 25 üyenin olması gerekmektedir. Halkevlerinde şube çalışmaları şube komiteleri vasıtasıyla yürütülmekteydi. Üye sayısı 25'ten 50'ye kadar olan şubeler 5 kişilik şube komitesi seçmekteydi."²⁹ Bu çalışmada halkevlerindeki tüm şubelerden bahsetmek mümkün değildir. Bu nedenle, aşağıda çalışmamızın ana temasını besleyen kol olan "Köycülük Şubesi"nden bahsedilmiştir.

Cumhuriyet rejiminin halka yönelen bakışı, Türk aydınlarının köylüye yönelişini sağlamıştır. Bu yönelişin sebepleri arasında köylüyü muasır seviyeye ulaştırmak, rejimin öğretilerini tüm halka benimsetmek yer almaktadır. "Partinin kültür kolları olarak Evler, rejimin ideolojisini ve politikalarını halka uygulamalar, uygulamaların yasallaşması, söylemler ve faaliyetler yoluyla yapılması planlanıyordu" (Lamprou, 2015, s. 19).

Bu plan dahilinde, halkevlerinde *Köycülük Şubesi* açılmıştır. "Köycülük faaliyetleriyle güzideler her zaman düşlendiği gibi harsın kaynağına gidiyorlar, oradaki yerel bilgiyi mevcut batılı bilgi birikimiyle harmanlayarak modern Türk kültürünü oluşturmaya çalışıyorlardı. Bu kapsamda yapılan yurt gezileri ve halkevi köycülük kolları faaliyetleri sırasında etnografik kültürümüze ait birçok ürün kaydedildi ve belgelendi" (Örmecioğlu, 2019, s. 734). "Türkiye'de, 1930'lu yıllarda 41 000 köyün bulunduğu ve nüfusun ¾'ünün köylü olduğu, bunun değil eğitiminin bir köyde okuma yazma bilen bile parmakla sayılabilecek kadar az olduğu düşünülürse, bu kolun işinin ne kadar güç olduğu ortadadır. Bu yüzden köylüyü ulusun efendisi yapabilmek için Köycülük Kolu'na özel bir önem verilmiştir" (Zeyrek, 2006, s. 81). Zeyrek, şubenin öneminden bahsettikten sonra 1940 yılına gelindiğinde 379 şubenin 317'sinde Köycülük Şubesi'nin bulunduğunu da bildirmektedir.

Tek Parti Döneminin önemli kültür kurumlarından olan halkevleri varlığını çok partili yaşamda da sürdürmeye devam etmektedir. Ancak CHP'nin "Parti toplantıları, Halkevleri yapılarının konferans salonlarında yapılmaktadır. Bazı Halkevleri yapıları ile parti yapılarının iç içe olması, partinin Evlerdeki elektrik, su, personel... gibi olanaklarından yararlanmasına yol açmıştır. Yapıların kiraya verilmesiyle CHP'ye dolaylı yollardan da olsa ek gelir sağlamaktadır" (Zeyrek, 2006, s. 101). Muhalefet partilerinin halkevlerinden yararlanamamaları, halkevleri üzerinde çatlak seslerin ortaya

²⁹ BCA, 490.01/ 847.353.3. CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi, s.5.

çıkmasına neden olmuştur. Nitekim “Demokrat Parti bu olayı eleştirmeye başlamıştır. Hem de kapatılınca kadar en çok uğraştığı konulardan biri olmuştur”³⁰ (Zeyrek, 2006, s. 101). Özellikle meclisteki bütçe konuşmalarında Demokrat Parti üyeleri halkevlerine ayrılan bütçeden rahatsız olduklarını bildirmektedir. Demokrat Parti üyelerinin asıl rahatsız oldukları durum; halkevlerinden sadece CHP’nin yararlanıyor olmasıdır. CHP’nin propaganda aracı haline gelen halkevlerinin, CHP’li vekillerce yansız hale getirilemeyeceğinin ikrarı üzerine, kapatılmasına giden yolun önü açılmıştır. Halkevlerinden dönemin aydın kesimi de rahatsızlık duymaktadır. Varlık Dergisinin Şubat 1950 tarihli sayısında halkevlerinin CHP’nin seçim bürosu gibi çalıştığı söylenmektedir. “Üç gündür Eminönü Halkevinde devam eden toplantı daha ziyade seçim propagandasını hatırlatıyor. Cumhuriyet Halk Partisi kendi kurduğu ve kendi yürüttüğü teşkilatın nabzını yoklayacak, onun temayüllerini öğrenecek yerde sırtını bu teşkilata dayamış halk üzerinde tesir yaratmağa çalışıyor” (Nadir, 1950, s. 15).

Halkevlerinin kapanmasına doğru giden sürecin nedenlerinden bir tanesi de Türk Ocakları’dır. Türk Ocakları, halkevlerinin kurulması üzerine kapatılmıştır. Ancak, çok partili yaşama dönüşle birlikte yeniden kurulmaya dair umutlar beslemeye başlamışlardır. Ocak mensuplarının bu umutları boşa gitmemiştir. 1946 yılında Türk Ocakları yeniden açılmıştır.

Denizcioğlu (1947); *Kızıl Elma* dergisinde yayımlanan yazısında halkevlerinin amacı ve işleyişine eleştiri sunmaktadır. Ona göre halkevlerinde verilenden gayri hareket edilmemektedir. Siyasi bir denetim aracı haline gelmesi nedeniyle gençlerin özgürce düşünmelerine engel olduklarını iddia etmektedir.

Ziya Tataç’a göre (1948), halkevlerinin bir siyasi partiye bağlı olarak kurulmaları, mefkure ve kültür ocağı olmalarını engellemiştir. “On altı yıl halkevleri halkçılık ve diğer kültür çalışmalarında bulundular. Amma, Türk Ocaklarının yerini hiçbir zaman alamadılar. Esasen, kuruluşları bakımından, siyasî bir partiye bağlı olmaları, bir mefkure bir kültür ocağı olmalarına mâni teşkil ediyordu” (1948, s. 4).

Nihayetinde 8 Ağustos 1951 yılında 5830 sayılı yasa gereğince 340 evet oyu ve cumhurbaşkanının onayı ile kapatılma kararı alınmıştır. Maliye Bakanlığı Millî Emlak Genel Müdürlüğü, CHP’den alınan Halkevleri ve Halkodaları binaları, okul, hastane,

³⁰ Konu hakkında detaylı bilgilendirme için Şerafettin Zeyrek’in “Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları” isimli kitabını inceleyiniz.

dispanser, spor sarayı, hükûmet konağı gibi amaçlarla kullanmıştır. Halkevlerinin basın-yayın hayatına önemli katkıları olmuştur. Bu katkılar, özellikle farklı alanlarda yayımlanan Halkevi Dergileri aracılığıyla somut bir şekilde görülmektedir. Köyü ve köylüyü önceleyen yazıların yer aldığı EK-1’de sunulan bu dergiler, dönemin toplum yapısının aşikâr edilmesinde rol oynamışlardır.

1.6. İlköğretime Köy Öğretmeni Yetiştirme Girişimleri

“Bir millet eğitim ordusuna sahip olmadıkça savaş meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin, o zaferlerin kalıcı sonuçlar vermesi ancak eğitim ordusuyla mümkündür.”

Atatürk

Eğitim, toplumun en önemli dinamikleri arasında yer almaktadır. Öğretmen, öğrenci, sınıf, okul vb. gibi unsurları bünyesinde barındıran eğitim, toplum içerisinde pek çok defa değişime, dönüşüme uğramış, kimi zaman yeniden inşa edilmiştir. İnşa edilirken yukarıda bahsi geçen unsurlar dikkate alınmakta, vizyon bu müşterek unsurlar üzerine kurulmaktadır. Bu unsurlardan biri de öğretmenlerdir. Eğitim sisteminin önemli bir parçası olan öğretmenler, yeni kurulan Cumhuriyet’in inşası için ayrıca önem arz etmektedir. Bu nedenle de öğretmen yetiştirmeyi kendisine prensip edinen siyasi konjonktür, pek çok öğretmen yetiştirme girişiminde bulunmuştur. “On dokuzuncu yüzyılda politik yaşamın, toplum yaşamının her düzeyine açılmasıyla birlikte eğitim ulusallaşmaya başlamış ve devlet, eğitimi denetimi altına alması, onun aynı zamanda devletin yatırım yaptığı bir alan haline gelmesine yol açmıştır” (Bilir, 2011, s. 228-229). Bunun neticesinde de eğitimde değişiklikler yapılmıştır. Öğretmen yetiştirme okullarının açılması da bu değişikliklerin bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimin en önemli argümanı olan öğretmenler, öğrencilerin minvalinde geleceğe yön veren bireylerdir. Nitelikli bir eğitim ve eğitimi oluşturan unsurların kalitesini arttırmak amacıyla başlatılan bu değişimlerin kökeni, 16 Mart 1848’e dayanmakta, Erken Cumhuriyet Döneminde de devam etmektedir.

1923 yılında kurulan yeni hükûmet, askerî zaferin ardından diğer alanlarda da başarı kazanmak istemektedir. Eğitim de bu alanlardan biridir. Yeni devletin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk, eğitimle ilgili düşüncelerini pek çok yerde ifade etmiştir. “Bu düşüncelerini ilk hükûmet programında, meclis konuşmalarında ve Sakarya Meydan Savaşı sırasında düzenlediği Maarif Kongresinde dile getirmiştir” (Mutlu, 2021, s. 19). Mustafa Kemal Atatürk, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM’nin açılış nutkunda eğitime dair

şu beyanatlarda bulunmuştur: “...Eğitim sistemimizin temeli evvela mevcut cehaleti ortadan kaldırmaktır... Bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar tarihî, coğrafi ve ahlaki bilgileri vermek ve aritmetik öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir.”³¹ diyerek oluşturulacak yeni eğitim programının çerçevesini çizmiştir. Mevcudun derin bir hassasiyet duyduğu eğitim, kurucu liderin nezdindeki öncelikli konular arasında yer almıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren ilkokul öğretmenini yetiştirmeye dair tartışmalar gündeme gelmiş, tartışmaların yoğunlaştığı nokta ise “Dârümuallim Mıntıkları” olmuştur.

Yeni rejim kurulduğu ilk andan 1980'lere kadar bir köylü cumhuriyetidir. “Cumhuriyet kurulduğu yıllarda Türkiye’de 40 bin iskân mıntıkası ve köy bulunuyordu. Ancak çalışan 13 bin mektep mualliminden 7 bini şehir ve kasabalarda idi. Bu orana göre 40 bin köye altı bin muallim düşüyordu. Böylece geriye kalan 34 bin köy, Cumhuriyet dönemi köy olanaklarından yoksundu” (Çetin, 1997, s. 50). Bu nedenle dönemdeki çözüm arayışları genellikle köylü nüfusun eğitilmesi ve köy öğretmeni yetiştirilmesi üzerinedir. Bu meseleyi biraz daha açtığımızda karşımıza bir başka pencere daha açılmaktadır: Köylüye ideolojinin benimsetilmesinin temel koşulu; köylüyü eğitmekten geçmektedir. Bu gayriresmî hakikat; eğitim politikalarının, dolayısıyla politik düzlemin köylü üzerinden yürütülmesine neden olmaktadır.

İzmir’de toplanan Türkiye İktisat Kongresi’nde köy eğitimi ile ilgili kararlar alınmıştır. Alınan kararlar arasında; Madde 6: “Köylerdeki ibtidai ilkokullarının geniş bahçelerinin, ahır ve kümeslerinin olması gerektiği. Bunlar öğretmen denetiminde öğrenciler tarafından işletilmeli ve böylece çiftçilik çocuklara “amelî” olarak öğretilmeliydi. Yine orta ve yüksek okulları bitiren erkek ve kız öğrenciler ve medrese mezunları köylere giderek en az bir yıl öğretmenlik yapmalıydı” (İnan, 1989, s. 21-22) ifadeleri de yer almaktadır. Ziraat Kongresi’nde köy meselesine neden değinildiği ise şu cümlelerle açıklanmaktadır: “Bizim en mühim bir sınıf-ı iktisadîmiz olan zürâ sınıfını hemen münhasıran köylüler teşkil ettiği için, onların ihtiyacı tetkik olunurken onların mektep ihtiyacı derpiş edilmemesi mümkün değil idi. Ve bu suretle köy mektepleri mevzu bahis oldu” (İnan, 1989, s. 302-303). Köylülerin ihtiyaçları incelenirken eğitimin göz

³¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, (1Mart 1922), s. 2,

ardı edilmesi düşünülemezdi. Bu nedenle köy mektepleri gündeme gelmiştir. Bununla birlikte; “Türkiye ve ecnebi dâr-ül fûnûnu, âli ve tâli mektepler mezunları ve mezunlerinin ve medrese ikmâl ederek icazetnâme alanların en az bir sene müddetle altıncı maddeyi tatbik eden [tatbikan] köy muallimlerinin de istihdamı...” (İnan, 1989, s. 327) gibi maddeler de yer almaktadır.

Kongrede alınan kararlara ilaveten ilk olarak, 1923 yılında Millî Eğitim Bakanı Safa Özler, dünyanın önemli eğitim bilimcileri arası yer alan John Dewey’i eğitim sistemini incelemesi için Türkiye’ye davet etmiştir. Türk eğitim sistemini inceleyen John Dewey (1939), Türkiye’de eğitimin en önemli hedefi, köy hayatına uygun olarak yapılandırılmış ilköğretim ve ortaöğretim okulları kurmak olduğunu ifade etmiştir. Böylece, teorik bilgi eğitimin pratik faydasıyla somutlaşacak ve verilen bilginin sosyal hayatta karşılığı olacaktır. Ancak bu hedef, iyi ve özenli yetiştirilmiş öğretmenlerle mümkün olacaktır. Sunduğu raporda muallim mekteplerini detaylandıran John Dewey’e göre; “Muallim mekteplerinde ticarî ve sınaî mekteplerin muallimleri ile beden terbiyesi, spor, hıfzı sıhha, ana mektepleri, musiki, resim, dikiş... muallimlerini yetiştirecek hususi dersler açılmalıdır” (1939, s. 20). Dewey’in ifadeleri, köy muallim mekteplerinin zorunluluğunun beyanı haline gelmiştir. Bunlara ilaveten Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışından 3 ay sonra, Ankara’da bilimsel ve mesleki alanlarda çalışacak bir “Muallim ve Muallimler Cemiyeti” kurulmuştur. Cemiyetin kurulmasından bir yıl sonra toplanan “Maarif Kongresi”nde öğretmen sorunlarına da değinilmiş ve köye öğretmen yetiştirmek amacıyla ‘Köy Muallim Mektebi’nin açılması teklif edilmiştir” (Cicioğlu, 1983, s. x). Bu teklif aynı zamanda öğretmenliğin meslek haline getirilmesi için önemli bir dönemeç olmuştur. Mevcut yönetim, öğretmenliği bir meslek haline getirmek için bazı yasal tedbirler almak durumunda kalmıştır. 13 Mart 1924’te “Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu”³² ve 22 Mart 1926 “Maarif Teşkilatına Dair Kanun”³³ bu yasal tedbirler içerisinde yer almaktadır.

³² 13 Mart 1925 Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu’nun birinci maddesinde mesleğin tanımı yapılmış, ikinci maddesinde ise bulundukları mektebin derecelerine göre kategorize edilmiştir. Kanunun üçüncü maddesinde ise öğretmenlerin “... darülmualimin ve darülmualimat muallimleri, darülfünun, yüksek ve orta darülmualim ve darülmualimat ve yüksek ihtisas mezunlarından intihap olunur” (Orta Tedrisat Muallimleri Kanunları, 1924, s. 68) ifadelerine yer verilmiştir. Kanun toplam 31 maddeden oluşmaktadır.

³³ Bu kanun bugünkü eğitim sisteminin temel niteliklerini oluşturmaktadır. Kanun gereğince “Maarif vekâleti veya diğer bir vekâlet tarafından açılmış veya lüzumuna göre açılacak mekteplerle bilumum hususi mekteplerin programları alâkadar vekâletle Maarif vekâleti tarafından müştereken açılır” (Maarif Teşkilatına Dair Kanun, 1926, s.338). Yine kanunun dördüncü maddesinde “Türkiye’de hiçbir mektep

Köye öğretmen yetiştirilmesiyle ilgili fikirler, Maarif Müfettişleri Kongresi'nde de dile getirilmiştir. “Dönemin Milli Eğitim Müsteşarı Nafi Atuf Bey’in başkanlığında 14 maarif müfettişinin katılımıyla gerçekleşen bu toplantıda Cumhuriyet döneminin eğitim vizyonuna uygun kararlar alınmış ve sonraki yıllara damga vuracak bir dizi eylemin temeli atılmıştır” (Çetin, 2020, s. 102).

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren öğretmen okullarına verilen ehemmiyet mühimdir. Çünkü “Millî Mücadele’nin başında vatanın işgale uğrayan kısımlarında bulunan Darülmualimin ve Darülmualimatlar ya kapatılmış ya da işgal güçlerinin kontrolüne geçerek eğitim ve öğretime devam etmiş veya binalar farklı amaçlar için kullanılmıştır. Örneğin Edirne’de bulunan Darülmualiminde derslerin bazıları Yunanca verilmiş, tarih dersine sınırlama getirilmiş ve okulun bazı bölümlerine Yunan göçmeler yetiştirilmiştir” (Mutlu, 2021, s. 19). Bu nedenle öğretmen okulları, köylü halkın ihtiyaçlarına yönelik eğitim verecek öğretmenler yetiştirmek amacıyla düzenlenmiştir. “1930’lu yılların ilk yarısında basında Falih Rıfkı, İbrahim Necmi, Zeki Mesut, Behçet Kemal, Yunus Nâdi ve Yaşar Nabi Nayır gibi kalemler tarafından bu alanda yayımlanan yazılarda; genellikle öğretmen yetiştirmenin Türk inkılâbının ideolojisini geliştirme ve yayma hareketleri ile yeni Türk devletinin sosyal, kültürel ve ekonomik sahalarda kalkınması yönünden önemi üzerinde durulmuştur” (Öztürk, 1996, s. 70). Bu dönemde köy eğitimine ve köy öğretmenine en fazla eğilen Yunus Nadi’dir. Nadi; “Türkiye’nin istikbâli için Türk köyünü her gün daha iyiye doğru götürmek ve yükseltmek gerektiğini, bu yoldaki en önemli vasıtanın da köy okulu ve öğretmeni olduğunu yazmaktadır” (Öztürk, 1996, s. 128). Nadi, “(...) Köylünün eğitimi işine, "milli kalkınma meselesi"nin temeli olarak bakar. Milli kalkınmayı, köy/köylü kalkınmasına bunu ise ekonomik alanda devlet himayesine ve eğitime yani köylü eğitimine bağlar” (Aydoğan, 2018, s. 425). Bu bağlamda köylü eğitiminin ulusal kalkınmanın vazgeçilmez bir unsuru olduğu görülmektedir.

Bunlara ilaveten; Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1950 yılına kadar Köy Muallim Mektepleri, Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri açılmıştır.

maarif vekâletinin ruhsat ve muvafakatı olmaksızın açılmaz” (Maarif Teşkilâtına Dair Kanun, 1926, s. 338).

1.6.1. Köy Muallim Mektepleri

Türkiye Cumhuriyeti devletinde 1920’li yıllardan 1980’li yıllara kadar ülke nüfusunun önemli bir kısmını köylüler oluşturmaktadır. Bu değişmez hakikat, toplumsal-ideolojik politikaları etkilemektedir. Laik, devletçi, halkçı, milliyetçi çizgileri olan bu politikalar, pek çok unsura etki etmektedir. Eğitim, etkilenen unsurlar arasında yer almaktadır. Kabul edilen bu gerçeğe beraber çalışmalar yapılmaya, eksiklikler tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen eksikliklerinden biri de köy çocuklarına eğitim verecek öğretmen eksikliğidir. Dönem için pek çok önemli isim, köy okullarına öğretmen yetiştirilmesinin gerekliliğinden bahsetmiştir.

Köy okullarına öğretmen yetiştirme fikrini savunan isimlerden birisi Fikret Kanad’dır. Köy enstitülerinin kurulmasına öncülük eden Kanad, köye öğretmen yetiştirme okullarının ıslahının yetersiz olduğunu düşünmektedir. Köye uygun öğretmen yetiştirmek hedefine ulaşmak, var olan okullar ile mümkün değildir. Islah edilmesi de işe yaramayacaktır. O halde yapılacak şey, yeni tip öğretmen okulları kurmaktır. Oluşturulacak Köy Muallim Mektepleri, yapıcı, üretken bireyler yetiştirecek iş okulu karakterinde olmalıdır. Böylece verilen eğitimle, vatandaş ruhunu öğrenciye aksettirecek, çocuklara ilerleme motivasyonu kazandıracak öğretmenler yetiştirmelidir (akt. Kafadar, 1997, s. 285). Bu anlayış, köy öğretmeni yetiştirme çalışmalarına verilen önemi vurgulamaktadır. Nitekim, “Cumhuriyet Dönemi’nde şehir öğretmeni yetiştirme alanında olduğu gibi, köy öğretmeni yetiştirme alanında da ilk köklü ve başarılı teşebbüsler, Mustafa Necati Bey zamanında yapılmıştır” (Öztürk, 1996, s.134). Mustafa Necati Bey’in öncülüğünde başlatılan girişimler, köylerde eğitim seviyesini yükselterek kırsal kalkınmanın sağlanmasını amaçlamaktadır.

Mustafa Necati Bey, köy muallim mekteplerinin açılması noktasında önemli bir çaba sarf etmiştir. Bu dönemde eğitim alanında gerçekleştirilen yenilikler, köy öğretmeni yetiştirme sürecine kurumsal bir yapı kazandırmayı hedeflemiştir. Özellikle Mustafa Necati Bey’in bakan olduğu dönemde 789 sayılı 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanun bunun önünü açmış, köy öğretmen okulları bu kanun ile iki gruba ayrılmıştır: Köy Muallim Mektepleri ve Köy Öğretmen Okulları isimli bu yapılar köy öğretmenin daha nitelikli bir eğitim alarak, köy hayatına uygun şekilde yetiştirilmesini amaçlamaktadır.

Bu amaç, köylerde görev yapacak öğretmenlerin özel olarak yetiştirilmesi gerektiğine dair düşünceye dayanmaktadır. Köy öğretmenini yetiştirme okulları, şehir merkezindeki eğitim programlarından farklı olmalıdır, düşüncesinden hareketle onların ihtiyaçlarına uygun bir müfredat sunmayı amaçlamaktadır. Mustafa Necati Bey, “(...) TBMM’de 22 Nisan 1926 tarihinde çıkarılan 919 sayılı özel idareler bütçelerinin yüzde 10’luk kısmının Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenecek 10 Bölge Merkezi’nde öğretmen okulu binası yapılmasına ilişkin kanunun görüşüldüğü esnada mecliste yaptığı konuşmada, ilköğretimde öğretmen açığının çok fazla olduğuna dikkat çekmiş... (Mutlu, 2021, s. 24) tir. Öğretmen açığının en fazla olduğu yerler ise kırsal kesimler daha iyi bir ifadeyle köylerdir. Mustafa Necati Bey’in çağrısı tüm yurttaki eğitim fırsatı eşitliğini sağlamaya yöneliktir.

“Darülfünun müderrislerinden Ali Haydar Bey, 1924 sonlarında üniversitede verdiği konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek üzere üç yıllık Köy Muallim Mekteplerinin kurulmasını teklif etti. Bu teklif, sonrasında 1 Mayıs 1924 tarihinde Konya’da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde de gündeme geldi. 2 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatı Kanunuyla, Mustafa Necati Bey döneminde şehirdeki öğretmen okullarından ayrı olarak, köyün eğitim sorunlarını çözmek amaçlı Köy Muallim Mekteplerinin kurulması kabul edildi” (Türkmen, 2022, s. 25).

Böylece ilk Köy Muallim Mektebi, Mustafa Necati Bey’in bakanlığı döneminde açılmıştır. 1926 yılında Kayseri Zincidere Köyü’nde açılan okul, “Türk eğitim tarihinde böyle bir ad taşıdığı ve köyler için açıldığı bilinen ilk öğretmen okuludur” (Akyüz, 2007, s. 392). Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi altı yıl eğitim- öğretim faaliyeti sürdürmüştür. 1926 yılında açılan Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebinin yanı sıra 1927 yılında Denizli de Köy Muallim Mektebine ev sahipliği yapmıştır. “Millî Eğitim Bakanlığı Kayseri Zincidere ve Denizli’deki bu okullar için 1926 yılında talimatname, 1927 yılında da bir müfredat programı yayınlamıştır” (Dilek, 2016, s. 99). Köy Muallim Mekteplerinde dersler altı saatten oluşmaktadır. Dört saat teorik dersler sabahları; iki saat uygulamalı dersler ise öğleden sonra yapılmaktadır. Kirby, bu okullarda zihinsel, ahlaki ve fiziksel eğitimin büyük bir özveri ve titizlikle yürütüldüğünü, öğrencilerin dış dünya ile dengeli bir ilişki kurmaları sağlandığını ifade etmektedir. Katı bir disiplin anlayışıyla mezun olan öğretmenler, öğrencileri aydınlatmaya gönderilmektedir (Kirby, 1962, s. 61-62).

Bu okulların amacı sadece bilgi aktarmak değildir. O, aynı zamanda köylü halkı aydınlatacak neferleri her yönden donatacak bir mahfildir. Bu okullarda öğretmen

adayları aldıkları eğitim vesilesiyle köy yaşamına uygun ve toplumsal ve sosyal bilinci yüksek eğitimciler olmaktadır.

Tablo 2: Köy Muallim Mektepleri Okul, Öğretmen ve Öğrenci Durumu³⁴

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	
			Erkek	Bayan
1927-1928	2	-	133	-
1928-1929	2	27	230	-
1929-1930	2	24	261	15
1930-1931	2	23	289	14
1931-1932	2	16	333	11
1932-1933	1	10	76	10

Toplam altı yıl eğitim öğretim faaliyetinde bulunan Köy Muallim Mekteplerinde erkek öğrencilerin sayısının kız öğrencilere oranla daha fazla olduğu görülmektedir. Mektebin ilk iki eğitim öğretim yılında ise hiç kız öğrenci bulunmamaktadır. Köy okullarının öğretim süresinin üç yıl olduğu düşünüldüğünde, iki dönem mezun verdikleri görülmektedir. Buna göre ilk süreçte 639 öğrenci, ikinci süreçte ise 733 öğrenci mezun olmuştur.

Muallim Mektepleri kayıt ve kabul şartlarında ise şunlar yer almaktadır:

“— Muallim mekteplerinin birinci sınıfına kabul edilecek talebenin yaşı on ikiden az ve on altıdan ziyade bulunmayacaktır. Orta mektep mezunu olup da dördüncü sınıfa girmek isteyenlerin yaşı on beşten az ve on dokuzdan ziyade bulunmayacaktır.

— Muallim mekteplerinin birinci senesine girebilmek için ilk tahsil şهادetnamesini ve dördüncü sınıfa girebilmek için orta mektep şهادetnamesini haiz olmak lâzımdır. Birinci sınıfa girmek isteyenler Türkçe; hesap, tarih ve coğrafyadan dühul imtihanına tâbidirler. Dühul imtihanında muvaffak olanların adedi birinci sınıfa alınacak talebe miktarından fazla olursa, kabul olunacak talebe imtihanındaki muvaffakiyet derecesine göre seçilir. Dördüncü sınıfa girmeğe talip olan orta mektep mezunlarının adedi o sene bu sınıfa alınması mukarrer olan talebe miktarını tecavüz ederse, bunlar arasında da müsabaka imtihanı yapılır. Orta mektep mezunlarının pek iyi veya iyi dereceli şهادetnameyi haiz olmaları da lâzımdır” (Muallim Mektepleri Talimatnamesi, 1931, s. 214).

Talimatnamede, giriş şartları ve sınıflara kabul süreci belirtilmiştir. Başarı sırasına göre öğrenci kabul edilmesi, kurumun seçici bir tavır sergilediğini göstermektedir. Bununla birlikte eğitime başlamadan önce yapılan sınavlar, okulun liyakat ve usullere uygun bir alım yaptığını kanıtlar niteliktedir. Mustafa Necati Bey’in büyük emek vererek oluşturduğu, Denizli ve Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektepleri, “(...) Satı Bey’in getirmiş olduğu pedagoji standartlarına göre programlanmıştı. Zihni, ahlâkî ve fizikî eğitim adeta deney tüpleri gibi kesin oranlarla veriliyordu. Öğrenciler, formasyonlarının

³⁴ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 35.

gerektirdiği ölçüde, dış dünya ile ne fazla ne de az derece temas ettiriliyordu” (Öztürk, 1996, s. 136).

Denizli ve Kayseri’de açılan Köy Muallim Mektepleri 1933 ve 1934 yıllarında kapatılmıştır.

1.6.2. Köy Öğretmen Okulları

Mustafa Necati Bey’in ölümü ile köye öğretmen yetiştirme politikası sekteye uğramıştır. Mustafa Necati Bey’in ardından maarif vekili olan Cemal Hüsnü Bey, bu politikayı devam ettirme amacı gütsede hedefine ulaşamamıştır. Köy Muallim Mekteplerinin kapatılması ile köy öğretmeni yetiştirme fikri bir süre duraklayacaktır. Bunda 1929 yılındaki ekonomik buhranının etkisi elbette vardır. Eğitimde yaşanan bu duraklama, 1932 yılında maarif vekilliğine Reşit Galip’in gelmesi ile yeni bir atılım yapmıştır. Köycü olarak adlandırılan Reşit Galip, köye ve köylüye yönelik pek çok çalışma yapma gayretinde olmuştur. Çalışma dönemi içerisinde yaptığı en önemli faaliyet Köy İşleri Komisyonunu kurmasıdır. Komisyonunda Ziraat ve Sağlık Bakanlıklarından temsilciler bulunmaktadır. “Bu komisyon, ziraat eğitimine dayanarak köy kalkınması merkezi fikrî etrafında, devletin köyde adamı olacak, köyün maddî ve manevî hayatını değiştirecek yeni bir köy öğretmeni tipinin yetiştirilmesi gereğinin belirtildiği bir rapor hazırlar” (Kafadar, 1997, s. 294). Fakat, Galip’in bakanlığı kısa sürmüş, bu nedenle teşebbüsleri etkili olmamıştır. “(...) sadece Ankara, İzmir, Bursa ve Adana’da köy öğretmenlerini amaçlanan esaslar doğrultusunda yetiştirmek üzere, 40 günlük kurslar açılır” (Kafadar, 1997, s. 294). Bu kurslar, köy öğretmeni yetiştirme sürecinde kalıcı bir çözüm sunmaktan uzaktır. Ancak, öğretmen ihtiyacını karşılamaya yönelik atılmış bir adım olmasından ötürü önem taşımaktadır.

Reşit Galip Bey’in köy öğretmeni sorununu ele almak için kurduğu Köy İşleri Komisyonu mevcut durumun izahı için bir rapor hazırlamıştır. “Komisyonun hazırladığı raporda, köy öğretmenin nitelikleri ve görevleri üzerinde durulmaktadır”³⁵ (Öztürk,

³⁵ Rapora göre köy öğretmenin yapması gerekenler şunlardır:

- “Köylüyü inkılapçı, laik ve cumhuriyetçi inançlarla yetiştirmek ve bunları köylüye benimsetmek
- Köylünün sosyal hayatında etkili olabilmek, medeni kanunun hükümlerini köyde hâkim kılmak, modern görgü kurallarını köylüye öğretmek
- Köyün ekonomik hayatını etkileyebilmek, ileri tarım yöntemlerini, pazar ilişkilerini onlara anlatmak
- Köyün aydını olmak, öğretmenliğin bütün özelliklerine sahip olup bunları göstermek” (Tonguç, 1947, 418-419).

1996, s.138). Raporda, köy öğretmenlerinin yalnızca eğitimci olmadığını belirtmektedir. Onlar aynı zamanda modernleşmenin öncülüğünü de yapmaktadırlar.

Köy çocuklarının eğitilmesinin gerektiğini CHP'nin meclis grup toplantılarında ve 1935 yılı 4. Büyük Kurultayı'nda da tekrar edilir. Dr. Reşit Galip'in ardından Maarif Vekili Saffet Arıkan döneminde, Köy Muallim Mekteplerinin ardından yeni bir eğitim hareketi başlar. Bu yeni oluşuma "Eğitmen Kursu" adı verilir. "İlk eğitim kursu, Ankara ilköğretim müfettişlerinden M.Emin Sosyal'ın idaresinde, Eskişehir-Çifteler'de 1936'da başlar" (Kafadar, 1997, s. 295).

Kapatılan kurumların yerine yenilerinin açılmaması, maarif mensuplarını yeni çözümler üretmeye zorlamış ve pratik çözümler geliştirme zorunluluğu doğurmuştur. Bu nedenle, "1936 yılında askerliğini onbaşı veya çavuş rütbesiyle yapan ve terhis edilmiş köylü gençler kısa süreli kurslardan geçirilerek 'eğitmen' ünvanıyla köy okullarında görevlendirilir" (Özkan, 2016, s. 21). Bu geçici çözümün ardından bir yıl sonra, Köy Öğretmen Okulları açılmıştır. 1937 yılında açılan bu Köy Öğretmeni Okullarının isimleri Kızılçullu (İzmir) ve Çifteler (Eskişehir)'dir. "Maarif Vekaleti 1938-1939 eğitim-öğretim yılı başında, Edirne Karaağaç'ta açtığı okulla köy öğretmen okulları sayısını üçe çıkarmıştır" (Öztürk, 1996, s. 154). Kırsal kesimin ihtiyaçlarına uygun öğretim modeli sunan köy öğretmen okulları, köy enstitülerinin prototipi olmuştur.

Köy öğretmen okullarının teşkilat ve idare yapıları incelendiğinde şu noktalar görülmektedir: Vekâletin talimatıyla, okulun üç bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır. Öztürk (1996), ilk bölümün, köy öğretmenlerine bağlı beş sınıflı bir ilkokul olarak, üç sınıflı köy okullarından mezun olanlara tam devreli ilk okulu bitirme ve böylece Köy Öğretmen Okullarına geçiş imkânı sağladığını söylemektedir. Orta bölüm ise, ortaokul seviyesindeki derslerle öğretmenlik eğitimi için hazırlık niteliği taşımaktadır. Bu bölümde, tıpkı köy enstitülerinde olduğu gibi resmî müfredata ek olarak, inşaatçılık, demircilik, marangozluk ve kooperatifçilik gibi pratik derslere yer verilmiştir. Bilişsel becerin yanında bu tür mesleki becerilerin öğretilmesi, eğitimi akademik bilgiyle sınırlamaz, pratik yaşam için gerekli işlevsellik de kazandırır.

Tablo 3: Köy Öğretmen Okulları Okul ve Öğrenci Durumu³⁶

Yıllar	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı	
		Erkek	Bayan
1937-1938	2	128	-
1938-1939	3	325	16

Tablo incelendiğinde, ilk yıl iki olan okul sayısının bir yıl sonra üçe yükseldiği görülmektedir. Yine ilk yıl 128 erkek öğrenci, eğitim öğretim faaliyeti içinde yer alırken herhangi bir kız öğrencinin bu okulda eğitim almadığı görülmektedir. İkinci yıl kız öğrenciye rastlansa bile bu, 16 gibi çok cüzi bir sayı olmuştur. Öztürk, Köy Öğretmen Okullarında uygulanan programları şu şekilde özetlemektedir.

“Genel kültür dersleri (...) lise ve öğretmen okulları programına göre veriliyordu. Fakat, bu okullardaki eğitimin en önemli özelliği, doğal olarak köy hayatına yönelik olmasıydı. Bu sebeple, teorik ve uygulamalı tarım dersleri önemli bir yere sahipti. Ayrıca erkek ve kızlar için köylerde işe yarayacak sanatlara ağırlık verilmişti. Nitekim her erkek öğrencinin, köyde kullanacak kadar demircilik, dülgerlik ve yapıcılık sanatlarından birini öğrenmesi hedeflenmişti. (...) Kız öğrenciler için de, köy kadınlığını yükseltmek için bir müfredat yapılmıştı. El sanatları (dokumacılık, halıcılık vb.), çocuk bakımı ve sağlığı gibi konular uygulamalı olarak işlenecekti” (1996, s. 158).

Sonuç itibarıyla yukarıda bahsi geçen Köy Muallim Mektepleri ve Köy Öğretmen Okulları 1940 yıllarda kurulacak köy enstitüleri için bir model teşkil etmektedir.

1.6.3. Köy Enstitüleri

Cumhuriyet rejiminin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk; eğitime, öğretime büyük önem vermekte, bu minvalde de çalışmalar yapılması için olanaklar sağlamaktadır. Gelecek kuşakları oluşturacak olan çocuk ve genç dimağları eğitmek, devletin asli vazifeleri arasındadır. Sağlıklı bir neslin inşa edilmesinde ise öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda Erken Dönem Cumhuriyet’inde öğretmenin eğitimi de üzerinde durulan konular arasında yer almakta, bununla ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturularak inşa için gerekli olan fikrî, ilmî, maddi imkânlar sağlanmaktadır. Mustafa Kemal Atatürk öğretmene verdiği önem ve değeri millet meclisinde şu cümleler ile ifade etmektedir:

³⁶ DİE, *Milli Eğitim Hareketleri*, Ankara 1967, s. 32-35.

“Efendiler! Okullarda öğretim görevinin güvenilir ellere verilmesini, ülke çocuklarının o görevi kendilerine hem bir meslek hem bir ülkü sayacak erdemli ve saygıdeğer öğretmenler tarafından yetiştirilmelerini sağlamak için, öğretmenliğin diğer serbest ve yüksek meslekler gibi yavaş yavaş yükselmesini ve kesinlikle rahat bir yaşam sağlayacak bir meslek durumuna gereklidir. Dünyanın her yöresinde öğretmenler topluluğu medeniyetin en özverili ve saygı değer öğeleridir.”³⁷

Cumhuriyet’in ilanından itibaren Türk eğitim sisteminde çeşitli öğretmen okulları yer almaktadır. “Öğretmen okullarının tamamı şehir merkezlerindedir. Nüfusun yüzde sekseni köylerdedir fakat köylerdeki okullaşma oranı çok düşüktür” (Bayram, 2020, s. 30). Nusret Kemal Köymen, Ülkü Halkevleri Mecmuası’nda kaleme aldığı *Köy Seferberliğine Doğru* başlıklı yazısında o dönemin köy nüfusuna değinmektedir. Köymen’in ifadesine göre (1933), o dönem ülke sınırları içerisinde 40.000 köyün olduğunu ve bu köylerin 37.000’inde okulun olmadığı belirtilir. Yine bu 40.000 köyde yaklaşık 11 milyon insan yaşamaktadır. 11 milyon rakamı oldukça önemlidir. 1927 yılının Türkiye’inde toplam nüfus 13.649.945 iken bu sayı 1935 yılında 16.158.018 olduğu bilinmektedir. 11 Milyon gibi ciddi bir sayının zikredildiği yerde nüfusun %70’ten fazlasının köylerde yaşadığı gözlenmektedir. Köymen (1933), yine bu yazısında köy nüfusunun %2’sinin okuma yazma bildiğini söylemektedir. Mevlüt Kaplan, enstitülerin kurulmasından evvelki mevcut duruma dair; “1935 yılında halkımızın %82’si köylerde, otuyordu. Erkeklerin sadece %17’si, kadınların %4,2’si okuma-yazma biliyordu. Temel eğitim çağında olan 15 milyon köy çocuğundan ancak 275 bini okula gidebiliyordu” (Kaplan, 1995, s. 67) ifadelerini kullanır.

Köylünün eğitiminin elzem olduğu gerçeğiyle sadece Erken Cumhuriyet Döneminde karşılaşılmaz. Cezmi Bayram, “İkinci Meşrutiyet döneminde ilk defa köylünün eğitimi de gündeme geldi” (Bayram, 2020, s. 26) beyanında bulunmakta böylece köylünün eğitimi meselesini İkinci Meşrutiyet’e kadar götürmektedir.

Köylünün eğitilmesi gerçeği, beraberinde pek çok tartışmayı getirmektedir. Bunlardan ilki, mevcut ekonomik durumun köy okulları için yeterli ödenek ayırmaya yetmeyecek olmasıdır. Daha sonraları Dicle Köy Enstitüsü’nün kurucu müdürlüğünü üstlenmiş olan Nazif Evren, illerin bütçelerine Millî Eğitim için konan ödenekten öğretmen maaşlarının bile ödenemez durumda olduğu döneme vurgu yapmak suretiyle, ülkenin mali ve eğitim durumunu gözler önüne şu sözleriyle sermiştir:

³⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, (1Mart 1923).

“İstatistiklere göre 1934’teki Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi 9.500.000 TL kadardı. Genel bütçe ise 200 milyon liradır. 1935’te genel bütçe 250,5 milyon Milli Eğitim Bakanlığı’na ayrılan ödenek 10.690.00 lira, 1936’da genel bütçe 260 küsur milyon, Milli Eğitim Bakanlığı’nın payı 10.415.000 liradır. Bu Bütçe ile yeni okul binaları yapmak, okul araçları almak ve orta dereceli okul öğretmenlerinin maaşlarını vermek olanak dışıydı. Ancak mevcut ekonomik tedbirler ile idare etmek yoluna gidilmesi gerekli idi. Bu ortam içinde de okulların yetiştirdiği kişiler; geçimi maaşa dayalı, başka iş yeteneği olmayan kişilerdi. Şehirlerde açılan orta dereceli okullar, üretime dayalı eğitim yapamamaktaydı. Öğretmen okullarında öğretmenlerimiz köylere gitmemizi öneriyorlardı. Ama köyde yapacağımız işler hakkında bir yöntem önerisi veremiyorlardı. Köy ve köylü salt konu olarak ele alınmıştı. Halkevlerinde köycülük kolları vardı. Bir kısım gençler, köylere gidip nutuklar çekiyorlardı, ama köyün ve köylünün kalkınmasını etkileyemiyorlardı” (Evren, 1998, s. 25-26).

Dönem içerisinde, köylünün eğitilmesine dair bir diğer olumsuz tutumu Sabahattin Eyüboğlu dile getirmektedir. Sabahattin Eyüboğlu, okuryazarlardan duyduğunu ihtiva ettiği sözlerle o dönem aydınının ve okuryazarlarının bu mesele hakkındaki görüşlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır. “Bütün köylülere okutmak güzel fikir, ama sonra toprakları kim ekecek?, Koyunları kim güdecek?” (Eyüboğlu, 1999, s. 8) yine Eyüboğlu’nun aktardığı bir diğer ifadede; “Daha şehir çocuklarını doğru dürüst okutamıyoruz, kalkmış köylülere okutmağa. İnsanın yorganına göre bacağını uzatmak; para yok, öğretmen yok, kitap yok, binlerce çocuğu toplayıp yarım yamalak yetiştirmenin manası var mı?” (Eyüboğlu, 1999, s. 8). Bu eleştiriler arasında şüphesiz en ilginç olanlarından biri köylü çocuklarının okullaşmayla beraber şımaracağı düşüncesidir. “Köylü çocuklarını şımartıyoruz. Enstitüde okuduk diye çalımlarından geçilmiyor. Göreceksiniz sonunda bunlar bize kafa tutacaklar. Besle kargayı oysun gözünü” (Eyüboğlu, 1999, s. 8). Bu tür eleştiriler; köy enstitülerinin sadece eğitimle sınırlı kalmayıp, köy çocuklarına özgüven kazandırdığını ve bu özgüvenden dolayı duyulan rahatsızlığı yansıtmaktadır.

Aydınların, çocuklara eleştiride bulunmaları içinde oldukları “garaibe” durumu göstermektedir.

Nitekim tüm okuryazarları bu duruma dâhil etmek de doğru olmamaktadır. Sabahattin Eyüboğlu bu tenkitleri; “(...) söyleyen veya benimseyerek nakledenler bilerek bilmeyerek devletin bir yenilik teşebbüsüne sorumsuzca karşı koymuş oluyorlar” (Eyüboğlu, 1999, s. 9) diyerek, söz konusu eleştirilere karşı tutumunu belli etmektedir.

Pakize Türkoğlu (1997), o dönem köy çocuklarının eğitilmesi meselesindeki zorluğun; işlerin küçümsenmesi, çetinliğinin göz önünde tutulmaması ve olurlarına bırakılmasından kaynaklandığını ifade etmektedir. “Örneğin, okul yapımı ve öğretmen yetiştirme için köklü kararlar alınmıyordu. Köyde eğitimi ve ilköğretimi gerçekleştirme

köylerin özelliklerine ve gereksinimlerine göre nasıl yapılabileceği üzerinde durulmuyor, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, kentlerde açılan öğretmen okullarıyla bu işlerin hakkından gelineceği sanılıyordu” (Türkoğlu, 1997, s. 101). Sanılanın aksine, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesiyle ilgili özel bir tutum gerektiği kaçınılmaz bir gerçekliktir.

İsmail Hakkı Tonguç’a ise sorunun yönünü değiştirmektedir. “(...) Hakkı Tonguç’a göre sorun eğitim sorunu değil, geri üretim yaşamını kökten değiştirmekti. İçinden canlandırılan halk köleliğinin her çeşidinden kurtulmalıydı. Köylü öylesine canlandırılıp bilinçlendirilmeliydi ki bir daha hiçbir kuvvet onu sömürmemeli, bedava çalışan iş hayvanı durumuna getirememeliydi” (Başaran, 1990, s. 13). Tonguç’un bu anlayışına bakıldığında, Cumhuriyet’in halkçılık ilkesiyle örtüştüğü görülmektedir. Halkın önemli bir kısmını oluşturan köylünün haklarını öğrenmesi gerektiğini vurgulayan Tonguç, sadece eğitimin değil toplumsal dönüşümün sağlanması gerektiğine de inanmaktadır.

Yaşanan pek çok sorun ve benimsenen ideolojik görüşün altında köylünün eğitime dair tartışmalar devam etmektedir. Bu tartışmalar eşliğinde eğitim adına bazı gelişmeler de yaşanmaktadır. “Kırsal nüfusun eğitim sorununun çözümü bakımından, Reşit Galip’in 1933 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na getirilmesi önemli bir dönüm noktasıydı. Çünkü Galip köycü olarak tanınan Türk milliyetçiliğinin gelişimi için köycü faaliyetlerin zorunlu olduğunu ileri süren ve bu düşüncelerin kısmen hayata da geçirmiş birisiydi” (Karaömerlioğlu, 2017, s. 89). Reşit Galip’in Millî Eğitim Bakanlığı döneminde, kırsal nüfusun eğitim konusunu politikalara entegre etmesi, var olan sorunların çözümüne yönelik somut bir adım niteliğindedir.

Köycülüğün gelişmesindeki başat faktörlerden bir diğeri de 1935 yılında İsmail Hakkı Tonguç’un İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne atanmasıdır. Tonguç’un köye ve köylünün eğitime eğilimi, yönelimin halka doğru olmasını vesile kılmış, bu yolda pek çok çalışmanın yapılmasına olanak sağlamıştır. Bununla birlikte Tonguç, “köy meselesi” kavramını kabul etmemektedir. Kirby’e göre, Tonguç için “ ‘köy meselesi’ diye bir mesele yok, bir ‘aydınlar meselesi’, bir ‘meslek meselesi’, ‘eğitim meselesi’ ve hepsinin üstünde ‘memleket meselesi’ vardır” (1962, s. 81). Bu ifadeler Tonguç’un köyü, köylüyü toplumsal bir sınıflaşmanın tabakası olarak kabul etmediğinin göstergesidir. Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2* isimli eserinin giriş kısmında yeni kurulan Türkiye’deki halkçılık politikasının temel yönünün de bu olduğunu ifade etmektedir.

Moran (2019), Halk Partisinin sınıf kavramını reddederek, sınıfları ‘halk’ kavramı altında topladığını söylemektedir. “Sınıflar yok, mesleklere bölünmüş halk vardı. Ziya Gökalp’in Türkiye’ye getirdiği, Durkheim’ci dayanışma kuramından kaynaklanan ve çeşitli mesleklerin çıkarları arasında bir uyum sağlanabileceğini savunan bu görüş Halk Partisi’nin sınıf farklılaşmasına karşı öne sürdüğü halkçılık üzerine temelleniyordu” (Moran 2019, s. 10-11). Bu anlayış, sınıfsal mücadele yerine toplumun çeşitli iş topluluklarının dayanışma ve iş birliği içinde hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen tüm durumlara ilaveten 17 Nisan 1940 yılında 1803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu kabul edilmiştir. Kanunla “Köy öğretmen okulları, Köy Enstitülerine dönüştürüldü ve 1940-1941 öğretim yılında 10 yeni Enstitü daha açıldı. Bu sayı 1945-1946 öğretim yılına kadar 20’ye çıkarıldı. 1948-1949 öğretim yılında bir tane daha açıldı” (Öztürk, 2012, s. 21). Çıkarılan 3803 sayılı kanunun 6. maddesine göre “Köy enstitülerinden mezun öğretmenler, tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler.”³⁸ İdeal insan yahut ideal köylü yaratma projelerinden biri olan köy enstitülerinde, köyden alınan çocuklar aldıkları eğitim neticesinde köylere giderek öğretmenlik yapmaktadır. “3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu’nun uygulanması için 1940-1945 arasında 3.000.000 TL’si inşaat giderleri olmak üzere 25.000.000 TL harcandı. Bu dönemde 18 Köy Enstitüsü’nde 20.000 öğretmen adayı okudu” (Sakaoğlu, 1992, s. 92). Bu kanun, önemli miktarda insan yetiştirme çabasıyla, kırsal eğitimin geliştirilmesinde önemli bir adım olmuştur.

Temelini Köy Muallim Mekteplerinden alan bu kuruluş, 1954 yılında kapatılmıştır. Köy enstitülerinin tamamının listesine EK-2’de yer verilmiştir. Köy enstitülerinin kapanışa giden süreçte, dönemin siyasi atmosferi oldukça etkilidir. Millî Eğitim Bakanlığına Reşat Şemsettin Sirer’in getirilmesi, süreci destekleyen önemli olaylardan biridir. Sirer, göreve gelir gelmez, köy enstitülerinin kuruluşunda ve işleyişinde önemli vazifeleri olan İsmail Hakkı Tonguç’u İlköğretim Genel Müdürlüğü görevinden uzaklaştırmıştır. Bu kurumu zayıflatan adımlardan biridir. Necdet Aysal; Reşat Şemsettin Sirer’in köy enstitülerini, kendi ideolojik bakış açısına uygun bir şekle dönüştürmeyi hedeflediğini söylemektedir. Bu noktada da bahsi geçen adımları attığını,

³⁸ Köy Enstitüleri Kanunu (T.C. Resmî Gazete, 17 Nisan 1940. Sayı: 4491).

sırtını da Demokrat Parti'nin desteğine dayadığını ifade etmiştir (2005, s. 278-280). Enstitülerin kurucu ilkeleri ve kişilerinden uzaklaştırılması, nihayetinde içlerinin boşaltılmasına yol açmış, bu durum da Demokrat Parti'nin köy enstitülerini kapatmasına fırsat vermiştir.

Fakir Baykurt (1950), köy enstitülerinin samimi bir teşebbüs olduğuna değinmektedir. Ayrıca memleketin kalkınması için de en kestirme yoldur.

Köy enstitüleri ile ilgili yaygın kanılardan bir tanesi, bu kurumun sadece öğretmen yetiştirdiğine dair olandır. Enstitüler, köye sadece öğretmen yetiştirme amacı gütmeyizler. Enstitülerde ilk etapta "... yirmi binin üzerinde köy öğretmeni ve sağlık memuru yetiştirildi. İlk etapta öğretmen, sağlık memuru, ebe gibi elemanların yetiştirilmesine, bu elemanlara duyulan acil ihtiyaçtan önem verilmiştir" (Öztürk, 2012, s. 13). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere enstitüler sağlık alanında çalışacak köy gençlerinin yetişmesine de katkı sağlamaktadır. Eğitime "eşlik eden" böylesi bir kuruluş salt akli bilimleri öğretme ilkesi gütmemiş, kapalı ve erksiz köylü için ihtiyaçları neticesinde çiftçilik, zanaatkârlık gibi meseleler de gençlerin öğrenimlerine yönelik kapsamlar içerisinde yer almıştır.

Peki, köy Enstitüleri'nde sorunların yahut aksiliklerin takibi nasıl sağlanmaktadır? Engin Tonguç'un, babası İsmail Hakkı Tonguç'un mektuplarını bir araya getirdiği *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları* (1936-1946) isimli eserinde, sorunun yanıtına ulaşılmaktadır. Mektupta yer alan ifadeye göre (1999); Köy enstitülerinde görevli idari amirlerden on beş günde bir gönderilmesi icap eden rapor istendiği belirtilmektedir. Bu da enstitülerde meydana gelen sıkıntıların en kısa zamanda çözülmesi için uğraşıldığını göstermektedir. Tonguç, "Vaktinde raporunu göndermemiş olan bir Enstitü Müdürü günün birinde çok müşkül bir durumla karşılaşacak olursa bu günahın müsebbibi olarak kendisini bulmalıdır" (Tonguç, 1999, s. 42) diyerek enstitü müdürlerine gereken takibi yapmakta; düzenli takibin sağlandığını da böylece bildirmektedir.

Sonuç olarak köy ve köylü, Cumhuriyet'in ilanından itibaren hâkim toplumsal tebaa olarak Anadolu topraklarında yaşamakta, varlığını idame ettirmektedir. Her siyasi konjonktürde olduğu gibi mevcut çoğunluğun nabzına göre politikalar ve uygulamalar belirlenmektedir. Köylünün dönem itibarıyla toplumun %80'ini oluşturması, ilan edilen Cumhuriyet'in politik uygulamalarından köylü üzerine yoğunlaşmasına neden olmaktadır. 17 Nisan 1940 yılında resmî olarak kurulan köy enstitüleri kapatıldıkları 1954

yılına kadar 20 binin üzerinde köy öğretmeni yetiştirmiş, Türkiye'nin çeşitli yerlerine öğretmenler göndermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ideoloji gereği fikri hür, irfanı hür bireyler yetiştirmek istemektedir. Salt aklın eleştirisinden, süzgecinden geçmiş olan bireyler; Cumhuriyetin ilkelerine bağlı ve bu ilkelerin koşulsuz savunucuları olmuşlardır.

Cumhuriyetin ütopyası olan ideal insan yetiştirme, meyvelerini en fazla enstitülerle vermiş, ideolojisini köy hanesindeki herhangi bir bireyin ulaşabileceği şekilde ayarlamıştır.



İKİNCİ BÖLÜM

2. 1950-1960 ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASİ SÜREÇ

2.1. CHP İçerisinde Muhalefetin Şekillenışı ve Demokrat Parti'nin Kurulmasına Giden Süreç

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, hemen ardından 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte yapılan yeni inkılap ve reformlarla modern bir ulusun inşa edilmesi hedeflenmiş, bu hedefler de Cumhuriyet Halk Partisi çatısı altında gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, halkçı ve devletçi bir anlayışla ekonomik ve sosyal politikalar izlenmiştir. Toplumun ileriye doğru modern anlamda değişimi ve dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak, tüm bu olanların Tek Parti çevresinde gerçekleşmesinden rahatsızlık duyan bazı çevreler, çok partili yaşam için denemelerde bulunmuşlardır. Bunlardan ilki 1924 yılında kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'dır. Cumhuriyetin hemen ardından kurulan partinin kuruluşunun amaçlarından birini de Cumhuriyet'in ilanı oluşturmaktadır. Eric Jan Zürcher (1992), partinin kuruluş sebebinin Cumhuriyet'in ilanının oluşturmadığını söyler. Ona göre; asıl sebep bu ilanın yapılış tarzıdır. Atatürk, Osmanlı hanedanına bağlılıklarıyla bilinen bazı önemli parti üyelerinin şehir dışında olduğu bir zamanda ilanın gerçekleşmesini sağlamıştır.

“(…) Cumhuriyet'in ilanı, Meclis dışında bulunan veya bu kararın alınması sırasında davet olunmayan bazı önemli şahsiyetler ve İstanbul basını tarafından biraz buruk karşılanmış ve olay aceleyle alınmış bir karar olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyet'in ilanı sırasında İstanbul'da bulunan (eski) Başvekil Rauf Bey ise ilanın biçimine ait gazetecilere verdiği demeç yüzünden şimşekleri üzerine çekmiş ve Halk Fırkası'nın radikal (müfrit)lerince şiddetle eleştirilmiştir” (Yeşil, 2002 s. 117).

Zürcher (1992), Rauf Orbay, Refet Bele ve Adnan Adıvar İstanbul'dayken, Ali Fuat Cebesoy'un da aynı gün İstanbul'a ulaştığı söylemektedir. Ancak ne onlara danışılmıştır ne de durumdan haberdar edilmiştir. Bu nedenle bu isimler, Cumhuriyet'in kendisine değil, ilan ediliş tarzına karşı çıkmışlardır.

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, yaptığı faaliyetler nedeniyle, 1925'te çıkarılan Tahrir-i Sükûn kanunu uyarınca kapatılır.³⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan ikinci parti Serbest Cumhuriyet Fırkası'dır. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk'ün tensip ve

³⁹ Detaylı bilgi için bkz. Zürcher, Erik Jan (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. (Çev. Gül Çağalı Güven) İstanbul: Bağlam Yayınları

teşvikleriyle hayata geçirilmiştir. Partinin kuruluşunun öncesinde ülke derin bir ekonomik buhranın içerisindeydi. Bu buhrandan en çok etkilenen kesimlerden biri de köylülerdir. Köylüler, ihtiyaç duydukları her ürünü almak için eskisinden daha çok tarım ürünü satmak zorunda kalır. “Örneğin, 1930 yılında İç Anadolu’da temel tüketim ihtiyaçlarını piyasadan karşılamak isteyen bir köylü, bir kilo şeker almak için 1927’ye göre yüzde 22, bir litre gaz için yüzde 37 ve bir metre bez için yüzde 84 daha fazla buğday satmalıydı” (Emrence, 2006, s. 53). Bununla birlikte köylülerin ağır vergiler altında ezilmesi (arazi ve ağnam vergileri), Ziraat bankasından kredi alırken yaşanan zorluklar gibi nedenler, yaşanan hoşnutsuzlukların geniş bir tabana yayılmasına neden olmuştur. Bu krizden sadece tarımsal bölgeler değil kentler de etkilenmiştir. Emrence (2006), kentler ile kırsal alandaki gelişmelerin yakından bağlantılı olduğunu ifade etmektedir.

“Tüccarlar, kent ve kasabalarda, köylüler ve yabancı firmalar arası faaliyet gösteren aracılar olarak, krizin kurbanı ve aynı zamanda taşıyıcısı oldular. Birçok tüccar, üretimi finanse edecek kredi kaynaklarının tükenmesi ve kızışan uluslararası rekabetten ötürü dış piyasalara uygun koşullarda mal satma fırsatının ortadan kalkmasıyla birlikte iflas etmek zorunda kaldı” (Emrence, 2006, s. 64).

Bu esnada yurt dışında bulunan Ali Fethi Okyar, İstanbul’a döndüğünde Atatürk’le bir görüşme gerçekleştirir. Ülkenin içerisinde bulunduğu durumun yurt dışındaki olumsuz imajından ve İsmet İnönü’nün politikalarından kaynaklanan iç sorunlardan bahseder. Mustafa Kemal Atatürk, durumun farkındadır. Bunu çözmek için muhalif bir parti kurulması gerektiğini ifade eder ve Fethi Bey’e yeni kurulacak partinin liderliğini üstlenmesini teklif eder (Avşar, 1998, s. 50). Böylece 12 Ağustos 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur. Ancak, Cumhuriyet Halk Partisi’nden beklenenden fazla bir kayıpla destek toplayan partinin ömrü, üç ay sürer. 17 Kasım 1930’da kapatılır.

Böylece 1923 ve 1930 yıllarında çok partili yaşama geçiş denemeleri başarısız olur. Türkiye’nin gerçek manada demokrasiye geçişi ise 1945 yılında olmuştur. Bunun ilk emaresi İsmet İnönü’nün 19 Mayıs 1945’te yaptığı “Gençliğe Hitap” konuşmasıyla verilir. İnönü’nün bu konuşmasında yer alan bazı ifadeler, bu sürece dolaylı yoldan katkı sağlayabilecek anlam taşıdığı görülmektedir.⁴⁰

1945 senesi hem dünya hem de Türk devleti için önem arz etmektedir. Türkiye her ne kadar savaş dışında kalmış olsa da savaşın etkilerini uzun süre üzerinde hissetmiştir. Savaşın etkilerinden kaçamayan Türkiye, savaşa her an girebilecekmiş gibi

⁴⁰ İlgili konuşma için bkz. <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm>

hazırlık yapmış, “(...) öte yandan da ülke içinde sıkı bir polis rejimi kurmuştur. Bunun sonucu olarak vesikalı sıkı yönetimli ve milli şefli bir idare kurulmuş, halk ezilmiş ve karaborsadan yararlanan yeni zenginler zümresi türemiştir” (Eroğul, 2013, s. 4). Bu durum, toplumun sınıflı yapısını belirginleştirmiştir.

5 Eylül 1945 tarihinde ise, Türkiye’nin çok partili hayata geçtikten sonraki ilk muhalif partisi kurulur. Nuri Demirağ liderliğindeki parti, Millî Kalkınma Partisi (MKP) adını alır. “Ancak, yeni partinin etkinliği fazla olmamış, Cumhuriyet Halk Partisi’ne etkili muhalefet için Demokrat Parti’nin kuruluşunu beklemek gerekmiştir” (Okutan, 2009, s. 5). Bu bekleme uzun sürmemiş, 7 Ocak 1946 tarihinde etkili bir muhalif parti, sahnede yerini almıştır.

Ülkede var olan Cumhuriyet Halk Partisi idaresi dönem şartları altında bazı kararlar almış, aldığı kimi kararları kanunlaştırma gayreti içerisine girmiştir. Halkın sorunlarını çözmeye yönelik bu karar ve kanunlar parti içerisinde çok sesliliğe neden olmuş, Dörtlü Takrir⁴¹ adı verilen yeni bir grup oluşmuştur.

Bu genel izahın ardından ise ayrışmaya yol açan kanunlara değinmek gerekmektedir. Öncelikle dikkat çeken Toprak Reformu’dur. “Toprak reformu (land reform) geleneksel ve dar anlamıyla toprakta mülkiyetin küçük çiftçiler ve tarım işçileri yararına yeniden dağıtımını içermektedir” (Tekellioğlu, 2010, s. 44). Toprak Reformu; tarım sektöründeki verimliliği artırma hedefiyle uygulanmak istenmiştir. Reform, büyük toprak sahiplerine karşı bir denge unsuru oluşturmayı ve köylülerin tarımsal üretimde daha aktif olmasını amaçlamıştır. Sanus, reform için “Toprak tasarısı; dil altında yuvarlanan gizli bir parola değildi. Bu kanun; apaçık süt be süt Türk ananesine dayanan ve uyan usulle simsar ve ortakçılara indirilen şamardır” (1945, s. 3) ifadelerini kullanır.

Bununla birlikte mecliste reformla ilgili görüşmeler esnasında tartışmalar yaşanmıştır. Bu nedenle reforma dayalı kanunun ayrılıkçı fikirlerin görünür kılınmasına vesile olduğunu söylemek mümkündür. Eroğul, (2013) *Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi* başlıklı eserinde reformun aslında mütevazı bir karaktere sahip olduğunu söylemektedir. Muhalif seslere rağmen kanunun çıkmasına engel olunamamıştır.

⁴¹“7 Haziran 1945’te CHP Meclis Grubu Başkanlığına, altında bilâhare Demokrat Parti’nin kurucuları olacak olan dört milletvekilinin imzası olan bir takrir verildi. Bu takrirden imzası olan muhalif milletvekilleri şunlardı; İzmir Milletvekili Celâl Bayar, Aydın Milletvekili Adnan Menderes, İçel Milletvekili Refik Koraltan ve Kars Milletvekili Fuat Köprülü. Bu milletvekillerinin 1945 başlarından beri CHP içinde ve TBMM’nde tek parti yönetimine karşı ortaya çıkmaya başlayan muhalefet hareketinin temsilcileri olduğu hemen görülecektir” (Akandere, 2003, s. 7).

Eroğul’a göre; “Celal Bayar ve arkadaşlarının CHP’ye sundukları ünlü Dörtlü Takrir’in Toprak Kanunu’nun meclisten çıktığı günlerde parti grubuna verilmiş olması herhalde bir rastlantı değildir” (2013, s. 5).

Muhalif seslerin belirginleştiği bu dönemde İsmet İnönü, meclis açılış konuşmasında rejimin liberalleşmesine yönelik ifadelerde bulunmuştur. “1 Kasım 1945’te Cumhurbaşkanı İnönü meclisin yeni dönem açılışında yaptığı konuşmasında bir dizi önemli değişiklik tavsiyesinde bulundu: İki kademeli seçim yerine tek, doğrudan ve gizli oyla yapılacak, vatandaşların anayasal özgürlüklerini kısıtlayan kanunlar, özellikle de basın, dernekler ve polisin yetkisiyle kanunlar kaldırılacaktı” (Lewis, 2018, s.409). Bu değişiklik tavsiyeleri, Türkiye’nin daha demokratik hâle gelmesi için yapılacak çalışmaları içermektedir.

İnönü’nün konuşmasının ardından, rejimdeki liberalleşmeyi takip eden ilk somut girişimlerden biri, Cumhuriyet Halk Partisi vekilleri Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü tarafından parti yönetimine sunulan Dörtlü Takrir’dir. “Dörtlü Takrir CHP grubu tarafından reddedilmiş, Menderes, Köprülü ve Koraltan parti disiplinine uymama gerekçesiyle ihraç edilmişler, bundan birkaç ay sonra da Celal Bayar CHP’den değil ama milletvekilliğinden istifa etmiştir (Demirel, 2021, s. 49). Partiden ayrılan ya da ayrılmak zorunda bırakılan bu isimler ise basında eleştirilerin odak noktası haline gelmiştir.

Dört isim, 1944-1945 Bütçe görüşmelerinde de muhalefetleri ile öne çıkmışlardır. Sevilay Özer, meclis içerisinde muhalefetin şekillendiği olaylardan bahsederken iki önemli vakıayı saymaktadır: 1. 1944-1945 Bütçe Görüşmeleri, 2. Çiftçiye Topraklandırma Kanunu. Benzer ifadeleri Eroğul da dile getirmektedir. “21 Mayıs’ta başlayan bütçe görüşmeleri mecliste şiddetli muhalefetin varlığını göstermişti. Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünsel, Hikmet Bayur, Emin Sazak gibi konuşmacılar, hükümete kuvvetle çatmışlardır ve Tek Parti Döneminin alışık olmadığı bir sertlikle hükümeti eleştirmişleridir” (2013, s. 11). Meselenin daha iyi anlaşılabilmesi adına bu iki meseleye de değinmek gerekmektedir.

Peki, 1944-1945 bütçe görüşmelerinde neler yaşandı? Bilindiği üzere II. Dünya Savaşı yıllarında CHP hükûmetinin uyguladığı ekonomik politikalar hem halk nezdinde hem de meclis içerisinde hoşnutsuzluğa neden olmuştur. “Bu hoşnutsuzluk kısa bir süre sonra meclis içerisinde kendini muhalif bir hareket olarak göstermiştir. 1944-1945 yılı

bütçe görüşmeleri, hükümete yönelik bu muhalefetin ilk önemli işaret olarak kabul edilmiştir” (Özer, 2013, s.107). Celal Bayar’ın maliye vekili için kullandığı şu ifadelerin verilmesi, görüşmelerin sertliğini anlamak açısından yerinde olacaktır:

“Para meselesinde çok konuşmak niyetinde idim. Fakat Maliye vekili çok şayanı şükrandır ki, bu elan’ımı kırdılar ve dediler ki: Son emisyon miktarı -ben de görmüştüm- 890 milyon liradır. Eğer iyi anlayabildimse bu 890 milyondan sonra emisyon yapılmayacaktır. Eğer böyle ise kendilerini millet müvacehesinde tebrik ederim. Fakat emisyon 890 milyon liraya vardktan sonra şu veya bu sebep altında devam edecekse memleketin âtisini malî ve iktisadi bakımımızdan telakki ederim.”⁴²

Bu görüşmelerde Celal Bayar’ın, halk nezdinde yaptığı eleştirilerden biri de tütün meselesi üzerinedir. Tütünlerini devlete satan halktan bir kısmın, ücretlerini alamadıklarını belirten Bayar, ücreti alanların ise verilecek olan ücretin daha azından nasiplendiğini belirtmekte, ayrıca tütünlerin gerektiği şekilde muhafaza edilmediğini, bu yüzden zayıatlar verildiğini de dile getirmektedir. Bayar, eleştirilerinin gayesini ise şu sözlerle açıklar: “Kendi nefsimde dahi vâkı olmuş olsa da bu vaziyetin bundan sonra bir daha vâkı olmamasını temin etmek içindir. Yoksa muhterem arkadaşların şahıs ve şahsiyetleriyle hiçbir surette alâkam yoktur.”⁴³ Celal Bayar’la birlikte eleştirilerde bulunan bir diğer isim Adnan Menderes’tir. Menderes, konuşmasında daha çok bütçe açığına ve hayat pahalılığına değinmektedir. Benzer tartışmalar 1945 yılındaki bütçe görüşmelerinde de devam etmiştir. Sahneye çıkan Adnan Menderes, pek çok başlık üzerinden eleştirilerini hükümete yöneltmiştir.

Muhalif seslerin yükseldiği bir diğer mesele de Toprak Reformu’nun bir süreci olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’dur. Özellikle Adnan Menderes, bu mesele üzerinden hükümete çok ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Bu durumun izahı için öncelikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nun ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Bu kanun, Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanmış ve 17 Ocak 1945 tarihinde TBMM Başkanlığına sunulmuştur. Kanun tasarısının gerekçeleri açıklandığında “Arazinin genişliği, çeşitliliği ve verimliliğinin millet hayatı için önemli olduğu vurgulanmakta, bütün bunların milletin gelişmesine imkân verdiği, fakat bu imkânların gerçekleşmesinin esasta elverişli bir mülkiyet rejiminin ve bünyesinin varlığına bağlı olduğu belirtilmektedir” (İnan, 2002, s. 51). Bu bağlamda, toprağın doğru bir mülkiyet rejimiyle düzenlenmesi durumunda tarımsal üretim artmakta, köylünün refahını sağlamada önemli

⁴² TBMM Zabıt Ceridesi Elli Sekizinci İntikat, 22. V. 1944, s.147.

⁴³ TBMM Zabıt ceridesi, Elli Dokuzuncu İntikat, 23. V. 1944, s.175.

olduğu dikkat çekmektedir. Bu anlayış doğrultusunda, bu yasaya yönelik düzenlemeler yapılmıştır. “4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’nda (ÇTK) yürürlükte bulunduğu süre içerisinde birincisi 27.03.1950 tarih ve 5618 sayılı ve ikincisi 27.05.1955 tarih ve 6603 sayılı kanunlarla olmak üzere iki defa değişiklik yapılmıştır” (Taraklı, 1976, s. 39).

Kanunun genel hükümleri arasındaki maksatlar, şöyle ifade edilmiştir:

“Madde 1- Bu kanunun güttüğü başlıca maksatlar şunlardır:

1. Arazisi olmayan ve yetmeyen çiftçileri veya çiftçilik yapmak isteyenleri, aileleri ile birlikte geçimlerini sağlayacak ve iş kuvvetlerini değerlendirecek ölçüde araziye sahip kılmak
2. Kendilerine arazi verilenlerle yeterli arazisi bulunup ıstahsal vasıtaları eksik olan çiftçilerden muhtaç bulunanlara kuruluş, onarma ve çevirme sermayesi, canlı ve cansız demirbaş vermek;
3. Yurt topraklarının sürekli olarak işlenmesini sağlamak”⁴⁴

Cumhuriyet’in ilanından 1945 yılına kadar olan süreçte, toprak dağıtımına yönelik bu denli bir düzenleme yapılmamıştır. “1945 öncesinde toprak dağıtımına yönelik uygulamalar yapılmış olsa da bunlar savaşların yol açtığı nüfus hareketlerinden ve yıkıntılarının doğan ihtiyaçları karşılamaya yönelik kısmi uygulamalardır. Bu uygulamaların dışında toprak sıkıntısı çeken yerli halkla ilgili ilk hüküm 1925 yılı Bütçe Kanununun 25. Maddesinde yer almıştı” (Eşiyok, 2013, s. 178).

ÇTK, hükûmetin ciddi eleştirilere uğramasına neden olmuştur. Refik Koraltan, 1945 yılındaki meclis konuşmasında “... Arkadaşlar bu tasarının ruhu kim ne derse desin Ali’nin malını alıp Veli’ye vermektir. Bir vatandaş babasından ve ecdadından kalan mülkünü şahsi emeği ile de arttırdıktan sonra... yıllar boyunca işlemiş, ilerletmiş ve böylece çocuklarına ve yuvasına dolayısıyla içinde yaşadığı camiaya faydalı olmuş. Günün birinde bu adamın mülkünün bir kısmını elinden alıyorsunuz, yani hazıra konuyorsunuz...”⁴⁵ diyerek eleştirilerini dile getirmiştir. Adnan Menderes’in yaptığı eleştiri, Çiftçi Ocakları üzerinedir. “Ocak müesseseler ileriye değil geriye bakan bir zihniyete dayanmaktadır. Çiftçiliği meslek haline koymak fikrinin de modern iktisadi hayatın gerektirdiği bir iş bölümü mefhumu ile izah olunur. Bunlar nasyonal sosyalist rejiminin iskân, Toprak Kanunu olan Erhhof Kanunu’ndan hemen aynen iktibas olunmuş düşünce hükümleridir”⁴⁶ Menderes, çiftçiliğin bir iş kolu olarak yeniden yapılandırılması fikrinin, Erbhof Kanunu’ndan aynen alındığını belirtmektedir. Erbhof Kanunu,

⁴⁴ (Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (ÇTK), Resmi Gazete 6032 (15 Haziran 1945), Kanun No: 4753, md. 66/1

⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi (14.05.1945). Cilt 17, Dönem 7, Toplantı: 2, s. 70.

⁴⁶ TBMM Tutanak Dergisi (14.05.1945). Cilt 17, Dönem 7, Toplantı: 2, s. 116.

Almanya'nın kırsal alanlarında toprağın miras yoluyla devredilmesini ve korunmasını düzenleyen bir yasadır.

ÇTK tasarısını incelemek üzerine mecliste bir komisyon oluşturulmuştur. “Komisyon başkanlığına İzmir Milletvekili Adnan Menderes seçilmişlerdir. Bu komisyonda, üç aya yakın bir zaman çalışarak 45 toplantı yapmıştır. Toplantıların hepsine Tarım Bakanı Ş. Ratip Hatipoğlu, bazı toplantılara Adalet ve Maliye Bakanları Ali Rıza Türel ve N. Esat Sümer, son iki toplantıya da Başbakan Şükrü Saraçoğlu katılmıştır” (İnan, 2002, s. 54). Adnan Menderes, komisyon başkanı olmasına rağmen, ilgili raporun altına bazı maddelere muhalif olduğunu belirten bir şerh koydurmuştur. İnan; bu tavrın nedenini, ÇTK tasarısının komisyonda iki kez karara bağlanmış olmasında rağmen, Başbakan Saraçoğlu'nun komisyonun son toplantısına katılarak yeni öneriler sunması ve tasarının yeniden görüşülmek istemesine bağlamaktadır. Menderes, bu değişikliklerin komisyonun ortak görüşüne uymadığını ve meclis iç tüzüğüne aykırı olduğunu düşünmektedir (2002, s. 55). Menderes'in takındığı bu aksiyoner tavır, onu döneminin en görünür muhalif seslerinden biri yapmıştır.

Tüm bu tartışmaların odağında, meclis içerisinde CHP'ye kendisini ait hissetmeyen dört kişilik bir grup oluşmuştur. Bu grup, “Mecliste ve partide meydana gelen gelişmeler ve İsmet İnönü'nün 19 Mayıs konuşmasından güç alan parti içi muhalefet uzun zaman devam eden ve sonrasında ortak hareket haline gelen grup çalışması neticesinde 7 Haziran'da CHP Meclis Grup Başkanlığı'na ‘Dörtlü Takrir’ olarak bilinen bu belgeyi vermişti” (Yıldırım, 2017, s. 162). Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü ve Adnan Menderes “Dörtlü Takrir” grubu içerisinde yer alan isimlerdir.

2.2. “Seçimleri Demokratlar, Mazbataları Halkçılar Kazandı”⁴⁷

1946 yılında, elverişli zemin oluşturulduktan sonra partiler kurulmaya başlanmıştır. Türkiye'nin Batı yanlısı politika izleme isteği, onu çok partili yaşama geçişi sağlama noktasında itici güç olmuştur.

“1946 yılı, Türkiye’de tek partili dönemin sona erdiği ve ardı ardına yeni partilerin kurulmaya başlandığı bir yıl olmuştur. Sadece 1946 yılında 14 siyasî parti kurulmasına karşı, bu partilerin en gözdesi 7 Ocak 1946 tarihinde eski ittifakçı, Milli Mücadele’nin Galip Hocası İş Bankası’nın ilk Umum Müdürü ve Atatürk’ün son Başbakan’ı Celal Bayar liderliğinde kurulan DP’dir” (Kaynar, 2019, s. 15).

⁴⁷ Telek, Burhan (1975). Demokrasiye Geçiş. Milliyet Gazetesi. 15 Ocak 1975. s. 2.

Demokrat Parti'nin kurulmasında tek parti rejimine duyulan tepki, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın demokratikleşme eğilimi, ekonomik problemler gibi sebepler önemli rol oynamıştır. Halk, mevcut hükûmetin, dertlerine çözüm bulamayacağını düşünmekte; bu nedenle de alternatif parti arayışına girmektedir. Tam bu esnada CHP'nin içerisindeki parti içi muhalefet yeni bir partinin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Bu doğuş, meyvesini Demokrat Parti ile verir. “Demokrasinin takvimi 7 Ocak 1946 Pazartesi sabahı işlemeye başladı. O gün Türk siyasi tarihinde bir dönüm noktası oldu. Türkiye Cumhuriyeti sabah tek partiyle uyandı, akşama, artık çok partiliydi” (Birand, M. A., Dündar, C., & Çaplı, B., 1991, s. 10). Demokrat Parti; Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından Ankara'da kurulmuştur. Kurucu üyelerin CHP içerisinden ayrılması ise oldukça olaylı olur. Önce, CHP Meclis Grup Başkanlığına verilen Dörtlü Takrir adlı önerge milletvekilleri tarafından reddedilmiştir. “Önergenin reddedilmesinden sonra Adnan Menderes ve Fuat Köprülü Vatan gazetesinde ölçüsü o günlere göre çok sert olan bir muhalefet çizgisini izleyen yazılar yazmaya başladılar. Bu yazılardan ötürü parti divanı 21 Eylül 1945'te bu iki milletvekilini partiden ihraç etti. Refik Koraltan da bu arkadaşlarını savunan bir yazı yazdığı için aynı akıbete uğradı” (Çavdar, 2019, s. 410). Bu gelişmeler, muhalif hareketin farklı bir yöne evrilmesinin önünü açmıştır. Partiden kopan bu isimler, CHP dışında siyasal bir alternatif oluşturmanın yollarını aradılar. Nitekim, “Celal Bayar 1 Aralık 1945'te basına verdiği demeçte arkadaşlarıyla yeni parti kurma girişiminde bulunacaklarını resmen açıkladı” (Çavdar, 2019, s. 410). Celal Bayar'ın yeni parti kurulacağına dair verdiği demecin hemen ardından, kısa sürede Demokrat Parti'nin temelleri atılmıştır. Bu yeni siyasi hareket, sadece partiden ihraç edilen ya da ayrılan milletvekilleriyle sınırlı kalmamış, halktan da büyük bir teveccüh almıştır. Demokrat Parti, CHP'nin otoriter yapısına karşı, özgürlükçü bir anlayışın temsilcisi olarak şekillenmiştir. Demokrat Parti, “(...) köylü, işçi, esnaf yeni fikir ve görüşlerin etkisi altında genç aydınlar ve bunların aralarında Halk Partisi'nden çeşitli sebeplerden ayrılanların el ele bir ayaklanması olarak doğmuştu” (Ağaoğlu, 2011, s. 55). Bu durumu bir süre devam ettirmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi cephesi ise Demokrat Parti'yi, hükûmeti uyanık tutacak bir denetleme mekanizması olarak düşünmekte, kendileri için herhangi bir tehlike sezmemektedir. “İnönü'nün sonucu kestiremeyen Bayar'ı muhalefetin başına geçmeye zorlamasının nedeni budur. Bu nedenle başlangıçta halk tarafından bir 'denetim partisi',

halktan gelecek düşmanca duyguları giderecek bir halk ayaklanmasını önleyecek bir emniyet vanası olarak görüldü” (Ahmad, 2020, s. 128). Böyle düşünülmesinin sebeplerinden biri; Demokrat Parti’nin Cumhuriyet Halk Partisi’ne benzeyen bir parti programına sahip olmasıdır. Bununla birlikte, “Demokrat Parti’nin programı gerek ekonomik görüş gerekse kişisel hak ve özgürlükler yönünden Halk Partisi’nin programından daha liberal...” (Kongar, 1994, s. 159) olduğu da kayda değer bir gerçektir. Ek olarak Demokrat Parti, halkın üzerinde var olan devlet baskısına son vereceklerini iddia etmekte, bireyin hak ve özgürlüklerini arttıracaklarını ifade etmektedir. CHP’nin “Halka Rağmen Halka Doğru” anlayışından memnun olmayan halk, iktidarın yaptığı radikal reformlardan sadece marjinal olarak yararlandığını düşünmekte, bu da halkta rahatsızlık uyandırmaktadır.

Halkın rahatsızlığının farkında olan Cumhuriyet Halk Partisi üyeleri, Demokrat Parti’nin teşkilatlanmasını tamamlamadan seçim yapılması kararını alır. “Eylül 1946’da yapılması gereken belediye seçimleri temmuz ayına alındı” (Yıldırım, 2020, s. 53). Esasen bir önceki seçimin 1943 yılında yapılmasından mütevellit, diğer seçimin 1947 yılında yapılması gerekmektedir. Ancak yukarıda bahsi geçen sebepten ötürü seçimler 21 Temmuz 1946 tarihine alınmıştır. “CHP’nin seçimleri erkene alma gerekçesi ise, kötüleşen uluslararası koşullarda, yıpranmış bir siyasi iktidar yerine, vekalet tazelemiş bir iktidarın ülke menfaatlerini daha kuvvetli bir biçimde savunabilecek olmasıdır” (Demirel, 2011, s. 60).

Seçim usulünü beğenmeyen Demokrat Parti yetkilileri seçime katılıp katılamayacakları noktasında çekinik kalmışlardır. “Çünkü, DP’nin kurucu liderlerinin belediye seçimlerine katılmama konusundaki ısrarlı tutumuna rağmen, mahalli parti örgütlerindeki genel eğilim seçimlere katılmak yönünde olmuştur” (İnan, 2004, s. 57). Nihayetinde 8 Mayıs 1946 tarihinde aldıkları kararlar açıklamışlardır.

“Demokrat Parti, hükümet partisinin aldığı seçim yenileme kararını demokratik zihniyete ve görüşlere aykırı bulduğunu ve bunların demokratik bir gelişmeye hizmet etmek değil, aksine bu gelişmeyi önlemek gibi bir netice vereceğini ve bu şartlar altında seçimlere iştirak sorumluluğunu kabul ettiği takdirde Türk demokrasisinin geleceği hesabına bir hata işlemiş olacağı kanaatine vardığını açıkça ifade etmeyi bir borç sayar” (akt. İnan, 2004, s. 50-66)

Demokrat Parti, bu şartlar altında seçimlere katılmanın Türk demokrasisi için uygun olmadığını beyan etmiştir. Böylece Demokrat Parti, kurulduktan sonra yapılan ilk seçime katılım sağlamamış olur.

Belediye seçimlerinin hemen ardından genel seçimlerin de öne alınması kararlaştırılır. Erken seçim kararı, seçim sistemindeki değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. “5 Haziran 1946 günü 4918 sayı ile kabul edilen Seçim Kanunu’nda yapılan değişiklikle iki dereceli seçim istemi kaldırıldı ve yerini tek dereceli seçim sistemine bıraktı. Seçimler açık oy ve gizli sayım yöntemiyle yapılacaktı” (Yıldırım, 2020, s. 53). Bu düzenlemeler, Türkiye’de seçim sürecinin daha demokratik ve şeffaf yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır. Ancak, açık oy, gizli sayım yöntemi, halk arasında şüphelere yol açmıştır. Bu durumu, Türkiye’nin demokrasiye geçiş sürecinde yaşadığı zorluklar şeklinde değerlendirmek gerekmektedir.

Seçim sürecinde Demokrat Parti’nin “Örgütleri hâlâ zayıftı ve tarafsızlığı seçim başarısı için hayati olan devlet demokrasisi CHP’ye bağlıyken, DP devlet karşıtı bir strateji izliyordu. Bu durumda Cumhuriyetçilerin Temmuz 1946’da seçimleri kazanmaları sürpriz olmadı” (Ahmad, 2020, s. 130). Demokrat Parti, 1946 yılında yapılan seçimlerde teşkilat ve yapılanma eksikliği nedeniyle tam katılım sağlayamamıştır. “465 sandalyenin 273’üne aday gösterebilmiştir” (Kongar, 2000, s. 147). Bu koşullar altında gerçekleşen ve tarihe ‘Hileli Seçimler’ olarak geçen 21 Temmuz 1946 milletvekili genel seçimlerinde katılım %85 olarak tespit edilmiştir. Seçim sonucunda Cumhuriyet Halk Partisi 395, Demokrat Parti 66 ve Bağımsızlar 4 milletvekili kazanmıştır (Yıldırım, 2020, s. 54).

Bu dönemde meclis içerisinde çetin tartışmalar yaşanmıştır. Özellikle Başbakan Recep Peker’in Demokrat Parti’yi hedef alan konuşmaları, tartışmaların büyümesine neden olmuştur. “Başbakan Recep Peker’in (1888-1950) oldukça kışkırtıcı bir konuşmasından sonra; milletvekilleri topluca meclisten ayrıldı. Peker aslında daha baskıcı bir siyasal düzenden yanaydı. Demokrat Parti milletvekillerine, İsmet İnönü bir kez daha böyle bir olay olmayacağına ilişkin güvence verdikten sonra 27 Aralık 1946’da Meclis’e döndüler” (Kongar, 1994, s. 161). Bu olay, Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki siyasi gerilimin derinleşmesini beraberinde getirmiştir.

1950 seçimlerine gidilen dönemde Demokrat Parti içerisinde de çatlak sesler yükselmeye başlamıştır. “Parti içindeki muhalifler 12 Temmuz Beyannamesi⁴⁸’yle

⁴⁸ 12 Temmuz 1947 yılında İsmet İnönü tarafından beyan edilmiştir. Beyannamenin asıl amacı Demokrat Parti ile cumhuriyet halk Partisi arasındaki uzlaşmayı sağlamaktır. İsmet İnönü, siyasal ortamdaki karmaşayı ve kargaşayı hafifletmek adına adımlar atar. Bunlardan ilki Celal Bayar ile yapılan özel görüşmelerdir. Bir diğeri ise 12 Temmuz Beyannamesi’dir. İsmet İnönü, beyannamede her iki partiye de eşit mesafede durduğunu belirtmiştir.

birlikte, partinin muhaliflik görevini yapmadığını ifade ediyorlardı. Daha sonra bir kısım muhalif partinin DP haysiyet Divanına verilmesiyle çatışma hızlandı...” (Yıldırım, 2020, s. 55). Seslerin gittikçe görünür olması, yeni siyasi partilerin doğuşunu hızlandırmıştır.

“(...) bunların sonucunda 1948 yılında Millet Partisi, 1955 yılında Hürriyet Partisi gibi Türk siyasi hayatında önemli yere sahip olan partiler kurulmuştur. Bu ikisi kadar siyasi etkiye sahip olmamış olsa da 1948 yılında Afyon’da kurulan Öz Demokratlar Partisi, DP Adana il teşkilatında istifalarla başlayan sürecin sonunda 18 Haziran 1952’de kurulan Türkiye Köylü Partisi, DP içinden çıkan diğer partiler olmuştur” (Temür, 2020, s. İ).

Türkiye’de yaşanan bu iç politik meselelerin yanında dış politikada da önemli iki gelişme yaşanır: Truman Doktrini ve Marshall Planı.

Yaşanılan tüm bu süreçler içerisinde yaklaşan seçimlere yönelik hazırlıklar da hız kazanmıştır. Demokrat Parti’nin öncelikli hedefi seçim sistemini değiştirmektir. 1950 yılında Demokrat Parti’nin girişimleri neticesinde seçim sisteminin değiştirilmesini ön gören, “Milletvekili Seçim Kanunu 16 Şubat 1950’de CHP ve DP’lilerin olumlu MP’lilerin aleyhte oylarıyla kabul edilmiştir” (Yıldırım, 2020, s. 58). Buna göre seçim esaslarını düzenleyen altı maddelik bu kanunun birinci maddesi: “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır.”⁴⁹ Yapılan bu düzenlemeyle birlikte seçim sistemi daha şeffaf ve güvenilir hale gelmiştir.

Nihayetinde 14 Mayıs 1950 yılında tek dereceli genel seçim yapılır. Bu seçim, Türkiye’nin çok partili siyasal yaşama geçişindeki ilk serbest ve adil olduğu düşünülen seçimdir. Seçim sonucunda Demokrat Parti iktidara gelir.

2.3. Demokrat Parti 1950-1954 Dönemi

14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimler Türk siyasi tarihi için önemli bir dönüm noktası oluşturmaktadır. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi ve bağımsızların katıldığı seçim, Demokrat Parti’nin galibiyeti ile sonuçlanmıştır.

⁴⁹ Milletvekili Seçim Kanunu (MSK), Resmî Gazete 7438 (21 Şubat 1950), Kanun No: 5545, md. 171/1.

Tablo 4: 14 Mayıs 1950 Seçim Sonuçları⁵⁰

Parti	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti (DP)	4.391.694	55,2	416
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	3.148.626	39,6	69
Bağımsız (BGMZ)	44.537	0,6	1
Millet Partisi	368.537	4,6	1

Seçime 7.953.085 seçmen katılmıştır. %89,3 katılım oranının yakalandığı bu seçimde Demokrat Parti oyların %52,2'sini, Cumhuriyet Halk Partisi %39,6'sını, Millet Partisi %4,6'sını, Bağımsızlar ise %0,6'sını almıştır. Seçim sonucuna göre mecliste Demokrat Parti 416, Cumhuriyet Halk Partisi 69, Millet Partisi ve bağımsızlar 1 milletvekili çıkarmıştır.

Şevket Süreyya Aydemir, seçim sonuçlarını şu sözlerle değerlendirir: “Zaman olur, toplum denizlerinde sular çalkalanır. Toplumun derinliklerinde uyuyan nice insanlar ve nice davalar su yüzüne çıkarlar. Bu denizlerin yüzünde yüzen nice şöhretler, nice davalar da suların dibine çökerler... 14 Mayıs 1950 seçimleri ile Türkiye böyle bir suların çalkalanışı devrine girdi” (2011, s. 11). Aydemir, Demokrat Parti'nin seçimleri kazanmasının kaçınılmaz olduğunu düşünmektedir. Ona göre;

“1922'de ‘köylü efendimizdir’ denilmişti ama köylü efendimiz olmamıştı. 1923-1950 arasında köyde Aşar vergisinin kaldırılmasından başka, iktisadî alanda ciddi bir hamle yapılamamıştı. Köyde refah ve sermaye birikimi yoktu. 1944-1945 içinde tamamlanan yani daha harp içinde hazırlanan Sanayi, Ulaştırma ve Ziraî gelişme, gümrük, para üzerindeki programlar 1945'ten sonra kenara atılmakla, C.H.P. harp sonrası hamle şansını da kaybetmişti. Bu bakımdan 1945-1950 arasında C.H.P. iktidarı D.P.'nin zaferine zemin hazırlamaktan başka bir şey yapmamıştı” (2011, s. 16).

Naci (1990) ise; DP'nin, savaş yıllarında halkın maruz kaldığı ekonomik sıkıntılar, sosyal ve siyasal baskılar sonucunda ortaya çıktığını söylemektedir. Özellikle yol vergisi ve toprak vergisi gibi ağır yüklerin, halk arasında büyük rahatsızlık yarattığını belirtilmektedir. Uzun yıllar süregelen sosyal ve ekonomik geri kalmışlık içinde olan köylü kesimi ise Demokrat Parti'yi bir umut kaynağı olarak değerlendirmektedir.

Demokrat Parti “Yeter Söz milletindir” sloganıyla girdiği 1950 seçimin çalışmalarında, Cumhuriyet Halk Partisi'nin eksiklikleri üzerinden hareket etmiştir. “(...) DP, 1950 seçim kampanyalarında CHP'nin ekonomik ve yönetim anlayışındaki

⁵⁰ Seçim sonuçları Yüksek Seçim Kurulunun web sayfasından temin edilmiştir.

eksiklikler üzerinden eleştirerek toplumsal taban oluşturma çabası içerisinde olmuştur” (Tachau, Good, 1973, s. 556). Parti, programında yer alan ‘hükümet ve idare halktan, hakla beraber ve halk için olmalıdır’ ilkesiyle, CHP’nin ‘Halk için halka rağmen’ ilkesinden kaynaklı oluşan antidemokratik hissiyatın verdiği karışıklıktan faydalanmaktadır (Tekeli, 1983, s. 1932-1933). Bunda da başarılı olan Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi’nin iktidarını sonlandırmış, yeni bir devrin başlamasını sağlamıştır. “DP 22 Mayıs’ta iktidarı devralırken, partinin kurucularından Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına çok hevesli görünmüyordu. Kulislerde Millî Mücadele paşalarından Ali Fuat Cebesoy’un ve Yargıtay Başkanı Halil Özyörük’ün ismi dolaşıyordu. Ancak DP grup toplantısında 379 oyun 345’i Celal Bayar’a gitti”⁵¹ (Hür, 2015, s. 126). Celal Bayar’ın cumhurbaşkanı seçilmesinin hemen sonrasında devleti kurma yetkisi Adnan Menderes’e verilir. Refik Koraltan ise meclis başkanı olur.

1950-1953 yılları, yeni iktidarın altın yıllarıdır. Bu dönem içerisinde serbest piyasa ekonomisine geçilir. 1953’ten sonra, yani ‘planlı’ kalkınma döneminde, yıllık kalkınma hızı yüzde yedi olarak öngörülmüştü; oysa 1950- 1953 yıllarında ortalama yıllık kalkınma hızı yüzde on üçe yakındır! (Millî gelirin, 1951’de yüzde 51,3’ünü tarım oluştuyordu. Bu oran, 1975’te 23,2’dir (Naci, 1990, s. 225). Beklenilenin üzerinde gerçekleşen kalkınma hızı, halkın Demokrat Parti yönetimine karşı memnuniyetini artırmıştır.

Ekonomik anlamda gelişmenin yaşandığı bu dönem, Demokrat Parti’nin en huzurlu yıllarıdır. Yine bu dönemde tarım sektörüne destekler sağlanmış; çiftçilere modern tarım aletleri ve çeşitli kredi imkânları tanınmıştır. Truman Doktrini ve Marshall Yardımı ile alınan paralar ekonomiye entegre edilmiş, özellikle tarımda makineleşmeyi hızlandırmak için kullanılmıştır. Eğitim alanında da pek çok reform yapılmış, din eğitimi müfredata dâhil edilmiştir. Arapça ezan yasağı kaldırılmış, pek çok İmam Hatip Okulu açılmıştır. 1950-1954 yılları dış politikada da hareketli bir dönemdir. NATO’ya girmek adına Kore Savaşı’na asker gönderilmiştir. “Demokratların Eylül 1950 belediye seçimlerinde kazandıkları zaferden sonra muhalefet daha da zayıfladı. Cumhuriyetçiler

⁵¹ İsmet Bozdağ, Celal Bayar’ın Demokrat Parti ile intisap kurmasının kişisel sebeplere de dayandığını şu sözlerle ifade etmektedir: “(...) İsmet İnönü’nün kısa bir süre sonra kendisini başvekillikten uzaklaştırması, Başvekilliği sırasında yapılan işler üzerinde bir araştırma ve soruşturma komisyonu kurması, oğlu Refii Bayar’ı intihara sürükleyen esassız suçlamalara girişmesi, öteki oğlu Turgut Bayar’a adi ihbarları mesnet tutarak çileli günler yaşatması, elbette baba olarak Celal Bayar’ın içinde devasız yaralar açmıştır. Bayar’ın bütün bunlara rağmen İsmet İnönü’ye kırgın olmadığını söylemek elbette imkânsızdır” (1975, s. 25).

daha önce sahip oldukları 600 belediyenin 560'ını kaybettiler ve kırsal kesimde büyük bir moral kaybına uğradılar. Bu trend 1957'ye kadar devam etti" (Ahmad, 2020, s. 159). Bu sonuçlar, Demokrat Parti'nin kırsal kesimde yaşayan halkın beklentilerine daha yakın politikalar geliştirdiğini düşündürmektedir.

Demokrat Parti uyguladığı politikalarla özellikle köylünün güvenini kazanmış, 1954 seçimlerine rahat girmiştir. "1954 genel seçimlerin yaklaştığı günlerde bazı basın organlarından hükûmete yönelik şiddet dozu yüksek eleştirilerin yükselmeye başlaması üzerine bu eleştiriler, 'basın hürriyetinin kötüye kullanılması' olarak değerlendirilerek, basın hürriyetini ağır cezalarla önemli ölçüde sınırlayan 09.03.1954 Tarih ve 6334 Sayılı 'Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun' kabul edildi" (Küçük, 2009, s. 74). Bu yasal düzenleme, hükûmete karşı yapılan eleştirileri hafifletmeyi hedeflemiştir. Yapılan bu düzenlemelerin, muhalefetin sesini kısıtması ve partinin kendi kontrolünü güçlendirdiğini göstermektedir. Nitekim, 1954 seçimlerinden elde edilen zafer bu düşüncemizi pekiştirmektedir.

2.4. 1954-1957 Döneminde Demokrat Parti

2 Mayıs 1954 seçimleri Demokrat Parti'nin büyük zaferiyle sonuçlanmıştır. Demokrat Parti'nin aldığı sonuçlar onun siyasi arenadaki yerini sağlamlaştırmıştır.

Tablo 5: 2 Mayıs 1954 Seçimleri⁵²

Parti	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti (DP)	5.313.659	58,4	503
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	3.193.471	35,1	31
Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)	480.249	5,3	5
Bağımsız (BGMZ)	56.393	0,6	2

Seçim sonuçlarına bakıldığında Demokrat Parti'nin %58,4'lük bir oy oranıyla diğer partilere önemli bir üstünlük sağladığı görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi %35,1, Cumhuriyetçi Millet partisi %5,3, Bağımsızlar ise %0,6 oy oranına sahiptir. Demokrat Parti bu seçimde 503, CHP 31, CMP 5, BGMZ ise 2 milletvekili çıkarmıştır. Alınan sonuçlardan, Demokrat Parti'nin halk nezdinde güven tazelediği, uyguladığı

⁵²Seçim sonuçları Yüksek Seçim Kurulunun web sayfasından temin edilmiştir.

politikaların destek bulduğu görülmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde ise seçmenle güçlü bir bağ kuramadığı anlaşılmaktadır. "Seçimlerde en tuhaf sonuçlar Kars, Kırşehir ve Malatya gibi birkaç ilde yaşanmıştır. İktidar partisi bu illerde hiçbir temsilcilik elde edememiştir. Bu illerken iki tanesi cezalandırılmıştır" (Tekin, 2009, s. 142). Bu ceza neticesinde Kırşehir ilçe statüsüne getirilmiş, Malatya'nın da küçültülmesi amacıyla Adıyaman il yapılmıştır.

Demokrat Parti'nin ikinci dönemi, iç ve dış politikasında çeşitli sorunların yaşandığı bir süreçtir. "1955 yılında Balkanlarda Türkiye'nin istediği işbirliğinin sağlanamaması, Ortadoğu'da CENTO'ya karşı Arap dünyasının kızgınlığı, Kıbrıs meselesi gibi dış politika sorunları ile iktidarın muhalefet, üniversite ve basınla karşı karşıya gelmesi iç politika sorunları yaşandı" (Yıldırım, 2020, s. 72). Bu sorunlar, dönemin siyasi atmosferlerini belirleyen unsurlar olmuştur.

Ülke içerisinde en büyük problem ise partinin basın üzerinde kurduğu baskıdır. Demokrat Parti iktidara gelirken basına özgürlük tanınacağı söylenmiştir. Ancak, özellikle 1954 ve sonrasında basının üzerindeki baskı artmış, muhalif basın organları kapatılma tehdidiyle baş başa bırakılmıştır. Bu nedenle, siyasetteki kutuplaşma derinleşmiştir.

Bu dönemde muhalefetle seçim dönemine kadar sürdürülen yumuşama rüzgârları sona ermiştir. Adnan Menderes'in 24 Mayıs Hükûmet programını sunarken yaptığı konuşmada geçen detaylar, bunu kanıtlar niteliktedir. Menderes, konuşmasının henüz başlangıcında sert ifadelerde bulunur.

"Ne gariptir ki, bir zamanlar demokratik rejimin memlekette yerleşmesini türlü cebir ve taziyik vasıtalarıyla ve her neviden politika taktikleriyle önlemeye çalışanlar iktidardan düşer düşmez bir anda aşırı ve ölçüsüz hürriyet taraftarı kesilmişler ve huzur ve sükûn içinde hürriyet nizamını kurmak dâvasını bu yanlış ve şuursuz hareketleriyle âdeta tehlikelere mâruz bırakacak derecelerde ifratlara düşmüşlerdir. Son dört yıl onlar için mazileriyle asıl hüviyetlerinin külliye inkârı devresi olmuş ve tezatlar içinde bocalayıp durmuşlardır."⁵³

Hürriyet taraftarı kesildiğini iddia ettiği muhaliflere, iktidarda olduklarında baskıcı bir tutum içerisinde olduğunu gösteren Menderes, konuşmasına "(...) şuursuz, yıpratıcı ve haysiyetsiz kavgalarıyla, yalan ve iftiraya dayanan sözde siyasi mücadele usulleriyle devamına müsaade etmiyeceğiz."⁵⁴ cümlesiyle devam etmektedir. Yalan ve

⁵³ TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnikat, 24.VI.1954, s. 22.

⁵⁴ TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnikat, 24.VI.1954, s. 22.

iftiralarla dolu siyasi ortamı düzenleyeceğini haber vermektedir. Menderes'in bu söylemleri, dönemin politik zemininde yaşanacak çatışmaların şiddetini, yolun başında belli etmektedir.

Demokrat Parti, ekonomik problemler, siyasi gerilimler ve basınla yaşadığı çatışmaların olduğu bir dönemde 1957 genel seçimlerine katılmış ve başarı elde ederek iktidarda kalmaya devam etmiştir.

2.5. 1957-1960 Döneminde Demokrat Parti; Türkiye’de On İkiye Çeyrek Var

27 Ekim 1957 seçimleri Demokrat Parti için olumsuz bir dönemeç olmuştur. Parti, bu seçimde oy oranında düşüş yaşamıştır. “1958 yılında yapılması gereken seçimler, üniversite olayları, ordu içindeki hareketlenmeler ve parti içi muhalefetin gittikçe artması ve ekonomik sorunlar yüzünden bir yıl erkene alındı” (Yıldırım, 2020, s. 73).

Tablo 6: 27 Ekim 1957 Seçimleri⁵⁵

Parti	Oy Sayısı	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Demokrat Parti (DP)	4.497.811	48,6	424
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	3.825.267	41,4	178
Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP)	604.087	6,5	4
Hürriyet Partisi	321.471	3,5	4

Demokrat Parti bu seçimlerde %48,6 oy alarak yeniden iktidar olmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi oyların %41,4’ünü, Cumhuriyetçi Millet Partisi %6,5’ini ve Hürriyet Partisi %3,5’ini almıştır. CHP’nin oy oranı, Demokrat Parti’nin iktidara gelmesinden sonraki en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu da dönem politikalarının Cumhuriyet Halk Partisi lehine geliştiğini göstermektedir.

“27 Ekim 1957 seçimlerini DP kazanmıştı ama CHP 31 milletvekilini 178’e çıkarmıştı. Üstelik 12 bin oy daha alabilseydi, çoğunluk sistemi sayesinde bu sayı 299 olacaktı. Sonucun açıklandığı gece Adnan Menderes ‘Allah bir daha abana 27 Ekim gecesini gibi bir gece yaşatmasın’ diyecekti. Yine de bazı DP milletvekilleri ‘DP iktidarı 200 yıl sürecektir’ gibi laflar ediyorlardı. Buna karşılık muhalefet, hükümetin %48 oy almasını ‘millet nazarında azınlığa düşmek’ olarak niteleyerek hükümeti gayri meşru gibi göstermeye çalışıyordu” (Hür, 2015, s. 189).

1957-1960 Demokrat Parti iktidarı ile Cumhuriyet Halk Partisi arasındaki gerilim giderek artmıştır ve ülke bir siyasal kriz içerisine girmiştir. CHP’nin eleştirilerini

⁵⁵ Seçim sonuçları Yüksek Seçim Kurulunun web sayfasından temin edilmiştir.

kısıtlamak ve bu eleştirilerin etkisini azaltmak için tedbirler alma yoluna giden Demokrat Parti, daha fazla tepki toplanmasına neden oluşturur. İçerisine düştüğü bu çatışmanın etkilerinden sıyrılmak ve halk desteğini almak için ise Vatan Cephesi'ni kurmuştur. “Vatan Cephesi'nin kurulmasının amacı iktidarın halk tabanını genişletmek, Anadolu'nun en küçük yerleşim birimlerine kadar ulaşarak halkın desteğini sağlamaktır. Radyodan her gün Vatan Cephesi'ne katılanların ilan edilmesi bunu açık bir şekilde ortaya koymaktaydı” (Yıldırım, 2020, s. 76). Vatan Cephesi'ne katılanların radyodan ilan edilmesi, muhalefet mensuplarının tepkine neden olmuştur. Radyoyu propaganda aracı kullandıkları gerekçesiyle de eleştirilere uğramışlardır.

1959 yılına gelindiğinde ise gerginlikler daha da artmıştır. İsmet İnönü, çıktığı yurt gezilerinde Demokrat Parti mensuplarınca saldırılara uğramıştır. Ancak özellikle Uşak, İzmir ve Manisa şehirlerindeki gezilerde halkın Paşa'yı coşkulu şekilde karşılaması, Demokrat Parti'yi rahatsız etmiştir. Muhalefeti baskı altında tutmak ve basın üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen Demokrat Parti, 1960 yılında TBMM'de Tahkikat Komisyonu kurmuştur. Muhalif basın organlarını engelleyen komisyon, öğrenciler arasında tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde protestolar başlamıştır. Protesto sırasında gerçekleşen olaylarda öğrenciler ile polis arasında çatışmalar yaşanmıştır.

Mayıs ayına gelindiğinde ise Menderes, ülkedeki huzursuzluğu yatıştırmak ve halkın desteğini tekrar kazanmak adına İzmir'e gezi düzenlemiştir. Ancak bütün bunlara rağmen, “Sonunda beklenen ihtilal gerçekleşti ve 26 Mayıs'ı 27 Mayıs'a bağlayan gece saat 03:00'te ordu yönetime el koydu” (Hür, 2015, s. 197). Nihat Erim, 27 Mayıs tarihli günlüğünde; “Oldu. Menderes kendi hazırladığı akıbete uğradı. Acıdım. Yazık. Fakat başka çare de kalmamıştı” (Erim, 2005, s. 715) diyerek darbeyi meşrulaştırmaktadır, bunun yanı sıra, darbesinin müsebbibi olarak Adnan Menderes'i görmektedir. Bununla birlikte “DP iktidarı ele geçirmesinden sonra bir türlü durulmayan iç siyasetin gerginleşmesi, ordu mensuplarının durumdan hoşnutsuzluğu, maaşlarının yetersizliği, CHP'nin mallarına el konulması, halkevlerinin kapatılması gibi sebepler, daha sonra da ekonomik sıkıntılar bu darbenin alt yapısının oluşmasında etkili olmuştur denilebilir” (Yıldırım, 2020, s. 80).

Demokrat Parti, iktidarda olduğu ilk yıllarda halkın büyük desteğini kazanmış ancak uyguladığı bazı politikalar ve ekonomik sebepler nedeniyle zamanla bu desteği

kaybetmiştir. Ordu başta olmak üzere çeşitli kesimlerin hoşnutsuzluğu, huzursuzluğu derinleştirmiştir. Tüm bunlar, 27 Mayıs 1960 darbesine giden süreci hazırlamıştır.

2.6. Demokrat Parti Döneminde Köy ve Köylü Politikaları

Demokrat Parti Dönemi, Türkiye'nin kırsal kalkınma ve köy odaklı politikalarında yeni bir dönemin başlangıcını temsil etmektedir.

Demokrat Parti'nin köye ve köylüye yönelik bir politika izleyeceğinin ilk izlenimi, parti isminin bulunuş aşamasında görülmektedir. Sevilay Özer, teklif edilen isimlerden birinin “Demokrat Çiftçi Partisi” olduğunu söylemekte ve eklemektedir. Demokrat Parti, “Daha kuruluş günlerinde parti tabanının köylüye dayandığını bu vesileyle ortaya konmuş bulunmaktadır” (Özer, 2013, s. 135). Demokrat Parti, mutlak zaferinden önce köylüye yöneldiğini belli etmekten çekinmemiş, bunu birçok mecrada dile getirmiştir. “6 Mayıs 1950’de Ankara radyosunda yapılan seçim konuşmasında DP’nin köy ve köylü hakkındaki görüşleri açıklanmıştır” (Özer, 2013, s.177). Özellikle halkın her kesiminin daha rahat ulaşım sağladığı radyolarda köy ve köylü hakkındaki görüşlerini, vaatlerini ortaya koymuştur. Demokrat Parti’nin radyo tercihi bilinçlidir. Köylerde, muhtarın odasında ya da kahvehanelerdeki radyonun varlığı, onun Anadolu’nun pek çok noktasına ulaşmasını olanaklı kılmaktadır.

Adnan Menderes, CHP’nde siyaset yaptığı dönemde de köy ve köylülerin kalkınması konusunda oldukça isteklidir. Şevket Süreyya Aydemir (2011), Menderes’in Ziraat Vekilliği görevini istediği bu düşüncesini de CHP’nin ileri gelenleriyle paylaştığını dile getirmektedir. “Ama bu olamadı. Mecliste Menderes’le beraber Toprak Kanunu’na karşı çıkan başka bir arkadaşı, yani Cavit Oral, Kabineye Ziraat Vekili olarak girdi” (Aydemir, 2011, s. 24). Menderes’in geçmişten gelen bu ilgisi, ona Demokrat Parti iktidarının köylüye yönelik izlediği politikasında yardımcı olmuştur.

“1950’deki seçim zaferine giden yolda Demokrat Partililer Makal’in kitabı ellerinde, CHP aleyhinde propaganda yapmaya mitinglere koşmuştu. Bu andan itibaren kendileri burjuva kökenli olan Demokrat Partili idareciler, seçimlerde köylü teveccühünü gördükçe artacak biçimde, şehre karşı köyü -Gemeinschaft’a⁵⁶ karşı, Gesellschaft’ı⁵⁷- temsil ettiklerini dolayısıyla ‘vatandaşlara’ karşı ‘milletin’ sesi olduklarını ortaya koymaya özel gayret sarf etmişti” (Aksakal, 2019, s. 166).

⁵⁶ cemaat

⁵⁷ cemiyet

Aksakal'ın bu ifadesini destekleyici bir diğer ifadeyi Yüksel dile getirmektedir. “Bir taraftan milletin efendisi köylüdür deyip öte yandan da bu köylüyü; çarıklıdır, pejmürde kıyafetlidir diye Ankara’da Yenişehir sokaklarından geçirmeyen işbu Halk Partisi ve liderine namaz kıldığı seccadeyi serecek kadar ileri giden bu adamları böylesi bir muhalefete sürükleyen sebep nedir?” (1959, s.3). Bu soruya pek tabii siyasal ve ideolojik temelli cevaplar verilebilir. Ancak, verilen örnek üzerinden mesele ele alındığında Cumhuriyet Halk Partisi’nin halkçılık ve köycülük söylemlerinin, yapılan uygulama ile çelişkiler içerisinde olduğunu gözler önüne sermektedir. Söylem de “Köylü milletin efendisidir” lakin, şehir sokaklarında sosyal dışlamaya maruz kalan köylü, bunun eyleme geçemediğini yaşayarak şahit olur. Köylünün güvenini sarsan bu tutum ve tavırlar, köylüyü Demokrat Parti’ye yakınlaştırır. Yüksel’e göre (1959), CHP’nin köylü ile arasındaki mesafeden yararlanan Demokrat Parti, buna uygun bir söylem geliştirmiş ve onların desteğini kazanmıştır. Samet Ağaoğlu, Adnan Menderes’i anlatırken onun çekingen kişiliğinden de bahsetmektedir. Bu çekingen kişiliğin köylülerde de olduğunu vurgulayan Ağaoğlu, bu özelliğin Menderes’in köylülerle kolay iletişim kurmasına ve onların güvenini kazanmasına yardımcı olduğunu ifade etmektedir.

“Demokrat Parti’nin muhalefette ve iktidarda köy ve köylü ile kurmuş olduğu yakınlığın kuvvetini artıran sebepler arasında Menderes’in gençliğini köyde yaşamış olmasını da gören bir psikolog çok enteresan bir konuyu ele almış olacak ve belki de Demokrat Parti Hareketi’ni Adnan Bey’in şahsında hürriyete, medeniyete, refaha doğru bir köylü ayaklanması diye kabul edecektir” (2011, s. 22).

Ağaoğlu, Demokrat Parti’nin köy ve köylü ile kurduğu yakın ilişkiyi geliştiren sebeplerden birinin de Menderes’in köyde geçen geçmişi olduğunu düşünmektedir. “Adnan Bey’i politikaya iten belli başlı sebeplerden biri, köylünün ekonomik ve sosyal şartlarında gördüğü geriliktir. Bunun giderilme çaresini toprak veriminin artırılmasında, ziraatın teknikleşmesinde, bunun için de kooperatifçiliğin gelişmesinde görmektedir. Adnan Bey’in teşvikleri Aydın’da kooperatifçiliğin ön plana geçmesinde rol oynar” (Ağaoğlu, 2011, s. 25). Tüm bunların sonucunda Adnan Menderes, çekingen mizacı ve köy hayatıyla kurduğu samimi ilişkiler sayesinde, köylüyle duygusal bir bağ kurmayı başararak halkın gözünde kendilerinden bir lider olduğuna dair profil çizmiştir. Adnan Menderes, çizilen profilden şaşmayarak liderliğinde kurulan hükûmetle birlikte köylü, politikanın merkezinde konumlandırmış olur.

Peki, Demokrat Parti'nin programında köylü politikası nasıl yer edinmektedir? “DP'nin programında köylüye yönelik politikası, Millî Eğitim İşleri,⁵⁸ Tarım İşleri, Orman İşleri ile Bayındırlık ve Ulaştırma İşleri başlıkları altında yer almıştır” (Özer, 2013, s. 149). Bu noktada Demokrat Parti Programı incelendiğinde köylüye yönelik aşağıdaki maddelerin yer aldığı görülmektedir. Şöyle ki;

Orman İşleri:

“Madde 67- Köylümüzün kereste, odun, kömür ihtiyacını zamanında ve yeter miktarlarda ve ucuz olarak verme ve bu işlerde köylünün ve vasıtalarından da faydalanmak, köylüyü ferahlatacak ve devlet orman işletmelerinin işlerini ve masraflarını hafifletecek tedbirlerdendir” (Demokrat Parti, 1946, s. 20)

Bayındır ve Ulaştırma İşleri:

“Madde 78- Modern yol yapım tekniği, büyük vasıtalar, makinelere ihtiyaç göstermektedir. Köy, bucak yolları dışındaki yapımın merkezden idaresini esaslı bir plan içinde büyük yol şebekeleri kurulmasını bunların devamlı tamire tabi tutulmasını zarurî görüyoruz. Bu bakımdan kanunlarımızda değişiklik yapılmalıdır. Özel Kanuna göre köy ve bucak yollarının süratle yapılması göz önünde tutulmalıdır” (Demokrat Parti, 1946, s. 22)

Tarım İşleri kısmında memleketin kalkınmasının yegâne koşulunun ziraî kalkınmadan geçtiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte programın on iki maddesi tarım işlerine ayrılmıştır. Bu maddelerin arasında, şartlarına uygun alet ve yedek parçaları çiftçinin ayağına götürmeli ve bu maksatla memlekette çok geniş sarf yeri olan basit ziraat aletleri sanayiinin süratle kurulmasını sağlamalı diyen 63. madde dikkat çekmektedir. Maddeye bakıldığında tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasının istendiği görülmektedir.

Madde 61'de ise “Ziraî sanatlara kredi vermek ve gelişmelerine yardım etmek yönünde Ziraat Bankasının esaslı gayretler sarf etmesine ve özel teşebbüs ve sermayeyi de bu sahaya çevirmek için her türlü teşvik ve yardımda bulunmasına ihtiyaç görmekteyiz” (Demokrat Parti, 1946, s. 18). Tarım işlerinde teşvikleri arttırmak için Ziraat Bankası'nın faaliyet göstereceği belirtilmiştir.

Menderes, 31 Mayıs 1950 tarihinde TBMM'de okuduğu hükûmet programında köy ve köylüler için:

- Köy yollarının yapımı için bütçeden yardım temini sağlanacağı

⁵⁸ Yukarıda Sevilay Özer'in bahsettiği ifade bir noktada doğruluk arz etmemektedir. Demokrat Parti'nin programının Millî Eğitim İşleri kısmında köylünün eğitime dair bir değinme yoktur. Ancak 35. maddede şu ifade yer almaktadır. “Madde 35: İlk öğretim, maarif sistemimizin temelini teşkil etmektedir. Bütün ilk okul öğretmenlerinin aynı ruha aynı seviyede bilgiye sahip olmaları göz önünde tutulmasını, bunlar arasında farklı zümrelerin teşekkülüne meydan verilmemesi bakımından lüzumlu görmekteyiz” (Demokrat Parti, 1946, s. 18). Bu ifade bize öğretmen okullarının köy ve şehirli diye ayrılmadığını göstermektedir. Bilindiği üzere 1946 yılında köy öğretmen yetiştirme amacıyla kurulan köy enstitüleri faaliyetlerine devam etmemektedir. Programda köy öğretmenine dair herhangi bir bahsin açılmamış dikkat çekicidir.

- Köylülerin sağlığı ile ilgili bugüne kadar hiçbir şeyin yapılmadığı bu nedenle;

“Hükümetimiz, bir taraftan şehirlerimizdeki hastanelerin tanzimine ve çoğaltılmasına çalışırken, diğer taraftan da köylümüzün tıbbi ve sıhhi ihtiyaçlarının tatminini ehemmiyetle ele almak kararındadır.”⁵⁹ planlarından bahsedilmektedir.

Demokrat Parti, köy kalkınmasını ve köylünün yaşam düzeyini artırmayı hedefleyen planlara ağırlık vermiştir. Köylüyü ihya etme hedefi, dönemin köylerindeki dağılımı gösteren 1952 tarihli anketin verileriyle bir arada düşünüldüğünde haklı hâle gelmektedir.

Tablo 7: 1952 Sonbahar Anketine Göre Köylerde Çiftçi Ailelerinin İşledikleri Toprak Büyüklükleri ve Yüzdesi⁶⁰

İşletme Büyüklüğü (Dekar)	Aile Sayısı	Aile Yüzdesi	İşlenen Toprağın Yüzölçümü (Dekar)	İşlenen Toprağın Yüzdesi
1-20	772.800	30,6	8.361.000	4,3
21-59	797.400	31,5	27.898.200	14,3
51-75	336.000	13,3	20.967.600	10,8
76-100	216.000	8,6	19.152.000	9,9
101-150	168.000	6,7	21.084.600	10,8
151-200	91.800	3,6	16.484.400	8,5
201-300	67,800	2,7	17.117.400	8,8
301-500	39.600	1,5	15.119.200	7,8
501-700	16.800	0,7	10.145.400	5,2
701+	21.600	0,8	38.109.600	19,6
TOPLAM	2.527.800	100,0	194.519.400	100,0

1952 yılında yapılan anket sonuçlarına göre çiftçilerin toprak büyüklüklerine göre gruplandırıldığı görülmektedir. Ankete bakıldığında, 1-20 ve 21-59 dekar arası toprakları işleyen aile sayısı 1,570,2'dir. Bu grup sadece 18,6 oranında toprağı işlemektedir. Bu da çok sayıda küçük çiftçinin Türk tarımının önemli bir kısmını oluşturduğunu

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi (29.05.1950). Cilt 1, Dönem 9, Toplantı: 01. s. 29.

⁶⁰ İstatistik Umum Müdürlüğü. (1965). *1950 Ziraat Sayımı Neticeleri* (Yayın No: 371). İstatistik Umum Müdürlüğü.İstatistik Umum Müdürlüğü: 1950 Ziraat Sayımı Neticeleri, Ankara 1965, Yayın No: 371, s. 124.

göstermektedir. Bu dağılım, dönemin tarım politikalarında dikkate alınması gereken bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Tablodan büyük hektarları, sınırlı sayıda insanın işlettiği anlaşılmaktadır.

Demokrat Parti, köyün kalkınmasını sağlayacak ve tarım sektörünün verimliliğini arttıracak politikalar izlemeye başlamıştır. Bu noktada Demokrat Parti yönetiminin uyguladığı bazı politikalar şunlardır:

“Tarımsal teknoloji ve donanım alanında kaydedilen gelişmelerle tarımda makineleşmeye önem verilmesi; Üretim tekniği ile kimyasal ve biyolojik faktörlerde sağlanan gelişmelerle, tohum ıslahı, sulama, gübreleme, ilaç kullanımının yaygınlaştırılması; Tarım kesiminden vergi alınmaması; çiftçilere tarım kredi, tarım satış kooperatifleri ve Ziraat Bankasına verilen kredi miktarlarının artırılması; çiftçiye topraklandırma çalışmalarına ağırlık verilmesi, tarım teşkilatının yapısının büyütülerek, Ziraat Vekâletine ayrılan bütçenin artırılması; tarımsal eğitim ve araştırma faaliyetlerini esas alarak bu konuda yoğun uygulama çalışmalarına girilmesi ve tarımsal gelirin artırılması için destekleme alımlarının yapılması” (Yurtoğlu, 2017, s. 249).

Nitekim, 24 Mayıs 1954 tarihli hükûmet programında da köylü politikalarına verilen önem dikkat çekmektedir:

- Köy kalkınmasının başlıca mevzuları arasında ziraî mücadelenin yer aldığı
- Köy yolları ve köy suları konusunda başlanılan işlere devam etmenin yanı sıra yeni hamleler yapılacağı “(...) zirai ve sınai kalkınmamızı hızlandırmak, yollarımızı, barajlarımızı, limanlarımızı, hava meydanlarımızı, köy yolları ve içme sularını yapmak, köy meskenlerinin inşası, köylerimizin elektriğe kavuşması için gerekli tedbirleri almak ve bu memleketi en kısa zamanda bir mamure haline getirmek azim ve kararındayız.”⁶¹ ifadelerine yer verilmiştir.
- Sağlık hizmetlerinin köylere kadar götürmeye devam edileceği
- “Köy elektrifikasyonu dâvasına da başlanmış ve hattâ ilerletmiş olacağız, radyo istasyonlarımızı, limanlar, hava meydanları, silolar, depolama ve yükleme tesislerimizin inşaatını da ikmal etmiş bulunacağız. Çiftçi ve köy evleri inşası hususundaki hamlelerimiz meyvalarını vermeye başlamış olacak, içme suyu getirilmemiş köy bırakılmayacak...”⁶²

⁶¹ TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnikat, 29. V. 1954, s. 31

⁶² TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnikat, 29. V. 1954, s. 34

dile getirilmiştir. Bu program, köylülerin ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirecek uygulamalar içermektedir.

Köy elektrifikasyonu, içme suyunun ulaşılabilir olmasına dair çalışmalar, altyapının sağlanması gibi planlarla köylülerin olması gereken şartlarda yaşaması için çabalanmıştır. Naci, Demokrat Parti'nin tarımsal anlamda kalkınmaya yoğunlaşmasının nedeni olarak; Amerika emperyalizminin isteğini göstermektedir.

“1954 seçimlerini Demokrat Parti'nin kazanmasını, 1950-1954 döneminde ithal edilen 40.000 traktöre bağlayanların sayısı az değildi. O yıllarda, bir de emperyalizmin sözcüleri, özellikle Türkiye üzerindeki egemenliğini pekiştirmeye çalışan Amerikan emperyalizminin sözcüleri Türkiye'nin tarımsal kalkınmaya öncelik vermesi gerektiğini örgütüyorlardı. Onlara göre sanayi, özellikle ağır sanayi, bizim işimiz değildi; tarım alanında ilerlemeli, Avrupa'nın tahıl deposu olmalıydık” (Naci, 1990, s.262).

Demokrat Parti'nin köy ve köye dair politikaları, tarımsal modernleşme ve kırsal altyapının geliştirilmesi üzerine kurulmuştur. Özellikle tarımda makineleşme, Demokrat Parti'nin köylüyü merkeze alan politikasının temel taşıdır. Marshall yardımlarıyla gelen kaynakların kullanılması, köylülere özellikle Ziraat Bankası aracılığıyla sağlanan krediler, köylünün hızlı ve daha fazla üretebilmesine dair istekten kaynaklanmaktadır.

Bu dönemde yukarıda bahsi geçen atılımlar ve yatırımlar köylülerin ekonomik ve alt yapısal sorunlarını çözmeye yönelik atılmış somut adımlardır. Bu noktada Demokrat Parti'nin köylünün kalkınması için çaba içerisinde olduğu görülmekte, sadece bir seçmen olarak değil aynı zamanda toplumun temelini oluşturan ve kalkınmada öncelikle ilgilenilmesi gereken bir grup olarak algılandığı anlaşılmaktadır.

2.6.1. Demokrat Parti Dönemi'nde Tarımda Makineleşme

Bu kısmın ayrı olarak başlıklandırılmasının en önemli sebebi, makineleşmenin yaygınlaşması ile toplumda yaşanan sosyolojik ve ekonomik gelişmelerin Türk romanına çeşitli suretlerle yansımış olmasıdır.

II. Dünya Savaşı şüphesiz pek çok toplum gibi Türk toplumunu da etkilemiştir. Bu savaş nedeniyle tarımsal üretim azalmış, üretimin azalması bazı gıda ürünlerine ulaşımı olanaksız kılmıştır. “Büyük kentlerde iâşe sıkıntısı baş göstermiş, birçok gıda ürünü karaborsaya konu olmuş, karne uygulaması başlatılmış kanuni düzenlemeler yoğunlaştırılmıştır. Hükûmet tarım ve ticari hayatın her alanına yoğun bir şekilde müdahale etmeye başlamış ve bu da halk arasında tepkilere yol açmış (Oktay; Varlı, 2010, s.1). Devletin piyasa üzerindeki yoğun kontrolü hem özgürlükleri kısıtlandığı gerekçesiyle üreticilerin hem de ticaret yapan kesimin tepkisine neden olmuştur.

Çalışmanın bu kısmında cevap bulması beklenen ilk soru; tarımda modernizasyonun aktif bir şekilde gelişmesinin nedenleri ve sonuçlarının ne olduğu üzerinedir. Nedenlere bakıldığında ilk olarak dış yardımlar nedeniyle para akışının aktif şekilde sağlanması dikkat çekmektedir. Dış yardımlardan kasıt ise Marshall Yardımı⁶³'dir. Marshall Yardımı için hazırlanan Marshall Planı, 28 madde ve 7 ek protokolden oluşmaktadır. Bu yardım ile; "Karabasan ve öküzün yerine Modern zirai makineler kullanılmaya başlanmıştır. 1950'de yapılan ziraat sonuçlarına göre 2 milyon 300 bin çiftçi ailesinden yaklaşık %22'sinin eşekten başka iş hayvanına sahip olmadığı bilinir iken özellikle 1951 ve 1952 yıllarında zirai istihsal vasıtaları sayısında büyük gelişme olduğu gözlenmiştir" (Özer, 2013, s.190).

Tablo 8: Marshall Plânına Göre 1951 Yılında Alınan 6407 Traktörün İllere Göre Dağılımı⁶⁴

İllerin Adı	Traktör Miktarı	İllerin Adı	Traktör Miktarı
Afyon	67	İzmir	486
Ağrı	2	Kars	9
Amasya	38	Kastamonu	3
Ankara	428	Kayseri	35
Aydın	341	Kırklareli	143
Antalya	252	Kırşehir	54
Balıkesir	64	Kocaeli	64
Bilecik	10	Konya	436
Bingöl	3	Kütahya	42
Bitlis	1	Malatya	21
Bolu	7	Manisa	366
Burdur	15	Maraş	31
Bursa	83	Mardin	33
Çanakkale	36	Muş	4
Çankırı	5	Niğde	50
Çoruh	-	Ordu	-
Çorum	23	Rize	-
Denizli	67	Samsun	49

⁶³ Bu plan çerçevesinde Türkiye'ye 184,5 milyon dolar aktarılmıştır.

⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi (28 Mart 1951). Cilt 6, Dönem 9, Toplantı 1. T.B.M.M. Tutanak Dergisi. 57.

Birleşim. 28 Mart 1951 Çarşamba. Dönem:9, Cilt:6, Toplantı:1, s.48.

Diyarbakır	89	Seyhan	1171
Edirne	199	Siird	9
Elazığ	2	Sinob	3
Erzincan	5	Sivas	25
Erzurum	19	Tekirdağ	428
Eskişehir	361	Tokad	124
Gaziantab	65	Trabzon	1
Giresun	-	Tunceli	2
Gümüşane	2	Urfa	172
Hakkâri	1	Van	8
Hatay	84	Yozgad	83
İçel	128	Isparta	18
İstanbul	137	Zonguldak	3

Tablo incelendiğinde, Marshall Planı yardımıyla Türkiye'nin çeşitli illerine alınan traktör miktarı, tarımda makineleşmenin ülke genelindeki dağılımının anlaşılmasına katkı sağladığı görülmektedir. Buna göre, yardım ile Çoruh, Ordu, Rize ve Giresun'a traktör tevzi edilmemiştir. Bununla birlikte Seyhan 1171 traktör ile en fazla dağıtımın yapıldığı yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde borçlanarak dahi olsa traktör alabilmesi, köylünün hayatında büyük yer tutmaktadır. Zira, daha önce devlet işletmelerinde gördüğü traktöre sahip olması, köylünün benliğinde gurur hissi uyandırmaktadır (Yurtoğlu, 2017, s. 250). Köylü, traktörü sadece bir araç olarak görmez; o, aynı zamanda toplumsal statüsünün artmasında da bir semboldür.

Dönem içerisinde sadece traktör değil pek çok modern tarım aletinin kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Karpat, tarımda modernleşmenin esasında 1961-1972 arasında daha fazla yaygınlık gösterdiğini ifade etmekte ve eklemektedir:

“Adnan Menderes'in iktidara gelen Demokrat Partisi büyük oranda Amerika Birleşik Devletleri'nin 1951 ilâ 1953 arasında sağladığı yardım sayesinde kısmen tarımsal üretimi arttırmak, kısmen de üst tarımsal kesimlerin taleplerine uymak için büyük bir tarımsal kesimlerin taleplerine uymak için büyük bir tarımsal mekanizasyona girişti. Bu dönemde tarıma giren yaklaşık 40.000 traktör 1.000.000 çiftçiye tarımdan çıkardı. Tarımın makineleşmesinin hızı 1953 ilâ 1957 arasında yavaşladı ve bundan sonra tedrici olarak arttı. Aslında Türk tarımının 1961 ilâ 1972 yılları arasındaki modernleşmesi, 1951 ilâ 1953 arasındaki sarsıntılı dönemden çok daha esaslı ve yaygındı” (2019, s. 91).

1950’li yılların ikinci yarısından itibaren tarımda makineleşmenin daha dengeli bir hızda ilerlediği görülmektedir. Karpat, asıl köklü değişimin 1960’lı yıllarda başladığını vurgulamaktadır.

Tablo 9: Bazı Tarım Alet ve Makine Sayılarının Yıllara Göre Değişimi⁶⁵

Makine ve Aletler	1940	1948	1955	1960
Traktör	1.066	1756	40.282	42.136
Traktör Pulluğu (soklu)	-	1.119	28.842	30.763
Kültivatör	2.722	5.549	10.926	20.088
Çapa Makinesi (tekli)	-	8.022	5.209	12.651
Mibzer (hububat)	11.227	162	7.244	8.343
Biçer	10.927	14.384	20.713	24.245
Biçerdöğür	-	268	5.618	5.554
Harman Makinesi	552	430	1.329	2.536
Selektör	253	339	1.163	1.415
Triyör	2.025	2.214	2.752	3.325
Balya Makinesi	287	52	164	375
Ekremöz	13.530	33.080	72.326	71.813
Kuluçka Makinesi	62	37	444	1.259
Motopomp	111	253	10.010	22.557
Pülverizatör	-	22.385	17.142	25.232
Karasaban	-	1.625.398	2.123.750	1.991.259

Tablo, 1940-1960 yılları arasında tarımda kullanılan alet ve makine sayılarını ortaya koyarak tarımda modernleşme sürecine dair detaylar sunmaktadır. Veriler, bazı makinelerin sayısında önemli artış olduğunu göstermektedir. Tabloda dikkat çeken unsur ise karasabanın kullanımına dairdir. 1948’de 1.625.398 adet olan karasaban sayısı

⁶⁵ 50 Yılda Türk Sanayi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Ankara, 1973, s. 367

1960'ta hâlâ 1.991.229 seviyelerinde seyretmektedir. Bu da modern tarımın yanı sıra geleneksel tarım yöntemlerinin yaygın olarak devam ettiğini göstermektedir.

Tarımda makineleşme pek çok sonucu beraberinde getirmiştir. Bunlardan ilki şüphesiz köydeki işsizlik oranının artması olmuştur.

“81.710 civarında olan ve geçimini zor sağlayan bu topraksız aileleri istihdam yönünden doğrudan sıkıntıya sokacak yeni gelişme tarımda makineleşmenin gittikçe artmasıydı. 1960 yılında 41.136'ya kadar çıkacak olan tarım arazisinin ekiminde kullanılan bu traktör sayılarının yıldan yıla artması yanında orta büyüklükte bir traktörün, insanın iş kapasitesini 200 katına çıkarması ve traktörlerle çalışan bir çiftçinin günde 40-50 dönüm araziye tek başına sürmesi köyde arazisi olmayan yarıcılık, marabacılık ve kiracılıkla geçinen 81.710 topraksız aileyi doğrudan; 498.838 yarı mal sahibi aileleri de dolaylı yönden etkileyerek işleyebileceği topraktan yoksun bırakıyordu” (Yurtoğlu, 2017, s. 273).

İşsizliğin artması ile köyden şehre göçler başlamıştır. “DP iktidarının eşraf kanadı devletin desteğiyle ağalıktan kapitalistliğe geçmenin kapısını aralamakta, üretim tekniğini ilerletmeye çalışmaktadır. Tarımsal kredilerdeki artış makineleşme sürecini hızlandırmış ve buna bağlı olarak tefecilik, tarlaların tek elde toplanmasını, ırgatlaşma, şehre göç durumu yaratmıştır” (Naci, 1990, s. 219). Yurtoğlu, bu göçlerin nedenlerini itici, iletici ve çekici etmenler olarak kategorize etmektedir. Yurtoğlu'na göre; “(...) tarımda makineleşme hareketi, köyden şehre göçün başlamasını etkileyen itici etmenlerden en önemlisi olarak yerini...” (2017, s. 174) almaktadır. Yazarın iletici etmen olarak gösterdiği neden ise ulaşım imkânlarının artmasına yönelik olandır. “Karayollarında insanların ve malın uzun mesafedeki taşınması rahat, kolay ve aynı zamanda ekonomik olduğu için bu durum göçü kolaylaştırmıştır” (Yurtoğlu, 2017, s. 275). Çekici etmenler ise pek çoktur: Maddi yönden iyi duruma gelen köylünün gayrimenkul alarak şehirlere yerleşmesi, köylünün zamanla değişen dünya bilgisi ve görgüsü, yeni neslin şehirlerde iş bulması çekici etmenler arasında sayılabilmektedir.

Şehirleşmenin artmasıyla birlikte, “İnşaat patlaması çoğu köylerden gelen işçilere olan talebi arttırmıştır. 1952 ilâ 1956 arasında kentlere yeni gelen ve çoğunlukla inşaat sanayiinde çalışanlar önce düşük vasıflı evlerde, çoğu kez 7 ilâ 8 kişi bir odaya doluşarak ya da inşaat sahasında yaşadılar” (Karpat, 2019, s. 92). 1952-1956 yılları arasında inşaat sanayisinde çalışan bu göçmen işçiler, genellikle düşük standartlı konutlarda ya da doğrudan inşaat alanlarında barınmak zorunda kalmışlardır. Bu durum, kalitesiz yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Ayrıca, sağlıksız ve kalitesiz koşullar, kentleşmenin eşit olmayan bir şekilde gerçekleştiğini göstermektedir. Söz konusu bu durum sosyal boyutunu yansıtmaktadır.

Şehirleşmenin artmasıyla ortaya çıkan bir diğer sorun ise sınıflaşmayı beraberinde getirmiş olmasıdır. “Demokrat Parti’nin dış sermayeye açık liberal pazar ekonomisini tercihi, devlet eliyle özel sektörün desteklenmesi kırsalda makineleşmeye yönelik politikaları, sınıflaşmayı daha da perçinlerken; ekonomik, toplumsal ve siyasal açıdan da ülke çapında hareketliliği beraberinde getirmişlerdir” (Oskay, 2022, s. 43). Bütün bunların neticesinde “Tarımda çalışanların oranı 1950’de %69,3’ten 1965’te %57,8’e düştü” (Karpat, 2019, s. 93). Bu düşüş tarımsal üretiminde düşmesine neden olmuştur. “1950’de GSMH’nın %80’ini oluşturan tarımsal üretimin payı 1970’te %55 civarına düştü” (Karpat, 2019, s. 93). Tarımda makineleşme, iş gücünün tarım dışı sektörlerle yönelmesini tetiklemiştir. Bu durum, kırsal nüfusun zamanla azalmasına neden olmuştur. Bu süreç de tarımsal üretim payını genel ekonomide küçültmüştür. Makineleşmenin tarıma getirdiği yenilikler hem toplum yapısında hem de ekonomide dönüşümleri de beraberinde getirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÖY ROMANININ GELİŞİMİ

3.1. Köy Romanının Dünyada ve Türk Romanındaki Gelişimine Dair

“Şimdi İstanbul taşranın nuruna
muhtaç”⁶⁶

Köy devrimi, Türk topraklarına ulaşmadan önce başka coğrafyalarda filizlenmiş, kendine özgü yankılar oluşturarak edebî ürünleri etkilemiştir. Devrimlerle beraber anlatı dünyasında mesele haline gelen köylüler, Batı edebiyatı romanlarında 19. yüzyılın başlarında kendisine yer bulmuştur. Bu konuda özellikle Fransa ve Rusya dikkat çekmekte, bu bağlamda da Fransız devrimi öne çıkmaktadır.

Fransız devrimiyle birlikte Jakobenler⁶⁷ tarih sahnesinde boy göstermeye başlamışlardır. Jakobenler arasında yer alan Robespierre ve Babeuf bu dönemde ön planda olan isimlerdir. Bu isimler arasında özellikle Babeuf, yaptığı çalışmalar ve fikrî yapısıyla dikkatleri üzerine çekmektedir. Babeuf’un yaşadığı dönemde burjuvazi henüz gelişim sürecinde ve Fransız ekonomisi, çoğunlukla geri kalmış bir tarım ekonomisi niteliğindedir. Bu çerçevede Babeuf, sanayi işçileri ve diğer ücretli emekçilere ilgi göstermekle birlikte esasında tarımsal komünizm denilen bir yaklaşımı savunmaktadır (Timur, 1991, s. 96). Bu noktada, radikal akımların ve sosyalist eşitliklerin önce köylülük sorunları üzerinde inşa edildiği dile getirilmektedir (1991, s. 96). Bahsi geçen bu meseleler, edebiyatı da etkilemiş George Sand ve Balzac gibi Fransız edebiyatında köylüyü mesele edinen yazarlar olarak ortaya çıkmıştır. Bahsi geçen bu yazarlar köylüyü anlatmada birbirinden farklı yollar seçmiştir. George Sand, köy romantizminden ve bunun hümanist içeriğine rağmen gerçekçilikten uzak köylü eserler kaleme alırken Balzac, ‘Köylüler’ isimli eserinde kullandığı gerçekçilikle, edebiyatla toplumsal analiz arasında başarılı bir sentez yaparak yazın dünyasına geçmiştir (Timur, 1991, s. 96).

Fransa’da var olan bu ikiliğin yanında Rusya’da “mujik⁶⁸”ler daha geç bir sürede görünür hale gelmiştir. “(...) ‘mujik’ ancak XIX. Yüzyılın son çeyreğinde Rus romanının

⁶⁶ Seyfettin, Ömer (1919). “Memlekete Mektub”. Büyük Mecmua. S.2, s. 30.

⁶⁷ “Fr. (Fransız Devrimi’nin önde gelen kişilerinden Robespierre ve arkadaşlarının da içinde bulunduğu ünlü siyasal topluluğun ardından) mec. Halka karşın halk adına devrimci girişimlerde bulunan kimse, seçkin azınlık devrimcisi, devrimci demokrat, tepeden inmecici, dayatmacı” (Püsküllüoğlu, 1996, s. 952).

⁶⁸ “Rus Köylüsü” (Püsküllüoğlu, 1996, s. 1266).

temel temaları arasına girmiştir” (Timur, 1991, s. 90). Rus yazarlar, köyü ve köylüyü romanlarında nostaljik tarzda işleyerek okuyucuya yeni bir perspektif sunmuşlardır.

“Köy ve köylü konusu, Karamzin, Radişev ve Puşkin zamanında Rus edebiyatında yer aldı. Nostaljik köy tarzı, köy görünümü Puşkin hatta ondan önceki dönemlerden itibaren Rus edebiyatına girer ve sağlam bir şekilde edebiyattaki yerini alır. Örneğin A.S.Puşkin’in “Yevgeniy Onegin”, Turgenyev’in “Zapiski Ahotnika” (Bir Avcının Notları), Çehov’un “Mujiki”(Köylüler), Bunin’in “Derevnya” (Köy), Nekrasov’un lirikleri...ve daha bir çoğu eserlerinde köye yer vermişlerdir” (Çelik, 2009, s. 798).

Rus romanlarında, ilerleyen zamanlarda köylüye dair daha gerçekçi izleklere rastlamak mümkündür. Romantik söylemden yavaş yavaş uzaklaşan yazarlar, köylülerin sorunlarına eğilmeye başlarlar. Böylece “Artık ne köy, yalnızca yaz aylarında gidilen bir yer ya da güzel ve temiz doğanın ifadesidir ne de köylü, efendisinin her dediğini yapan bir köledir. Köylü kendi kendine ayakta durma savaşı veren ve bunu yaparken de değer yargılarını kaybetmemeye çalışan insanlar olarak değerlendirilir” (Çelik, 2009, s. 799).

İngiliz edebiyatında ise Thomas Hardy, eserleriyle kırsal yaşamı ele almıştır. Realizm akımının bu dönemde yükselişiyle birlikte yazarlar, kırsal yaşamın zorluklarına daha fazla eğilmişlerdir. İskandinav ülkelerindeki edebiyatta yine tema, kırsal yaşamın zorlukları ve birey-doğa ilişkisi üzerine kurulmuştur. Norveçli yazar Knut Hamsun’un “Toprak Yeşerince” adlı romanı, bu temayı işleyen eserler arasındadır.

Türk edebiyatında ise Rus edebiyatına benzer bir süreç söz konusudur. Orhan Okay (2011); gazetenin ortaya çıkışıyla birlikte yazarların, halkın kolaylıkla anlayabileceği konulara eğildiğini dile getirmektedir. Özellikle konusu İstanbul’da geçen romanlarda Anadolu tiplerin çoğaldığını söyleyen yazar, şiirde köyü romantize eden söylemlerin başladığını ileri sürmektedir.

Toplumsal yapının önemli bir kısmını teşkil eden köylüler de bu konular arasında yer almaktadır. İlk köy romanı denemesi olan *Karabibik*, Nabizâde Nazım tarafından kaleme alınır. Eser 1890 yılında yayımlanır. Yazarın amacı, gerçekçi köy romanı yazmaktır. Bunu, kitabın ön sözünde de dile getirir:

“Bilmem benim şu Karabibik’im de ne dereceye kadar hakikî yani makul bir roman olabildi. O hükmü siz vereceksiniz. Fakat zannederim ki onu şu haliyle beraber ruhsuz bulmayacaksınız. Romanımın zeminini Anadolu köylerimizden intihabda bir mütalaam vardır ki, bu da köylünün çiftçilik demlerinin yabancı iseniz size o âlemler hakkında bir fikir vermiş olmaktadır; vukuatıma zemîn-i cereyan olan yerlerde ahalinin suret-i maşet ve meşguliyet hakkında kâfi derecede malumat bulacaksınız; lisanlarına da aşina olacaksınız” (Nabizâde Nazım, 1996, s. 1).

Yazar, eserlerinde kendi duygu ve düşüncelerine yer vermediğini ön sözde özellikle belirtir. O, romanı realist bir yaklaşımla kaleme almış, ne gördüyse onu yazmıştır. “ (...)

bulacağınız hükümler ve mütalaalar hep eşhas- vakanın kendi mallarıdır; benimle hiçbir irtibatları yoktur” (Nabizade Nazım, 1996, s. 1). Ömer Solak da *Karabibik* romanının Cumhuriyet Dönemi edebiyatının toplumcu-gerçekçi köy yaklaşımının öncülerinden olduğunu söylemektedir (2014, s. 47). Eserde, Antalya’da yaşayan Karabibik isimli bir köylünün yaşadığı sıkıntılar, sorunlar ve bunlardan kurtulmak için verdiği mücadele anlatılmaktadır.

Karabibik, babasından miras kalan on iki dönüm araziye – ki daha sonra dört dönümünü ekonomik nedenlerle satmak zorunda kalır- işleterek geçimini sağlamaya çalışır. Son zamanlardaki tek hayali kızı Huri’yi Sarı İsmail’le evlendirerek öküzleri bedavaya kullanmaktır. Ancak Sarı İsmail’in başka bir kızla evleneceğinin haberini alır.

“Karabibik bu havadisten hiç hoşlanmadı. Çünkü onun başka bir hesabı vardı. ‘Sarı Simayıl’e’ kızı Huri’yi vermek arzusunda idi. Bu tezevvüç sayesinde Koca İmam’ın öküzlerini bad-ı heva kullanabileceğini hesap etmekte idi. Sarı Simayıl elden çıktıktan sonra bu öküzler de başkasının malı olacak, başkasının malı olmasa da yine her zamanki gibi para ile kullanmak lazım gelecek” (Nabizade Nazım, 1996, s. 7).

Karabibik, sadece ekonomik zorluklarla mücadele etmez. Yaşı otuzu geçen kızı Huri de onun dertleri arasındadır. Tembel tembel oturmayı seven Huri, babasına bir tabak yemek yapmaktan bile acizdir. Üstelik zorla yaptığı yemeğin de lezzeti yerinde değildir.

Kızının İsmail’le evlenemeyeceğinin idrakine varan Karabibik, Rum bir bakkal olan Andrea’dan borç temin ederek bir çift öküz almak ister. Ancak daha önceki borçlarını bile ödeyemeyen Karabibik’e Andrea borç para vermez. O da bir diğer Rum bakkalı olan Yani’dan borç para alır. Böylece kızına, bir çift öküze sahip olduğu için talip bile çıkacaktır. Güzin Dino (1954), Nabizâde Nazım’ın o döneme kadar üzerinde durulmamış bir konuyu ele aldığını söyler:

“(…) bu konu değil sade edebiyatçılar, hattâ o devir siyaset ve iktisat buhranını idrâk eden vatanperver aydınlar tarafından da müşahhas bir şekilde ele alınmış değildi. Nabizâde, Zola’nın ve onun sanatını etraflı bir şekilde bize tanıtmaya çalışan Beşir Fuat’ın tesiriyle ve sadece bir edebî mektep nazariyesine uymak gayesiyle böyle bir konuya ilgi göstermiştir, bir de kendi kitabının önsözünde işaret ettiği gibi naturaliste’lere karşı Osmanlı basınının dar görüşlü tepkisine mukabil, konusunu bu yolda seçmiştir” (1954, s. 153-154).

Nabizâde Nazım’ın bu konuyu tercih etmesinde iki önemli sebep vardır: İlki, Zola ve Beşir Fuat’ın tesiriyle natüralizm akımına yönelmesi; ikincisi ise, Osmanlı basınının tutumuna karşı eleştirel bir tavır sergileme ihtiyacıdır.

Karabibik isimli eserin ilk köy romanı olduğu pek çok isim tarafından kabul edilmektedir. Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı II* isimli eserinde “Uzun hikâye veya kısa roman sayabileceğimiz *Karabibik* bizde ilk köy romanıdır” (1978, s. 686) şeklinde ifade ederken, Demirtaş Ceyhun, *Türk Edebiyatında Anadolu* isimli eserinde *Karabibik*’in sadece köy romanı olmadığını aynı zamanda Anadolu’yu anlatan ilk roman olduğunu da söyler (1996, s. 7). Nihat Sami Banarlı ise *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II* isimli eserinde, bu yapıyla ilgili şu ifadeleri kullanır:

“Gerçekten, bu hikâyenin diğer mühim cehesi, Mevzu’un Anadolu köylüsünün hayâtından seçilmiş olmasıdır. Romancı Vak’a şahıslarını kendi fikirlerince ve kendi lisanlarınca konuşturmaya dikkat etmiş; eserde bulacağımız hükümler ve mutaalar hep vak’a şahıslarının kendi mallarıdır demeğe lüzum görmüştür. Eserde o devrin edebiyat dilinde kullanılmayan alan gibi ünlemek gibi bu gez (kez) gibi köy kelimeleri bulunması bundandır” (1971, s. 1001)

Karabibik eserinin, Türk edebiyatında ilk köy romanı olarak sıklıkla anılmasına rağmen, bu iddia çeşitli sebeplerle tartışılır hale gelmiştir. Bunun en önemli sebebi, eserin hikâye formatına daha yakın olmasıdır. Eserin kurgusal yapısının ve olay örgüsünün sınırlılığı, kimi yazarlarca roman türünden ziyade uzun hikâye olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Türk edebiyat tarihinde köyden bahseden ilk eseri Ahmet Mithat Efendi’nin kaleme aldığına dair görüşler de mevcuttur. Cahit Kavcar; Ahmet Mithat’ın 1876 yılında yayımlanan *Gerçek Bir Hikâye*’sinin, köy ve köy hayatını ele alan ilk eserlerden biri olduğunu kabul etmektedir. Akdeniz Adaları’nda geçen hikâyede köy ve köylü yaşayışından söz edildiğini vurgulamaktadır (1975, s. 317). Bununla birlikte Ahmet Mithat Efendi’nin *Bahtiyarlık* isimli eseri hakkında roman ya da hikâye olduğuna dair pek çok muhtelif tartışma yapılmış olmasına rağmen, nihai bir sonuca varılamamıştır. Bu tartışmaya ilaveten bir de ilk köy konulu eser olup olmadığı üzerinde durulur. M. Halil Sağlam çalışmasında bu tartışmalara yer verir. Bu çalışmadan hareketle “Orhan Okay ve Zeynep Kerman’ın tespitlerine göre Türk edebiyat tarihinin ilk köy konulu eseri olarak değerlendirilir” (2014, s. 1220). Ancak Orhan Okay, *Karabibik* için “gözleme dayanan ilk köy hikâyesi denemesidir” (2010, s. 137) notunu düşer.

Bahtiyarlık, Ahmet Mithat Efendi’nin *Letaif-i Rivâyât* isimli külliyyatının on birinci bölümünde yer almaktadır. Orhan Okay, bu hikâyenin göz önünde olmama sebebini Ahmet Midhat Efendi’nin ikinci sınıf bir yazar olmasına bağlamaktadır (1990, 111). Eser; *Mektepte*, *Senai*, *Şinasi*, *Paris’te Bir Türk*, *Kadınların Terbiyesi*, *Köy Düğünü*,

Medeniyet-Bedavet isimli yedi bölümden oluşmaktadır. “Basım tarihi 1885 olan bu romanda bir şehirli gencin, orta Anadolu’da bir köye yerleşerek orada tabiatla mücadelesini ve altı sene süren bir çalışmadan sonra o devre göre modern bir çiftlik kurmasının hikâyesini okuruz” (Okay, 2011, s. 235).

Eserde, daha sonraki yıllarda Türk romanında çoğu kez karşılaşılan “şehir-kır” tartışması yer almaktadır. Eserin temeli bu tartışma üzerine kurulur. Yazar, hikâyenin pek çok yerinde kır güzellemesi yapar. Senai ve Şinasi karakterleri, temsiliyetleriyle tartışmanın tarafları haline gelirler. “Senai Efendi ile Şinasi Bey arasında teneffüshaneden kalan bir konu hâlâ tartışılmaktaydı. Senai, şehirlerdeki medeni yaşamın pek şiddetli ve gayretli taraftarı olup Şinasi aksine kır ve sahra alemini tercih ediyordu” (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 14). Kitabın ilk bölümünde bu tartışmalar pek çok defa tekrarlanır. Her iki başkişi de temsil ettikleri ve yaşamayı hayal ettikleri yerleşim yerlerini şiddetli biçimde savunmaktan çekinmezler. Bu savunmaların geri planlarında babalarından aldıkları öğütler rol oynamaktadır. Senai Efendi’nin; “-Canım! Köylülük âleminin bu kadar âşığıysanız köylü olunuz! Köye gidiniz! Ben şehirli olacağım” (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 15) sözlerine Şinasi Bey; “Evet köye gideceğim! Köylü olacağım. Kendimce ettiğim arzuda talih de yardım ederse beni mutlaka köylü göreceksiniz” (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 15) şeklinde cevap verir.

“Senai, bir köy ağasının oğludur. Şehirde talim ve terbiye görerek büyük adam olmak pederinin de arzu eylediği bir şey olduğundan şehre bu maksatla gelmiştir. Şinasi’ye şehirli olduğu halde şehirlerin gürültü patırtısından bıkmış usanmış bir adamın oğludur. Babasının, insan için bahtiyarlık denilen şeyin şehirlerde nasip olamayacağı fikrini ve bütün ömrü boyunca edinmiş olduğu tecrübeyi hazırcı almış ve bu fikri doğrultusunda hareket etmeye karar vermiştir” (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 16).

Yazar, bir toprak sistemi olan iltizamlığa da bu eserde değinir. Ancak yıllar sonra değişen sisteme rağmen döngünün bozulmadığı, mültezimlerin ve ağanın köy, köylü üzerindeki zulmünün, devlet memurlarının bu zulümlere sessiz kalışının Türk yazın dünyasında var olmaya devam ettiği görülmektedir. Şüphesiz ki edebiyatın en temel dayanaklarından biri hayat ve toplumun kendisidir. Toplumun önemli bir kesiminin temsil ettiği köylülerin de eserlere konu olması şaşırtıcı değildir.

Bahtiyarlık isimli eserin birinci bölümü yukarıda bahsi geçen kır ve şehre ait iki zıt görüşlü bireyin düşünce dünyalarını ifa etmektedir. Diğer bölümlerde ise bu zıt görüşlü bireylerin hedeflerini gerçekleştirmek için giriştikleri mücadele anlatılır.

Şinasi'nin bütün hedefi "köylü" olabilmektir. Bunun için de Senai'nin köyüne gider. Senai'nin babası, Şinasi'nin köyü gezmeye geldiğini düşünür. Ancak aslolan bu değildir. Aslolan Şinasi'nin tahayyülündeki köyde yaşama isteğidir. "- Evladım! Buraya gezmeye gelinir, ama ilkbaharda gelinir. Kış ortasında buraların ne güzelliği olur? -Hayır! Efendim! Ben buraya gezmeye değil köylü olmaya geldim. Bunun için de himayenizi, yardımınızı rica ediyorum" (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 46). Şinasi'nin evvelinde yaptığı bu gezi ve çalışmalar, onun köylü olmasında yön göstermiştir. Ahmet Mithat Efendi'nin bu eserinin dışında ilk köy romanı kabul edilebilecek bir başka eserden de bahsedilmektedir.

Kayahan Özgül'e göre ilk köy romanı *Türkmen Kızı*'dır. Paşabey-zâde Ömer Ali Bey tarafından kaleme alınmıştır. Roman, "Toroslardaki özgür hayatı anlatır" (Solak, 2014, s. 48).

Mizancı Murat tarafından yazılan *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* romanı *Bahtiyarlık* isimli esere benzer bir yapıdadır. 1892'de kaleme alınan eser, yazarın hayatından izler taşımaktadır. "Manisa'nın Veliler köyünden bir çiftlik alan Doktor Mansur, zamanını ora halkının sağlığı, eğitimi, refahı için harcayan bir idealiste dönüşür" (Solak, 2014, s. 48). Zehra ile evlenerek Manisa'nın Veliler Köyü'ne yerleşen Mansur, köyde eğitim, tarım ve sanayi alanında örnek projeler geliştirerek halkın refahını arttırmaya çalışır. Ancak, bu idealist çalışmaları, savaşın başlaması ve hemen ardından sürgün edilmesi nedeniyle yarım kalır.

Ebubekir Hazim Tepeyran tarafından 1910 yılında yayımlanan *Küçük Paşa* isimli eser de köylü meselesine eğilen romanlar arasında yer almaktadır. "Romanda bir köylü çocuğuyla annesinin İstanbul'da ve köydeki yaşayışları anlatılır" (Kaplan, 1997, s. 33). Zorluklarla geçen bu yaşam, hazin bir ölümle sonuçlanır.

"Yazar, daha romanın başlangıcında çizdiği köy tablosuyla, bütün dikkatini köy ve köylü üzerinde yoğunlaştıran bir tutum içinde görülür. Köyün coğrafi bakımdan tanıtılmasına yönelik bu tasvirlerde bile devletin köye ilgisizliği, köylünün fakirliği ve yaşama şartlarının son derece kötü oluşu sert ve kesin bir ifadeyle ortaya konur" (Kaplan, 1997, s. 38).

Küçük Paşa romanını meydana getiren bu temalar, ilerleyen dönemlerde toplumun sorunlarını ele alan romanlarda sıkça var olacaktır.

Ömer Solak; köyün, Ara Nesil yazarları tarafından da mekân olarak seçildiğini söylemekte, Mehmed Celâl'in *Elvâh-ı Sevdâ* (1892), *Küçük Gelin* (1892) ve *İsyan* (1910)

gibi romanlarını örnek olarak vermektedir. Yazar, köylerin bu romanlarda pastoral bir bakışla ele alındığını dile getirmektedir (2014, s. 48). Bu yaklaşımla, köy yaşamı romantize edilerek, doğal ve huzurlu bir ortam olarak sunulmaktadır.

Dönem içerisinde köye yönelik bir başka anlatıma sahip eser, Mehmet Hamdi'nin *Köy Hekimi* isimli romanıdır. 1912 yılında yayımlanan “Romanda Anadolu’ya ait geleneklerin, evlenme ritüelleri vesairenin anlatılması önemli bir hacim tutar. Yerel yöneticilerin basiretsizliği yüzünden Anadolu halkının yaşadığı yoksulluk ve sefaletin anlatıldığı bu uzun hikâye ile roman arası eserde Çakır Ahmet ile karısı Nadire’nin birbirine olan sadakatleri, geleneksel aile ilişkilerinin yüceltilmesi çerçevesinde ele alınır” (Solak, 2014, s. 56). Roman, köydeki toplumsal sorunlardan ziyade, bireysel hikâyeye odaklanmaktadır.

Bu dönem içerisinde ana merkezde köyün ve köylünün yer almadığı ancak az da olsa köylüye değinilen romanlar da mevcuttur. Bunlardan en ünlüsü şüphesiz Reşat Nuri Güntekin’in *Çalıkuşu* isimli eseridir. “Çalıkuşu, romanda Anadolu’ya açılan bir penceredir, fakat bütünüyle köy romanı değildir. Onun köyle ilgisi, olayların Zeyniler köyünde geçtiği bölüm dolayısıyladır” (Kaplan, 1997, s. 53). *Çalıkuşu* romanının yanında köye, köylüye değinen romanları Ramazan Kaplan (1997) şu şekilde sıralamaktadır: Samipaşazâde Sezai’nin *Sergüzeşt*’i, Halide Edip Adıvar’ın; *Yeni Turan* ve *Ateşten Gömlek*’i, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Mürebbiye*, *Nimetşinas*, *Cadı*, *Gulyabani*, *Sevda Peşinde*, *Hakka Sığındık*, *Son Arzu* romanları köyün mevzu bahis olduğu eserlerdir.

Cevdet Kudret, Cumhuriyet’ten önceki dönemlerde yetişen edebiyatçıların varlıklı ailelerden geldiğini ve İstanbul doğumlu oldukları için kendi yetiştikleri çevreyi anlattığını ifade etmektedir. Cumhuriyet Döneminde yaşanan değişikliği ise şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Cumhuriyet döneminde kültür kurumlarının çoğalışı (okul, basın, halkevleri, köy enstitüleri) ve okulların parasız oluşu, toplumun her katından insanların yetişme ve sanata atılma olanağını hazırlamış; böylece, çeşitli toplum katlarından ve çevrelerden (köy, kasaba vb.) gelen sanatçılar, yakından tanıdıkları çevreleri (köy, kasaba, kenar mahalle, gecekondu vb.) ve o çevrelerin insanlarını anlatmağa başlamışlardır. Böylece, Atatürk döneminin halkçı, ulusçu, devrimci eğitimi, halka dönük toplumsal bir edebiyatın doğmasını hazırlamıştır” (1999, s. 12-13).

Değişen toplumsal yapı, yazın dünyasında da değişikliklere vesile olmuştur. “Bu son on senenin en büyük hususiyeti yukarıda da belirttiğimiz gibi edebiyatın Anadolu’ya yerleşmesi, daha doğrusu mıntika mıntika Anadolu’nun kendi muharrirlerini

yetiştirilmesidir. Filhakika 1908'den sonra yetişenlerde olduğu gibi muharrir artık memleket içinde seyahat etmez, belki yetiştiği memleketin şartlarını arar" (Tanpınar, 1977, s. 124). Bu durum köylüyü anlatan romanların romantik söylemden sıyrılıp daha gerçekçi söylemlere yönelmesine neden olmuştur. "Köylüler, tek parti döneminin ideolojik söylemi içerisinde önemli bir yere sahip olmasına rağmen, yalnızca yüceltilen ve 'kendi özgü nitelikleri' ile tanımlanan bir içeriğe sahiptir. Tek parti ideolojisinin 'halkçılık boyutu', köylüleri 'milletin temeli' olarak tanımlar" (Yıldırım, 2021, s. 19). Ancak var olan bu politik söylemin, köylü üzerindeki etkisi ne kadar olduğu tartışma konusudur.

Tek Parti Döneminde köycülük genellikle fikriyattadır. Ama aydınların yüzlerini köye dönmüş olmaları da bir gerçektir. Bunun sebeplerinden birini; yazarın bir mühendis tavrıyla köyü ve köylüyü yeniden inşa etme düşüncesi oluşturmaktadır. "Tanzimat yazarını halka veya köye döndüren açmazsa Cumhuriyet yazarını köye döndüren hayranlıktır. Gelgelelim Cumhuriyet yazarının temelinde de aynı acıma duygusu yatmaktadır. Önderlik ve mühendislik rolünü de daha çok bu noktadan hareketle üstlenir" (Akt: Oktay, 2000, s. 256). Bir diğer ise milliyetçilik ilkesi doğrultusunda hareket edilmesidir. Erkan İrmak; "Milliyetçilikle az ya da çok tanıştıktan sonra uluslaşma sürecine giren toplumların kendilerine milli bir kimlik inşa ederken yüzlerini döndükleri ilk yerin köy olduğu anlaşılmaktadır" (2018, s. 44) diyerek, Cumhuriyet yazarının köye yönelişini uluslaşma süreciyle açıklamaktadır.

Tanpınar, 1936 yılında kaleme aldığı yazısında⁶⁹ köy romanının o dönemlerde var olduğundan şu sözlerle bahsetmektedir: "(...) Gazetelerimizde ve hayatımızda yer tutan meselelerin hemen hepsi Türk romanına geçmiştir. Türk romancısı, başka memleketlerde yeni yeni tecrübe edilen köylü romanı bile yapmağa kalkmıştır" (1977, s. 46). Köylüyü mesele edinen romanlar varlığını belirgin şekilde, 1930'lu yıllardan itibaren yazın dünyasında göstermeye başlamıştır.

Bu dönemde, köyü ve köylüyü, köy temalı romanda eleştirel bir bakış açısıyla işleyen ilk yazar Sadri Ertem'dir.

"Alevi dağ köylerini ve el dokuma tezgâhlarının ithalat nedeniyle işsiz kalmasını, emperyalizmin oyunlarını ve işbirlikçilerini 19. Yüzyılın ikinci yarısına taşıyarak anlattığı Çıkrıklar Durunca (1931) romanı ve Cumhuriyet'in Batılılaşma şekilciliğini eleştirdiği Silindir Şapka Giyen Köylü (1933) hikâyesi, Refik Ahmet Serengil'in 1938 tarihli Köyün

⁶⁹ Yazının ilk versiyonu için; Tanpınar, A. H. (1936). Bizde Roman 1. Kültür Haftası, nr.2, ikincikânun 1936, s. 25-26) bakınız.

Yolu romanı ile birlikte, köy ve köylü sorunlarını -işlemekten çok- dışa vurma girişimleri olarak dikkat çekicidir” (Türkeş, 2001, s. 208).

Sadri Ertem’den Yakup Kadri’ye geldiğimizde, köyün toplumsal yapısının daha geniş ve derin yansıtılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu döneme kadar var olan köy romanlarına dikkat edildiğinde genellikle köy olumlaması yapıldığı görülmektedir. Karaömerlioğlu (2017), *Yaban*’ı Cumhuriyet Dönemi’nde köy ve köy hayatına değinen ilk eser olarak kabul etmektedir:

“Eserin edebi niteliği bir yana, birçok tarihçi için *Yaban*, Türk romanının gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Romanda Yakup Kadri, Türk aydınlarına dikkatini köylülere, köy meselelerine çevirmeleri için çağrıda bulunur. Kemalist rejime, rejimi destekleyecek toplumsal bir taban olarak köylülerin değerini hatırlatır, bütün bunlara gözlerini yuman aydını eleştirir” (2017, s. 155).

Peki, erken Cumhuriyet Döneminde köyü anlatan eserlerde köy romantizmi nasıl ele alınmaktadır. Aydoğan, bu soruya “köy ütopyası” diyerek cevap vermektedir. Köycü söylemin romantik akımın etkisinde köyü yücelttiğini ve ideal bir köy yaratma peşinde olduğunu savunmaktadır (2018, s. 429). Köy; saflığın, doğallığın ve dayanışmanın mekânı olarak resmedilmektedir. Aynı zamanda köylünün emeği kutsanmakta, köy yaşamının zorlukları bir tür fedakârlık hikâyesiyle harmanlanarak sunulmaktadır.

Bu noktada Sabahattin Âli’nin *Kuyucaklı Yusuf* isimli romanına bakmak yerinde olacaktır. Asım Karaömerlioğlu çalışmasında *Kuyucaklı Yusuf* isimli eserde yer alan köy romantizmini vurgulamak adına *Yaban* romanına da yer vermektedir. Böylece, iki eserdeki köy temsilleri üzerinden Cumhuriyet döneminin ideolojik yönelimlerinin köy romanına etkisi de derinlemesine okuyucuya sunulmaktadır:

“Köylüleri saygı duyulacak hiçbir özelliği olmayan ilkel yaratıklar olarak resmeden Yakup Kadri’nin aksine Sabahattin Âli’nin çizdiği köylü karakteri dürüst, kendine saygısı olan ve saygıyı hak eden kişidir. Köylü Yusuf hiçbir zaman kasabanın değerlerine, kasabanın hayat tarzına uyum sağlayamaz. Kasabadaki insanların çoğu hilekâr, adalet duygusundan yoksun, samimiyetten uzak, rüşvete, ekonomik sömürü ilişkilerine meyilli insanlardır... Sabahattin Âli kasabanın yapaylığına, kirlenmişliğine, hileli düzenine karşı doğallığı, masumiyeti, dürüstlüğü kırlarda, köylerde arıyordu” (2017, s. 164)

Saf ve masumiyetin temsili kır yaşamı; hilenin, aymazlığın temsili kasaba hayatıyla bitip tükenmez bir çatışma içerisinde yer almaktadır. Bu karşıtlık, dönem edebiyatında çokça vurgulanmıştır. Bununla birlikte, kırsal kesim, toplumsal dönüşümün ve millî kimliğin yeniden inşasında önemli bir simge olarak değerlendirilmiştir.

Edebiyatın şehir merkezli bir yapı sergilediği Erken Cumhuriyet Döneminde, nüfusun büyük bölümünü oluşturan köylülerin edebî eserlerde yeterince kendine yer

bulamadığı görülmektedir. Bu durum, aydınların halkla iç içe yaşayarak onların yaşamına doğrudan temas etmesi fikrini beraberinde getirmiştir. Hem aydınlar hem de edebî camiaya ‘halka doğru gitmek’⁷⁰ gibi önemli bir görev düştüğü dile getirilmektedir. Erken Cumhuriyet Döneminde yer alan *Yaban* (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), *Çalılıkusu* (Reşat Nuri Güntekin) ve *Vurun Kahpeye* (Halide Edip Adıvar) isimli üç roman, bu anlayıştan hareketle kaleme alınmıştır. Köye gidilmedikçe, Türkiye değişmeyecektir anlayışı benimsenmiştir (Cantek, 2011, s. 189). Bu noktada yazarlar, kalemlerini bir mühendis edasıyla kullanmaktadırlar. Şekil vermeye çalıştıkları köy ve köylüdür. Gerekli çaba ve çalışmaların ardından modern bir köy ortaya çıkacaktır.

Tüm bunların nihayetinde; köy romanı hem dünya hem de Türk edebiyatında toplumun değişen ve dönüşen katmanlarına dair yapıyı, bir anlatı içerisinde okuyucuya sunmaktadır. Köyün ve köylünün hikâye edilmesi romantik bir bakış açısıyla yola çıksa da sonralarda gerçekçiliğe daha sonra ise sosyal gerçekçiliğe evrilen bir değişim izlemiştir. Türkiye’de ise köy romanlarının izlerini Tanzimat’a kadar götürmek mümkün olsa da erken Cumhuriyet Döneminde belirginleştiğini de kabul etmek gerekmektedir. Sadri Ertem ile başlayan köye bakışın eleştirel boyutu Yakup Kadri’nin *Yaban*’ı ile devam etmiştir. Reşat Nuri’nin *Çalılıkusu*, Halide Edip Adıvar’ın *Vurun Kahpe*’ye gibi eserleri ise sadece köylünün yaşamını vermez, aynı zamanda köyün toplumsal dinamiklerini de konu almaktadır.

Alemdar Yalçın, 1942 yılını anlayışın değişmesi açısından bir kavşak kabul etmektedir. Daha önceki yaklaşımı eleştiren yeni anlayış, toplumsal yapı dinamikleri etrafında şekillenmiştir (Yalçın, 2000, s. 91). Anlayışın değişmesinde demokratikleşmeyle birlikte Türk siyasi hayatındaki değişen politikaların önemli bir etkisi olmuştur. “Türkiye’nin sanayileşmeyi ve demokrasiyi benimsemesi sonucu toplumsal gerçekçilik akımı kuvvetlenir, memleket gerçekçiliğinin yerini alır. Köyden ve İstanbul dışından gelen yazarlar, içinden çıktıkları ortamı, şehirleşme ve sanayileşme sürecindeki köylüleri hazır sosyoloji modeline göre görür ve değerlendirir” (Enginün, 2005, s. 288). Bu süreçte, toplumsal gerçekçilik akımının güçlenmesiyle birlikte, köy ve kırsal yaşam, edebiyatın odak noktası hâline gelmiştir. Yazarlar, değişen bu yeni anlayış çerçevesinde, sanayileşme ve şehirleşme sürecinin kırsal kesimde yarattığı değişimleri

⁷⁰ Bu bahiste halk kavramı köylüyü işaret etmektedir.

ele almaya yönelmiştir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, Türkiye’deki köy romanının gelişiminin Batı’daki ve Rusya’daki örneklerinden farklı bir tarihî ve toplumsal yapıya sahip olmasıdır. Köy edebiyatını şekillendiren en önemli dinamik demokratlaşma sürecidir (Timur, 1991, s. 91). Sancılı geçen bu sürecin, edebî ürünü etkilemesi kaçınılmaz olmuştur.

Taner Timur’a göre “Yeni Türkiye, Osmanlı enkazından feodal kalıntılarla yarı-komünal ilişkilerin bir arada yaşandığı, kapitalist çiftçiliğin ileri bir aşama sayıldığı bir miras almıştı. 1950’lerden itibaren Türk romancıları bu tabanı betimlemişler ve bu tabandaki toprak yoğunlaşmasını tabloştırmışlardır” (1991, s. 93). İnci Enginün, bu dönem köy romanları için şu ifadeleri kullanır: “1920’li yıllarda olduğu gibi devam ederken yazarların yetiştikleri bölgelere göre köyün yalnızlığını, köylünün terk edilmişliğin, işler. Bu yazarların bir kısmı köy enstitülerinden yetişmiştir. Köy romantik bakış tarzı zamanla değişmiş, Marksist ideoloji doğrultusunda köy ve köylü yorumlanmaya başlanmıştır” (2005, s. 326). Ancak, bu durum Enginün için önemli bir eleştiri sebebidir. Bu dönemde ideolojileri doğrultusunda hareket eden yazarlar, köylü karakterlere odaklanmak yerine ideolojilerini aktarmaya odaklanmışlardır.

Bu bağlamda 1945 yılında açılan köy enstitüleri köy ve köylü temasının içten/kendisinden bir bakışla anlatmaya başlamışlardır. “Erken dönem köy romanları ideolojik temelli romantizm etkisiyle köyü tasvir ederken, ellili yıllarda yazılan romanlar, toplumcu gerçekçi akımın Marksist temeli üzerinden ele alınacaktır” (Gündüz, 2010, s. 272). Köy, artık idealize edilen bir mekân olmaktan çıkacak, köylülerin mücadelesine ev sahipliği yapan bir yapı olarak sunulacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK ROMANI

4.1. Demokrat Parti Dönemi Türk Romanının Genel Görüntüsü

Roman türünün ortaya çıkışı yeni sayılabilecek bir geçmişe dayanmaktadır. Jale Parla; söylence, masal, destan gibi türlerin kaynaklığından beslenen romanın dünya sahnesine çıkışının, Batı burjuvasının ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olduğunu ifade etmektedir (1990, s. 9). Romanın doğuşunun ardında hayatın olduğu şüphesizdir; ancak bu yapının temelinde eleştiri yatmaktadır. Katı ve değişmez görüşlerin yer aldığı bir çerçeve yerine, hayatın değişebilirliği romana konu olmuş, bu durum da romanın kendine özgü dünyası ve karakter yapısı oluşturmalarını sağlamıştır. Romanın tip meydana getirme gayreti, sanatın durağan değil, sürekli bir hareket içerisinde olduğunu göstermektedir. Bu dinamik yapı ise romanın karakteristik özelliklerinden biri olarak belirtilmektedir (TDK, 1999, s. XIV).

Türk edebiyatında roman ve modern hikâye, mesnevi ve halk hikâyesinin Batı'ya dönük yüzüdür ve bünyesinde bir geçişi barındırır. Nihayet Arslan, halk hikâyesinden romana geçişi şu cümlelerle anlatır: “Osmanlı Devleti 19. Yüzyılın ortalarında kaçınılmaz olarak Batılılaşma süreci içine girecektir. İmparatorluk çökmek üzeredir ve ümidini, kendisini çok gerilerde bırakan Batı medeniyetinin karşısında ayakta kalmak için, onun silahlarını kullanmaya bağlamıştır” (2007, s. 69). Önemli silahlardan biri de şüphesiz edebiyattır. “Modernleşme” adı altında bir dönüşüm geçiren edebiyat, bünyesinde barındırdığı türlerde de değişime gitmektedir. İşte Türk romanı bu etki, dönüşüm ve değişim içerisinde yazın dünyasına girer.

Romanın Türk yazın dünyasına girişi on dokuzuncu yüzyılın sonlarını bulmakta, bu dönemde roman ve hikâye terimleri zaman zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır (Çıkla, 2019, s. 48). Bu durum, türlerin henüz sınırlarının netleşmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Roman, on dokuzuncu yüzyılda Batı'dan alınan yeni bir tür olarak tam olgunlaşmamış, bu nedenle hikâye ile arasındaki yapısal fark henüz belirginleşmemiştir.

Kemal Karpas, Türk romanının doğuşunu kapitalist sistem neticesinde Türk toplumunda orta sınıfın ortaya çıkışıyla ilişkilendirir. “Roman türünün doğuşu ile orta sınıfın doğumu arasındaki ilişkiler üzerinde çok fazla durmak mümkündür. Gerçekten

Türkiye’de modern orta sınıfın ortaya çıkması ile nesrin (başta hikâye, piyes olmak üzere) doğuşu aşağı yukarı aynı zamanda yani 19. yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir” (2009, s. 34). Esasen Türk edebiyatında ilk roman ve hikâye örnekleri, tercümeler yolu ile Türk yazın dünyasında kendisine yer bulmuştur.

“Türkçeye nakledilen ilk Avrupaî hikâyenin Yusuf Kamil Paşa’nın Telemaque tercümesi olduğunu yukarıda gördük. Bu eserin tab’ı 1862’dir. Bunu birkaç sene sonra Cerîde-i Havâdis’te tefrika edilen Sefiller hulâsası ile, vak’anüvis Ahmed Lûtfî Efendi’nin Arapça tercümesinden naklettiği Robinson Cruzoe (1864) takip eder. 1871-1873 senelerinde ise Teodar Kasap’ın Monte Kristo tercümesi, yine 1872’de Lesage’dan Topal Şeytan tercümesi ile Recaizade Ekrem Bey’in Chateaubriand’dan tercüme ettiği Atala, 1873’te Bernardin de Saint Pierre’nin Paul ve Virginie’si çıkarlar. Bu suretle, içlerinde Lesage, Victor Hugo, Dumas Pere ve Anne Radcliffe ile Daniel Defoe bulunmak üzere roman nev’inin birkaç büyük örneği Türkçeye geçer” (Tanpınar, 2010, s. 263).

Türk romanı müstakil ilk örneklerini Tanzimat dönemi edebiyatı ile vermeye başlar.⁷¹ Ancak “Romanın sanat olarak gelişmesi için kendi içlerine kapalı, Batı sanatlarını daha iyi bilen, geleneklere pek de bağlı olmayan yeni bir neslin, Servet-i Fünun neslinin gelmesi gerekecektir” (Enginün, 2010, s. 182). Gerçekten de Servet-i Fünun, Batılı tarzda modern romanların kaleme alındığı bir dönemdir. Halit Ziya Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Safveti Ziya bu dönem içerisinde romanlar kaleme alan yazarlardır. Servet-i Fünun roman ve hikâyesi, ağır bir dil ve üsluba sahiptir.

Servet-i Fünun edebiyatından sonra gelen ve bir beyanname ile oluşum gösteren Fecr-i Ati topluluğunda Refik Halit, Yakup Kadri, Cemil Süleyman, İzzet Melih; roman ve hikâye türünde eserler yazarlar. Servet-i Fünun’un devamı niteliğindeki bu oluşum, edebî anlayışları itibarıyla da Servet-i Fünun’u taklitten ileriye gidemez.

Millî duyuş tarzının egemen olduğu dönemde ise roman konularının yönelişi topluma doğrudur. Ülkenin, içerisinde bulunduğu savaş ortamı, siyasal ve sosyal hadiseler yazarların beslendiği, ilkelerini oluşturan kaynaklar haline gelir. Yazarlar, millî bir ruh içerisinde toplumda her kesimin anlayacağı eserler yayımlamayı amaçlamaktadırlar. Bu dönemde pek çok isim, roman ve hikâye kalem alır. Ömer Seyfettin, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin, Halide Edip Adıvar, Peyami Safa bu isimler arasındadır.

⁷¹ “Çeviri romanlar, romanı yavaş yavaş okuryazar okurlara sevdirmeye başlamıştır. Bunun olağan sonucu, bizim yazarlarımızın da roman yazmaya başlamasıdır. İlk Türk romanı, Şemsettin Sami’nin 1872’de yayımlanan Taaşuk-ı Talat ve Fitnat adlı romanıdır” (Naci, 2019, s. XVI).

Roman, dönemin içerisinde bulunduğu siyasi koşullardan etkilenir ve sırtını ideolojik temellere dayar. “Bir önceki kuşağın romancıları, batılılaşma, kaybolan değlerlerle ilgili izlekler çevresinde çalışmalarını sürdürürken; çocukluk ve gençlik dönemleri İttihatçıların parti kavgaları, Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Döneminin koşulları gereğİ yeni kurulan devletin prensiplerini benimseyen, destekleyen romantik eserler yazarlar” (Gündüz, 2020, s. 399). Bu dönemde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Halide Edip Adıvar eserler vermeye devam etmektedirler. Ayrıca; Sadri Ertem, Sabahattin Ali, Memduh şevket Esendal, Mithat Cemal Kuntay, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi yazarlar da eserlerini okuyucuya sunmaktadırlar. Bu bağlamda, romanın şekil ve içerik bakımından zenginleşmesi, ele aldığı konuların toplumun tarihini ve bireyin iç dünyasını yansıtması açısından yazın hayatında önemli değİşikliklere zemin hazırlamıştır (Çakmak, 2024, s. 32).

Edebî dünyada kurgular, inşa edilirken içinde bulunduğu toplumun kanayan yaralarından ve kapanmayan amillerinden etkilenir. “Her insan gibi sanatçılar da belli aile içinde doğmuş, irsiyetin karanlık dehlizlerinden geçmiş, bir mahallede büyümüş, belli okullarda okumuş, geçimini temin etmek için çeşitli vazifelerde bulunmuş, sevmiş sevilmiş pek çok insan tanımış, yaşamış ve okumuştur. Eserini yaratırken bunlardan faydalandığı da bir gerçektir” (Kaplan, 2018, s. 12). Bu durum, edebî ürünlerin sosyal hayatla olan bağına işaret etmektedir. “Roman ve sosyal hayat arasındaki bağı takip edebilmek çoğu zaman mümkündür. Yazar, hikâye etmek istediğı olayı kendi seçtiğı bakış açısı doğrultusunda anlatıcısına bırakır. Bu bakış açısıyla anlatılmak üzere seçilen konu, neden sonuç ilişkisi doğrultusunda olay örgüsü olarak tamamlanır” (Türk, 2023, s. 224) ve okuyucuya sunulur.

Yazarlar, toplumun birer parçasıdır. Bulundukları toplumda yer alan gelişmeler onları etkilemektedir. Bu gelişmelerin radikal özellikler taşıması, toplumu yerinden sarsması da doğal olarak görülmelidir. Romanın toplumla bu yakından ilgisi eserin sosyolojik, psikolojik, tarihî temeller üzerine kurulmasını sağlamakta, eserin ruhuna toplumun sesini üfleemektedir. “Tarih boyunca ortaya çıkan siyasi gelişmeler, milletlerin hayatına büyük ölçüde tesir etmiştir. Bu tesirler ideolojik bir arka plana sahip olmasının yanında, bu ideolojik yapısı vasıtasıyla toplum hayatını da belirli ölçülerde şekillendirmiştir” (Hisarcıklılar, 2021, s. 23). 1950 yılına gelindiğinde ise toplum dinamiklerini değİştirecek siyasi bir hadise meydana gelir. Türkiye Cumhuriyeti,

kurulduğu 1923 yılından itibaren pek çok teşebbüse rağmen tek partili yönetim anlayışını korumuştur.⁷² 23 yıl gibi uzun bir süre idamesini devam ettiren Cumhuriyet Halk Partisi yönetimi, bünyesinde barındırdığı pek çok sebepten ötürü 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimle iktidar hâkimiyetini kaybetmiştir. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti, 1950 yılında iktidarı devralmıştır. Böylece Feroz Ahmad'ın deyimiyle “Türkiye Demokrasi Tarihi” başlamış olur. “(...) 27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş ve bu durum Kurmay Albay Alparslan Türkeş tarafından radyodan okunan bildiri aracılığıyla duyurulmuştur” (Hisarcıklılar, 2021, s. 23). Böylece on yıl süren Demokrat Parti devri sonlanmış olur.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmiş olması toplumun sosyal ve edebî hayatını etkiler. Berna Moran, Demokrat Parti'nin iktidara geliş sürecini İkinci Dünya Savaşı'nın büyük toprak sahiplerine önemli bir fırsat sunması sonucunda 1946-1950 yılları arasındaki değişen ülke koşullarına ve Türkiye'nin Batı bloğunda yer alma arzusuyla tek parti sisteminden çıkmasına bağlamaktadır (2019, s. 12). Berna Moran'ın bu analizi, Demokrat Parti'nin iktidara gelişini; sadece ulusal etkenlere değil, küresel dengelerle de ilişkili olduğunu göstermektedir.

Feroz Ahmad ise İsmet İnönü'nün CHP'nin yönetiminde yer almasını, halkta geçmişe bağlılıktan kopulmadığı hissiyatı doğurduğunu ve bu durumun halkın gözünde olumsuz bir imaj çizdiğini belirtmektedir (1996, s. 54). Ayrıca CHP'nin seçimleri kazanacağına dair inanç gereği var olan rahatlığın, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesini sağlayan etkilere biri olduğunu da ifade eder. “CHP'lilerin yok edemediği İsmet İnönü, partiyi yönettikçe yok etmeleri olanaksız olan tamı tamına bu anımsamaydı. Parti, imajını değiştirmek için ne kadar çabalarsa çabalasın, İsmet Paşa dümendeysen, geçmişle bağlar her zaman güçlü kalıyordu. DP'lilerin tek avantajı buydu ve ‘Paşa Faktörü’nden sonuna kadar yararlandılar” (1996, s. 54).

⁷² Millî egemenliğin temel kabul edildiği Cumhuriyet rejiminde çok partili yaşam isteğini doğası gereği temellerinde barındırır. Cumhuriyet “milletin egemenliği kendi elinde tuttuğu ve bunu belirli süreler için seçtiği milletvekilleri aracılığıyla kullandığı yönetim biçimi” olarak tanımlanır. Tanımın içerisinde geçen “seçim” ifadesi oldukça önemlidir. Bir seçimin ya da tercihin olabilmesi için birden fazla seçeneğin olması gerekmektedir. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren pek çok defa çok partili siyasal yaşama geçiş denemeleri yapılır. “Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olan Cumhuriyet Halk Fırkası'na muhalif olarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla çok partili siyasi hayata geçiş ilk kez denenmiştir. İkinci deneme ise 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Ardından Ahali Cumhuriyet Fırkası, Türk Cumhuriyeti Amele ve İşçi Partisi, Laik Cumhuriyet İşçi ve Çiftçi Partisi adlarıyla çok partili hayata geçiş denenmiştir. Bu denemelerinin başarısız olmasının gerekçeleri arasında toplum faktörü ve dışsal etkenler ağır basmaktadır” (Sarı, 2011, s. V).

Demokrat Parti'nin 1950 yılında yapılan seçimle iktidara gelmesi ile “Çok partili yaşama geçişte ortaya çıkan tıkanıklıklar, sorunlar ve bu sorunların Anadolu'ya taşraya yansımaları, iç göç, partizanlık, parti kodamanlarına sırtlarını dayayıp kasaba halkını, köylüyü sömüren eşraf, dönemin fikir akımlarıyla beslenen ağa- köylü, fabrikatör-işçi, amir-memur arasındaki çatışmalar... dönem romanlarının konularını oluşturur” (Gündüz, 2020, s. 448). Bu nedenle, dönem içerisinde kaleme alınan birçok romanda, yazarların ideolojini görmek mümkündür. Dönem içerisinde yazılan romanlar EK-3'te sunulmuştur.

Daha çok sosyal meselelerin, özellikle köy gerçekliğinin hâkim olduğu bu dönem romanlarında, bireysel eğilimli eserlere, işçi meselelerini dert edinen ve topluma gerçekçi gözle bakan romanlara da rastlanmaktadır. “1950 sonrası edebiyat ortamının en belirgin özelliği çok sesli ve çok yönlü oluşudur. Bir yandan Mahmut Makal'ın 1950 yılında yayımlanan *Bizim Köy* adlı kitabıyla filizlenen ve köy enstitülü yazarlar ile köyü yakından tanıyan yazarların başlattıkları ‘köy edebiyatı’ hızla yol alırken diğer yandan dönemin ‘olgun’ öykücülerinden Oktay Akbal, Sait Faik, Orhan Kemal ve Haldun Taner'in öykü kitapları art arda yayımlanmaktadır” (Özata Dirlikyapan, 2007, s. 29).

1950-1960 arası Türk romanını genel olarak dört başlığa ayırmak mümkündür:

- Köy gerçekliğini anlatan romanlar
- İşçi sorunlarını anlatan romanlar
- Bireyin duygu ve düşünce dünyasına yönelik romanlar
- Gerçekçi romanlar

Köy gerçeğini anlatan romanlar bu çalışmanın merkezinde yer aldığı için detaylı bir incelemeye tabi tutulacak; diğer başlıklar ise daha kısa değinilerle ele alınacaktır. Bunun yanı sıra çalışma içerisinde incelenen romanların yapı unsurlarına da EK-4'te yer verilmiştir.

Toplumun önemli bir kısmını oluşturan köylüleri ele alan romanların toplumsal ve edebî etkisini ayrıntılı şekilde incelemek, dönemin genel eğilimlerini anlamak açısından önemlidir. Bu noktada roman, “Tecrübesizlikten tecrübeliliğe, cehaletin mutluluğundan hayatın gerçeklerini kabul edecek olgunluk seviyesine geçiş sürecini hikâye eder” (Shroder, 1988, s. 28). Bu nedenle yazarların toplumun temel yapı taşlarından olan köyü anlatması, onların gerçekliğin bir parçasını dile getirme ihtiyacının ürünü olmasından kaynaklanmaktadır. Yazar, anlatımın temeline yerleştirdiği gerçeklikle birlikte yol alır. Bunu kimi zaman hayal ederek kurgular, çoğu zaman ise yaşadıklarından, şahit

olduklarından yola çıkarak yazar.1950’li yılların köy anlatılarının zirvesi olması da bu nedenledir. Sinan Yıldırım, bu dönem köy edebiyatında var olan gerçekçiliğin; ne Sovyetler Birliği yönelimli toplumcu gerçekçilik ne de Erns Bloch, Georg Lukacs ve Bertolt Brecht arasındaki tartışılan gerçekçilik olduğunu söyler (2021, s. 270). “Bu dönemde ise asıl gerçekçilik anlayışı, modernleşme ve kalkınmacılığın bir alanı olarak köyün gerçeklerini öğrenerek bu gerçekliğin hem politik hem de teknik anlamda işlerliğe kavuşturulması amacına hizmet etmek üzerinden şekillenmiştir” (Yıldırım, 2021, s. 270). Yani, dönemin edebî ve politik yaklaşımı, köyü yalnızca bir yaşam alanı değil, toplumsal dönüşüm için de bir merkez olarak kabul etmektedir.

Bu gerçekçiliği besleyen önemli damarlardan birini köy enstitülü yazarların eserleri oluşturmaktadır. Köy enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı yasa ile açılır. Enstitülerin amacı, kırsal bölgelerde yaşayan halkın -ki bunlar genellikle köylülerdir- eğitim seviyesini yükseltmek ve modernleşmeyle birlikte kırsal kalkınmayı sağlamaktır. Köyden alınan çocuklar gerekli eğitimleri alarak köylerde öğretmenlik yapmaya yollanmaktadır. Böylece köylü, hızlı şekilde aydınlanacaktır. “Enstitülerin ders programları gerçekten ilginçti: Hem teorik bilgi veriyorlar hem de pratik çalışmayla öğrencinin gözlem yeteneği, kendine güvenini artırıyor, atılganlığı destekliyordu. Amaç, onun bir öğretmen olarak köyde karşılaşacağı güç durumlardan yılmamasını sağlamaktır” (Karpat, 2009, s. 39). Gençler sadece köy öğretmeni değil, aynı zamanda köyü geliştirecek bir güç olarak yetiştirilmektedir.

Enstitülerin en önemli amacı şüphesiz öğretmen yetiştirmektir. Ancak, köylerin teknik ve zirai kalkınmasına da yardımcı olmuşlardır. “Enstitülerin köylerin kalkınmasında kültür ve eğitim merkezi olarak bir işlev yürütebilmesi amaçlı kırsal bölgelerde kurulduğu bir hakikattir. Bu açıdan, enstitülerin esas gayeleri sadece öğretmen yetiştirmek olmayıp, bu türden bir hizmetin kırsal kalkınma gibi çok daha mühim bir vazife de üstlenmiştir” (Türkmen, 2020, s. 1324). Omuzlandıkları bu mukaddes vazife sebebiyle, köye aydınlık götürmeyi ilke edinmişler, köylü gençleri ilke ve inkılaplar doğrultusunda eğitmişlerdir.

Enstitülerin eğitim yönünün yanında, ekonomik açıdan çok fazla maliyetinin olmaması da ehemmiyetlidir. “Enstitülerin, devletin zor zamanlarında hatta dünyanın mali ve siyasi buhran yaşadığı bir dönemde olabilecek en düşük bütçeyle yapılanması ve işletilmesinin ekonomik tarafı da önemlidir” (Türk, 2017b, s. 64). 1929 yılındaki Dünya

Ekonomi Buhranı'nın ardından gelen ve II. Dünya Savaşı'nın sonrasında ortaya çıkan krizlere rağmen devlet destekli bir şekilde en az maliyetle ortaya çıkan bu eğitim kurumları, yeniliğin ve çağdaş hayatın öncüleri arasındadır.

Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in bizzat yönettiği bu eğitim yapılanması, Türk edebiyatına pek çok yazar kazandırır. Köyü bizzat tanıyan, havasını soluyan, toprağında çalışan, sorunlarıyla boğuşan enstitülüler, yazın hayatlarında köy gerçekliğini tüm çıplaklığıyla anlatmaktan çekinmezler. “Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Cumhuriyet ideolojisi çevresinde işlenen köy romantizmi, Yakup Kadri'nin *Yaban* isimli romanıyla köy gerçekliğine bırakır. Artık Türk okuru, o zamana kadar kendisine tanıtılan köy ve köylülerin Anadolu'yu duyduklarından ve hayal ettiklerinden tanıyan İstanbul yazarlarının anlattığı gibi olmadığını fark eder” (Gündüz, 2020, s. 460). *Yaban* romanı, köy ve köylünün daha gerçekçi açıdan ele alınacağını habercisi konumundadır. Eser, ele aldığı mesele ve sunduğu bakış açısıyla bir edebî mirasın başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Ramazan Kaplan (1997), 1950-1960 dönemlerinde köyün ilgi alanı haline gelmesini köy enstitülerine bağlamaktadır. “Sonraki yıllarda ‘enstitülü yazarlar’, ‘köy yazarları’ gibi adlarla anılan bu topluluktaki bazı yazarlar, Köy Enstitüleri Dergisi (1945-1947)’yle adlarını duyurur ve 1945’ten sonra ilk çalışmalarını yayınlarlar. Şiir türündeki denemelerin ardından –en çok eser verdikleri- köy notları, hikâye ve romana yönelirler” (Kaplan, 1997, s. 133). Edebiyatın çeşitli türlerinde kaleme aldıkları eserlerde, köycülük ideolojisinin yansımaları görülmektedir. Köy yaşamını tüm yönleriyle ele almaları, köy romanının gelişimine önemli katkılar sağlamıştır.

Ömer Solak da köy edebiyatının bir çığır haline gelmesini köy enstitülü yazarlara bağlamaktadır. “Türk köy edebiyatının gerçek bir edebi janr olarak ortaya çıkması için köy enstitülü kuşağı beklemek gerekecektir. Gerçekten de 1950’lerden sonra taşrayı anlatan eserlerde anlatıcının kimliği ve bakış açısı değişmeye başlar. Zira köy yeni bir solukla ele alınmaya başlanmıştır” (Solak, 2014, s. 151). Alınan bu yeni solukla, köy artık bir mekân olmaktan öte anlam taşır hale gelmiştir. O, aynı zamanda toplumsal sorunların tartışıldığı ve çözüm arayışlarının bulunmaya çalışıldığı bir alan olmuştur.

Köy enstitülü yazarların başarılı olma sebepleri, aldıkları eğitimidir. Fakir Baykurt, eğitimleri boyunca okuma ve yazma eylemleri üzerine çokça düşüldüğünü belirtir. Bu kurumlar, öğretmenlerin iyi eğitimci olmalarının yanında iyi birer okur-yazar olmasını da

istemektedir. Bu nedenle her gün radyolar topluca dinlenmekte, gazete ve dergiler paylaşılarak okunmaktadır. Türkçe öğretmenlerinden biri her pazartesi bir saat boyunca dergideki önemli yazıları tanıtarak edebiyat dünyasındaki gelişmeleri aktarır. Aynı zamanda, öğrencilerin yazdıkları metinlere de yer verilerek bu çalışmalar teşvik edilir (2022, s. 105- 106). Görüldüğü üzere, yapılan bu faaliyetler hem öğrencilerin kişisel gelişimlerini hem de toplumsal aydınlanmayı desteklemektedir. Köy enstitüsü sistemi düşünüldüğünde eğitimin sadece bilgi aktarım süreci olmadığı anlaşılmış, bireyleri ve toplumu değiştiren, dönüştüren bir güç olduğu gözler önüne serilmiştir. Esasında yapılan bu faaliyetler, köyde yaşayan bireyleri modernleşme sürecine dahil etmenin ve eğitim yoluyla toplumsal eşitsizlikleri azaltmanın bir örneğini teşkil etmektedir.

Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Mahmut Makal, Mehmet Başaran, Pakize Türkoğlu, Hatun Birsan Başaran, Ali Dündar, Mehmet Uslu, Dursun Akçam köy enstitülü yazarlar arasındadır. Köy enstitüsü çıkışlı bu yazarlar, köyün gerçekliğini, köylünün yaşadığı zorlukları ele alarak dönemin edebî dünyasına önemli katkılar sunmuşlardır. Bu yazarlar arasında öne çıkan isim Mahmut Makal'dır.

Mahmut Makal'ın önce diziler şeklinde yayımladığı daha sonra *Bizim Köy* ismiyle kitaplaştırdığı yazıları, dönemin köy gerçekliğinin anlaşılması bakımından önemlidir. Mahmut Makal, 1 Ocak 1930 yılında dünyaya gelir. 1943 yılında İvriz Köy Enstitüsü'ne başlayan yazar, mezuniyetinin ardından kendi köyüne yakın olan Aksaray'a bağlı Nurgöz Köyü'nde öğretmenlik yapar. Mahmut Makal'ı dönemin yazarlarından ayıran taraf, yazdığı *Bizim Köy* isimli eserdir. *Bizim Köy*, "(...) bu ilk görevini yaptığı yıllarda defterlerine aldığı notlara dayanmaktadır. Trajikomik anlar ve unutulmaz sahneleriyle hem lirik hatırat hem etnografi olan bu eser, karşı karşıya kaldıkları zorluklar önünde hükümetten hiçbir destek görmeyen öğretmenlerin sonsuz yalnızlığını dile getirir" (Seyhan, 2014, s. 125). Eser, köylülerin içler acısı halini gözler önüne sermektedir. Makal'ın bu eseri her ne kadar bir roman olarak sınıflandırılmasa da dönemin gerçeklerini yansıttığı için önem arz etmektedir. Eserin neden önem arz ettiğini anlamak önemlidir. Orhan Kemal, kitabın önem kazanmasının sebeplerinden birini, politik zemin üzerinden açıklamaktadır. Mahmut Makal'ın kitabı, Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti arasındaki çatışmaların yoğun olduğu bir dönemde ortaya çıkmış, dönemin siyasi tartışmalarında yerini almıştır. Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıllarca köylüye hiçbir şey vermediğini savunurken, Makal'ın köy yaşamını kendi gerçekliği ve

diliyle anlattığı kitabı bu iddiaları doğrular nitelikte bir kanıt olarak kabul edilmiştir. (Bakan, 2023, s. 97-98). Orhan Kemal, eserin önem kazanmasını yalnızca eserin kıymetli niteliklerine değil, dönemin koşullarının sağladığı uygun zemine de bağlamaktadır.

Bizim Köy, pek çok eleştiriye de maruz kalmıştır. Kazım Yetiş de eseri eleştirenler arasındadır. Yetiş, Makal'ın eserinde köy kalkınması için yapılması gerekenleri, kendi ideolojisine göre anlattığını iddia etmektedir (2007, s. 360). Eserin eleştiri toplaması oldukça normaldir. Kendisinden önce inşa edilen köy romantizminden oldukça farklı bir yol izleyen yazar, köyün zavallılığını bir öğretmenin gözünden okuyucuya sunar. Ancak eleştirilerin yanı sıra övgülere de mazhar olmaktadır. Cahit Öztelli, Mahmut Makal'dan; "Hay, yaşayasın Makal, senin köyünden sonra bütün Anadolu köyleri bizim oldu. Aydınlarımızda köyü içinden tanıma çabası başladı. Üstelik yeni bir köy edebiyatı doğdu... Eski edebiyatın köyü 'onun hayatı şâiranedir' uydurmaları artık alay konusu oldu. İleride belki 'Makal çığırı' diyecekler edebiyat tarihçileri bu akıma" (1954, s. 13) şeklinde övgüyle bahsetmektedir. Nazif Karaçam ise köycü aydınlara "Makalcılar" (1954, s. 25) demek ve eklemektedir: "Onların dâvası, memleketin temel davasıdır" (1954, s. 25). Bu ifade, Makal gibi düşünen ve hareket eden aydınların yalnızca bireyin hikâyesini anlatmadıklarını, esasında toplumun kalkınmasında misyon üstlendiklerini göstermektedir.

Mahmut Makal'ın eseri, o döneme kadar büyük çoğunluğu köy romantizmi üzerine yazılmış olan eserlere başkaldırı niteliğindedir. Yazar, köyün gerçeklerini çarpıcı şekilde yansıtır. Böylece bu zamana kadar yaratılmaya çalışılan köy idealizmine darbe indirmiş olur. Makal'ın köye dair söylemi çok serttir. 1950 yılında yayımlanan eser, Demokrat Parti dönemi edebiyatı için şaşıla bir giriş oluşturur. Peki, Makal bu eserinde ne söylemek ister?

Yazarın öncelikli amacı köyün ve köylünün mevcut durumunu okuyucuya göstermektir. Bunu yaparken de özellikle betimlemelerden yararlanır:

"Elbise, beş on yılda bir ya dikilir ya dikilmez. Dikileni de sıcaklarda bile işe yaramaz türdendir. Cekete pek alışılmamıştır. Yelekle pantolon giyilir. Bazı yaşlılar, eski bir askeri ceketi uydurmuşlardır bir yandan, boyayı geçirirler sırtlarına bu çekerin altındakiler, en aşağı on yaşında bir pantolonla, bir içlik ya da sadece don gömlek. Çoğunun ayaklarında nalın vardır. Ayakkabı giyen çok azdır. Erkekler yazın çarık; kışın ise çoğu nalın, azı ayakkabı giyer. Çorap giyen az bulunur" (Makal, 2008, s. 11).

Köy halkı fakirdir. Giyecek kıyafeti, yiyecek ekmeği yoktur. Bununla birlikte Makal, eserinde aydınların köylüyü anlamamasını da eleştirmektedir. Aydınlar, köylerin

durumundan bihaberdir. Üstelik yazdıkları yazılarda aslına uygun olmayacak öğütler verirler. “Tezeği yakan köylüye, ‘Gübreyi yakmak deliliktir, tarlaya dök!’ derler. Bu konu üzerine bilimsel yazılar çırpıştıranları da görürsünüz. A Efendim, köylü tezek yakmasın da ne yaksın günahını mı? Odun, kömür yüzü görmüşlüğü var mıdır nice köylerin bir sorsanıza! ...” (Makal, 2008, s. 11). Bu pasaj, aydınların içinde bulunduğu durumu göstermek açısından önemlidir. Köydeki ekonomik ve sosyal koşulların yetersizliğine rağmen, yeni çözüm önerileri sunan aydınların köylünün gerçek ihtiyaçlarından ne kadar kopuk olduğunu ortaya koymaktadır.

Yazarın bu eserle elde ettiği başarı *Bizim Köy* benzeri pek çok kitabının art arda yayımlanmasına vesile olur.

“Bizim Köy”ün kazandığı başarı ve gördüğü ve gördüğü ilgiden de cesaret alarak, aynı tutum ve anlayışını Köyümden (1952, Hayal ve Gerçek adıyla 1957), Memleketin Sahipleri (1954), Kuru Sevdâ (1957), 17 Nisan (1959), Köye Gidenler (1959), Kalkınma Masalı (1960), Yer Altında Bir Anadolu (1968) ve Bizim Köy 1975 (1976) gibi eserlerinde de uzun süre devam ettirir. Böylece, kendisi roman türünde eser vermekle birlikte 1950’den sonra büyük bir ilgi görecektir olan ‘her türlü mübalağa ve şahsî telâkkiler’e açık yeni bir köy romanı anlayışının da öncülüğünü yapar” (Kaplan, 1997, s. 135).

Anadolu kökenli, hatta köylü kimi aydın ve yazarlar, Demokrat Parti’nin ilk yıllarındaki köye ve köylüye yönelik söylemlerine samimiyetle destek vermişlerdir. Türkeş (2001), bu dönem romanlarında özellikle hükûmet yanlısı ağa ile yoksul köylü arasındaki çatışmaların işlendiği romanların oldukça fazla olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte aydınların, “(...) seçim sonuçlarını, bürokratik seçkinciliğinden ve ekonomik politikalarından yıldıkları CHP’ye karşı kazanılan bir zafer olarak destekledikleri gerçektir. Mesela, Mahmut Makal, Yaşar Nabi Nayır tarafından övgüyle tanıtıldığı günlerde, Halk Partisi iktidar tarafından susturulmak istenmiş, 30 Mart 1950’de komünizm suçlamasıyla tutuklanmıştır” (Türkeş, 2001, s. 215). Mahmut Makal dışında pek çok köy enstitülü yazar, dönem içerisinde eserler vermiştir. Ancak, Talip Apaydın ve Fakir Baykurt dışında roman türünde eser veren yoktur. Yine de köy enstitülü yazarlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

Makal’ın dışında bir diğer köy enstitülü yazar Ümit Kaftancıoğlu’dur. 1935 Ardahan doğumlu olan yazar, 1957 yılında Cılavuz Köy Enstitüsü’nü bitirmiştir. Öykü, deneme, röportaj türünde eserler veren yazar, *Yeletan* romanını 1972 yılında, *Tüfekliler*’i 1974 yılında yayımlamıştır. “Hikâyelerinde köy gerçeklerini, köyün değişik kesimlerini, köylerde yaşayan çocukların yaşamını vermeye başlayan yazar giderek değindiği konuları genişletmiştir. Köyle ilgili sorunları ele aldığı hikâyelerinde, köylülerin

yaşamlarını sürdürebilmek için çektikleri sıkıntılar, sağlık, toprak sorunu, okuma yazma durumu, dini siyasal amaçlarına alet edenler konu olmuştur” (Değirmenci, 2019, s. 14). Aynı şekilde, köy enstitüsü içerisinde şekillenen bir diğer yazara bakıldığında da benzer mevzuları konu edindiği görülmektedir.

Dursun Akçam, 1930 yılında Ardahan’da dünyaya gelmiştir. Tıpkı Ümit Kaftancıoğlu gibi Cılavuz Köy Enstitüsü’nü bitirmiştir. Akçam; roman, öykü, gezi yazısı ve röportaj türünde eserler vermiştir. *Kanlıderenin Kurtları*’nı 1975’te, *Dağların Sultanı*’nı 1988’de, *Ucu Ucuna Yaşam*’ı 2000’de, *Kafdağının Ardı* romanını ise 2002 yılında yayımlamıştır. “Kendisini de dâhil ettiği ezilen köylü sınıfını “altta kalanlar” olarak tanımlar. Dursun Akçam eserlerinde yerellik ayrı bir önem arz eder. Eserlerde olayların geçtiği mekânlar Ardahan ve Kars yöresidir” (Aslanboğa, 2011, s. 5). Yazarın “altta kalanlar” olarak tanımladığı köylüleri, etkili ve gerçekçi biçimde işlemeyi başarması, onun yaşadığı coğrafyaya bağlılığını ve iyi tanıdığını göstermektedir.

Köy enstitülü bir diğer yazar, Ali Dünder ise 1924 Kayseri doğumludur. Pazarören ve Hasanoğlan Köy Enstitüleri’ni tamamlamıştır. İlk eseri *Ekmek Kokusu*’nu, 1992 yılında yayımlayan yazarın, *Varlık*, *Türk Dili Dergisi*, *Şölen*, *Hamiyet* vb. dergilerde yazılarına yer verilmiştir.

Köy enstitüsünden mezun bir diğer kalem Mehmet Başaran’dır. Başaran, 1926 yılında Kırklareli’nde dünyaya gelmiştir. “1943’te Kepirtepe Köy Enstitüsü’nü, 1946’da Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü’nü bitirir. Aynı yıl Aksu Köy Enstitüsü’ne yazın öğretmeni olarak atanır” (Özen, 2021, s. 3). Roman, öykü, eleştiri ve çocuk kitabı gibi pek çok türde eser kaleme almıştır. Bunun yanı sıra şiirler de yazmıştır. “Mahmut Makal, Talip Apaydın ve Fakir Baykurt’la beraber Başaran’ın da ilk eserleri Köy Enstitüleri Dergisi’nde yayımlanır” (Özen, 2021, s. 5). Başaran, özellikle şiir türündeki üretkenliği ve toplum gerçekliğine eğilimi ile ön plana çıkmaktadır.

Köy gerçekliğini kaleme alan yazarlardan biri de Fakir Baykurt’tur. Köy enstitüsü çıkışlı bu yazar 1929 yılında Burdur’da dünyaya gelir. Gönen Köy Enstitüsü’nde öğrenim gören yazar, 1948 yılında ortaöğrenimini tamamlayarak köy öğretmeni olmuştur. Yazar, bu dönemde *Yılanların Öcü* (1954) romanını; *Çilli* (1955) ve *Efendilik Savaşı* (1959) isimli hikâye kitaplarını ortaya koymuştur.

*Yılanların Öcü*⁷³, 1954 yılında yayımlanmıştır. Eserde Burdur'un Yeşilova ilçesinin Karataş Köyü'nde yaşamakta olan Irazca Ana ve oğlu Kara Bayram'ın hikâyesi anlatılmaktadır. "Romanın en canlı karakterlerinden biri, Kara Bayram'ın anası Irazca'dır. O, Anadolu köylerinde çok sık rastladığımız hayatın bütün sıkıntılarının içinden pişerek gelmiş, bütün zorluklara karşı savaşıma iradesi kazanmış, evini ve yuvasını koruma duygusu psikolojik refleks haline gelmiş yaşlı kadın karakterdir..." (Yalçın, 2000, s. 122). Romanın başkışileri; Irazca Ana, Kara Bayram, Muhtar ve Deli Haceli'dir. Romanda, tarihsel zamanı Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönem oluşturmaktadır. Yazar, vaka zamanını ise saat saat ve gün gün işlemektedir. Yazarın takındığı bu tavır, kurgudaki olayların akışını detaylı ve net bir şekilde ortaya koyma amacı taşımaktadır. Romanda zaman atlama tekniğine başvurulduğu da görülmüştür. Zaman atlama ile yazar, romandaki monotonluğu kırmış, akıcılığı arttırmıştır. Romandaki olay örgüsü Karataş Köyü'nde geçmektedir. Romanda, tanrısal bakış açısının hâkim olduğu düşünülmektedir.

Yazar, bu romanında yer alan meseleyi *Irazca'nın Dirliği* ve *Kara Ahmet Destanı* romanları ile ele almaya devam etmiştir. İbrahim Kıbrıs, Fakir Baykurt'u "Köy romancılığının en verimli ve en uzun soluklu romancısı..." (2004, s. 89) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımın oluşmasında şüphesiz yazarın 1946 yılında giriş yaptığı edebiyat dünyasına uzun süre aktif olarak eser vermiş olmasının etkisi bulunmaktadır.

Fakir Baykurt'un bilinir olma sebebi edebî kimliğidir. Ancak eserlerinin film olarak da sunulması onu, halk nezdinde daha tanınır hale getirir. Bu çalışmaya dâhil edilen *Yılanların Öcü* isimli eseri 1961 yılında Metin Erksan, 1985 yılında ise Şerif Gören tarafından filme çekilmiştir.

⁷³ Özet: "Köy muhtarı Hüsni ağa, köy yerine yapılacak olan heykel için paraya ihtiyaç duymakta, bu nedenle köy içerisinde yer satıp paranın bir kısmını karşılamayı düşünmektedir. Bu hususta parayı karşılayabilecek durumda olan köy kurulunun ikinci üyesi 'Haceli'ye, Kara Bayram'ın evinin önünü satar. Nitekim Irazca ve Kara Bayram bu duruma karşı çıkar ve inşaatın yürümemesi için ellerinden geleni yaparlar. Öyle ki Irazca Ana, 'Haceli'nin ev temellerini iki kere geri doldurur, köye gelen Kaymakama şikâyetle bulunarak evin yapılmasını engeller. Ancak roman boyunca Kara Bayram'ın ailesi bunun bedelini çokça öder. 'Haceli'nin temelleri doldurulan evi görünce Kara Bayram'ın evini basarak karısı Hatçe'yi dövmesi, çocuğunu düşürmesine neden olması, Kara Bayram'ın muhtar odasına çağırılarak gizlice dayak yemesi, Kaymakam'ın gelişine bağlanarak kuzusunun çalınması gibi olaylar ailenin yaşadığı trajedilerin bütünü yansıtır. Evin yapımının durdurulmasına rağmen tüm bu trajediler, aileyi mahkûm eden 'Haceli'den şikâyetçi olup olmama kararsızlığı ile biter. Köyün genel iktidar ilişkileri, hiyerarşik yapısı, yoksulluk ve ezen/ezilen ilişkisi roman boyunca yansıtılan diğer hususlardır" (Yılmaz, 2019, s. 71).

Yazar, eserlerini gerçekçi bir tarzda ele almıştır. Baykurt’a göre gerçekçi yazar; “(...) gördüklerini, yaşadıklarını, iyi bildiklerini, bir de bildiklerine dayanarak tasarladıklarını yani onlardan meydana getirdiği kompozisyonu yazar” (Bakan, 2023, s. 30). Yazar, köy romanı diye bir ayrımı kabul etmediğini de ifade etmektedir. O, “Ben köyde yaşıyorum, köyü bilirim. Bunun için konusu köy insanları olan romanlar yazıyorum. Şehri bilen yazarlar da şehri yazıyorlar. Doğru olan budur” (Baydar, 2015, s. 72) ifadelerini kullanmıştır. O, ayrım yapıldığı için köy romanı yazan şehirli yazarların bir heves uğruna emeklerini ziyan ettiğini düşünmektedir (Baydar, 2015, s. 72). Bununla birlikte köyün acı gerçeklerinin romana yansıtılmasının doğru olmadığını düşünen ve bu noktada köy yazarlarını eleştirenlere karşı ise “Köy yazarlarına saldırmak yanlıştır. Asıl uğraşılacak olan, gerçekleri değiştirmektir. Türk köyü bugün, hâlâ her türlü lafın dışında perişandır” (Baydar, 2015, s. 73) diyerek eleştirilerin yönünü değiştirmektedir. Yazar, 40 bin Türk köyünün hâlini duyurmanın yazarların vazifesi olduğunu da vurgulamaktadır (Baydar, 2015, s. 73). Bu ülküden hareketle Türk köyünün yokluk üzerine kurulan kaderini görünür kılmak için eserler ortaya koymuştur.

Dönemde köyü ve köylüyü mesele edinen köy enstitülü yazarlardan biri de Talip Apaydın’dır. Apaydın, 1926 yılında Ömerler Köyü’nde doğmuştur. İçerisinde doğup büyüdüğü köy, onun romanlarının temel izleğini oluşturmaktadır. “Talip Apaydın, henüz köy Enstitüsü öğrencisiyken yazmaya başladığı şiir ve öykülerinde Anadolu’nun kırsal kesimlerini insanlarıyla birlikte tanıtmaya çalışan köy kökenli toplumcu-gercekçi yazarlardan biridir” (Erol, 2005, s. 17-18). Apaydın’ın henüz öğrenciyken kırsal kesime eserlerinde yer vermesi, onun Anadolu insanına ve kırsal kesime ne denli duyarlı olduğunu göstermektedir.

Apaydın, bu dönemde *Sarı Traktör* (1958) ve *Yarbükü* (1959) adını verdiği iki eser yayımlamıştır. Talip Apaydın, “Hemen bütün eserlerinde realist olduğu iddiasındadır. Bu nedenle onun kişileri arasındaki diyalogların çok aşırıya gitmemekle birlikte yöresel olması; anlatımın konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkın ortadan kaldırılarak yalın, sade ve herkesin anlayabileceği tarzla ortaya konulması da bunu gösterir” (Erol, 2005, s. 14). Gerçekten de Apaydın gerçekçilik algısı üzerinden eserler kaleme almaktadır. Ancak Kemal Erol (2005), ondaki ‘Gerçekçilik’ görüşü, ‘Sosyalist Gerçekçilik’ halindedir diyerek Apaydın’ın gerçekçiliğini sosyalist ilkeler üzerinden değerlendirmektedir.

“Sarı Traktör⁷⁴, Talip Apaydın’ın romanları arasındaki ilk eseridir. Roman, “Eskişehir civarındaki Özeler Köyü’nde ‘on yedi on sekiz yaşlarında Arif adındaki bir gencin kırsal alana henüz girmeye başlayan traktöre duyduğu tutkusunu hikâye eder” (Erol, 2005, s. 109). Romanın başkışisi Arif’tir. Kurgu, onun traktör sevgisi üzerine kurulmuştur. Tanrısal bakış açısıyla kaleme alınan eserde, tarihsel zaman net bir şekilde ifade edilmemekle birlikte 1950’li yılların başı olduğu tahmin edilmektedir. Böyle düşünmemizde traktörün köy yerine yeni yeni girmeye başlamasına dair var olan olgular etkilidir.

Yarbükü ise yazarın bu minvaldeki ikinci romanıdır. Konusunu köylülerin yaşadığı su meselesinden almaktadır.

“Yazar, tıpkı Fakir Baykurt ve diğer Köy Enstitülü yazarlar gibi kendisini İstanbullu yazarlardan ayırarak romanın insanı ve çevreyi anlatma sanatı olduğunu savunmakta ve doğal olarak en iyi tanıdıkları çevrenin köy ve köy insanı olduğuna göre, romanlardaki insan unsurunun da doğal olarak bu insanlar olacağını söylemektedir” (Yalçın, 2000, s. 118).

Romanda olaylar, Yapılı Köyü’nün çeltik tarlalarının yer aldığı *Yarbükü*’nde geçmektedir. Romanın başkışisi Remzi’dir. Yazarın; “Her iki romanında vaka zamanı ortak seçilirken, yazma zamanları arasında sürenin de çok yakın olduğu görülür. Anlatma zamanı, *Sarı Traktör*’ de yaz ve sonbahar mevsimlerini kapsayan beş aylık bir süreden ibaretken, *Yarbükü*’nde bu süre, iki üç aylık kısa bir zaman dilimine oturtularak daha da kısaldığı görülmektedir” (Erol, 2005, s. 335).

Yarbükü’nde çeltik tarlası bulunan köylüler su sorunu çekmektedir. Bunun en önemli nedeni herkese fazlasıyla yetecek suyun adaletsiz bir şekilde kullanılmasıdır. Remzi’nin çeltik tarlaları, bükün en altındadır; bu nedenle de en fazla sorunu kendisi çekmektedir. Bir gün cinayetten hapis yatan Haydar, tahliye olarak köye döner. Önceleri ilişkileri iyi olan bu ikili zamanla Haydar’ın, Remzi’nin hem eşine hem de tarlasına göz koymasıyla değişir. Tehdit ve tacizlerle sindirilmeye çalışılan Remzi, romanın sonunda Haydar’ı öldürür.

⁷⁴ Özet: Arif, babasının hasta olması nedeniyle köydeki işlerinin hepsini kendisi yapmaktadır. Ancak, bu durum onu zorlamaktadır. Köydeki tek traktör sahibi Yakup’un işlerini hızlıca halletmesine heveslenmektedir. Traktöre karşı derin bir arzu uyandırmaktadır. Arif, kendisini traktör üstünde hayal etmekten geri kalmaz. Ne var ki köyde hali vakti yerinde ailelerden olmalarına rağmen Arif’in babası traktör almaya yanaşmaz. Köydeki öğretmen dâhil hiç kimse, Arif’in babasının teklifini değiştiremez. Ancak, babası hastalık nedeniyle Ankara Numune Hastanesi’nde yattığı günlerde oğlunun tek başına çabaladığını gördükçe, isteğine kayıtsız kalmaz ve oğluna traktör alacağını söyler. Köye döndüğünde sözünü tutar ve böylece Arif bir kış günü o çok istediği traktöre kavuşur.

“Yarbükü’nde yaşanan olaylar, kişilerin duygu ve değerlendirmelerinden çıkan ‘ferdi fantezi’ tarzında gelişmez. Tamamıyla köyün ve köylülerin somut koşullarından doğar. Haydar, yoksulluğundan dolayı toprak edinmek için etrafa saldırdığı korkuyu kullanma; Remzi de kuruyan çeltiklerini ve elinden alınmak istenen tarlasını nihayet taciz edilen karısından dolayı kırılan onurunu kurtarma çabasındadır. Bu yönüyle romandaki olayların tabii bir tutarlılık ve devamlılık çerçevesinde işlendiği görülür” (Erol, 2005, s. 113).

Apaydın’ın romanlarında, köy kökenli bir yazar olarak kendi gözlemlerine ve deneyimlerine dayanan güçlü bir gerçeklik hissedilmektedir. Anadolu’nun köy gerçekliğini ve coğrafyanın çaresiz insanlarını anlatısının merkezine almaktadır. Bu durum ise okuyucuda derin bir acıma duygusu uyandırmaktadır. Remzi’nin su yüzünden yaşadığı çaresizlik okuyanın boğazında düğümlenen bir lokma haline gelmektedir.

Bu dönemde köy enstitüsü çıkışlı yazarların yanı sıra, farklı çevrelerden gelen yazarlar da köylüyü konu edinen romanlar yayımlamaya başlamışlardır. Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Sunullah Arısoy, Orhan Hançerlioğlu, Reşit Enis, İlhan Tarus, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Cengiz Tuncer bu dönemde köye dair eserler veren yazarlar arasındadır.

Bu isimler arasında yer alan Yaşar Kemal, Çukurova’yı mekân edindiği romanlarında, kendine özgü üslubu ve derinlikli karakterleriyle köy romanına zengin bir perspektif kazandırmıştır.

Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal, 6 Ekim 1923 yılında dünyaya gelmiştir. Türk edebiyatı içerisinde başarılı eserlere imza atan yazar, aynı zamanda senarist ve aktivisttir. Yazar bu dönemde, *Teneke* (1955), *İnce Memed I* (1955), *Orta Direk* (1960) romanlarını yayımlar. Yaşar Kemal, Türk köylüsünü mesele haline getirmiş bir yazardır. Romancılarımız, Türk köylüsünü ya kusurları gizlenmesi gereken bir olgu olarak ele almış ya da idealize ederek gerçeklikten uzaklaşmışlardır. “Bir Yaşar Kemal vardır romanımızda köylüleri ‘olduğu gibi’ gösteren. Yaşar Kemal, yaşantısına ve tanıklığına bağlı kalmış, gerçeklikten sapmamıştır. Bunun içindir ki Türk köylüsünü ‘olduğu gibi’ tanıtmak için elimizdeki tek kaynak, Yaşar Kemal’in romanlarıdır” (Naci, 2004, s. 8). Naci’nin, Yaşar Kemal ile ilgili ifadelerine kısmen katılmakla birlikte tek kaynak olduğu tabirini abartı bulmaktayız. Elbette, Yaşar Kemal’in köy ve köylüye dair tanıklığı, yalnızca bireysel gözleminden gelmemekte, Anadolu’nun kolektif hafızasının izlerini de taşımaktadır. Lakin, bu niteliği sadece Yaşar Kemal’e yüklemek, Fakir Baykurt ve Talip Apaydın gibi yazarlar nezdinde haksız bir yaklaşım olur.

Karpat ise Yaşar Kemal için; “(...) romanlarını kişisel deneyime ve işleyeceği malzeme hakkında ilk elden edinilmiş bilgilere dayanarak yazar. Ağaların, jandarmanın ve tefecinin insafına terk edilmiş köylülerden oluşan karakterlerine şefkatle yaklaşır. Bu insanlar için daha iyi bir yaşam talep eder, adaletsizliğe ve buna izin veren sisteme karşı çıkar” (2009, s. 163) ifadelerini kullanır. Karpat da Naci gibi Yaşar Kemal’in kuvvetli bir kalem olmasını yaşadıklarını yazmasına bağlamaktadır. Benzer bir yaklaşıma Tanpınar’da da rastlanmaktadır. Tanpınar; “O da çocukluğunu geçirdiği Anadolu’nun cenup taraflarının romancısıdır. Yaşar Kemal’in bir hususiyeti de köylüyü iyi tanınması ve bilhassa folklorla yakından âşina olmasıdır” (1977, s. 124) ifadeleriyle düşüncelerini ortaya koymaktadır. Böylece yazar, eserlerinde gerçekliğin yanına folklorik unsurları da eklemiştir. Bu bağlamda, onun sadece romancı değil, Anadolu insanının sesini duyurmaya çalışan bir aydın olarak okumak gerekmektedir. Nitekim yazar, acısını iliklerine kadar hissettiği sızılarını; şiirsel ve kendine özgü bir üslupla, okuyucuyla buluşturmaktadır (Baydar, 2015, s. 177). Bu sızı, Anadolu insanının yüreğinden dökülen “ah”lardan oluşmaktadır. Yazar, şahit olduğu “ah”ları kelimelere döker, böylece sessiz çılgınlığın sesi olur.

Yaşar Kemal bu dönem içerisinde yayımladığı romanlarında, içinde bulunduğu toplumun yaralarını, dertlerini mesele edinmektedir. “Konularını çoğunlukla Toros dağlarının eteklerinde yer alan köy ve köylülerle, Çukurova’nın toprakla uğraşan ağaları, geçici-mevsimlik işçileri, eşkıyaları oluşturur. O da diğer köy yazarlarından farklı olarak Türk köylüsünün gerçeklerini anlatmaya çalışan bir yazardır” (Kıbrıs, 2004, s. 90).

Yaşar Kemal’in köyü, köylüyü anlattığı ilk eser 1955 yılında yayımladığı *Sarı Sıcak* isimli hikâye kitabıdır. Yine aynı yıl *Teneke*⁷⁵ isimli romanı yayımlanır. Romanın temel

⁷⁵ Özet: Kasabaya üç aydır kaymakam gönderilmemektedir. Kaymakamın yerine Resul Efendi vekillik etmektedir. Emekli olmasına on altı ay kalan Resul Efendi için bu durum, açmaz bir hâl alır. Çektik ekme zamanıdır lakin çeltik ağaları bunu usulüne göre yapmak istemezler. Tek öncelikleri, daha fazla çeltik ekerek ekonomik kazançlarını arttırmaktır. Bu nedenle de Resul Efendi’nin tepesinden inmezler. Köyleri işgal edip çektik alanlarını genişletmenin peşine düşerler. Usulsüz ekim için imza attırmaya çalışırlar. Sonuna kadar direnen Resul Efendi’yi, kasabaya yeni atanan kaymakam kurtarır. Çeltikçi ağalar yeni gelen kaymakama istediklerini yaptırabilmek için dalkavukluk yapmaya başlarlar. Kaymakama yapılan bütün hürmetler köyleri sular altında bırakacak çeltik arazilerinin ekimine izin verilmesi içindir. Kaymakam ilk günlerde yaşadığı hengâmeler arasında, rahatça imzaları atar. Bunun üzerine de tüm kasaba ve köy halkı arasında kaymakamın rüşvet aldığına dair iddialar dolaşmaya başlar. Olayların kopuş noktası bundan sonra olur. Resul Efendi, içinin ısındığı kaymakamın arkasından böyle konuşulmasına daha fazla dayanamaz ve olanı biteni anlatır. Yetinmez çeltik kurallarının yazılı olduğu kitabı okuması için kaymakama verir. Çünkü kaymakam çeltik konusunda yanlış yönlendirilmektedir. Kaymakamın çeltik kuralları ve kanunlarını okumasıyla beraber, aldığı kararlarda yanlışlıklar olduğunun farkına varır. Tam bu sırada büyük çeltik ağalarından Okçuoğlu, sözüne karşı geldikleri, çeltik ekimine izin vermedikleri gerekçesiyle bir köyü sular

konusunu; Çukurova bölgesinde geçen olaylarda çeltikçi ağalar ile kasabanın yeni, idealist kaymakamı arasındaki amansız mücadelesi oluşturmaktadır. Romanda vaka zamanı, iki-üç aylık bir süreyi kapsamaktadır. Olayların ana merkezi, Sazlıdere Köyü'dür. *Teneke*'de tanrısal bakış açısının kullanıldığı görülmekle birlikte yazar-anlatıcının varlığı sezilmektedir. Romanın başkışisi Kaymakam Fikret Irmaklı ve Sazlıdere Köyü sakinleridir.

Narlı, Romanın sonunda başka yere tayini çıkan kaymakamın ardından "Peki kim kazanmıştır?" (2007, s. 127) diye sormaktadır. Gerçekten kazanan kimdir?

"Köylülerin çoğunu köyden çıkararak, kaymakamı sürdüren ağalar mı? Köyünden çıkmayan köylüler ve tayini çıksa bile ağaların çıkarına hizmet etmeyen kaymakam mı? Galiba yazar için daha önemli olan çatışmayı ortaya koymaktır. Çatışmanın ortaya konuluş biçimi okuru, haklarına sahip çıkan köylünün ve kendi çıkarı için halkını feodalite çarkına ezdirmek istemeyen kaymakamın yanına çeker. Sınıfsal bilincin köydeki düzenin değişmesiyle ilerleyeceğini düşünen sosyal ve gerçekçi yazarın hedefi de budur" (Narlı, 2007, s. 127).

Yazar, romanın satır aralarında hem hesaplaşma hem de umudu birlikte taşımaktadır. Değişecek olan sadece tek bir köy ya da köylü değildir, bir ulusun geleceğidir.

Yazarın bu dönemde yayımladığı bir diğer eseri *İnce Memed* 1⁷⁶'dir. Eser, 1953-1954 yıllarında Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilmiş, 1955 yılında kitap olarak

altında bırakır. Köylü çeltik arazilerinin belli miktarda ve şekilde sulanması gerektiğini savunur. Daha fazla çeltik ekimi, daha fazla köylünün sıtma nedeniyle ölmesine; pek çok köyün de sular altında kalmasına neden olacaktır. Bu ancak her şeyin usulüne göre yapılmasıyla engellenebilir. Köylülerin söyledikleri doğrudur ancak bu durum ağanın çıkarına terstir. Bu nedenle de köylüye zulmetmekten de geri kalmaz. Okçuoğlu'nun yüzünden sular altında kalan köy sakinleri, durumu anlatmak için kaymakamın yanına giderler. Köylülerin anlattıklarıyla birlikte gerçeği ayan beyan görmeye başlayan kaymakam, köylüler adına çeltikçi ağalarla mücadeleye girer. Köylülerin sağlığını ve yaşam koşullarının daha iyi olması için çabalayan kaymakam, ağaların zulmüne sessiz kalmaz. O sene, çeltik ekimine müsaade etmez. Böylece ağalar, ciddi miktarda maddi kayba uğrar. Bu durumdan kurtulmak için de Ankara'ya dilekçe üzerine dilekçe yazarlar, yetmez kendileri gidip çeşitli yalan dolanlarla durumu lehlerine çevirmeye çalışırlar. Romanın sonunda bu istekleri gerçekleşir. Kaymakam Kars- Kağızman'a tayin olur.

⁷⁶ Özet: İnce Memed; Değirmenoluk Köyü'nde babası ölmüş, garip anası ile yaşayan bir çocuk olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Ağanın yaptığı zulümlere dayanamayınca köyden kaçar. Amacı, hayalindeki o yeri bulmaktır. Ancak, o yerin nerede olduğunu bilmemektedir. Çaresiz kaldığı bir anda; evinin bahçesinde semerle uğraşan bir adamla karşılaşır. Adam, tanrı misafiri gözüyle baktığı Memed'e evini açar. Bu sırada tüm köylü, annesi de dâhil olmak üzere onu öldü bilmektedir. Uzun bir vakit, köylü adamın yanında yaşayan Memed, köyünün ve annesinin hasretine dayanamaz hale gelir. Bir gün köylüsünün tarla sürdüğü sırada ona görünür. Köylü, Memed'i gördükten sonra tüm köye Memed'in sağ olduğunu söyler. Memed'in ölmediği kulağına çalınan Abdi Ağa'da Memed'i kaldığı yerden alır, köye geri getirir. Çaresiz köye gelen Memed bıraktığı yerden yaşamına devam eder. Memed'le köylüsü Hatçe ile aşk yaşamaktadır. Çocukluktan beri sevdalı olan bu iki insanın arasına Abdi Ağa girer. Memed ve Hatçe kaçmaya karar verirler. Memed, anasına durumu açar. Anasına da yanlarında gelmesini söyler. Ancak yaşlı kadın bu yaştan sonra yerinden yurdundan ayrılamayacağını ifade eder, böylece Hatçe ve Memed bir başlarına kaçarlar. Abdi Ağa, kaçtıklarını anlayınca, deli divane olur. İz sürmede usta olarak bilinen Topal Ali'yi, izlerini sürmesi için görevlendirir. Topal Ali, kısa sürede bulur, Memed ile Hatçe'yi bulur bulmaz pişman olmuştur ama iş işten çoktan geçmiştir. Memed teslim olmaz elindeki silahla hem Abdi Ağa'ya

basılmıştır. *İnce Memed*, dört ciltten oluşmaktadır. Kitap; köy hayatının sefaletini ağaların köylüye zulmünü, halkın geri kalmışlığını gerçekçi bir dil kullanarak anlatır. Bu romanda olaylar 1924-1933 yılları arasında geçmektedir. İnce Memed'in Çukurova Torosları'nın Dikenlidüzü, Değirmenoluk ve Vayvay Köyleri'nde geçen hikâyesi, henüz on bir yaşındayken anlatılmaya başlanır. Romanın sonunda 20 yaşındadır. Böylelikle olayların toplamda dokuz yıl sürdüğü anlaşılmaktadır. Ancak bu süre olduğu gibi aktarılmaz. Yazar, kimi yerlerde zaman anlatımı yapmakta, böylece anlatımı akıcı hâle getirmektedir. Romanın başkişileri; İnce Memed, Abdi Ağa'dır. Tanrısal bakış açısıyla kaleme alınan eserde yazar-anlatıcı, olayları ve karakterlerin iç dünyalarını ayrıntılı bir şekilde aktarmaktadır.

Yazar, tanık olduğu olayları olduğu gibi aktarmaz. O, "Yaşadıklarını, gözlemlerini başka bir gerçekliğe dönüştürür. Abartılarak işlendiği için simgeleşen ve arketipleşen kişiler ve olaylarla, göreceğimiz gibi, kurmaca yönü ağır basan destan havalı yazılar üretir" (Moran, 2019, s. 101). Yaşar Kemal'in abartılı bir şekilde işlediği karakterleri, onun köycü söylemini besleyen bir unsur olarak öne çıkmaktadır. O, gerçekliği efsanevi bir hava içerisinde sunmakta, bir destan anlatıcısı tavrıyla yazmaktadır. "Otuz iki yıl gibi büyük bir zaman dilimi içinde yayımlanan dört cilt *İnce Memed*'de, Yaşar Kemal hep aynı roman tekniğini kullanır. Bu yıllarda yazdığı öbür romanlarda anlatı biçimi değişir, *İnce Memed*'lerde hep aynı kalır" (Naci, 2004, s. 78). Romanda sadece teknik özellikler aynı kalmaz, yazar *İnce Memed*'i dört ciltte de direnen bireyin sembolü olarak vermektedir.

Peki, Yaşar Kemal, *İnce Memed* serisinde nasıl bir anlatıma sahiptir? Fethi Naci bu anlatım şeklini; "Hep o çocuksu, hep o masalsı anlatım; anlatıcı ile anlatılanlar hep aynı dünyanın insanlarıdır sanki; sanki özdeşleşmişlerdir, dilleri aynıdır dünyaya bakışları aynıdır" (Naci, 2004, s. 78) diyerek açıklamaktadır. Bu masalsı anlatım *Teneke* romanında görülmez. O, *Teneke*'de toplumsal bir meseleye daha gerçekçi bir gözle eğilir.

Yazarın, *İnce Memed* "Eserinin, tarihsel bakımdan doğru bir özü var. İnsanın gücüne inanmış; onun hayatı daha iyiye daha güzele doğru değiştirecek yanlarını, güçlük yanlarını belirtiyor" (Naci, s. 2004, s. 15). Yazarın bu anlayışı, pek çok eserinde belirgin şekilde

hem de yeğenine ateş eder. Hatçe'yi olaylar karışınca bırakmak zorunda kalır. Oradan uzaklaşır. Ne yapacağını bilemez. Daha sonra ilk kaçtığı zaman sığındığı Süleyman Efendi gelir aklına. Yine onun yanına gider. Süleyman Efendi'de ona Deli Durdu'nun çetesine katılması için yardımcı olur. Böylece Memed'in eşkıyalık macerası başlamış olur.

hissedilmektedir. “Yaşar Kemal, eserlerinin çoğunda sıradan halkı ezen eşraf ve ağaları, rüşvet yiyen devlet memurlarını, ezilen halkı ve bütün bunlara karşı koyan erdemli eşkıyaları işlemiştir: *İnce Memed*, *Çakırcalı Efe*, *Filler Sultanı*... Yine eserlerinin çoğunda Çukurova’yı ve Çukurova insanını ele almıştır” (Ay, 2011, s. 68). Yaşar Kemal’in yazdıklarını Çukurova ile sınırlı görenler, Çukurova konusu tükendiğinde Yaşar Kemal’in durmak zorunda kalacağını söylerler. Yaşar Kemal’e bu soru yöneltildiğinde ise şu yanıtı verir: “Çukurova biter mi? Koskocaman bir memleket parçası. Geçelim Çukurova’yı, ben tutsaydım da Çukurova yerine, yığınlar yerine tek bir konu alsaydım, o kişi biter miydi?” (Baydar, 2015, s. 179). Çukurova sadece bir coğrafya değildir. O, aynı zamanda bireylerin hikâyelerinin yer aldığı, toplumsal ve ekonomik mücadelenin görüldüğü sembolik bir anlatı mekânıdır. Çukurova, bireyin bitmeyecek hikâyelerinin yer aldığı merkezlerden biridir. Hikâyeler, insanlar var oldukça devam edecek bu nedenle de Çukurova hiçbir zaman tükenmeyecektir.

Yaşar Kemal’in bu dönem romanlarındaki ana karakterlerinin yetim çocuklar olduğu görülmektedir. *İnce Memed I* ve *Ortadirek* romanları bunu örneklemektedir. Yazar, toplumun yetim evlatlarını anlatmaktadır. Bu yetimlik mecazi anlamda kendisini göstermektedir. Peki, yetimlikten kasıt nedir? Herhangi güçlü bir otoritenin hamisi altında korunmayan köylü, vasisini kaybetmiş bir birey gibi vesayet altında olacağı yahut hakkını savunacağı ve meselesini anlatacağı hikâyeler üretir. Nurdan Gürbilek’in Oğuz Atay’ın romanları için; “Kahramanlar çocukluğunu yaşamadan büyümek zorunda kalmış, bu yüzden çocuk kalmışlardır” (Gürbilek, 2020, s. 58-59) ifadelerini kullanır. Bu ifadeleri Yaşar Kemal’in *İnce Memed* romanı için de kullanmak mümkündür. İnce Memed, gerçek manada babasızlığın verdiği güçsüzlük nedeniyle ağanın zulmü ve baskısı altında fazlaca ezilmiştir. Çocukluğunu yaşayamayan Memed, çocuk kalır. Vücudu gelişmez, eşkıyalığı sürecinde kimse ona bunu yakıştırmaz. Yine Gürbilek’in şu ifadeleri İnce Memed karakteri için kullanıldığında sanıyoruz ki yanlış olmayacaktır: “Çocukluk, erken yaşta haksızlığa uğramış olmak, mağdur olmak, bu yüzden de hep öfke duymak demektir” (2020, s. 60). Gerçekten de İnce Memed’in mağdurluğu onda öfkeyi doğurmakta, direniş ve başkaldırıyı beslemektedir. Benzer bir durumla yazarın *Ortadirek* isimli eserinde de rastlanmaktadır.

Yazarın *Ortadirek*⁷⁷ isimli eseri 1959 yılında Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edildikten bir yıl sonra yayımlanmıştır. *Ortadirek* romanı, Toros dağları civarında yaşayan köy halkını anlatmaktadır. Köy halkının geçim kaynağı pamuk toplamaktır. Pamuk toplama zamanı geldiğinde de hep beraber göç etmektedirler.

Yazar, romanlarının mevcut dinamiğini köylü-ağa, ezilen-ezen, yoksul-zengin çatışmasına dayandırmaktadır. Söz konusu *Ortadirek* isimli romanda da Yalak Köyü'nün sorunları bu çatışmalar etrafında verilmekte, köy insanlarının yaşama tutunma çabaları Kemal'in etkin kalemiyle okuyucuya aktarılmaktadır. Romanın ana mekânını Yalak Köyü ile Çukurova oluşturmaktadır. Ancak olaylar ne tam olarak Yalak Köyü'nde ne de Çukurova'da geçmektedir. Bir yol romanı niteliğinde olan eser, Yalak Köyü sakinlerinin Çukurova'ya doğru yaptıkları yolculuk esnasında başlarından geçen olaylara odaklanmaktadır. Dolayısıyla hikâye, durağan bir köy ya da şehir tasvirinden ziyade, sürekli bir hareket içerisinde değişmektedir. Olaylar, on-on beş günlük bir zaman diliminde geçmektedir. Yazar, bu romanında da tanrısal bakış açısı kullanarak romanın başkişileri olan Meryemce, Uzun Ali, Koca Halil figürlerinin iç dünyalarına yönelmektedir.

Göç olgusu Çukurova bölgesinde yaşayan pek çok insanın ortak ögesidir. Köylüler başta ekonomik olmak üzere pek çok sebepten ötürü dönemsel göç etmektedirler. *Ortadirek* romanında da kendisini gösteren göç, ekonomik sebepler üzerine kurulmaktadır.

⁷⁷ Özet: Köylü pamuk hasadı zamanı göç etmekte, hasat sonlanınca köylerine geri dönmektedir. Göçü başlatan kişi ise, Koca Halil'dir. Her zaman döngüle üzerinde pamukların hasat vaktinin geldiğini anlayan Koca Halil, köylüyü haberdar etmektedir. Ancak o sene Koca Halil, gidilecek zamanı birkaç gün geç söyler. Kendince bahaneler arasa da esas mesele atının olmamasıdır. O kadar yolu yaya gidecek hâlde değildir. Gitmesinin tek mümkün yolu Uzun Hasan'ın atına binmektir. Lakin Uzun Hasan'ın anası Meryemce, buna müsaade etmez. Meryemce, Koca Halil'e geçmişten dolayı öfke duymaktadır. O yüzden oğluna ısrarla vermemesini söyler. Uzunca Ali, annesinin sözünü dinlemez, Koca Halil'i annesiyle birlikte çelimsiz atına bindirir. Köylüler, tüccar olan Adil Efendi'den veresiye yoluyla alacaklarını almakta, borçlarını da pamuk topladıktan sonra ödemektedir. Köylü, beş yıldır toplanıp muhtara sömürülmemeyi planlarsa da muhtar her seferinde onların oyununu bozmaktadır. Uzun Ali, köylünün yaşadığı mağduriyetten rahatsızlık duymaktadır. Bunun için de onlara sunulan tarlada çalışmak yerine, kendi tarlalarını bulmayı planlamaktadır. Bunu da Muhtar Sefer'e çekinmeden söyler. Muhtar, Ali ve onunla birlik olan köylülere tehditler savurur. Köylü ses etmeden yoluna devam eder. Yol, Ali ve ailesi için çeşitli maceraları barındırmaktadır. Nihayetinde geç de olsa Ali ve köyün diğer sakinlerinin göçü, Söğütlü'de son bulur. Bu esnada Taşbaşoğlu, muhtara başkaldırır. Çoluğa çocuğa yazık olduğunu Çukurova'ya gitmek istemediklerini söyler. Köylü isyanını dile getirmekte zorlanır. Seslerinin çıktığı bu kısımda isyanları, istenilen yanıt bulamaz. Koca Halil de bu konuda suçlanır. Gizlendiği yerden köylüleri izleyen Koca Halil, en sonunda korkup kaçır. Sefer'den korkan köylüler de Taşbaşoğlu'nu yalnız bırakır. Ne yazık ki perişan köylü, muhtarın dediğini yapar. Miralay Çiftliği'ne çalıştırılmak üzere yola koyulurlar. Köylüler geldiklerinde verimsiz pamuk tarlasıyla karşılaşır. Her yeri ot bürümüşür. Ali de yolda Koca Halil ile karşılaşır. Miralay Çiftliği'ne gittiklerini öğrenir. Ali ve ailesi Miralay Çiftliği'ne geldiğinde verimsiz tarla ile karşılaşır. Uzun yolculuğun sonucunda ellerine hayal kırıklığından başka bir şey geçmez.

Toplumcu gerçekçi romanın temel izleklerinden olan eşrafın köylü üzerindeki zulmü bu romanda da kendini göstermektedir. Ezilen köylü pek çok defa hakkını aramayı düşünse bile, bunu eyleme geçirememekte, bu nedenle de zulüm görmeye devam etmektedir. Yaşar Kemal, bu izleği köyü anlattığı romanlarında çokça kullanır. *İnce Memed* serisinde de köy halkı ezilmektedir. *İnce Memed'in*, *Ortadirek* romanından farkı ise başkaldırısı gerçekleştirmiş olmasıdır. *Ortadirek* romanında köylü ezildiğinin farkında olmasına rağmen bundan kurtulmak için aktif bir eyleme geçmez. Onun başkaldırısı söylem üzerinde kalır. Bu nedenle de tüm roman boyunca ezilmeye devam eder. Ezilmeye devam etmelerinin en önemli sebeplerinden biri de şüphesiz köylünün kolektif bir bilinçle hareket etmemesidir.

Yaşar Kemal'in köylüye bakış açısı değişkenlik göstermektedir. Köylüleri, kimi zaman aralarından soylu eşkıyalar çıkartarak direnen, bu direnmeye destek veren bir yapıya sahip kitle olarak vermekte, kimi zaman da başkaldırma isteğine rağmen sessiz kalmaya devam eden, batıl inançlara sahip, cahil bir kalabalık olarak nitelendirmektedir. Üstelik sadece tematik yönden değil, aynı zamanda anlatım tekniği ve üslubunda da değişiklikler görülmektedir.

“Yaşar Kemal'in romancılığında yeni bir dönemi başlatan Dağın Öteki Yüzü üçlüsü, *İnce Memed*'den çok daha farklı bir roman anlayışı ile yazılmıştır. Çağdaş Köroğlu sayılabilecek *İnce Memed*'de Yaşar Kemal klasik roman anlatım yöntemine sadık kalmıştı. Dağın Öteki Yüzü'nde ise modernist roman anlayışının öykünün sunuluşunda yer yer etkili olduğu, kurguda ve anlatımda yeni tekniklerin denendiği görülür” (Moran, 2019, s. 123)

Dönemin köye, köylüye dair eserleri olan bir diğer yazarı Kemal Tahir'dir. 13 Mart 1910 yılında dünyaya gelen “Kemal Tahir yaşam öyküsüne dair aldığı bir notta ‘1933 Mayıs’a kadar işsizdir ve romanımız başlıyor’ diyerek yazın hayatını 1933 yılında başlatmaktadır. O tarihten cezaevine gireceği 1938 yılına kadar Kemal Tahir'in önce şiir sonrasında ise gazetecilikte yoğunlaştığı görülür” (haz. Avcı, 2023b, s. 7). Ancak esas kabiliyetini roman türünde göstermektedir.

Kemal Tahir'in edebî bakış açısını anlamak için edebiyatı ne olarak kabul ettiğini anlamak gerekmektedir. Notlarında dile getirdiği üzere ona göre edebiyat, toplumsal bir bilince aittir. Edebiyatı mücadele silahı olarak gören yazar, bir edebiyatçının toplumu sadece gözlemlemediğini, aynı zamanda çeşitli sınıflar altında analiz ettiğini de dile getirmektedir (Tahir, 2020, s. 102). Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere edebiyatçının topluma dönük bir yüzü vardır. Yazar, bahsi geçen fikirlerden hareketle gözlemleme imkânı bulduğu köylüyü anlatır. Onu, edebî hayatına yoldaş eder.

Türk yazın dünyasına pek çok eser kazandıran yazar; köyü, köylüyü farklı bir perspektiften ele alarak romanlarında konu edinir. “Kendisinin başlangıçta yazdığı romanlarında köyün tarihsel gelişimini Tanzimat’a kadar irdelemesi ve incelemesi daha sonra ise bu tarihsel derinliği Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarına kadar götürmesi, düşünce hayatımızda yeni anlayışların gelişmesine neden olmuştur” (Yalçın, 2000, s. 158). Yazar, 1950-1960 yılları arasında *Sağırdere* (1955), *Esir Şehrin İnsanları* (1956), *Körduman* (1957), *Rahmet Yolları Kesti* (1957), *Yediçınar Yaylası* (1958), *Köyün Kamburu* (1959) romanlarını ve *Göl İnsanları* (1955) hikâye kitabını kaleme alır. “Kemal Tahir’in romanlarında köylü, kentten soyutlanmış bir köylü değildir. Anadolu’nun yüzlerce yıllık geleneğine bağlı olarak zaman zaman kente çalışmaya giden, daha sonra köyüne dönen, köyle kent arasındaki köprüyü tamamen koparmamış kimselerdir” (Yalçın, 2000, s. 158). Onun köylüsü, köylülüğüne ve köy kültürüne sadıktır. Şehre gitse bile köylülüğünden bir şey kaybetmez. Sadece şehirdeki köylüdür artık.

Yazarın bu dönemde kaleme aldığı ilk eser *Göl İnsanları* isimli hikâye kitabıdır. Onu *Sağırdere* romanı takip eder. Roman, fakirliğin köylüyü, paranın ise kentliyi fitratından uzaklaştırdığını anlatmaktadır. Köy ve şehir yaşamının karşıtlığı Mustafa’nın üzerinden verilmektedir.

Mustafa, âşık olduğu kızla evlenemez, bu durumun ruhunda yarattığı çetrefilli duygulardan kaçmak için de köyü terk edip Ankara’ya çalışmaya gider. “Köye yönelik olarak ele aldığı konu bir köy delikanlısının iş bulmak amacıyla kente gelişi ve oradaki yaşantısıdır. 1938- 1939 yıllarında Çankırı dolaylarında Yamören köyünde başlayan roman Ankara’da sürer...” (Önertoy, 1984, s. 93). Mustafa’nın şehre çalışmaya gitmesindeki temel sebep ekonomik değildir. O, şehri bir kaçış mekânı olarak görür, duygularından ve düşüncelerinden sıyrılmak için de kendisini şehre atar. Roman, üçüncü şahsın bakış açısından anlatılmaktadır. Yazarın, bu eserinde diyaloglara sıkça yer verdiği görülmektedir. “Kemal Tahir, notlarında da sık sık belirttiği şekilde, insanları anlatmak yerine onları konuşturmayı tercih eder. Bu anlatım şekli, romanın neredeyse bütününe hâkimdir ve olaylar ile kurgu açısından önem taşıyan durumlar dahi büyük çoğunlukla diyaloglar şeklinde ortaya konulur” (Dere, 2019, s. 35). Yazar, insanları konuşturarak karakterlerin iç dünyalarını ve düşüncelerini doğal bir biçimde aktarmaktadır. Bununla birlikte, yazarın bu tekniği; halkın deyimlerini, argosunu ve yaşam tarzını yansıtmak için kullandığı düşünülmektedir.

Kemal Tahir, köyü ve köylüyü anlattığı için kimi yazarlar tarafından eleştiriye uğramaktadır. Orhan Kemal başta olmak üzere, yazarlar köylü olmadığı halde onlardanmış gibi görünüp eserler kaleme almasını doğru bulmaz. Ancak, Hulusi Dosdoğru, köylülerin geleneksel köklerine inmek ve geleneksel yaşam biçimlerini anlamak gerektiğini, bunu yaparken de bir kentli gibi değil, o yaşamın içinden biri gibi davranmanın önemli olduğunu ifade etmiştir. Kemal Tahir'in, köy romanlarında bu nesnelliği oluşturacak koşulları önceden hazırladığı için gerçekçi köy romanını ortaya koyabildiği söylenmektedir (1974, s. 123).

Eleştirilere rağmen Nazım Hikmet, *Sağırdere* romanını oldukça ilgi çekici bulmaktadır. Hikmet, romanın sonunu sabırsızlıkla beklediğini Kemal Tahir'e yazdığı mektuplarda ifade etmektedir. Ancak yazdıklarına küçük bir şerh düşmeyi de ihmal etmez. Bu dostça bir uyarıdan öte bir şey değildir.

“Mektubunda yazdıkların bir hayli su götürür. Kışın köy hayatının yeknesaklığı doğru, fakat bizim Mustafa'nın aşk maceraları öyle ilgi çekici ve canlı ki bu yeknesaklık hiç de hissedilmiyor. Benim korkum bu ikinci kitapta senin Yakup Kadri'nin Yaban'ın da düştüğü hatanın tamamen tersine düşmek ihtimalidir. Onda her yer karanlık, sende her yer aydınlık” (1993, s. 166).

Nazım Hikmet, romana dair beğenisini pek çok mektubunda dile getirmektedir: “Sağırdere romanı aydınlıktır, umutludur. O kadar ki kendisinden sonra hemen büyük Gorki bile okunsa Sağırdere tesirini ve ışığını kaybetmez. Sağırdere'yi aydınlatmak için hiçbir başka kitaba da ihtiyaç yoktur” (1993, s. 177) diyerek romanı yüceltmeye devam etmektedir.

Yazarın *Körduman* isimli eseri ise *Sağırdere*'nin devamı niteliğindedir. Roman; “(...) Gurbetçi Mustafa'nın köye dönüşünü ve Yamören'deki hayatını daha genişlemesine anlatıyor. Köylünün kadınlı erkekli gündelik yaşayışı, içiçe geçmiş sorunları, dışında sessiz ve ölü gibi duran küçük bir köyün şaşılacak ölçüde çok yönlü ve renkli dünyasını tasvir ediyor” (Alangu, 1965, s. 455). Yazarın bu dönüş romanı, Mustafa'nın köy ve köylü ile olan ilişkisini, kendisine hak gördüklerini ve sonu cinayetle biten olaylar silsilesini ele almaktadır. *Sağırdere* romanında Mustafa ile Vahit arasındaki dostluğunun şehirde aşınıp musallada son bulması, okur denilen muhayyel varlığı şaşkına çevirmekte, kurguya sadık kalmasını sağlamaktadır. Mustafa'nın şehre çalışmaya gidip geri dönmesi, dört aylık süreyi kapsamaktadır. 1939-1940 yılları arasında tarihsel zamanın olduğu yine, *Sağırdere* romanından hareketle tespit edilmiştir. “Kemal Tahir,

hem romanın konu arka planına dair meseleleri hem de olayların gelişimini, kahramanların konuşmaları vasıtasıyla okuyucuya sunar. Bir çeşit “gösterme” yöntemi olarak kabul edilebilecek diyalog anlatım tarzı ise doğal olarak “sahneleme” tekniğinin eserin bütününde çokça kullanılmasına yol açmaktadır” (Dere, 2019, s. 69). Diyalog tekniğinin romanının akışını hızlandırdığı bir gerçektir. Bu, okuyucunun ilgisini eserin üzerinde tutmaya yardımcı olmaktadır.

*Rahmet Yolları Kesti*⁷⁸ romanı *İnce Memed* serisinin antitezi konumunda bir anlatıya sahiptir. Yazar, *Rahmet Yolları Kesti* romanının *İnce Memed* eserine karşı yazılmış bir roman olarak görülmesine itiraz etmektedir.

“Rahmet Yolları Kesti’yi ona karşılık yazmadım. Bütün dünyada yarı aydınlar arasında meydana gelen yanlış anlamaya parmak basmak istedim. Yaşar İnce Memed’i yarı aydınların tesiriyle yazdı. İnce Memed fukara tek başına toprak reformu yapıyor. Hiç öyle bir şey olur mu? Şimdi Cumhurbaşkanı bile toprak reformunun ne demek olduğunu bilmiyor kaldı ki o zaman İnce Memed toprak reformunu bilecek...” (Güneri, 1974, s. 6).

Rahmet Yolları Kesti romanında başkişileri, Maraz Ali ve Uzun İskender Ağa oluşturmaktadır. Romanda, ana mekân olarak kabul edilebilecek belirgin bir köy olmamakla birlikte, Çorum şehrine bağlı birkaç köy ismi zikredilmektedir. Romanın geneline üçüncü şahsın bakış açısı hâkimken, kimi zaman Maraz Ali kimi zaman ise Uzun İskender Ağa’nın dilinden yaşanılanlar aktarılmaktadır. “Kemal Tahir, olayları ve durumları anlatmaktan çok, kahramanları konuşturarak ortaya koymayı tercih etmektedir. Söz konusu kullanım sahneleme tekniğinin eserin bütününde ayrı ve özel bir önem taşımasına yol açmıştır” (Dere, 2019, s. 315). Bu teknik, romana çok seslilik katmaktadır. Her karakter kendine özgü sesle konuşmakta, bu da romanı zenginleştirmektedir.

Bu romanın yanında “Kemal Tahir, beylik kurumunun, Batıdaki feodaliteden ayrı bir özellik gösterdiğini, ağalığın babadan oğula geçme zorunluğu bulunmadığını, başka

⁷⁸ Özet: Çorum’un bir köyünce geçen olaylarda Maraz Ali, eşkıya olmaya heves eden genç bir delikanlıdır. Süleyman Ağa’nın yanında çalışmakta, onun hizmetini yapmaktadır. Ağasının evine gelip giden Uzun İskender isimli eski eşkıya bakıp, eşkıya olmayı hayal etmektedir. Uzun İskender ise kurnaz Çerçi Süleyman’ın oyunuyla henüz on dört yaşındaki Arif Ağa’nın kızı Gülbeniz’in kendisine sevdalı olduğunu, onunla evlenmek istediğini söyler. Uzun İskender kızın babasına haber gönderip kızı istemesine rağmen beklediği olumlu cevabı alamaz. Bunun üzerine bir plan hazırlar. Planına eski dostları Katır Adil ile Koca Zeynel’i de dâhil eder. Süleyman Ağa, plana Maraz Ali’yi de dâhil eder. Böylece dört kişi Gülbeniz’i kaçırmak için çıktıkları yolda kendilerini Kasım Dede’yi soyarken bulurlar. Yüklü miktarda parayla evden ayrılan eşkıyalar yağmurun gazabına uğrarlar. Bir süre sonra doğanın zor koşulları nedeniyle Kasım Dede ve onu sevenlerin tuzağına yakalanırlar. Romanın sonunda İskender Ağa, Koca Zeynel ve Maraz Ali jandarmalar tarafından yakalanır ancak Katır Adil çatışma esnasında öldürülür.

bir ailenin ‘becerikli bir kişisine de geçebileceğini’ kanıtlamak amacıyla bir üçleme yazmıştır: *Yediçınar Yaylası, Köyün Kamburu, Büyük Mal*” (Kudret, 1999, s. 161). Bunlardan *Yediçınar Yaylası* 1958 yılında yayımlanmıştır. “Kemal Tahir, kendine has, bir başka değişik dönemin romanına ‘Yediçınar Yaylası’ ile başlar. 1854 Kırım Savaşı ile 1908 Hareketi arası dönemin düzmece ağalarını, onların aralarındaki entrikaları, çıkar boğuşmalarını, toplumsal oluş içinde eski töre düzeninden kopup çürüyen kişileri konu edinir” (Çelik, 1974, s. 29-30). *Yediçınar Yaylası*’nı köylüyü anlatan romanlar arasına dahil edilmesi mümkün değildir. Çorum şehrinin ileri gelenlerinin arasında geçen olaylar, taşrada yer alan iktidar ilişkisini gözler önüne sermekte, taşranın çözülen toplum yapısını göstermektedir.

Yazar, bir yıl sonra 1959’da *Köyün Kamburu*⁷⁹’nu yayımlar. *Yediçınar Yaylası*’nın devamı niteliğindeki bu eser, yazarın altıncı romanıdır. Çalık Kerim, romanın başkişisini oluşturmaktadır. Narlıca Köyü’nde geçen olaylarda tarihsel zaman belirgin olmamakla birlikte, Çalık Kerim’in doğumundan köyün ağası olmasına giden süreç anlatılmaktadır. Mustafa Dere (2019) anlatı zamanının 1885-1886 yılında başlayıp Millî Mücadele’nin arifesine kadar getirmektedir. Bu romanda da üçüncü şahsın bakış açısı ile olaylar aktarılmaktadır. “(...) diyaloglar, romanda önemli bir yer tutar ve ayrıca sık sık iç monologlara yer verilir” (Dere, 2019, s. 157). Bu teknikler ile yazar, karakterlerin duygu ve düşüncelerini doğrudan okuyucuya aktarmaktadır.

Köyün Kamburu yayımlandığı yıllarda frengili bireyi anlattığı için tepkiyle karşılanmıştır. Tahir bu tartışmalara ise;

“(...) Kemal Tahir, romancı tezasını, yani insan dramını ancak orada bulabiliyor. Onu yazmasa da olumlu tipi yazmaya çabalasa... O zaman destan yazması lazım gelecek. Halbuki konumuz, roman konusu. Roman yazmayı konuşuyoruz. Roman destandan ayrı bir şey, bir

⁷⁹ Özet: “1900’lü yıllarında Çorum köylerinden Narlıca’da geçer. Romanın kahramanı Çalık Kerim, on iki yaşında yetim kalınca bütün kaçakçısı Gâvur Ali tarafından Bafra’ya laz ağalarına hizmetkâr götürülmüş, yıllar sonra Narlıca’ya dönüp köyün muhtarı ve Uzun İmam tarafından evlendirilmiş Parpar Ahmed’in oğludur. Karısı Ayşe’yi sık sık ve yok yere dövmesine içerleyen köylüler, bir gün Parpar’ı, içine dolmuş ecinnilerden kurtarmak için, ahırın orta direğine bağlayıp adamakıllı dövmüşler ve Parpar bu dayaktan ölmüştü. Oğlu Kerim, anasının yediği dayaklardan olacak, yedi aylıkken doğmuştur; kamburdur, çalıktır. Sakat büyür, çobanlık ve köy camisinde müezzinlik yapar. Çorum medresesinde molla ve cer hocası olur; adı Çalık Hafız’dır artık. Günün birinde Narlıca’ya döner, köyü haraca kesen eşkıyalarla savaşı, sindirir onları. Bir çerçi dükkânı açar, ortağı Petek Kadın’la evlenir. Şimdi ekonomik gücü de elinde tuttuğu için, bir zamanın Çalık Kerim’i kulluktan ağalığa yükselmiştir” (Necatigil, 1992, s. 245-246).

edebiyat yolu. Binaenaleyh biz, romanımsı olan, romana yakın olan şeyleri tutmağa mecburuz ister istemez” (Bakan, 2023, s. 59)

şeklinde cevap vermiştir.

Kemal Tahir, *Köyün Kamburu* ile romancı kimliğini pekiştirir. “Dost dergisinin düzenlediği soruşturmada yılın en iyi romancısı seçilir” (Çelik, 1974, s. 31). Ancak, “Yazdığı romanlarda köye ve köylüye bakış biçimi dönemin köyünü yazan, özellikle köy enstitüsü kökenli, yazarlar tarafından tepkiyle karşılanır” (Avcı, 2023a, s. 52). Eleştiriler sadece köy enstitülü yazarlarla sınırlı kalmaz. Tahir ile ilgili çalışma yapan sonraki dönem araştırmacılarının da Kemal Tahir’i eleştirecek birkaç kelâmı vardır. Şükran Kurdakul da Kemal Tahir’i eleştiren kişiler arasındadır. O, “ ‘Gözlemler ve yaşanmış gerçekler üzerine’ kurulmayan romanlarda tiplerin yaratılması olanağı çok güçtür. Belki bu nedenle Kemal Tahir’in bu tür romanlarında yan olaylar örgüsünün kişilere egemen olduğu görünür” (Kurdakul, 1992, s. 100) demektedir. Kurdakul, roman karakterlerinin inandırıcı ve etkili olabilmesini yazarın gözlemlerine ve yaşanmış gerçeklerine dayandırmaktadır. Kemal’in gözlem ve yaşanmışlıklara dayanmayan romanlarında, karakterlerin derinlikli işlenmemesinden dolayı olay örgüsünün baskın olduğunu dile getirmektedir.

Kemal Tahir’in dönemdeki romanlarına bakıldığında köylüyü gözlenebilir bir olgu olarak verdiği, karakterleri gözlemleriyle sınırlı tuttuğu anlaşılmaktadır. *Sağırdere* ve *Körduman* romanlarında yer alan Mustafa karakteri, köylü olduğu gerçeğinin dışına çıkarak okunduğunda kurgunun herhangi bir değişiklik göstermemesi bunun göstergesidir. Ancak Yaşar Kemal’in köylülerini, köyün dışında düşünüldüğünde, kurgunun sıkıntıya düştüğü görülmektedir. Onun İnce Memed’i köylü olarak var olmuştur. Varlığı başka bir kimliğin içerisinde yer alamaz. Oysaki Mustafa, pek çok coğrafi mekânda yer alabilecek bir karakterdir. Değişen kimliğin içerisinde varlığını olduğu gibi devam ettirmeyi başarabilecektir.

Dönem içerisinde edebiyatın gelişimine katkı sağlayan yazarlardan biri Orhan Kemal’dir. 1914 yılında Ceyhan’da dünyaya gelen yazar, henüz sınıf bilincine erişemeyen, sanayileşmenin başlangıcındaki işçileri ele almaktadır. Yazarın eserlerindeki işçiler daha iyi bir dünya için gayret gösteren bireyler yerine, şehrin düzeni içerisinde sömürülen, horlanan figürler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır (Naci, 2019, s. XXXIII). Naci’nin bu ifadeleri oldukça önemlidir. Orhan Kemal’in dönem içerisinde

yarattığı karakterler, dünyanın varoluşsal sancıları içerisinde kaybolan bireylerdir. Daha güzel bir yaşam alanı yaratma gayesi gütmeyenler.

Yazar, içinde bulunduğu sosyal tebaanın sorunlarını eserlerine yansıtmaktan çekinmez. Onun eserlerinde “Çukurova’daki fabrika ve tarım işçilerinden büyük şehirlerde yaşayan işçilere kadar geniş fakat durumu aynı bir şahıs repertuarı vardır. Onun için konu bulmak son derece kolaydır, çünkü çevresinde bunlar çoktur. Üstelik o, daha çok bu olaylara önem verir. Yaşanmış olayları, olduğu gibi süslemeden, allayıp pullanmadan anlatır; ezilmiş, umutları kırılmış, zavallı insanları canlandırır, bunun için de sürükleyicidir” (Yalçın, 2000, s. 197). Yazar bu dönemde *Avare Yıllar* (1950), *Murtaza* (1952), *Cemile* (1952), *Bereketli Topraklar Üzerinde* (1954), *Suçlu* (1952), *Devlet Kuşu* (1958), *Vukuat Var* (1958), *Dünya Evi* (1958), *Gavurun Kızı* (1959), *Küçükçük* (1960), *El Kızı* (1960) romanlarını; *Sarhoşlar* (1951), *Çamaşırcının Kızı* (1952), *72. Koğuş* (1954), *Grev* (1954), *Arka Sokak* (1956), *Kardeş Payı* (1957), *Babil Kulesi* (1957) hikâyelerini kaleme almıştır. Yazarın, “Yer yer şiir havası teneffüs edilen eserlerinde beşerî yön çok kuvvetlidir. Orhan Kemal özellikle, diyaloglarında kendine özgü büyük bir başarı göstermektedir” (Baydar, 2015, s. 169).

Orhan Kemal, romanlarını “gerçekçilik” üzerine kurmaktadır. Bu durum, toplumcu gerçekçi anlayışın tesirinde olmasının bir getirisiidir.

“Toplumcu gerçekçi anlayış, edebi eserlerden toplumu bilinçlendirme, bu bilinçlenmeyi devrimci bir dönüşüm doğrultusunda geliştirmesini bekler. Toplumcu gerçekçi roman bu görevleri yerine getirmek için şu yolu seçer: Yansıtılan gerçek, sadece olan veya var olan durumun gelecekte alacağı biçimi de gösterir. Yani hem içinde yaşanılan gerçeği hem de bu gerçeğin toplumcu davranışlarla alacağı şekli de yansıtır” (Uslucan, 2017, s. 766).

Berna Moran, Orhan Kemal’in gerçekçi bir yazar olduğunu kabul eder. Ancak yazar, gerçekçiliği olduğu gibi kuru ve yavan şekilde vermez, sanatla bütünleştirir. “Çukurova’daki gerçek yaşama, toplumsal gerçekliğe bir ayna tutmak değil. Şekilsiz bir Çukurova yaşamının, ne denli doğrulukla yansıtılsın sanatla ilgisi olmazdı. Onun için Orhan Kemal de elindeki malzemeyi düzenlemek ve yeniden kurmak zorundaydı” (Moran, 2019, s. 48). Bu nedenle Orhan Kemal, ne yazdığı kadar nasıl yazdığını da mesele haline getirir. “Aslında Orhan Kemal gerçekçilik anlayışının farklı olduğunu bilir. Bu yüzden romanlarındaki bakış açısının genel adını ‘Aydınlık Gerçekçilik’⁸⁰ şeklinde

⁸⁰Yazarın bahsettiği ‘Aydınlık Gerçekçilik’ terimini ilk defa Nazım Hikmet kullanmaktadır. “Nazım Hikmet bu terimi, Kemal Tahir’e yazdığı bir mektubunda ortaya atar. Nazım Hikmet’e göre ‘aktif, tesirci, öğretici, yapıcı realism’de bir ruh mühendisi olan sanatkar, okuyucunun yaşama olan katkısını artırma yolunda emek sarf etmelidir, okura yol göstermelidir Orhan Kemal ise bu terimi yeni bir yoruma ve terkibe

adlandırır” (Narlı, 2020, s. 36). Aydınlik gerçekçilik, eserin okuyucunun yaşamına katkı sağlayarak toplumsal ve bireysel değerleri sorgulayıcı bir şekilde ele almasını hedeflemektedir.

Orhan Kemal, ilk öykü kitabı *Ekmek Kavgası*’nı ve ilk romanı *Baba Evi*’ni 1949 yılında yayımlamıştır. “1950’li yıllarda sanayileşme girişimleri sonucu tarımda makineleşmenin getirdiği köyden kente göç sorunu, o yılların toplumsal yapısını, işçi-işveren ilişkilerini, gurbetçilerin geçim kavgalarını ve bu insanların iç dünyalarını edebiyata taşıtan bir yazardır” (Kıbrıs, 2004, s. 86). Yazar, bu mevzular aracılığıyla, toplumsal değişim ve dönüşümlerin yarattığı sosyal adaletsizlikleri ve bireylerin bu süreçteki yalnızlıklarını vurgulamaktadır.

Yazar, *Bereketli Topraklar Üzerinde*⁸¹ romanında “Köyden kente giderek, üç beş kuruş sermaye ile köylerine dönmek üzere yola çıkan üç hemşehrinin, kentteki çalışma ortamında yaşadıkları değişim/dönüşüm ve çatışma, kentin insan hayatında meydana getirdiği çözölmeyi gözler önüne serer” (Uyar, 2015, s. 47). Yazarın bu romanında, tanrısal bakış hâkimdir. Yazar, bir yıllık zaman dilimini anlatmaktadır. Eliuz (2004), romanın öykü zamanını 1940-1950’li yıllar olduğunu belirtmektedir. Romanda mekân şehirdir. Ancak hangi şehir olduğu roman boyunca zikredilmemiştir. Hikâyeyi İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan’ın başından geçenler oluşturmaktadır. “Sosyal gerçekçilik anlayışı onun eserlerinin temel hareket noktasını oluşturmaktadır” (Eliuz, 2004, s. 359). Romanda diyaloglara yer verilmiş, iç monologlardan da yararlanılmıştır.

Bereketli Topraklar Üzerinde romanında tarımda makineleşmenin köylü üzerindeki etkisini gözler önüne serilmektedir. Yazar, “(...) ilgisini kahramanlarının psikolojisinden çok çalışma koşulları üzerinde yoğunlaştırır. Onların içselliklerinin, romanın trajik

ulaştırır. Buna göre, “aydınlık gerçekçilik” dikkatleri bireyin özüne yöneltir, özde değişmeyen, günün ve toplumun koşulları içerisinde bozulmayan bir değer bulur. Bu, aynı zamanda bireyin varolma mücadelesinde sergilediği benimsenmeyen uygulamalarını, toplumun değer yargılarıyla çelişen her türlü davranışını olumlamaya yönelik bir açıklamadır” (Zhienbaev vd. 2020, s. 248).

⁸¹ Özet: Sivas’ın Ç. Köyü’nün üç sakini İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali sırtlarını yorganlarını alarak Adana’ya çalışmaya gider. Hemşerilerinin fabrikasında çalışma umuduyla yollara düşen bu üç köylü genç, dokuma fabrikasında iş bulur. Ancak Köse Hasan, kendilerine sunulan kötü çalışma şartları nedeniyle bir süre sonra şiddetli bir hastalığa tutulur. Gördükleri rüşvet ağını dile getiren Ali ile Yusuf da işten çıkartılır. Zamanla bir inşaatta çalışmaya başlarlar. Yusuf, duvar ustası Kılıç’ın yanında işi hakkıyla öğrenmeye gayret etmesine rağmen; Ali, Ömer Zorlu’nun karısı Fatma ile aşk yaşamaya başlar. Bir süre sonra da kaçarlar. Ancak Fatma, pek çok erkekle ilişki yaşayan bir kadındır. Bu defa da Ağa’nın yeğeni ve çiftlik çalışanı Kâtip Bilal ile ilişki kurar. Ali de tarlada beraber çalıştığı Aptal kızı ile ilişkiye girer. Kâtip Bilal, Fatma ile daha rahat takılmak için Ali’yi patoza gönderir. Ancak, Ali yoğun çalışma temposu nedeniyle kolunu patoza kaptırır ve kan kaybından ölür. Böylece Köse Hasan ile Pehlivan Ali gurbette vefat etmiş olur. İflahsızın Yusuf tek başına köyüne döner.

sonuyla doruğuna varan tinsel nedenleri üzerinde pek durmaz” (Gürsel, 1997, s. 372-373). Esasında karakterlerin olaylar karşısında ne hissettikleri derinlemesine ele alınmaz. Yazarın ideolojik kaygısı ve meseleyi öne çıkarma amacı buna engel olmaktadır.

Yazarın, bu dönemde kaleme aldığı ilk eser *Avare Yıllar*⁸² dır. 1949 yılında yazılan kitap, 1950 yılında yayımlanır. Romanda, başkişinin ismi yer almaz.

Orhan Kemal, köyde yaşamadığı için köydeki köylüyü yazmaz. O, köy ve köylü yaşamını birebir deneyimlemeden kaleme alan yazarlara eleştiriler yöneltmektedir. Bunların içerisinde Kemal Tahir de yer alır. “Ben, köydeki köylüyü yazmadım... Çok iyi bildiğim köylüyü yazdım. Kemal Tahir gibi yaşamadan yazmadım. Kemal Tahir’in romanları, köyde yaşamadığı için, köyü görmediği için nazarî yazılmış romanlardır... Kemal Tahir köyü bilmez... Sevmez onları” (Bezirci, 1977, s. 37) ifadeleriyle eleştirmektedir.

Orhan Kemal’in dönem içerisindeki bir diğer romanı *Cemile*⁸³, 1952 yılında yayımlanmıştır. “(...) Varlık Yayınları arasında ilk yayımlandığında ‘Küçük Adamın Notları 3’ üst başlığını taşıyan roman, Orhan Kemal’in bu türdeki dördüncü eseridir” (Eliuz, 2004, s. 41). Yazar eserlerinde, toplumun farklı kesimlerinden insanların yaşamlarını, mücadelelerini yansıtmaktadır. Bunu da içten bir tavırla yapmaktadır. *Cemile*, yazarın öz yaşam öyküsünden izlerin yer aldığı eserlerinden biridir. Roman,

⁸²Özet: Vakti zamanında zengin olan aile, başkişinin babasının karıştığı siyasal olaylar nedeniyle, ekonomik açıdan darboğaza girer. Başkişinin iki yakın arkadaşı vardır. Onlarla sigara içip okuldan kaçmayı huy edinir. Gazi ve Hasan Hüseyin isimli bu arkadaşlar kahveye gidip akşama kadar zaman öldürmektedir. Giritli Kahvesi diye adlandırılan bu mekân gençlerin vakitlerini geçirdikleri, okuldan kaçarak sığındıkları yer olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Okula gitmekten çok para kazanmayı dert edinen başkişi, bir dokuma fabrikasında iş bulur. Ancak işi bulmak önemli değildir. Önce işi öğrenmeleri daha sonra da sınavı geçmeleri gerekmektedir. “Genç” diye adlandırılan başkişi ve arkadaşı sınavı başarı ile geçerler. Roman isminin hakkını hikâye boyunca verir. Gerçekten genç, yıllarını başıboş şekilde harcamaktadır. Genç, roman boyunca İstanbul’a gidi çalışmanın hayalini kurar. İlk adımı gerçekleştirip İstanbul’a gider de ancak hayal ettiği gibi bir işe sahip olamaz. Üstelik parası da tükenmiştir. Geri dönmek zorunda kalır. Geri döndüğünde bıraktığı her şeyin daha kötü bir hâl aldığını fark eder. Sevgilisi başkasıyla görüşmekte, ailesinin maddi durumu daha da kötü olmaktadır. Kahvede oturduğu bir gün, tanıştığı akliselim bir adam sayesinde fabrikaya muhasebe müdürü olarak girer. Orada Boşnak bir işçi kıza tanışır ve kıza âşık olur. Ailesinin itirazlarına rağmen evlenirler. Başkişi yaşadığı hiçbir zorluğa üzülmez. O, hayatın tadını çıkartmak gerektiğini düşünmektedir.

⁸³ Özet: Cemile, işçi mahallesinde yaşayan güzel bir fabrika işçisidir. Fabrika kâtipi Necati ile birbirlerine âşık olurlar. Cemile’nin babası Malik ise çocukları için endişe duymakta, onları bozulmamış ve temiz kalmış bir köye götürüp kötülüklerden korumak istemektedir. Romandaki çatışmayı oluşturan kişilerden biri de Deveci Çopur Halil’dir. Çopur Halil, varlıklı birisidir. Cemile ile evlenip yuva kurmak hayalindedir ancak Cemile’nin kâtip Necati ile âşk yaşaması hayallerini suya düşürür. Sevdasından vazgeçmeyen Halil, Cemile’yi kaçırma planları kurmaktadır. O esnada fabrikadaki işler de yolunda gitmez. İşçiler hem İtalyan mühendisten hem de aldıkları ücretten memnun değillerdir. Bu nedenle fabrikada isyan başlatırlar. İsyân sırasında Necati’nin akrabaları kıza istemeye gelir. Bütün olayların nihayetinde Cemile, Necati ile evlenir. Malik ise temiz ve saf bir mekân olarak tasavvur ettiği Karagöl’e gitmek için yola koyulur.

tanrısal bakış açısıyla okuyucuya sunulmaktadır. “Eserde, 1934 Eylül ayı sonlarında başlayan ve Cemile ile Necati’nin evlendiği güne kadar olan zaman dilimi içerisindeki olayların öyküsü anlatılır” (Eliuz, 2004, s. 60). Bu olayların mekânı ise Adana’dır.

Onun kalemi, bireyin üzerinden toplum yapısına dair söylemleri de içermektedir. Dönemin dokusunu anlamak için yazarın eserlerini okumak bu noktada faydalı olacaktır. Fikret Otyam, Orhan Kemal’i “Bükülmez bir devrimci, yüce gönüllü gerçek bir halk yazarı” (1975, s. 9) olarak resmetmektedir. Orhan Kemal romanlarında, işsiz kalan ırgatların, fabrikada çalışan gençlerin, yorgun işçilerin, emekçilerin, yani küçük halkın sesi olur.

Bu dönemde köye gelen kentli bireylere de rastlanmaktadır. Demokrat Parti’nin kırsal kalkınma politikasıyla birlikte köy ile şehir arasında karşılıklı etkileşim yaşanmaktadır. Köyden kente göç kadar, kentli bireylerin köye yönelimleri de görülmektedir. Kentli bireyin köye gidişini konu alan romanlardan birini Sunullah Arısoy kaleme almıştır.

1925 yılında İstanbul’da dünyaya gelen Sunullah Arısoy’un şairlik yönü yazın dünyasında daha ağır basmaktadır. Bu dönem edebiyatı içerisinde *Karapürçek*⁸⁴ isimli tek romanı yayımlamıştır. 1958 yılında yayımlanan romanda “Olaylar, CHP yönetiminin son yılları ile DP muhalefetine gelişme döneminde geçer” (Toker, 2002, s. 4).

Eserde bir köy öğretmenin başından geçenler anlatılmaktadır. Olay örgüsü, öğretmenin ağzından okuyucuya sunulur. Olayların seyrini değiştiren ise Zehra isimli karakterdir. “Karapürçek romanının vak’a zamanı, 1948-1949 yılları arasındaki 7-8 aylık bir dönemi kapsar. Romanın zamansal kurgusu, kronolojik olarak verilir. Herhangi bir dağınıklık söz konusu değildir” (Kılınç, 2019, s. 192). Romanın asıl mekânı, Karapürçek Köyü’dür. Kılınç (2019), otobiyografik olmasından dolayı romanda tekil bakış açısının kullanıldığını dile getirmektedir. “Kahraman anlatıcı ve tekil bakış açısıyla kaleme alınan

⁸⁴ Özet: Roman, aydın bir öğretmenin köye atanmasıyla başlar. Köylüleri iyi analiz eden öğretmen, eğitim alanındaki ideallerini gerçekleştirebilmek adına onları yargılamadan, onlardanmış gibi davranarak hareket etmektedir. Öğretmen bir süre sonra hem ideallerini yavaş yavaş gerçekleştirmeye başlar hem de köylüler tarafından sevilir. Kızlı erkekli herkesi okula kaydeder ve devamlılıklarını sağlar. Okula gelmeyen sadece Zehra kalmıştır. Muhtarla beraber babasını ikna ederek okula Zehra’yı getirtir. Ancak Zehra çok güzel bir kızdır ve bir maden çavuşunun askerdeki oğluyla sözlüdür. Zehra’yı okula göndermek istemeyen Çavuş ve ailesi, öğretmene türlü iftiralar atmaktadır. Bu şikayetler nedeniyle köye müfettiş gönderilir. Müfettişler, kanaatlerini olumlu yönde kullanacakları sıra, bir akşam Zehra evdeki şiddetten kaçarak öğretmenin odasına gelir ve öğretmene derdini anlatır. “Öğretmen, Zehra’yı yatıştırır, Zehra odadan çıkmıştır ki. Kör Mamıd’ın tuttuğu adamlar Zehra’yı kaçırlar. Bu durum karşısında kanaatleri birdenbire değişen müfettiş, öğretmene işten el çektirir. Zehra’yı sabaha karşı, dağda baygın-yaralı bulur getirirler. Sabah olurken de öğretmen, elinde tahta bavulu, bir ders yılı kalabildiği Karapürçek’ten ayrılır” (Necatigil, 1992, s. 218).

Karapürçek'te Arısoy, aynı zamanda bir şair olduğu için anlatma-gösterme tekniğinde oldukça başarılıdır. Özellikle duygu yoğunluğu noktasında güzel örnekler bulunmaktadır” (Kılınç, 2019, s. 196). Romanda tasvir tekniğine de sıklıkla yer verilmiştir. Yazar, bu teknik vesilesiyle, mekânı, karakterleri ayrıntılı biçimde betimleyerek okuyucunun hayal gücünü canlandırmayı, detaylandırmayı hedeflemiştir.

Roman, öğretmenin okul için verdiği çabalar, harcadığı emekler, köylüleri aydınlatma uğraşlarına, köy toplumundaki ön yargılar ve çıkar çatışmalarının nasıl bir engel teşkil ettiğini göstermektedir. Olcay Öner toy, *Karapürçek*'in öğretmenini Reşat Nuri'nin öğretmenlerine benzetmektedir. “Kendisini köye kabul ettirebilmek, bir şeyler öğretebilmek için didinip uğraştıktan sonra böyle bir sonuçla karşılaşması öğretmende bir kötümserlik yaratmıyor. Yaptığı değişiklik ve yenilikleri düşünmek bile onu rahatlatmaya yetiyor” (1984, s. 161). Öner toy (1984), öğretmene düşmanlık edenlerin yine Reşat Nuri'nin romanlarında olduğu gibi din adamları olduğunu da benzerlikler içerisine eklemektedir. Benzer temayı işleyen romanları Orhan Hançerlioğlu'nda da görmek mümkündür.

Orhan Hançerlioğlu, 1916 yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Toplamda sekiz romanı olan yazarın ilk romanları, genellikle toplumcu gerçekçi anlayış çerçevesinde yazılmıştır. *Karanlık Dünya* ve *Ekilmemiş Topraklar* isimli bu eserler, Anadolu'nun sorunlarını ele almaktadır. Bununla birlikte; yazar aldığı görevler nedeniyle Anadolu ile iç içedir. Yazar, sanatın ancak toplum yararına hizmet ettiğinde anlam kazanacağını belirtmektedir (Öner toy, 1984, s. 144). Sanat anlayışını ise şu sözlerle anlatmaktadır:

“Sanat anlayışımı, ‘gerçeğe sanatçı eliyle yeniden biçim verilmesi’ sözüyle özetleyebilirim. Başka bir deyişle, olmakta olan değil, olması gereken gerçek... Hikâyeyle romanı da böylece anlıyorum. Geçen çağın roman taslağı anlayışıyla yazılmış hikâyeleri yerine bu çağın hikâyesi bu işi çok kısa bir süre içinde yapmaktadır, romansa daha uzun bir süre içinde” (Baydar, 2015, s. 141).

Yazarın bu dönemdeki ilk romanı *Karanlık Dünya*⁸⁵ 1951 yılında yayımlanmıştır. Anadolu'ya tayin olan genç bir hâkimin başından geçen olayların anlatıldığı eser, sonu

⁸⁵ Özet: Roman, genç bir hâkimin kasabaya atanması ile başlamaktadır. Kitap okumayı çok seven hâkim, zaman zaman hayattaki varlığını sorgulamakta, nasıl mutlu olması gerektiğini bilmemektedir. Bir gün, “‘Mademki düşünüyorum, hiç değilse var olmaya çalışmalıyım’” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 23) diye düşünür ve köylüler için Soğukpınar'dan elektrik istihsal etmeye karar verir. Bunun için köy köy dolaşır bu işi anlatmaya başlar. Hâkim Ahmet, evinde kaldığı Hatice Hanım'ın kızı Sedef'e de okuma yazma öğretir. Böylece yaşamını daha zevkli hale getirir. *Karanlık Dünya*, genç hâkimin varlığa ve mutluluğa dair hesaplaşmalarıyla geçmektedir. Dünya daldığı durumlarda ise köylülere dair kısa anlatılar verilmektedir. Böylece derinlemesine olmasa da köylü mesele haline gelmiştir. Ahmet'in çabaları, bazı kesimleri rahatsız etmektedir. Bu nedenle de çeşitli kurumlara şikâyet edilir.

itibari ile *Karapürçek* romanı ile benzerlik göstermektedir. Romanda, tanrısal bakış açısı hâkimdir. Anlatıcı romanın başkışısı olan Ahmet'in hikâyesini dile getirmektedir. Romanda tarihsel zaman yokluklar üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. “Elektriğin olmaması, yazarın henüz teknolojinin günümüz kadar gelişmediği dönemden bahsettiğini göstermektedir” (Yıldırım Yentür, 2024, s. 11). Vaka zamanını ise, Ahmet'in Mazılık'a gelmesi ve sürgün edilmesini kapsayan süreç oluşturmaktadır. “Orhan Hançerlioğlu'nun, kuşkusuz en büyük başarısı, yalın, açık ve akıcı anlatımıyla, dile gösterdiği özen ve önemdir” (Ünlü; Özcan, 2003, s. 433). Bununla birlikte eserlerinde kusurlar da mevcuttur. Nurullah Ataç, yazarın *Karanlık Dünya* adlı eserinde karakterlerin gerçek anlamda “kişileşmediği” ve romanın dünyasına canlı bir dinamizm kazandıramadığı eleştirisini yapmaktadır. Hançerlioğlu'nun karakterleri, birer gölge canlılığına bile ulaşamaz; bağımsız iradede yoksun, yazarın kontrolünde hareket eden figürler olarak kalır (2020, s. 99-100).

Yazarın, *Ekilmemiş Topraklar* romanı ise 1954 yılında yayımlanmıştır. *Ekilmemiş Topraklar* romanında “(...) Bir Anadolu köyünün 1876-1945 yılları arasındaki durumu ele alınmıştır” (Önertoy, 1984, s. 145).

“Ekilmemiş topraklar Yediviran köyündedir. Ne Ömer Ağa, ne seksen altı yıllık bir ömrün sahibi büyük oğul Mehmet Ağa, bu toprakları ekip sürememiş; aşar, iltizam, eşkıya ve jandarma baskısı yüzünden aile, sürebildiklerinden bile doğru dürüst faydalanamamıştır. Ailenin ve köyün erkekleri Balkan Savaşı'ndan başlayarak peş peşe harplerde can verip gitmişler, Ömer Ağa'nın en küçük oğlu Murat, önce bir kolunu, sonra iki bacağıyla tek konun elini de kaybetmiştir; köyün muhtarıdır şimdi” (Necatigil, 1992, s. 144).

Tanrısal bakış açısının hâkim olduğu eserde yazar, tasvir, diyalog ve iç çözümleme tekniklerinden faydalanmıştır.

Yazarın bu romanının teknik açıdan bazı eksikliklere sahip olduğu düşünülmektedir. Yazar, her bölüm başında, olayların geçtiği döneme ilişkin gelişmeleri yansıtan haberler vermektedir. Söz konusu haberler, kimi zaman bir sayfayı dolduracak kadar geniş yer kaplamaktadır. Bunların kurgu içerisinde herhangi bir işlevi bulunmamakla birlikte, akışı bozar niteliktedir. Yine roman, yetmiş senelik bir zaman diliminin öyküsünü barındırmaktadır. Bu nedenle sık sık zaman atlamalarına denk gelinmiştir. Nitekim bu geçişler de nitelikli değildir. Zira bir zaman diliminden diğerlerine geçişler, anlatıdaki kurgunun sürekliliğini zedeleyecek şekilde ani ve bağlantısız gerçekleşmektedir.

Yazar, köylülerin, yaşadığı toprak sorununu anlattığı bu romanı trajik bir sonla, Murat'ın ölümüyle sonlandırır. “Orhan Hançerlioğlu, kentli bir aydın olarak mesleği gereği bulunduğu köy ve kasabalarda gözlemler yapar ve nesnel bir bakış açısıyla âdet, gelenek-görenek, ekonomik mücadele ile eğitim ve sağlık sorunları bağlamında kırsal bölge insanını kurgusal metinler aracılığıyla anlatır” (Demiryürek, 2021, s. 694). *Karanlık Dünya* ve *Ekilmemiş Topraklar* romanları da bu metinler arasındadır. Benzer bir bakış açısını benimseyen Refik Erduran da *Yağmur Duası* adlı romanını kaleme alır. Romanda kentli bir aydın karakter üzerinden Anadolu köylerinin durumuna dair bir bakış sunulmaktadır. Ferhat Gürz isimli bu kentli karakter; köyde geçirdiği süre boyunca, köylülerin geleneksel yapılarına, ekonomik zorluklarına, eğitim alanındaki temel ihtiyaçlarına duyarlılıkla yaklaşmaktadır.

Refik Erduran da *Yağmur Duası*⁸⁶ isimli romanını 1954 yılında yayımlamıştır. Bu, yazarın ilk romanıdır. Erduran, “Dolmuş ve Akbaba dergilerinde yayımlanan gülmece türü yazılarıyla tanındı. "Deli" (1957), "Bir Kilo Namus" (1958), "Cengiz Han'ın Bisikleti" (1959) adlı oyunları ile ünlendi” (Yalçın, 2000, s. 393). Yazarın bu eseri, köylünün aydınlatılmasındaki en büyük engelin kendi içlerinde barındırdıkları kimseler olduğunu çeşitli dinamikler içerisinde ele almaktadır. Ferhat Gürz, köylünün içinde olduğu içler acısı hali, kasvetli bir hava içerisinde okuyucuya sunmaktadır. Bu da eserde, birinci tekil şahsın kullanıldığını göstermektedir. Köyün karanlığını yansıtmak açısından mantıklı kabul edilebilecek bu kasvetli hava, köylünün gelişmesi için atılan adımların ilerlemesiyle aydınlık bir hale bürünmektedir. Yazarın, tezli roman konumundaki bu eseri, aydınların var oluş amaçlarını sorgulaması ve halk üzerindeki değiştirme gücünün idrakiyle öne çıkmaktadır. Romanın tezli olması ona hem avantaj hem de dezavantaj sunmaktadır. Köylülerin kalkınması gerektiği mesajının okura verilmesi şüphesiz en önemli avantajıdır. Eleştirel bir bakış açısıyla kaleme alındığı için okuru düşünmeye sevk etmektedir. Ancak kurgusu yazarın düşüncesine hizmet etmekte, okuyucu da bunu

⁸⁶ Özet: Ferhat Gürz, oldukça popüler bir gazetecidir. Hayatı oldukça gelişigüzel yaşayan bu gazeteci, Türk köylerini ziyaret etmek için gelen Herr Mayer'e eşlik etmek adına Anadolu köylerine doğru bir yolculuğa çıkar. Yolculuk esnasında Pınarlı Köyü'nün yağmur duasına şahit olur. Varlık içerisinde yokluk çeken köylüleri aydınlatmak ister. Bu yolculuk aynı zamanda onun kendi varlık sebebini keşfetmesini sağlar. O, köylülerin içerisindeki vahim duruma çözüm bulacak, Pınarlı üzerinden anavatandaki tüm köylere örnek olacaktır. Bunun için kolları sıvayan genç gazeteci, gazetesinde köyü ihya edecek projeler için yardım kampanyası düzenler. Halkın büyük bir desteğiyle karşılaşan Gürz, köydeki çıkarıcı ve bağınaz kimselerin engellemeleriyle karşılaşır. Giriştiği mücadeleden Ferhat Gürz galip ayrılır. Pınarlı nihayet suya kavuşur. Üstelik, içerisindeki kirli bireyleri de yok etmiştir.

hissetmektedir. Karakterler, çok keskin çizgilerle birbirinden ayrılmaktadır. Üstelik mesajın verildiği ana karakterin köylünün eğitilmesi gerektiğine dair düşüncelerinde samimiyet hissedilmemektedir. Bu da esere olumsuz nitelikler yüklemektedir. Bununla beraber yazar, köydeki köylülere karşı mesafeli bir tavır sergilemektedir. Köylüleri, toplumsal olaylar ve bireysel nitelikleri bakımından olumsuz bir şablon içerisinde ele almaktadır. Ancak, sadece bir tek köylü figürüne olumlu bir anlam yüklenmektedir. Bu karakter, idealleri olan, aydınlanmacı düşünceye sahip köy öğretmenidir. Yazarın tüm köylülere mesafeli bir tavır takınarak yalnızca bir karakteri idealize etmesi, köylülerin ele alınış şeklinin yüzeysel kalmasına neden olmuştur. Ancak, bu durum, yazar tarafından bilinçli bir tercih olarak yapılmış olabilir. Yazar, bu yaklaşım vesilesiyle roman kurgusunda karşıtlık yaratmayı planlamış olabilir. Bununla birlikte, yazarın tematik yaklaşımı analiz edildiğinde, bu tercihin bilinçli olduğu ihtimali daha yakındır. Romanda olaylar, Ferhat Gürz'ün sevgilisi Jale'nin yatağında uyanmasıyla başlar, gerçekleştirilen projeler neticesinde köylünün içerisinde bulunduğu garabet durumdan kurtulmasıyla son bulur. Tüm bunlar, bir yıldan az bir sürede gerçekleşmektedir.

1907 yılında Tekirdağ'da doğan İlhan Tarus'un, bu dönemde *Samanpazarı*, *Yeşilkaya Savcısı* ve *Var Olmak* isimli üç romanı bulunmaktadır. “Cumhuriyet dönemi roman yazarları arasına 1950-1960 yıllarında katılan Tarus da toplumcu görüşleriyle II. Dünya Savaşı...” (Önertoy, 1984, s. 247) hikâye ve roman yazarlarından biri olarak anılmaktadır. Tarus, 1950'li yıllardan sonra romancı yönüne ağırlık vermiştir. İlk Romanı *Samanpazarı*'nı 1954, *Yeşilkaya Savcısı* yine 1955, *Var Olmak* ise 1957 yılında yayımlamıştır. “Tarus'un anlatma esasına dayalı bütün eserlerinde ‘sosyal endişe’ veya bizim teorik adlandırmamızla ‘sosyal gerçekçi’ kimliğin belirleyici unsur olduğunu söyleyebiliriz” (Arslan, 2005, s. 36). Yazarın dil anlayışına göz atıldığında, toplumun dilini kullandığı gözlenmektedir. Halkı, halka halk diliyle anlatmayı gaye edinir. Eserlerinde, yerel unsurların dil aracılığıyla eser anlatısına dahil edilmesi, eserin aynı zamanda toplumcu gerçekçi açıdan değer kazanmasını sağlamıştır.

İlhan Tarus'un bu çalışmada yer alan *Yeşilkaya Savcısı* romanı 1955 yılında yayımlanmıştır. Romanda, genç bir savcının Anadolu kasabasında yaşadığı zorluklar ve karşılaştığı güçlükler anlatılmaktadır. “Savcının en büyük mücadelesi yönetime arkalarını dayayan ağalarla olduğu kadar, devlet görevlileri arasında kendisini tutamayanlara karşıdır ve bu durum, onun işini güçleştirmektedir” (Önertoy, 1984, s. 183). Yazarın bu

romanı, otobiyografik özellik taşımaktadır. Olaylar savcının gözünden anlatılmakta, bu da birinci tekil şahıs bakış açısının kullanıldığını göstermektedir. Romanın, “(...) otobiyografik özellikler taşıması anlatılan ve yaşanan zaman birimlerinin aynı anda ilerlemesine sebeptir. Savcının bireysel zamanı kasabaya gelmesiyle başlar ve sosyal zamanla birleşerek kronolojik bir seyir takip etmektedir” (Arslan, 2005, s. 144). İlhan Tarus, yaşadığı ve şahit olduğu meseleleri, tanıdığı kişileri eserlerinde kurgulayarak okuyucuya sunmaktadır. “Onun yakından tanıdığı bir başka alem de, bir romanında (Yeşilkaya Savcısı) daha geniş ölçüde anlatacağı mahkemeler ve hapishanelerdeki yaşayıştır.⁸⁷ Hepsi de görüleni, olduğu gibi vermek kaygısından ileri geçmiyen, gerçekten koparılmış birer parça olan bu hikâyeler, bazan çok sert ve hicivci bir ifadeye bürünmektedir” (Alangu, 1965, s. 198). “Tarus’un romanlarında üzerinde durduğu konular onun toplumsal kaygıyla roman yazdığını ve daha çok gözleme dayandığını kanıtlar” (Önertoy, 1984, s. 133). *Yeşilkaya Savcısı*, yazarın gözleme dayalı şekillendirdiği eserlerinden biridir. Önertoy (1984), yazarın bu gözlemlerini babasının memuriyeti nedeniyle gezdiği yerlerin ve mesleğinin etkisini taşıdığını söylemektedir.

Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* romanı da tıpkı Talip Apaydın’ın *Yarbükkü* isimli eserinde olduğu gibi tabîî yönde gelişen olaylardan oluşmaktadır. Yazar bu romanında “Menderes’in taşmasından çıkar sağlayan dalyancı ağa ile tarlaları su altında kalan köylülerin çatışması üzerinde durdu. Bu çatışma çerçevesi içinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında çok partili döneme geçiş, Halk Partisi’ne karşı Demokrat Parti’nin kuruluşu, sırtını CHP iktidarına dayamış olan dalyancı ağanın baskısı altında halkın köyde örgütlenen DP’ye umut bağlayışı işlenmiştir” (Kudret, 1999, s. 254). Romanda olaylar, genellikle tanrısal bakış açısından anlatılmaktadır. Romanın ana mekânı köydür.

Songül Taş (1998), Samim Kocagöz’ün bu eserini yazarken ağaların baskısıyla karşılaştığını söyler. “Ağaların baskısına rağmen, halkın sorunlarını gündeme getirmekten çekinmeyen yazar, toprağını suyun altından kurtaracak ve gölden yararlanma imkânı sağlayacak bir umuda bağlanan halkın, yılan hikâyesine dönüşen bekleyişini romanlaştırır” (1998, s. 403). Böylece, yazar toplumun acı gerçeğini gözler önüne serer.

Yazar, 1916 yılında Söke’de dünyaya gelmiştir. “Anadolu gerçeği Samim Kocagöz’ün baş konusudur. Ege bölgesi bütün meseleleriyle hikâye ve romanlarına

⁸⁷ Ankara Hukuk fakültesinden mezun olan Tarus, ülkenin çeşitli yerlerinde savcılık başta olmak üzere çeşitli görevler üstlenmiştir.

girmiş gibidir” (Baydar, 2015, s. 185). Kocagöz, Ege Bölgesini yalnızca bir coğrafya olarak değil, toplumsal ve kültürel meseleleri olan bir alan olarak kurgulamakta ve bölgede yer alan dinamikleri eserlerinde işlemektedir. Kocagöz, eserlerinde bütün konuların gördüğü ve bildiği olaylardan oluştuğunu söylemektedir. Ancak yazarken, olayları olduğu gibi kabul etmez. Kendi kurgu evreninde kimi noktaları yeniden şekillendirir” (Baydar, 2015, s. 185).

Cevat Şakir Kabaağaçlı, bilinen adıyla Halikarnas Balıkcısı 1980 yılında Girit’te dünyaya gelmiştir. Yazar, öykü, roman, otobiyografi, deneme, çeviri gibi pek çok türde eserler kaleme almıştır. Yazarın bu dönemdeki tek romanı *Ötelerin Çocukları*⁸⁸ isimli eserdir. Yazar, bu eseri 1955 yılında yayımlamıştır. Ancak Âdem Özbek (2018), Cevat Şakir’in söyleşisindeki ifadelerinden yola çıkarak 1920’li yıllarda kaleme alındığını ifade etmektedir.

“Eserdeki pek çok olay ve kişi Ege ve Akdeniz kıyılarını yakından tanıyan Halikarnas Balıkcısı’nın buraları gördükten sonra yazmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bu durumda, ilk yayım yılı 1955 olan bu eser, 1939’da yayımlanan ve onun ilk eseri olarak bilinen Ege Kıyılarından adlı eserden de önce yazılmış, fakat yıllarca kitap olarak yayımlanmayı beklemiştir. Dolayısıyla yazılış zamanı dikkate alındığında, *Ötelerin Çocukları*’nı, Halikarnas Balıkcısı’nın ilk eseri olarak kabul etmek mümkündür” (2018, s. 178).

Eserde her bölüm yeni bir kurguyu barındırmaktadır. Bu nedenle şahıs kadrosu oldukça geniştir. Ancak Elif karakteri, romanın başından sonuna kadar yer almaktadır. Romanda, ana mekân Elif’in yaşadığı Çataalkaya Köyü’dür. Yaklaşık yirmi yıllık zaman diliminin anlatıldığı roman, Elif’in ölmesiyle son bulur. Bu da Birinci Dünya Savaşı’na denk düşmektedir.

Mehmet Kaplan’a göre, Halikarnas Balıkcısı’nın deniz ve balıkçılara duyduğu derin sevgi ve şiirsel anlatımı, Sait Faik’i andırsa da aralarında bariz üslup ve yaklaşım farkı vardır. Sait Faik, daha çok denizi karadan gözlemlerken, Halikarnas Balıkcısı, mitik bir duyarlılıkla denize yönelmekte, denizin içinden denizi anlatmaktadır (2018, s. 167).

Tahir Alangu, Cevat Şakir’in yazarlık hayatını iki devreye ayırmaktadır. “1904-1924 yılları arasını alan ve sürgüne gidişle biten ‘Cevat Şakir’ devresi. O, bu devresinde daha çok bir gazeteci, ressam ve magazin yazarı olarak tanınmıştı. (...) 1926-1957 yılları arası. Onun bu devrine ‘Halikarnas Balıkcısı’ diyebiliriz. Onun, bizim için önem taşıyan sanatının, kaleminin kilidi Bodrum’da açılmıştır” (1965, s. 304). Bu ifadeler, yazarın ilk

⁸⁸ “Eserin adı, 1955 ve 1969 baskılarında *Ötekilerin Çocuğu* şeklinde tercih edilmişse de sonraki baskılarda *Ötelerin Çocukları* olarak değiştirilmiştir” (Özbek, 2018, s. 177)

evresinde, kaleminin henüz olgunlaşmadığını işaret etmektedir. İkinci evrede Bodrum, sanatçının kırılma noktası olmuştur. Bu evrede sanatı, “Halikarnas Balıkçısı” ismiyle kimlik kazanmıştır.

*Ötelerin Çocukları*⁸⁹ romanı ikinci devrenin ürünü bir romandır. Roman, Tiycan lakaplı Elif’in hayatını konu almaktadır. Romanın her bir bölümünün müstakil olay örgüsü içermesi nedeniyle Alangu, roman için; “Bu bir roman değil, 375 sayfalık bir yaşam panayırır. Canlı halk kalabalığının ülküleştirilmiş tasviridir” (1965, s. 312) ifadelerini kullanmaktadır. Cevat Şakir Kabaağaçlı, bu yapı vesilesiyle hayatın farklı yönlerini ve içerisinde yer alan farklı kimlikleri bir araya getirmekle birlikte, eserinde olay örgüsü açısından bir bütünlük sorunu yaşanmaktadır. Bu durum, okuyucuda kopukluk hissi uyandırabilmektedir.

Romanda Elif’in, Hacı Resul ağa nedeniyle ölümle sonuçlanan hayatı, köylünün dramını görmek açısından önem arz etmektedir.

Bu bağlamda *Despot*⁹⁰ romanında da ağa zulmü karşısında bireyin ve toplumun mücadelesi anlatılmaktadır. Romanın yazarı Reşat Enis’tir. “Reşat Enis ezilen, sömürülen yığınları anlatan yazarların öncüsü sayılabilir. Attila İlhan’ın bir televizyon söyleşisinde altını çizdiği gibi Reşat Enis, 1930 ve 40’lı yılların yoksul Türkiye’sini insanı sarsacak bir gerçeklikle anlatan yazardır” (Çavdar, 2007, s. 59). Yazarın *Despot* adlı romanı, Fikret’in geçmişe dönük hatıralarından meydana gelmektedir. “Despot, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşı dönemlerinde, çıkar tezgâhlarını işletebilmek için her türlü ahlakdışı

⁸⁹Özet: Elif, üç ablasıyla beraber yaşamaktadır. Otuz yaşına gelmesine rağmen ablaları gibi bekar kalmıştır. Bir gün köylerine gelen Şefik Ulvi isminde bir bucak müdürüyle ilişki yaşar. Elif, bu birliktelikten hamile kalır. Ancak Ulvi, eğer hamile kalmışsa aldırması gerektiğini söyleyen bir mektup yazar. Çünkü evli bir adamdır. Elif ise, çocuğunu aldırma istemez. Üstelik artık köyde duramaz. Köyün dışında yaşayan Âdem Dayı ve Nefise’nin yanına yerleşir. Uzun bir süredir Elif’e ilgi duyan ve yozlaşmış, zalim ağa figürünü dolduran Hacı Resul, Elif’in peşine düşer. Bu esnada Şefik Ulvi de pişmanlık duymakta, kızıyla ilgilenmek istemektedir. Ancak Elif, buna izin vermez. Elif, kendisini kaçırmak isteyen Hacı Resul ve adamlarına direnir. Bu direniş ölümüyle son bulur.

⁹⁰ Özet: Fikret’in babası Birinci Dünya Savaşı nedeniyle askere gidince; annesi, kardeşi ve babaannesiyle birlikte köydeki amcalarının yanına yerleşmek zorunda kalırlar. Ancak, amcasının evi Fikret ve ailesi için çile yuvası olur. Amcası, yengesi ve kuzeni çeşitli yollarla kendilerine zulmetmektedir. Amcası Davut Ağa, zalim ve despot bir adamdır. Sadece Fikret’e değil tüm köye zulmetmektedir. Roman, uzun bir zaman dilimini okuyucuya sunmaktadır. Bu zaman dilimi içerisinde Davut Ağa, düşmanla iş birliği yapar. Ancak köy Kuvay-ı Milliyecilerin tarafından kurtarılinca, onlardanmış gibi davranır. O, her dönemde kendisini kurtarmaktadır. Maruz kaldıkları zorbalıktan bıkan Fikret ve ailesi İstanbul’a göç eder. Ancak bu yeni bir sefalet devrinin başlangıcı olur. Bir süre sonra önce babaannesi daha sonra da annesi vefat eder. Böylece Fikret bu hayatta tek başına kalır. Çok çalışan Fikret, kaymakam olur, daha sonra bu görevden alınır, İstanbul Emniyetinde kaçakçılık şubesine verilir. Despot’un eroin kaçakçılığını tespit eden Fikret, yaptığı bir operasyon sonrasında amcası zalim, despot Davut Ağa’yı hapse gönderir. Kendisi de Eskişehir’e vali olarak atanır.

yollara başvuran (düşmanla iş birliği yapan) Davut Ağanın öyküsüdür” (Kurdakul, 1992, s. 91). Zalim bir ağanın elinden çeken mazlum köylülerin var olma mücadelesi kurgunun içerisinde kendisine yer bulmaktadır. İnci Enginün, Köy romanı çerçevesinde Adana ve çevresinden ilk bahseden yazarın Reşat Enis olduğunu söylemektedir (2005, s. 286).

Despot romanı, Fikret’in İstanbul, Eskişehir, Zonguldak güzergâhında başından geçenleri öykülemektedir. Romanın başkışisi Fikret’tir. Çatışmayı oluşturan ise Despot Davut Ağa’dır. “Despot’ta vaka zamanı geniş bir süreç olmakla birlikte, bunu tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Asıl kahraman Fikret’in çocuk yaştan başlayıp vali oluncaya kadar yaşadığı olaylar, sık sık yapılan geriye dönüşlerle anlatılır. Olay örgüsünü meydana getiren vaka halkaları, tamamen art-zamanlı olmakla birlikte, bunların sunulduğu kronolojik değildir” (Sarıççek, 1995, s. 329). Hikâye, Fikret karakterinin bakış açısından okuyucuya sunulmaktadır.

Dönemin az bilinen yazarlarından olan Fikret Arıt, Zonguldak’ın Ereğli ilçesinde dünyaya gelir. “İlk öyküsü Robert Kolej’in İzlerimiz adlı dergisinde çıktı. 1961’de yayımlanan son romanı Hep Bu Topraklar İçin’den sonra daha çok çocuk kitapları yazdı, çevriler yaptı ve havacılık üzerine incelemeler kaleme aldı” (ed. Yalçın Murat, 2010, s. 119). Yazar bu dönemde *Maziden Gelen Sesler* (1953), *Bu Hayatı Yaşamak Lazım: Göç Yolları Tıkadı* (1955), *Muhtar* (1957), *Kader Böyle İmiş* (1958) isimli romanlarını kaleme almıştır. *Muhtar*⁹¹ romanı İstanbul’a bağlı bir köydeki muhtarlık seçimlerini konu almaktadır. Roman, dönemin politik düzlemini vermesi açısından oldukça önemlidir. Romanda, köy halkı üzerinden toplumsal kutuplaşmanın, ilişkileri nasıl etkilediği görülmektedir.

Bu dönemde roman kaleme alan yazarlardan biri de Fahri Erdinç’tir. 1917’de Akhisar’da dünyaya gelen yazar; şiir, roman, öykü, anı, inceleme, piyes gibi pek çok türde eser meydana getirmiştir.

“Sabahattin Ali ve Nazım Hikmet etkisinde kalan Fahri Erdinç, bizzat bu kişiler tarafından dersler alır. Özellikle ustası olarak kabul ettiği Sabahattin Ali’nin etkisi etrafında eserler veren Fahri Erdinç, ilk eserlerini Sabahattin Ali’nin değerlendirmesine tabii tutar. Toplumcu

⁹¹ Özet: Hasan Efendi, yirmi senedir köyün muhtarıdır. Ancak, yeni seçimlerde Demokrat Partililer tarafından aday gösterilmez. Oysaki bir önceki seçimlerde kendilerinden aday olması için çok uğraşmışlar, hatta işi tehdit boyutuna getirmişlerdir. Hasan Efendi, aday gösterilmediğini dolaylı yoldan öğrenir. Bu durum onu çok kötü etkiler. Hasta olan muhtar, seçimlere CHP üzerinden girer ve köylü halkın desteğiyle seçimleri kazanır. Ancak kalbi seçim sürecinde yaşadığı stresi kaldırmaz ve vefat eder. Roman, politika içerisindeki iç kargaşaları göstermesi açısından önem taşımaktadır. Roman, Demokrat Parti Dönemindeki siyasi atmosferi köy özelinde anlatmaktadır.

gerçekçi edebiyatın kenarda kalmış bir yazarı olan Fahri Erdinç, dünya görüşünü eserler aracılığıyla okura sunar” (Erzen, 2016, s. 40).

Yazarın bu dönemde yayımlanan tek romanı vardır. *Alinin Biri*⁹² adlı eser, 1958 yılında basılmıştır. Dönemdeki sınıf ayrımlarına ve köy hayatındaki eşitsizliklerine değinen roman, devlet memurlarının, güçlünün yanında yer almasını eleştirel bağlamda okuyucuya sunmaktadır. Yazarın *Alinin Biri* isimli eseri üzerinden hareket edildiğinde, gerçekçiliğinin sosyalist temelli olduğu görülmektedir. Bunun en önemli delili şüphesiz sınıfsal eşitsizliği ve adaletsizliği gözler önüne seren bir tema işlemesidir. Yine sosyalist eleştiri, kolektif direnişi önelemektedir. Romanda bunu da görmek mümkündür.

Demokrat Parti Dönemi’nde köylüyü anlatan romanlar genellikle toplumsal meselelere odaklanan temalar etrafında şekillenirken, Necati Cumalı, bu dönemde farklı bir yaklaşım benimseyerek köylüyü anlattığı romanında aşk temasına yoğunlaşmıştır.

Necati Cumalı, 1921 yılında Florina’da dünyaya gelmiştir. 1959 yılında yayımladığı *Tütün Zamanı* isimli romanı daha sonra *Zeliş* ismini almıştır. Yazarın dönem içerisindeki tek romanı budur. *Tütün Zamanı*, “1950 yılında Urla’daki göçmenlerin tütün toplamak için tarlalarında bulundukları bir dönemde Cemal ve Zeliş’in aşklarını, kaçışlarını ve yakalanışlarını konu alan bir romandır” (Akcaoglu, 2003, s. 99).

Tütün Zamanı romanı, tütün tarlalarında çalışan kişilerin hikâyesini anlatmaktadır. “Göçmen ailelerden ikisinin kızı ve oğlu arasındaki sevgiyi, kızın zorla başkasıyla evlendirilmek istenmesi üzerine kurulmuştur. Romanda aynı zamanda tütün ekicilerinin yaşayışları, yoksullukları, partilerin bir ilçenin yöneticisi olan hâkim, savcı, ilçenin güvenlik sorumlularından başçavuş üzerindeki etkileri, kan davası gibi sorunları da sergilenir” (Önertoy, 1984, s. 135). Romanın asıl meselesi, toplumsal eleştiriden

⁹² Özet: Ali, ağanın zulmü nedeniyle yıllarca hapis yatmış bir köylüdür. Ona bu zulmü yapan Rahim Ağa ise haksız yere istimlak ettiği topraklar üzerinde rahatça yaşayan biridir. Ali, hapisten çıktıktan sonra köyüne döner. Köyde değişen bir şey yoktur. Değişen tek şey Elif’in gençliği ve oğlu Yaşar’dır. Yaşar, sevdiği kız nedeniyle babasının düşmanı olan Rahim Ağa’nın yanında çalışmaktadır. Bu Ali’nin kabul edeceği bir durum değildir. Bu nedenle köye döner dönmez Yaşar’ı acımasızca döver. Tek tesellisi kısa süre sonra oğlunun askere gidecek olmasıdır. Bu sırada köyde de işler yolunda gitmemektedir. Köylüler, verimli tarlaları kullanamaz, üstelik ağır vergiler nedeniyle gelen tahsildarlara ellerindeki avuçlarındakini vermek zorunda kalırlar. Ülkede de durum farklı değildir. 1950 seçimleri yapılmış, Demokrat Parti iktidar olmuştur. Köylülerin o çok beklediği Toprak Kanunu da çıkmıştır. Ancak kanun köylünün istediği gibi değildir. Son dayanaklarını da kaybeden köylü, Bıdık Ahmet liderliğinde başkaldırır. Jandarma, başta olmak üzere kendilerine karşı olan herkesle silahlı çatışmaya girerler. Bununla yetinmeyen köylü Rahim Ağa’nın çiftliğini de basar. Böylece kendilerine zulmeden herkesle savaşa girmiş olurlar. Başkaldırının neticesinde başta Bıdık Ahmet olmak üzere pek çok köylü ölür. Kalanların bir kısmı hapse girmek zorunda kalır. Ancak on sekiz kişilik köylü Ahır Dağı’na çıkarak çete olur.

ziyade, bireyin mücadelesine dayanmaktadır. Bu yönüyle dönem içerisinde yer alan toplumcu gerçekçi yazarların eserlerinden ayrılmaktadır. Romanın tarihsel bağlamı, Demokrat Parti'nin seçimleri kazandığı yıl olarak görülmektedir. Hikâye, Urla'ya bağlı tütün tarlalarında geçmekte, anlatıya tanrısal bakış açısı hâkim olmaktadır.

Dönemin bir diğer romancısı Cengiz Tuncer, Denizli'nin Buldan ilçesinde dünyaya gelmiş ve edebiyat dünyasına üçü roman olmak üzere beş eser kazandırmıştır. Bu dönem içerisinde yer alan tek romanı *Hacizli Toprak*, 1959 yılında yayımlanmış olup, okuyucuyu Karaahmetli Köyü'nün içerisine taşımaktadır. Romanın zalim figürü Mastan Ağa'dır.

Mastan Ağa, köylüleri haraca bağlamaktadır. Borç para verdiği köylülerden paralarını olmayacak zamanlarda istemekte, veremeyenlerin tarlalarına haciz yoluyla el koymaktadır. Ancak Hasan isimli genç bir köylü, Mastan Ağa'nın yaptıklarına dayanamaz ve ona karşı çıkar, başkaldırır. Mastan Ağa ise bu durumu hazmedemez. Hasan, sadece kendi için değil tüm köy halkı için çaba göstermektedir. Bu durumdan rahatsız olan Mastan Ağa, silahını eline alıp Hasan'ı öldürmeye gider. Ancak, çıkan arbedede kendisi ölür.

Roman, köylünün emeğini ve mücadelesini ele almaktadır. Lakin çalışkan, becerikli ve atik köylü; sistemin mağduru olarak anlatılmaktadır. Sistem, sömürücü kişiler tarafından kullanılmakta, köylünün hakkı gasp edilmektedir.

Bu dönem içinde Reşat Nuri'nin *Kan Davası*⁹³ adlı romanını da köyü ve köylüyü ele alan romanlar arasında değerlendirmek mümkündür. Roman ilk defa 1955 yılında *Yeni Sabah Gazetesi*'nde tefrika edilmiş, ancak 1962 yılında yayımlanmıştır. Romanda hâkim ve ben anlatıcı bakış açısıyla kaleme alınmıştır. “Kan Davası romanında ana/temel

⁹³Özet: Romanda Ömer karakteri, annesi babası vefat etmiş biri olarak okuyucunun karşısına çıkar. Öğretmen okulunu bitirmesine rağmen, savaşın çıkması nedeniyle teğmen olarak askere giden Ömer, tren istasyonunda karşılaştığı ve kendisi gibi kimsesiz olduğunu düşündüğü kız çocuğu ile duygusal bağ kurar. Savaş dönüşü, kızı gördüğü Bozova'daki tren istasyonuna tekrar uğrar. Gördüğü tanış nedeniyle birkaç gün kalmaya niyetlendiği bu yerde, hayatını kökten değiştirecek kararlar alır. Ömer, Bozova'ya bağlı Aşağı Sazan Köyü'nü ziyaret ettikleri sıra, mebus ve belediye başkanının olduğu bir ekibin eşkıyaların soygununa uğradığı haberini alırlar. Bu olay, onun köyde kalış serüvenini başlatır. Eşkıyaların çocuk olması, Yukarı Sazan Köyü'nden olmalarına rağmen hiçbir köylülerinin onlara sahip çıkmaması ve dahi onları köyden kovması Ömer'in öğretmenlik duygularının kabarmasına neden olur. O, gözden çıkarılmış bu çocuklara sahip çıkmak ister. Bu nedenle Yukarı Sazan Köyü'ne yerleşir. Öğretmen ve çocuk eşkıyalar, köyde çeşitli olaylardan mustarip olur. Romanın sonunda ise Aşağı Sazan Köyü'nü su basması nedeniyle yaşadıkları küçük kıyamette öğretmenin öncülüğünde Yukarı Sazan Köyü sakinlerinin yardım etmesi aralarındaki kan davasının sonlanmasına neden olur.

vaka Cumhuriyet sonrası Türkiye’inde geçmektedir. Bununla birlikte başkişi Ömer’in çocukluk ve gençlik dönemleri zamanda geriye dönüşler yapılarak Cumhuriyet öncesi ve İstiklal Muharebesi yılları da romanın zaman süreci içerisine dâhil edilir” (Kanter, 2008, s. 472). Ana mekân ise Yukarı Sazan ile Aşağı Sazan Köyleridir.

Reşat Nuri; roman, hikâye, gezi yazısı ve tiyatro türünde eserler kaleme almıştır. On dokuz romanın sahibi olan yazar, toplumsal ve bireysel konuları harmanlayarak işlemektedir. “Reşat Nuri mesleği gereği (eğitmen ve Millî Eğitim müfettişi olarak) yaşamı boyunca neredeyse tüm Anadolu’yu karış karış dolaşmıştır. Gözlemci yapısıyla gezdiği yörelerin halkının toplumsal ve kültürel yapısını, bürokrasi ve yöre halkı arasındaki ikilemi çok iyi saptamıştır” (Çavdar, 2007, s. 49). Oğuzhan Karaburgu, yazarın Anadolu ve Anadolu insanını ideolojik bir bakış açısına sapmadan tanıma ve tanıtmaya amacı güttüğünü bunu da romanlarına taşıdığını söylemektedir (2021, s. 29). Bu özellik, Reşat Nuri’yi dönem içerisinde kalem oynatan pek çok yazardan ayırmaktadır.

Yazarın romanlarına dikkatle bakıldığında; dönemler arasında gerçekleşen toplumsal değişim ve dönüşümlerin de yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, *Kan Davası* romanında toplumsal kabullerin ve yapıların bireyler üzerindeki etkisi gözler önüne serilmektedir. Roman dönemin ruhunu yansıtmaya açısından da oldukça önemlidir.

Reşat Nuri, bu romanında modern ilkeler çerçevesinde, doğru yöntemler ve fırsat eşitliği sağlandığında, herkesin eğitilebildiği mesajını vermektedir. Aydın (2017), Reşat Nuri’nin takındığı bu tavrın, o dönem cumhuriyet aydınında var olduğunu söylemektedir. “Ama Reşat Nuri, her cumhuriyet aydını gibi şefkat, sevgi ve iyilikle çocukların ya da şiddet görmüş çocukların eğitilebileceği hususunda çağdaş eğitime çok da aykırı şeyler söylemez. En azından bu konuda, *Kan Davası* romanında olduğu gibi, oldukça iyimser olduğu söylenebilir” (2017, s. 253). Bu iyimser yaklaşım nedeniyle kurguyu, kan davasını sonlandırarak bitirmektedir.

Bu dönem romanlarında dikkat çeken ve romanı etkileyen önemli husus, köylülerin şehirlere çeşitle nedenlerle göç etmesidir. Özellikle 1950’li yıllara gelindiğinde, köylerde çözülme meydana gelmeye başlar. Ancak, çözümlere rağmen nüfusun önemli bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaya devam etmektedir. Bu durumun pek çok nedeni vardır. İlki; şehir yaşamının sunduğu avantajlara rağmen, köylünün geleneksel yapıya ve köyüne olan bağlılığıdır. İkincisi, şehirlerin köylüler için sunduğu imkânların

sınırlarının olmasıdır. Üçüncüsü, gelişim ve dönüşümün köylerde de yaygınlaşmasıdır. Bu sebepler, köylünün evinde kalmasını sağlamaktadır.

Tablo 10: Kentsel, Kırsal ve Toplam Nüfus⁹⁴

Yıllar	*Kentsel Nüfus (10.000+ nüfuslu yerler)	Kentsel Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kırsal Nüfus	Kırsal Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Toplam Nüfus
1940	4.094.033	22.97	13.726.917	77.03	17.820.950
1945	4.375.139	23.28	14.415.035	76.72	18.790.174
1950	4.898.232	23.38	16.048.956	76.62	20.947.188
1955	6.442.088	26.77	17.622.674	73.23	24.064.763
1960	8.204.835	29.56	19.549.985	70.44	27.754.820
1965	10.236.506	32.61	21.154.915	67.39	31.391.421
1970	13.226.129	37.15	22.379.047	62.85	35.605.176
1975	16.706.528	41.42	23.641.191	58.58	40.347.719
NOT: Veriler 10.000+ nüfuslu yerleşim yerleri için kentsel nüfus olarak tanımlanmıştır.					

Tablo incelendiğinde 1940 yılında 4 milyon civarında olan kentsel nüfusun, 1960'lı yıllarda sekiz milyona ulaştığı görülmektedir. Kentleşmenin hızlandığının habercisi olan bu tablo, sanayileşme ve kentleşme arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından da önem taşımaktadır.

Köylülerin topraksız olması, eşrafın ya da köy ağalarının zulmü, tarımda makineleşmenin yaygınlaşması sonucu işsizliğin artması; toplumsal çözülmenin temel sebeplerini oluşturmaktadır.

Tablo 11: Köyü Terk Etme Nedenler (% olarak)⁹⁵

	Erkek	Kadın	Bekâr
Maddi zorluk	47	52	49
Toprak yokluğu	30	13	16
Daha iyi bir gelecek arayışı	8	7	15
Kocasına katılmak için	-	14	-
Diğer (gurbetçiliği sonlandırmak için)	15	14	20
Toplam	100	100	100

⁹⁴ Tablo, Doç. Dr. H. Hilmi Karaboran'ın *Dünya ve Türkiye'de Gecekondu Sorunu- Gecekondu, Slamlar, Bidonevler* başlıklı çalışmasından alınmıştır.

⁹⁵ Tablo, Kemal Karpat'ın *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm (Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme)* isimli eserinden alınmıştır.

Hızlı kentleşme, çarpık yerleşim yerlerinin kurulmasına neden olmuş, büyük şehirleri dev bir gecekondu haline getirmiştir. Sabri Çakır, çalışmasında gecekonduyu yaratan göçün sebepleri olarak şunları sıralamaktadır:

“Nüfusun hızla artması, tarımın büyük ölçüde makineleşmesiyle işgücünün kırsal bölgelerden kentlere kayması, sanayileşmenin plansızlığı, toprağın bölünmesi, verimin azalması ve yetersizliği, ölçülü toprak reformunun yapılmaması, hazine arazilerinin iyi değerlendirilmemesi, doğal olayların sıklığı, bunlara karşı önceden önlem alma olanağının bulunmayışı, konut sorununa bütüncül bir yaklaşımla çözüm getirilememesi; konut kiralının yasal bir düzene sokulamaması, kırsal alanlarda sağlık, beslenme, eğitim, ulaşım ve bu gibi olanakların yetersizliği, dengesizliği, denetimsizliği, İş olanaklarının sadece kent merkezlerinde kurulan fabrikalar ve devlet kurumlarınca sağlanması, kent plan ve programlarının çağın koşullarına uygun olmaması, halkın bilgi, görgü, kültür gibi değer yargılarını yükselten kurumların kırsal bölgelerde bulunmaması ve böylece kentsel yaşamın özendirici bir nitelik ve nicelik taşıması vb. nedenler, Doğu ve Güneydoğu’da çözümlenemeyen siyasal içerikli anarşik olaylar, psikolojik baskı, şiddet, yoksulluk, mesleksizlik, eğitimsizlik vb. gecekondu sorunun doğmasına, gelişmesine yol açan temel sorunlarımızdır” (2007, s. 33).

Köylü, umudunu yitirdiğinde şehre göç etmeye başlamıştır. Köylünün göç etmesini kolaylaştıran en önemli faktör köy yollarının yapılmasıdır. Bu sayede köy-şehir arasındaki bağlantı kolay kurulmuştur⁹⁶ “1955-1960 arası Türkiye’nin ekonomik yapılanması, politika ile halk arasındaki ilişkiler, ekonomik kalkınmanın sloganı haline gelen ‘dinamik tarım, dinamik sanayi, dinamik politikacı’ gibi sloganlar, bütün hayata kalkınma enerjisi aşılarlar” (Narlı, 2007, s. 50). Ancak yaratılan hedefler, köyde altyapı ve istihdam oluşturmak yerine, köyden kente doğru göç dalgasını tetiklemiştir. Köylerden büyük şehirlere –özellikle İstanbul’a olan– göç, şehirlerin köyleşmesi sorununu ortaya çıkarmıştır.

“... İstanbullularda ve İstanbul’a gelenlerde memnuniyetsizlik meydana getirir. Kara Trenlerle, kamyonlarla gelenlerin İstanbul’un sokaklarına sefalet ve pislik getirdikleri düşünülür. Bu ‘yorganlılar’ anlamayan, bilmeyen, yerlere tüküren, kaba saba insanlardır. Hükümet tez elden bu göçü durdurmalıdır. Fakat bu ‘ayı, yarma, yabani adamlar’ için İstanbul, ekmek kapısı, zanaat kapısı, medeniyet kapısıdır” (Narlı, 2007, s. 50).

Yusuf Ziya Bahadın, “Emekçi” gazetesinin birinci sayısındaki yazısında da aynı ifadeyi kullanır. Yazar, otuz beş yıl sonra doğduğu köye gittiğinde yaşadığı hayal kırıklığını anlatmaktadır. Köydeki erkeklerin büyük şehirlere özellikle İstanbul ve Ankara’ya

⁹⁶ Tek parti yönetiminin demiryollarına ağırlık vermesinin aksine, Demokrat Parti iktidarının ulaşım faaliyetleri içerisinde en fazla üzerinde durduğu ve bütçeden pay ayırdığı yol yapım faaliyetleri karayolları olmuştur. Çiftçilerin, köy dışı çevreyle ilişkilerini arttırarak, şehirle ve şehir ürünleriyle yakından tanışması, yetiştirdiği ürünlerini şehre götürebilmesi ve ülke içerisinde tarım ürünlerinin dolaşımının artması, büyük ölçüde bu yeni yapılan karayolları sayesinde gerçekleşmiştir. Bu konu hakkında detaylı bilgi için Nadir Kurtoglu’nun ilgili eserine bakılmalıdır.

çalışmak için gittiklerini söyler. Büyük şehirlerde, onlara “yorganlılar” denildiğini de ifade etmektedir.

“Köyde iş yoktu. Belli bir mevsimde, belli bir sürede ölürcesine çalışıyor, işini bitiriyordu. Amelelik, küfecilik yapacaklardı Ankara’da. İçlerinde kapıcı olmak isteyenler de vardı. Ama kapıcılık bir ‘lüks’ işti. Kolay değildi bulmak. ‘Yorganlılar’ deniliyordu büyük şehirlerde bunlara. Şehrin estetiğini bozuyorlardı! Ana caddelerde dolaşmamalıydı, otobüse binmemelilerdi. Belediyelerin yasaları böyle istiyordu. Sinema, tiyatro, gazinocular bu bakımdan rahattılar oralar yorganlılara göre değildi” (Bahadınlı, 1964, s. 3).

Türk romanında köylülerin yoğun göç ettiği ve edebiyatta da derin izler bırakan bölgelerden biri Çukurova’dır. Tevfik Çavdar, bu coğrafya için “Çukurova bir göç diyarıdır” (2007, s. 78) ifadesini kullanmaktadır. Çavdar’ın değerlendirmesine göre, “İstanbul için ‘taşı toprağı altındır’ derler ama bu söz Çukurova için daha fazla geçerlidir” (2007, s. 78) çünkü Çukurova, bereketli toprakları ve sahip olduğu ekonomik yapısıyla önemli bir merkezdir.

Edebî eser, dilden ve gönülden dökülen kelimelerin bir araya geldiği sanatsal ve estetik bir alan olmakla birlikte, aynı zamanda tarihe ve topluma tanıklık eden bir hafızadır. “İnsanın en başat eylemlerinden olan edebiyat, bir anlamda insanın yeryüzündeki yürüyüşünün önemli tanıklarından sayılabilir” (Ayver, 2006, s. 11). Köyden kente göçen bireylerin yürüyüşlerinin, adımlarının yankısını edebiyatta görmek mümkündür. Bu yürüyüş, romana yeni konuların kapılarını aralayarak işçi romanının büyüyüp gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Demokrat Parti Döneminde köy romanından farklı bir çizgi izleyen bir diğer roman türü işçi romanlarıdır. “1923-1950 arasında roman ve öykü işçi sınıfına gereğince yönelememiştir. Bunda hiç kuşkusuz işçi sınıfının gerek sayıca gerekse bilinç açısından fazla bir varlık gösterememesinin rolü var. Türkiye o yıllarda daha çok tarıma ağırlık veren bir ekonomi politikası izlemiştir” (Oktay, 1993, s. 130). Ahmet Oktay’ın tespitin benzerini Fethi Naci de dile getirmiştir. O da tarım ülkesi olunması ve sanayileşmede geri kalınması nedeniyle işçi kavramının çok geç bir dönemde anlam kazandığını ifade eder (2019, s. XXXII). Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* adlı eseri bu roman türünün en bilinenleri arasındadır. Esasında Orhan Kemal’in pek çok romanı bu küçük işçilerin hikâyesini konu edinmektedir.

Sosyolojik hadiseler yeni bir sosyolojik hadiseyi tetikleyebilmektedirler. Köydeki işsizlik, göçü tetiklerken, göç; köylünün topluma yabancılaşmasına neden olmaktadır. Sosyolojik ve psikolojik bir hadise olan bireyin toplum içerisinde yalnızlaşması, dönemin eserlerinde kendine yer bulur. “Köylü işçilerin” şehirde kabul görmemeleri, yabancılaşma

yaşamaları, şehre ait olamamaları; tepe gibi olan sorunların dağ haline gelmesine neden olur. Bu durum, bir yandan da kentlerde hızlı bir dönüşüm sürecini başlatır.

Büyük şehirlerde artan yapılaşma, yıkılan ve yeniden yapılan binalar özellikle İstanbul'u bir şantiyeye çevirir. Anadolu'dan gelen yoksul insanların çoğu bu inşaatlarda çalışırlar. "Otuz liraya yükselen yevmiyeler, bu insanları açlıktan koruduğu gibi, başlarını sokacakları mekân arayışına götürür" (Narlı, 2007, s. 50). Çarpık kentleşmenin aslını oluşturan sorun da budur. Hızlı kalkınmak niyetinde olan birey ve toplum; mekân, kültür, eğitim gibi birçok alanda bozulmaya başlamaktadır. Şehre göç eden birey, tekrar dönmeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle de devletten gizli arazilere evler inşa etmeye başlar. "Bu insanlar gündüzleri çalışıp geceleri bu araziler üzerine barakalar inşa ederler. Yetkililer zaman zaman bu kaçak barakaları yıksalar da bir gecekondü gerçeğinin oluşmasını engelleyemezler" (Narlı, 2007, s. 11). Bu durum şehirdeki konut sorununu derinleştirmektedir. Gecekondular zamanla yoksul şehirlilerin barınma ihtiyacını karşılayan yapılar haline gelmektedirler. Bu süreçte, kentleşmenin getirdiği problemler yalnızca yapısal dönüşümle sınırlı kalmaz; oluşan yeni toplumsal yapı içinde birey, kimlik arayışına sürüklenir.

Toplumun ben demekten bile imtina ettiği bir dönemde; biz diyerek yola çıkan yazarlar, öznenin toplum içindeki durumuna, konumuna kayıtsız kalamaz. Gerçeklik sadece köye dayanmaz. Halkın olduğu her yerde kimi zaman sokakta, fabrikada, evde kimi zaman işçi, kapıcı, öğretmen, kaymakam olarak sosyal hayatta ortaya çıkar. Hakikati anlatmak; doğayı, tarihi, sosyokültürel mirası dile getirmektir. 1950-1960 dönemi içerisinde köy gerçekliğinin dışında başka hakikatleri ortaya koyan yazarlar bulunmaktadır. "1950-1960 yıllarının değişik konularda romanlar yazan gerçekçi yazarlar olarak da Tarık Dursun K., Kemal Bekir, Oktay Akbal, Tarık Buğra, Aziz Nesin, Attila İlhan ve Cengiz Dağcı gösterilebilir" (Önertoy, 1984, s. 91). Bu yazarlar, dönemin sosyal, tarihî ve kültürel yapısını eserlerinde ele alarak, gerçekçi Türk romanının gelişmesine katkı sağlamaktadırlar.

Attila İlhan dönem içerisinde yazdıklarıyla öne çıkan yazarlar arasındadır. "Romanlarında kent insanların sorunlarına, yaşayışlarına eğilen yazar, ilk romanına Türkiye ve benzeri geçiş toplumlarında gençlik, ordu, aydınlar gibi ara tabakaların etkileyici roller oynadıklarından söz edip köy romanları yazılmaya başlandığı sırada kendisinin bu insanlarla ilgileneceğini belirterek başlıyor" (Önertoy, 1984, s. 156). Yazar

bu dönem içerisinde *Sokaktaki Adam* (1953) ve *Zenciler Birbirine Benzemez* (1954) isimli iki roman kaleme alır. “Sokaktaki Adam’da toplumsal ve bireysel anlamda iflas etmiş bir delikanlı vardır. Anlayışlı duyarlı, fakat kötümser. Kendisinin de dediği gibi, ‘Neyi istemediğini bilmekte, fakat neyi istediğini bilmemektedir’ ” (Önertoy, 1984, s. 157). Yazarın bir diğer romanı *Zenciler Birbirine Benzemez*’de de benzer meseleler etrafında olay örgüsü gerçekleşmektedir. “Gurbet’i, yurt dışında yaşayan insanlarımızın dramı ancak 60’tan bu yana Avrupa’ya, özellikle Almanya’ya işçi göçünden sonra edebiyatımızda ele alınırken, Attilâ İlhan 1952 yılında bu konuyu işlemek cesaretini gösterir” (Aytaç, 2016, s. 123-124).

Bu dönemde romanlar kaleme alan bir diğer isim Cengiz Dağcı’dır. Yazar, 1920 yılında Kırım’da dünyaya gelmiştir. Yazarın romanlarına bakıldığında, Kırım Türklerinin çektiği zorluklar ve eziyetlerin anlatıldığı görülmektedir. Anadolu coğrafyası dışında yaşayan Türklerin meselelerini anlattığı için diğer yazarlardan ayrılmaktadır.

Yazar, 1950-1960 yılları arasında üç roman kaleme alır. *Korkunç Yıllar* (1956)’da Ruslar’ın Türkler’e yaptığı işkenceler, *Yurdunu Kaybeden Adam* (1957)’de yurdunu kaybeden bir adamın vatanını tekrar kazanmak için çektiği çileler, *Onlar da İnsandı* (1958)’de Rus askerlerinin Kırım köyüne girdikten sonra yaşananlar anlatılmaktadır.

Dönem içerisinde psikolojik romanlara rastlamak da mümkündür. Bu romanlar, bireyin iç dünyasına, psikolojik çatışmalarına ve varoluşsal sancılara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, Yusuf Atılgan’ın *Aylak Adam* (1959) isimli eseri, modern bireyin toplum içindeki konumunu sorgulatan bir anlatıya sahiptir. Aynı dönemde, Peyami Safa da *Yalnızız* (1951) romanında, bireyin yalnızlığına eğilen bir anlatı oluşturmuştur. Oktay Akbal ise *Garipler Sokağı* (1950) ve *Suçumuz İnsan Olmak* (1957) eserlerinde bireyin kendini arayışını ele almıştır.

Dönemde bireysel duygu ve düşüncelerin dile getirildiği eserler de yayımlanmıştır. Kerime Nadir; *Posta Güvercini* (1950), *Ruh Gurbetinde* (1952), *Pervane* (1953), *Son Hıçkırık* (1955), *Esir Kuş* (1956), *Kırık Hayat* (1957), *Aşk Bekliyor* (1959), *Gümüş Selvi* (1960), *Boş Yuva* (1960) isimlerinde dokuz eserinde aşk temasına ağırlık vermektedir. Abdülhak Şinasi Hisar; *Ali Nizami Bey’in Alafrangalığı* (1952)’nde Ali Nizami Bey’in servetini kaybettikten sonra yaşadığı dönüşüm anlatılmaktadır.

Bu dönem içerisinde tarihî romanlara rastlamak da mümkündür. “(...) değişen dünya içinde yaşanan olayların da esasen yerleşmiş bir tarih zevkine sahip yazarlarımızı, tarihimiz üzerinde düşünmeğe ve araştırmalar yapmağa sevk etmiş olması ile de tarih romanlarının sayısında önemli artışlar meydana gelmiştir” (Okur, 2002, s. 89). Kemal Tahir, Cengiz Dağcı, Attila İlhan gibi yazarlar tarihî romanlar kaleme almıştır. Bu dönemde kaleme aldıkları pek çok toplum gerçeğini yansıtan eser, aynı zamanda tarihî roman niteliği de taşımaktadır.

Bütün bu tespitler neticesinde 1950-1960 yılları arasındaki Türk romanına siyasi-toplumsal pek çok mesele yansımıştır. Yazarlar, dönemin getirdiği konjonktürel yapıyı eserlerine işlemiş, var olan tarihsel, toplumsal ve siyasi gerçekleri estetize edilmiş bir şekilde kurgulamışlardır.

Sonuç olarak roman; yazılmaya başlandığı andan itibaren toplumun sesine kayıtsız kalmamıştır. Bu tür, toplumun sesi hatta kimi zaman çığlıkları olmuştur. Yazarların meydana getirdiği eserler şüphesiz bireyin ve bireyin oluşturduğu toplumun kimsesi haline gelmiştir. Burada bahsi geçen “kimse” meselesi oldukça derindir. Toplumlar, tarihin birçok döneminde zulme, haksızlığa, yolsuzluğa maruz kalmışlar, ezilmişlerdir. Seslerini devlet yönetimi dâhil olmak üzere kimseye duyuramamışlardır. Lakin şair ve yazarlar kimsesiz kalan toplumun kimsesi olma görevini seve seve üstlenmişlerdir. Bu seslerden birini köylüler oluşturmaktadır. 1950-1960 arası dönemde de toplumun en büyük bölümünü oluşturan köylüleri en iyi anlayan ve anlatan da yazarlar olmuştur.

İlk toplumcu yazarların Anadolu’ya dışarıdan, birey odaklı bir bakış getirdiği görülmekle birlikte, 1950’lerin yazarlarının Anadolu’yu içeriden bir gözle ele aldıkları görülmektedir. Bu yeni nesil yazarlar, dönemlerine uygun dil ve üslupla, coğrafyanın en güncel toplumsal temalarını işleyerek eserlerini kaleme almışlardır (Türkeş, 2001, s. 227). Köyün içeriden anlatılması noktası da bu nedenle öne çıkmaktadır. Bunun da en önemli sebebi köyün, yazarların evi olmasıdır.

Devlet ve toplum yapısında meydana gelen gelişmeler romanlar üzerinde etkili olmuştur. Köy enstitülerinin kurulması, bu enstitülerden mezun olan öğrencilerin köyü dert edinip onları anlatan eserler meydana getirmesi, Türk yazın tarihi açısından önemli bir dönemeç olmuştur. Köy, tüm gerçekliği ile romanda yer almaya başlamıştır. “Türk yazını kendi kırsalını ancak 1950’den sonra tanımıştır. Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Talip Apaydın ve Makal bu doğrultunun temel taşlarıdır. Anadolu köylüsü

yoksuldu; taşlı, verimsiz tarlasından başka bir geliri ve işi yoktur” (Çavdar, 2007, s. 90). Köylü, her adımında haksızlığı taşımakta, sırtına yüklenen kamburlarla yol almaya çalışmaktadır. Yokluk içerisinde, kimsesizliğinin diyetini ödemektedir.

Bununla birlikte tarımda makineleşmeye geçilmiş, ardından toplum çözülmeye başlamıştır. Çözümle birlikte köyden kente göç eden köylüler, kentlerde dönüşüme ve değişime neden olmuşlardır. Bu durum romanlarda yeni temaların ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır. Dönem içerisinde köy ve işçi gerçekliğinin yanı sıra toplumsal gerçekliğe bağlı çeşitli temalar da romanlarda yer almıştır.



BEŞİNCİ BÖLÜM

5. DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ TÜRK ROMANINDA KÖYCÜ SÖYLEM

“Güzel bir köy bu bizim memleket”⁹⁷

Dil, “Duyguların, düşüncelerin, duygu ya da muhayyel olanın ifade edilmesini sağlayan algoritmaya sahip aracı bir araçtır. Toplumsal duyuşun göstergesi olan dil, bünyesinde pek çok söylemsel ifadeyi barındırır” (Saussure, 1998, s. 39). Söylem, belirli bir düşünce yapısını ve dünya görüşünü yansıtan bir dil oluşturmaktadır. Bu nedenle; köy yaşamını, köylüyü anlatan, onları ön plana çıkaran köycü söylem de toplumsal gerçekliğin bir uzantısı olarak köyü görünür kılmayı amaçlamaktadır. “Köycü söylemin temelini sanayileşme ve kentleşme oluşturmaktaydı. Daha öncesi de var olan bu söylemde sanayi devriminin bu karşıtlığı çok büyük ölçüde hızlandırdığı, kesinleştirdiği ve bu nedenle kent-kır karşıtlığının giderek çoğalmasına neden olmaktadır” (Kurt, 2003, s. 32). Bununla birlikte, köyün zorluklarını ve köylülerin karşılarına çıkan adaletsizlikleri odak noktası haline getiren bir anlatı oluşturan dönem edebiyatı, köylüyü sade yaşam süren bir figür olarak değil aynı zamanda bireysel yahut kolektif olarak bu düzene direnç geliştiren kimseler olarak da okuyucuya aktarmaktadır. Bu durum, yazarların üstlendikleri anlatı sorumluluğu ile de ilgilidir.

Demokrat Parti Dönemi’nde, köylüyü ele alan yazarlara bakıldığında şu soru akla gelmektedir: Yazarlar doğru olduğunu düşündüğü şeyleri mi söylüyor yoksa gerçekten doğru olan şeyi mi? Michael Foucault’dan hareketle yazarların “parrhesiastes” bir tavır takındığını söylemek mümkündür. Peki, kimdir bu parrhesiastesler? Michael Foucault öznel bir yargıya başvurarak “Bence parrhesiastes doğru olan şeyi söyler; zira o şeyin doğru olduğunu bilir ve o şeyin doğru olduğunu bilmesi, o şeyin gerçekten de doğru olmasından kaynaklanır. Parrhesiastes sadece dürüst olmakla ve düşüncenin ne olduğunu söylemekle kalmaz. Aynı zamanda onun düşüncesi hakikattir” (Foucault, 2021, s. 77) diyerek açıklamaktadır. Erken Cumhuriyet Dönemi’nde yazarlar için durum böyle değildir. Onlar olmasını hayal ettikleri köy üzerinden düşüncelerini paylaşmaktadırlar. Ancak, gerçeklerin idrakine varıldığında artık düşünce önemini kaybetmektedir. Salt gerçeklik, yazarların önüne serilmektedir. Aşikâr olandan kaçamayan yazarlar, hakikati

⁹⁷ Tahir, Kemal (2016). *Sağırdere*. İstanbul: İthaki Yayınları. s. 70

kurgularında yeniden şekillendirmektedirler. Demokrat Parti Dönemi yazarlarının bir kısmı tam da bu noktada Parrhesiastes bir tutum sergilerler.

Demokrat Parti Dönemi Türk romanı, özellikle köy ve köylü temalarının öne çıktığı, köycü söylemin belirginleştiği bir dönem olarak göze çarpmaktadır. 1950 yılında iktidar olan Demokrat Parti'nin, köylülerin kalkınmasına yönelik geliştirdiği politikaları, köylülerin toplumsal değişimine neden olmuş, bu değişimler pek çok olguyu beraberinde getirmiştir.

Demokrat Parti'nin iktidarı toplumsal yapının yanında kültürel hayatı da etkilemektedir. Bu dönemde köylüler, romanın merkezi haline gelmiş, bunun üzerinden söylem gerçekleştirilmiştir. Köylüyü romanın odağı haline getiren eserler geleneksel yapının yanı sıra modernleşme süreçlerini de konu edinmiştir. Demokrat Parti Dönemi, tarımsal üretimde modernleşmenin ve ideolojinin ön plana çıktığı bir süreçtir.

Sınıf farkının oluşturduğu mağduriyetler, bu mağduriyetler sonucunda meydana gelen çatışmalar toplumun, içerisinde bulunduğu gerçeklerin yansıtılmasını sağlamıştır. Bu dönemde var olan köycü söylem, edebiyatın toplumsal işlevini ön plana çıkarmış, romanları birer sosyolojik belge haline getirmiştir.

Dönem içerisinde köycü söylemin yer aldığı romanlara bakıldığında yazarların söylemlerinde ideolojik eğilimlerinin belirgin şekilde etkili olduğu da gözlemlenmektedir. Özellikle sosyalist gerçekçi çizgide eserler veren yazarlar, köy yaşamını ve köylü sorunlarını ele alırken, ideolojinin etkisiyle sınıfsal çatışmaları, eşitsizlikleri ön plana çıkarma eğilimindedir. Fakir Baykurt, Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Samim Kocagöz, Reşat Nuri Güntekin, Sunullah Arısoy, Refik Erduran, İlhan Tarus, Cevdet Kudret Solok bu bakışla köye eğilmektedirler.

5.1. Romanlarda Köy ve Köylü İmgesi

5.1.1. Köy İmaji

Türk edebiyatında köy, toplumsal ve kültürel bir olgu olarak yazarların farklı bakış açılarıyla işlediği önemli bir temadır. Salt bir mekân olmaktan ziyade, yazarların dünya görüşünü, dönemin ideolojik dinamiklerinin yansıdığı bir alan olarak da göze çarpmaktadır. Kayahan Özgül, “Bir insan tipinin; sosyal, kültürel ve ekonomik şartlarının oluşturduğu bir bütünün sembolüdür. Dolayısıyla ‘tarım toplumu’ şartlarının geçerli olduğu her yer köy romanı için benzer malzemeler verebilir” (Özgül, 1997, s. 6-7)

ifadesini kullanarak köy kavramının roman içerisindeki anlamını genişletmiştir. Köycü söyleme göre de köy, coğrafi sınırlar ile belirlenmemektedir. O, aynı zamanda kültürel değerlerle de şekillenmektedir.

Bu noktada köyün fiziksel özellikleri, coğrafi konumu ve doğal çevresi hakkındaki tasvirler köyün ve yazarın söyleminin anlaşılması bakımından önemlidir. Yazarın, yaşadığı çevreyi/köyü anlatması onu gerçekçi öğelerle donatmasını olanaklı kılmaktadır. Tasvirler hem köyü okuyucuya tanıtmakta hem de yazarın sahip olduğu gerçekçi olguların anlaşılmasını sağlamaktadır. Bütün bunlara ek olarak köye dair anlatılar, köyün hem toplumsal dinamiklerinin ve sakinlerinin yaşam tarzlarının anlaşılmasını detaylandırmakta hem de köycü söylemin temel yapı taşını oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, dönemin henüz başında yazılan romanlara bakıldığında köy romantizminin devam ettiği de görülmektedir. Bunun örneklerinden biri Orhan Hançerlioğlu'nun *Karanlık Dünya* isimli eseridir.

Orhan Hançerlioğlu'nun *Karanlık Dünya* isimli eserinde Çaldere Köyü şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Çaldere köyünde güneş batarken geniş yapraklı incir ağaçlarının dallarını koyu bir kırmızı kaplar. Yeşille kırmızının birleşmesinden doğan bu renk yağmuru gözleri kamaştırır. Sazların arasından süzülen dere, köyün dört saat uzağındaki ırmağa karışmak için dümdüz ova üstünde mavi bir şerit gibi uzanır” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 16). Yazar bu coğrafi tasvirin ardından köyün içerisinde yer alan telaşı da anlatır.

“Renkler birbirine karışarak koyulaştığı, ortalık lâcivert bir tülle gizlendiği zaman hazin bir ezan sesi köyün beyaz minaresinden dalga dalga yayılmaya başlar. Heybeleri sırtlarında orakları omuzlarında yorgun argın insanlar evlerine dönerler. Küçük idare kandilleri ateş böcekleri gibi birer birer parıldar ve köyün delikanlıları basık tavanlı toprak kahvelerde dört kol altmış altı oynamak üzere toplanırlar” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 16).

Tasvirlerdeki dikkat çekici unsur, yazarın köyü idealize edilmiş bir çerçevede ele almasıdır. Bu yaklaşım, dönemin genel söylem eğilimleriyle örtüşmemektedir. Dönemin roman anlayışı, köy ve köylüyü daha gerçekçi hatta çoğunlukla eleştirel bir bakış açısıyla ele alma yönündedir. Döneme uygun söylem tarzına İlhan Tarus'un romanında rastlamak mümkündür.

İlhan Tarus *Yeşilkaya Savcısı* romanında Kirazlı Köyü şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Kirazlı köyü, ovanın üstüne seyrek seyrek serpilmiş, alçacık, yarı yıkık kulübelere meydana gelmiş bir yer. Bir evden ötekine gitmek için hiç değilse beş yüz altı yüz adım yol tepmek lazımdı. Karakolu yok. Muhtarı bile bulamadık” (Tarus, 1955, s. 103).

Yapılan bu tasvir, köyün dağınık bir yapısı olduğunu, dış dünya ile ilişkisinin çok da iyi olmadığını göstermektedir. Yazar, köyün fakirliğini somutlaştırmak adına köy evi tasviri de yapmaktadır. “Zifiri karanlıktı. Tek odadan ibaretti burası... Penceresi yoktu. Tepedeki delik isten kararmış camiyle, ancak ölü bir ışık sızmasına izin veriyordu içeriye” (Tarus, 1955, s. 104). Bu karanlık, küçük ve sıkışık ev, köydeki yaşam olanaklarının ne kadar zayıf olduğunu ve halkın yoksul halde bırakıldığını ortaya koymaktadır. Aynı yıl kaleme alınan *Yağmur Duası* isimli eserde ise köye dışardan bir göz tarafından bakılmakta ve bu bakış açısı eleştirel bir mahiyet taşımaktadır.

Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* isimli romanında şehirde yaşayan gazeteci Ferhat Gürz, savaş esnasında bulunduğu köyleri tekrar ziyaret etmek isteyen Herr Mayer ile Anadolu köylerine doğru bir yolculuğa çıkar. Bu yolculuk esnasında gördüğü köyleri tasvire girişir. Ancak bu tasvirler kasvetli ve karanlık bir hava taşımaktadır. “Arkaya yaslanıp etrafı seyretmeğe, daha doğrusu bön bön etrafa bakmağa başladım. Zira yolunu şaşırmış bir medeniyet damarı gibi uzanan şosenin sağında ve solunda insan gözünün dikkatine layık hiçbir şey yoktu. İntizamsız fasılalarla bir iki kilometre açığından geçtiğimiz köyler toprakla aynı renkte, silik şeylerdi” (Erduran, 1954, s. 29). Yazarın, romandaki köylere dair bu söylemi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun *Yaban* isimli eserindeki söylemiyle paralellik göstermektedir. Köy tüm çirkinliği ile kahramanın gözlerinin önüne serilmektedir. Kahraman, bu tiksinti uyandırıcı ve medeniyetin uğramadığı mekâna kendisini oldukça uzak hissetmektedir. Üstelik bu uzaklık, aydın karakterin köy ile oluşturamadığı bağın eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

Romandaki aydın karakter, yolculuğu esnasında gördüğü köyleri kendi ideolojik ve entelektüel bakış açısıyla değerlendirmektedir. O, köyü gelişimden yoksun, hayat içerisinde silikleşen bir alan olarak yorumlar. Bu aslında yazarın bakış açısını da yansıtmaktadır. Herr Mayer’in “Bakalım köyleriniz ne âlemde?” (Erduran, 1954, s. 34) sorusuna verdiği yanıt bu yorumu pekiştirir niteliktedir. “Bütün merak ettiğiniz oysa ben size söyleyivereyim de boşuna yorulmayalım. Köylerimiz tabiatın kendilerini ortasına oturttuğu susuz, ağaçsız, verimsiz, berbat bir âlemde...” (Erduran, 1954, s. 34). Ferhat Gürz, köyü kasvetli, karanlık, umutsuz ve böylesine olumsuz ifadelerle betimlerken, kendince şehirde bulunmayan tüm olumsuz özellikleri köye yüklemiş olur. “Çamurla sıvalı iğri büğrü evleri, renksizliği ve intizamsızlığıyla Pınarlı çok çirkin bir köydü. İnsan emeğine ihtiyaç göstermeden topraktan kendi kendine çıkmış hissini veriyor, yamacın

üstünde bir ur gibi duruyor” (Erduran, 1964, s. 52). Bu olumsuz tavır sadece köyün genel görünüşü ile ilgili değildir. Köy evleri de oldukça karamsar bir bakış açısıyla anlatılır. “İlk evlerin yanına gelince durdum. Çoğu bir tek oda ve bir ahırdan müteşekkildi. Duvarlarında bir, azamî iki küçük pencere vardı ve görünürdeki pencerelerden hiçbiri camlı değildi. Yalnız burnuma ekşi ve küflü bir koku çarptı” (Erduran, 1954, s. 52). Aydın üzerinden yazarın kullandığı bu söylem, romantize edilmiş köy hayatının aksine, köyü düzensizlik, yoksulluk ile özdeşleştirmektedir. Anlatılan bu köy, modernleşen ve güzelleşen şehre karşı bir tavırla ele alınmaktadır. Ancak romanın sonlarına doğru, Ferhat’ın köye bakış açısı değişir. “Son gördüğümde kasvetli durgunluğu ve ümitsizliği ile ruhumu sıkkan bu vadi, şimdi hayat dolu bir faaliyet sahnesiydi” (Erduran, 1954, s. 132). Kalkınmasına ön ayak olduğu köydeki değişimler, köyü daha güzel görmesini sağlamaktadır. Değişen köy ve köylü, değişen vizyona neden olacaktır. “Modern bir alet kullanmak insanı değiştiriyor! diye düşündüm. Demek ki Pınarlı’nın bengin yüzlü, durgun bakışlı erkeklerinin her birine böyle bir iş verebilirsek, Hayrı’nin zekâsı onların da gözlerin de parlayacak” (Erduran, 1954, s. 136-137). Reşat Nuri Güntekin de köyü dışarıdan bir gözle, köyün içerisinden olmayan bir bakışla anlatmaktadır.

Kan Davası romanında öğretmen Ömer, Yukarı Sazan ve Aşağı Sazan Köylerini gözlemlerine dayanarak anlatmaktadır. Ancak köyler hakkındaki bilgileri kimi zaman köylülerden öğrenmekte, bu nedenle de taraflı bir yoruma maruz kalmaktadır. “Eşkîya bunlardan namusludur. Meşeli ilçemizde Yukarı Sazan diye lanetleme bir dağ başı köyü vardır. Asırlardan beri, mübalağâ sanmayın, asırlardan beri, Bozova’nın bir belâsı ve yüz karasıdır... Eşkîya, katil, kaçakçı, serseri ne çıkarsa hep oradan çıkar” (Güntekin, 1982, s. 43). Yukarı Sazan Köyü için kullanılan bu ithamlar, onun dışlanmışlığını ve ötekileşmesini göstermektedir. Özellikle “Eşkîya bile bunlardan namusludur...” (Güntekin, 1982, s. 43) ifadesi köydeki ahlaki yozlaşmanın anlatılması noktasında oldukça çarpıcıdır. Üstelik Aşağı Sazan Köyü’nün öğretmeninin ifadeleri de bu durumu vurgular niteliktedir. O, “Hangi hoca, hangi insana benzeyen insan barınabilir ki orada?” (Güntekin, 1982, s. 46) diye sormaktadır. “Adı köydür ama kartal yuvası gibi uğursuz bir yerdir orası... Bir yara ki en yaşlıların bile hatırlayamadıkları zamanlardan beri işler, durur. Fakat asıl sıkıntısını biz çekeriz... ‘Biz’ diyorsam, zavallı, suçsuz, günahsız Aşağı Sazan...” (Güntekin, 1982, s. 46). Öğretmenin, bu tasviri Yukarı Sazan Köyü’nün sadece kendi köylülerini değil, komşu köyleri de olumsuz etkilediğini göstermektedir. Ancak

Aşağı Sazan Köyü'nün öğretmeni, köy için tamamen farklı bir tasvire başvurur. "Toprağımız çok iyidir, ahalimiz çok çalışkandır. Uslu ve namuslu insanlardır. Hatta yakında kazaya tahvil edilmesi için ciddi teşebbüsler vardır" (Güntekin, 1982, s. 46). Yazarın köyleri böyle birbirine zıt tasvirler etrafında sunması sadece coğrafi farklılıkları vermek için değildir. O, aynı zamanda farklılıkların toplumsal olduğunu da anlatmaktadır. Böylece, toplum yapısındaki zıtlıklar derinleşmekte, yaşanılan çatışmalara zemin hazırlanmaktadır. Yukarı Sazan'ın fakirliğine karşı Aşağı Sazan, "(...) zengin ve uyanık bir köydür. Hatta küçük meydanın ortasına, başını bir düşman toprağına bakar gibi dağa çevirmiş bir Gazi heykelciği dikmişler ve ayrıca da meydan da üç, beş dükkânlı bir çarşının sonundaki nahiye müdürlüğü binasına kadar yetmiş, seksen metrelik bir oyuncak asfalt yapmışlardır" (Güntekin, 1982, s. 51). Öyle ki zenginlikleri gösterişe dönüşmüş şekildedir.

Öğretmenin gözlemlerinden ya da duyduklarına dayanarak oluşturduğu kanaatler, köy dinamiklerini ve köylülerin gündelik yaşamını tam anlamıyla kavramasını engellemektedir. Öğretmende köylü olmamasının getirdiği bir mesafe mevcuttur. Bu mesafe, meseleyi doğrudan deneyimlemek yerine, yorumlar ve duyulanlar üzerinden şekillendirmesine yol açmaktadır. Bu durum, köyü ideolojik ve fikrî eğilimlerine uygun biçimde algılayarak belirli ön yargılar geliştirmesine neden olmaktadır. Köyü haricî gözle anlatan bir diğer roman *Karapürçek*'tir.

M. Sunullah Arısoy'un kaleme aldığı *Karapürçek* isimli romanda köyün, dağ köyü olması hasebiyle yaban kaldığı söylenmektedir. "Nihayet, netice itibariyle bu dağ köyüdür. Yani değil mi, daha yaban kalmıştır, efendim?" (Arısoy, 1972, s. 8). Yazar, bu ifadeleri kullanarak köyün dış dünyadan kopukluğunu ön plana çıkarmaktadır. Bu aynı zamanda dönem içerisinde modernleşen köylerden biri olmadığını da göstermektedir. *Karapürçek* isimli bu köyün "(...) havasına suyuna diyecek yokmuş. Ama ne de olsa köylük yermiş. Bu yıl mahsulü iyiymiş. Çevredeki köylerin en iyisi, en büyüğü *Karapürçek*miş" (Arısoy, 1972, s. 22) şeklindeki tasvirinde de köyün ne kadar bereketli olursa olsun "köy olma" halinden çıkamayacağı vurgulanmaktadır. *Karapürçek* 160 haneli büyükçe bir köydür. "Köyün ardındaki yamaçta çamlar vardı. Uzayıp gidiyordu. Hemen yanı inadına çıplaktı. Çıplak yamaç 'ben önceden böyle değildim!' diyordu" (Arısoy, 1972, s. 34). Yazar, toplumsal eleştirilerinden birini bu anlatı üzerinden yapmaktadır. Doğanın tahrip edilişi ve insanın doğayla mücadelesine dikkat çekmektedir.

Geçmiş zamana yönelik “vardı”, “ben önceden böyle değildim” ifadeleri durumu örneklendirmektedir.

Ötelerin Çocukları romanında Elif’in köyünden bahsedilmektedir. Bu köy; “Çatalkaya köyü bir dağ tepesine kurulmuştu. Ona doğru tırmanılırken önce mezarlığa varılırdı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 74) şeklinde tasvir edilmektedir. Dağ üzerine kurulmuş olması, köyü dış dünyadan izole etmektedir. “Batıya doğru iki dağ aralığından ta uzaklarda deniz görünüyordu. İşte bundan dolayı köyün hemen hemen bütün pencereleri batıya bakardı. Köyün karadan kasabaya yolu yoktu. Köy yoksulluk kadar çıplak ve soğuktu. Ona girerken bir kara bahtlılığa, bir haksızlığın içine girilmekte olduğu sanılırdı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 76) ifadesi köylülerin yaşadığı zorlukları ve köyün ne denli yoksul olduğunu betimlemektedir. Köyün hem bir dağ tepesine konumlanmış olması hem de kasabaya giden bir yolunun bulunmaması onu, çevresinden ve daha gelişmiş bireylerden ayırmaktadır. Romanda köy, yoksulluğa atıf yapılarak soğuk ve çıplak şeklinde tasvir edilmektedir. Yazar, romanda yer alan “Köyden biraz uzaklaşınca, çevrenin hele deniz kıyısının güzelliği, insana ‘Bu cennetin ortasında bu köy, bu cehennem parçası ne arıyor?’ diye düşündürürdü” (Kabağağaçlı, 1981, s. 76) ifadesinde doğal çevrenin güzelliği karşısında köylünün içerisinde bulunduğu hazin yaşam koşullarına dikkat çekmektedir. Bu ifadenin geri planında toplumsal eleştiri de bulunmaktadır. Zengin ve güzel bir coğrafya içerisinde yaşamının her zaman iyi olacağı manasına gelmemektedir. Aksine, var olan toplumsal düzeydeki kimi ihmalkârlıklar nedeniyle köy geri kalabilmekte, pek çok şeyden mahrum olabilmektedir. Yazarın ideolojisi düşünüldüğünde, köyün tasviri sadece konumunun verdiği bir yer olarak değil, sosyal eşitsizliklerin ve ihmallerin var olduğu bir mekân olduğunu da göstermektedir. Sosyalist bakış açısına sahip yazarlar, köyün tasvirini köycü söylem çerçevesinde köy yaşamının çektiği zorluklarla yan yana getirmektedir.

Kemal Tahir, *Körduman* isimli eserinde köyle ilgili betimlemelere yoğunlaşmaz. Tasvirleri daha sade ve kısa tutar. “Burada bir değirmen yıkığı, çoktandır ölü gömülmeleyen bir mezarlık, iki servi ağacıyla birisi kurumuş iki söğüt vardır. Suların birleştiği dirsek küçük bir göle benzer. Yamören delikanlıları arada bir çukurda dinamitle balık avlar” (Tahir, 2019, s. 46) ifadesinde yazarın köyü anlatmaya dair derdinin olmadığı görülmektedir. Onun meselesi köylüdür. Asıl anlatılması gereken de odur. Ancak burada

yer alan asıl sebebin, Kemal Tahir'in köyü derin betimlemelere başvuracak kadar tanımadığı gerçeğidir.

Cengiz Tuncer, *Hacizli Toprak* isimli romanında Kemal Tahir'de olduğu gibi köyü fiziksel tasvirlerle pek fazla başvurmadan anlatmaktadır.

“Dağ aralarına, ovaya yerleşmiş kırk pare köy vardı Kesikbel'de. Kimi Buldana bağlıydı, kimi Güneye, kimi Alaşehir. Yine de buralara herkes Kesikbel köyleri derdi. Adetleri, kaderleri, korkuları, sevgileri hep birbirine benzerdi. Çokluk oturdukları köyün adını söylemezler, «Kesikbel deniz» derler, çıkarlardı. Kesikbel sanki kırk parçaya bölünmüş bir koca köydü” (Tuncer, 1960, s. 5).

Yazarın, köyle ilgili ifade ettiği detaylar, kurgu içerisinde yaşanılacak olaylara dair ipuçları vermektedir. Bu detaylardan biri köyün isminin nereden geldiği ile ilgilidir. “Bundan 70-80 sene evvel geçmiş bir olaydır bu. Ama sanki daha bu sabah olmuş, Gün ağarmadan evvel olmuş, gibi en ince noktasına kadar bilinir. Sanırsınız ki yeni doğmuş, çocuklar bile bu olayın şahididirler. Karaahmet bu köye adını vermiştir” (Tuncer, 1960, s. 14). Karaahmet, köylünün hakkını padişaha karşı savunan bir köylüdür. Bir vakit sonra eşkiya olan Karaahmet, bir pusuyla öldürülür. O günden beri de ismi destanlaşır.

Romanda bahsi geçen bu detaylı ön bilgiler ile okuyucu kurgu ile duygusal bağ kurmaktadır. Köyün sahip olduğu sosyal dinamiklerin nedenlerinin temel noktasının anlaşılması ve okuyucunun tarafsızlığının artmasına olanak sağlamaktadır. Yazar, fiziksel tasvirler üzerinde yoğunlaşmaz, böylece vermek istediği olay örgüsünü kolayca okuyucuya sunabilmektedir.

Yaşar Kemal'e gelindiğinde ise işler değişmektedir. Yaşar Kemal, köylüyü köyün merkezine konumlandırmaktadır. Bu nedenle de tasvirleri detaylı yapmaktadır.

Yaşar Kemal, aynı zamanda köyün coğrafi şartlarını anlatırken bireylere etkisinden de söz etmektedir. Yazar, *İnce Memed I* romanının hemen ilk satırlarından itibaren detaylı tasvirlerle yer vermektedir. Coğrafyanın anlaşılması açısından girişte verilen bu bilgilendirme, okuyucuyu karakterlerin yaşayacağı zorluklara hazırlamaktadır.

“Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurova'nın bükleri başlar. Örölmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık! Biraz daha içeri, bir taraftan Aavarzaya, bir taraftan Osmaniyeyi geçip İslahiyeye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kokar” (Kemal, 2016, s. 9).

Geniş bir coğrafyanın anlatımı bu cümleler, Değirmenoluk Köyü'nü de kapsamaktadır. “Değirmenoluk köyü Dikenlidüzündeki köylerin en büyüğüdür. Abdi Ağa da bu köyde oturur. Köy, düzlüğün gündeğusuna düşer. Kayalığın dibindedir. Kayalar mordur.

Üstlerini sütbeyaz, yeşile çalan, gümüşü, türlü renkte lekeler örtmüştür” (Kemal, 2016, s. 10). Bu betimlemede Abdi Ağa’nın varlığından bahsedilmesi, onun romandaki konumuna da işaret etmektedir. Köyün büyüklüğü ve ağanın burada yaşaması köyün sıradan bir yer olmadığını göstermektedir.

Yaşar Kemal’in *İnce Memed I* romanının hemen başında yer alan bu tasvirler sadece romanın atmosferini oluşturmak için yer almaz. O; isyan eden, başkaldıran bireyi güçlendiren, onu zorluklara hazırlayan bir işleve de sahiptir. Bu çetin doğa koşulları, Memed’i dirayet sahibi yapmaktadır.

“Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir. Kıraç toprakta büyüdü. Binbir bela... Boy atamadı. Omuzları, bacakları gelişmedi. Kolları, bacakları kuru birer ağaç gibiydi. Kupkuru. Avurdu avurduna geçmişti. Yüzü esmerdi. Gün yanığı esmeri... Ona şöyle alıcı gözle bakınca o meşeler mutlak akla gelirdi. Kısa, küt... Toprağa meşe gibi sağlam yapışmış. Her bir yanı sert, keskin” (Kemal, 2016, s. 63).

Coğrafyanın sunduğu kısıtlı imkânlar, yalnızca köylünün yaşamını zorlaştırmakla kalmayıp aynı zamanda onların fiziksel yapısını da şekillendirmektedir. Bu da çevrenin insan üzerindeki dönüştürücü etkisini göstermektedir.

Talip Apaydın *Sarı Traktör* isimli romanında ise Özeler Köyü’nü doğa ile birlikte tasvir etmektedir. “Koca boşluğun altına bozkır boyunca tarlalar serilmişti. Ufuklara kadar her taraf tarlaydı. Tek bir ağaç görünmezdi buralarda. Hiçbir yeşillik yoktu” (Apaydın, 1983, s. 11). Bu tasvirler Yaşar Kemal’den farklı olarak kısa ve yalın tutulmuştur. Derinlikli betimlemelere sahip değildir. Ancak kurgu boyunca köyün betimlendiği pek çok satıra rastlamak mümkündür. Köy betimlemelerinin kurgunun pek çok yerine yayılması köyün atmosferinin okuyucuya sık sık hatırlatılmasını sağlar. Böylece okuyucu, her yeni betimlemede zihninde köye ait oluşturduğu tabloyu tamamlar. “Güneş, az önce doğmuştu. Bu saatte tarlalar daha bir geniş görünüyordu. Sabah alacasında Yüksekkaş kocaman bir Davut gibi bomboştu. Gökyüzü alabildiğine acıktı. Durup çevreyi seyretmek geliyordu insanın içinden” (Apaydın, 1983, s. 19). Bu anlatımda, anlatıcının köy ile kurduğu bağ görülmektedir.

Apaydın, *Yarbükü* isimli eserinde de doğa unsurlarının dâhil olduğu tasvirlerle yer verir. “Her yıl çeltik ekilir ve iyi mahsul alınırdı. Gölge yapmasın diye tarlaların içinde ağaç yetiştirilmezdi. Çeltik yaz, altı ay su içinde kaldığından zati söğütle kavaktan başka ağaç dayanmazdı buralara. Vâdinin iki kıyısını çepçevre kuşatan tepelerden, kayalıklardan bakınca sıra sıra, yemyeşil maşalaları görünürdü” (Apaydın, 1968, s. 15). Topraktan dilediğince verim alınabilmesi adına yapılan işlerin detaylarına da yer

verilmiştir. Gölge yapmaması adına tarlalarda ağaç yetiştirilmemesi bunun örnekleri arasındadır. Apaydın, yarattığı köyleri canlı betimlemelerle okuyucuya sunmaktadır. Böylece, köyün bir mekân olarak sadece arka planı oluşturmadığı, kişileri ve durumları meydana getiren özneler haline geldiği okuyucuya verilmektedir. *Yarbükü* romanında köye dair pek çok anlatıma rastlamak mümkündür.

“Yol Dar Boğazdaki kayalığın hemen dibinden geçiyordu. Yüksek granit kayalar burada devrilecekmiş gibi dururlardı. Vahşi bir hali vardı burada doğanın. Irmağın çağlıtı iki yandaki duvar gibi dik kayalara çarpıp duruyordu. Vadinin iyice darlaştığı yerde kayalar nerdeyse ırmağın içinden başlıyorlar, birden dikleşiyorlardı. Her zaman ıslak, esintili olurdu buranın havası” (Apaydın, 1968, s. 23).

Yazar, köye dair gerçeklik algısını pekiştirmek adına görsel ve işitsel öğelerden yararlanmıştı. Bu sayede okuyucu, romanın hakikati anlattığından şüphe duymayacaktır. Ayrıca, yazarın bizatihi köy kökenli oluşu, bu tasvirlerin gerçekliğini arttırmıştır.

Yazarlar, köycü söylem ışığında köyleri hem coğrafi hem de toplumsal dinamiklerin merkezi olarak ele almışlardır. Kemal Tahir, sade ve öz tasvirlerle köye odaklanırken, Yaşar Kemal, detaylı coğrafi betimlemelere başvurur. Bu betimlemeler üzerinden de köylülerin yaşadığı sorunlar okuyucuya hissettirilmeye çalışılır. Talip Apaydın’ın romanlarında köy, doğa unsurları ile iç içe resmedilirken, Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* ve Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* eserlerinden hareketle köyün geri kalmışlığı ve toplumsal dışlanmışlığı vurgulanmaktadır. Reşat Nuri Güntekin’in eserinde ise köyler arasındaki zıtlıklar verilerek toplumsal farklılıklar derinleştirilmektedir. Sonuç olarak bu yazarlar, köyü anlatırken köylülerin modernleşme karşısındaki dirençlerini, feodal yapının köylü üzerindeki baskısını ve yoksullukla mücadelesini dile getirmek için araç olduğu görülmektedir. Dönem romanlarında köylerin tasvirlerine dikkat edildiğinde, yazarların sosyalist eğilimlerinden dolayı eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri ön plana çıkaran bir söyleme başvurduğu anlaşılmaktadır.

5.1.2. Köylü İmajı

Köycü söylemde, köylünün anlatımı sadece bir yaşam tasviri olarak yer almaz. Aynı zamanda dönemin sosyokültürel yapısını gözler önüne seren bir yapı işlevi görmektedir. Bu nedenle yazarların ele aldıkları köylü, toplumun küçük canlı yapısının sunulması açısından önem taşımaktadır. Dönem romanlarına bakıldığında idealize edilmiş köylü imgesi yerine, gerçekliğin acımasızca okuyucuya verildiği, köyün tüm gerçekliğiyle harmanlanan karmaşık bir yapının ögesi olarak öne çıktığı görülmektedir.

Peki, köylü sadece köyünde yaşayan birey midir? Kayahan Özgül bunu etkili bir anlatımla ifade eder:

“Büyük şehirlerdeki gecekondusunda tavuk besleyen, kapıcı dairesinde saksıya soğan diken, hattâ Almanya’da geçirdiği yirmi yılın sonunda bile şalvarını çıkarmayan köy insanımızı düşününce, bu sorunun cevabını vermek kolaylaşıyor. Köylülük, köyde kazanılsa dahi, onu korumak için köye ihtiyaç yok. Bu sebeple, aslolan mekân ve coğrafyadan çok, insan ve gelenek içinde kemikleşen kişiliğidir” (Özgül, 1997, s. 7).

Bu ifadeden yola çıkarak çalışmamıza sadece köyde yaşayan köylüleri değil, kasabada yahut şehirde var olan köylüler de dâhil edilmiştir.

Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanında kaymakamın ağzından Anadolu insanı şu ifadelerle tanımlanmaktadır: “Şu Anadolu insanı, misafirperver, asil, kahraman, yoksul, yiğit... Şu Anadolu’nun kutsal insanları. Bunlara hizmet etmek büyük şeref... Ahırlarda hayvanlarıyla onlar gibi yatmak, onlar gibi yemek... Onlar gibi sineklere yenmek... Onlar gibi... Onlara hizmet etmek ne şeref...” (Kemal, 2022a, s. 18-19). Kaymakam, geldiği kasabada güzel karşılanır. Bunun heyecanı ile ağalara “Bize Anadoluyu cehennem gibi tanıtmışlardı. Halbuki... Şimdi şu insanların her biri kardeşlerim, babam gibi... Eşraf mı? Ben eşrafı canavar, haydut bilirdim... Şu beyler mi eşraf? Anadolu’nun eşrafı dedikleri bu efendiler mi? Allah aşkınıza bunlar mı?” (Kemal, 2022a, s. 20-21) diyerek beklediğinin tam aksine bir durumla karşılaştığını belirtir. Halkın gerilik içinde olmasını ise devlet tarafından ihmal edilmesine bağlar. “Bakmamışlar efendim, bakmıyorlar Anadoluya... Bakmamışlar. İşte bu aziz insanların yurdu gerilik içinde, pislik içinde çalkalanıyor” (Kemal, 2022a, s. 19). Bu ifadeler hem siyasi paradigmaya hem de bu paradigmanın uygulanmasında rol oynayan aktörlere yönelik bir eleştiri niteliği taşımaktadır. Okçuoğlu, ifadelerini şu sözlerle devam ettirir: “İlk zamanlar bir köye gitmiştim. Gece cibinliği gerdim. Bir de baktım köyde kıyamet koptu. Bütün köylüler, çoluk çocuk, ihtiyar hasta toplanmışlar dört bir yanıma, cibinliğe bakıyorlar. Onlara cibinliğin faydalarını anlattım. Şimdi hepsi cibinlikte yatıyor, sivrisinekten korunuyorlar” (Kemal, 2022a, s. 29-30). Okçuoğlu köylünün, içerisinde olduğu eğitimsizliği ve yoksulluğu ile apaçık eğlenmekte, bu cümleleri kahkahayla gülerek söylemektedir. Romanda eşrafın dilinden anlatılan köy, kendiliğinden yeterli bilgiye sahip olmayan bir yer olarak verilmektedir. Yazarın ideolojiden hareketle, örtülü olarak köylüyü pasif alıcı ve kendi başına yeterli olmayan bir topluluk olarak konumlandırmakta; bu bağlamda modern bilginin onlara dışarıdan gelmesi gerektiği

mesajı verilmektedir. O dönem, köylünün içerisinde olduğu hazin durum şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Var efendim. Ölüm var. Hayat seviyesi çok düşük. Görseniz yaşayışlarını, bunlar bütün bütün niçin ölmüyorlar dersiniz. Yaşamaları mucize. Evleri bataklığın üstüne, kamışlardan, sazlardan yapılmıştır. Altından sular kaynar. Hayvanlarıyla birlikte burada, yalnız yağsız bulgur yiyerek, yaşarlar efendim. Yalnız bulgur ve ekmek. Bir de baharda ot yerler. Kaynatıp yerler. En büyük gıdaları ekşi ayrandır. Yaşamaları mucize zaten” (Kemal, 2022a, s. 22).

Köylünün böylesi bir zavallılık içerisinde yeterli pratiği sağlayamayacağı görülmektedir. Yazar, köylülerin içerisinde olduğu durumu çarpıcı ifadelerle dile getirmektedir. Köylünün hayatta kalma mücadelesini aktarırken gerçekçi unsurlardan yararlanmakta, toplumun sosyal eleştirisini yapmaktadır. Yaşar Kemal, köylülerin “yokluğunu” *İnce Memed I* romanında da vurgulamaktadır.

Yaşar Kemal’in *İnce Memed I* isimli romanında İnce Memed Abdi Ağa’yı yakalamak için Aktozlu Köyü’nde Hüseyin Ağa’nın kapısına dayanır. Abdi Ağa’nın evden çıkmaması yüzünden evi yakmak zorunda kalırlar. Ancak kısa sürede yangın diğer köy evlerine de sıçrar. Memed evsiz kalan köylüye üzülmemektedir. Ancak Recep Çavuş köylünün bu durumdan etkilenmeyeceğini düşünmektedir. Ona göre köylünün “Zaten bir şeyleri yoktu. Evleri de olmayıversin ne çıkar. Onların durumunu hiçbir şey değiştiremez. Her zaman oldukları gibidirler” (Kemal, 2014 s. 278). Bilindiği üzere ev, bireyler için temel ihtiyaçlardan biridir. Yaşamını idame ettirmek isteyen bireyler “ev” denilen bir çatının altında sadece fiziksel bir varlığa değil, aidiyet duyacağı bir alana da ihtiyaç duymaktadır. Böylesi bir ihtiyacın yokluğunun bile hissedilmeyecek olması köylülerin aciziyet içerisinde olduğunu göstermektedir.

Yazar bir diğer romanı *Ortadirek*’te ise köylüyü dürüst kimseler olarak anlatmaktadır. Öyle ki, Çukurova’ya çalışmaya gitmeden önce ağadan aldıklarını, dönüşte mutlaka eksiksiz olarak ağanın eline saymaktadırlar. “Adil Efendi önce kafasında ölçer biçer, inanmazsa sorar soruşturur. Sonra da insan başına bir şeyler verir. Sarı deftere yazar. Bilir ki millet Çukurovadan dönünce, bir ölüm kalım olmamışsa bir tanesi köyden, topluluktan tezikip başını alıp gitmemişse sarı deftere yazılılar eksiksiz avucunun içindedir. İşte Çukurova böylesine güvenli, böylesine sağlamdır” (Kemal, 2022b, s. 24-25). Ancak, romanın kötü karakterinden olan ağa, köylü için “ ‘Siz ne laftan anlamaz küçük adamlarsınız,’ diye tekrar başladı. ‘Ve de sizde beyin yerine toprak var. Ve de ot bitmez kıraç toprak. Altı üstü köylü milleti değil mi? Uçkurundan başka bir şey düşünmez’ ” (Kemal, 2022b, s. 57) ifadelerini kullanır. Ağanın bu söylemi, köylüyü

bütün özellikleri aynı bir stereotipe indirgemekte, köylülerin başkaldırısını bireysel farklılıklarını göz ardı eden bir genelleme aracı hâline getirmektedir.

Yaşar Kemal'in köylüler için oluşturduğu söylem; köylülerin iyi, güzel; ama yoksulluk içerisinde olduklarına yöneliktir. Bununla ideolojik ve ekonomik sistemin eleştirisi yapılmaktadır. Yaşar Kemal'i hem köylülerin sahip olduğu insani ve vicdani duyguları yüceltmekte hem de maruz kaldıkları/bırakıldıkları yoksulluğu okuyucunun önüne sermektedir.

Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli eserinde ise köylüyü kurnaz kişiler olarak vermektedir. İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan hemşerilerinin fabrikasına iş görüşmesine giderler. Ancak kapıda kendileri gibi iş bekleyen yığınla insan yer almaktadır. Onların aralarından sıyrılmak, içeriye daha hızlı girebilmek için bekçiye sigara vermeye çalışırlar. Rüşvet sayılabilecek bu ikramı kabul etmeyen bekçi sert çıkar. Bu duruma İflahsızın Yusuf şaşır. Yol yordam bilmemelerini köylü olmalarına bağlar. “-Huylanma Efendi, dedi. Huylanma. Köylüyüz de hani, bilemedik. Adet, usul böyle belledik . . .” (Kemal, 1972, s. 43). İflahsızın Yusuf ile Pehlivan Ali fabrikadaki işlerinden kovulunca onlara daha önce taşeron tarafından yapılan iş teklifi için yanlarına giderler. Onları uzaktan gören taşeron, hangi hesapla geldiklerini düşünmeye başlar. Ona göre “Köylü açığözlülüğüyle kim bilir ne hesapları vardı?” (Kemal, 1972, s. 102). Orhan Kemal'in bu romanında yer alan köylüler tutunamayan insanlardır. Şehrin çalışma koşulları içerisinde yok olan, yaşamlarını yitiren bireylerdir. Bu duruma köycü söylem üzerinden bakıldığında, Orhan Kemal'in hiç bilmediği köyü olumlu özelliklerle özdeşleştirdiği görülmektedir. Onun, büyük bir karmaşanın ve yapaylığın hâkim olduğu yere gelen köylüleri tutunamayan bireyler olarak yaratması, köylülerin şehirdeki kültürle çatışmasını temellendirme noktasında önem taşımaktadır.

Ötelerin Çocukları romanında Çatalköyü sakinlerinin “(...) hepsi de sert yapıydı, çünkü o katı yamaçlardan ellerindeki tarihin ilk çağlarından kalma aletlerle yeygi çıkarmak, taştan süt sağmaya kalkışmak gibiydi. Köyde şişman olarak Danacıların Hanife bir de Karakız'ın en büyük ablası Zehra vardı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 76). Bu tasvir, köylülerin sert yapılarının; yaşadıkları zorlu coğrafya ve emek gerektiren yaşam koşullarıyla şekillendiğini vurgulamaktadır. Köylüler, doğayla ve coğrafyanın sunduğu zorluklarla mücadele ederken, bu çetin koşullar onların fiziksel dayanırlıklarını arttırmış, karakterlerine sertlik katmıştır. Bununla birlikte, köy sakinlerinin geçim kaynakları az

miktarda tarla ve hayvandan oluşmaktadır. “Köyün bütün işi gücü birkaç karış tarla, birkaç keçi, inek ve tavuğu yaşatmaktan ibaretti. Burçak erince biçilir, dövülür, savrulur, el değirmeninde öğütülür, ondan sonra kış gelirdi. O zaman da eğer varsa istif edilmiş tezekler, ya da dağdan kesilip taşınan çalılar yakılırdı” (Kabaağaçlı, 1981, s. 75). Geleneksel yöntemlerle varlığını idame ettirmeye çalışan köylüler, sınırlı kaynaklarla hayatta kalma çabası içerisindeydiler.

Talip Apaydın ise dönem içerisinde yazdığı iki romanında da köylünün hem çalışma koşullarına hem de çalışma şekillerine detaylıca yer vermektedir. *Yarbükü* romanında Remzi çeltik tarlasını sulayabilmek için köylüsü Osman’dan yardım istemeye gider. Köylülerin tarlaları dip dibedir, suyun kullanımı bu nedenle sorun yaratmaktadır. Verimli tarlalara sahip olmasına rağmen yetersiz sulama yüzünden istenilen verim alınamaz. Bu nedenle de diğer köylülere gidip suyun tedarikli kullanılmasına dair konuşma yapmak zorunda kalır. Bu konuşmalar esnasında yazar, okuyucuya köylülerin çalışma şartlarına dair ifadeler yer verir. “Maşalanın kıyısında arka arkaya yürüdüler. Çeltik tarlaları her zaman çamur içinde olduğundan ikisinin de bacakları dizlerine kadar sıvalıydı. Yalın ayaktılar. Buralarda akşamlara kadar bu kılıkta çalışılırdı” (Apaydın, 1968, s. 8). Apaydın, *Yarbükü* köylüsünün zalim olmalarından da bahsetmektedir. “Sorma oğul, dedi Aliosman ağa. Bu bizim Yarbükü’nün adamı gibi kudümsüz adam olmaz. Ellerinden gelse hep geverleri açıp arkı hep kendi tarlalarına akıtacaklar. Millette yol düzel kalmadı be? Ne büyük tanıyan var ne küçük... Tövbe tövbe, Allahsız millet yapmaz yahu” (Apaydın, 1968, s. 13). Onlar köylülerine yardım etmek yerine, köylüleriyle dalga geçmeyi seçmişlerdir. Romanda köylüye dair bir ifade de Haydar’ın ağzından dile gelmektedir. O, hapiste yaşadıklarını anlatırken “Ben boş durmağa alışkın değilim efendim, köylüyüm ben. Çalışmadan duramam. Toprak kazdırın bana, taş taşıtın” (Apaydın, 1968, s. 73) ifadelerini, hapisteki yetkili kişilere kullandığını söyler. Bu ifadeler, köylünün çalışmaya olan bağlılığını, emek ve üretmek üzerine var oluşunu ortaya koymaktadır. Dönemin köylülerinin çalışmaya olan isteklerinin anlaşılması noktasında önem taşımaktadır.

Orhan Kemal ve Talip Apaydın’ın köylüleri, çalışma hayatlarının içerisinde tasvir edilmektedirler. Bu tasvirler, köylülerin yaşadıkları sorunları vermekle kalmaz, aynı zamanda eleştirel bir bakış açısı da sunarlar. Böylece, okuyucuya karşı köylünün çalışkanlığı ön plana çıkartılırken, çalışma koşulları bir sorun olarak sunulur ve

okuyucunun çözüm üretmesi isteğine dair hissiyat uyandırılır. Yazarların söylemlerindeki bu tavır; esere hem edebî derinlik katmaktadır hem de toplumsal bilinçlenmeye katkı sunmaktadır. Bu iki yazar, sosyalist ve toplumcu gerçekçi ideolojilerinin bir yansıması olarak köylüleri yalnızca estetik bir tasvirin ötesinde, toplumsal sorunlara dikkat çekmek için kullanır. Bu nedenle de yazar, köylünün emeğini derin anlatımlarla okuyucuya verir.

M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek* ve Fahri Erdinç'in *Alinin Biri* isimli eserlerinde köylüye dair anlatımlar dönemin köycü söyleminin izlerini taşıyor niteliktedir. M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek* isimli romanında köylü somut gerçekliğe bağlı bireylerdir. “Bizim köylü gözüyle görmeden, eliyle tutmadan, yani söylediğiniz gerçekleşmeden, lâfına pek kulak asmıyor. İlle görecektir onu, tutacak. Bakacak ki yararlı olabilir. Tamam!” (Arısoy, 1972, s. 155). Fahri Erdinç, *Alinin Biri* isimli romanında ise köylünün dayanıklı olduğuna değinmektedir. Ali, hapisten çıkmıştır. Yayan bir şekilde köyünün yoluna düşer. Ancak bir süre sonra şiddetli yağmura yakalanır. Ciddi şekilde hastalanır. Onu bulan çoban, adamın önce köylü olduğunu düşünür. Ancak daha sonra “Hoş, köylü kısmı bir ıslanmayınca ölmez” (Erdinç, 2007, s. 22) diyerek bu fikrinden vazgeçer. Köylünün dayanıklı olarak anlatılması, köycü söylem üzerinden yazarların köylüye atfettikleri özellikleri yansıtmaktadır.

Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli romanında ise köylüler kızdıkları zaman ne konuşacaklarını bilmeyen, öfkelerine hâkim olamayan kişiler olarak anlatılmaktadırlar. “Allahın toprağına nankörlük olmaz, dedi Serder. Kısır mısır ama, geçimimiz o yüzden. Bakma sen, biz köylüyüz kızdık mı lafımızı bilmeyiz” (Tuncer, 1960, s. 21). Kurgu incelendiğinde köylülerin yardımsever insanlar olduğu görülmektedir. Üstelik zor durumda kalan arkadaşlarına o istemese de ellerinden geldiğince yardımcı olmaktadır. “Köylü kendi arasında Hasan'ın Mastan'a olan borcunun yarısını toplamıştı. Hasan bu parayı almağa yanaşmıyordu. Ama sonunda yemin billah derken Hasan yola geldi. Hasan'ın Mastan'a 160 lira borcu kalmıştı. Mahsulden sonra ödenecekti” (Tuncer, 1960, s. 29). Köylü, sadece kendi halkına değil tanımadıkları insanlara da yardım etmeye çalışır. Bu duruma en iyi örnek, birbirini seven iki gencin kaçıp köyde saklanmaları ve bunu, köylülerin birkaçının fark etmesi üzerine onlara çeşitli yardımlarda bulunmalarınıdır.

Bu dönem romanlarına bakıldığında haricî gözlerin köye geldiği yahut köylüyü gözlemlediği görülmektedir. Belirli ön yargılarla köylüleri yorumlayan kahramanlar,

zihinlerinde kategorize ettiklerinden farklı bir durumla karşılaşmaktadırlar. Orhan Hançerlioğlu, *Karanlık Dünya* isimli eserinde köylülerin nasıl bireyler olduklarına dair ifadeleri, kasabada yaşayan ve memurluk yapan insanlar üzerinden verilmektedir. Köylülere dair ilk veri, görünümünün aksine oldukça zengin olduklarına dair düşüncedir. Kasaba halkı elektrik olmadığı için ilkel yöntemlerle aydınlanmaktadır. Bu duruma çare bulmak isteyen başta Hâkim Ahmet olmak üzere, kasaba memurları harekete geçerler. Ancak belediyenin bütçesi bunu karşılayamaz, bu nedenle paranın köylülerden gönüllü toplanmasına karar verilir. Köylülere meseleyi anlatmak ve onlardan yardım talep etmek için köylere ziyaretler düzenlenir. Bu ziyaretlerin birinde köylülerin zenginliğinden bahsedilir. “Siz bu köylülerin fakir göründüklerine bakmayın, kerataların her biri altın babasıdır. Çarıklarını eskimesin diye kuşaklarına sokup yalınayak yürürler ama küpleri ağzına kadar doludur” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 13). Memurların ağzından verilen bu ifadeler, köylülere eleştirel bir yaklaşım sunmaktadır. Bununla birlikte köylüler kendileri için yapılmadığını bildiği halde yeniliğe katkıda bulunmaktan da çekinmezler. Hâkim, kasabaya elektrik getirme fikrini kaymakama açtığında alayla karşılaşır. Bu durum onda derin teessür yaratır. Ancak, iş köylüye geldiğinde değişir. “Ahmet vazifesi dolayısıyla gittiği her köyde bu işi anlatmış, onlar da Ahmedî sükunetle dinlemişlerdi. Belki anlamıyorlardı, fakat eğlenmiyorlardı da...” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 23). Üstelik bir de oldukça cömert sayılacak yardımda da bulunmuşlardır. “Köylülerin bu cömertliği Ahmedî büsbütün ateşlemişti” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 23). Ahmet’in köylülerden gördüğü bu tavır, onu köylülere yaklaştırmıştır.

Karanlık Dünya gibi *Yeşilkaya Savcısı*, *Yağmur Duası* ve *Havada Bulut Yok* isimli romanlarda aydınların gözünden köylü anlatılmaktadır.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* isimli romanında, savcının cinayeti çözmek için gittiği köylerin birinden bahsedilirken köy için şu ifadeleri kullanılır:

“Bir de iyi adamlar köylüler?... Bir de konuşkan adamlar? ... İkramlar ettiler bize... Hiç vukuat çıkmamış şimdiye kadar köylerinden... Üzüm üzüm üzüyorlar... Bir hudutlar çizilse de herkes yerini bilse diyorlar... O zaman kavga gürültü kesilecekmış. Yemin billâh ettiler altmış senedir adam öldürme vakası olmamış köylerinde...” (Tarus, 1955, s. 109).

Uzun yıllar herhangi bir suç işlememiş olan bu köylüler övgüyle anılmaktadır. Ancak yazar, yurdun genelinde var olan ve aslında köyün gerçekliğini gözler önüne seren bir durumla da karşılaşmaktadır. Köy muhtarı, zor durumda olan Belviren Köyü’nden bahsetmektedir. “Elbistan topraklarına doğru Belviren diye bir köyümüz vardır... Tüm irezil olmuşlardır... Yokluk, sıtma bitirmiştir köyü... Çabalayıp dururlar fakirler...”

(Tarus, 1955, s. 110) ifadeleri köyün ekonomik olarak zorluklar içerisinde olduğunu ve köylülerin yaşamlarını idame ettirebilmek için mücadele ettiklerini ortaya koymaktadır. Köylüler sadece parasal anlamda yoksunluk çekmezler. Onlar hem eğitim öğretim haklarından hem de sosyal haklardan mahrumdurlar. Köye okul açılmaması ve tek öğretmenle sekiz köy çocuğunun eğitim alması bu noktayı açıklayıcı niteliktedir. “Çocuklar bitişik köye gidip gelirler... Kışın karını, ayazını yerler. Zaten o yüzden değil mi ki, kırılıyorlar hep... On yaşında, boyunlarını büküyor. (...) Sekiz dokuz köyün çocukları birikiyor oraya... Tek öğretmen var... Şuncacık bir çocuk o da...” (Tarus, 1955, s. 110). Bu alıntı, köy yaşamının sosyoekonomik yapısını ve eğitimdeki eşitsizliği gözler önüne sermektedir.

Yağmur Duası isimli romanda da köylü sefalet içerisinde betimlenmektedir. Gelişmemiş, gelişmesine de engel olunmuştur. Köylünün içerisinde bulunduğu bu “yok” halinin ise pek çok sebebi vardır;

“Çünkü tarlayı sürecektir traktör, sulayacak su yok. Sunî gübre yok. Harman makineleri yok. Değirmenleri, ziraat mahsullerinin işlenmesiyle alakalı birçok motorları çevirecek elektrik yok. Köylünün her türlü ihtiyacını kasabadan temin edebilmesi, satacağı şeyleri zamanında ve az masraflı merkezî pazarlara götürebilmesi için yol yok. Sıhhatini koruyacak doktor, kültürünü yükseltecek öğretmen yok” (Erduran, 1954, s. 74).

Köyün, içerisinde bulunduğu yok durumunun çok boyutlu sebepleri bu ifadelerle ortaya konulmaktadır. Yol ve öğretmen gibi toplumsal kalkınmanın öğelerinin yokluğuna dair yapılan vurgu köyün; eğitim ve sağlık alanlarında desteklenmediğini gözler önüne sermektedir. Devletin, sahip çıkan, koruyup kollayan, şefkatli kolları köylüyü sarmamakta bu nedenle köylü yokluk içerisinde çırpınmaktadır.

Cevdet Kudret Solok, *Havada Bulut Yok* isimli romanında Süleyman isimli genç bir öğretmenin Anadolu şehri olan Kayseri’ye gitmesini anlatmaktadır. Süleyman, Kayseri’ye tren ile gider. Yaptığı yolculuk esnasında istasyonlarda köylülere denk gelir. Romanda Süleyman’ın köylülere bakışı ilk burada verilmektedir. “(...) her durakta su, ayran, ekmek satan köylüler, perişan kılıklı kadınlar, yolculardan gazete isteyen köylü çocukları” (Solok, 2012, s. 17). Okuyucuya sunulan köylü yine yokluk, yoksulluk içerisinde.

Yukarıda bahsi geçen romanlarda köycü söylem, toplumsal eleştirinin aracı olarak kendini göstermektedir. Yazarlar, köy ve köylü üzerinden sadece bireyleri değil, toplumsal yapıyı eleştiren bir bakış açısı sunmaktadır. Yazarların başvurdukları bu söylemle, köylerde var olan adaletsiz durumun ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Okuyucu, köylüler ile duygusal bağ oluşturmakta, onların yaşadıkları sorunlarla empati kurmaktadır. Yazarların söylem içerisindeki tutumu, onların değişim ve dönüşüm istediklerinin de göstergesidir. Köylülerden, içinde bulundukları durumdan kurtulmak için çaba göstermeleri de istenmektedir.

Dönem içerisinde pek çok roman kaleme alan Kemal Tahir, köylüyü iç dinamikleri içerisinde olumsuz öğeleri ön plana alacak şekilde eleştirmektedir. Bu romanlarından ilki *Sağırdere* adını taşımaktadır.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* isimli romanında Yamören köylüsü, köyün gençlerinden Mustafa ile Pelvan Vahit'in kendi aralarında yaptıkları konuşmadan öğrenilmektedir. “Yetim bulduklarının üstüne çökerler. Yamören'in adamı bütün alçak...” (Tahir, 2016, s. 34). Fırsatçı ve çıkarıcı olarak tanımlanan Yamören köylüsüyle dair bir diğer ifadeleri köyün baş ağalarından Murat dile getirmektedir: “Bilirim... Biz köylüyüz. Gösterişe ölürüz. Gösterişçiliğimizden ellerin lafına çokça bakarız. Sıkça efeleniriz ama fukara komşumuzdan başkasına gücümüz yetmez” (Tahir, 2016, s. 50). Murat Ağa'nın ifadeleri köylüleri olumsuzlamaktadır. Üstelik sadece bunları dile getirmez. “Yamören'in okulu durduğu yerde yıkıldı. Okulunu bu hale getiren köyden adam gibi adam çıkar mı? Bereket, delikanlılar gurbete gidiyorlar da biraz adamlık öğreniyorlar” (Tahir, 2016, s. 51) ifadeleri köylülerin kendilerini aydınlatmak için var olan kurumlara bile sahip çıkamadıklarını göstermektedir.

Romanda köylünün kurnazlığına da değinilmektedir. “Başımızda bir bela daha var: Kurnazlık... Aklımıza bir şey gelir, ‘Bunu bizden başkası bulamaz’ diye güveniriz. Beş paralık kâr için, beş yüz kuruşluk zarara girmemiz hep kurnazıktan...” (Tahir, 2016, s. 50). Öyle ki yüzbaşı, Yamören köylüsü için “Çarıklı kurmaylar” (Tahir, 2016, s. 51) lakabını takmaktadır. Romanın geneline bakıldığında köylünün cahilliğini vurgulayan pek çok söylemin olduğu görülmektedir. Bunlardan biri Mustafa'nın polisleri Yenişehir'in nerede olduğunu sormayı akıl etmemesi üzerine dile getirilir. “Köylü kısmı neden avanak olur, hey Allah! Neden buncacık şeyi çıkaramaz kendi başına?” (Tahir, 2016, s. 211). Ayrıca köylü, köylüsüne gurbette yardım ediyormuş gibi görünmekte, lakin bunun tam tersini yapmaktadır. Bunun örneğini Hakkıların Hasan vermektedir. Hakkıların Hasan, şehre pek çok defa çalışmak için gitmiştir. Son gitmesinde ardına Mustafa da takılır. Ancak, Mustafa girdiği ilk işten kısa sürede çıkartılır. Şehre ve şehirliye dair herhangi bir bilgisi olmayan Mustafa bu süreçte pek çok zorluk yaşar.

Ancak Hakkıların Hasan, Mustafa'ya yardımcı olmaz. Yazar, bu anlatısıyla şehrin daha çok bireyselleşmeye yönlendirdiğini dolaylı yoldan vurgulamaktadır. Köyde kolektif bir yaşamın getirisi olarak dayanışma görülmektedir. Şehirde ise bu durum kendini bireyselliğe ve rekabete bırakmaktadır.

Körduman romanında ise köylü çocuğun, oyunu bile köylü oyunudur. “Çocuklar iki kedi tutmuşlar, bağıra çağıra, oyuncak bir kağının boyundurulduğuna koşmaya uğraşıyorlardı. Mustafa, ‘Köylü çocuğun oyunu da bir köylülük,’ diye güldü” (Tahir, 2019, s. 32-33). Mustafa'nın gülmesi köye ait olanın sınırlarını ironik bir dille ortaya koymasındandır. Mustafa, köylünün şehirliye göre saf kaçtığını düşünmektedir. İştin kaçmak için söylediği yalanı şehirdeki usta anlamış, ama köydekiler buna kanmıştır. Mustafa'nın bu düşüncesi köyü idealize etmekten uzaktır. O, köylülerin deneyimsizliğini ve cahilliğini eleştirmektedir. Benzer bir eleştiri yazarın *Rahmet Yolları Kesti* isimli eserinde yer almaktadır.

Rahmet Yolları Kesti isimli eserde köylü koşulsuz kabulleri nedeniyle avanak kabul edilmektedir. Köylerindeki dinî liderleri olan Dede'nin kimseye faydası olmadığı halde “Dede gayet iyidir” (Tahir, 2017, s. 103) inanışına sahiptirler. “Oğlum sana ne iyiliği oldu mesela?” (Tahir, 2017, s. 103) sorusuna ise cevap veremezler.

Yazar, romanda köylüyü sefil ve perişan bir halde resmetmektedir. “(...) köylü tekmiş perişan... Şu bizim koca Kızıl Oba'da ekini, zahiresi kendine yeten beş ev var yok... Gerisi, yani altmış üç hanesi kıştan bu yana şart olsun ot otlamakta... Sırf ot ki yağsız yoğurt ayranı bile aramayacaksın. Bizim kuru ot haşlaması yemekten karnımız bozuldu kardaş...” (Tahir, 2017, s. 148). Yazarın, zorluklarla dolu bu hayat tasviri toplumsal eleştiri mahiyeti taşımaktadır. Köylünün tüm imkânsızlıklar içerisinde var olma çabası dönemin sosyoekonomik yapısını da yansıtmaktadır. Sosyoekonomik durumun vurgulandığı bir diğer roman *Yılanların Öcü*'dür.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli romanında köylü, düşlediği hayaller üzerinden anlatılmaktadır. Köylü oldukça fakirdir. Daracık bir evde, herkes iç içe yatmak zorundadır. Haçça, kocası Bayram'a hayallerini anlatırken yaşadıkları zor durumlara değinmektedir. “Herkesin, güzel bir evi olsun isterim! Şöyle selaaaametçe! ... Hiç daraşık çektirmeyen! Her karı kocaya birer oda, her karı kocaya birer duş; duşlara su!... Su olmasa bile ben tekneyle kendim çekerim!..” (Baykurt, 2019, s. 137-138). Bu ifadeler, köylülerin yoksulluğu ve temel ihtiyaçlara duyduğu özlem ve isteği göstermektedir. Duş almanın

bile hayal olduğu bir toplumsal yapıda, köylü yoksulluk nedeniyle pek çok zorluk çekmektedir. Romanda köylünün içerisinde olduğu yokluk hâli, nesnel ögeler üzerinden okuyucuya sunulmaktadır. Irazca, evine gelen misafirine ikram edecek bir çay dahi bulamaz. “Birbirlerine tütün sundular. Bayram içmiyor. Sigara, tütün yok evde. Kara Şâli ölüp gideli çay kahve de bulunmaz. Bardak, kaşık, şekerlik... Kimi kırılmış, kimi yitmişti onca döküntünün içinde. Evde sabahları çay içme göreneği yok. Gelenek değil hiçbiri. Erkekler Nuri’nin Kahve’de içler bunları. Kadınlar için, çocuklar için lüks sayılır” (Baykurt, 2019, s. 217). Romanda düşük yapan Haçça’nın tedavisini gerçekleştiren doktorun ağzından da köylülerin durumu aktarılır. “Tekmil köylü milleti böyle! Birbirini çekemiyor. Kıskançlık ilerledi. Benim gezdiğim köyler hep böyle. Düzenliğı yok. Geçimi yok. Tamah çoğaldı. İyice çivisi çıktı köylerin! ...” (Baykurt, 2019, s. 222). Doktorun Haçça’nın sağlığıyla ilgilenmekten öte köylülerin durumunu gözlemlemesi ve değerlendirmesi onu, köylülerin içerisinde bulunduğu sosyoekonomik durumun aktarılmasında aracı yapmaktadır.

Kemal Tahir ve Fakir Baykurt’un bu dönemdeki romanlarına bakıldığında köycü söylemlerini farklı bir üslup üzerine kurdukları görülmektedir. Bu söylemlerde köylüleri idealize etmezler. Onlar köylüleri olumsuz yönleriyle anlatmaktadır. Kemal Tahir’in köylüsü cahil ve gösteriş meraklısıdır, Fakir Baykurt’un köylüsü, fakir ve kıskançtır. Bu iki yazar diğer yazarlardan ayrılır. Köylünün kusurlarını da vererek gerçekçi bir anlatıma başvurmuş olur.

Despot romanında da köylünün fakirliğı vurgulanmaktadır. Fikret’in babası savaş nedeniyle askere gitmiştir. Ancak döndüğünde ağır yaralanmış haldedir. Kısa süre sonra da vefat eder. Soğuk bir kış günü ise annesi eşinden kalan eski fanilayı kardeşi Süleyman’a giymesi için verir.

“Fikret, bu yün fanilâyı tanıdı. Eskişehirdeki camiden alıp getirdikleri babası gözlerinin önüne geldi. Anası, Kaya Alinin yarasındaki kurtları, büyükanası da bu yün fanilanın örgü düğümlerine gizlenmiş bitleri ayıklamıştı. Bit kırmaktan, iki elinin baş baş parmak tırnaklarına kına vurulmuştu sanki kadıncağızım... Kıp kıp kızıl kandı; Kaya Alinin emilen kanı..” (Aygen, 1957, s. 67).

Babanın vefatından sonra geride kalan eski ve bitli fanilanın evlada aktarılması köylünün yoksulluğunu aşıkâr etmekte ve fakirliğin nesilden nesile aktarıldığını göstermektedir.

Ötelerin Çocukları'nda yazar söylemini, köylülerin geleneksel yaşamı üzerine kurmaktadır. *Despot* romanında ise yine içinde bulundukları koşullar üzerinden vermektedir.

Sonuç olarak, yazarların köycü söylem bağlamında köylüleri ele alışı, çoğunlukla ideolojik bakış açılarının etkisiyle şekillenmiştir. Bu söylemde köylü hem idealize edilen emekçi bir figür hem de toplumsal değişime uğrayacak özne olarak ele alınmaktadır. Örneğin, Orhan Kemal ve Talip Apaydın gibi toplumcu gerçekçi yazarlar köylüyü çalışma hayatı içinde detaylı şekilde betimleyerek onun emeğini, dayanıklılığını öne çıkarmaktadır. Bu tasvirler, köylüyü sadece yaşam mücadelesi veren bir birey olarak anlatmaktan ötede, sınıfsal eşitsizlik içerisinde eleştiri nesnesi olarak sunmaktadır. Reşat Nuri, Sunullah Arısoy, Cevdet Kudret Solok, İlhan Tarus ve Refik Erduran haricî gözlerle yaklaştıkları köylüleri modernleşmenin ve toplumsal kalkınmanın bir parçası olarak ele almaktadır.

5.1.2.1. Köylü Kadın

“Anadolu halkı, üç şey için yaşar, üç şey için ölür: Bir avuç toprak, bir bakraç su, bir tutam karı...”⁹⁸

Toplumu oluşturan öznelere biri olan kadın, şüphesiz kurgusal düzlemin domino taşlarından birini oluşturmaktadır. Kadın; kurgunun yegâne unsurudur. Bu nedenle yazarlar, toplumu tahlil ederken kadına da yer vermişlerdir.

“Kadın; özellikle ataerkil toplumlarda, birtakım anlayışların yönlendirmesiyle, dışarıdan müdahalelerle biçimlendirilmeye çalışılmış, bu düzen içerisinde ötekileştirilmeye uğramış, ailede ve sosyal hayatta var olma kavgası vermiş, hak arama mücadelesi içerisinde de yer alarak insanlar, gelenekler, bazı yerleşmiş düşünce kalıpları tarafından yok sayılmaya, ezilip sömürülmeye, istismar edilmeye karşı savaşımıştır” (Hisarcıklılar, 2022, s. 64).

1950-1960 yılları köy gerçeğinin edebî düzlemde kendisine yer bulduğu dönemdir. Bu nedenle köy kadınları bu dönem romanlarının merkezini işgal etmiş, olayların müştereklerinden birini oluşturmuştur. Tahsin Atakan, köy kadını için şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Orada moda hükümdarının fermanı geçmiyor. Orada kadın, ancak kocasının eşi, yardımcısı ve çocuğunun anasıdır. Orada kadın günlerini dans salonlarında poker masalarında geçirmiyor. Orada kadın tabiatın kendisine verdiği asil ve temiz güzelliği bir takım sun’i boyalarla sıvamak için çalışmıyor. Orada kadın, Bozkırın binlerce köyünde yaşayan

⁹⁸ Tarus, İlhan (1955). *Yeşilkaya Savcısı*. İstanbul: Varlık Yayınları, s. 162-163.

milyonlarca benzeri gibi bir taraftan kavurucu güneş altında erkeğine her işte yardım ederken, bir taraftan da bu yurdun ondan istediği ve beklediği; bir milletin en büyük servet ve kudret kaynağı olan nüfusu arttırmak için aslan yapılı, saf ve mütevazî fakat mayasında öz Türk'ün her türlü karakterini taşıyan ve belirten Mehmetçikler yetiştiriyordu" (1945, s.15).

Bu ifadeler, kadının toplumsal yapı içerisindeki geleneksel rollerini idealize etmektedir. Atakan, köyde yaşayan kadını; eş, anne, en önemlisi bir emekçi olarak tasvir etmektedir. Bu aynı zamanda, aydının, köy yaşamına dair köycü idealini ortaya koymaktadır.

Çalışma için incelenen romanlarda köycü söylem çerçevesinde kadının farklı bakış açılarıyla ele alındığı gözlemlenmiştir. Yazarların ideolojik görüşleri, toplumsal cinsiyet anlayışlarındaki farklılıklar nedeniyle bu ayrışmanın yaşandığı düşünülmektedir. Kemal Tahir gibi sosyalist⁹⁹ yazarlar kadının bedenini metalaştırarak toplum içerisindeki konumunu eleştirel bir söylem üzerinden anlatmaktadır. Sosyalist yazarların, kadın bedenini metalaştırarak ele almalarının arkasında, toplumsal düzende kadınların maruz kaldığı sömürüyü ve nesnelleştirmeyi eleştirmek yatmaktadır. Ancak, kanaatimizce tavrın kendisinin de eleştirilmesi gerekmektedir.

Kemal Tahir 1950-1960 yılları arasında köylüyü anlatan dört roman kaleme almıştır. Bunlardan ilki *Sağırdere*'dir. Yazar bu romanda kadının bedeni ve cinsellik etrafında şekillenen söylemlere başvurmuştur. Dönem içerisinde köylüyü anlatan romanlarda, erkek egemen toplum yapısının okuyucuya sunulması, kadının ne derecede nesneleştirildiğini anlama açısından da oldukça önemlidir.

Romanda kadının bedeninin meta kabul edilmesi, onlarla ilgili uygunsuz ifadelerin oldukça kolay dile getirilmesine neden olmaktadır. Pelvan Vahit, bir eğlence için oynayan köy kızlarından Feride için "Gelinimiz olacak kahpe tüm oyuncuymuş" (Tahir, 2016, s. 1) ifadesini kullanmaktadır. Bununla yetinmez, orada oynayan diğer kadın/kızlar için "Hiç olmaz... Karı kısmı tüm rezil arkadaş... Göbek atmak bunlarda göğüs titremesi bunlarda..." (Tahir, 2016, s. 2) diyerek cinsiyetçi ifadeler kullanmaktadır. Üstelik, kadın bedeni ve dans etmeleri üzerinden bir aşağılama da söz konusudur. Pelvan Vahit, kadınların yemek yemeğe düşkün olduklarını da dile getirmektedir. "(...) Yemeğe oturacaklar... Hey karı milleti! Boğaz dedin mi ölür canı!"

⁹⁹ Kemal Tahir'in sosyalizm ile ilgili düşünceleri için bkz. Coşkun, S. (2006). *Kemal Tahir: Şahsiyeti, eserleri, fikirleri* (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı)

(Tahir, 2016, s. 11). Sadece Pelvan Vahit değil Topal İsmail de kadınların boğazlarına düşkün olduğunu düşünmektedir. “Köylü kısmının karısını sen bilmez misin? Bizim karımız ‘boğaz dedin mi, şuraya yatar da ölür. Hepsi kocasından gizli sapan demirini leblebiciye verir” (Tahir, 2016, s.18). Köylü erkeklerin dilinden dökülen bu ifadeler, erkeklerin kadınlara yönelik ön yargılı ve küçümseyici bakış açısını yansıtmaktadır.

Romanda kadının bir meta olarak algılandığı pek çok örnek yer almaktadır. Bu örneklerden biri de Mustafa ile Topal İsmail arasındaki sohbet esnasında görülmektedir. Mustafa’nın ağabeyi Murat evlenmektedir. Adetlere göre gelinin, Mustafa’nın elini öpmesi gerekmektedir. Ancak Mustafa eve gidip de geline elini öptürmek istemez. Sevdığı kızın başkasıyla evlenmesini, onların bir hafta geç evlenmesine bağlamakta; bu yüzden de onları suçlamaktadır. Topal İsmail, gelin Feride’nin konumunu şu cümlelerle Mustafa’ya hatırlatır: “Feride bundan böyle sizin evin kızı. Gönlünü ilk günden kırarsan, günah! Bu akşamdan sonra anası babası öldü demektir. Kız kısmı, karnını doyuracağı yerin malı... Geceleri odadan gelmeni bekleyecek... Sen yatmadan yatmayacak. Senin bundan sonra hizmetini hep gelin görür” (Tahir, 2016, s. 150). Örneklere bakıldığında kadının toplumsal konumunun erkekten aşağı bir düzeyde kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kadın, evlendiği erkeğe ve onun ailesine göre yaşamını şekillendirmek zorundadır.

Yazar, romanında kadın karakterlerin, özellikle Mustafa’nın sevdiği Ayşe’nin betimlemelerinde, arzu yüklü bir dil kullanmaktadır. “Boyunun uzunluğundan vücudunun tıknazlığı pek belli olmuyordu ama, on dört yaşında, çabuk boy atan kızların çoğu gibi kalçaları dar, omuzları sivri de görünmüyordu. Arkadan çocuk doğurmamış yirmi yaşında bir taze gelin kadar tıknazdı” (Tahir, 2016, s. 40). Bu anlatım tarzı, kadın bedenine yönelik bakış açısının bir araç olarak nasıl kullanıldığını ortaya koymaktadır. Yazar, Mustafa’nın ilişkisini romantik bir güzellemeden ziyade köyün toplumsal gerçekleri üzerinden şekillendirir. Bu durum, sosyalist yazarların köy yaşantısına olan bakış açısının yansıması olarak okunmaktadır.

Mustafa, Ayşe’ye sevdalıdır. Ancak Ayşe’nin Mustafa’da gönlü yoktur. Mustafa, Ayşe’yi zorunlu karşılaşmalara mecbur bırakmaktadır. İsteddiği ilgiyi göremediğinde ise “Dursana oruspu! ‘Dur’ dedik, eşşoğlu eşşek” (Tahir, 2016, s. 54) gibi ifadelerde bulunmaktadır. Mustafa, arzu dolu bakışla bir başka köylü kadın Meryem’i de anlatmaktadır. “Gerdanı beyaz... Yanakları kırmızı... Uzun boylu da etleri tıknaz!” (Tahir, 2016, s. 77). Mustafa’nın gözünden Meryem’in bedeni güzellenmektedir. Ancak

yukarıda da bahsedildiği üzere yazarın ideolojik eğiliminden ötürü bu betimlemeyi salt güzelleme olarak ele almamak gerekir. Yazar, köylü erkeklerin bakış açılarını bu betimlemeler üzerinden eleştirdiği düşünülmektedir.

Romanda kadın ile kız arasındaki farka da farklı bir bakış açısıyla değinilmektedir. Köyün büyük başağası Battal Ağa'nın gerdek gecesinde nöbet tutan Pelvan Vahit ile Mustafa kendi aralarında sohbet etmektedir. Sohbet, bir noktada yemek için aşağıya kuşak sallandırmaya gelir. Gelin Selime'nin onların arkasından “Yedi gündür aç kalmış köpek” (Tahir, 2016, s. 125) dediğini düşünürler. Üstüne Pelvan Vahit kızların akılsız olduğundan bahseder ve kadın ile kız arasındaki farkla değinir. “Dünyanın yüzünde kız gibi ahmak olmaz. Kız ne demek? Nah yabanın eşekleri... Kızıoğlankız imiş... Karı kısmı, on dört yıl kız, elli yıl karı... Demek, karı milleti kızlığa alışamaz. Kızken ne halt ettiğini bilmemesi bundan...” (Tahir, 2016, s. 125). Bu ifadeler, köy toplumunda kadın ve kız ayrımı üzerinden meydana gelmiş aşağılayıcı bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Yazar, yarattığı karakterler üzerinden kadınların, “karı”, “kız” kimliği üzerinden nasıl etiketlendiğini ve etiketler üzerinden yaratılan ön yargıları vermektedir. Bu ön yargılar, kadını bir birey olarak değil, bedenini cinsel nesne olarak gören ataerkil anlayışı gözler önüne sermektedir.

Kemal Tahir, köylü kadını bu dönem romanları içerisinde merkeze oturtmakta, pek çok noktada kurguyu destekleyen karakter olarak ortaya çıkarmaktadır. Bilhassa bazı romanlarında kurgunun esas karakterleri kadar olay örgüsüne dâhil etmektedir. Yazar, dönem içerisinde yer alan tüm romanlarında köylü kadına yer vermiştir. Bunlardan biri de *Körduman* romanıdır.

Romanın pek çok yerinde karakterlerin, kadını ötekileştirdiği ve basitleştirdiği görülmektedir. Özellikle Pelvan Vahit, Mustafa ve Topal İsmail'in arasında geçen diyaloglarda bu durumla daha fazla karşılaşılmaktadır. “Pelvan Vahit sinirle güldü. ‘Karı kısmının akı var da fikri yok...’ ” (Tahir, 2019, s. 7). Pelvan Vahit'i Topal İsmail “Doğru bir söz! Karı milletinde akıl ne arasın bre Pelvan!” (Tahir, 2019, s. 7) cümleleriyle onaylamaktadır. Romanda kadınların birçok yerde eşlerinden farklı köylü erkeklerle birlikte olduğu bilinmektedir. Pelvan Vahit ile Şadiye arasında da bu tarz ilişki bulunmaktadır. Şadiye, köylü Selim'in eşidir. Selim gurbete çıktığı için Şadiye yalnız yaşamaktadır. Köydeki pek çok erkekle birliktelik yaşamıştır. “Hele rezil topal, ben geceleri hangi avlulara çıkmışım?’ ‘Uzatmaaa! Çıkmadığın avlu kalmadığından, ‘İsmail

hepsini aklında tutamamıştır,’ diye güvenmektesin ama... Hangi birini saymalı? Himmet Çavuş bir... Battal’ın babası Kadir Ağa...” (Tahir, 2019, s. 6). Yazarın var ettiği kadınlar, dilediği erkeklerle birlikte olmaktadır. Dönem içerisindeki söylemde köy toplumundaki cinsiyet kalıpları üzerindeki çelişkiler gözler önüne serilmektedir. Erkeğin aldatmaya dâhil olmasına rağmen, suç kabul edilen durumun sadece kadına yüklenmesi bunun örnekleri arasındadır.

Romanda, Topal İsmail ve Pelvan Vahit, Şaziye’ye oyun oynarlar. Vahit, Şadiye ile birlikte olmak istemektedir. Kurdukları kumpasla da istediğini almış, Şadiye ile birlikte olmuştur. Sadece Vahit değil, Mustafa da kadınlarla birlikte olmak için çeşitli oyunlara başvurmaktadır. Okuyucu, romanda kadınları erkeklerden dinlemektedir. Bu nedenle de kadın ve erkek arasında geçen cinsel münasebetlerde erkeklerin yaptıkları mevzu edilmemekte, lakin kadınlarınki konuşulmaktadır. Vahit, evli kadın Şaziye’yi kandırıp birlikte olmaktadır ancak sadece Şadiye’ninki suç sayılmakta, aşağılanmaktadır. Vahit’in evli bir kadınla birlikte olması dillendirilmemektedir.

Topal İsmail’in Şadiye ile tanışıklığı yeni değildir. Mustafa geçmiş zamanı anlatırken Şadiye için “Karı taze gelin. Hem güzel hem yiğit hem de yüreği yufka... Yalvarana dayanması yok... ‘Gönül kırmak günahtır’ diye bir dua bellemiş” (Tahir, 2019, s. 81) demektedir. İsmail, Şaziye’nin istediği gönül oyununa ramazan ayı nedeniyle katılamaz. Bunun üzerinde Şadiye, İsmail ile dalga geçer. “Ne diyecek: ‘Hadi ağaca çık, dalları buda. Sen oruç bozamazsın bebem!’ dedi” (Tahir, 2019, s. 83). Oruçtan sonra görüşme teklifini de reddeder. “Gerçekten de dediği gibi oldu. Köyde gönlünü etmedik delikanlı bırakmadı kahpe, bize geldi mi olmazlandı” (Tahir, 2019, s. 84). Topal İsmail, bunun intikamını alır. “Tövbekâr olmuş karıyı, öksürüklü hocanın buğdayını bahane ederek Pelvan’a götürmenin sebebi demek bu!” (Tahir, 2019, s. 84). Roman kişileri arasında geçen bu anlatıda, Şaziye karakteri, köyün erkekleri tarafında yalnızca cinsel bir nesne olarak görülmekte ve ahlaki olarak yargılanmaktadır.

Körduman romanında kadına şiddet de yer almaktadır.

“Eski karı, oğlan anası olduğuna güveniyor. Yenisi yüreğimi yaktığına güveniyor. ‘Susun ulan!’ dedim, susmazlar. Eski karı, lafı büsbütün uzattı. Üstüne yürüdüm. Niyetim dövmek değil. Analığım falan önüme geçer, diye gösterişe parladım. Reziller aradan çekiliverdi. Başım derde girecek diye sevinecekler. Ablana bir tekme attım. Burnu üstü devrildi ocağa... Ağzından sapsarı köpük yürüdü, ‘Öldü!’ diye bağıştılar, alıp anası evine götürdüler. On gün sonra iyi oldu geldi” (Tahir, 2019, s. 37).

İki eşli Nail, evde yaşadığı zorluklara değinmektedir. Ona göre iki eşli olmak çok da iyi bir şey değildir. Evde kıskançlıktan ötürü sorunlar yaşanmaktadır.

Romanda şiddet sadece eşlere olmaz. Anneler de bu şiddetten payını alır. “Analığı, gelinin yabancı elbiselerini de buna yerleştirmiş, çingiraklı kilide güvenemediğinden İstanbul’daki dayısının gönderdiği firenk kilidini takmıştı. ‘Bunu yarım anamdan isterim, olmazlarsa, şart olsun, kahpeyi sopanın altına yatırırım!’ diye parmağını salladı” (Tahir, 2019, s. 159). Bu söylemler; kadınların maruz kaldığı şiddeti ortaya koymaktadır.

Kemal Tahir’in romanlarında dikkat çeken bir diğer husus, kadınlar ile ilgili çok fazla özlü sözün kullanılmasıdır. *Körduman* romanında da bu ifadelere sıklıkla rastlanmaktadır. “Karılara ‘kaşık düşmanı’ derler ya, doğru...” (Tahir, 2019, s. 55), “Karı milleti ilk hovardasına kadar namusludur hep...” (Tahir, 2019, s. 106). Yine, “Karı kısmını aç bırakmayacaksın, hırsız olur; çok söylemeyeceksin, arsız olur” (Tahir, 2019, s. 176) örnekler arasındadır. “Kısrak milletine dost gibi bakacaksın, düşman gibi bineceksin” demişler. ‘Demişler ama, Şaziye gibi yaşlı kısrğa demişler. Körpe tay zora gelmez, yılar’ (Tahir, 2019, s. 183), “ ‘Odunu budağından, karıyı dudağından...’ demişler. ‘Kıran kırana güreş’ demişler!’ ” (Tahir, 2019, s. 184). Yazarın, romanlarında kadınlara dair özlü sözlere sıkça yer vermesi, kadınların toplumdaki rolleri ve konumlarına yüklenen anlamı göstermek amacıyla uygulanan bir stratejidir. Yazar, özlü sözler üzerinden geleneksel toplum yapısının kadına yüklediği anlamı göstermekte, kadının üzerinde bulunan baskı, genelleme ve sınırlamaları aktarmak için bu sözleri bir araç olarak kullanmaktadır. Sözlere dikkat edildiğinde kadını aşağılayıcı ifadeleri barındırdığı dikkat çekmektedir. Bu tür sözler, toplumun zihni yapısını yansıttığı gibi yazarın kadın algısını yansıttığını düşündürmektedir. Yazarın pek çok defa bu tarz ifadelere başvurusu, ataerkil bakış açısının dökümü olduğu düşüncesini zihinlere getirmektedir.

Romanda, köylü kadınlar yaşlı genç yahut ana-eş fark etmeksizin azarlanmaktadır. Pelvan Vahit, Fadik’i görmek için evden çıkacağı sırada analığının “Ekme yemeyecek misin?” (Tahir, 2019, s. 88) sorusundan rahatsızlık duyar, analığını tersleyerek evden çıkar. Romanda erkek karakterler kadınların kocalarından korkmaları gerektiğini söylemektedir. “Fadik kendisinden pek korkuyormuş. Karı kısmı, kocası olaktan korkmalı... Bunun yolu bu!” (Tahir, 2019, s. 89). Bu ifadelere bakılarak, Kemal Tahir köycü söyleminde kadını, çok boyutlu bir tahakküm nesnesi olarak ele

aldığını göstermektedir. Köylü kadın, cinsel ve fiziksel şiddetin yanı sıra, erkekler tarafından bir de dilsel şiddete maruz kalmaktadır.

Kemal Tahir'in romanlarında cinselliği eleştiri unsuru olarak kullandığının en önemli göstergesi, Murat karakteri üzerinden verilmektedir. Murat, köydeki tek okumuş adamdır. Her yerde sözü geçmektedir. Bu nedenle romanın akıl insan figürü olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Onun kadın üzerinde takındığı tavır, olması gerektirir. Yazar, okuyucunun bu beklentisini boşa çıkarmaz. Murat, köy yerinde cinsiyet eşitliğini kendi eşi üzerinden sağlar.

Romanda sadece Mustafa'nın ağabeyi Murat Ağa kadınları aşağılamaz. Onun eşi babasıyla beraber aynı sofrada oturabilmektedir. Üstelik köylü kadınları hakkındaki düşüncelerini açıkça dile getirmekte, böylece kurgu boyunca cümleler üzerinden mesajlar aranmadan düşüncelere kolayca ulaşılmaktadır. O, köy halkının kadın bedeni üzerindeki pervasız tavrını doğru bulmaz. "Murat Ağa'n ne der? 'Köylü kısmı karı milletini sözüm buradan dışarı, eşek gibi kullanır!' der. 'Mal gibi alır, satar' demez mi? Doğru! Mal gibi satarız şunları! Mal gibi... Yalanı yok! Eşek gibi dayağın altına yatırmaz mıyız?" (Tahir, 2019, s. 176). Romanda kadın muhtarların yurtta var olduğu dile getirilmektedir.

"Kanlardan muhtarımız var. Elif bacı muhtar olsun da, Yamörenli İsmail neden muhtar olmasın? Biz mührü, ondan iyi basarız. Karıyı muhtar etmişler. Taksisini durdurtmuş, da Kemal Paşa'ya ayran vermiş, Muhtar olunca, köyün yola bakan yüzünü aka boyatmış, Kolay bir iş: Badanacılık! Ben ondan iyi boyarım! Mahpusta tahsildar Osman Efendi vardı. İlk tahsildarlığında o köye uğramış, Karı muhtarın huzuruna çıkmış, Muhtar hatun: 'Tahsildar bana bak!' demiş, 'Ben bu köyde muhtarken buradan vergi alınmaz' demiş. Çopur Osman Efendi, 'Neden muhtar hanım?' diye sormuş, 'Çünkü senin kalemin islemez benim makasa karşı' demiş, karı muhtar. Gerçekten de kalemi işlememiş, fukara Osman Efendi'nin. Akşama rakıyı kurmuşlar. Muhtar iki tane de taze gelin getirivermiş, Osman Efendi: 'Koçan defterini heybeden çıkaramadım!' dedi. 'Bütün köylerde bu biçim kulağı kesiklerden muhtar yapıldı mı, tahsildar milleti şuraya uzanır da açlıktan ölür' dedi" (Tahir, 2019, s. 264).

Yukarıdaki ifadelerde, köylü kadına dair olumlama vardır. Kadın, akıllıdır. Muhtar olmuştur. Üstelik tahsildarın vergi kesmesini engellemiş, köylüsünün çıkarı için çalışmıştır. Ancak hikâyenin devamında taze gelinle vergi borcunu ödediği için köylünün kadın muhtarı görevinden defettiği söylenmektedir. "Taze gelinle vergi borcu ödemek iyi sayılmaz. Bu yüzden karı muhtarı defetmişler" (Tahir, 2019, s. 264). Böylece kadının yaptığı yanlış eyleme de mutlak suretle değinilmiş olur.

Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* isimli eserinde eski eşkiyalardan Süleyman Ağa'nın gencecik on dört yaşındaki genç kızla evlenmek istemesi üzerine bir kurgu oluşturulmuştur. Süleyman Ağa, Arif Ağa'nın tek mirasçısı Gülbeniz isimli kıza sevdalanır. Ancak kendisi hem evli hem de yaşça büyüktür. Yine de Gülbeniz ile

evlenmek için bütün oyunlara başvurur. Bu nedenle Gülbeniz karakteri kilit bir rol üstlenmektedir. Romanda Gülbeniz’e dair doğrudan bir anlatıma rastlanmaz. Okuyucular, Gülbeniz’i yüzeysel olarak tanırırlar.

Kemal Tahir’in bu romanında da kadına dair pek çok söyleme rastlanmaktadır. Köylü kadına yönelik söylemler genellikle cinsel bir maiyet taşımaktadır. Bu söylemlerden biri, roman karakterlerinden Bilal Efendi’nin dilinden dökülmektedir. O, Süleyman Efendi’ye Gülbeniz üzerinden takılır. “Kızı kolayca alırsın! On dört yaşındaki yavru kuzuyu sarar da yatarsın. Körpe göğsüne canavar gibi çöktün mü, ‘Oooh ömrüne bereket İskender Ağa, babam sana kurban olsun! diyerek bir duasını alırsın” (Tahir, 2017, s. 42). Çerçi Süleyman da benzer ifadeleri dile getirir. “ ‘Tam on üç yaşında kız ehli kız... Ve de bu dünyada menendsiz bir güzel! Ayrıca zengin yerin bir baş evladı. Körpe ki evvel baharın asma filizi... Eti bir de gevrek olur.’ (Tahir, 2017, s. 106) cümlelerine karşılık İskender Ağa; ‘Uzattın ki namussuz ağzımı sulandırdın’ ” (Tahir, 2017, s. 106) der. Gülbeniz, burada İskender Ağa’nın arzu nesnesi konumunda yer almaktadır. Romana dikkatlice bakıldığında köylü kadınların varoluşunun erkeğin arzularıyla sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Gülbeniz özelinde romanda kadına dair anlatımlar bundan ileri gitmemektedir.

Alevi Dede’sinin eşi Melek Hanım da benzer bir maiyette, bir erkek gözüyle arzu edilerek anlatılır. Adil, İskender Ağa’nın isteği üzerine Alevi Dede’sinin evine ziyarete gider. Bu ziyaret esnasında Dede’nin eşi Melek’i görür. “Adil, karıya alıcı gözüyle bakıyordu. Otuzunda var yok... Saçları gibi kaşı gözü de tüm kara... Buna karşılık etinin beyazlığı süt gibi... Tıkızlığına tıkız ki değme pehlivan güç yetiremez. Nerde kalmış ki Dede olacak şu kemik külçesi hakkından gelebilsin!” (Tahir, 2017, s. 194). Adil, Melek’in güzelliği ve gücüne karşı duyduğu hayranlık üzerine onu idealize etmekte ve bir arzu nesnesine dönüştürmektedir. Ancak bu sadece arzusal bir olguyu kapsamaz. O aynı zamanda cinsellikteki güç ve tatmin unsurları arasındaki ilişki nedeniyle fantezi nesnesi konumundadır. Bu da Melek’i ulaşılmaz ve değerli kılmaktadır. “Gülümsedi. Gülümsemesiyle de suratı güneş vurmuş gibi güzelleşti. Katır Adil, ‘Değerli karı ne olacaksa...’ diyerek yeniden yutkundu” (Tahir, 2017, s. 196). Melek, esasında yiğit ve merhametli bir kadındır. “Bu Melek Hanım yiğit olduğu kadar merhametlidir. Kuru Oğlan, yiğitliği de merhametinden gelmekte... Biri yalvardı mı bu Melek Hanım hiç dayanamaz. Hamiyetinden gözleri yaşarır da hemen razı olur” (Tahir, 2017, s. 248).

Melek, yazarın diğer romanlarında yer alan kadın figürlerine kıyasla, idealize şekilde ele alınmaktadır.

Kemal Tahir'in ilgili dönem içerisindeki pek çok romanında olduğu gibi *Rahmet Yolları Kesti* romanında da kadının metalaştırıldığı, deyim yerindeyse “mal” olarak kabul edildiği noktalar mevcuttur. Romanda İbrahim Efendi karakteri, kadınların bedeninden maddi çıkar edinmektedir. İskender Ağa, İbrahim Efendi ve Çerçi Süleyman'ın bulunduğu bir sohbet ortamında kadınlarla ilgili söz açıldığında Çerçi Süleyman şu söyleme başvurur: “Yanlış bu söz İskender Ağa, pek yanlış! Onun yükü hepimizden ağır. Biz birer ikişer karının hakkından gelememekteyiz. Bu bir kümes tavuğu gütmekte...” (Tahir, 2017, s. 57), “Bu İbrahim Efendi bizim Sungurlu'nun birinciye gelen mal sahibidir. Sen şimdi, ‘Sittir et! Malları fazla kullanılmış’ dersin ama, olsun” (Tahir, 2017, s. 57). Romanda kadın sadece söylem üzerinden metalaştırılmaz. O, aynı zamanda fiziksel şiddet gören bir bireydir. İskender Ağa, evine misafir davet ettiğinde karısı hasta bir şekilde yatmaktadır. Ancak İskender onun hastalığını dinlemez. “Karıyı o sıralar sıtma tutmakta... Kötülemiş... Üstüne yürüdüm. Boşböğrüne verdim tekme, kaldırdım” (Tahir, 2017, s. 68). İskender Ağa, arkadaşlarıyla yiyip içer. İçkisi bitince de öfkeyle boş tenekeye tekme atıp yuvarlar. O esnada “Sıtmalı karı gürültüden sıçramış, korkudan öle yazmış. Bir ağlama tutmaz mı? ‘Kes mızırdanma! Seni şart olsun koyun gibi boğazlarım,’ diye bağırdım” (Tahir, 2017, s. 68). Kemal Tahir'in romanlarında tekrar eden bir şiddet motifi vardır. Bu motif, köylü kadının toplumsal düzen içerisindeki güçsüz ve aciz konumunu güçlendirmektedir.

Köyün Kamburu isimli romanda karşımıza şiddete uğrayan ve aşağılanan kadın figürü çıkmaktadır. Köylü, Parpar Ahmet'in sinirini yatıştırmak ve davranışlarını düzeltmek için Ayşe ile evlendirilir. Ancak Ahmet'in durumunda herhangi bir düzelme olmaz. Üstelik bu defa tüm şiddeti Ayşe'ye yönlendirmiştir. “Evlenmek herifin öfkesini şuncacık azaltmamış, huysuzluğunu köy adamının üstünden alıp Ayşe kızın başına sarmıştı. Namussuz Parpar, canı sıkılmasıyla eve koşup karıyı yatağa yatırıyor, gittikçe daha sık öfkelendiğinden zavallı Ayşe'ye hemen her gün, az çok sopa çekiyordu” (Tahir, 2006, s. 22). Köylüye göre Ayşe'nin dayak yemesi oldukça normaldir. Çünkü “Karı kısmı sopasız olmaz” (Tahir, 2006, s. 23) diye düşünülmektedir. Üstelik bu düşünce kadınıyla erkeğiyle tüm köye hâkimdir. Bir kadının dayak yediğini duyduklarında:

“(...) erkeğin sırtı sıvazlanır: ‘Oh ne güzel! Elleri sağ! Karı milletinin ya saç kurmayacak ya da gözü,’ diye gülüşürlerdi. Avratlar da karıyı çevirir: ‘Aldırma bacım,

hepimizin başındaki bu iş! Bizim yere batasicalar başka çeşit mi? Erkek kısmının mal gibisinden, eli sopalı iyidir' diye avutmaya çalışırlardı" (Tahir, 2006, s. 24).

Ayşe'nin maruz kaldığı şiddet, kimi zaman köylü erkeklere haz vermektedir. "Karının sedası fena değil! Kendine yeter. Türküsü yanık!" (Tahir, 2006, s. 25). Yaşanılan bu durum köydeki kadına şiddet olgusunun normalleştiğini ortaya koymaktadır.

Romanda Narlıca Köyü kadınlarına dair genel ifadelere de rastlanmaktadır. "Narlıca'nın karısını, Allah hovarda milleti için yaratmış. Hemi de Narlıca'nın karısı gibi bilgiç yoktur. En ufağının akli her domuzluğa erer. Yedi yaşındaki kahpeler, o işi sende bilir." (Tahir, 2006, s. 77). Bu ifadeler köy kadını tek bir kalıba sokmaktadır. Kemal Tahir'in bu dönem romanlarında görüldüğü üzere kadın ahlaki anlamda değersizleştirilmiştir.

Köyün Kamburu romanında cinsellik genellikle kadın üzerinden dedikodular ve ahlaki çatışmalar aracılığıyla dile getirilmektedir. Çalık Kerim, "Mahir Ağa'nın kızı, yedi köyün bir güzeli Petek'le hizmetkârları Pelvan Hasan'ı samanlıkta gözetlemiş, Dişlek Ahmet Ağa'nın karısı Şerife Abla'yı, on dört yaşındaki üvey kaynını baştan çıkarırken güzelce seyretmişti" (Tahir, 2006, s. 80). Romanda Mahir Ağa'nın kızı, güçlü bir kadın karakter olarak öne çıkmakta ve köyde kadına dair belirlenmiş toplumsal normlara karşı bir duruş sergilemektedir.

Romanlar içerisinde yer alan cinsiyetçi söylem, kadının toplumsal rolünün belirli hatlar içerisinde sınırlandırıldığının ve toplum içerisinde aşağılanacak bir meta olarak kabul edildiğinin ipuçlarını taşımaktadır. Kadının ev ve köy içerisine sıkıştırılan hayatı, onu erkek egemen bir toplumda silik bir karakter olarak var olmasına neden olmaktadır. Benzer nitelikteki söyleme sahip bir diğer yazar da Orhan Kemal'dir.

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli eserinde de köy kadınına cinsellik üzerinden yer verilmektedir. İflahsızın Yusuf'un emmisinin karısı, eşinin vefatının ardından başka biriyle evlenmemiştir. Bu durum sıra hasreti üzerine konuşan arkadaşların arasında Yusuf tarafından iyi bir olgu şeklinde dile getirilmektedir. Yusuf'a göre kadın tam bir Osmanlıdır. Ancak durum kendisinin bildiği gibi değildir. "Yıldız dolu, berrak bir yaz gecesini hatırladılar. Ağustos ortasında, sıcak bir geceydi. Suyu çekilmiş, derede Çerçiyle bastırılmışlardı. Çerçi korkmuş, kaçmış, Dudu abla korkmamıştı. Yattığı yerden kımıldamamıştı bile. İlk Pehlivan Ali işini bitirmişti, sonra Köse Hasan" (Kemal, 1972, s. 7). Dudu, romanda bahsi geçen ilk kadın karakterdir. İflahsızın Yusuf'un

amcasının eşidir ve eşini çerçiyle aldatırken Yusuf'un arkadaşlarına yakalanmış, soğukkanlılıkla onlarla da birlikte olmuştur.

Kurgunun asıl kadın karakteri Fatma'dır. Fatma, Pehlivan Ali ve İflahsızın Yusuf ile birlikte inşaatta çalışan Ömer'in eşidir. Oldukça güzel ve dikkat çekici bir kadın olan Fatma, Ömer'in köyündeki zengin Uzunoğulları'nın kızıdır. Üstelik hiç görmediği Ömer'e kaçmayı teklif edecek kadar da gözü karadır.

"Bu benim Fatma, avradım Fatma var ya? O işte, duymuş böyle böyle, meyil vermiş bana. Bende hazırlığımı düzdüm, şehire geleceğim. Bir haber el atından, böyle böyle, Fatma'nın selamı var, seni pınarda bekliyor, mücerret gelsin dedi. Hangi Fatma bu? Kocakarı anlattı. Uzunoğulları'nın kızları. Deme dedim, o Fatma çocuk daha be. Güldü kocakarı. Neyse gittim pınara ki ne gideyim? Fatma da Fatma olmuş. Elim ayağım çözüldü, dedi Ömer, içime ateşin düştü, duramıyorum, beni ne edeceksen et, al git buralardan" (Kemal, 1972, s. 117-118).

Yazar, bu romanında kadınları cinsel kimlikleri ile ön plana çıkarmaktadır. Metalaşan kadınlar romanda birçok erkekle birlikte olmaktadır. Fatma da bunlardan biridir. Ömer ile birlikte kaçtığı şehir ona yaramamış, var olabilmek adına bedenini istismar eden erkeklere ses çıkarmamıştır. "Gözlerini yumdu, başını adamın sert göğsüne yeniden bıraktı. Alışmıştı Pehlivan Ali'den, Bilal'den daha sonra ırgatbaşı, Keloğlan, Hamza, Yusuf'tan. Birden Yusuf'un altın dişiyle sarı sarı gülüşünü hatırladı. O da çiftlikte, böyle bir gece, tıpkı böyle kucaklayıp götürmüştü uzak karanlıklara" (Kemal, 1972, s. 304). Fatma, roman boyunca en çok istismar edilen kadın karakterlerden biridir. Üstelik Ömer ile evli olduğu sürede henüz on altısında yoktur. "Aslan avradım benim, dedi. Şerefsizim on altısında yok daha. Lakin bakma, genç irisi de insan yirmisinde belliyor" (Kemal, 1972, s. 119). Henüz Ömer'in eşiyken inşaata onu ziyarete gittiği vakitlerde görevli amele çavuşu ve Lâz taşeron, Fatma'ya göz koymuştur. Bunlara bir de Pehlivan Ali eklenmiştir. Üstelik Fatma tıpkı Ömer'e yaptığı gibi Pehlivan Ali'den kendisini kaçırmasını istemiştir.

"...bu şaşı ayının elinden kurtar Ali, al götür beni buralardan. Kurban olurum yoluna Ali, Alim benim, bir tanem aslanım. Beni kaçır buralardan, buralardan kaçır, kurlar beni. Allah aşkına kaçır Ali. Beni orospu yapacaklar. Beni kurtar. Anam da sensin Ali, babam da. Benim bu dünyamda senden başka kimsem yok. Beni ellerin, elinde koma . . ." (Kemal, 1972, s. 218).

Pehlivan Ali ile şehre kaçmış, bir çiftliğe girerek çalışmaya başlamışlardır. Ancak bu sefer de çiftlikteki ırgatbaşı ve çiftlik beyi Fatma'yı rahat bırakmamış, Fatma da daha rahat bir yaşam için yapılan bu istismlara ses çıkarmamıştır.

"Eli ahırdan yana çekti. Fatma en küçük bir direnme göstermedi. Erkeğin ardından düşünceli düşünceli gitti. Tam ahırın kapısında durdu. Bilâl: 'Ne o?' dedi. 'Hürü içerde değil mi?' 'Yok canım'. 'Nerde ya?' 'Eri aldı çiftliğin öte başına götürdü... Ahır hala kan kokusu karışık fişkı kokuyordu. Bilâl kadına sarılmak istedi. Kadın elleriyle göğüsledi adamı: 'Dur!' 'Niye?' 'Bir

laf ver bana...' 'Ne lâfı?' 'Beni temelli çiftlikte koyacaksın değil mi?' Heyecandan Bilâl'in sesi titriyordu: Koyacam' dedi" (Kemal, 1972, s. 210).

Romanda yer alan, ancak köyden geldiklerine dair bir bulguya rastlanmayan dört kadın karakter vardır: Hayriye¹⁰⁰, Selvi- Seyran kardeşler¹⁰¹ ve Aptal kızıdır.¹⁰²

Orhan Kemal¹⁰³ ve Kemal Tahir sosyalist yazarlardır. Sosyalist yazarlar, köylüyü anlattıkları romanlarda kadının bedeni üzerinden işlenen cinsel öğelerle ataerkil toplum yapısını, kadının köydeki konumunu ve cinsiyet eşitsizliğini eleştiren bir köycü söylem takınmaktadırlar. Bu tavırla kadın üzerinden adaletsiz tutumlar gözler önüne serilmektedir. Özellikle Kemal Tahir ve Orhan Kemal'in dönem içerisindeki romanlarında görülen bu durumu tersine bir üslup benimseyen yazarlar da vardır. Yaşar Kemal, kadını başkaldıran bir birey olarak okuyucuya sunmakta, onu erkeği yönetecek ve fikrini dinletecek güçte bir varlık olarak kutsamaktadır.

Dönem romanları bağlamında Yaşar Kemal, eserlerinde köylü kadını figürünü güçlü, mücadeleci ve başkaldıran bireyler olarak tasvir etmektedir. Yaşar Kemal, *Teneke* adlı eserinde okuyucunun karşısına böyle bir köy kadını figürü ile çıkmaktadır.

"Zeyno Karı altmışını geçkindi. Toparlak bir yüzü, sivri, ince bir çenesi vardı. Kaşları seyrek, inceydi. Gözleri küçücük, karaydı. Hiç akı görünmezdi. Dudaklarının yanları büzülmüştü. Küçücük kalmıştı. Gözlerinin yanları da kırışık içindeydi. Her zaman, hep güler, şakalaşır. Kocasını seferberliğe gitmiş dönmemişti. O gün bugündür duldu. Yüz elli dönüm tarlası vardı. Bugüne kadar üç tane öksüz büyütüp evermişti. Köy halkının yarısı Kürt olduğundan, onlar ona Zeynep'i kısaltarak, Kürt isimleri gibi Zeyno... diyorlardı. Köylü de alışıp Zeyno diyordu

¹⁰⁰ Hayriye romanda köylü yahut şehirli olduğu bilinmeyen bir karakterdir. Lakin, köyden şehre göç ettiği düşünüldükçe dip notta detaylandırılmıştır. Bu noktada, Hayriye şantiye şoförünün karısıdır. Erkeklerle düşkündür. "Şantiye şoförünün karısı geniş kalçalı, otuzluk Hayriye, baraka penceresi önündeki gaz sandığına oturmuş, bacak bacak üstüne atmış, adı ipek çorabının tel kaçığını dikiyordu. Esmer ama tombul bacakları ta mavi jerse kilotona kadar görünüyordu. Mahsustan böyle oturmuştu. Biliyordu Laz taşeronun nasıl olsa geleceğini. Yalnız Laz taşeron değil, başkaları da gelebilirdi. Erkeklerle karşı aşırı düşkünlüğü bir yana, şurasını burasını göstererek çileden çıkardığı erkekleri tatlı tatlı soymasını gayet iyi bilirdi." (Kemal, 1972, s. 125). İffet noktasında rahat davranmayı seven bir karakter olan Hayriye, kurgunun sonunda Fatma'nın eşi Ömer ile kaçmıştır.

¹⁰¹ Lakin köy kızı olduklarına dair bir ifadeye rastlanmadığı için tezin ana kısmına alınmamıştır. Selvi ve Seyran ırgatbaşının kızlarıdır. İki kardeş de genelevde çalışmaktadır. Onların böyle olmalarına sebep babalarıdır. Ancak ırgatbaşı suçu asla kendisinde bulmamakta, kızlara atmaktadır. "Öyle mi lan? Senin küçük kız da kerhaneye düşmüş, doğru mu? ırgatbaşının yüzünde hiçbir değişim olmadı: - Adaaam sen de...- Adam sen de ha?- Ne yapayım Zeynel? Benim elimde ne var? Ere verdim, doğru durmadı! - Verdim deme, dedesi yaşındaki adama sattım, de. . - Tabii birkaç, kuruş aldıldık... durmadı. Ondan ona, ondan ona... Zeynel başını salladı: - Sen bu dünyada insanım diye gezme! - Ben onu evlatlıktan reddettim tekmi! - Ablası ya? - küçüğü esas baştan çıkaran o zaten! - Senin hiç, suçun yok değil mi? - Canım Zeynel..." (Kemal, 1972, s. 307-308).

¹⁰² Aptal kızı, çiftlikte Pehlivan Ali'ye yanaşmaya çalışan bir karakter olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Çingenedir ve genelevden çıkmıştır. "Aptal kızı dediğin bir Çingen." (Kemal, 1972, s. 187), "O Aptal kızı esas kerhaneden çıkmamış... Doğru mu? Bilâl sokuldu, elini tuttu: -Doğru ya, boşver Aptal kızına." (Kemal, 1972, s. 187).

¹⁰³Orhan Kemal'in sosyalist düşünceleri için bkz. Albayrak, S. (2020). *Sosyolojik süreçleri edebiyat üzerinden okumak: Orhan Kemal'in romanlarında Türkiye'de toplumsal yapı, ilişkiler ve değişim* (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

artık. Zeyno erkek gibiydi. Milli Mücadelede savaşılan çeteler arasında Zeyno da vardı. Zeyno Ana Kürt olsun, Türk olsun, her kim yardıma muhtaçsa yardım ederdi. Kızlara çeyizler, delikanlılara güç verirdi. Bütün köyün tek anasıydı. Doğuşenleri yalnız o ayırır, küsleri yalnız o barıştırırdı. Yumuşaktı, güleçti. Ama bazı öyle sertleşir. Öyle kızardı ki, herkes sinerdi. Köy ‘Ana kaplan kesilmiş gene,’ derdi. Bağırır küfredirdi. Kükrerdi” (Kemal, 2022a, s.61-62).

Zeyno Karı, güçlü karakteri ile başkaldırının temsilcisi olmuştur. Onun öncülüğünde köylünün yaşadığı haksızlığa sesler yükselmiştir. Kaymakama gidip başkaldırma fikri de Zeyno Karı’dan çıkmıştır.

“Zeyno, kararı köye ilan ediyordu: ‘Herkes kapısını kilitlesin. Avratlar! Herkes kapısını kilitlesin. Duyduk duymadık demeyin. Esvap değiştirmek yok. Böyle çamurlu, Çocukları iyicene çamura sokup kucağınıza alın. Çamuru az olanlar çamur sürünsünler. Kasaba ya gidiyoruz. Doğru Kaymakama. O da olmazsa böyle çamurlu çamurlu Ankaraya. Kanun var... Kanun da var, hükümet de var. Duyduk duymadık demeyin haaa!’” (Kemal, 2022a, s. 52).

Köylünün sessiz ve çaresiz kaldığı kimi zamanlarda ise yanlarına giderek teselli etmeye çalışmıştır.

“Memed Ali sırtını dut ağacından ayırdı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Kalın kaşları çatılmış, alnı kırışmıştı. Yüzü, maviye çalan bir karanlıktaydı. Öyle kararmıştı. Zeyno Karı, Memed Alinin yüzünü görünce bir ürperti geçirdi. Memed Ali yumruklarını sıktı, acıyla gerindi. Derinden, ciğeri sökülürcesine, bir ‘Aaah!’, çekti. ‘Aaaaah Zeyno Ane! Aaaaah! derem.’ Zeyno Karı, Memed Alinin bu haline acıdı ‘Yeme kendini böyle. Yeme kendini Kürdüm,’ dedi. – ‘Yiğidim,’ dedi. ‘Seni bilen bilir’ ” (Kemal, 2022a, s. 50-51).

Kimi zaman ise sessiz kalan köy erkeklerinden hesap sormaktadır. “Sizin de erkekliğiniz batsın iğdişler. Köy göl oldu. Sürgüne gidiyoruz. Sürgün ediyor bizi. Sürgün ediyor götü boklu Okçu... Hiç erkek kalmadı mı bu köyde? Sana bunu sormağa geldim” (Kemal, 2022a, s. 50). Eski bir eşkıya olan Memed Ali’den de çekinmemekte, içinden gelenleri fütursuzca söylemektedir. “Ulan Memed Ali, kes de in aşağı. Şimdi karıyın yazmasını alır başına bağlarım. İğdiş. Avrat. Bütün köylü avrat olmuş, sen de mi oldun?” (Kemal, 2022a, s. 72). Zeyno Karı, eserde direnişin sembolüdür. O, koca bir köyün sesi olmaktan çekinmemektedir. “ ‘(...) eğer ben Zeyno karıysam... O Okçuoğlu deyyusuna, orospu avratlıya, parlak çizmeliye, ağzı sakızlıya yapacağımı bilirim. Başını avradınıninki gibi açmazsam, bana da Zeyno Karı demesinler. (...) Şu iğdişler erkekliklerinden utansınlar. Utansınlar da başlarını toprağa eğip, Okçuoğlu’nun gönderdiği suya baksınlar...’ ” (Kemal, 2022a, s. 49). Zeyno Kadın, köylü erkeklerin eksikliklerini açıkça dile getirmektedir.

Yaşar Kemal'in eserinde, Zeyno Karı dışında sadece Resul Efendi'nin karısı¹⁰⁴ kurguya dâhil edilmiştir. Bunların dışında öne çıkan başka bir kadın karaktere rastlanmamaktadır.

Köycü söylemin geneline bakıldığında; köylü kadın genellikle pasifize bir şekilde tasvir edilmektedir. Yaşar Kemal ise bu söylemi aşarak, kadınları aktif ve köy hayatına katılımlı rolleri olan bireyler olarak kurgulamaktadır. Yazarın *İnce Memed I* romanında da güçlü kadın figürlerine rastlanmaktadır.

Romanda, İnce Memed'in annesi Döne, oğlu Memed'i uğradığı tüm zulümlere rağmen sevgiyle büyötmüştür. Üstelik kimi zaman pek çok nedenle Abdi Ağa'nın ve çevresindekilerin şiddetine maruz kalmıştır. Bunlardan birinin sebebi de oğlu Memed ile Hatçe'nin kaçmasıdır. Hatçe'nin nişanlısı, Döne kadını döve döve Abdi Ağa'nın evine götürür.

"Nişanlı aynı hızla kapıda attan indi, içeri girdi. Kadını saçlarından yakaladı. Sürüye sürüye Abdi Ağanın kapısına kadar getirdi. Kadını Abdi Ağa da gördü. Kendini tutamadı. Geldi çizmelerinin ökçeleriyle çiğnemeye başladı. Dönenin ağzından çıt çıkmıyordu. Her bir yanı çamura batmıştı. Gözleri bile çamurdan görünmüyordu. Abdi Ağa kadını bıraktıktan sonra, bu sefer de nişanlı çiğnemeye başladı. Bırakıyor, avluda bıyıklarını geveleyerek dolaşüyor, tekrar kadına gelip çiğnemeye başlıyordu. Kadının ağzından sızan kanlar çamura karışıyor, aşağılara kadar, kırmızı bir şerit olaraktan uzayıp gidiyordu" (Kemal, 2016, s. 105).

Yaşar Kemal, köylü kadının haksız bir şekilde şiddete uğramasını, Döne'nin çaresizliğini etkili bir anlatımla okuyucuya sunmaktadır. Zeyno Ana'ya benzer bir diğer güçlü kadın karakter Durmuş Ali'nin eşi Hürü'dür. Hürü romanda geniş yer kaplayan roman figürü değildir. Ancak İnce Memed'in haksızlığa uğramasına çok üzölmektedir. Yıllar sonra Abdi Ağa'yı öldürmek için köye geldiğinde ona kol kanat germektedir. Üstelik bu konuda eşine bile güvenmemektedir.

"İnanma bu namussuzlara, güvenme bunlara. Durmuş Ali Emmine de güvenme. Bunlar hep o gavur Abdinin adamları. Belki şimdi, seni ahıra sokarlar, arkasından da gider candarma ya haber verirler. İnanma onlara. Durmuş Ali Emmine de güvenme. Onun için ben, gider, iki gün değirmenin orda beklerim. Candarmalar gelirken size haber ulaştırırım. Dışarı çıkar kaçarsınız. Yaa Memedim sana kötölük gelmesini bir ben istemem bu köyde"(Kemal, 2016, s. 251).

¹⁰⁴ Resul Efendinin eşinin köylü olup olmadığı kurguda bilinmemektedir. Resul Efendi'nin eşi de sessiz bir kadın değildir. Kaymakama gerçekleri anlatmak isteyen eşiyile çekişmektedir. "Hanım: Sana derim ki, Resul Efendi, burnunu sokma bu işlere. Hepsini senden bilirler. O zaman halimiz neye varır? Bir düşün, bir düşün... Ya bir daha Kaymakam vekili olursan... Çeltikçiler sana musallat olurlarsa... Bir düşün. Bir buçuk yıl kaldı. Yüze yüze kuyruğuna getirdik. Amanı bilin mi, başımıza iş açma. Elini ayağını, tabanlarının altını öpeyim başımıza iş açma" (Kemal, 2022a, s. 41).

Hürü, eşinin, İnce Memed’e zarar veren kişilere karşı yumuşak tavır sergilemesini beğenmemektedir. Ona göre karşı taraf da ceza görmelidir. “ ‘İyi adam olsun, kötü adam olsun Topal Ali. Senin başına bu işleri getirdi ya, öldür onu Memedim. Durmuş Ali adam gönderip getirtmezse onu, sen git, onu yılanın deliğindeyse de bul çıkar. Şu yanındaki koca hançeri var ya, sok karnına!’ ” (Kemal, 2016, s. 249). Memed’in geldiğini duyan köylü, kapıya dayanınca onlara tıpkı Zeyno Ana’nın tepkilerine benzer bir tepki verir. “Kör olasıcalar ne duruyorsunuz böyle! Ha ne duruyorsunuz? Her evden bir ölü çıkmış gibi yaslı. Kör olasıcalar. Şunlara bakın! Şunlar da erkek! Kadınlara döndü: ‘Siz de bunları erkek diye koynunuza alıp yatıyorsunuz ha! Vay vay sizin avratlığınıza. Bu sümsükleri ha! Ne duruyorsunuz böyle taş kesilmiş?’ ” (Kemal, 2016, s. 325). Erkeklerin yüzüne karşı, işe yaramadıklarını dile getiren Hürü, kimseden çekinmemektedir.

Yaşar Kemal’in *Ortadirek* isimli romanında esas karakter Meryemce isimli bir köy kadınıdır. Yazar, Meryemce’yi “İriyari, beli bükülmüş, sivri çeneli, uzun yüzlü, elmacık kemikleri çıkık, gençliğinde iri gözlü olduğunu gösteren güzel, kara gözlü bir kadındı Meryemce. Tüm dişleri dökülmüş, avurduna geçmişti. Yüzü, gözlerinin kenarları, alnı, dudakları kırış kırıştı. Yeldirmesinin altındaki azıcık kalmış ak, kınalı saçının bir kısmı alnına dökülmüştü” (Kemal, 2022b, s. 17) sözleriyle tasvir etmektedir. Meryemce, güçlü bir kadındır. Kocasının ölümü üzerine evladını kimseye muhtaç etmeden tek başına büyötmüştür. Bundandır ki oğlu Uzunca Ali annesine çokça hürmet etmektedir.

Ahlaki olarak yozlaşmış kadınlara bu romanda da rastlanmaktadır. Koca Halil’in gelini, Mulla’nın oğluyla oynaşmaktadır. Meryemce, Koca Halil’e kızgınlığından dolayı bunu onun yüzüne karşı dile getirmekte, böylece durumu okuyucu da öğrenmektedir. “Bak atım, sana diyorum. Yaa, atım, şu arkadaki pis, koca, sakalı boklu da sakalı bitli gelinini dümdüz pamuk tarlasının ortasında, şafağa karşı, istersen dalgündüz de, Mullanun oğlunun altında gördü de, kolay gelsin, beline kuvvet, dedi” (Kemal, 2022b, s. 62). Romanda geline dair detaylı malumata ulaşılamamaktadır.

Koca Halil’in üzerinden hem gelini hem de köylüsü olan Meryemce’ye dair söylemler dinlenir. “Şu oruspu gelin de bana yiyecek mi verir ki? Hepsini saklar bulamayacağım yere. O yüzden tutmaz elim ayağım” (Kemal, 2022b, s. 11) ifadelerini gelini için kullanırken, “Ulan İbrahim oğlu, sen iyi bir oğlansın. Babandan da iyi. Ama o anan yok mu, koca domuz, babayın ölümüne sebep olan. Vallahi baban onun yüzünden

öldü. Billahi onun. Bu zalim avradın” (Kemal, 2022b, s. 11) cümlelerini Meryemce için söylemektedir. Bu söylemler, hem köy erkeğinde kadına dair aşağılayıcı ve olumsuz bir dilin kullanıldığını göstermektedir hem de erkeğin köylü kadını nasıl değersizleştirdiğini gözler önüne sermektedir.

Yaşar Kemal’in romanlarına bakıldığında, eserlerini toplumsal eleştiri aracı olarak kullandığı gözlemlenmektedir. Özellikle cinsiyet farklılığının getirdiği sosyolojik bağlam, onun toplumsal yapıda var olan sıkıntıları göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Romanda belirgin şekilde yer alan bir diğer kadın karakter ise Uzunca Ali’nin eşi Elif’tir. Elif, herhangi bir tasvir üzerinden anlatılmamaktadır. Onun karakteri ile ilgili yorumlamalar olaylar üzerinde yapılmaktadır. Elif’in diğer karakterlerin bakış açısından tanıtılması, onun bireysel bir özne olarak değil, toplumsal roller üzerinden sunulduğunun göstergesidir. Elif, oldukça merhametli ve hürmetli bir kadındır. Kaynanası Meryemce’nin iş için çıktıkları yolda zorlandığını görmekte, bu onda derin teessür uyandırmaktadır. “Sesi o kadar acı, çaresizdi ki Elifin gözleri yaşla doldu. Meryemcenin yüzüne bakınca korktu. Yüzü kara sarı olmuştu. Hastalar ölüme doğru o renge girerler. Hemencecik sırtındaki yükünü indirdi, yere attı. Meryemceyi kolundan tuttu: ‘Otur anam,’ dedi, ‘Gayretli güzel anam. Kurban olduğum’ ” (Kemal, 2022b, s. 136). Elif, elinden geldiğince kaynanasının moralini yükseltmeye çalışmaktadır. “Kul olduğum anam, bakıyorum ki... İyisin çok şükür” (Kemal, 2022b, s. 136). Elif figürü, bireysel olarak değil, toplumsal rolündeki tavrına göre tasvir edilmektedir. Bu nedenle, romanda gölgede kalan bir karakter olarak yer almaktadır.

Yaşar Kemal’in güçlü kadın figürlerinden biri de *Ortadirek* romanında yer alan Zalaca karakteridir.

“Kimseyi dinlemez, lafı çok, kimseyi takmaz, kendi başına buyruk bir karıydı Zalaca. Zapt olunacak kalenin zorlu taşlarından biriydi. Malı mülkü, tarlası da vardı. Kocasını, çocuğu kimi kimsesi yoktu. Kocasını evlendiğinden bir ay sonra alıp askere götürmüşler, bir daha dönmemişti. O da bir daha kocaya varmamış, tarlasını kendi sürmüş, ekini kendi biçmiş, ineğini sağmış, yağın gramını bile yemeden satmış, para yapmıştı. Bu köyde en paralı oydu. Gömüsü var derlerdi. Gömüsünün yerini kimse bilmezdi. Kardeşlerinin oğulları, kızları vardı ya akraba olarak, onlara hiçbir şey koklatmazdı” (Kemal, 2022b, s. 186).

Romanda muhtarın kız çocuğuna verdiği değere de değinilmektedir. Muhtar, kendisine karşı birleşen köylüyü tek tek ziyaret eder. Bunlardan biri de Sarı Mustafa’dır. Sarı Mustafa uzun yıllar çocuk istemiş, en nihayetinde bu nasibe sahip olmuştur. Kız olduğunu duyunca da derecesiz bir sevinç içine düşmüştür. “Derler ki, kız çocuğuna bu

kadar sevinen hiçbir erkek gelmemiştir yeryüzüne. Kız çocuğu el kiri yıkarsın gider. Gider de oğlunun ocağını tüttürür. Ya oğlan, oğlan gibi var mı? Ocakların en güzel yalımı. Kıyamete kadar sürdürür ocağını” (Kemal, 2022b, s. 272). Sarı Mustafa’nın kızı olacağı için sevinmesi, ataerkil toplum yapısı ile uyum göstermediğine, ona karşı bir duruş sergilediğine işaret etmektedir.

Yaşar Kemal’in söyleminde kadının, toplumun kendisine sunduğu rollere karşı çıktığı görülmektedir. Yaşar Kemal’in söylemine yerleştirdiği köylü kadın, köyün önemli bir parçasıdır. Bu, onun köyü şekillendiren tek öznenin erkek olmadığını göstermesinin bir başka yoludur. Yaşar Kemal ile birlikte güçlü kadın figürüne rastlanan romanlar arasında Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli eseri de vardır.

Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli romanında göze çarpan kadın karakter Mastan’ın kızı Aliye’dir. Aliye, ailesiyle birlikte kasabada yaşamaktadır. Ancak babasının kararı ile ailecek köye yerleşirler. Babasının düşmanı Hasan ile yaşadığı aşk hem kurgunun konuları arasında yer almakta hem de çatışma noktalarından birini oluşturmaktadır. Aliye, konuşmaktan ve duygularını ifade etmekten çekinmeyen bir karakterdir. “Hiç, köy kızlarına benzemiyordu. Hasan içinden ‘Kasabada yetişmenin hali başka’ dedi” (Tuncer, 1960, s. 40). Okuyucu, Aliye’nin nasıl biri olduğuna dair ifadeleri Hasan’ın ağzından okumaktadır. “Hiçte babasına benzemiyor bu kız diye düşündü. Sanki Mastan’ın kızı değil gibi geliyordu insana. En küçük sözlere, hareketlere dikkat ediyor, karşısındakinin gönlünü kırmamak için elinden geleni yapıyordu” (Tuncer, 1960, s. 63). Aliye’nin bu nazik tavırlarının yanı sıra babasına karşı direnişi ve başkaldırısı da onun dönem içerisinde yer alan kadın karakterler arasında görünmesini sağlamaktadır.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli romanında da kadınlar güçlü karakterler olarak yer almaktadır. Bu kadınlardan ilki Fatma’dır. Fatma, Hacı’nın karısıdır. Ancak, köklerinden deli olan bu adamdan hiç memnun değildir. Onun gönlü Kara Bayram’dan yanadır. Fatma, romanda özellikle fiziksel özelliklerini vurgulayan ifadelerle anlatılmaktadır. “Kolunun biri dışta. Yorgan göğsünden aşağıda. Saçları boynuna, göğsüne dökülmüş. Dolgunca sarkmış göğsünün biri iç gömleğinin altından. Karaca benizli, yuvarlak yüzlü, dolgunca dudaklıydı Fatma. Geceleri yanında yatarken olduğundan çok, böyle karşıdan çekiciydi. Ama huysuz” (Baykurt, 2019, s. 17). Fatma’nın fiziksel özellikleri sadece erkek karakterlerin dilinden verilmez. Romanda bir aldatma figürü olarak yer alan kadın, cinsel ve bedensel kimliğiyle pek çok karakterin

dikkatini çekmektedir. Bu karakterlerden biri de Irazca Ana'dır. Fatma, bir gün Irazca Ana'ya gelip oğlu Bayram'a âşık olduğunu anlatır. Bu anlatım esnasında, Irazca, Fatma'nın vücut yapısına dikkat eder. "Dolgun göğüslerinin gerdiği sıkması, tam oralarından erişmişti. Yuvarlak omuz başlarıyla, iri gövdesiyle Fatma, Haçça'dan daha alımlıydı" (Baykurt, 2019, s. 106). Fatma'nın görüntüsü üzerinden yapılan anlatım, onun "nesne" olarak görüldüğünü hissettirmektedir. Bu durum, patriyarkal toplum yapısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Özellikle romanın eril bakış açısıyla anlatıldığı bölümlerde bu vurgu ve özelliklerin daha belirgin hale geldiği gözlemlenmektedir. Ancak, anlatının kadın karakterin perspektifinden sunulduğu kısımlarda, Fatma'nın duygusal yönünün de ele alındığı dikkat çekmektedir. Böylece eril ve dişil bakış açıları arasındaki farklar, dikkat çekmektedir. Bunun açıkça görüldüğü örneklerden biri Fatma'nın zamanla değişen tavrına kendince yaptığı yorumdur. "Fatma? Şafakla birlikte fırlardı yataktan. Fırladı mı kalkardı! Kuş gibi hafif olurdu. Her işe gücü yeterdi. Erinmez, üşenmezdi. Hiçbir iş ona zor gelmezdi. Şimdi demir kilitler vuruluyor gözkapaklarına. Dövülmüş gibi her yanları acıyarak kalkıyor sabahları" (Baykurt, 2019, s. 56). Fatma'nın bu ifadeleri, onun bulunduğu mekâna ve aileye ait hissetmediğini, bu nedenle kendine yabancılaştığını göstermektedir.

Irazca, oldukça güçlü ve sözü geçen bir kadındır. Oğlu, Bayram'a yapacağı işleri emretmekte, herhangi bir itiraz ve sorgulamaya fırsat tanımamaktadır. "Irazca, Bayram'a günlük buyruklarını verdi. 'Bahşiş'teki ahlatlar iyi çöyürlendi; var olanları bu da! Kağnıyla iyice iki sefer yaptın mı, yeter bizim harıma. Keserken dikkat et, dalları kanırma! Ağacın kabuğu baştan aşağı yarılsın. Sürgünler iyi olursa, gelecek bahara aşılabiliriz..." (Baykurt, 2019, s. 62). Irazca, Hacı'den intikam almak için oğlu Bayram'ı ayartır. Bunu da yine Fatma üzerinden yapar. "Bayram, dinle beni! Bu kancık ne zamandır cayır cayır yanıyor aslanım! Alaf almış gibi yanıyor ne zamandır? Söndürüver şunu Bayram! Nasıl olsa temelleri gene açtırdı kocası! Anladın mı koçum, sevaptır! ..." (Baykurt, 2019, s. 123). Irazca, oğlu Bayram üzerinden intikamını gerçekleştirmek için cinselliği bir araç olarak kullanmaktadır. Bu ifadelerden yola çıkarak, Irazca'nın kendi çıkarları için ataerkil olguları yönlendirdiği anlaşılmaktadır.

Romanın esas kadın karakteri Irazca'dır. Irazca, aynı zamanda direnişin de sembolüdür. Kocasını yıllar önce vefat etmiş, oğlu Bayram'ı zorluklar içerisinde tek başına

büyütmüştür. Haceli'nin muhtarla iş birliği yaparak evlerinin karşısına ev yapmasını kabullenemez. Gücü nispetinde buna engel olmaya çalışmaktadır.

Romanda yer alan bir diğer kadın karakter ise Bayram'ın karısı Haççe'dir. Haççe ile ilgili dış görünüş Mustafa'nın amcalarının ağzından okuyucuya sunulmaktadır. “Güzeldi Bayram'ın karısı. Hem de iyi huylu. Gelgelelim, böyle bir karının kocası varlıklı olmalı değil mi? Varlıksız adamın karısına kulağasma! Güzellik, çirkinlik hava. Karı dediğin iyi yedi, iyi giydi mi güzel olur dünyada! Borç biteli biraz toplanmış Bayram'ın. Ah yoksulluk!... Üç günün içinde nasıl fark ediyor karıya bak! ...” (Baykurt, 2019, s. 73). Romandaki genç kadınların fiziksel özelliklerine yoğunlaşan bu anlatımlar, kadının görünür ve arzu edilir bir nesne kabul edildiğini gözler önüne sermektedir.

Romanda kadınların savaş ve zorluklar karşısında yaşadığı mağduriyet, lirik bir anlatımla okuyucuya sunulmaktadır. Irazca'nın dilinden dökülen bu kelimeler, okuyucuya hissi geçirmek açısından oldukça önemlidir.

“Nasıl sabreder bir gelin, bir karı, yirmisinde, daha varmamış otuzuna; onca yıl inledik! İşte geliip geçti. Deliip geçti. Köreldi köyler. O acılı, ağılı günlerden geldik; dul! Bizim avcu ölüp gitti erkenden, kaldık ardına dul! Kra Şâli avcıydı, avereydi. Elinde bir saz, yalnızca çekilir bir köşeye, vın vın vın! Hiç unutmuyorum, alayla gelirdi arkadaşları; dul! Ölüp gitti de ... Çekirge... Öşür yazdılar tek başıma, dul! Sabah oduna gittim, öğleyin çifte, dul! Ne uzundu dinsiz, Allah'sız geceler! Teptiler kapımı. Bayram ufak. Kimselere açamadım; dul!Fesi yasak ettikleri yıl önülceğimi kestiler dul! Orman askeri çıktı, yeniden savaş çıktı; dul! ...” (Baykurt, 2019, s. 58).

Romanda, genç kızların evliliklerinde herhangi bir söz sahibi olmadıkları da söylenmektedir. “Bayram, yan gözle gene baktı. ‘Kader diye bir şey yoktur!’ dedi içinden. ‘Gâvur anası istese, Deli Haceli'ye değil, Kara Bayram'a verirdi kızını! Kader değil, anası karının akılsızlığı! Fatma ne yapsın? Kızları ana babaları everiyor köylük yerinde, kader değil! ...” (Baykurt, 2019, s. 225).

Fakir Baykurt, köycü söylemini gerçeklik üzerine inşa etmektedir. O, kadınlarını hem güçlü hem de zaafları olan bireyler olarak göstermektedir. Irazca Ana, haksızlık karşısında başkaldıracak kadar dirayetli bir karakter olarak öne çıkarken, oğlunu aldatmaya sevkedecek kadar insani zaaflara da sahiptir. Bu ikili yapı, Baykurt'un köycü söylemi içerisinde kadının kompleks yapısını ve toplumsal koşullarının karakter üzerindeki etkilerine de işaret etmektedir.

Fahri Erдің, *Alinin Biri* isimli eserinde kadın karakterleri pek çok yönüyle ele almaktadır. Bunlardan ilki Elif'tir. Elif, anne rolü ile okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Aynı zamanda Ali'nin eşidir. Eşinin yıllarca süren hapis hayatı nedeniyle oğlu Yaşar'ı

tek başına büyütür. Bir diğer kadın ise Gülnaz Nine'dir. "Gülnaz nine yetmişbeşlik. Ama hâlâ çivi gibidir. Bunamamıştır. Bu mektebin avlusunda çocukların 'Padişahım çok yaşa!' diye bağırıldığı günleri de bilir. Az falaka tutmamış. Nice hâfız şerbetleri içmiş. Maarifte tecrübesi var" (Erdinç, 2007, s. 91). Kocasının gittiği sürek avından yıllar sonra ölüsü döner. Kızı Keziban ise Yunan askerleri tarafından götürülür. Tüm bu acıların üstüne *ben çekip çeviririm* diyen Rahim Ağa tarafından tarlalarına el konulur. O, tüm acılarının üzerine yaşamaya çalışan biçare bir köylü kadın olarak öne çıkmaktadır. Ama, aynı zamanda haksızlığa başkaldıran bireydir. Köylülerin Rahim Ağa'ya karşı açtıkları davaya ortak olur, kendisi de dava dilekçesi verir.

Romanda belirgin şekilde yer alan bir diğer isim Fadime'dir. "Köylüler, hele delikanlılar, çok konuşurlar Fadime'den. Alımlı kız derler. Alımını bırak, üç bin dönümlü kız, derler" (Erdinç, 2007, s. 112). Fadime, Ali'nin oğlu Yaşar'ı sevmektedir. Romanda yer alan cinsel öğeler de bu ilişki üzerinden okuyucuya verilmektedir. Fadime, Yaşar'a elma ikram eder. Yaşar daha fazlasını istediğinde ise olmadığını dile getirir. Bunun üzerine Yaşar, kızın göğüslerini okşar ve bunların da elma olduğunu dile getirir.

Köylü kadın üzerinden verilen bu cinsellik, doğayla ilişkilendirilir. Köylü kadının bedeni, doğaya ait bir unsur ile özdeşleştirilir. Fadime, Yaşar'ın askere gitmesini ardından pek çok zulme maruz kalır. Önce amcasının oğlu cinsel saldırıya yeltenir lakin başarılı olamaz. Fadime, yaşadığı saldırıyı kimseye inandıramaz. Daha sonrasında ise öğretmene iftira atması istenir. Tüm bunların üstüne doktora, bekâret kontrolüne götürülmesi kararlaştırılır. Bu, Fadime için bardağı taşıran son damladır. Ballıkaya'dan atlayarak intihar eder. Ondaki geriye, "Kendi gözümde kıymetim kalmadı. Sen burada olsaydın... belki. İki gönül bir ama, samanlık zindan oldu. Sana saçımdan, duvak telimden..." (Erdinç, 2007, s. 172) ifadelerinin yer aldığı mektup kalır.

Fadime, Fahri Erdinç'in direnen bireyidir. Ona verilen ve ondan istenileni kabul etmez. Nihayetinde de kendi seçtiği yöntemle ölmeyi tercih etmektedir.

Tütün Zamanı romanında esas karakterlerinden biri de Zeliş'tir. Zeliş ailesiyle birlikte tütün toplayan, çalışkan bir köylü kızıdır. Babasının dört kızından biridir. Ancak onu diğer kardeşlerinden ayıran çalışma becerisidir. "Zeliş, ablalarının ardından hepsinden usta yetişti. Hemen hemen iki yıldır tarlanın bütün işini üstünden aldı. Recep'in kimseden yardım istemesine sıra bırakmadı. Gitgide bu iki yıl içinde, Recep'in gözünde adeta erkek evlat yeri kazandı, değer buldu" (Cumalı, 2006, s. 34). Bilindiği üzere köylü

kadınlar tarımda aktif rol oynamaktadır. Zeliş’in ablalarından usta olması, onu babasının gözünde daha değerli kılmaktadır. Köylerde erkek evlat, ev ekonomisine katkıda bulunan, aile işlerini devam ettiren bir figürdür. Zeliş’in cinsiyetine rağmen bahsi geçen katkıları erkeklik üzerinden tanımlanmakta ve değer kazanmaktadır. Bu da köy toplumundaki kadının konumunun anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Zeliş’in ablaları kaçarak evlenmişlerdir. Babalarının rızası olmadan yapılan evlilikler Zeliş’in babasında teessür uyandırmaktadır. “Büyük kızları güldürmemişti yüzünü. Büyüğün kocası gittikçe yabancı görünüyordu gözüne, küçüğünün ise kendi başını sokacak yeri yoktu” (Cumalı, 2006, s. 35). Bu nedenle evlilik meselesinin üzerine titreyen babası, Zeliş’e baskı yapmaktadır. Ancak Zeliş, sevdiği için mücadele eden, gerektiği zaman hakkını savunan, güçlü biridir. Cemal ile jandarmaya yakalanmaları ve ardından mahkemedeki süreçlerde sergilediği tavırlar onun gücünün halk tarafından anlaşılmasını da sağlamaktadır. Savcı, ifadelerini alırken Zeliş sevgisini cesurca ifade eder:

“Bak utanmazlara; bak terbiyesizlere! Bundan ötesi olmaz iftiranın! Yaptıkları yetmiyormuş gibi, üstelik sizi de kandırmaya kalkmışlar! Reziller! Onların benim yolumu beklediklerini haber aldım da, ben onların elinden kurtulmak için kaçtım. Biz yazdan beri mektuplaşır, sevişiriz Cemal’le, savcı bey! Biz birbirimizi dün tanımadık! Yazdan beri de kararlıydık da kaçtık. Başkası niye yardım etsin?” (Cumalı, 2016, s. 240).

Üstelik sulh cezaya gittiklerinde savcının, kalkmasını söyledikten sonra kendisine müdahale edecek jandarmaya dirseği ile sertçe çarpar. “Jandarma Zeliş’in bu aksiliğinden alınmadı. Hareketinden, onun kalkmasını sağlamaktan başka kastı yoktu. Fakat salonu kapının ağzına kadar dolduran kalabalık, Zeliş’in bu davranışından son derece hoşlandı. Gülümsemeler, hayranlık mırıltıları duyuldu bir anda” (Cumalı, 2016, s. 243). Zeliş’e hayranlık, konuşmalarıyla daha da artar. O, sevdasının arkasında durmaktadır. Cemal’e gelebilecek en ufak sorunu bile yok etme çabası içine girmektedir. Hâkimin zorlayıcı sorularına kendisi cevap vermek için öne çıkar. “Hâkim bey, müsaadeniz olursa önce ben anlatayım da sonra o anlatsın! (...) Sen sıran gelince anlatırsın! Sıra benim hâkim bey. O bu işte bana uydu! Ben istedim, ben kaçtım ona! Önce ben anlatayım nasıl kaçtığımı da, sonunu o anlatsın” (Cumalı, 2016, s. 244-245). Zeliş, olaylarda aktif rol oynadığını ve kararları kendisinin aldığını beyan etmektedir. “Aferin kıza! Dedi, kız dediğin böyle olur! ...” (Cumalı, 2016, s. 248). Bu da onun, toplumda var olan geleneksel rolleri aştığını göstermektedir. Üstelik bu rol aşması halk tarafından da destek bulmaktadır.

Romanda köylü kadına dair basmakalıp yargılara da rastlanmaktadır. Kör Fehmi'nin Zeliş'i evliliğe ikna etmesi için Sümbül kadını görevlendirdiğinde kullandığı ifadeler bunu örnekler niteliktedir. “Karı kısmı bunlar! Giyim kuşam, bir de çene girdi mi işin içine gevşerler!... Çözerler uçkurlarını...” (Cumalı, 2016, s. 129). “Karı kısmı bunlar” (Cumalı, 2016, s. 129) ifadesiyle tüm kadınları aynı kalıba sokmakta, onları küçümsemektedir.

Ötelerin Çocukları romanında Elif, romanın henüz başlarında küçük ama cesur bir çocuk olarak tasvir edilmektedir. “Tepesinden, güneş ışığında mavi mavi ışıldayan kapkara bir saç kargaşalığı omuzlarına devriliyordu. Parlayan masum ve iri kara gözleri, fildişi aklığındaki mat teniyle, yaşama sevinci duygusunu öylesine veriyordu ki; Kerimoğlu'nun neşeyle gülesi geldi. Daha çocuktı, ama kadınlığa yakışan çağda” (Kabağağaçlı, 1981, s. 13). Elif, başkaldırıyı üstlenen bir kadındır. Kendisine sahip olmak isteyen ağaya karşı direnmektedir. Ayrıca, kendisini ortada bırakan sevdiği adama rağmen kızını tek başına büyütmektedir.

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli romanında da kadın ilk önce bedeniyle var olmaktadır. Gazeteci Fikret, evini ziyaret ettiği muhtarın öğretmen kızı Gülizar ile tanışır.

“Boğazına kadar kapalı, uzun kollu, uzun etekli, sımsıkı entarisiyle, bu köyde inzivaya çekilmiş bir rahibeye benziyordu. Fakat yüzü, bütün ciddiyetine rağmen, bir rahibe yüzü olmaktan uzaktı: hassas bir hayvanınki gibi zaman zaman açılıp kapanan burun deliklerine, sıhhatli ve gergin tenine, kalın dudaklarına bakarken ‘İstese ne güzel öpüşür bu kız!’ diye düşünmemek imkansızdı” (Erduran, 1954, s. 68).

Fikret için Gülizar, zaman içerisinde çekici ve etkileyici bir figür haline gelir. Gülizar, Pınarlı Köyü'nün tek öğretmenidir. Oldukça idealist olan Gülizar, köyün ve öğrencilerinin daha refah bir hayata sahip olması için mücadele etmektedir. Bu mücadele özellikle yoksulluğa karşıdır. Köydeki tek okul, Gülizar öğretmenin teşebbüsüyle kurulmuştur. “(...) Şimdi yalnız iki sınıflı. Gelecek sene üç sınıflı olacak. O zaman için ikinci bir öğretmen arkadaş, bir de yeni binaya ihtiyaç var. Bunları da edinmek imkânsız...” (Erduran, 1954, s. 69). Gülizar, zaman içerisinde Fikret'e karşı sevgi besler. Fikret de Gülizar'ın sevgisini karşılıksız bırakmaz. Erduran'ın Gülizar karakteri de köy içerisinde pek çok zorluğa maruz kalmaktadır. Ancak Fahri Erdinç'in Fadime'si gibi, bir noktada pes etmez. Sonuna kadar savaşı. Gülizar, baskılar altında ezilmeyen idealist bir birey olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Kan Davası romanında köydeki kadınlar modernleşme sürecine katılmış bireylerdir. Öğretmen, Fettah'ın evine gittiğinde karısı ile tanışır. “Yalnız, hareketleri,

yürüyüşü, fazla çekinmeden bize doğru gelirken kırmızı entariyi, bir şal gibi elleriyle düzeltişi değil, kocasının onu bu şekilde bizim yanımıza çağırışı da asla köylü değildir” (Güntekin, 1982, s. 133). Öğretmen, bu tanışma içerisinde köy evindeki kadın eliyle oluşmuş modernleşme izlerini betimlemektedir. Üstelik Fettah’ın karısını misafirlerinin yanına çağırması, onun o dönemdeki geleneksel cinsiyet rollerine uymayan biri olduğunu göstermekte, kadının eşiyle aynı konuma sahip ve toplumsal ilişkilerde daha görünür bir rol oynadığı yazar tarafından vurgulanmaktadır. Elif, aynı zamanda şehirden köye göç etmiş bir kadındır. Romanın kadınlarla ilgili en dikkat çekici unsuru budur. Hem Aşağı Sazan Köyü’nde hem de Yukarı Sazan Köyü’nde kurgu içerisinde kendini belli eden kadın karakterler vardır ve bu belirgin kadın karakterlerin hepsi şehirden belirli sebeplerden ötürü köye gelmiş kimselerdir. Yazarın bu tercihi bilinçlidir. Çünkü kurguya dikkat edildiğinde köyde yaşayan bu şehirli kadınların köyün modernleşmesine katkıda bulundukları görülmektedir. Bunu gösterecek en iyi örnek Elif’in evidir.

“Kapısını anahtarlarla açtığı bir küçük misafir odası, tavana yakın kısımlarına soluk bir yeşil boya ile iki geniş zırh çekilmiş tertemiz duvarları, yerde çiçekli bir keçe, yastık örtülerinin kenarında dantelaları bile eksik bulunmayan yeşil örtülü bir sergi, yeşil boyanmış bir trapez masa, yine aynı renk boyada bir duvar rafında camdan ve teneke parçalarından ufak tefek mezat malı biblolar, duvarlarda kenarına yine fiyonglu kurdeleler çevrilmiş, taş basması deniz, gemi ve deniz kızı resimleri...” (Güntekin, 1982, s. 134).

Bu tasvirde köy yaşamındaki modernleşmenin etkileri görülmektedir. Misafir odası, hem modern bir odanın hane içerisine girişini hem de köylülerin değişen estetik anlayışlarını göstermektedir. Reşat Nuri’nin romanındaki köylü artık modern dünyaya entegre olma çabası içerisinde.

Romanda yine Ayşe isimli benzer bir karakter yer almaktadır. Ayşe; “Adeta güzel giyinmiş bir şehir kızıdır” (Güntekin, 1982, s. 155). Öğretmenin gözünden anlatılan Ayşe; “(...) Bozova büyük memur sosyeta kadın ve kızlarından farksızdır; belki de daha yeni ve zevklidir” (Güntekin, 1982, s. 155). Ayşe, modern dünyaya ayak uydurmuş bir bireydir. Üstelik, giyim kuşam tercihleri açısından, birçok şehirli kadına kıyasla zevk sahibi olduğu görülmektedir.

Romadaki Döne Aba güçlü köy kadınının örneğidir. Erkeksiz, bir ailenin reisliğini yapmakta, çocuklara tek başına bakmaktadır. Öğretmenin izlenimlerinin yer aldığı romanda Döne Abanın erkeğe ihtiyacı olmadığını da vurgulanmaktadır. “Durduğu yerde, elleri kalçalarında, ayaklarından birini geriye alarak aşağıdan yukarıya bize bakışına göre ailenin erkeğe pek de ihtiyacı olmayacaktır” (Güntekin, 1982, s. 140). Döne Aba için kullanılan “Kavgayı kolay bırakacak insan değildir; daha doğrusu, bütün kuvvet

ve kudretine rağmen kadındır” (Güntekin, 1982, s. 142) ifade; onun güç ve kudretli olmasına rağmen cinsiyetinin getirdiği bazı sınırlarla tanımlandığını göstermektedir. “Kadının tarla kenarına gidip geldiğini gördüğüm zaman o eski Roma tarlalarına dikilen bekçi tanrı kadın heykellerinden birini görüyorum sandım” (Güntekin, 1982, s. 143). Döne Aba’nın bu güçlü duruşu öğretmenin onu mitolojik bir karakter gibi tasavvur etmesini sağlar.

Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* isimli romanında iki kadın karakter görünür kılınmıştır. Bunlardan ilki Arif’in nişanlısı Emine’dir.

“Arif gibi o da boylu bosluydu. Köy okulunu bitirmişti. Pek azdı köyde okulu bitiren kız. Çoğu ikinci, üçüncü sınıftan ayrılır, bir daha gitmeyiverirlerdi. Emine, öğretmenin karısından iğne işleri filân da öğrenmişti. Kendisinin dikiş makinesi vardı. Eli öyle işlere pek yatkındı. Son bir iki yıl içinde köyde anılır bir kız oluvermişti. Akçe yüzünün ortasında kapkara gözleri vardı. Bunun için Sürmeli Emine derlerdi köyde” (Apaydın, 1983, s. 15).

Emine karakteri bu uzunca tasvire rağmen romanda aktif bir biçimde rol almamıştır. Arif, Emine’yi sevmesine rağmen traktör almak için düğünü ertelemeyi düşünür. Yazar, Arif karakterinin traktör tutkusunun yoğunluğunu vurgulamak adına Emine karakterine roman içerisinde yer vermiş gibidir. Böylece okuyucular, gerçek bir tutku içerisinde olan erkeğin ne derece ısrarlı ve istekli olabileceğini görmüş olurlar.

Romanda yer alan bir diğer karakter ise Arif’in annesidir. Anne ve eş figüründe romanın pek çok yerinde ona rastlamak mümkündür. Oğlunun çok çalışması ve eşinin hastalığına üzüldüğü yerlerde genellikle kendini göstermektedir. “Anası ağlamaklı, bitkin sesiyle ekledi:- Ben de böyle diyorum. Söz dinlemiyor bu oğlan. Ekmekten aştan kesildi. Gece gündüz buğuz ediyor kendine. Şuna bakın, taziya döndü” (Apaydın, 1983, s. 148). Üstelik tamamen silik bir karakter de değildir. Kimi durumlarda fikrini beyan etmekten çekinmez. “Bir de onun dediğini yapıver bakalım. dedi kadın. Kendin hastasın. Çalıştığın yok. Hep yıktın çocuğun üstüne. Kolay mı?” (Apaydın, 1983, s. 18). Yazar, romanda köylü kadınları şu şekilde anlatmaktadır: “Kimi kadınlar gelmişler ağılı çeviren ağaçlara oturmuşlardı. Şalvarlı, başörtülü köylü kadınlar kızlar fısıldaşarak konuşuyorlardı. Kararmıştı hep yüzleri. Akşamlara kadar güneş altında harmanda çalışmışlardı. Gene de yorgun görünmezlerdi. Gülüşürler, söyleşirlerdi. Böyle yağrulmuştu hamurları” (Apaydın, 1983, s. 27). Bu, kadının içerisinde olduğu köylülük halinin anlatımıdır.

Talip Apaydın, *Yarbükü* isimli romanının başkışısı Remzi Ağa, sulama meselesi nedeniyle yanına gittiği köylü kadının hareketlerini yanlış yorumlar. “Kamil’in anası su dolu maşalaya eğilmişler, ot ayıklıyorlardı. Anasının arkası Remzi’ye dönüktü. Yarı

yerine kadar ıslak iş donunun içinde geniş kalçaları öylece belli oluyordu. ‘Mahsustan böyle yapar kaltak’ diye söylendi Remzi. ‘Dul karı değil mi? Şuna bak nasıl dömelmış, tüh!’ ” (Apaydın, 1968, s. 16). Ona göre böyle davranmasının nedeni dul olmasıdır. Ancak herhangi bir harekette bulunmaz. Oradan hemencecik ayrılır.

Romanda pek çok kadın karaktere rastlanmaktadır. Bunlardan biri de adam öldürdüğü için hapiste yatan Haydar’ın karısıdır. Eşi hapiste yattığı süre boyunca evi o çekip çevirir. “Eskiden karısı da çalışmazdı. Tarlaları hep ortağa verirlerdi. -Ya şimdi? Bizim kül dökenden farkı kaldı mı? Baksana akşama kadar çamurun çökeğın içinde. -Ne yapsın garip, yedi sekiz senedir, kolay mı? -Kolay değil... Osmanlı karıymış valla. Tek başına çevirdi Haydar’ın işini” (Apaydın, 1968, s. 21). Köylü, kadının çalışıp çabalamasını takdir eder. Bu dönemde yer alan romanlara bakıldığında bir övgü unsuru olarak “Osmanlı kadını” ifadesine rastlanır. Alıntı özelinde bu ifade kadının güçlü, dirençli ve fedakâr olduğunu belirtmek için kullanılmıştır. Haydar’ın karısı zor şartlar altında tüm işleri halletmeye çalışmış, çalışkan bir kadındır. Romanlara bakıldığında genellikle erkek karakterlerin anlatımıyla kadın kahramanlar öğrenilir. Ancak, *Yarbükü* romanında Satı kadın, eşi hapisteyken yaşadığı zorlukları iç sesi vasıtasıyla okuyucuya duyurur. “Neler çekmişti o günden beri? Kendisini ve çocuklarını dışarı çıkamaz etmişlerdi. Bütün hınçlarını bir ‘eksik etek’ ten çıkarmışlardı zalımlar. İki yıl Eskibük’deki çeltik tarlasına ayak atamamış, başkalarına ortak ektirmişti. Kardeşi Hüsnü olmasaydı iki çocuğu ile açlıktan ölürdü bu köyde” (Apaydın, 1968, s. 50). Eşinin gelmesi Satı kadının yüreğinde umut doğurur.

“Sağ salım bir geliverseydi, evden dışarı çıkmasına bile razı değildi. Gene her işe kendisi koşardı. Evinde erkeği olduktan sonra... Evin direğiydi bir erkek. Onun yerini dünyada hiçbir şey dolduramazdı. Gölgesi yeterdi bir eve. Geçmiş günlerin biriktirdiği bir acı ile ağlamağa başladı. Elinde olmadan gözlerinden yaşlar akıyordu” (Apaydın, 1968, s. 47).

Haydar’ın gelmesiyle yaşadığı o kötü günlerden kurtulduğunu düşünmektedir.

Remzi Ağa’nın karısı Halime, Satı kadınla benzer özelliklere sahiptir. Kadın romanda şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Kısa boylu, yuvarlak yüzlü, tıknaz kadını Remzinin karısı. Yüzü düzgündü, bir kız yüzü gibi tazeydi” Remzi karısı Halime’ye değer vermektedir. Ancak bu durum köylü arasında alay konusu olur. “Remzi’nin eşeğine karısı biner oğul, dedi. Karısı kıymetli herifçioğlunun. Onu yürütmeğe kıyamaz” (Apaydın, 1968, s. 87). Remzi, toplumun belirlediği geleneksel erkek figürünün dışında kalmaktadır. Eşini yürütmek yerine eşeğe bindirmesi, geleneksel düşünce yapısına sahip erkekler tarafından yadırganmakta hatta dalga konusu haline gelmektedir.

İş konusunda kimi zaman kocasına diklenir. Dedliğini yaptırmaya çalışır. “Suyu çoğaltmaya gitmeyecek misin? diye sordu. Arkın suyu iyice azaldı baksana. -ne edelim karı? Ben çoğaltıyorum onlar kesiyorlar. Bu Yarbükü’nün adamıyla başa çıkılır mı? - Çıkılmaz mı? diye sordu karısı. Ellerini kalçalarına dayamıştı, çaçaron bir bakışı vardı. - Sen başa çıkamayacaksan ben gidip bakayım bari! dedi” (Apaydın, 1968, s. 36). O, cevval bir kadındır. Bir zaman sonra Haydar, kadına göz koyar. “Elindeki bakır kapla ağaçlardan birisine tırmandı. İş urbalarının ıslaklığını unutmuştu bile. Aklında hiç kötü bir şey yoktu. Haydar ağacın üstünden eğilip Halime kadına baktı. Islak şalvarına iyice yapışmıştı. Arkadan kıcı öylece belli oluyordu...Kadının kalçaları dolgundu” (Apaydın, 1968, s. 118). Halime, kendisine göz koyan Haydar’a karşı tepki gösterir.

“Kız, dedi. Niye bağıırıyorsun? Kendini lekeleyeceksin sus... Irmağın içine girmeyi düşündü. O zaman Halime kadın biraz daha derine gitti. - Gelme! diye bağırdı. Kendimi sulara atarım gelme!.. Haydar şaşırılmıştı. Durup geriye bakındı. Ne yapacağını kararlaştıramıyordu. Çekilmek zorunda kaldı. - Kız, dedi. Ben seninle konuşacağım. Gel hele buraya... - Defool ! dedi kadın. Şeytanla konuş, alçak rezil, defool oradan!” (Apaydın, 1968, s. 203).

Halime, adının lekelenmesini göze alarak bağırılmaktadır. Ne olursa olsun Haydar’a teslim olmaz.

Romanda çeltik tarlalarında çalışan kadınların durumundan da bahsedilir. Remzi Ağa, tarlasına gittiğinde günlükli çalışan kadınları görür. Okuyucu bu esnada bu kadınların hangi vaziyette çalıştıklarına şahit olur.

“Çeltikotu ayıklarken hele yaşlı kadınlar akşamlara kadar eğilerek çalışmağa dayanamadıklarından, bir de belki darıları çeltikten daha iyi ayırabilmek için- çünkü pek birbirine benzerler, yalnız çeltik yapraklarının köke bağlandığı yerde kılık dedikleri küçük bir kıvrıntı olur, ona bakıp ayırdedilir- suyun içine çömelerek görürler. Böyle olunca iş sonları tamamıyla ıslanır, vücutlarına yapışır. Bacakları kalçaları dışarıdan belli olur. Bu sebeple günlükçi kadınlar yabancı erkeklerin yanında çeltik ayıklamayı pek istemezler. Hiç değilse tarlanın bir tarafında erkekler, öbür yanında kadınlar çalışır” (Apaydın, 1968, s. 30-31).

M. Sunullah Arısoy’un *Karapürçek* isimli romanında, muhtar karakteri kızların okula gitmemesi gerektiğini düşünmektedir. Nitekim üç kızını da okula göndermez.

“ ‘Neden gelmezler Ali Ağa?’ ‘Eee... Üçü kız...’ ‘Kız olsun. Kızlar okula gelmezler mi?’ ‘Garı gısmı okumuşluğu nidecek Mallim bey?’ ‘Neden?’ ‘Öyle ya... Bi kaç yeni yetişmeden belleyen var, onlarda delikanlılara mektup yazıyorlar. Garı gısmı deel mi, nidecek okumayı? Pek gözü açığı eyi olmaz garının, köylük yerde!’ ” (Arısoy, 1972, s. 39).

Muhtar, benzer şekilde kadını değersizleştiren düşüncelere sahiptir. Beşinci kez evlenen muhtar kadınlar için; “Avrad değil mi, alır kullanırsın, baktın biraz eskidi, dehlere gider. Kıtlığı mı var, bir yenisini al... N’olacak?” (Arısoy, 1972, s. 50) ifadelerini kullanmaktadır. Bu düşünceler sadece muhtara ait değildir. Köyde kadın, erkekler tarafından canı sıkıldığında değiştirilen bir meta olarak görülmektedir. Süleyman

Ağa'nın üçüncü karısı vefat edince ona yeni bir eş bulunur. Bulunan eş evlidir. Üstelik kızı tarif ederken "az kullanılmış" (Arısoy, 1972, s. 53) ifadesini kullanır. Az kullanılmıştan kasıt, birkaç aylık evli olmasıdır. Kızın kocasına ise yeni bir genç kız alınacaktır. Sebep olarak da şu ifadelere başvurulmaktadır: "Ee.. Üseyin Çavuşun kızı gözel.. Oğlan karıdan bıkmış, birkaç aylık evli ya, bıkmış işte, daha körpesini daha güzelini görünce.. Eh, Sülüman Ağa da yeni gelini kendisine münasip bulur.. Gönül deel mi?" (Arısoy, 1972, s. 54). Öğretmen, şaşkınlık yaşadığı bu durumu, kadının kabul edip etmeyeceğini merak eder. Ağa'ya kadının beyanını sorar. "Ağa gibi bir adam da karılığa kabullenmiş. Karıya ne kalmış ki? Onun koynundan çıkıp öbürünün koynuna girer, n'olacak?" (Arısoy, 1972, s. 54) cevabıyla karşı karşıya kalır. Karapürçek Köyü'nde kadının söz hakkı yoktur. Erkek, ne derse o olmalıdır. Kadının istediği yapılmamalıdır. Kadının tek vazifesi erkek tarafından kullanılmaktır. "Garı kısmının istemesi mi olur bey? Garı kısmına yüz vermeğe gelmez. Alır kullanırsın. Baktın canın çekmiyor gayri, aha kapı dersin, bir dene daha alırsın. Nasıl olsa onu da bi alan olur? Bizim burası dağlık yer Mallim bey. Kışı soğuk olur. Kimse yalnız yatmak istemez! Köyde alan çıkmazsa da kolayı var, satarız!" (Arısoy, 1972, s. 55). Roman incelendiğinde köylülerin, kadınları belirli sınırlar içerisinde tuttuğu ve onu cinsel bir obje olarak konumlandığı görülmektedir. Kadın, erkeğin mülkiyeti altında, alınıp satılan bir meta olarak kabul edilmektedir. Bu da köylerde patriyarkal toplum yapısının keskin bir şekilde varlığına işaret etmektedir.

Romanda en belirgin karakter Bekir'in kızı Zehra'dır. Zehra romanın çatışma noktalarından birini de oluşturmaktadır.

"İnce yapılı, uzun boylu bir kız. Anlatılmaz parlaklıkta kara saçları var. Ben şimdidek böyle göz görmediydim. Kara, parlak, alev alev yanan gözler bunlar. Son derece ince yüz çizgileri var. Elleri 'prenseler' elleri gibi! Göreni delirtecek dirlikte dudaklar. Küçük hokka gibi bir ağız! Yürüyüşünde bile kimseye benzemeyen bir hal var. Öbür köy kızları, kadınları gibi sallapati yürümüyor. Deveci yürüyüşü değil. Küçük küçük adımlar atıyor. Yürümüyor da sekiyor sanki. Bol şalvarına rağmen, yürürken bütün vücudunun kıvrılıp, büküldüğünü görüyorsunuz" (Arısoy, 1972, s. 181).

Zehra sadece fiziki görüntüsüyle diğer köy kızlarından ayrılmaz. Okuyucu, öğretmenin dilinden Zehra'yı tasavvur etmektedir. "Sözcüklerin üzerine basa basa, sözcüklere ayrı, kendine özgü bir deyiş, anlam kazandıran konuşması var Zehra'nın. Sesini duyunca ürperiyorsunuz! Sonra da kişiyi şaşkın edecek bir düzen içinde konuşuyor" (Arısoy, 1972, s. 188). Zehra, öğretmenin köyden gönderilmesine de neden olur.

Samim Kocagöz'ün *Yılan Hikâyesi* isimli eserinde kadın figürü okuyucuya geri planda sunulmaktadır. Romanda yer alan kadın karakterler arasında Recep'in gelini ile karısı yer almaktadır. Ama yukarıda da belirttiğimiz gibi bu kişiler oldukça geri planda duran, kurguya herhangi bir etkisi olmayan karakterlerdir.

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* isimli romanında da köylü kadınlar oldukça geri planda yer almaktadır. Köylerde kadınlar ev içi rollerle sınırlandırılırlar ve roman öyküsü içerisinde etkin rol alma yahut karar verici olma özelliği genellikle göstermezler. Kadının rolünün sınırlı tutulması, köy gerçeğini göstermektedir. Buna ilaveten erkek karakterlerin dilinden kurgunun aktarılması, hâkimiyetin yine erkek üzerinde olmasına neden olmaktadır. *Yeşilkaya Savcısı* romanında da anlatıcı savcıdır. Kasabada yaşayan bir erkeğin sınırlı gözlemleri çerçevesinde köy kadını resmedilir. Bu resim, geniş bir açıyla ele alınmadığı için sadece fiziksel özelliklere odaklanmaktadır. Bunun bir örneği savcının Ali Ağa'nın daveti üzerine onun köyüne gitmesi ve Ali Ağa'nın eşlerini görmesi ile verilmektedir. Ali Ağa, onu evinde oldukça iyi bir şekilde ağırlamaya çalışır. Yemek yiyecekleri masanın başına eşlerini de çağırır. Okuyucu bu esnada savcının gelen kadınları gözlemlemesine, fiziksel özelliklerini yorumlamasına şahit olur. "En önde saçları, yarı yarıya ağarmış ama bunları iri başının üstünde son derece tertipli bir şekilde toplamış, çok uzun boylu bir kadın vardı. Baştan aşağı sırmalı, klâptanlı bir elbise giymişti. Parmakları yüzüklerle süslüydü. İri, uzun parmaklı, bembeyaz elini uzattı" (Tarus, 1955, s. 77). Bu, Ali Ağa'nın ilk eşi Yasemin Hatun'dur. Ali Ağa daha sonra diğer eşlerini de tanıtır. "Gittikçe yüzleri, halleri gençleşiyordu. Giyindikleri elbiselerin şatafatı da derece derece sönüyordu. İkinci halilem Fitnat Hatun! Üçüncüsü Kerime hatun! Sonra Semra hatun! Nimet Hatun'..." (Tarus, 2017, s. 77). Romanda dikkat çeken unsur kadınlarla erkeklerin aynı masa etrafında oturuyor olmasıdır. Diğer köy romanlarına bakıldığında genellikle kadınların erkeklerle farklı sofralarda yemek yediği görülmektedir. Hatta çoğu romanda kadın, hizmet verme rolündedir. Ancak *Yeşilkaya Savcısı* 'nda köy yerlerinde olan bu katı ayrılığın yumuşadığını görülmektedir. Bu da köylerde zaman içerisinde yaşanan modernleşmenin ve toplumsal değişimin bir göstergesi olarak öne çıkmaktadır.

Dönem içerisinde köyü, köylüyü anlatan romanlara bakıldığında kadının üç farklı köycü söylem üzerinden okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Bununla birlikte yazarların ideolojik eğilimlerine göre bu söylemin şekillendiği tespit edilmiştir.

Bunlardan ilki Kemal Tahir ve Orhan Kemal'in öncülük ettiği geleneksel kalıptaki kadınlardır. Bu kadınların, ataerkil bir düzen içerisinde konumlandırıldığı tespit edilmiştir. Kadın, ev içi rollerle sınırlandırılmıştır. Kemal Tahir ve Orhan Kemal'in eserlerinde, köycü söylem bağlamında kadınların cinsel bir obje olarak sunulması, kırsal toplumun kadınlara yönelik bakış açısını sergilemektedir. Bu karakterler üzerinden köy toplumunda kadının bedenine indirgenen bir değer yüklenmektedir.

Öte yandan, Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Necati Cumalı ve Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın romanlarında kadın karakterler daha aktif, direnen ve toplumda kendi haklarını savunan bireyler olarak ön plana çıkmaktadır. Yazarların sosyalist bir perspektifle yaklaştığı kadın karakterler, ağılık düzeninin getirdiği feodal yapıya karşı duran, haklarını arayan kadınlardır.

Reşat Nuri Gültekin'in *Kan Davası* ve Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* eserlerinde ise köy toplumunun modernleşmesine katkıda bulunan, köyün eğitilmesi ve kalkınması için çaba gösteren kadın karakterler işlenmiştir. Bu yaklaşım, toplumcu gerçekçi ideolojinin köylü kadına toplumsal dönüşüm sürecinde atfettiği önemi ortaya koymaktadır.

Bazı romanlarda ise kadın karakterler geri planda kalmaktadır. Bu karakterler olayların akışında herhangi bir etkiye sahip değildir. İlhan Tarus ve Samim Kocagöz'ün var ettiği karakter buna örnektir. Erkek egemen bakış açısının yer aldığı romanlar kaleme alan bu yazarlar, köyün patriyarkal yapısının da bir yansımasını okuyucuya sunmaktadır. Köy toplumunda kadının yerinin görünür olmaması romanların eksiklikleri arasında görülebilmektedir. Köy yaşamının sorunlarının ele alındığı romanlar kaleme alan bu yazarların söylemlerinde kadına yer vermemeleri kadınların köydeki hallerinin yok sayılması, anlatımın tek taraflı olmasına neden olmaktadır.

Dönem romanlarındaki kadın karakterlere bakıldığında kadınların köyün hem eleştirisi hem de dönüştürücü gücü olarak ele alındığı gözlemlenmiştir. Kadının bu anlatılarda hem baskıya direnen hem de köyün gelişimine katkıda bulunan bir aktör olarak temsil edilmesi, köycü söylemin sosyalist ve toplumcu gerçekçi ideolojilerle harmanlandığını göstermektedir.

5.1.3. Köyde Öteki Olmak

Birey, toplum içerisinde belirli kalıpları olan bir kimlik oluşturmaktadır. Bu kimliğin varlığı kimi zaman sorun teşkil etmekte, bireyi “öteki” haline getirmektedir. “O” kendi varlığını oluşturan kimlik nedeniyle toplumdan ayrılmaktadır. Ayrılan birey bazı zamanlar seilmeyen, istenmeyene dönüşmektedir. Hikâye ve roman içerisinde kendisine yer bulan öteki bireyler, kurgunun entrik unsurunu destekleyen karakterler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* romanında ötekiyi köyün topalı İsmail temsil etmektedir. Topal İsmail, hırsızdır. Hırsızlığını da topallığına bağlamaktadır. “Çalmasına çalarım, ben bu sakat bacakla çalışmam, çalarım ama...Zenginlerden, eşraftan, ağa takımından çalarım” (Tahir, 2016, s. 18). Hırsızlığını soylulaştırma eğiliminde olan İsmail, kendini haklı çıkarmak istediği için özellikle zenginlerden çaldığının vurgusunu yapmaktadır.

İsmail, topallığından rahatsızdır. Pek çok tedavi uygulamasına rağmen bir ilerleme sağlanamaz. Bu nedenle topallığını gizleme derdine düşmektedir. “Topal İsmail yürürken, sağlam bacağı üzerinde belli belirsiz duralayıp döner gibi yaparak sakat bacağı sürüklüyor, topallığını gücü yettiği kadar saklamaya çalışıyordu” (Tahir, 2016, s. 22). Topal İsmail’i köyün ötekisi yapan, köyün geleneksel norm ve değerlerine uygun olmayan davranışlar sergilemesidir.

Kemal Tahir, *Körduman* romanında da Topal İsmail karakteri üzerinden “Öteki” yi anlatmaya devam etmektedir. Bu romanda İsmail’in kendi karakterine dair anlatımlarda bulunduğu görülmüştür. “Kıyıcıyım. İyidir kıyıcı olmak... Kıyıcı adam karşısındakini kıyıcı bilir. Hiç aldanmaz” (Tahir, 2019, s. 150). Topal İsmail, kurnazlığı ve kinciliği ile ön plan çıkmaktadır. “ ‘Ulan İsmail... Ulan sen yok musun...’ Söyleyeceğini toplayamadığından tek tek konuştu. Topal İsmail, hırsızlığını bu romanda da devam ettirmektedir. Kendi hırsızlığını topallığına bağlamakta, çalışmadığı için çalmaya mecbur olduğunu söylemektedir. “Bizi sorarsan, köy yerinde bizi bu bacak hırsız etti. Tarla işini hak edemeyen rençper olamaz. Rençperlik edemezsen köyde barınamazsın. Can her şeyi ister, hay Mustafa!’ Birdenbire öfkeleni. ‘Ulan, hanginiz çalmazsınız alçaklar! Köylünün topu hırsız... Hiçbir şey çalamazsa köylü kısmı, babasının, kocasının tiftiğini çerçiye vermez mi? Komşunun yumurtasını aşırın, bahçesini yolan hangisi?’ ” (Tahir, 2019, s. 140). Topal İsmail’in bu ifadelerde, suçunu

tüm köye yansıttığı görülmektedir. Ona göre köylü, ufak tefek de olsa mutlaka hırsızlık yapmaktadır.

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında da karşımıza total bir karakter çıkmaktadır. “Kayseri’nin Bünyan ilçesine bağlı köylerden birindendi bu adam. Birinci Büyük Harbde Çanakkale’de diz kapağından aldığı bir yara yüzünden sakat kalmıştı. Yıllardır Çukurova’ya herkesten önce iner, muhtardan bu ahırını on lira aylıkla kiralar, sonra da adam başına üç liradan yataklık yer verirdi ırgatlara” (Kemal, 1972, 72). Köse Topal, Tıpkı Topal İsmail gibi kendi çıkarına göre hareket etmeyi seven bir karakterdir. Fabrikada çalışmaktan yorulmuş işçilere parayla yemek hazırlamakta, bunu da en ucuz ve pis şekilde yapmaktadır.

“Tencere kaydattığı da olurdu. Peynir ekmek, ekmek kara zeytin, tahin helvası yemekten bıkan bekarlar: ‘Bugün de sıcak bir yemek yiyelim...’ dediler mi, Köse Topala gün doğardı: ‘Aşçıya muşçuya ne dimeye gidecekmişsiniz? Toplayın paraları, verin bana, tencerenizi kaynatıvereyim sevabına!’. Paralar toplanır, Köse Topal emmiye verilirdi. Köse Topal sevinçle koşardı pazara. Topal bacağıyla uzun uzun dolaşır, bedavaya yakın düşürdüğü soğuklamış patates, çürümeye yüz tutmuş lahana, pırasaları omuzlar, tutardı ahırın yolunu. Temizlikten filan da anladığı yoktu. Bıçak yerine kullandığı paslı çember parçasıyla sebzeleri leş gibi kokan zifiri tenekesine doğrar, üzerine doldururdu suyu. Bu arada biraz zeytinyağı, ya da kaşığın burnuyla azıcık margarin, bol kırmızı biber... dayanırdı ateşi. Bol kırmızı biberle renklendirilmiş, cıgıl cıgıl suda göbek atarak alabildiğine kaynayan pırasa, patatesler, kaynaya kaynaya dağılır, erir, hemen hemen kaybolurdu. Köylerinde bunu bile bulamayan bekarlar işten yorgun argın gelip de ahırını sıcak sıcak kaplayan yemek kokusunu alınca, coşarlardı, Köse Topal’ın boynuna sarılırlardı, kırıksık yanaklarını öpücüklerle boğarak başlardı” (Kemal, 1972, s. 72- 73).

Yaptığı yemekleri tabak fiyatı üzerinden satan Köse Topal, oldukça cimri biridir.

Kemal Tahir ve Orhan Kemal, köye karşı takındıkları tavırlarında engelli bireylere de yer vermişlerdir. Ancak bu bireyler, toplumun ahlaki ilkelerine uymayan “öteki” bireyler olarak tasvir edilmektedir. Yazarlar söylemlerinde ötekiyi sosyal yapıdaki ayrımcılık ve dışlanmışlıkları göstermek için kullanmaktadır. Benzer bir duruma Orhan Hançerlioğlu’nun *Ekilmemiş Topraklar* romanında da rastlanmaktadır.

Orhan Hançerlioğlu’nun *Ekilmemiş Topraklar* isimli romanında köylü tarafından ötekileştirilen birey; Şaban’ın küçük oğlu Kamburdur. “Yaşı kırka yaklaşmış olduğu halde ne babası ne ağası onu adam yerine koyup evlendirmeyi düşünmemişlerdi. Oysa köyün içerisinde kimse Kamburu insandan saymaz, varlığından haberi görünmezlerdi” (Hançerlioğlu, 1881b, s. 279). Dahası Kambur, “Beş buçuk karışık boyu, kocaman hörgücüyle toprağın üstünde dolaşan eşit kenarlı bir üçgene (...)” (Hançerlioğlu, 1881b, s. 279) benzetilirdi.

Kambur'un köylü tarafından ötekileştirildiği, yukarıdaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Kambur, Sığırtmaç Hasan'ın on dört yaşındaki kızını istismar eder. Yazar, Kambur'un bu olayın ardından köylü tarafından nasıl karşılandığını küçük bir meclisin içerisinde yer alan birkaç kelamın dışında vermemektedir. Bu nedenle Kambur'un fiziki yapısından ötürü öteki olma durumunun, yaptığı eylemi tetikleyip tetiklemediğinden, bu eylem neticesinde neyle karşılaştığından okuyucunun haberi yoktur. Üstelik, bu ifadeler Kambur'un bakış açısı yerine, "o" kişinin gözlemiyle anlatıldığı için olaylar kuru bir anlatımla okuyucuya sunulmuştur.

Kemal Tahir'in ötekisi; yalancı ve dolandırıcı iken, Orhan Kemal'in ötekisi çıkarıcı bir bireydir. Orhan Hançerlioğlu'nda ise genç kızı istismar eden bir figür olarak görülmektedir. Erken cumhuriyet döneminde idealize edilen köylü figüründen oldukça uzak tasvir edilen bu köylü figürleri; öteki oldukları toplumlarda kendilerine dair olumsuz beklentileri yansıtır niteliklere bürünmüşlerdir. Yine benzer nitelikteki ötekiyi Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli romanında da görmek mümkündür.

Gazeteci Fikret Gürz, Pınarlı Köyü içerisinde gezerken köyde Kör Osman denilen biriyle tanışır. "Sanki tek gözü çıkmakla insan kör olur mu? Lâ işte. İlle velâkin, sen beni evvelden görecektin ki... Köyün en yakışıklı delikanlısıydım vallaha. Yüzümü gören kızın ayakları dolaşırdı. Şimdi de dolaşıyor ya... Korkudan" (Erduran, 1954, s. 56). Osman fiziksel görünüşüyle köydeki fizik normlara uyumsuz bir figürdür. Yüzünde bulunan bu fiziksel kusur nedeniyle köylü kızlar aralarında onu öteki olarak konumlandırmaktadır. Osman, geçmişte oldukça yakışıklı bir adamdır. Yaşadığı fiziksel değişim nedeniyle köylülerin, özellikle köylü kızlarının, ona olan bakışı ve tepkilerindeki değişim, köylerde yer alan ötekileştirmeye örnek teşkil etmektedir. Dönem içerisinde yer alan ve köylüyü anlatan romanlara bakıldığında ötekilerin, yalan söylemeyi sevdiklerini de göstermektedir. Osman da bunlardan biridir. Gazeteci Ferhat ile konuştuğunda eşkıya ile dövüşünce yüzüne darbe aldığını anlatmaktadır. Ancak dramatize ve kendisini yüceltici anlatım, yalanlarla doludur. "İki yıl evvel burada eşkıya mı vardı?" "Ne sandın! Bütün bu dağları sarmıştı da köylüye nefes aldırılmıyordu. Gelsin haraç, gitsin haraç! Candarma da para etmiyor, zira herifler müthiş. Bir gün kafam kızdı, 'Yeter bu belâ be!' diye ata atlayıp şu karşı dağlara çıktım, eşkıya yatağının tam göbeğine" (Erduran, 1954, s. 57). Daha sonrasında ise eşkıya ile dövüşür. Dövüş esnasında da yüzünden darbe alır. Olayın esası köyün hocasının attığı dayağa dayanmaktadır. "İki sene evvel Hoca bu

alçağa esaslı bir dayak attı, bey. O zaman paralandı suratı. Üstelik on sekiz ay hapis yattı rezil” (Erduran, 1954, s. 59).

Dönem romanları incelendiğinde esas ötekilerin şehre göç etmek zorunda kalan köylüler olduğu görülmektedir. Onlar ekmek parası yüzünden gitmek zorunda kaldıkları yerde benimsenmez, orayı benimseyemezler. Bu “benimsememe” hâli şehirlilerden kaynaklanmaktadır. Şehirlilere göre, gelen köylüler şehri kirletmektedir. Bunun en keskin ve net örneği Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli eserinde görülmektedir. İflahsızın Yusuf, köyüne dönmek için gittiği tren garında küçük bir memurla tanışmıştır. Uzunca bir sohbetin ardından memurun gerçek yüzünü gören Yusuf, adamın söylediklerinden sonra şaşkınlık yaşar. “Bana bak bana, dedi. Deminden beri dinlettin. Anlattıklarını yedim belleme. Hem sana bir şey deyim mi? Köyünden de çıkmaya kulak asma! Yusuf küçük memurun gerçek yüzüyle karşılaşınca şaşırmişti: - Niye? - Şehiri pislettiğiniz yeter! - Biz mi pisletiyoruz? - Fazla konuşma, gözü açıklığa da lüzum yok. Yallah, marş!” (Kemal, 1972, s. 385). Benimsenmeyen ve şehrin ötekisi konumundaki köylüler, şehirli halk tarafından “yabancı” olarak görülmektedir. Bu yabancılar şehirlilerin “temiz” addettikleri yaşamlarını kirlettikleri düşüncesiyle tanışmaktadır.

Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* isimli romanında Âşık Niyazi, kendisini köyden, köylüden soyutlamaktadır. Alevi köyünde yaşamasına rağmen esasında Alevi değildir. “Ne olduğunu, nerden geldiğini de bir bilen yok. Kimi ‘Çingen takımı’ diyor, kimi ‘mapushane kaçağı’... Köye yerleşmesine Çerçi Süleyman sebep olmuştu” (Tahir, 2017, s. 50). Âşık Niyazi, köylü tarafından dışlanmaz ya da ötekileştirilmez. Lakin, kendisi topluma karşı bir izolasyon içerisindedir. Topluma sırtını dönmüş olan birey, şarap ve uyuşturucu ile hayatını idame ettirmektedir. “Bir kulübede tek başına oturuyordu. Afyonu avuçla yutar, şarabı bulursa tenekeyle içer, sazı da yaman vurur bir besmelesiz” (Tahir, 2017, s. 50). Niyazi’nin ustalığı saz çalmasıdır. “Âşık Niyazi bir deri, bir kemik... Bir marazlı biçare ki muhabbetlerde durup dinlenmeden çalıp söylemesine adam şaşar” (Tahir, 2017, s. 50). Çok az yemek yediği halde böyle bir maharetinin olması köylü tarafından şaşkınlıkla karşılanır.

Köyün Kamburu romanında Parpar Ahmet karakteri köyün ötekisidir. Narlıca Köyü’nün oluşturduğu normlara uymaması, sosyal tabaka ile uyum kuramaması onu köyün ötekisi yapmıştır. Parpar Ahmet yaşadığı kavga neticesinde aniden karakter

değişimine uğramıştır. Köylülerle iletişimi bozulan Ahmet, kendi kabuğuna çekilmiştir. “Tepedeki evine çekildi, orta yerde parçalanıp kim vurduya gitmekten kurtuldu” (Tahir, 2006, s. 10). Ahmet’i sadece kendisi değil, köylüler de ötekileştirir. “Tanrı selamını bile kestiler, ceza olarak hayvanlarını sürüden çıkardılar. Birisine çatarsa hep birden üzerine yürümeye, göz açtırmadan tepelemeye yemin edip değnek atladılar” (Tahir, 2006, s. 10). Onunla olabilecek tüm irtibatı sonlandırırlar. Ahmet, köyde “öteki” olarak konumlandırılmış, oluşturulan çerçevenin dışında hareket sergilediği için de ötekileştirilmiştir. Ahmet uzun yıllar köyün içerisinde sürgün hayatı yaşar.

Köylüyü anlatan romanlarda “köyün ötekileri” olarak nitelendirilen bireylerin köyden dışlanması; genellikle bireyin hareketlerinden doğan bir uyumsuzluk nedeniyle yahut toplumun onu bir tehdit olarak görüp uzaklaştırmasıyla oluşmaktadır.

Bu dönem yazarlarının romanlarında, ötekiye yer vermesi, sosyal yapının göz ardı ettiği bireyleri ön plana çıkarmak istemeleri, toplumun dışlayıcı yönünü anlatmak için tercih edilen bir yoldur. İdealize edilenin aksine olan bu bireyler, gerçeklikte var olan kusurları ve eksiklikleriyle gözler önüne serilmektedir.

5.1.4. Kırılğan Bedenler: Köyde Hastalık

Edebiyatın uçsuz bucaksız dokusu içerisinde hastalık meselesinin işlenmesi, insan fizyolojisinin ve psikolojisinin topluma, en nihayetinde edebî dünyaya nasıl yansıdığının anlaşılmasını sağlamaktadır. Sağlık, toplumsal iyiliğin bir yönüdür. Bu iyi yönün deformasyonu yahut tamamen bozulması sonucu ortaya çıkan hastalık, insan hayatını pek çok yönden etkilemektedir. O, bireyin varoluşunda yer alan kaçınılması kimi zaman mümkün olmayan bir durumdur. Edebiyat ise bu durumun idrakinde ve anlaşılmasında bir araç görevi üstlenmektedir. Bu bağlamda, hastalığın köylüyü mesele edinen romanlardaki varlığı, hastalık üzerinden köylünün mücadelesini anlatma noktasında önem taşımaktadır.

Çalışmanın bu kısmı köylünün hastalık karşısındaki çaresizliğini ve onunla mücadelesini anlamak açısından önemlidir. Bu meseleye değinen eserlerden biri Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanıdır. Roman, çeltikçi ağalarla köylülerin verdiği amansız mücadeleyi anlatmaktadır. Onlar, köylerinin içerisinde geçecek çeltik tarlasını kabul etmemektedir. Çeltikler nedeniyle coğrafyanın kaderi haline gelen sıtma hastalığı onları mahvetmektedir. Ailelerinden bireyleri bu hastalıktan kaybeden köylüler, sineklerin

gelmesine neden olabilecek hiçbir kârda gözlerinin olmadığını belirtmekte, lakin yine de sözlerini geçirememektedir.

“Kör Cemal arzuhalciydi. İddia ediyordu ki, «Benim kardeşimi çeltik öldürdü. Çeltik olmasaydı, sinek olmazdı. Sinek olmayınca da sıtma olmazdı. Kardeşim de sıtmadan ölmezdi.” Yıllar yılı dilinde bu. Bu sefer köylerden heyetler geliyordu. Acıklı, yürek parçalayıcı sıtma hikayeleriyle. Tatarlı köyü muhtarı köydeki kırk kadar dalaklı, karnı şiş, bacakları incecik, yüzleri kemik, gözleri kocaman kocaman çocuğu toplayıp, kasabaya, Kaymakama getirdi. Kaymakam da çocukların fotoğrafını çektirip, Sağlık Bakanlığına yolladı” (Kemal, 2022a, s. 55).

Köylü için sıtma hastalığı yeni değildir. Onlar, yıllardır bu hastalıkla mücadele etmektedirler. Romanda kaymakam, köylülerin bu hastalıkla mücadelesine ve yenilgisine kimi zaman şahit olmakta, bu durumu teessürle izlemektedir. “Arabaların içine uzatılmış sıtmadan tir tir titreyen yüzüne gözüne karasinek çöküşmüş, boyunları sivrisinek yeniği içinde, kıpkızıl yaraya kesmiş çocukları, duvar diplerine uzanmış, gözleri çukura batmış kadınları, inleyen, çubuk gibi kalmış kederli korkak delikanlıları görüyor, aklı başından gidiyordu” (Kemal, 2022a, s.73). Eşraf ise köylüyü düşünmez. Onlar, yapacağı kârı gözetir. Bu kâr için de kaymakama kimi zaman yalan söylemekten de çekinmezler. “Mübalağa etmişler kaymakam bey. Sıtma yok değil, yok değil ama o kadar da değil...Eskiden çoktu. Azalıyor. Gittikçe azalıyor. Yardım ediyor köylüye, korunmasını öğretiyoruz. Faydası oluyor. Şimdi daha iyiler” (Kemal, 2022a, s. 22). Kaymakam beye verilen bu yanıt, gerçeği yansıtmamaktadır. Sıtma hastalığının gerçek boyutunun üstünü örtmeye çalışan eşraf, hastalığın ciddiyetini göz ardı etmektedir.

Yaşar Kemal’in romanında yer alan sıtma hastalığı sadece fiziksel bir rahatsızlığı değil, aynı zamanda köylülerin ekonomik olarak bir baskı içerisinde çevrelenmelerini sembolize etmektedir. Kasabada yaşayan eşraf, köyün doğal kaynaklarını sömürürken, kendisi kasabada daha sağlıklı koşullarda yaşamaktadır. Bu nedenle, Yaşar Kemal’in aynı zamanda köylülerin maruz kaldığı adaletsizliği eleştirdiği de düşünülmektedir.

Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* isimli eserinde Arif’in babası midesinden ağır hastalanır. Akla gelen ilk tedavi de kızgın kiremit parçasını karna bağlamaktır. Ancak öğretmen bu hastalığın üşütmeyle alakası olmadığını bilir. Kazaya, tedaviye götürülmesi için çabalar. “Yok yok! diye bağırdı öğretmen telâşla. Bu üşütme hastası değil. Bu sıcakta adamın midesi üşür mü? Hastalığı zaten belli. Delinme falan olmuştur belki. Herhalde ameliyat gerekir. Hiç bekletmeyelim, traktörün birisini koşturalım çabuk” (Apaydın, 1984, s. 73-74). Hastayı kazaya götürecek araçtan yoksun olan köylü, traktörün römorkuna yatak serip hastaneye yetiştirme çabasına girer. “Römorka yatak serdiler. İki

kişi hastanın koltuklarına girerek götürdüler, yatağa yatırdılar. Bir de gölgelik uydurdular üstüne” (Apaydın, 1984, s. 74-74). Bu ifade, köylünün sağlık koşullarının yetersizliğini çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır. Köyde, uygun sağlık koşullarının olmamasının yanı sıra, hastayı hastaneye götürecek altyapının eksikliği de dikkat çekmektedir. Yazarın anlatımı, sağlık politikalarının eksikliklerine bir eleştiri olarak da okunabilir.

Orhan Hançerlioğlu’nun *Karanlık Dünya* isimli romanında köylülerin yokluk içerisinde olmaları nedeniyle şehre gidememeleri ve hastalıkla köy içerisindeki mücadeleleri anlatılmaktadır. Çaldere Köyü’nün muhtarı Süleyman’dır. Süleyman’ın karısı yüksek ateş içerisinde kıvranmaktadır. Yaşlı hâkim, Süleyman’a karısını bir an önce doktora götürmesini söyler. Ancak durum söylenildiği kadar kolay değildir. “Kasabaya götürmek güç oluyor Hâkim efendi... Köyümüzde camız arabası yok, karı kısmı da sekiz saat katır sırtında gitmeye pek dayanamıyor... Sağlam olsa kırksekiz saat da gider ya, kocadı gayri...” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 18). Yoklukla mücadele içerisinde olan köylülere *Kan Davası* romanında da rastlanmaktadır.

Reşat Nuri Güntekin’in *Kan Davası* romanında da hastalıklarla mücadele eden çaresiz köylüler yer almaktadır. Roman; öğretmen, hasta köylülere doktor bulmak için merkeze inmesiyle başlar. Salgından mustarip olan Yukarı Sazan Köyü sakinleri teker teker ölmektedir. “Yukarı Sazan diye bir köy... Uzun zamandan beri bir salgın var orada... Köylüler, çocuk, büyük, sürü sürü ölüyorlar...” (Güntekin, 1982, s. 7). Köylüler çaresizlik içerisinde. Köyde ne tedavi edecek doktor ne de ilaç vardır. Çözümünü bulunamayan salgın yüzünden genç yaşlı demeden çok sayıda kişi vefat etmektedir. Devletin elinin kolunun uzanamadığı bu dağ köyünde öğretmen kendisini sorumlu hissetmekte, bu nedenle de doktor bulmak için merkeze inmektedir. Köylü için problem sadece bu salgın değildir. Köyde, basit hastalıklara da çare bulunamamaktadır. Bu da köy içerisinde hazin ölümlerin yaşanmasına neden olur. Bunlardan biri köyün en akıllı çocuğunun hastalanmasıyla meydana gelmektedir. “Kanlı basur gibi bir şey... Benimkinin hastalığı gibi de değil, hiçten bir hastalık.... Bir kasabada olsa bir iki iğne vururlar, geçer gider, ama Yukarı Sazan’da ayaklarını uzatıp ölmekten başka ne edeceksin?” (Güntekin, 1982, s. 140). Basit bir hastalık bile Yukarı Sazan halkı için ölüm demektir ve bunun için ellerinde bir çözüm yoktur.

Romanlara bakıldığında köylülerin çaresizlik ve yokluk içerisinde hastalıkla mücadele ettiği, çoğunun tedavi olamadığı gözlemlenmektedir. Köylü, modernleşmenin

getirdiği yenilik ve imkânlardan mahrum bir hayat sürmektedir. Bu mahrum kalış köylü üzerinde yıkıcı etki yapmakta, sonu ölümle sonuçlanan mağduriyetler doğurmaktadır.

Demokrat Parti döneminde, köye yönelik kalkınma söylemlerine rağmen köylülerin temel sağlık hizmetlerinden mahrum olması, dönem yazarlarının söylemlerinde bir eleştiri aracı olarak yer almıştır. Bu köycü söylem, devletin kırsal kesime ilgisizliğinin eleştirisini de barındırmaktadır. Yazarların böyle bir söyleme başvurması dönem içerisinde yer alan köycü politik söylemlerin tutarsız olduğunu göstermek açısından önemlidir. Kemal Tahir, Orhan Kemal gibi sosyalist yazarlarının yanı sıra Reşat Nuri gibi toplumun dertleriyle hemhal olan yazarlar bu konuda ortak bir söylem tutturmaktadır.

5.1.5. Köyde Kültürel Ögeler ve Ritüeller

Köycü söylem, köylülerin kendilerine ve topraklarına özgü ritüellerini, geleneklerini yücelterek idealize etmekte, korunması gereken bir alan olarak görmektedir. Bu nedenle, kültürel ritüel ve gelenekler sadece topluma ait bir unsur olarak değil aynı zamanda köylünün kimliğini oluşturan bir olgu olarak kabul edilmelidir.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* romanında düğün kültürü detaylıca anlatılmaktadır. Yamören Köyü'nde köyün büyük başağası Battal Ağa evlenmektedir. Düğün günü kalbur taşıyan kişiler, hocanın duasının ardından evden çıkar. Daha sonrasında damadın babası elinden bal dolu bakır tasla hocanın önüne gelir. Hoca, içinde bal dolu şerbetten birkaç yudum içer. Böylece köyün yaşlılarının ardından gençleri de baş şerbetinden birkaç yudum alır. Köyün dibek alayı köy içerisinde yavaş yavaş yürümeye başlar. Kalbur hazırlayan bu yürüyüş esnasında hoca ile alayı evlerine davet ederler. "Böyle kalbur hazırlayan evlerin avlu kapısında da hocanın kısa, uzun bir dua okuması, kalabalığın 'âmin' çekmesi lazımdı" (Tahir, 2016, s. 81). Alayın, köyü dolaşması tam öğle namazı saatinde biter. "Reşit Hoca yaşlılarla beraber güveyi alıp camiye girince Murat kalburları bir araya topladı. Leblebileri, incirleri, üzümeleri, kurabiyeleri, kavurgaları cinsi cinsine ayırdı. Bir kısmını itişip kakışan çocuklara dağıttı. Camiden çıkacaklara verilecekleri böldü, gerisini dibek yerine götürmek üzere iki delikanlıya teslim etti" (Tahir, 2016, s. 84). Namazın bitimine sağdıç Murat, elinde bohçayla camiye girer. Damat Battal Ağa, kıyafetlerini soyunur. Murat'ın verdiklerini giyinir. "Sonunda Battal'ın başına güveylik fesi koydular. Buna pembe, mor, sarı oyalı yazma sararak ucunu omuzundan sallandırdılar" (Tahir, 2016, s. 86). Battal Ağa, evine doğru yol alır. Sağdıç Murat,

damadın babası ile evdeki ekin çuvalını aşağıya indirirler. Güvey, çuvalı sırtlanır. Bu esnada köyün hocası Reşat dua eder, köyün gençleri ise silah atmaya başlar. “Aşağı Mahalle harmanlarındaki dibek taşının yanına varıldığı zaman yaşlılar yerlerine çoktan oturmuşlardı. Bir kahve ocağının ateşi harıl harıl yanıyor, bakır ibriklerin burnundan dumanlar tütüyordu” (Tahir, 2016, s. 88). Battal Ağa, çuvalı dibek taşının yanına indirir. Reşit Hoca yine dua eder. Dua bitince ise damat babası çuvalın ağzını açar. Dibeğe biraz buğday koyup üzerine su döker. Ağa tokmağını da oğlunun eline vererek “Haydi oğlum, bismillah de. Ekinin bol olsun!” (Tahir, 2016, s. 88) diyerek hayır duasında bulunur. “Battal, beyaz taştan oyulmuş teknenin içindeki ıslak buğdaya bir kere vurdu. Murat, ikinciye meydan bırakmadan tokmağı elinden aldı. Yedi delikanlı daha ellerinde tokmaklarla bekliyordu. Güvey çekilince, ‘Ya Allah!’ diyerek tokmak saplarına tükürüp dövmeye başladılar” (Tahir, 2016, s. 88). Kız evi de dibek seslerini dinlemektedir. Erkekler ekin bitene kadar dövmeye devam ederler.

Kız evinde erkeklerin dibek dövdüğü sırada gelen hediyeler açılır ve köylü kadınlara sergilenir. Erkek tarafının gönderdiği hediyeler ise gelinin üstüne serilir. “Kocakarı kunduraları gelinin başına koymuş; şal kuşağı sağ omuzundan sallandırmıştı. Düğmeleri de bağdaş kurup oturmuş olan kızın kocağına döküverdi” (Tahir, 2016, s. 97).

Akşam olduğunda ise köylüler Sinsin oyununu oynarlar. “Aşağı Mahalle’de Himmet Çavuş’un odası önündeki meydana geldikleri zaman Sinsin oyunu epey kıızıışmıştı” (Tahir, 2016, s. 102). Sinsin, geleneksel Türk oyunlarından ve genellikle köy meydanlarında oynanmaktadır.

“(…) Genellikle düğünlerde gençler tarafından oynanan sinsin oyunu, geceleri geniş bir alanda oynanan bir oyundur. Gençler alanın ortasına yakılan ateşin etrafında toplanır, gruptan bir kişi ortaya çıkar ve müziğe uygun bir şekilde oynamaya başlar. Sonra karşısındakine yumrukla vurmaya çalışır. Karşıdaki kişi ise yakalanmamak için alanın dışına kaçır. Eğer oyuncu yakalanıp vurulursa o kişi alanın dışına çıkar. Oyun bu şekilde devam eder ve sonunda bir kişi gelip ateşi devirir” (Serbest, 2020, s. 750).

Pelvan Vahit, bu oyunu çok sevmektedir. Oyundan ayrılan delikanlının yerine koşarak girer. “Sağ elini arkasına koymuştu. Bazen bir ayağının, bazen öteki ayağının üzerinde yükseliyor, iki yana sallanıyordu. Oyunda arkadan saldırmak yoktu. Bunun için ortaya çıkan delikanlı yalnız önüne bakıyor, yanlarını kollayarak ayak oyunları yapıyordu” (Tahir, 2016, s. 102).

Romanda sağdıç olmanın öneminden de bahsedilmektedir. “Güvey kısmı, gerdek sabahı, kalbur çıkan evleri dolaşıp el öpünce yallah saklanır. Bir de yatsı namazında görürsün. Sonrası gerdek...” (Tahir, 2016, s. 106). Sağdıçın önemi buradan

kaynaklanmaktadır. Güveyi saklar ve saklandığı yeri kardeşine bile söylemez. Ayrıca “Güveyin kundarasını, fesini kaparlar. Güvey kısmında akıl ne arasın! Sağdıç ne kaptırdıysa aldığı bahşıştan ödeyecek” (Tahir, 2016, s. 107). Ancak sadece bahşış vermekle iş bitmez. Bir de köyde ahmak lakabını alır.

Romanda gelin sandığını taşıma âdetine de değinilmektedir. Gelin sandığına kimsenin dokunmaması ve içerisinden bir şey eksilmemesi adına nöbetçi olmak gerekmektedir. Bu da Mustafa’ya görev olarak verilmiştir. “Gelin sandığı nöbetinde pelvanlık sökmez. Kurnazlık ister. Sandığı, kız evine eksiksiz götürmeyi sen az mı belledin, hey yavrum!” (Tahir, 2016, s. 106). Gelin sandığı kız evine geldiğinde köyün bekâr kızları ata biner. Bu adet de yalnızca bekâr kızlar içindir. “Kız milleti bir kez evlendi mi, bir daha böyle Osmanlanıp atana binemez...” (Tahir, 2016, s. 110). Mustafa, kızın sandığı ile beraber alayın önüne geçer. Bu esnada “Kızın babası, avlu kapısında durmuştu. Mustafa’nın başı üzerinden iki avuç bozuk para, iki avuç bozuk para, iki avuç boyalı şeker serpti” (Tahir, 2016, s. 112). Gelin önce, davul zurna arkada Aşağı Mahalle’ye doğru yürürler. “Yolun iki tarafında, avluların kapısında bekleyen kocakarılar, üzerlerine avuç avuç buğday, arpa serperek bağırıyorlardı: ‘Uğurlu bereketli olsun!’ ‘Ağzının tadı bozulmasın’ ” Tahir, 2016, s. 123). Gelin en sonunda damadın annesinin ve babasının da yaşadığı eve gelir. Gerdek gecesinde ise çatıda, bacaya yakın yerde bazı gençler nöbet tutmaktadır. Bu nöbet esnasında gelin nöbetçilere yemek vermek zorundadır. “Nöbetçilere bacadan verilecek yemeği, kız evinden heybe ile getirirdi.” (Tahir, 2016, s. 124). Böylece Battal Ağa’nın nöbetçiliğini yapan Pelvan Vahit ile Mustafa, bacadan aşağıya kuşak sallarlar. “Ucuna bağladıkları yeni mendille, tavuk kızartması, yufka ekmeği, bir de un helvası koymuşlardı” (Tahir, 2016, s. 124). Böylece, düğün ritüellerinden biri daha gerçekleştirilmektedir.

Köy düğünü, köylülerin birlik ve beraberliğinin nişanesi olan etkinliklerdir. Yazar, köylülerin birbirleriyle uyumunu düğün gibi kolektif etkinlikler üzerinden vermektedir. Köyün güzelliğinin korunması ve aktarılması için yazar böyle bir söyleme başvurmaktadır.

Kemal Tahir, *Körduman* isimli romanında halk kültürü unsurlarına sıkça değinmektedir. Bunlardan biri Çankırı yöresine ait yaren kültürüdür¹⁰⁵. Yaren

¹⁰⁵ “Yâren teşkilâtlarının bünyesinde, özellikle kışın gerçekleştirilen toplantı ve eğlencelerdir. Daha çok iş bölümünün geliştiği yerleşim birimlerinde var olan bu teşkilâtların toplantılarında yüzük oyunu, yanıltmaç, yöresel dans, müzik ve sohbet gibi sözlü veya sözsüz eğlence araçlarının rağbet gördüğü belirlenmiştir.

toplantısının ilk gecesinde köylüler en güzel elbiselerini giyerler. “Herkesin sırtında "Yaren" toplantısının ilk gecesi şerefine bayramlık, düğünlük elbiseler vardı” (Tahir, 2019, s. 154). Yaren kültüründe başağalık oldukça önemlidir. Köyün delikanlılarını çekip çevirmekte, bu delikanlılar da başağaya saygı göstermektir. “Başağa! İznin olursa arkadaşlar dizlerini değiştirsin! Hep yorulduk. Battal karşılık vermeden ayak değiştirdi. Bütün delikanlılar da ona uyararak altlarındaki sol bacaklarını dikip sağ bacaklarını altlarına aldılar” (Tahir, 2019, s. 154). Hatta öyle ki otururken ayak değiştirmek için bile başağadan izin almaktadırlar. Kemal Tahir, başağa ve küçük başağa seçimlerinden de kurgu içerisinde bahsetmektedir. Başağalık, köylü gençlerin ortak seçimi sonucu belirlenmektedir. İsteyenlere öncelik tanınmaktadır.

Bu kültürel öge, toplumsal birlikteliği sağlamakta ve bireyler arası ilişkileri düzenlemektedir. Yazar, şehir hayatının getirdiği bireysellikten uzak bir yaşam tarzını okuyucuya sunmaktadır.

Romanda yer alan bir diğer kültürel öge; Mustafa’nın babası Yakup Ağa’nın tarlasına buğday ektikten sonra bereketin gelmesi için söylediği ifadelerdir. “ ‘Seyrek ekim sık ver. Tanesini tok ver. Geçen sene az çıktı, bu yıl bize çok ver. Köylünün pîri Âdem Baba! Bize Halil- İbrahim bereketi ver. Ya Allah ya pîr! Bismillâh!’ ” (Tahir, 2019, s. 98). Yakup Ağa’nın duası, köylü için üretim sürecindeki manevi değerlerin önemini yansıtmaktadır.

Kemal Tahir’in romanlarında köy kültürünün önemli parçası olan törenler ve ritüeller fazlaca detaylandırılmıştır. Bu, Kemal Tahir’i dönem içerisinde köylüye dair eserler kaleme alan diğer sosyalist yazarlar arasından ayıran farklardan biridir.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli romanında Kemal Tahir’in *Sağırdere* romanına benzer kültürel motiflere yer verilmiştir. Kara Bayram ile Haçça’nın oğlu Ahmet büyümeyi hayal etmektedir. Böylece “Düğünlerde ‘Heey! çekecekti. Dibek başında keşkek dövecek, meydanlarda Sepetçoğlu oynayacaktı” (Baykurt, 2019, s. 15).

Yaşar Kemal, romanlarında kültürel unsurları oldukça fazla kullanan yazarlardan biridir. Bu romanlarından biri de *İnce Memed I*’dir.

İnce Memed’in akşam köye dönmemesi üzerine Abdi Ağa’nın adamları onu aramaya çıkar. Ancak çift sürdükleri tarlaya gittiklerinde Memed’i orada bulamazlar.

Ayrıca bu toplantı ve eğlenceler, Türk eğlence sisteminin en kurallı eğlence türlerinden birini oluşturmaktadır, işleyiş, kurallara göre gerçekleştiği için de, kuralın çiğnenmesi çeşitli cezaların uygulanmasını da beraberinde getirmektedir” (Özdemir, 2005, s. 53).

Memed'in o gün çift sürmediğini fark ederler. Bunun üzerine tarlada ateş yakıp sohbet etmeye ve Memed'e ne olduğunu bulmaya çalışırlar. Sohbet esnasında Ali, dertli bir türkü söyler:

“Kapıya oturmuş kurar araba
Bugün efkarlıyım gönlüm haraba
Kitaplar getir de yeminler edem
Senden gayrisine demem merhaba”(Kemal, 2016, s. 128)

Türküler, Yaşar Kemal'in romanlarında köylünün acısını, sevincini, aşkını dile getiren kültürel unsurlardır. Romanda yer alan bir diğer türkü de şudur:

“Çamdan sakız akıyor
Kız nişanlı bakıyor
Koynundaki memekler
Turunç olmuş kokuyor

Aman aman kara kız
Zülûfünü tara kız
Baban bekçi tutmaz mı
Koynundaki nara kız” (Kemal, 2016, s. 134-135).

“Çukurova yana yana ördölür
Her sineği bir alıcı kurdölür
Sen ölürsen yüreğime derdölür
Kalk kardaş gidelim sılaya doğru.” (Kemal, 2016, s. 286).

Yine aynı romanda Toros köylerinde töre yerine geçen bir âdetten bahsedilmektedir. Bu âdete göre; “Kızı kaçan, atı, öküzü, horozu çalınan evinin kapısına çıkar, bütün köye, çekemeyenlere, gözleri kaldırmayanlara basar küfürü. Saatlarca durur durur küfreder. Köylü hiçbir cevap vermez ona, aldırılmaz, küfredenin bir zaman sonra hırsı iner, ondan sonradır ki, ciddi ciddi olayın üzerine konuşulur” (Kemal, 2016, s. 102). İfadelerden olumsuz bir durum karşısında mağdur bireyin takındığı tavra karşı, köylülerin kayıtsız kalmaları anlatılmaktadır.

Yaşar Kemal'in *Ortadirek* romanında da kültürel öğelere rastlamak mümkündür. Yaşar Kemal'in pek çok romanında olduğu gibi burada da türkülere rastlamaktadır. Uzunca Ali, geride bıraktığı anasını almak için döndüğü vakit diline bir ağıt takılır. “Osman'ın ağıdı. Osman, Alinin halasının oğlu olurmuş. Uzun bir yolculuktan gelirken Meryemçil belinde bir borana tutulmuş, boran içinde iki gün, iki gece yürümüş, sonra kesilip kalmış. Ölüsü karın altında ta ilkbaharda çıkmış” (Kemal, 2022b, s. 151). Bu ağıdı en güzel Osman'ın anası Sultanca Karı söylemiş.

“Üşüdü yavrum üşüdü

Ne kötü yerin kaşdı
 Kıyma kadir mevlam kıyma
 Dört kızımın bir çeşidi

Kapıya bayrak dikmedin
 Sinsin ateşi yakmadın
 Yernik giden ergen oğlum

Kınalı Parmak sıkmadın” (Kemal, 2022b, s. 151).

Ortadirek romanında âşıklık geleneğini sürdüren bir karakterden bahsedilmektedir. Kel Âşık olarak adlandırılan bu karakter romanda şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Kel Âşık öyle her zaman coşup söyleyen cinsinden değildi. Bu ocağa Kel Âşıklar ocağı derlerdi. Dedesi, dedesinin dedesi, amcası, kardeşleri, kimleri varsa hepsi âşıktı. Hepsine de Kel Âşık derlerdi. Soylarını sürünce ta Karacaoğlana, Âşık Yunusa dek çıkardı. Bu yanlarda, yıllar yılı, çocukluklarında, delikanlılık, kocalık çağlarında, kızlık, gelinlik, karılık çağlarında Kel Âşık soyunun türküsünden yüreğinde bir angı saklamayan hemen hemen kimse yoktu” (Kemal, 2022b, s. 305).

Romanda âşık geleneğini sürdüren karakterin yer alması, romana kültürel anlatı noktasında zenginlik katmaktadır. Yaşar Kemal’in köycü söylemi; kültürel öğeleri romana serpiştirerek köylülerin kültürel zenginliğini ve özgünlüğünü okura sunmak üzerinedir.

Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli romanında ara bölümlerin başında kültürel bir öge olarak halk edebiyatından dizeler yer almaktadır. Bunlardan biri de Kul Halil isimli halk ozanına ait dizelerdir. “Yine bir gariplik düştü serime Bende bilmem nice olur halımız” (Tuncer, 1960, s. 18). Bu dizeler bölüm içerisinde yer alacak olayların ön habercisi konumundadır. Bu durum köycü söylemde köy yaşamının sözlü kültürle birlikteliğini göstermektedir. Bilindiği üzere, sözlü kültür, köylülerin kültürel hafızasını da oluşturmaktadır. Bu da kültürün geçmişten geleceğe taşınması için köprü vazifesi görmektedir.

Despot romanında Fikret, babasının arkadaşı olan Deli Hacı’nın annesinden zaman zaman masallar dinlemektedir. Bir gün, Deli Hacı’nın annesi ona şöyle bir masal anlatır:

“Vaktiyle bir padişah, bir odun yarıcıya ihsanda bulunur. Ona sırmalı elbise, kılıç verir. Ama hiçbir, odun yarıcı ile karısının aç karınlarının sancısını dindiremez. Kılıcı bakkala götürüp satarlar. Bunu, ılıtmadan, soğutmadan hükümdara yetiştirirler. Hükümdar öfkelenir. Ertesi gün odun yarıcıya saraydan adamlar gelir; ‘Sultan sana rütbe verecek; kılıcını kuşan, seni bekliyorlar!’ Odun yarıcı da şafak atar. Çarçabuk bir tahta kılıç yapıp kınına sokar. Büyük bir tören hazırlanır sarayda o gün... Ülkenin âdeti üzere, rütbeye erişmek için bir adam başı

kesmek lâzım... Odun yarıcı, meydana getirilen mahkûmun önünde ecel teri dökerken Sultan el çırpır ve ‘haydi’ emrini verir. Odun yarıcı, elini kabzasına atar ve yüzünü göğe kaldırır; ‘Tanrım, der; şu adamın günahı yoksa kılıcım tahta olsun!’ ” (Aygen, 1957, s. 72).

Masallar, yalnızca bir eğlence aracı değil, aynı zamanda toplum hafızasını gelecek kuşaklara aktaracak bir araçtır. Yazarın, masal dahil olmak üzere kullandığı her kültürel öge, anlattığı köyün kültürel yapısını okuyucuya yansıtmaktadır.

Despot romanında türkülere de rastlanmaktadır. Bunlardan birini Deli Hacı’nın yakamozlu bir akşam sap yığınları arasında söylediği türküdür.

“Gelini gelini de gardaş gördük gelini
Saramaz oldum da babam o incecik belini
Alamaz oldum da gardaş ben bu gelini
Yanar ağlarım, söyler ağlarım
Evlerinin önünden akıyor seller
Yanıyor yüreğim de gardaş neylesin eller
Başımı alıp da gitsem, delidir derler
Yanar ağlarım, söyler ağlarım
Bahtı karalım...” (Aygen, 1957, s. 77).

Romanda köyün zalimi despot için Sağdıçın Mustafa taşlama söylemektedir:

“Toprağa doymazsın, kana doymazsın
Kimsede bir lokma azık komazsın
Şeytana kul olur Hakka uymazsın
Şerrine lânet Despot deyyuzu” (Aygen, 1957, s. 82).

Sağdıçın Mustafa zulüm görenlerin sesidir. O, “(...) kötülük görenlerin şahlanan öfkesini köyden köye, kasabadan kasabaya, obadan obaya dolaştırıyordu” (Aygen, 1957, s. 80). Bu taşlama despot Davud Ağa’nın karakterini, kişiliğini ortaya koymaktadır. “O bir asker kaçağı idi. Soysuz, vatansız bir insandı. Türlü hile yolu ile yetimlerin toprağını kapatıp çiftlikler kurmuştu. O, sırasına göre bir dilim ekmeğe karşı bir dönüm toprak koparmıştı” (Aygen, 1957, s. 80). Davud Ağa için yazılan bu taşlama ondaki tüm zulüm unsurlarını sayar niteliktedir. Bilindiği üzere taşlama, halk edebiyatında sosyal ve bireysel eleştirinin bir aracıdır. Sağdıç Mustafa’nın söylediği bu taşlama ise halkın Despot Davud Ağa’ya duyduğu öfke ve nefretin bir yansımasını oluşturmaktadır. Köylü sorununu kendi dilinde duyurmakta, ifade etmektedir. “Ne de çabuk yayılmıştı Mustafa’nın türküsü! Tarlada o söyleniyordu; kırdı o, bostanda o söyleniyordu. Orakçılar gizliden gizliye bu türküyü mırıldanarak saplara tırpan sallıyordu. Sapancılar bu türkü ile içini boşaltıyordu. Bu setan, halk topluluğu arasında, köy ağasına, mütegalibeye duyulan öfkenin şahlanışındı”

(Aygen, 1957, s. 81). Taşlamalar, sözlü kültür ürünleridir. Yazar, halkın fikirlerini geleneksel eleştiri yöntemi kullanarak okuyucuya sunmaktadır.

Romanda Kırkkız isimli bir dağa ait efsaneden de bahsedilmektedir. “Köy halkı, geceleyin dağda yer yer görünen ateşleri Kırkkızların yaktığına inanırdı. Battal Gazinin savaşlarına katıldıktan sonra dağdan inmemişler, efsanevi bir ölmezliğe erişmişlerdi” (Aygen, 1957, s. 89). Yazar, eserinde köye ait efsaneye de yer vererek, köyün kültürel kimliği ve zenginliğini yansıtmayı amaçladığı düşünülmektedir.

Tütün Zamanı romanında Zeliş ve ailesi Kadıovacılıkların eğlencesine katılırlar. Romanda bu kısım detaylıca anlatılmaktadır. Köye ait eğlence merasimi resmedilmektedir. “Halil boynuzu, tenekesiyle, kendi bestesi kısa bir taksimle eğlenceyi açtı. Ardından boynuzunu tenekesine bıraktı, karısının eline tefi tutuşturup kendi dümbegini kaptı” (Cumalı, 2016, s. 65). Sazlı sözlü eğlence yapılıp türkü ve şarkılar da söylenir.

“Kadifeden kesesi

Kahveden sesi

Oturmuş kumar oynar,

Ah çiğrimin köşesi!” (Cumalı, 2016, s. 66).

Bu eğlenceye köylü kızlar, danslarla eşlik etmeye başlar. “İki genç kız, genişleyen oyun yerinde, ağır, kararsız adımlarla oyuna başladılar. Etrafındakiler oyun havasında, el çırparak, hep bir ağızdan katıldıkça, onlar da canlandılar, hızlandılar, çevik ayak hareketleriyle, parmaklarını çatlata çatlata ortada döndüler, döndüler, kalabalık yeterli görünceye kadar karşılıklı oynadılar” (Cumalı, 2016, s. 67). Erkekler ise Kordon zeybeği oynarlar. “Kordon zeybeği hayli çeviklik isteyen bir oyundur. İleriye doğru seri bir iki adım attıktan sonra, dizlerin, kolların çabuk hareketleri, gövdenin sağa sola hızla dönüşleriyle oynanır” (Cumalı, 2016, s. 67). Romanda kadınların ve erkeklerin yaptıkları danslar köyün kültürel kimliğini sergilemektedir. Dans sahneleri köy halkının zengin kültürel geleneklerini gözler önüne sermektedir.

Romanda Cemal ile Zeliş arasındaki mektuplaşmalarda sözlü kültürün önemli bir parçası olan manilere rastlanmaktadır. Zeliş ve Cemal, maniler aracılığıyla duygularını ve düşüncelerini ifade etmektedir. Bunlardan biri de Cemal’in mektubunda yer alan şu manidir:

“Ay doğar aşmak ister,
Al yanak yaşmak ister.

Şu benim garip gönlüm,
 Yâre kavuşmak ister.
 Karşımı ezenim yok,
 Ezip de gezenim yok.
 Yıkılsın böyle yerler,
 Salınıp gezenim yok.
 Akardım çağlamazdım,
 Gülerdim, ağlamazdım.
 Bileydim ayrılık var,
 Sana bel bağlamazdım” (Cumalı, 2016, s. 91).

Zeliş’in Cemal’e cevabı gecikmez:

“Elin elimde değil,
 Kılıç belimde değil,
 Yâre gitmek isterim,
 Hüküm elimde değil.
 Kaşlarını mildir yârim?
 Gel beni güldür yârim.
 Ömrümüz ayrı ama,
 Gönlümüz birdir yârim.
 Ak yârim, çağla yârim,
 Hem gül, hem ağla yârim
 Sonunda kavuşmak var,
 Bana bel bağla yârim” (Cumalı, 2016, s. 92).

Kan Davası romanında Yukarı Sazan Köyü’ne ait halk anlatısına yer verilmektedir. Hikâyeye göre Katırcılar tehlikeli dağ geçitlerindeki zorluklardan kendilerini korumak için mağaralara sığınır. Ancak kimi zaman geri dönmeleri mümkün olmaz. Geceleri bu katırcılara aksakallı bir peri yardım eder. Katırcıların inanışlarına göre onlara yardım eden, tarikatlarının lideridir. Hikâyeyi anlatan ihtiyar bu kısmı hükûmetin bir adamı olarak gördükleri öğretmene anlatmaktan çekinir.

Köy kültürünün köklü geleneklerini yansıtan ve geleneksel yapısıyla modernleşmeye karşı köyü koruduğu düşünülen bu ritüel ve gelenekler, köyün özgünlüğünü muhafaza ettiği için köycü söylemde bir ideal yapı olarak kabul edilmektedir. Dönem içerisinde Kemal Tahir, Necati Cumalı gibi yazarlar eğlence odaklı bir söylem tuttururken, Yaşar Kemal, Reşat Enis gibi yazarlar türküler üzerinden söylemlerini inşa etmektedir.

5.2. Köyün Toplumsal Değişim ve Dönüşümü

5.2.1. Eğitimin Köylülerin Değişimi İçin Kilit Güç Olarak Algılanması

“Bu viran ülke ve bu yoksul insan
kitleleri için ne yaptın?”¹⁰⁶

Köycü söylem, eğitimi toplumun değişip dönüşmesinde kilit güç olarak algılamaktadır. Eğitim vasıtasıyla toplumların kalkınma sağlayacağı düşünülmektedir. Topaloğlu bu nedenle ivedikle eksik eğitimci kadrosunun tamamlanmasını talep etmektedir. “Tek çare millet ve vatan mefkûresini bilen, Türk kültürüne vakıf ve meslekten yetişme öğretmenlerle okulu bulunan yerlerin kadrosunu tamamlamak. Okulu olmayan köylerde behemehal okul açmak” (1952, s. 5). Dellaloğlu ise Evgen Weber’in, *Köylülerden Fransızlara: Fransa Kırsalının Modernleşmesi 1870-1914* isimli eserinden “Köylüler okula, zorunlu olduğu andan itibaren değil, bundan bir yarar elde edeceklerini anladıkları zaman gittiler” (2021, s. 207) ifadesini aktarır. Dellaloğlu bu durumu, ‘Halk, halk olmaya işte o andan itibaren karar verdi’ (2021, s. 207) diyerek açıklamaktadır. Eğitim yoluyla aydınlanan zihinler, haklarını öğrenmekte, bu haklar için mücadeleye girişmektedir.

Köylünün aydınlanmasını sağlayan iki kesim, romanlarda yerini alır: Öğretmenler ve aydınlar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*’da Türk aydınına seslenir:

“Anadolu halkının bir ruhu vardı; nüfuz edemedin. Bir kafası vardı; aydınlatamadın. Bir vücudu vardı; besleyemedin. Üstünde yaşadığı bir toprak vardı; işletemedin. Onu, hayvani duyguların, cehaletin, yoksulluğun ve kıtlığın elinde bıraktın. O, katı toprakla kuru göğün arasında bir yabani ot gibi bitti. Şimdi elinde orak, buraya hasada gelmişsin! Ne ektin ki, ne biçeceksin? ...” (1983, s. 24).

Bu önemli bir sorudur. Aydının kendisini sorgulamasına neden olan da bu sorudur. Türk aydını köylüden uzak kurduğu cemiyetin içerisinde kendi mahdudunu aşmayacak yerlerde gezinir. 1950 yılından itibaren bu sınırlar aşılır, köyler aydının kendi evi olur. Bu noktada, şehirde yaşayan aydınlar da aksiyona geçmek ve kalkınmayı sağlamak için köylüye gider. Bu nedenle bölümde sadece öğretmenlere değil, bu gayeyi güden, bir ülkü etrafında işler yapan aydınlar da çalışmaya dâhil edilmiştir. Nitekim amaç, Türk halkının modernleşme yolunda kalkınmasını sağlamaktır.

¹⁰⁶ Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1983). *Yaban*. İstanbul: İletişim Yayınları. s. 24.

Dönem içerisindeki köycü söylem düşünüldüğünde, toplumcu gerçekçi yazarların eğitimi; köylünün modernleşmesi ve toplumsal dönüşümün sağlanması için temel unsur olarak gördükleri tespit edilmiştir.

5.2.1.1. “Kendi Kültürüne Yabancılaşan Birey”den “İdealist Birey”¹⁰⁷: Öğretmenler ve Aydınlar

Türk romanında öğretmen, toplumsal gelişim için çabalayan önemli bir figür olarak kurgulanmaktadır. Bu karakterler, köylünün hem duyarlı hem de modern bireyler olması için çaba göstermektedir. Özellikle köy enstitülerinin kurulmasının ardından köylü yazarların edebiyat dünyasında varlıklarını göstermeye başlaması, bu karakterlerin önemini arttırmıştır.

“Köy romanlarını besleyen ve güdüleyen verimli damar da buradan çıkmaktadır. Kemalist söylemin ve kültürel geleneklerin aydını, Yaban romanında olduğu gibi halka/köye karşı bir eziklik duymakta ama onun kurtarılması gerektiğini de düşünmektedir. Köy romanlarının yazarlarının öğretmenlik mesleğini yapması, Kemalist söylemin yararcı, yön gösterici, inşa edici, kurtarıcı modeliyle uyumludur. Öğretmen ve subaylar, romanlardaki en olumlu tiplerdir. Köy Enstitülerinin kurucu babası Tonguç’un öğretmen modeli fedakardır, şartlara uymasını bilen, daima çalışabilmeyi başaranıdır” (Cantek, 2001, s. 194).

Romanlarda “Cumhuriyet’in ana hedeflerine bağlı öğretmen figürü önemlidir. Birçok romanda getirilen yeniliklerin, yapılan inkılâpların yayılmasını ve benimsetilmesini sağlamak; halkı modern dünyaya açılan yöntemin yanına çekmek ve eğitimin üzerindeki bağnaz, cahil gölgeyi kaldırmak için yola çıkan öğretmenlerin hikâyesi vardır” (Narlı, 2013, s. 184). M. Sunullah Arısoy’un *Karapürçek*, Reşat Nuri Güntekin’in *Kan Davası* romanları bu öğretmenlerin hikâyesini ele almaktadır.

Bununla birlikte dönem içerisindeki romanlarda köylülerin eğitim davası ile ilgili detaylara rastlamak da mümkündür. Bu romanlara bakıldığında eğitim noksanlığının sebebi; devletin köylüyü kimsesiz bırakması, sahip çıkmaması olarak verilmektedir. Bu kimsesizliğe, köylerde öğretmen eksikliğinin de eklenmesi, köylünün bilgisizlik ve cahillik içerisinde kalmasına yol açmakta; eğitimsizliğin, köy yaşamındaki olumsuz koşulların sürmesinde belirleyici etken olduğunu vurgulanmaktadır. Ayrıca, eğitimsiz köylünün sömürü bireyleri tarafından kolayca manipüle edilmesi yine eğitimsizliğin sonuçları arasında yerini almaktadır. Bu durumun görüldüğü romanlardan biri *Ekilmemiş Topraklar*’dır.

¹⁰⁷ Bu isimlendirme Dr. Öğr. Üyesi Zehra Yazbahar’ın, *Türk Romanında “İdealist Kimliğe Giden Yol”da Gazeteciler (1950-1980)* isimli makalesinden alınmıştır.

Orhan Hançerlioğlu'nın *Ekilmemiş Topraklar* isimli eserinde, 1945 yılının Ağustos ayında, Yediviran Köyü'nü kaymakam ve Millî Eğitim memuru ziyaret etmektedir. Bu ziyaretlerinin sebebi “okul davası” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 311) dır. Yediviran Köyü sakinleri yıllardır okul ve eğitim yüzü görmemiştir. Okuma çağında on altı çocuk olmasına rağmen, esasında köyün geri kalanının da eğitime ihtiyacı vardır. “Ama bunun dışında da bir hayli büyücek çocuk var ki kara cahil. Kurulduğu günden beri okul görmemiş bu köy” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 313). Kaymakam, köyün adam edilmesi için iyi bir öğretmene ihtiyaç olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte bir de okul yapılması gerekmektedir. “Plânını Devlet hazırladı... dedi. Size de onarması kalıyor. Şöyle küçücük bir gayretle okulunuz olacak” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 314). Ancak devlet, köylüden okulunu kendisinin yapmasını beklemektedir. Malzeme, işçi gücü ve gerekli parayı köylü sağlamalıdır. Romana dikkatli bakıldığında kaymakam ve diğer devlet memurlarının köylüyü tanımadıkları, anlamadıkları görülmektedir. Köylü, okulun ne demek olduğunu dahi bilmemektedir. Lakin bir gün çıkagelen devlet memurları her şeyi kendileri yapmak üzere bir plân bırakıp gitmişlerdir. Geride “okul davası” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 311) ile birlikte köylüleri bırakmıştır.

Orhan Hançerlioğlu, toplumcu gerçekçi bir yazar olarak romanında; devletin, köylülerin eğitim ihtiyacına karşı ilgisiz kalmasını eleştirmektedir. Devlet, eğitimi kendi sorumluluğunda görmemektedir. Tüm sorumluluğu köylüye atmaktadır. Devletin, bu ilgisizliği köylüleri cahil bırakmaktadır. Bu nedenle de köylü, toplumsal kalkınma ihtiyacına katkıda bulunamamakta, modernleşmenin bir öznesi olamamaktadır.

Örnek öğretmen figürüne Kemal Tahir'in *Sağırdere* romanında rastlanmaktadır. Romanda, Mustafa'nın ağabeyi Murat'tan ve onun öğretmeninden bahsedilmektedir. Murat, köyün akıllı başında bireylerindendir. Eğitim almıştır. Öğretmenini de çok sevmektedir. Ancak Murat'ın babası oğlunun bazı özelliklerinden memnun değildir. Bunun da nedenini öğretmeni Mahmut Bey'e bağlamaktadır. Mahmut Bey, bir gün Yamören'e gelir. Bütün köylünün önünde “Murat gibi öğrencim yoktur. Emeklerim helal olsun” (Tahir, 2016, s. 63) der. Kulaksızın Yakup, bu laflara aldandığına daha sonrasında pişman olur. Ona göre Murat'ı şaşırtan öğretmendir. Bir vakit sonra, Mahmut Bey'in Kurşunlu'daki görevine son verilir, Sivas'a gönderilir. Ancak Kulaksızın Yakup'a göre öğretmen orda da rahat durmaz. “Sivas'ı birbirine katmış, ileri geri halt etmiş, yakalamışlar, mahpus damına atıvermişler” (Tahir, 2016, s. 63). Oysaki Murat'ın

öğretmeni idealleri olan bir eğitim neferidir. Bir aydın sorumluluğu ile hareket etmekte, toplumu bilinçlendirmek için çaba göstermektedir.

Murat'ın öğretmeni ile ilgili detaylar, yazarın bir diğer romanı *Körduman*'da yer almaktadır.

“Öğretmen Mahmut Bey yok mu? Kurşunlu öğretmeni! Şimdi mahpustaymış. Canı cehenneme rezilin! Murat'a ne yaptıysa Mahmut Bey yaptı. Oğlumu köy işinden soğuttu. Herkes Mahmut Bey'e iyi der! Yalan! Senin Murat Ağa'nı rezil etti Mahmut Bey... Ne söylerse Mahmut Bey'in lafları... Bir gün olup bu memlekette zengin fakir kalmayacakmış. Bir gün olup köylü, şehirli bir olacakmış. Sözgeşi, hâşâ meclisten, köylü, şehirli bir gezecekmiş. Bir gün olup öküzle rençperlik kalkacakmış. Yaa... Makine tarlamızı sürüverecek, harmanımızı kaldıracak. Söz mü şunlar? Hep öğretmen yalanları...” (Tahir, 2019, s. 101).

Öğretmenin getirdiği yenilikler ve ileri fikirler, köylüler tarafından kabul görmemektedir. Köylülerin geleneksel yaşam tarzına bağlılığı, modernleşmenin önündeki en büyük engellerden biridir. Köylülerin fikrî olarak gösterdikleri direnç, öğretmenin anlaşılmasını zorlaştırmakta, aydınlanmanın sağlanmasını geciktirmektedir.

Romanda, Yakup Ağa öğretmenlik mesleğine değer vermemektedir. Ona göre köye muhtar olmak, öğretmen olmaktan daha iyidir.

“Bu kopukların gözünü yıldırma, olmayacak! Bana bak, kitaplar okursun . . . köye muhtar olacak yerde, gider işçilik edersin ! Eğitimliğe sıvanırsın! Neymiş eğitimlik? Senin tarlan mı yok, hayvanın mı yok? Töbe yarabbi! Sımcık'ta demirbaş işçilik senin neyine? El köylerinde eğitimci durmak nasıl bir akıl? İşte öküzümüzü kestiler. Eskiden tekeyi kestiklerinde öcümüzü alıvereydin, benim kara öküz şimdi ahırda kaşınırken bu evi sallardı. Sen, ellerin demiryolunda, köprü tamir et, mahmuz yap! Bizim burada samanlığımızı, ambarımızı yaksınlar! Vahit yaksın! Bizi hurdan sürüp çıkaracaklar da bu benim Murat oğlan tren biletlerimizi sevabına kestiriverecek...” (Tahir, 2019, s. 317).

Ancak kimi zaman oğlunun okumuş olmasından da keyif alır. “Büyük oğlunun somurtması canını sıktığı halde, böyle "adam gibi" gazete okuması Yakup Ağa'yı her zaman kibirlendiriyordu” (Tahir, 2019, s. 365). Yakup Ağa'nın bu tutumu, oğlu Murat'ın istediği işleri yapmaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Esasında, oğlunun eğitilmiş olmasından kıvanç duymaktadır. Ancak, kendi ideali çerçevesinde hareket etmeyen oğlu, onda eğitimin gereksiz olduğu düşüncesini meydana getirmektedir.

Kemal Tahir, köyün aydın kesimini temsil eden Murat üzerinden öğretmenin modernleşmenin habercisi ve sağlayıcısı olduğuna yönelik bir tavır takınmaktadır. Murat'ın bireyler ve olaylar üzerindeki tavrı bunu göstermektedir. Öğretmenin modernleşmeyi desteklediği bir diğer roman *Sarı Traktör*'dür.

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* isimli eserinde öğretmen, Arif'e karşı takındığı tavırla ona rehberlik etmekte, köyün ve köylünün gelişimi için çabalamaktadır. Arif'in babası başta olmak üzere traktör almaya karşı olan köylülere traktörün önemini

anlatmaktadır. “Öğretmen de hep söyler. Bugün caminin gölgesinde anlattı durdu. Baban da oradaydı. ‘Bize yaramaz öyle şeyler öğretmen’ dedi. ‘Boşuna çocukların kafasını bozma, biz traktör alamayız.’ dedi. Öğretmen ne dediyse kâr etmedi. Sonra kızdı, kalktı gitti” (Apaydın, 1984, s. 28). Arif’in babası çocukların aklına traktör fikrini öğretmenin soktuğunu düşünmektedir. “Bırak öğretmen. Allah aşkına bırak şu konuyu. Çocukların kafasına soktun böyle şeyleri, şimdi imanına yetiyor traktör hevesi” (Apaydın, 1984, s. 45). Öğretmen, Arif’in babası ile ahablık etmektedir. Kimi zaman öğretmeni evlerinde ağırlarlar. Üstelik Arif, öğretmenini hem sevmekte hem de saymaktadır. “Arif severdi öğretmeni. Okuldan dört yıl önce çıkmıştı. Gene de her zaman gider konuşurdu. Bazan da o Arif’lere gelirdi. Babasıyla iyi ahabtılar. Şakalaşır konuşturlardı her zaman” (Apaydın, 1984, s. 45).

Romandaki öğretmen karakteri yenilikçi bir figür olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. “Öğretmen, Arif’in yüzüne bakıp gülümsedi. Eski öğrencilerinin yenilik hevesi hoşuna gidiyordu” (Apaydın, 1984, s. 61). Romanlardaki öğretmen figürleri genellikle değişimin öncüsü ve değişime rehberlik edici bireyler konumundadır. Bu romanda da olduğu üzere gençleri yenilik yapmaya yönlendirmekte, onlara cesaret vermektedir.

Bu mesele özelinde Sunullah Arısoy’un *Karapürçek* romanı, dikkatleri üzerine çekmektedir. Romanda, kasabalı öğretmenin bir dağ köyünde yaşadıkları anlatılmaktadır. Öğretmen, köye ışık götürdüğünü düşünmektedir. “Şimdi ben köye gidiyorum ha? Ne götürüyorum köye? Işık?” (Arısoy, 1972, s. 11). Öğretmen bütün köylüleri sevmektedir. Onun tek ideali, ülküsü gereği köylüyü aydınlatmak, elinden geldiğince onlara yardım etmektir.

“Tutup kaldırmak istiyorum. Işığa yöneltmek istiyorum. Sağlıkla, insanca yaşasınlar istiyorum. Hiç olmazsa ilkel bilgileri bellesinler istiyorum. Yaşama çabaları, yaşamaya karşı davranışları iyiye, gerçeğe yönelsin istiyorum. Elimden geldiğince buna çalışıyorum. Çalışacağım. Ben yalnız Karapürçek için böyle düşünmüyorum. 40.000 köy için düşündüğüm budur. Karapürçek değil de, kırk binin herhangi birinde olsaydım, düşüncem, ülküm değişecek değildi” (Arısoy, 1972, s. 72).

Yukarıdaki bütün köylülerden kastımız sadece Karapürçek Köyü sakinleri değildir. Öğretmen, Anadolu coğrafyasında yer alan her bir köye, her bir köylüye tutkunca bağlıdır. Ancak, köylülerin hisleri ise öğretmenden oldukça farklıdır. Öğretmen bu durumun farkındadır. “Karapürçeklilerin hiçbirisi beni sevmiyor. Bunu biliyorum. Hiçbirisi beni istemiyor. Bunu biliyorum. Hiçbiri benim, ya da benim görevimi yapacak

aynı ülküde birinin, kendileri için, köy için gerekli olduğuna inanmıyor. Bunu biliyorum. Kendileri için çarpan yüreğimden habersizler. Bunu biliyorum” (Arısoy, 1972, s. 72-73). Öğretmen yine de çabalamaktan vazgeçmez. O, köy halkını başka türlü hayatın varlığından haberdar etmeyi kendine görev bilmektedir. Bu nedenle, köylünün ona karşı bir direniş içerisinde olması onda derin teessür bırakmaktadır. “160 hane böyle düşünüyor! Kırkbin köyün herhangi bir ‘Hâne’ si böyle düşünüyor. Uyandırayım desem, kalk hey! Kalk desem, şu ışığa bak, şu uygarlığa bak, şu güzelliğe bak desem; tutup ellerinden kaldırmak istesem, direnmiyor, karşı koyuyor, rahatsız oluyor, sinirleniyor” (Arısoy, 1972, s. 73).

Öğretmen köye gitmeden önce çevresindekiler tarafından uyarılır. “Yaban bir köy... Duydun işte herkesin dediklerini. Dağ köyü... Vahşi... Atayacak öğretmen bulamıyorlar. Giden durmuyor. Duymadın mı?” (Arısoy, 1972, s. 17). Ancak öğretmenin idealist yönü, onu bu düşüncelerden korumakta, çıktığı yoldan alıkoymamaktadır. “Bağlandığın ülkü doğru, gittiğin yol doğru, yapacağın iş doğru. Herşeyi tereyağdan kıl çeker gibi çekip alamıyacaksın, bu da doğru. Direnme olacak. Olacak tabii. Gözünü kırpmayacaksın. Korkmayacaksın. Sen, denene bakma, gerçeğin payı olsa da içinde, ta kendisi değil” (Arısoy, 1972, s. 18). Öğretmen, yaşayacağı zorlukların farkındadır. Ancak, ülküsünün getirdiği dürtü gözünün korkmasını engellemektedir. Arısoy’un yarattığı öğretmen figürü, köylülerin eğitime karşı oluşturdukları direnci kırmak, onlara eğitimin önemini anlatmak için rehber bir rol üstlenmektedir.

“(…) Karapürçek için söylenenler, duyduklarım adamakıllı etkiledi beni. Bunu saklayamam. Ama bu kötü etkiden kurtulacağım. Çoğu gitti, azı kaldı. Pek yabana atmıyorum bu çeşit duyguları, etkileri, düşünceleri. Benim için iyi bir deneme oldu. Sonuçtan da son derece memnunum. İnançlarım, ülküm, düşlerim, cesaretim, çalışma gücüm gerilemedi, paniğe uğramadı, çözülüp dağılmadı. Bakıyorum sağlam, taze, canlı” (Arısoy, 1972, s. 19).

Öğretmen öylesine idealisttir ki; ilk gün öğrencilerin neler yapacaklarını, onu görünce nasıl davranacaklarını dahi hayal etmektedir.

“Yüz kadar çocuk.. Cıvıl cıvıl şakıyıp, ötüşüp suracaklar. Çoğu beni görmemiştir. Meraklanacaklar... Büyük sınıftakiler, küçükleri ‘hiza’ya getirmeğe çalışacaklar. Sonra okulun kapısında ben görüneceğim. Birden telâşlı bir sessizlik kaplıyacak meydana. Merdivenlerden ağır ağır ineceğim. Güleç bir yüzle.. Yüz kadar çocuk hep bana bakacak. İçden içe, belli ettirmeğe uğraşılan bir kaynaşma” (Arısoy, 1972, s. 45).

Ancak hiçbir şey öğretmenin hayalindeki gibi gerçekleşmez. Okula gittiğinde acı gerçeklerle karşılaşır. “Okula da yalnız 19 çocuk geldi. Gelen, elini kolunu sallıya sallıya doğru sınıfa girdi” (Arısoy, 1972, s. 46).

Karapürçek Köyü, gelen öğretmenlerin hemen geri tayin istemeleriyle kötü bir şöhrete sahiptir. Romanın esas karakteri olan öğretmen, bunun nedenini merak eder. “Öyle masa başında, içki sofrasında, ukalâca, tek yönlü uydurma ‘neden’ini değil. Elbet efendim, köyün, köylünün ilkel şartları ile öğretmenin ileri görüşü, kültürü, uyanık zihniyeti...Ya da, yüzyıllardır süregelen bir cehâletin... falan gibi ‘neden’ler değil” (Arısoy, 1972, s. 27). Öğretmen, gördüklerinden ve şahit olduklarından; köyün çok da fena bir yer olmadığını düşünmektedir. Üstelik köylüler bu öğretmeni kaçırma niyetinde değillerdir. Çünkü yeni atanan öğretmen kendilerine benziyordu. “Yüzüne garşı demek gibi olmasın ya, dedi Hüseyin Çavuş, halın etvarın çoh hoşumuza getti Muallim Bey, ahşamdan beri. Hani yanında yabancılık çekmedik. Yûka adam deelsin. Ağırdan alman yoh. Beğenmezlik etmiyon. Bizim gibisin hani. Heç de şehirliye benzemiyon. İstanbollu olduğuna hani inanacağımız gelmiyor” (Arısoy, 1972, s. 31). Köylünün bahsettiği benzerlik, öğretmenin köy kültürü ve yaşamına uygunluğunu anlatmaktadır. Köylü ile öğretmen arasındaki benzerlikten ötürü kurulan ilişki, köylünün öğretmene karşı duyduğu aidiyet hissini arttırmaktadır. Daha önceki öğretmenlerin, onları cahil görüp muhatap almamaları, köylünün kabul mekanizmasının reddine neden olmaktadır. Romanın bu kısmında yer alan ifadeler, Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun köylüleri “o” diyerek öteki haline getiren aydınının tavrına benzer bir özelliktedir.

“(…) sofrada da denmez ya, gusura galma, mamır gısmı bize poha bakar gibi bakar Mallim bey, ne diyon sen. Bah, ben kaç yılın adamıyım. Harbını da gördük, darbını da... Adam var, adamcık var. Bıldırcı Mallimin yanına varamazdık. Eh, köye yeni gelmiş, misafir, helbet, bi hoş geldin dinmez mi? Nektebe vardıydım, doğuza bakar gibi baktı bana... Eee, biz kaç yılın eskisiyiz Mallim bey, cahil olmasına cahiliz ya, gözden eccük annarız.. Bi Mallim senin gibi soframıza oturmuş görmedik. Yalan deel a.” (Arısoy, 1972, s. 32).

Romanda öğretmen tarafından eğitim politikasına dair eleştirel bir yaklaşım da sergilenmektedir. Öğretmen, evrakların arasından ders sonu sınav cetveli bulur. Cetveli incelediğinde devamsızlığın yok denecek kadar az, derslere katılım oranının yüksek, puanların çok parlak olduğunu görür. Ancak köyün muhtarı ile konuştuğunda durumun hiç yazılanlar gibi olmadığını fark eder. Üstelik bu rakamlar ilgili yerlere gittiğinde, verilen bilgiler ışığında kararlar alınmaktadır. “Gazeteler bu rakamları ‘Eğitim Davamız Hâl Yolunda...’, ‘Göğüs Kabartıcı Rakamlar...’ gibi başlıklarla verecekti. Herkes memnun olacaktı. ‘Memlekette eğitim dâvası çıkmazdan kurtulmuş, çözüm yoluna girmiş, dev adımlarıyla bir ilerleme başlamış demektir. Artık geleceğe umutla bakabiliriz. Daha çok güvenebiliriz.’ yollu makaleler yazılacaktı” (Arısoy, 2000, s. 43). Öğretmenin eleştirdiği bir diğer nokta da köye gelen diğer öğretmenlerin okula, köye, köylüye karşı

tavırdır. Köyün muhtarından okulu on iki yıldır tek kişinin bile bitiremediğini, mezun olmadığını öğrenmesi bu eleştirisini de perçinlemektedir. “Birimiz gelmişiz pantolonumuzun ütüsünü düşünmüşüz, birimiz ‘hadi ordan pis’ gelme yanıma, yaklaşma demişiz. Kaf dağlarında bir burunla oturmuşuz, birimiz ‘gelenle idare’ etmişiz, birimizin aklı uçkuruna takılmış, sonra da diyoruz ki...” (Arısoy, 1972, s. 135). Öğretmen, durum bu haldeyken köylünün eleştirilmesini doğru bulmaz. “Nasıl suçlandırırız köylüyü, sen okula göstermiyorsun diye? Biz, köyde okulun varlığına inanır geçinenler, bu varlığın sürekliliğini sağlamak için gerekeni yapmışız, okulun sürekli çalışabilmesinin olanaklarını hazırlamışız da iş köylü dayının ilgisine mi kalmış?” (Arısoy, 1972, s. 135).

Türk aydını artık köyden uzak değildir. Köylünün sorunlarını görür ve elinden geldiğince çözmeye çalışır. “Sizin güvenilecek bir kişi olduğunuza inandı mı, Türk köylüsünün ardınızdan gelmemesi için hiçbir neden yoktur. Onun havasını bilmek, saygısını, güvenini kazanmak, iş yapmak, başarmak için gerekli” (Arısoy, 1972, s. 124). Bu dönem içerisinde Türk aydını; köylüyü bilinçlendirmek, onu parlak bir geleceğe taşımak için çabalamaktadır.¹⁰⁸ İstanbul sınırından çıkan Türk aydını, artık bir aydınlanma neferi olarak Anadolu topraklarına yayılmaktadır. “Ben bu yurdu seven aydın bir kişiyim. Birtakım görevlerim olduğunu biliyorum. Bunları yerine getirmem gerek. Çağdaş uygarlık düzenine erişmemiz gerektiğini biliyorum. Payıma ne düşüyor işte, onu yapmağa çalışıyorum. Sorumluluklarını bilir, bir aydın kişi olarak davranışım bu benim” (Arısoy, 1972, s. 196-197). Öğretmen, Zehra isimli öğrencinin okula başlamasıyla bir ikilemin içerisine düşmektedir. İdealleri ve duyguları onda iç çatışma yaratmaktadır. Öğrencisine karşı hissettiği duygular ile halka ve köylüye karşı duyduğu sorumluluk duygusu onu aydın bunalımın içerisine sokmaktadır. “Bütün bunları yapmam nasıl gerekliyse, kendimi yaşamam, özlemlerime erişmem, dileklerimi yerine getirmem, sevmem, sevilmem de öylesine hakkım değil mi? Seveyim istiyorum, olmaz diyorsun, seveyim desem, bırakmıyorsun...” (Arısoy, 1972, s. 197). Öğretmen kendisiyle çatışma

¹⁰⁸ “Oysa başka bir yazar, Ferit Edgü, Yaban’dan 45 yıl sonra yayımlanan O adlı romanında. Hakkârî’nin Pırkanis köyüne öğretmen olarak giden bir gençle köylülerin ilişkilerini anlatırken, çoktan aşmıştır bu aydın suçlamalarını, bu sızlanmaları; çünkü tarihsel gelişmemiz ve bunun bilince yansımaları, halkın ‘kurtarılmasının aydınların üstesinden gelebilecekleri bir görev olmadığını, halkı ancak bilinçlenen halkın kurtarabileceğini göstermiştir ve Ferit Edgü bunun bilincindedir. Bunun için genç öğretmen, ‘köylüler’ için ‘Onlar’ demez köylüler ona ‘O’ dedikleri halde! Ve elinden geldiğince köylülere yardımcı olmağa çalışır; bununla yetinir.” (Naci, 1990, s.142-143).

halindedir. İdealize ettiği amacı, onu yaşamak istediklerinden alıkoymaktadır. Bu da onu bir buhranın içerisine sürüklemektedir. “İlk günlerdeki gibi değilim. Artık her yaptığım işten sonra sevinemiyorum. Her küçük işin başarı duygusu kalmadı artık. Küçümsüyorum, beğenmek yerine yerinmek duygusu iyiden iyiye geliyor. Bir tedirginlik içime çörekleniyor. Bu tedirginlik beni güçsüzleştirecek” (Arısoy, 1972, s. 210). Öğretmen, içerisine düştüğü buhranın farkındadır. Lakin elinden bir şey gelmez.

Bir diğer mücadeleci öğretmene Fahri Erdinç’in *Alinin Biri* isimli eserinde de rastlanmaktadır. Ağa ve yancıları öğretmeni, kendi düşmanlarını ziyaret ettiği için köyden gitmeye zorlamaktadır. Ancak öğretmenin gitmeye niyeti yoktur. “Ya, gitmeyeceğim, nine. Hep burada kalacağım. Kalmak lâzım. Köy ağaninsa, bu okul benim! Uğraşacağız biraz...” (Erdinç, 2007, s. 102). Öğretmen, köylünün ağaya başkaldırısında elinden geldiğince yardımcı olmaktadır. Köyde öğretmene karşı derin bir saygı mevcuttur. “Keşki senin yaşında olaydım da, beni döveydi. Canım acırdı, ağlardım ama, öğrenirdim... Sen de öğren. Hem, öğretmen kısmının vurduğu yerde gül biter” (Erdinç, 2007, s. 69). Köyde eğitim, fazlaca aksaklığa rağmen devam etmektedir. Üstelik okulda zil, bayrak gibi olması zorunlu olan nesneler bile yoktur.

Kan Davası romanı, bir öğretmenin gözünden Aşağı Sazan ile Yukarı Sazan isimli birbirine düşman iki köy hakkındaki izlenimlerinden oluşmaktadır. Ömer, kimsesi olmayan bir askerdir. “Ben ki hiçbir zaman, hiçbir kimsesi olmamış ve kuvveti bile kendi yalnızlığında bulmuş bir insanı...” (Güntekin, 1982, s. 20). Esasında öğretmen okulu mezunu olmasına rağmen vazifeye başladığı ilk yıllarda İstiklal Savaşı’nın çıkması nedeniyle askerlik yapar. “Ben de mektebi bırakarak onlara katılıyorum. O kargaşalıkta yeniden denize kavuşmuş balık gibiyim. Birkaç yıl dağlarda çetelerle beraber çalışıyorum. Sonra onlardan ayrılarak orduya giriyorum. (...) Daha sonra bir ara jandarmaya geçiyorum” (Güntekin, 1982, s. 27). Kimsesizliğin bir getirisi olarak idealler edinen Ömer, öğretmen olarak Yukarı Sazan Köyü’nde yaşamaya başlar. Ömer, köydeki salgın için kasabaya hükûmet doktoru bulmaya gider. Bulduğu doktorun, geçirdiği bir rahatsızlık nedeniyle ümitsizlik içerisinde olması onda teessür uyandırır. Atatürk’ün bir sözüyle ideallerini devam ettirmesi gerektiğini ifade etmektedir. “Bizim mekteplerde, duvara asılmış bir yazı vardır... Ara sıra, çocuklarla beraber kendim de önünde dururum. Kısacası şu: ‘Her ümidini kaybetmiş olabilirsin... Bütün dünya seni terk etmiş, sana düşman kesilmiş olabilir. O şartlar içinde dahi vazifen ümitsizliğe düşmemektir. Muhtaç

olduğın kudret damarlarındaki kandadır.’ Güzel söz! Büyük bir insanın sözü... Ümit kesmemek lâzım küçük doktor...” (Güntekin, 1982, s. 8).

Romanda öğretmen Ömer, köy ve dış dünya ile arasında köprü işlevi görmektedir. Köyün tanınmasını ve şehirde ya da kasabada köyün durumunun anlaşılmasını sağlayan bir karakter olarak öne çıkmaktadır.

Öğretmene göre kendisi idealist değildir. “Ben idealist değilim ki, ben, ne yapacağını bilmediği bir hayatı, ufak tefek hizmetlerle oyalanıp eğlendirmeye uğraşan bir adamım sadece...” (Güntekin, 1982, s. 195). Köylü ise onun bu köye neden geldiğini sorgulamaktadır. “Hoş geldin, safa geldin... Velakin ne etmeye geldin burada? Aslan gibi delikanlısın maşallah! ... Taşı tutsan suyunu çıkarırsın... Ne etmeye geldin burada? ...” (Güntekin, 1982, s. 116). Öğretmen bu tutumu beklemez. “Nesi var buranın?” (Güntekin, 1982, s. 117) diyerek konuşmayı genişletir. “Ben de onu diyivirdim ya ekmek mi, iş mi, para mı? Nesi var bu lanetlik köyün?” (Güntekin, 1982, s. 117). Köylüye göre buraya gelmesinin hiçbir nedeni yoktur. Öyle ki öğretmenin “Belki size ufak tefek hayrım dokunur...” (Güntekin, 1982, s. 117) ifadesinden bile şüphe duyarlar. “Hadi öyle olsun bakalım... devlet haritada Yukarı Sazan’ı da görüvermiş... Nasılsa bir hoca bulup gönderivermiş. Sağ olsun... Var olsun... Eksik olmasın” (Güntekin, 1982, s. 117). Öğretmen bu tarz düşünen insanlarla ilk defa karşılaşmaz. Ona göre bu adamlar her yerdedir. “Sen köylü adam değildin... Ben, seni her zaman bir yerlerde gördüm... Camide ellerini kürsüye vura vura vaaz ederken mi? Kasaba belediyeleri önünde propaganda nutukları verirken mi? Pazar meydanlarında değneğini kaka kaka oradan oraya dolaşarak alım satım yaparken mi? Senin bir şeyler olduğunu biliyorum” (Güntekin, 1982, 117-118). Bu ifadeler doğrudan bir eleştiri taşımamakla birlikte, ironiyi de barındırmaktadır.

Romanda aydın bir öğretmen karakterin üzerinden köydeki eğitimin kilit güç olarak algılanması anlatılmaktadır. Yukarı Sazan Köyü’nü içerisinde bulunduğu olumsuz durumdan kurtarmak isteyen öğretmen, köylülerin kuşkucu tutumları ile karşılaşır. Köylülerin devlete karşı inanç eksikliği bulunmakta, öğretmenin bir menfaat uğruna geldiğine inandıklarını hissettirmektedirler. Bu noktada eğitimin başarılı olması çok da mümkün değildir. Eğitimin başarısı sadece devletin ya da öğretmenin iyi niyetiyle değil; aynı zamanda köylülerin katılımıyla da mümkün olabilmektedir.

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* romanında kasabaya savcı olarak atanan aydın bireyin başından geçenler anlatılmaktadır. Savcı, bir Türk aydını olarak elini kolunu bağlayıp oturmayı doğru bulmaz. "Kasabanın, köyün derdini, bizim şehirli ilaçlarına uydurmağa da çalışmayacağız. Yapacağımız ilk iş, vardığımız yerlerde halkın acı duyduğu, ıstırap çektiği, istemediği, tiksindiği, iğrendiği şeyler nedir, onları bulmak, anlamak. Sonra dağarcığımızdaki ilâçları, bilgileri ortaya dökmek" (Tarus, 1955, s. 19). Romanda savcı köye, köylüye, kasabaya, kasabalıya dair pek çok sorgulama yapmaktadır. Ama aynı zamanda ne yapması gerektiğinin farkındadır.

"Sen bir şey anlıyamazsın bundan... Senin oğlun da, kardeşin de bir şey anlıyamaz. Ama bunun gibi dertleri, meseleleri çöze çöze...Ayıklaya ayıklaya...Bula tanıya... meydana çıkaracağız. Ta ki, bizim şehirlerin değil de, bizim köylerin bizim kasabaların içine doğru, ruhuna doğru varalım. Görelim, oralarda neler var? Neleri ister, neleri istemez bu millet? Neleri sever, neleri sevmez? Nelerden iğrenir, gocunur, nelerden hoşlanır, kıvanır?" (Tarus, 1955, s. 21).

O, köy ile şehir arasındaki farkın doğru bakış açısıyla kapanacağını düşünmektedir. "Anadolu Çocuğuna, Anadolu çocuğu gibi bakmadıkça, çare bulunmaz bu işlere... Şehirli gözüyle kıymet biçiyoruz. Aramızdaki uçurum bu yüzden kapanmıyor. Onlar ayrı yakada biz ayrı yakada yaşıyoruz" (Tarus, 1955, s. 212). Aydın, köy ve şehir arasında ayrımın nasıl derinleştiğinin farkındadır. Savcı, şehirli bireylerin "şehirli" olmanın verdiği ölçütle köye, köylüye yaklaşmasını; onu yanılsa yönlendirdiğini, onun çözüm bulunmasını zorlaştırdığının farkındadır. Bu nedenle onlara en yakın halde olmaya özen göstermektedir.

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli romanında gazeteci Fikret Gürz, Herr Mayer ile bir yolculuğa çıkmaktadır. Bu yolculuk onun hayatının dönüm noktası olur. Gazeteci Fikret, şehir hayatının tüm olanaklarını kullanan, fazla olmasa da refah içerisinde bir hayata sahip olan biridir. Bu nedenle köye dair gördükleri onda trajik bir etki bırakır.

"İlerde, üçüncü bir tepeler silsilesinin eteklerinde büyücek bir köy vardı; Pınarlı buydu herhalde. Aradaki vadinin her tarafı ekiliydi. Fakat yeşilliğin arasında yer yer göze çarpan sarımsı lekeler ekinlerin yanmakta olduğunu gösteriyordu ve tarlaların tam ortasından evet, susuzluktan kavrulan bu ekinlerin arasından kocaman bir ırmak akıyordu!" (Erduran, 1954, s. 49).

Ona göre, çare gözlerinin önünde olmasına rağmen görememektedirler. "Benim memleketimin insanları başka milletlerden daha mı aptal, daha mı tembel? Yanan ekinlerini kurtarmak için burunlarının dibindeki ırmaktan su almağı nasıl akıl edemezler yahut buna nasıl üşenirler? Her şeyi Allah'tan mı bekler bunlar?" (Erduran, 1954, s. 50).

Gazeteci derin bir elem içerisinde. Köyler okuduklarından ve öğrendiklerinden daha kötü koşullar altındadır. “Anadolu’ya dair bütün okuduğum ve işittiklerimden öğrenmişim ki gayet bakımsız, geri, fakir vesaire bir yerdir. Kabul. Fakat böyle bir kepezelik göreceğimi de tahmin edememişim” (Erduran, 1954, s. 51). Gördükleri onu sebepleri sorgulatmaya götürür. “Yolun iki tarafındaki tarlaların haline baktıkça sinirleniyor, ne olduğunu bilmediğim bir şeye içimden var kuvvetimle küfrediyordum. Zira bu iş sırf gerilik, fakirlik veya cehaletle izah edilemezdi. Bir mesulü olmalıydı mutlaka. Gidip bakmağa, bu suyu bu ekinlerden ayıran seddin ne olduğunu anlamağa karar verdim” (Erduran, 1954, s. 51). Bu nedenle de yolculukta yanındakilerden ayrılır. O, “Bir köye tek başına gidip ayıplarını tespit etmek...” (Erduran, 1954, s. 51) istemektedir. Fikret, gidip gördükten sonra, köydeki su sorununun hiç kendi düşündüğü gibi hallolmayacağını farkına varır. Bu aslında köye dair oluşturduğu ilk farkındalıktır. “Bu insanların hayatlarından, meselelerinden ne kadar habersizdim ben yarabbi! Aralarına başka bir seyyareden gelmiş gibiydim” (Erduran, 1954, s. 60). Bu, aydın bireyin açmazını oluşturan bir durum olarak yazar tarafından sunulmaktadır. Aydın, kendince köylüyü küçümsemekte, var olan çözümün farkında olacak kadar bile idrak sahibi yapmamaktadır. Köylünün içerisinde olduğu durumdan bihaber olması, aydınların dönemdeki genel halini gözler önüne sermektedir. Şehirli gazeteci Ferhat Gürz, köy halkının yaşamı ve sorunları hakkında kendisini yabancı hissetmektedir. Ancak kısa süre sonra köyün kalkınması amacıyla harekete geçer. “Model Türk Köyü” isminde bir proje üretir.

“Ankara’nın 187 kilometre yakınında bulunan Pınarlı, ekinlerin sulanmaması yüzünden fakir ve perişan haldedir. Halbuki köyün yanı başından bir çay geçmektedir. Bu durumu büyük rezalet sayan gazetemiz, Pınarlı’yı kalkındırmak ve MODEL TÜRK KÖYÜ haline getirmek için okuyucularından bir milyon lira istemeğe karar vermiştir. Yardımlarınızı bekliyoruz” (Erduran, 1954, s. 104).

Projenin metni gazetede yayınlanır. İstenilen para kısa sürede toplanır. Ancak Ferhat, parayı tamamlasa bile pek çok zorlukla karşılaşır. Yine de pes etmeyen şehirli aydın, projenin tamamlanmasını sağlar.

Ferhat’ın ilgi duyduğu öğretmen Gülizar, Türk münevverine anlam yüklemektedir. Ona göre münevver memleketin refahı için çalışmalıdır. “(...) içinde yaşadığı cemiyete karşı vazifesini yapmayan, onu yalnız sömürmeyi düşünen insanlara kızıyorum” (Erduran, 1954, s. 70). Gülizar, Türk aydınını eleştirmektedir. O, yaşadığı toplumun çıkarlarını düşünmenin aksine daha fazla çıkar elde etmeyi planlayan insanlara

karşı öfkeli. Kimi aydının köylüyü anlamaktan uzak, çözümü kendi çıkarları için üreten bireyler olduğunu düşünmektedir. Buna Fikret Gürz de dâhildir. “Değil ama bir memleketin en meşhur gazete muhabiri olup da o memleketi görmemezlikten gelmek büyük kabahat” (Erduran, 1954, s. 71). Köyde yaşanan sorunların Allah’ın emri olmadığını düşünen Ferhat, Gülizar’ı “İstikbâlin Türk köylüsü” (Erduran, 1954, s. 74) olarak görmektedir.

Yağmur Duası romanında mücadele eden köy öğretmeni Gülizar’dır. O, Pınarlı Köyü muhtarının kızıdır. Eğitim aldıktan sonra köyüne dönüp öğretmenlik yapmaktadır. Köydeki okul, onun teşebbüsleri ile kurulur. Okulun sadece iki sınıfı vardır. Ancak gelecek eğitim öğretim yılıyla birlikte hem yeni binaya hem de yeni bir öğretmene ihtiyaç duyulmaktadır. Gülizar öğretmen, elindeki imkânlarla gerekli müracaatları yapmasına rağmen köyün imamı ve şeyhi tarafından işleri baltalanmaktadır. Ona göre; “Niyetleri bütün çocukları Arap harfleriyle okutmak” (Erduran, 1954, s. 69) olan bu insanlarla tek başına mücadele edemeyeceğinin farkına varır. Onun umudu Fikret’tedir. Yapılan projeler sonucunda Gülizar, o çok istediği okula kavuşur.

Bahsi geçen bu romanlarda öğretmen ve aydın karakterler genellikle dışarıdan gelen, köyle temas ederek köylünün yaşam şartlarını gözlemleyen ve onları eğiterek toplumsal ilerlemeye katkıda bulunmaya çalışan bireylerdir. Bu karakterler, feodal yapının ilgisizliği ve ihmalkârlığını eleştirmekte, ülküleri ve hedefleri çerçevesinde cahil köylü başta olmak üzere pek çok olgu ile mücadele etmektedirler. Toplumcu gerçekçi yazarlar, köycü söylemlerini bu bağlamda inşa ederek, köylünün kurtuluşunun eğitim olduğunu vurgulamaktadır.

5.2.2. *Tarımda Makineleşmenin Köydeki İzleri*

Tarımda makineleşme, köylünün hayatında köklü değişikliklerinin başlangıcını işaret etmektedir. Geleneksel yöntemlerle tarım yapan köylü, modernleşmenin ve sanayileşmenin etkisiyle yeni bir düzenin içine sürüklenmektedir. Toprağı karasaban ile işleyen köylü, yeni makinelerle tanışmaktadır. Bu noktada durumun edebî anlatılara yansımaları kaçınılmaz olmuştur. Bu bölümde makineleşmenin köylünün hayatına girişi ve köylülerin makineler karşısındaki tutumu ele alınmıştır.

Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında şehre çalışmaya giden üç arkadaş, tren yolculuğu esnasında Veli ve Yunus ile tanışmışlardır. Tarımda makinenin yeni yeni kullanıldığı Köse Hasan’ın patoz makinesini bilmemesinden

anlaşılmaktadır. “Köse Hasan: Patoz ne? - Harman makinesi, dedi Veli. Yusuf hemen aldı: Doğru, harman makinesi. Sen bilmezsin! Ali: - Sen biliyor muydun? dedi. Yusuf aksi aksi baktı: - Bilmem mi? Ne diye bilmeyecekmişim?” (Kemal, 1972, s. 15-16). Türk romanında bu dönemden itibaren tarımda makinenin kullanılmasına dair detaylara rastlamak mümkündür. Bu, kimi zaman makinelerin betimlemesi üzerinden yapılmıştır.

“Sarı boyası yer yer dökülmüş, ‘Dörtbuçuk ayak’lık kocaman harman makinesi, rüzgârın esme durumuna göre Doğu Batı durmuştu. Az ilerdeki bir traktörün deli deli döndürdüğü kalın ve uzun volan kayışıyla sertçe çalışırken çok büyük bir ağustos böceğini hatırlatıyordu. Tıpkı tıpkısına bir ağustos böceği! Ağustos böceği de günün kim bilir hangi saatinde, kim bilir nerde, hiç durmamacasına, biteviye öter öter ya, harman makinesi de öyle. Şakırtılı ama hep aynı ölçülü şakırtılı sesiyle çalışıp duruyordu” (Kemal, 1972, s. 220).

Betimlemeler ve makinelere dair anlatımlar cümlelerin mekanikleşmesine de neden olmaktadır. “Koca patoz, Konkasor patozu ki, dağ gibi. Taşkırın cinsi. Adam bakmıya korkar. İşlemeye bir başladı mı, toprak zangır zangır titrerdi. İçindeki bıçaklar dakkada bin beşyüz elli devir yapıyor dediydi usta...” (Kemal, 1972, s. 399). Makine, köylü üzerinde derin etki bırakmaktadır. Hayranlıkla korkunun yer aldığı bu anlatım, makineleşmenin güçlü varlığını gözler önüne sermektedir.

“Traktör, her günkü traktör, sanki büyümüş, büyümüş, kocaman olmuştu. On sekiz saat sürece makine şakırtılı kocca günün ağırlığı daha şimdiden içine olanca ağırlığıyla çökmüştü. Traktöre karşı esnedi. Makinenin ağır demir sessizliğine uzun uzun, sinirli sinirli baktı. Avucunun içiyle demir bedenine vurdu makinenin, onu icat edene söğdü. Sonra da pişman, tövbe üstüne tövbe çekti. Ekmeği senden yiyorum. Sen olmasan...” (Kemal, 1972, s. 285).

Ancak *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanda tarımda makine kullanımı çiftlikte çalışan köylüler üzerinden sunulmaktadır. Bu makinelerin köy yerinde kullanımına dair romanda bir ize rastlanmaz. Tarımda makineleşmeyle şehre göç etmek zorunda kalan köylü, ekmeğinden olduğu gibi, kimi zaman canından da olmuştur. Pehlivan Ali, patozda çalışırken bacağını kasığına kadar makineye kaptırır. Bu durum sembolik olarak okunduğunda gerçek bir yok oluşla karşılaşmaktadır. Ali’nin sonunun nezdinde makineleşme, köylünün köydeki sonunu getirmiştir.

Yağmur Duası isimli romanda köylünün gelişmesi için tarımda makineleşmenin gerektiği söylenmektedir. Köy, yoksulluk içerisinde. Bunun sebepleri arasında da makine kullanımının yaygın olmaması yer almaktadır. “Çünkü tarlayı sürece traktör, sulayacak su yok. Harman makineleri yok. Değirmenleri, ziraat mahsullerinin işlenmesiyle alâkalı birçok motorları çevirecek elektrik yok...” (Erduran, 1954, s. 74). Köy öylesine yoksulluk içerisinde ki motoru çalıştıracak elektrik bile yoktur.

Kemal Tahir'in *Körduman* isimli romanında Mustafa ile babası Yakup Ağa sabanla tarlalarını sürmektedir. Sürüm esnasında Mustafa'nın aklına bir beyit gelir: “‘Felek bizim tarlamıza çift koşmuş/ Vardım baktım döne döne herk eder’ ” (Tahir, 2019, s. 99). Beyiti dillendirirken aklına feleğin o dönem şartlarında makine olabileceği gelir. “Ankara’da Gazi Çiftliği’nde makinenin döne döne çift sürmesini görmüştü. ‘Felek dediği makine mi sakın?’ ” (Tahir, 2019, s. 99). Mustafa'nın ağabeyi Murat'ın öğretmeni Mahmut Bey, köylü ve şehirli arasındaki farkın ortadan kalkacağını, makinenin köy yerinde yaygınlaşacağını dile getirir. “Sözgeşi, hâşâ meclisten, köylü, şehirli bir gezecekmiş. Bir gün olup öküzle rençberlik kalkacakmış. Yaa... Makine tarlamızı sürüverecek, harmanımızı kaldıracak. Söz mü şunlar? Hep öğretmen yalanları...” (Tahir, 2019, s. 101). Mustafa bu sözleri abisinden çokça dinler. Üstelik Ankara'daki Cemal Usta da aynı cümleleri sarf eder. “Cemal Usta, ‘Tarlaları makine sürecekt!’ demişti. Tarlaları makine sürerse adamın yorulmayacağı açık...” (Tahir, 2019, s. 102). Mustafa'nın babası Yakup Ağa ile arasındaki diyalog köylünün makineleşmeye bakış açısını vermektedir. “‘Makineyle rençberlik kötü mü?’ ‘Lafa bak! Makineden bereketsizlik gelir.’ Hasan da böyle söylemişti. ‘Neden bereketsizlik gelirmiş?’ ‘Ulan... Bereketsizlik gelir. Makineyi kim sürecekt bakalım! Şehirli adamı sürecekt. Köylü makineden hiç anlamaz. Oysa şehirli adamı imansız olur. Çektiğimiz neden? Hep şehirli derdinden... Sen bilir misin; köylü toprakta ölür, şehirli hazır ekmeği yer. Kadrini bilse...’ ” (Tahir, 2019, s. 102). Yakup Ağa, makineleşmenin uğursuz olduğunu düşünmektedir.

“Anladın mı neden makine uğursuz? Köylü kısmısı kara sığırdan şaşmayacak. Tren yoluna bak bir! Geldi, geçti. Akli ermezler ‘İyi’ dediler. Senin Murat Ağa’n herkesten çok sevindi. Orada da bir Reşat Bey bulmuş. İstasyon memuru... Rumeli’den gelmiş bir herif! Şimdi de ondan almakta akılları... Meydanda uğursuzluğu bu tren yolunun... Köylüde din komadı, iman komadı, karılarda namus komadı. Trenin erkeği geceleri ateş savurur. Neden?’ Nedenmiş?’ Mustafa tarlayı sürecekt makinenin ismini düşündüğü için dalgındı. ‘İçinde kömür yandığından...’ ‘Orasını ben de bilirim! Gündüzleri savurmaz da geceleri neden savurur? Köylü, köyünde barınamasın diye...’ ” (Tahir, 2019, s. 103).

Körduman romanında, köydeki gölün çevresi kazılmaktadır. Bütün köy bu iş için çalışmaktadır. Çalışma esnasında Mustafa, tren yolunda gördüğü yarma makinesini hatırlar. Ona göre kendilerinin günlerce yaptığı bu işi çok kısa sürede makine yapabilmektedir. “Yarma makinesi Sımcık’a gelince, bütün köylü, kadınlı erkekli seyre gitmişti. ‘Herif’ toprağı, taşı vagon vagon avuçluyordu. ‘Şimdi burada olsa, bir haftada şu gölü kazar. Daha derin kazar’ ” (Tahir, 2019, s. 291). Mustafa bu işlerin makineyle yapılması gerektiğini düşünür. “Makine gibi yok.- Babasına döndü: ‘Şimdi yarma

makinesi, bu toprağı dakikada atar' ” (Tahir, 2019, s. 291). Makinenin işleri kolaylaştırdığı fikri genç bir köylü üzerinden verilmektedir.

Orhan Kemal'in *Cemile* isimli romanı, “Kuvvetli ayın altında bembeyaz pamuk tarlaları göz olabildiğine uzanıyor, köyleri şehre bağlayan tozlu yollarda kütlü denilen, tohumlu pamuk hararları yüklü Doçlar, Şevroleler, Fordlar, yağsız tekerleklerinin gıcirtısı aydınlık geceyi dolduran öküz, camız arabaları, İnegöl çift atlıları, yüklü deve dizileri şehre akıyordu” (Kemal, 1984, s. 5) satırlarıyla başlar. Bu ifadeler, köyden şehre gidişin bir tasviri olarak sunulmaktadır. 1934 yılının sonbahar mevsimine ait bir zaman diliminin sunulduğu bu satırlarda; dönemin tarım araçlarının yaşamın merkezinde olduğunu gösteren detayları barındırmaktadır. Öküz ve camız arabalarının varlığı dönem içerisinde geleneksel yöntemlerin devam ettiğini gösteren kanıtlar arasında yer almaktadır.

Dönem içerisinde incelenen romanlar arasındaki *Sarı Traktör*, tarımda makineleşmeyi tamamen ana tema halinde ele almasıyla diğer romanlardan ayrılmaktadır. Talip Apaydın imzalı romanda, genç delikanlı Arif'in traktör tutkusunun anlatıldığı görülmektedir. “On yedi on sekiz yaşlarındaydı Arif. Sarı sarı bıyıkları çıkmıştı bu yıl. Kocaman yüzü vardı. Babasının büyük oğluydu. Evin işlerini hemen hemen tek başına çeviriyordu. İki kız kardeşiyle bir erkek kardeşi daha vardı, ama onlar küçüktüler. Hele erkek kardeşi okula bile gitmemişti. Rüstem'di onun adı” (Apaydın, 1983, s. 6). Arif çocuk yaşta yüklendiği sorumluluklarla birlikte, toplumun ve onun bir parçası olan köyün değişen ve dönüşen dünyasında modernleşmenin sembolü olan traktöre karşı derin bir hayranlık besliyordu.

Köylüsü Yakup'un, Ali'nin traktörüne baktıkça Arif'in tutkusu perçinlenmekte, bir an önce bu makineden almayı istemektedir.

“Yakup'un Ali kadar olamadık. . . diye söylendi. (...) Alaf alaf yanıyordu her yer. Toprak yola, terli atlara baktı. İçinde usanç duyuyordu. Bir de kendisi binseydi şöyle bir motora. Sürmeli Emine'nin önünden gaza basıp bir geçseydi. Kolay öğrenirdi sürmeyi canım. Yakub'un Ali bile öğrendikten sonra, ne vardı sanki bunda?” (Apaydın, 1983, s. 10).

Öyle ki kimi zaman rüyasında traktör görmektedir. “Rüyasında traktörle uğraştı. Gidiyor, sallanıyor gibi oluyordu. Düşmemek için yorganına yapıştı. Bir tatlı zevk içinde oluyordu bunlar. Sanki traktörü kendisi kullanıyordu. Evlerin arasından geçiyor, düz yerlere gelince alabildiğine hızlandırıyor. Emine'lerin evin önünden 'pat pat'lar çıkararak geçiyor...” (Apaydın, 1983, s. 23). O çok istediği traktör, rüyalarını süslemektedir.

Arif'in traktör tutkusunun önündeki en büyük engel babasıdır. İzzet Ağa, köyün varlıklı kişilerinden olmasına rağmen Arif'in traktör isteğine karşı çıkmaktadır. Yakup'un

Ali'ye göre Arif'in babası eski kafalı olduğu için traktöre karşıdır. "Sizin almanız gerekir. Tarlanız çok. Allah versin, eliniz de öyle pek dar değil. Ama baban eski kafa birader. Korkar işte. Benim de babam rahmetlik sağ olsaydı, aldırılmazdı" (Apaydın, 1983, s. 20). Babası ise; "Kaç kere dedim sana, aklını öyle şeylere takma. Kolay mı sanıyorsun traktör almayı? İki gün üstüne binmeye benzemez o. Yarın bir tarafı kırıldı mı, dilinden anlayan yok, dışından anlayan yok. Ne edeceksin o zaman?" (Apaydın, 1983, s. 25) sözleriyle neden almadığını açıklamaktadır. İzzet Ağa, traktör bozulduğunda tamiratının yapılamayacağını düşünmektedir. "Biz köylüyüz. Kasabalar, şehirler uzak. Bu gâvur malından anlayan yok, eden yok. Ovanın yüzünden bozular kalırsa ne edersin o zaman?" (Apaydın, 1983, s. 25). Şehir ve kasabadan uzak yaşanması, tamiratın da mümkünliğini azaltmaktadır. Bu düşünce Arif'in karşısında karşıtlığa neden olan ide olarak yer almaktadır. Arif'in traktör almasını köyün öğretmeni de desteklemektedir. İzzet Ağa'nın hasta olması; iş yükünün önemli bir kısmının Arif'in yapmasına neden olmaktadır. Bu durumdan rahatsız olan öğretmen, İzzet Ağa ile birçok kere konuşmayı dener.

"İzzet ağa, diye sordu öğretmen. Ne diyorsun, daha razı olmayacak mısın? İzzet ağa kızar gibi yaptı: -Öğretmen, Allahaşkına gene bunaltma beni. Öğretmen gülümsedi: -Ne bunaltması be? Seni bunaltıdan, sıkıntıdan kurtarmak istiyorum. Bir kere kendi canına kıyıyorsun. Doktor, çalışma dediği halde çalışıyorsun. Bu Arif'e hiç acımıyorsun. -Ne olmuş Arif'e? diye sordu İzzet Ağa. Sinirlenmişti. Çalışmasını mı delikanlı oğlan, bacakları gerip yatsın mı? Arif döğenin üstünde dikiliyor, söze karışmadan konuşmalarını dinliyordu. -Canım yatsın demedik, binsin traktörün üstüne, şu Ali gibi sürsün döğeni. Sen de caminin gölgesine uzan, yat. Daha iyi olmaz mı o zaman?" (Apaydın, 1983, s. 45).

Öğretmenin ısrarlarına rağmen fikrinden dönmeyen İzzet Ağa, bir de çocukların aklına traktörü soktuğu için öğretmeni suçlamaktadır.

Romanda dikkat çeken bir diğer unsur, traktör kullanımının yahut makineleşmenin köylü tarafından normal karşılanmasıdır. Bu köylülerden biri Ali'dir. "Sizin almanız gerekir. Tarlanız çok. Allah versin, eliniz de öyle pek dar değil" (Apaydın, 1983, s. 20). Bir diğer isim ise Halil'dir. "Ben olsam hemen alırım, dedi Halil. Sizin traktör almanız zorunlu. Neden dersen baban çalışmıyor. İşiniz çok. Baksana Yakup'un Ali'ye. Sizin ondan neyiniz eksik? Kapısın da her gün yalvaran yalvarana. Adam sırasına girdi vallahi" (Apaydın, 1983, s. 31). Oysaki *Körduman, Bereketli Topraklar Üzerinde* gibi romanlarda traktör, köylü tarafından köye girmemesi gereken bir nesne olarak görülmektedir.

Traktör alınmadıkça Arif, yaptığı işlerin daha da zorlaştığını düşünmeye başlar. O, bir kere traktöre alışmıştır. "Traktöre alıştıktan sonra arabayla sap taşımak ona

büsbütün zor gelmişti. Hayvanlar yürümüyor, iş ilerlemiyordu. Arabanın üstünde miskinleşiyor, uyukluyordu. Sıcaktan derisi soyulmuş, kızarmış, yüzünde etleri dökülüyormuş gibi bir sızı vardı. İşten yılmıştı iyice” (Apaydın, 1983, s. 35). Arif, tarladaki yükleri Ali’ye traktörü ile iki gün boyunca taşır, bir de köydeki arkadaşlarla içtikleri bir gün alkolü fazla kaçırarak Ali nedeniyle traktörü kendisi kullanmak zorunda kalır. Bu iki olay onun traktör isteğini daha da arttırmıştır.

İzzet Ağa bir gün rahatsızlanır. Şehirde uzun bir süre tedavi görür. Bu esnada bütün işler Ali’ye kalır. İşlerin makine olmadan zorlukla ilerlediğini göstermeye çalışan yazar, Ali için şartları daha da ağırlaştırır. Pancar toplandığı günlerle köye çok yağmur yağar. Herkesten daha fazla mahsulü olduğu için Ali, yağmur çamur demeden çalışmaya devam eder. “Pancarı doldurup arabaya tırmandı. Asıl sorun şimdi başlayacaktı. ‘Bismillâhı çekip atları kamçılardı. Hayvanlar ileri yekindiler. Olağanüstü bir güç harcıyorlardı. Damarları şişiyor, burunlarından soluk fişkirtiyorlardı. Dolu arabayı on adım sürükleyebildiler. Arif inip tekerlere baktı. Diz boyu çamurlara batmıştı” (Apaydın, 1983, s. 145). Zorlu doğa ve coğrafi koşullarda geleneksel tarım yöntemleri işlevsiz kalmaktadır.

Romanda Arif’in ve ailesinin köyde yaptıkları iş detaylıca anlatılmaktadır. Fethi Naci, Talip Apaydın’ın köylünün makineleşme olmadan nasıl bir sıkıntı içerisinde olduğunu okuyucuya göstermek için işi detaylıca anlattığını söylemektedir.

“Sap çekimini, döven sürmeyi, tınaz vurmaya, saman çekmeyi, bunlardan başka pancar sulamayı, pancar sökümünü, pancar taşımaya bütün ayrıntılarıyla görüyoruz. Apaydın, ilkel üretimin köylüyü nasıl yıpratıldığını, nasıl kahrettiğini belirtmek için anlatıyor bunları. İnsan gücünün nasıl harcandığını tekrar tekrar gösteriyor. Köye traktör girerse, ilkel üretimin yerini makinelili üretim alırsa köylünün nasıl rahat edeceğini, ne kolaylıklara kavuşacağını gösteriyor” (2019, s. 411).

Bu noktada, yazarın makineden yana bir tavır sergilediği, okuyucuyu yönlendirdiği görülmektedir. Peyami Safa, Talip Apaydın gibi düşünmekte, köy davasının esasını teknik davaya dayandırmaktadır.

“Köyle şehir arasındaki temasın sıklaşmasına ve kolaylaşmasına bağlı olan köy davasının, üniversite mezunlarımızı köylere yollamakla halledilebileceğini sanmıyorum. Dava kültürden evvel teknik davadır. Köyü şehre yaklaştıran yol, taşıt, muhabere şebekelerinin ıslahından ve istihsal tekniğinin medenileştirilmesinden evvel köylü üzerinde yapılacak tesirlerin hepsi verimsiz olur, çünkü nazari kalır. Köylünün uyanışı, köyü şehre bağlayan ve yaklaştıran teknikten doğacaktır” (Safa, 1948, s.1).

Romanlarda makineleşmenin izleri, köylünün hayatındaki değişimleri gözler önüne sermektedir. Makinenin varlığı kimi köylüleri tedirgin etmektedir. Alışlagelmiş düzenin bozulacak olması, onların modernleşmenin bu ögesine, karşı durmasına neden

olmaktadır. Köylü gençler ise, bu yeniliğin destekçisi olarak okurun karşısına çıkmaktadır.

Bu dönem köyü anlatan romanlarda tarımda makineleşme, köylünün kalkınmasını sağlayacak, çalışma koşullarının iyileşmesine vesile olacak bir unsur olarak ele alınmaktadır. Özellikle Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* isimli eseri, köylü gençlerin modernleşmeye daha yakın bir tavır izlediğini göstermektedir. Aynı tavır Kemal Tahir'in *Sağırdere* ve *Körduman* romanlarında da görülmektedir. Genç Mustafa, tarımda makine kullanımının; işlerini daha da kolaylaştıracağını düşünmektedir. Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*'nda makineleşmenin elzem olduğu söylenirken; *Cemile* romanında makineleşmenin henüz başlarındaki, *Bereketli Topraklar Üzerinde* ise köy dışındaki mekânlardaki kullanımına dair anlatımlar yer almaktadır.

5.3. Köyden Kente: Kimlik, Karşıtlık ve Nostalji

5.3.1. Evini Sırtında Taşıyan Köylüler: Yorganlılar

Erken Cumhuriyet Döneminde var olan “Köylüyü köyünde tutmak” ideali, Demokrat Parti Döneminin köylü uygulamaları sonucunda köyün değişen düzeniyle birlikte mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Köylü artık köyde değildir. O, sırtlandığı yorganıyla birlikte yeni evini aramaya şehre gitmiştir. Kemal Tahir'in *Sağırdere* romanında da böyle bir durum görülmektedir. Mustafa, sevdiği kızın başkasıyla evlenmesi nedeniyle köye sığamaz hale gelir ve şehre gitmek için yola çıkar. “Uzaktan düdüğü sesi işitilir işitilmez, torbalarıyla yorganlarını kaptılar. Tren soluya soluya geldi. Bindiler” (Tahir, 2016, s.164). Şehre çalışmaya giden Mustafa, şehirde ona yoldaşlık edecek yorganını da sırtlamıştır.

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanı, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin çalışmak için şehre göç etmesini anlatmaktadır. “Omuzlarında beyaz torbaları, koltuklarında birer er kaputu gibi kıvrılıp kınnapla çeke çeke bağlı yorganları, trene indiler” (Kemal, 1972, s. 5). Seksen evlik köyün bu erkekleri, sırtlarına yurtlarını yükleyerek Çukurova'ya doğru yola çıkarlar. Romanının pek çok yerinde yorgan ifadesine değinilmektedir. “Ertesi gün sabahleyin Adana'ya gelindi. Tıka basa ırgat yüklü tren yorgun bir fısıltıyla durdu. Aralarında Şarkılalı Yunus, Veli, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan bir de Pehlivan Ali'nin bulunduğu yüzlerce ırgat, beyaz

torbaları, kınnapla çeke çeke bağlı yorganlarıyla istasyon betonuna döküldü” (Kemal, 1972, s. 33).

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* isimli romanında çalışmaya giden köylü, derinlemesine anlatılmaz. Sadece birkaç noktada bu duruma değinilmektedir. Bunların ilki savcının kasabadaki işçileri Sarraf’a sormasıyla öğrenilir. Üstündeki her bir ögeyle fakir oldukları anlaşılan bu insanların çoğu köylüdür.

“Mart ayı geldi mi yorganımı omuzlayan ovanın yolunu tutar. E, uzak yoldur hani. Çoğu zaman karı, kız, kızan birlikte yola çıkarlar. Yalınayak, omuzda, sırtta kundaklar, ellerde sepetler, çıkınlar düzülürler yola... Şenlik olsun diye sekiz on tanesi, yirmi otuz tanesi birden hareket ederler... Yol, sıkı gidişle üç günden fazla sürer. Birçoğunun da azığı da kısadır. Geçtikleri köyde dilenmeğe başlarlar... Yol ağzı köylükler de alışıktır buna... Kenarda, köşede kalmış, kurtlu, küflü bulguru, buğdayı dökerler önlerine...” (Tarus, 1955, s. 28).

Ancak bu tam gidişin dönüşü eksik olur. Her aileden bir iki kişi ya çalışırken ya da dönüş yolunda vefat ederler. Bu, köylünün kadersizliğinin ve zavallılığının nişanesidir.

Köylülerin sırtlarına yorganlarını alıp şehre çalışmaya gitmeleri bu dönem romanlarında ekonomik sebepler üzerinden verilmektedir. Köycü söylem, Erken Cumhuriyet Döneminde köye “vatan” gözüyle bakmaktadır. Demokrat Parti dönemine gelindiğinde ise köylü, köyden ve kimliğinin kaynağı olan vatanından kopmaktadır. Bilindiği üzere, köy, köylünün kimliğini oluşturan mekândır. Köylülerin yorganlarını alıp şehre çalışmaya gitmeleri, onların köydeki kimliklerini şehirde de devam ettirme isteğinde oldukları düşüncesini doğurmaktadır.

Bununla birlikte, köylünün şehre çalışmak için gitmesi, romanlarda zorunlu hâl olarak gösterilmektedir. Esasında Erken Cumhuriyet Döneminde *köylü köyde kalmalı* anlayışı, 1950’lere gelindiğinde devam edememiş, köy toplumunda çözümler başlamıştır.

5.3.2. Köylülerin Şehre Bakışı ile Köy- Şehir Arasındaki Kültürel ve Sosyal Farklılıklar

Köyün, içine dönük yapısından koparak şehre yönelen köylüler, şehirde birçok farklılıkla karşı karşıya kalmaktadır. Romanlarda köy ve şehir arasındaki farklar genellikle köylülerin anlatımıyla verilmektedir.

Bu dönem romanları içerisinde şehirlilerin gözüyle, farklara değinen tek eser Orhan Hançerlioğlu’nun *Karanlık Dünya* isimli eseridir.

Karanlık Dünya romanında “Şehirlilerin bildiği yüz şeye mukabil köylü tek bir şey biliyordu; fakat bu bilgi tarlalarda kavrulmuş, çelikleşmiş vücutları kadar sağlam ve

kuvvetliydi. Kendi cehaletlerini gayet tabii gördükleri umursamadan karşıladıkları halde şehirlinin o bir tek şey üzerindeki bilgisizliğini asla affetmiyorlardı” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 43) ifadelerine yer verilmektedir. Köylü pek çok şeyi bilmemektedir. Üstelik bilmediğinin de gayet farkındadır. Lakin şehirlinin köye dair en ufak yanlış söylemi, ya da bilgisizliği köylü için gülünç ve ayıplanma nedeni sayılmaktadır. “Tayyare, elektrik, tank, hertz dalgaları, Arşimed kanunu, Öklid hendesi, Aynşyan nazariyesi... Köylü bütün bunları bilmeyebilirdi ve bilmediğinden ötürü de hiçbir utanç duymazdı. Ama bir şehirli, tarlada henüz başak halinde bulunan arpa ile buğdayı birbirinden ayıramazsa bu; dünyanın en gülünç, en ayıplanmaya değer hadisesi olurdu” (Hançerlioğlu, 1981a, s. 43). Köylülerin cahilliği üzerinden eleştiri yapılmakta, köylü az bilgisi ve bunun çok övgüsü nedeniyle dalga konusu olmaktadır. Orhan Hançerlioğlu’nun köylüsünde şehirlinin sahip olduğu bilgi köy yaşamında karşılık bulmaz. Bu nedenle de değersizdir. Köylü, köy hayatında işine yarayacak tek bir bilgiyi önemli bulmakta, bu bilgi üzerinden kendine güvenmektedir.

Bu romanda köylü, bilgiye pratik olduğu için değer yüklemektedir; soyut bilgi köy hayatındaki sorunları çözmede etkisiz kalmaktadır. Bu nedenle de köylünün bakış açısında değersizleşmektedir.

Yaşar Kemal, *İnce Memed I* isimli romanında İnce Memed ve Mustafa, meraklarından dolayı şehre gzmeye gider. Konaklamak için seçtikleri handa Hasan Onbaşı ile tanışrlar. Onbaşı ile sohbetleri esnasında köy ve şehir arasındaki nüanslar ortaya çıkar. Bahsedilen ilk farklılık evlerin boyutudur. Memed’e göre şehirdeki evler saray gibi kocamandır. “Kocaman evleri var. Saray gibi...” (Kemal, 2016, s. 78). Bir diğer ve önemli farklılık ise ağalık düzeni ile ilgilidir. İnce Memed, kasaba ağasının kim olduğunu öğrenmek ister. Ancak Onbaşının cevabı onların düşündüklerinden çok farklıdır. “Burada ağa yok. Herkes kendisinin ağası. Burada ağa diye zenginlere derler. Ağa çok...” (Kemal, 2016, s. 79). Oysa kendi köylerinde her şey tek bir kişiye, Abdi Ağa’ya aittir. “Onbaşı: ‘Sizin köyün tarlaları hep Abdi Ağanın mı?’ Memed: ‘Ya kimin olacak?’ Onbaşı: ‘Sizin köyün dükkânı’ ‘Ağanın...’ Onbaşı: ‘Sığırları, keçileri, koyunları, öküzleri?’ ‘Çoğu onun...’ ” (Kemal, 2016, s. 79). Onbaşı şehirde İnce Memed’in bildiğini gibi bir ağalığın olmadığından bahseder. “Bu kasabadaki tarlalar, az çok herkesindir. Tarlasızı da var tabii. Bu dükkanların her birinin bir sahibi var. Tabii ağaların tarlaları çok. Fıkaraaların az. Çok fıkaranın hiç yok” (Kemal, 2016, s. 79). Memed

o dakika “ağasız köy” (Kemal, 2016, s. 82) ün hayalini kurmaya başlar. Yaşar Kemal’in köycü söyleminde köy, kötü insanların da var olduğu bir mekân olarak okuyucuya sunulmaktadır. İlginç olan artık idealize edilen köy değil şehirdir ve köye göre daha güzel bir yaşam alanı sağlamaktadır.

Esasında şehir; sömürü sisteminin bir ögesi olan ağaların bulunmadığı, özgürlük ve fırsatlar diyarı olarak yüceltilmektedir. Sosyalist temelli toplumcu gerçekçi köycü söyleme göre şehir; sınıfsal ayrımın yapıldığı, eşitsizliğin hissedildiği bir yer iken, Yaşar Kemal bu durumu dönüştürmekte, kendi kurgusuna göre değiştirmektedir. Yaşar Kemal, köylünün kimseye boyun eğmeden yaşam sürebileceği yerin hayalini kurmaktadır. Köylünün bu hayal ve özgürlük arayışını, şehrin ağasız olmasıyla ilişkilendirerek sosyal eşitlik vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* romanında Mustafa, sevdiği kızın başkası ile evlenmesi nedeniyle köy yerinde duramaz. Şehre çalışmaya gider. Bu, onun şehre ikinci gelişidir. İlkinde çok küçük bir yaşta hapisane ziyareti için babasıyla birlikte gelmiştir. Şehre geldiğinde kısa bir süre işsiz kalır. Bu esnada şehri tanıma fırsatı yakalar. Ancak köy yaşamından farklı unsurlarla karşılaştığı için yediği ekmeği bile kıyaslamaya girişir. “Domuz fırıncılar... Böyle de ekme mi olur canım! Adam on tanesini yese... Bana mısın demez. Bizim köyün bayram çöreğinden tatlı” (Tahir, 2016, s. 185). Ona göre şehrin ekmeği bile köyün en özenli ekmeğinden tatlıdır. Bu kıyaslama aynı zamanda şehrin olumlamasını da içermektedir.

Körduman romanında Mustafa karakteri, taşocağında amele olarak çalışmaya başladıktan kısa bir süre sonra, yaşının küçük olması sebep gösterilerek işten çıkartılır. Köyüne döndüğünde bu durumdan bahseder. Ailesi bu durumu şaşkınlıkla karşılar. Ancak ailenin tek okumuş adamı Murat, bu durumun şehir yerinde normal olduğunu, on beş yaşındaki bireyin çocuk sayıldığını belirtir. Bu noktada da şehri ve köyü birbirinden ayıran farklar dile getirilmiş olur.

“Şehir yerinde Mustafa kadar çocuk, babasından, anasından harçlık alır, okula gider. Benim dediğim, memur çocuğu... Fukara kısmı orada da elbet çalışır. Lakin alalım Yamören’i: Biz on iki yaşında sabanın sapını tutarız. Babamın gördüğü işleri, gücüm yetince ben de görürüm. Bu sebeple 15 yaşındaki oğlan köy yerinde erkek sayılır, evlenir. Öyle ya, babası gibi bir erkek de o...” (Tahir, 2019, s. 26).

Yine Mustafa, ağabeyi Murat ile konuşurken “Adam köyünü neden özler ağa?” (Tahir, 2019, s. 28) sorusunu sorar. Murat’ın verdiği cevap üzerine devam eden diyalogda yine köy ve şehir ayrımına kısaca değinilir. “ ‘Neden olacak? Köy senin doğup büyüdüğün

yer... Gurbet yaban... Geçim zoru olmasa köylü kısmı gurbette bir gün duramaz. Söyle bakalım, Ankara’da mı daha yürekliisin, burada mı?’ ‘Burada yürekliyim. Ankara’da insan yılın olur.’ ‘Ee, canın da sıkılır arada... Komşuları, buraları ararsın. Ankara’da seni kim bilecek? Yüz liralık elbisen olsa, dönüp bakmazlar. Lakin Yamören’de çulakiden bir pantolonun bir ay sözü edilir. Köyünde gösteriş yaparsın da, ondan seversin köyünü’ ” (Tahir, 2019, s. 28-29). Romanda şehir- köy farkına değinildiği yerlerden biri de kadınların sofraya oturması üzerinedir. Mustafa, Ömer Ağa’ya, babasının gelinin sofraya oturtmakta olduğunu söyler. Bunun üzerine Ömer Ağa: “Öyleymiş... Yakup Ağa’nın işi Ankara’nın memur işi... Şehir yerinde öyledir” (Tahir, 2019, s. 60) diyerek babasının köylülerden ayrıldığını belirtir. Ona göre gelinin sofraya oturması şehirlinin yapacağı bir iştir.

Körduman romanında köy ve şehir ayrımı kadınlar üzerinden de verilmektedir.

“ ‘Karıların işi böyle kardaş. Körpesi aklı ermediğinden imansız olur, yaşlısı aklı erdiğinden... Meraklanma... Allah’ına şükret efendi! İstanbul’da işler bütün bütüne kötüymüş... Karılar etekleri baldırlara sıvamış, çorabı sıyırmış atmış.’ Vahit, Şaziye’yi düşünerek suratını buruşturdu: ‘Bacakları kıllıysa...Tüüü...Pisler!’ ‘Ferah ol Pelvan, cımbızla yolar olmuş kılları İstanbul karısı... Pudrayı da sürdüler mi tamam! Günahı söyleyenin boynuna, bir mesele daha var: İstanbul’un karısı kaşlarını usturaya vurmuş da yerine boyalı kalem çekermiş. Buna köylü aklı hiç dayanmaz ağa, dağılır ki ne kadar...” (Tahir, 2019, s. 202).

Kemal Tahir’in romanları köycü söylem üzerinden ele alındığında, köylülerin şehir ile olan deneyimleri hem olumlu hem olumsuz özellikleriyle dile getirilmektedir. Mustafa’nın şehre gitmesi, orada gördüğü bazı şeyleri beğenmesi, şehir yaşamının köyde bulunmayan bazı olanakları sunduğunu göstermektedir. Ancak Tahir, şehirde karşılaşılan bu cezbedici yanların yanı sıra, modern kent yaşamının sınırlarını da gözler önüne sermekten çekinmez. Mustafa’nın, *Körduman* romanında yaşının küçük olması nedeniyle işten çıkarılması şehirdeki imkânların bir sınırının olduğunun göstergesidir. Bu durum aynı zamanda, köyde çalışma hayatının çocuk yaşta başlamasına rağmen şehir yerinde bunun mümkün olmadığını anlatmaktadır. Şehir düzeninin bazı değerler bakımından daha gelişmiş olduğunu ifade etmektedir.

Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli eserinde de köy ve şehir ayrımına dair ifadeler rastlarız. İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali, köyde yaşamaktadırlar. Bir gün çalışmak için Çukurova’ya doğru yola çıkarlar. İstasyonda treni beklerken birbirlerine göz kulak olacaklarına dair söz verirler. Çünkü şehir, köy yerine benzememektedir. Onlara göre şehirliler, köylüyü çarpmaktadır. Birbirlerine göz kulak

olurlarsa, gelecek tehlikeleri önlemiş olacaklardır. “Lakin biz; şehir yerinde göz kulak olalım kendimize kardaşlar. Neden dersiniz, şehir yeri köy yerine benzemez. Şehir adamı köylüyü cin çarpar gibi çarpar. Birbirimize iyice sarılalım, el sözüne kulak asmayalım. Anca beraber, kanca beraber!” (Kemal, 1972, s. 6). Romanın pek çok yerinde şehirli insanlara ve şehre dikkat edilmesi gerektiği vurgusu yapılmaktadır. “Gece olmaz mı, sokaklarda tek mil elektrikler yanar, gündüz gibi, ipil ipil. O tomafiller, o avratlar, o ne bileyim canım, dille tarifi mümkünsüz. Siftah gidince adamı bir çarpar ki eh. Kendi kendini yitirirsin, ne yana bakacağını şaşırırsın. Lakin kardaşlar, biz biz olalım, şehirlinin dolabına düşmeyelim. Anam avradım olsun, bizi yek ekmeğe muhtaç ederler!” (Kemal, 1972, s. 9). Şehirden olabildiğince kendilerini korumaları gerektiğini düşünmektedir. Karakterler, adres sormak için yaklaştıkları komisyoncu kâtibinden azar işitirler. “- Boyun devrile! dedi. Şehirli değil mi? Fukara emmim. Şehirliler beleş, beleşine yaralı parmağa işemezler derdi. . .” (Kemal, 1972, s. 38). Roman boyunca şehirli insanlara dair pek çok çıkarım yapılmaktadır. “Emmim derdi ki, siz siz olun şehirlinin suyuna göre gidin, şehirli ak derse siz kara demeyin derdi” (Kemal, 1972, s. 40), “Şehir adamı yeyime alışkın olur. Emmim derdi ki, siz siz olun, şehirliye yeyimi eksik etmeyin derdi.” (Kemal, 1972, s. 41), “Emmim derdi ki, siz siz olun şehirlinin fendine düşmeyin. Sizi vallaha yek ekmeğe muhtaç ederler derdi!” (Kemal, 1972, s. 57) bu çıkarımlardan birkaçıdır. Üstelik, bunlar genellikle aynı minvaldedir.

Hemşerilik noktasında da köy ve şehir ayrımı yaşanmaktadır. Köy yerinde hemşerilik önemlidir. Ancak şehirde bir önemi yoktur. “Dahası şu ki, burası şehir, fabrika. Köy yerine benzemez. Hemşeri memşeri... geç bir kalem” (Kemal, 1972, s. 48). Geleneksel yapıda, şehirde hemşeriliğin önemli olduğu bilinmektedir. Ancak Kemal Tahir, bu olguyu değiştirmiş, kurgusunda dönüştürmüştür.

Romanda şehrin para tuzağı olduğundan da bahsedilmektedir. “Onu bunu ne yapacan arkadaş, dedi. Şehir dediğin bir para tuzağıymış. Bir yerden kurtuluyoruz, bir yere düşüyoruz...” (Kemal, 1972, s. 105). İki arkadaş, çalıştıkları fabrika ve inşaatla aylıklarına ortak olan kişilere rastlamış, bu nedenle aylıklarını eksik almışlardır. Bu durumdan hiç memnun değillerdir. Ancak ellerinden gelen bir şey olmadığı için mecburen kabullenmek zorunda kalırlar. Yine bu romanda verilen bir diğer ayrım da kadınlar üzerinedir. “Beye göre şehirde avrat mı yok?! Şehir avrat dolu. Şehirdeki avratlar daha güzel. Dudakları boyalı, süslü fistanları var” (Kemal, 1972, s. 253). Fatma, köylü

bir kadındır. Ali'ye göre şehir süslü kadınlarla doluyken çiftliğin beyi, Fatma'yı beğenmez. Ali, patoza çalışmaya gideceği zaman Fatma onunla gelmek istemez. Üstelik ırgatbaşı "Fatma bacımdır." diyerek onun çiftlikte kalmasını sağlar. Ali, patozdayken pek çok kez Fatma'nın düşünüyü kurar. Lakin ırgatbaşının dedikleri, ümidinin diri olmasını sağlamaktadır. Bir gün, Hidayetinoğlu ile konuştuklarında ırgatbaşının gerçek niyetini öğrenir. Bu, onun için yıkım olur.

"Uzaklara, taa uzaklara, Fatma'yı koyup geldiği uzaklara hazin hazin baktı. Demek bir insan 'Bacım' dediğine kötü gözle bakabilirdi? 'Vah şehir' diye geçirdi,... 'gözün çıksın şehir. Kırdın kanadımı kolumu şehir, vay şehir, vay kahpe şehir. . . Adam bacım dediğine. . . töbe töbe. . . Ben şu cahil başımla bacım desem birine töbe eğri bakmam. Ben ben iken bakmam da, koca bir ırgatbaşı bir katip... vay şehir vay!'" (Kemal, 1972, s. 258).

Ali'nin bu ifadeleri çelişki içerisindedir. Kendisi de çalışma arkadaşı Ömer'in karısı Fatma'yı alıp kaçırmış, nikâhsız birliktelik yaşamıştır. Üstelik henüz Ömer ile arkadaşken eşi Fatma'yla cinsel münasebette de bulunmuştur. Lakin burada mesele bu değildir. Ali, ahlaksızlığı şehre yormuştur.

Orhan Kemal, romanında şehirde çalışmanın köylüler için ne denli zor olduğunu, köylülerin şehirde tutunmakta güçlük çektiklerini gerçekçi bir bakış açısıyla ele almaktadır. Yazar, eserinde köylüleri geçimlerini sağlamak ve daha iyi bir hayat kurmak umuduyla göç eden bireyler olarak ele almaktadır. Burada ekonomik zorluklar ve toplumsal bir ayrımla hatta dışlanmışlıkla karşılaşmaktadır. Yazar, köylülerin şehirde yaşadıklarını vurgulayarak, neden tutunamadıklarını gözler önüne sermektedir.

M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek* isimli romanında köy ile şehir insanı karşılaştırılmaktadır. Öğretmen, köye ilk gideceği vakit Karapürçek muhtarı Ali ona yolda eşlik etmektedir. Ali, öğretmeni eşek ile almaya gelir. Böylece, öğretmen uzun köy yolunu yaya olarak gitmek zorunda kalmayacaktır. Ancak, öğretmen bir türlü eşeğe binmez. Ali ile uzun yolu yürür. Bunun üzerine Ali, öğretmene uzun yolu yaya olarak yürüyemeyeceğini, sürekli arabalara bindiği için zorlanacağını düşünmektedir.

"Hoşuma gitti yürümek. Güldü Ali: 'Yorulursun Muallim bey, dedi, dayanaman bu yola.' 'E.. Sen yürüyorsun ya.' Hem başını, hem elini salladı: 'Sen bahma bize Muallim bey. Biz alışığız. Bu yolun iki gibisini yürürüz biz.' 'Ben neden yürüyemem?' 'Muallim bey, İstanbullular, yuğka olurlar. Heç yol yürümemiştir ki.. Otofüs, otomfil, yürümene vahid mı galır?'" (Arısoy, 1972, s. 20).

Köylünün gözünde, şehirli bireyler belirli kalıplar ve ön kabuller içerisinde görülmektedirler. Şehirlinin bu belirli sınırların dışında davranış sergilemesi köylüde şaşkınlık yaratmaktadır. Ali, köye gelen öğretmenlerin İstanbullu olduğunu bu yüzden köylük yerde yapamayacağını dile getirmektedir. "N' olacak köylük yer.. Helbet kasabaya

benzer mi? İstanbola benzer mi heç?” (Arisoy, 1972, s. 21). Muhtar, bu düşüncesinin kendi yaşadıklarından dolayı değil, köylü birkaç ihtiyarın askerdeyken gördüklerinden dolayı olduğunu da belirtmekten geri durmaz. “Ben görmedim ya, bi-kaç ehtiyar var köyde, eskeriken görmüşlerimiş de annadırlar, İstanbola nere benzerki bizim köy benzesin” (Arisoy, 1972, s. 21). Bu romanda köy ve şehir mekân bağlamında değil, kişiler bazında ele alınmaktadır. Farklı olan köylüler ve şehirlilerdir. Bu farklılık ise gözlemleyerek ya da yaşayarak tespit edilmez. Muhtar Ali, yıllar önce askere giden köylülerin söylemlerinden hareketle farklılıkları dile getirmektedir.

Yazar söylemini, köylülerin şehirle ilgili algılarından dolayı erişilmesi zor bir yer olduğuna dair inancın üzerine kurmaktadır.

Talip Apaydın’ın *Sarı Traktör* isimli romanında Arif’in traktör alma isteğine, babası karşı çıkmaktadır. Karşı çıkma sebeplerinden biri de traktörün bozulduğunda tamirinin mümkün olmadığını düşünmektedir. “Biz köylüyüz. Kasabalar şehirler uzak. Bu gavur malından anlayan yok, eden yok. Ovanın yüzünde bozulur kalırsa ne edersin o zaman?” (Apaydın, 1983, s. 25). Ona göre, köyde yaşarken traktörü almak çok da mantıklı değildir. Bu noktada şehir ile aralarında fark olduğunu düşünmekte, bunu da oğluna dile getirmektedir. Şehirdeki makine bazlı yaşamın kolaylığını ve şehrin modernleşme eğiliminin köy için uygun olmadığını düşünülmektedir.

Romanda yer alan ayrıma dair bir diğer ifade ise Arif’in babasının hastalığı nedeniyle gittiği Ankara üzerine edindiği izlenimlerdir. “Bizim köyden iyi yer yok valla. Neymiş o, kimse kimseyi tanımıyor. Her şey yabancı” (Apaydın, 1984, s. 83). Bununla birlikte köy, şehrin o kalabalık yapısından daha farklıdır. “Ankara’nın hayı-huyundan, gürültüsünden sonra bir ıssızdı buralar. Toprak susuzdu, görünürlerde yeşillik yoktu. İstasyonun mavi boyalı yapıları, birkaç akasya ağacı öksüz kalmış gibiydiler. İnsana dokunuyordu. Arif köyünün kokusuna, kırların tarlaların havasına daha buradayken kavuşmuştu” (Apaydın, 1984, s. 83). Arif, köyünün sakinliğinden ve sessizliğinden mesuttur. Romanda, Ankara’da kadınların ve kızların gezdiğinden erkeklerin de onlara baktığından bahsedilmektedir. “Ankara’da milletin karısı kızı çıkmış geziyor. Herkes de durmuş bakıyor. Nasıl bir âdetse?” (Apaydın, 1984, s. 106). Ona göre, bu âdet kendilerine uygun değildir.

Talip Apaydın’ın *Yarbükü* romanında kadınlara verilen değer noktasında şehir ve köy ayrımına varılmaktadır. Recep Ağa, tarlalardan eve dönüşte karısını eşeğe

bindirmekte, kendisi ise yürümektedir. Durum, köylüler arasında mevzu olur. Durumu yadırgarlar. Bu sırada Aliosman Ağa, sohbet esnasında şehirlilerin bir âdetinden bahseder.

“Karı ile koca önceden konuşur anlaşılır. Eğer ikisi de razı gelirlerse evlenirler, anladın mı? -Neymiş o razı oldukları şey? -Gündüz erkek, karının emrinde olacak, gece de karı erkeğin. Tamam mı yavrum Remzi? Gündüz karı emredecek, ne derse erkek ona uyacak, meselâ olur ya canı istedi ‘eğil de sırtına bineyim’ dese, erkek eğilecek, karı binecek. Gece olunca da bu sefer erkek ‘eğil bakalım, diyecek, ben de senin sırtına bineceğim.’ O zaman da kadın eğilecek, erkek binecek” (Apaydın, 1968, s. 41-42).

Köylülere göre, eşeğe kadın belirli kabuller üzerine binebilir. Köy hayatının bireylere dayattığı geleneksel normların aksine olan bu durum, köylünün modernleşmesinin bir görünümü olarak ortaya çıkmakta, geleneksel normlara örtülü eleştiri sunmaktadır.

Talip Apaydın, romanlarında bu temayı şehirdeki olanaklar ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında ele almaktadır. *Sarı Traktör* romanında şehir, köye kıyasla daha fazla imkâna sahip bir yer olarak sunulmaktadır. Yazar, köyün bazı olanaksızlıklar içerisinde olmasından kaynaklı köylülerin modernleşmeye ayak uydurmakta sıkıntı yaşadığını söylemektedir. *Yarbükü* romanında ise, kadınlara verilen değer üzerinden işlenmektedir. Şehirde kadınların daha fazla söz hakkına sahip olması, köy toplumuyla zıtlık oluşturmaktadır. Apaydın’ın köycü söylemi bağlamında farklar eleştirel bir gözle ele alınmıştır.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* romanında Kara Bayram, eşi Haçça ile sohbet etmektedir. Askerde gördüğü düşün nasıl bir şey olduğunu eşine anlatan Bayram, eşinin leğen ile düş almayı düşlemesi üzerine “Ne kadar ovsan, düşün yaptığını asla yapamazsın avradım, uğraşma!” (Baykurt, 2019, s. 26) der. Üstüne, şehirli insanın kiriyle köylünün kiri arasındaki fark olduğunu da düşünmektedir. “Hem köylünün kirini bir kezcik temizledin diyelim, öyle kalacak değil ki! Gene kirlenir! İnsan köy yerinde boyuna terler, toza toprağa batar, öyle değil mi? Ama onlar hiç terlemez, hiç toza toprağa batmaz. Onları sen ne bileceksin? Bir yıkandılar mı, kirlenmeye kalmadan bir daha yıkanır onlar!” (Baykurt, 2019, s. 26). Romanda şehrin ve şehirlinin farklılıklarına dair şu ifadelerle de rastlanmaktadır: “ ‘Bu şehirlinin işleri de çok yaman canım’ diye söylendi. ‘Öteberi fiyatları yükseldikçe bir akıl düşünüyor mutlaka. İşte şimdi de çay bardaklarını küçülttü’ ” (Baykurt, 2019, s. 81). Muhtar, kahvede köylüye şu zamanda buyrukların şehirden geldiği, köylünün şehre uymak zorunda olduğunu söylemektedir. “Şimdiki zamanda buyruk hep şehirden geliyor. Sen de şehire uyacaksın. Küçük bardaktan mı iç dediler? İçeceksin. Hiç içme derlerse, o da kabul; hiç içmeyeceksin!” (Baykurt, 2019, s. 81).

Romanın temel konusunu oluşturan dinamik; Haceli'nin Kara Bayram'ın evinin önüne kendi evini yapmak istemesidir. Bayram, buna karşı çıkmaktadır. Muhtara sunduğu sebepler arasında manzarasını kapattığı da yer almaktadır. Muhtara göre ise köy yerinde manzaranın bir ehemmiyeti yoktur. Manzara ancak şehirli insanlara mahsustur.

“Sen çarıklı bir köylüsün. Köylü herif görüne mi sokacak manzarayı? O senin dediğin şehirliye mahsus. Hani bir adam ev yaparken tutturur: ‘İlle denizi görsün! Görür denizi. Başka biri gelip bunun evinin önüne ev yaptıracak olursa, sesinin çıktığı kadar bağırır. ‘Manzaramı kapatma! Manzaramı kapatma!’ O hesap oluyor seninki de. Bizim köyümüz bir kuru köydür. Ne manzarası vardır, ne bir şeyi! Kapansa ne olur kapanmasa ne olur?’” (Baykurt, 2019, s. 91).

Muhtar, manzaraya sahip olma isteğini, sadece şehirli insanlara uygun bulmaktadır. Ona göre köylünün, hele hele kendi köylüsünün böyle bir hakta bulunması yakışıksızdır. Fakir Baykurt'un ideolojik yaklaşımı burada belirginleşmektedir. Yazar, köylülerin yaşam koşullarını ve sınıfsal konumunu göz önünde tutarak, onların lüks olarak gördüğü isteklerinin köyde bir karşılık bulamadığını ifade etmektedir.

Fakir Baykurt, romanında köydeki zorlu yaşam koşulları ile şehrin konforunu karşılaştırmaktadır. Sınıfsal farklılık okuyucunun önüne serilmektedir.

Cengiz Tuncer *Hacizli Toprak* isimli romanında köy ve şehir arasındaki farka Aliye üzerinden değinmektedir. Aliye, kasabada yetişmiş açık sözlü ve duygularını dile getirmekten çekinmeyen bir karakterdir. Hasan, Aliye'yi gördüğü anda hemen kıyasa girişir. “Hiç, köy kızlarına benzemiyordu. Hasan içinden ‘Kasabada yetişmenin hali başka’ dedi. Yerine oturdu. Köy kızları ürkek olurdu. Yaban olurdu. Konuşmağa nazlanırlardı” (Tuncer, 1960, s. 40). Hasan'a göre; Aliye'de köy kızlarının üzerinde olan çekingenlik yoktur. Nazlanmadan, pervasızca bir erkekle rahat konuşabilmektedir. Aliye, köy yerinde yapacak bir iş bulamadığından sıkılmaktadır. Hasan bu durumu da kasabada yetişmesine bağlar. “- Canım sıkılıyor köy yerinde, alışmamışım, dedi. - Eh, dedi Hasan. Kabahat Mastanda, kasabada büyümüş kız köyde sıkılır elbet. - Köyden değil, dedi kız. Yapacak iş yok” (Tuncer, 1960, s. 62).

Bu dönem romanlarına bakıldığında yazarların genellikle şehri idealize eden bir söylem içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Artık, ideal olan şehirdir. Köy, kötülüklerin bulunduğu ve olanakların yetersiz olduğu bir yerdir. Şehir ise modernleşmenin ve iyi imkânların var olduğu bir mekân olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bununla birlikte özellikle Yaşar Kemal'in *İnce Memed 1* romanında görüldüğü gibi şehir, özgürlüğün ve sınıf farkının belirgin olmadığı bir mekân olarak kurgulanmaktadır. Bu noktada Orhan Kemal tamamen, Kemal Tahir ise kısmen Yaşar Kemal'in tavrından

ayrılmaktadır. Orhan Kemal, şehri sömürü düzeninin ögesi olarak sunarken, Kemal Tahir hem olumlu hem de olumsuz özellikleri ile vermektedir. Talip Apaydın *Sarı Traktör*'de köy yaşamındaki imkânların yetersizliğini vurgulamakta, *Yarbüki*'nde kadınlara verdikleri değer üzerinden örtülü olarak yüceltmektedir. Fakir Baykurt da şehirde var olan imkânlara değinmektedir. Yine dönem içerisinde eser veren bir diğer yazar olan Cengiz Tuncer ise köyde yetişmeyen genç kızların daha özgüvenli olduklarını söylemekte, bu öge üzerinden şehri değerli kılmaktadır.

5.3.3. *Yitirilmiş Ev: Nostalji*

Nostalji, bireyin özlem duyduğu anılara veya mekânlara karşı hissettiği hüznü dolu duygulardır. Boym'a göre; nostalji, artık var olmayan ya da hiç var olmamış bir eve duyulan özlem olarak tanımlanabilir. Bu kavram, yalnızca bir yitirme ve yer değiştirme duygusu değil, aynı zamanda bireyin kendi fantezisiyle kurduğu bir aşk ilişkisini de ifade etmektedir (2019, s. 14). Bünyesinde melankoli ve yası da barındırmaktadır. Evinden ayrılan birey melankoli içerisine düşmektedir. Bu melankoli bireyin özlem duygusunu beslemektedir. "Nostalji sözcüğü Yunanca iki kökten geliyor olsa da antik Yunanistan'da ortaya çıkmamıştır. Nostalji ancak sahte Yunanca ya da nostaljik anlamda Yunancadır. Bu sözcüğü ilk olarak İsviçreli ihtisaslı Doktor Johannes Hoffer 1688'de yazdığı tıp tezinde kullanmıştır" (Boym, 2019, s. 25). İlk defa hastalık olarak tanımlanan bu kavram, hastaların ana yurtlarına dönmesiyle iyileşeceği inancını taşımaktadır. Ancak, beklenen gibi olmamış ve ana yurtlarına dönen hastalar herhangi bir iyileşme göstermemiştir. Bireyin, ana yurda dönüşü, özlem duygusunu fiziksel olarak gidermiş olsa da nostalji genellikle zihinde şekillenen bir kavram olduğundan dolayı, özlem duygusu giderilmemiştir. Bu da kavramın, sadece bir mekânı temsil etmediğini göstermektedir.

Köylü birey, pek çok farklı sebep nedeniyle evinden ayrı düşebilmektedir. Zorunlu göç, savaşlar, iş bulma umudu vb. sebepler arasında yer almaktadır. Ancak 1950-1960 yılları arasında yayımlanan romanlara bakıldığında; çalışmak için şehre göç etmek zorunda kalan bireyin nostaljiyi oluşturduğu görülmektedir.

Birey, köyde zor durumdadır. Şehre göç etmeli, iş bulmalı ve ailesini geçindirmelidir. Toplum tebaasında yer alan bu sosyolojik durum elbette kurgu dünyasına da yansımıştır. Bunun örneklerinden birini de Orhan Kemal vermiştir. Yazar, 1954 yılında kaleme aldığı *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında köyden şehre çalışmaya giden üç arkadaşın hikâyesini anlatmaktadır.

Bu romanda nostalji pek çok ifadede kendini belli etmektedir. Bunlardan ilki gurbettir. Bu nostaljik öge diyaloglar aracılığıyla okura sunulmaktadır. İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan bir işte çalışabilmek için şehre giderler. Ancak, yola henüz çıkmışken bile evleri, yurtları, köyleri bir özlem olmaktadır. Yusuf daha önce Sivas’a çalışmaya gitmiştir. Bu nedenle Çukurova’ya gidişi onun ilk ayrılığı değildir. Ancak o da köyünü arkasında bıraktığı için buruktur. Gurbet daha önce yaşanmıştır. Bu yüzden gurbetin ne kadar zor olduğunu bilmektedir. O, gurbete çıkınca köyü aklından çıkaramaz. Üstelik çıkarmanın da mümkün olduğunu düşünmemektedir. “Lakin bu gurbet, dedi. Gurbet gibi kötü var mı? Gavurdan beter dinime imanıma” (Kemal, 1972, s. 7). Köse Hasan Yusuf’un gurbeti neden kötülediğini merak eder ve sorar. Yusuf: “Kötü tekmil Adamın gözü ardında kalıyor. Ben Sivas’tayken köy aklımdan tövbe çıkmazdı. En biri emmim. Gurbete düştün mü, sılayı yüreğinden atacan derdi, derdi ya, kendi atabildi mi? Ne mümkün? Adamın vatanı derdi, vatan başka derdi...” (Kemal, 1972, s. 7). Gurbetin zorluğu, karşılıklı konuşmalar çerçevesinde okuyucuya aktarılmıştır. Romanda aynı zamanda bireysel nostalji bulunmaktadır. Kaygılar, hasretler ve eve dönüş tahayyülleri hep şahsidir. Yazarın diyalog yöntemi kullanması şahsi nostaljinin okuyucuya sunulmasını kolaylaştırmıştır.

Peki, yuva ve yurdu bu kadar değerli yapan nedir? Gasten Bachelard bu sorunun cevabını ev üzerinden vermektedir. Ona göre; “Ev düşlemeyi barındırır, düşleyeni korur; ev huzur içinde düş kurmamızı sağlar. İnsani değerleri yalnızca düşünceler ve deneyimler teyit etmez. İnsana derinlemesine işlenmiş değerler düşlenmeye aittir” (2013, s. 36). Birey evi düşler. Köylüyü anlatan romanlarda da bu durum söz konusudur. Şehre çalışmaya giden köylü geride evini bırakmıştır. Bu yüzden evi aklına geldikçe efkârlanır ve geri dönme isteği duyar.

“Emmim derdi ki, dedi, gurbete düştün mü, sılayı unutacaksın derdi. Unutamadın mı, kor insana pek derdi. İş miş tutamazsın, aklın fikrin dağılır. Hepimizinki de bir ekmek derdi mesela. öyle değil mi? Köse: Ne diyorsun Yusuf? Gözü çıksın. Yurdumuzu, yuva mızı ne diye teptik? Gurbette sılanı düşündün mü yandın. Hani emmim diye değil, nasıl adamdı? Adamın tekesi değil miydi Köse? O bile gurbette kalmadı mı? Yanından gelenler deyiverdilerdi, sıla deyi deyi ruhunu teslim etmiş fikara! üçüne de bir gariplik, çökmüştü. Uzaklara, taa uzaklara baktılar. Koyu karanlıklardan başka şey görünmüyordu” (Kemal, 1972, s. 10).

Üç arkadaş henüz yolun başındayken sıla özlemi ile dolmuştur. Pehlivan Ali hem kurgunun başında hem sonunda köyüne dönmeyi düşler. “Aydınlık gökte birbirini kovalayan kirli bulutlara baka baka cigara içtiler; çok az konuştular. Gece, gecenin

yalnızlığı ilerledikçe, en çok da Pehlivan Ali, köye gitti, köyünün gübre kokulu gecelerine gömüldü adeta. Köy, köyü. Kerpiç ev. Anası, yuvar yuvar anası ille de...” (Kemal, 1972, s. 46). Ali, içindeki özlemle annesiyle yaşadığı konuşmaları hatırlamaktadır. Kurguda, fabrikadan yorgun argın dönen işçiler yemek yedikten hemen sonra yorganın altına girip sılayı düşlemek isterler. “Karınlar doyurulmuştu. Sofra bezi adına ekmek ufaklı, zeytin çekirdekli bezler, gazete kâğıtları kaldırıldı, ağızlar sako ya da mintanların kollarına silinip, yorganlar ahırın fişkısı üzerine yayılmağa başlandı. Sonra da herkes kendi yorganının yarısını altına aldı, yarısını da üstüne çekti. Ooooh, artık uyuyabilirler, sıra düşleri görebilirlerdi” (Kemal, 1972, s. 71). Ali, romanın pek çok yerinde geçmişini düşlemektedir. Bunu sağlayan aktörlerden biri de Fatma’dır. Fatma ile daha rahat ilişki kurmak isteyen ırgatbaşı, Ali’yi patoza gönderir. Fatma’nın ise çiftlikte kalmasını sağlar. Ali tek başına gittiği patozda kimi zaman Fatma ile yaşadıklarını düşünmektedir.

“Uzaklarda kalmış geceleri düşünüyordu. Uzaklarda, çok uzaklarda kalmış geceler. Şıh Mus’la ötekilerin nara attıkları, pencerelerin tahta kanatlarını yumrukladıkları, of çektikleri geceler. Paçaları dörder parmak dantelli donunu sıyırıp çıkardığı geceler, ‘Domuzun oğlu!’ dediği, ‘öldürürüm seni. Hele beni bırak !’ O etini büktüğü, omuzunu yumrukladığı, boynunu koklayıp etini dişlediği? Ne olmuştu şimdi bütün bunlar? Soluğunu sınımsıcak soluğunu duyuyordu. Ağladığını duyuyordu. Ağlamıştı. Beni bu şaşı ayının elinden kurtar Ali demişti” (Kemal, 1972, s. 218).

Ali’nin annesiyle konuşmaları hatırlamasına benzer bir anımsamayı Köse Hasan da yaşamıştır. Hasan fabrikadaki çalışma koşullarının ağırlığı nedeniyle hastalanmıştır. Yataktan bir türlü kalkamayan, iyileşemeyen Hasan’a ölüm hüznü çökmüştür. Bu hüznün onu hisli anılara götürür. “Günler, gecelerden beri aklına takılan köyünü, karısını, kızını, ille de kızını yeniden düşünmeye koyuldu. Buralarda kalacak, yavrusuna hasret gidecekti. Köyden ayrılırken, anasından gizli: ‘Bubam, bubam’ demişti. Şehirden gelirken bana şu Koca Hafızın torunu Dürdane’ninki gibi yeşil bir saç tokasıyla kırmızı bir tarak getirir misin?’ ” (Kemal, 1972, s. 98). Nesneler kimi zaman nostaljik özlemi besleyen unsurlar olarak yer almaktadır. Toka da bu nesnelerden biridir. Hasan, henüz sağlıklıyken aldığını düşündüğümüz tokayı, kaldıkları mekândan ayrılıp başka yere gidecek olan Yusuf’a verir. “Kuru eli yastığının altına gitti. Kaç vakittir kızını için satın alıp sakladığı yeşil alelade saç tokasıyla yine alelade, kırmızı tarağı aldı, uzattı: - Bunları da verin...” (Kemal, 1972, s. 107). Nostaljik unsur, Hasan’ın ölümüyle kurgunun dramatik öğelerinden biri haline gelir.

Orhan Kemal’in *Cemile* isimli romanında nostalji duygusunu oluşturan birey, Cemile’nin babası Malik’tir.

“(...) uzun boylu bir adam. Lâkin, memleketinde çok ileri, hanedandanmış, Bilenler anlatıyor. Çetebaşymış; herif, bir tabur gâvuru önüne katar kovalarmış... Tabi zengin adam, mal mülk çok... Din uğruna, pir aşkına Sırların boğuşmuş, Lâkin, zorlu dış çeker ha. (Ağzını açtı, mağara gibi oyuk bir dış yerini gösterdi) Bak, bu dişimi çekti. Eli öyle hafif ki... Sonra, kırık, çıkık, yara, bere... Elinden her bir şey gelir...” (Kemal, 1984, s. 23).

Malik, Balkan topraklarından Çukurova’ya kopup gelmiş birisidir. Hükûmet, geldiği dönemde işlemesi için ona, Karagöl isimli köyde beş-on dönüm tarla vermiştir. “Gözleri daldı. Son günlerde bu türlü hayallere kendini fazlaca kaptırıyor, Türkiye’ye ilk geldikleri zaman hükûmetin iskân edip verdiği on beş dönümlük tarlanın bulunduğu Karagöl köyünü dilinden düşürmüyordu” (Kemal, 1984, s. 63). Çukurova’da, fabrikada çalışan çocuklarının heba olacağını düşündüğü için hiç gitmediği o köyü hayal etmekte, oraya gitmenin düşünüyormuştur. “... köyümüze gidince, ooh! Dünyaya kapımı kapayacağım. Çocuklarım itin köpeğin şerrinden kurtulacaklar... O zaman Cemka istediğin kadar uyu! Hiç, karışmam... İstersen öğlene kadar... Amma inekleri sağmayı unutmak yok ha!” (Kemal, 1984, s. 62). Malik, sadece kendisini değil çocuklarını da bu hayallere ortak etmeye çalışır. Onlara köyde yapacaklarını anlatır. “ (...) Sen inekleri sağacaksın Cemka, bir de yemeğimizi pişireceksin... Ağabeyinle ben de çift süreceğiz, patates, buğday, nohut ekeceğiz, mahsulümüzü kaldıracağız... Senin işin kolay, inek sağlamak, yemek pişirmek, arada sırada duvara tezek kapamak. (Kemal, 1984, s. 62). Köyünden, yurdundan, evinden uzaklaşan Malik, dramatik ayrılışın ardından derin bir kararlılıkla köy yaşamının samimiyetini aramaktadır. “Ne yapacaksın Karagöl’de? - iki odalı bir huğ damı çakacağım, kendi elimle çocuklarımı kurtaracağım buralardan... Gözleri gene parladı - ...Yaşım altmış, ama bakma... Daha on sene çift sürebilirim... Toprağımı kendim sürer, kendim eker, kendim biçerim...” (Kemal, 1984, s. 77). Kızı Cemile’nin Kâtip Necati ile evlilik düşünmesi üzerine köye dair hayallerinde değişiklik yapmak zorunda kalır. “- ...Torunlarımı, alır, köye gelirsiniz. Sadri’nin karısı inekleri sağlar, yoğurt çalar, yayıkta ayran döğer... Ben de gözümde gözlük, torunlarıma oyuncaklar yaparım... Ama geleceğinizi bize evvelden telgrafla bildirirsiniz, sizi Şarkışla’da trende karşılamaya geliriz. Sadri’nin karısını getirmeyiz ama” (Kemal, 1984, s. 116). Malik’in oğlu Sadri ise babasının bu dönüş hikâyesine ayak uydurmak niyetinde değildir. “Kim gidiyor köye? Boş ver yahu... Ne işim var benim? Şehir dururken... İstiyorsa kendi gitsin...Şu kızı baştan bir atsaydık, gerisi kolaydı... Babam da çeker köye giderdi, ben burda oooh...” (Kemal, 1984, s. 50). Romanda dikkat çeken unsur Malik’in köylü olmadığı halde köye dönme hayali kurmasıdır. Bunun en önemli sebebi şüphesiz

köyün masumiyetidir. Köyde çocuklarına zarar gelmeyeceğini düşünen Malik, esas memleketine dönmek yerine, ona temin edilen köye dönmeyi düşler.

Talip Apaydın'ın *Yarbükü* isimli eserinde nostalji, hapisten yeni çıkan Haydar üzerinden verilmektedir. Haydar, köye geri döndüğünde öldürüleceğinden korkmaktadır. Lakin evine, köyüne dönme özlemi her şeyin üstünde gelir.

“Şu bayırlar yok mu?... diye başladı. Kayalıklar, bükler... Vallahi adamın gözünde tutuyor be! Cezaevinden çıkınca kendi kendime dedim, «Ula Haydar, sen nereye gidiyorsun? Köyde senin düşmanların var... Varır varmaz nallarlar seni, anladın mı? Gel gitme, buralarda kendine bir iş bul...» Gene de duramadım komşular, ayıp değil ya. Ne olacaksa buralarda olsun dedim, anladın mı?» (Apaydın, 1968, s. 88).

Eve dönme isteği nostaljinin en önemli olgularından biridir. Haydar, bireyin dünya üzerinde en rahat ettiği mekâna, eve dönmeyi istemiştir. Ev aynı zamanda sembolik bir anlam da taşımaktadır. Haydar'ın dönmek istediği sadece dört duvar bir yapı değildir. O, evi üzerinde bütünleştirdiği memleketine dönmenin düşünüyü de kurmuştur. Bireyin hafızasında kutsallaşan mekân, cennetten daha üst konumdadır. “Memleketin yerini cennet tutmaz valla” (Apaydın, 1968, s. 88).

Yaşar Kemal'in *İnce Memed 1* romanında da nostaljinin izlerine rastlamak mümkündür. Memed, Abdi Ağa'nın zulmünden kaçarak Kesme Köyü'nden Süleyman'ın yanına sığınır. Bir vakit güle oynaya zaman geçirir. Yaz geldiğinde Memed'in içinde efkâr oluşur.

“İnce Memed geldi geleli çoban değil, İnce Memed, evin oğlu. Süleyman, İnce Memedi canı gibi seviyor. Gel gelelim, cin gibi, neşeden taştan oğluna son günlerde bir hal oldu. Ağzını bıçak açmıyor. Bir efkardır kaptırmış kendisini. Eskiden türkü söylerdi durmadan. Yanık söylerdi. Türküler de yok gayrı” (Kemal, 2016, s. 40).

Memed, köyünü, annesini özlemektedir. Ancak bunu direkt ifade etmez. “Anacığım... Vay anacığım! Ekinlerini kim biçer ola şimdi? (...) Ekinlerimiz kuruyup dökülecek. Ekinleri kim biçiyor şimdi anacığım? Ben olmayınca anacığım?” (Kemal, 2016, s. 40). Memed, köye özlemini sorumluluklarını düşünerek duyumsar. En nihayetinde kendisini köylüsüne göstererek geri dönmenin yolunu açar.

Fahri Erdiç'in *Alinin Biri* isimli romanında nostaljik öğeler görülmektedir. Bunlardan ilki hiç şüphesiz anayurda özlemdir. Kürt Memo, 1938 yılında Tunceli'den Afyon'a devlet zoruyla göç etmek zorunda kalmıştır. “On iki sene oluyordu artık. Vatandan ırak. Dersim neresi, Sandıklı neresi?” (Erdiç, 2007, s. 109). Bu zorunlu göç, onda pek çok kayba neden olmuştur. Bunlardan en önemlisi karısı ve oğludur. “O sene Afyon'da ayırdılar onları, bir daha karının nereye yollandığını öğrenemedi. Halim büyüdü mü kim bilir?” (Erdiç, 2007, s. 109). Üstelik sürülen sadece kendisi değildir. O,

binlercesinden biridir. “Binlerce Kürdü Anadolu’ya, Ege’ye dağıttılar. Her birini ayrı kasabaya, ayrı köye. Mecburî ikamet” (Erdinç, 2007, s. 109).

Kürt Memo, artık memleketine, kendi köyüne dönmek istemektedir. Kimi zaman yâdına düşen gurbet türküleri bu isteği perçinlemektedir.

“Azizim veten yahşidir,

Giymeğe keten yahşidir

Gezmeğe gurbet elleri

Ölmeğe veten yahşidir” (Erdinç, 2007, s. 110).

Öyle ki artık dönmelerindeki tüm engeller ortadan kalkmış, hatta kanun da çıkmıştır. Lakin karısını bulmadan gurbet elden ayrılmak istemez. Bu durum da onun sürgününü uzatmaktadır.

Nostaljik ögelere rastlanan bir diğer roman ise Kemal Tahir’in *Sağırdere* isimli eseridir. Mustafa, sevdiği kız olan Ayşe’nin evli bir adama ikinci eş olarak gitmesine çok üzülür. Bu nedenle de gurbete gitme fikri kendisini zaman zaman yoklamaktadır. Bir gün Gurbetçi Ömer’in eşi Meryem ile yaptığı konuşma esnasında gurbetin zorluğundan bahsetmektedir. Ona göre erkek adam için gurbetlik, kadınlara göre daha zordur. “Ulan karı milleti köy tanımazsınız, mahalle tanımazsınız. Geçer gidersiniz. Ama erkek kısmını köy hasreti öldürür. Köyünü adam çok kötü özler! Hey Yamören! Şu bizim köy şuradan kalksa, yedi aylık yola gitse, yürüyerek ben düşerim ardına...” (Tahir, 2016, s. 71). Bu ifadeler Mustafa’nın köyü ile arasında kurduğu duygusal bağı göstermek açısından önemlidir. Köyün terk edilmesi, köyden ayrılmak zorunda kalınması; köylü erkekler için “yitim” duygusunu tetiklemektedir. Bu yitim de mekâna duyulan özlemin belirtisidir. Nitekim Mustafa’nın bu sözleri gerçeğe dönüşür ve şehre çalışmaya gider. Çalıştığı birkaç ayın ardından köyünü özlediğini fark etmektedir. Ancak bunu dile getirmeyi yüreğe el vermez. Bir gün babası mektup gönderir. Mustafa inatla mektuba cevap yazmaz. Bir de yaptığı işte yılgınlığını belli edecek bir performans gösterir. “Bunca sene gurbet gezdiği için ‘sıla hastalığı’ denilen illetin biraz da yılgınlık olduğunu bilen Cemal Usta acıyarak: ‘Oğlan küçük... Yılgınlığa dayanamaz... diye düşünüyor, Mustafa’nın şimdi artık, şu iki kiloluk çekişten bile yıldığını, vurduğu yerde bir zaman bırakmasından anlıyordu” (Tahir, 2016, s. 272). Birey, içerisinde yaşadığı, aidiyet duygusunun bulunduğu yerden ayrıldığında, hissettiği derin ve duygusal bağlılık sıla özlemini hem oluşturmaktadır hem de pekiştirmektedir. Cemal Usta, yıllarca sıla özlemi çekmektedir.

Bu nedenle evini, yurdunu, köyünü özleyen bireyi hemen anlamaktadır. Ona göre köylünün yüreğine sığa hasreti düştüğünde kimse onu tutamaz (Tahir, 2016, s. 273). Mustafa gerçekten de köyünü özlemektedir. “Havalar soğudukça, köy adamın aklına geliyor usta! Doğrusunu ister misin, köy kısmını adam hiç unutmaz da arsızlığından unutmuşluğa vurur” (Tahir, 2016, s. 278). Parçadan mevsim değişikliğinin, bireyin mekânsal özlemine tetiklediği görülmektedir. Havanın soğuması ile bireyin bilinçaltında köyün sıcaklığı canlanmakta, köy; gidilmesi yahut dönülmesi gereken bir mefhum olarak yer almaktadır.

Köyün Kamburu romanında köylünün gurbette kendini yitireceği söylenmektedir. “Köylü kısmı gurbete bir ‘zorlu gurbetçi’ nin yanına katılmadan gidemez. Köylü kısmının bir başına gidebileceği yer kasabası... ‘Kasabayı aşın mı yitersin namussuz, kaybolursun da duman olup havaya çekilmişçesine...” (Tahir, 2006, s. 110). Çalık Kerim, köyün imamı nedeniyle yaşadığı zorluklardan dolayı gurbete çıkıp kurtulmayı düşünür. Ancak, gurbet onun için bir korku unsurudur. Köy sınırları içerisinde güvende yaşayan Çalık Kerim, gurbetin ona sunduğu belirsizlikten rahatsızlık duymaktadır. Nostaljik bağlamda ele alındığında ise gurbetin sadece fiziksel olarak mekân değiştirmek olmadığı görülmektedir. Kişi; ait olmadığı, herhangi bir aidiyet hissetmediği yerde de gurbettedir. Çalık Kerim’in, bağlılık hissettiği köyden ayrılmak istememesi bu duruma bağlanmaktadır.

Yazarlar tarafından, şehrin tüm imkânlarına rağmen köy, geri dönülmesi gereken bir yer olarak verilmektedir. Köy saflığı ve evi temsil etmektedir. Köylünün gurbetteki ev özlemi, onun köye dönmeyi düşlemesine neden olmaktadır. Bu dönemde yer alan köycü söylemde köylü, köyündeki düzenini özleyen birey olarak okuyucuya sunulmaktadır.

5.4. Köylünün İnanç Dünyası ve İdeolojik Yönelimleri

Köycü söylemde köy hem dinî inançlarıyla hem yerel batıl inançlarıyla hem de belirli ideolojik eğilimleriyle ele alınmaktadır. Buna göre köylülerin dinî görüşleri, onları kolayca manipüle edebilecek insanların elinde hareketlerinin düzenlenmesine neden olacak şekilde kullanıldığı gözlemlenmektedir. Batıl inançlar ise köylüler için bir çıkış kapısı olarak görülmekte, çaresiz kaldıkları durumlarda başvurulacak yol olarak verilmektedir. İdeolojik eğilim ise dönemin politik zemini nedeniyle çeşitlilik arz etmektedir.

5.4.1. Dinî İnanç

Köycü söylemde dinî inanç genellikle, toplumun manevi dünyasını düzenleyen ve köylülerin kolektif hareket etmesini sağlayan bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ancak dönem romanına bakıldığında dinî inanç temsilcilerinin büyük bir yozlaşma içerisinde oldukları görülmektedir. Özellikle Kemal Tahir, bu dönem içerisinde yazdığı romanlarda dinî temsilcileri çıkarıcı kimseler olarak sunmaktadır.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* romanında dinî inanca dair pek çok öge görülmektedir. Bunlardan ilki köyün imamı ile ilgilidir. Reşit Hoca, oldukça cimri ve kendi kesesini düşünen biridir. Köyde evlenen genç çifte, kendisine yakışmayacak şekilde oldukça ucuz, endaze çember yollar. “ ‘Reşit Hoca’nın cimriliğine bakmalı! İki muska parasına bir endaze çember yollamamış.’ ‘Yollar mı? ‘Hep bana!’ der hoca kısmı...” (Tahir, 2016, s. 197). Bu ifadeler köylülerin hocalar ile ilgili genel bir kanıya hâkim olduğunu düşündürmektedir.

Köyün kamburu romanında da imam figürü olumsuz özellikler vakfedilerek anlatılır. İmam, önce ecinnilerin, vücudunu ele geçirdiğini iddia ettiği Parpar Ahmet'i köylüye dövdürerek öldürtür. Üstelik köyün Kur'an kursuna gelen kızlarını da cinsel anlamda istismar etmektedir. İstismar ettiği kızlardan biri de Güldane'dir. Güldane, Çalık Kerim'in ısrarı üzerine gerçekleri ortaya döker. “Okul temizliğinde... O sakallı papaz belime sarıldı da arkamdan apansız... ‘Dur şöyle! Sen büyümüşsün kız, sen eşek kadar olmuşsun. Gözün kimde bakalım orospu dedi?’ ” (Tahir, 2006, s. 114). İmamın istismar ettiği köy kızlarından biri de Adiviye'dir. Çalık Kerim bu istismara da şahit olur. “Herif kızı hoca postuna yatırmış yuvarlamakta ki dam üstlerinin lov taşları halt etmiş” (Tahir, 2006, s. 114). İmam, tüm kötülüğüne şahit olan Çalık Kerim'den kurtulmak istemektedir. Bunun için de köylülere bir konuşma yapar. Bu konuşmada, “Bizi çamurlamak dinin temeli çamurlamakla bir... Çünkü Hoca kısmı, bugüne bugün, dinin temelidir” (Tahir, 2006, s. 118) ifadelerini kullanarak kendisinin din ile bir olduğunu beyan etmektedir. Çalık Kerim'e göre mollalık ve hocalık yapmak oldukça kolaydır.

“Bu dünya da mollalıktan rahatı yoktur. Köylü kısmı on yıl yaşarsa, imam hoca kısmı en azından 30 yıl yaşar. Neden mi? Toprakla boğuşup yıpranmadığından... Medrese dersin pek iyidir. Canın çekerse iki okursun, çekmezse şuraya uzanır bir vakit yatarsın. Önüne bedavadan sıcak aş gelir. Haftada iki kere aşıreyi pişirirler de ‘Allah’ımı seven buyursun’ diye zor bile ederler” (Tahir, 2006, s. 104).

Yazarın, Çalık Kerim üzerinden kurduğu bu ifadeler, oldukça önemlidir. Köycü söylem, köylünün emeğini yüceltir. Yazarın takındığı bu tavırda zorlu şartlar altında yaşayan

köylüler ile imamların fiziksel yıpranma olmadan sürdürdükleri yaşam arasındaki farkı göstermektedir. Köylünün emeğini kutsamaktadır.

Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* isimli romanında ana mekân bir Alevi köyüdür. Bu, o dönem romanlarında az karşılaşılan bir durumdur. Alevi köyü olması nedeniyle dinî liderleri dededir. Yazar, romanda yer alan Dede Kasım'ı haksız kazanç elde ederek zenginleşen bir birey olarak anlatmaktadır. O, köylülerin topraklarını yok pahasına kapatmaktadır. Bu köylülerden biri de eşkıya İskender'dir. "İskender Ağa'nın büyük karısı Karun peygamber kadar mal sahibiydi. Sarıca köyünün yarı toprağı karı tarafından İskender'e düştüydü. Tekmilini Dede Kasım kapatmadı mı ölmüş eşek pahasına?" (Tahir, 2017, s. 54). Köylü, Dede Kasım hakkında olumsuz düşüncelere sahiptir. "Yahu Kasım Dede denilen deyyusu bana sen mi öğreteceksin bre Uzun Ağa? Ondaki namussuzluğun hakkından şeytan-iblis gelemmez. Dede'nin sakalındaki her tel bir şeytan..." (Tahir, 2017, s. 54). Dede Kasım çıkarı olmadan hareket etmeyecek biridir.

Kemal Tahir, sosyalist ideolojisinin bir yansıması olarak, romanlarında dinî temsilcileri olumsuz özelliklere sahip bireyler olarak sunmaktadır. Dini, feodal yapı içinde köylülerin üzerinde bir kontrol aracı olduğu için eleştirmektedir. Yazar'a göre dinî temsilciler, kimi zaman dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır ve köylüler üzerinde kendi isteklerini yapmaları için baskı kurmaktadır.

Dönem yazarlarının köylerin manevi ve dinî liderleri olan imam ve dedelere olumsuz nitelikler yüklemeleri; toplumsal yozlaşmanın her katman ve dairede olduğunu vurgulamak açısından da önem arz etmektedir. Ayrıca yazarların, bu olumsuz ifadeleri köylerin idealize edilmesine bir tepki niteliği de taşımaktadır. Romanda vakti zamanında "Dede"lerin ne kadar önemli kabul edildiklerinden bahsedilmektedir. "Dede'nin razı geldiği bir işe Alevi milleti nasıl laf karıştırabilirmiş?" (Tahir, 2017, s. 185). Sözüne bu denli ehemmiyet verilen dinî otorite, zamanla gücünü kaybeder. "Eskiden dede kısmı hükümet gibi hüküm sürdürürdü. Dede bir laf etti mi, bitti. Sen Alevi milletinden mahkemeye düşeni gördün müydü? Bizim mahkememiz Dede derneği değil miydi, a canım? İstinaf da orası, temyiz de... Şimdi kim kime? Sen sensin, ben de ben!" (Tahir, 2017, s. 185).

Talip Apaydın'ın *Sarı Traktör* isimli eserinde imam; her şeye karışan bir karakter olarak anlatılır.

"Hele bir Hafız Efendi var, adamın üstüne üstüne gelir gayri. Elin içkisine ne karıştır bilmem ki? -Ee, köyün imamı. Öyle şeyleri kendi görevi kabul ediyor. -İmamıysa girsin camiye

namaz kıldırın. -Hiç sevmiyorum o adamı, dedi Halil. Durup dururken gelir adama çatar. Geçenlerde caminin gölgesinde biraz serinleyelim dedik. ‘Ne oturuyorsun burada, çalışsana’ diye tutturdu. Diyecektim, ‘Emmi, sana ne? Sen kendi işine karış.’ Hadi susayım dedim, benden büyük...’ ” (Apaydın, 1984, s. 130).

İmam, öğretmenin aksine köylü gençler tarafından sevilmez.

Sağırdere romanında ise ibadetlerin dünyevi menfaatler için ifa edildiği görülmektedir. Gurbetçi Ömer, şehirde ambar bekçiliği yapmaktadır. Normal hayatında dindar olmayan ve herhangi bir dinî ibadet yapmayan Gurbetçi Ömer, patronu Rıfat Efendi vesilesiyle namaz kılmaya başlar. Ancak yaptığı bu ibadetinde samimi değildir. Çıkarları nedeniyle Rıfat Efendi’nin gözüne iyi gözükme adına bunu yapmaktadır. Bir gün hastalandığı için hastaneye kaldırılır. Yerine Boşnak bir bekçi alınır.

“Ambarın yeni bekçisi? Namaz kılar yüzde yüz... Yoksa Rıfat Efendi adamı ambara mı uğratar! Bu hastalık bizi fena bastırdı... İstedğim gibi namaz kılamadım. Rıfat Efendi, her gelişte bizi namazda görmeliydi. ‘Selamı verir, işini görürsün, sonra mübareki tamamlarsın!’ derdi. Ama son günlerde, dizlerde derman kalmadı. Abdest almayı, namaz kılmayı hasta adamın gözü kesmez. Namazı kesmeseydik, Rıfat Efendi bizi hastaneye göndermezdi” (Tahir, 2016, s. 251).

Ancak Gurbetçi Ömer’in durumu herkes tarafından aşikârdır. Mustafa, bunu dile getirir. “Sen namazı Rıfat Efendi’nin gözüne girmek için kılmadın mı?” (Tahir, 2016, s. 251). Rıfat Efendi ise dinine sadece şeklen düşkün biridir. O, işe gelmeyen isimlerin adına başka işçilere çalıştıklarına dair parmak bastırarak aylıklarını almaktadır. Bu işi ortak yaptığı adamlarla da haksız yere aldığı aylığı bölüşmektedir. Çıkarları için dinî değerleri araç haline getiren bu kişiler, ibadetlerini samimiyetle ifa eden bireyler tarafından hoş karşılanmazlar. Benzer köylülere Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli eserinde de rastlanmaktadır.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli romanında köylülerin namazı gösteriş için kıldığını, kimi zaman amaçlarının topluluğa uymak olduğu söylenmektedir. İrazca, oğlu Bayram’ın namaza gitmemesi üzerine bir iç hesaplaşmaya girer. Bu hesaplaşma esnasında köylülerin, ibadeti yerine getirirken güttükleri menfaat dile getirilir. “Köy insanının işi siyasettir dünyada! Millet namaza gider ama ne amaca gider? Onu kimse bilmez! Kimi ‘El gidiyor, ben de gideyim!’ diye gider, katardan kalmak istemez. Kimi ‘Gideyim çünkü namazına aptesine dikkatli adamı iyi bilirler!’ diye gider” (Baykurt, 2019, s. 230). Aidiyet duygusu hissetmeden, şahsi menfaat güdülerek yapılan ibadetler İrazca üzerinden eleştirilmektedir.

Kemal Tahir ve Fakir Baykurt, romanlarında ibadetin gösteriş için yapılmasını ele almaktadır. Yazarlar, ibadetin samimiyetten uzak, başkalarını etkilemek için yapılmasını,

köylülerin baskı altında hissetmelerinden kaynaklandığını anlatmaktadırlar. Yazarlar, dinî temsilcilerin yozlaşmasını ve dinin çıkar amacıyla kullanılmasını, köylünün bilincini körelten, geriliğe bağımlı kılan bir unsur olarak sunmaktadırlar.

Romanda dikkat çeken dine dair unsurlardan biri de cami tasvirine yer verilmiş olmasıdır. “Duvarlar süt kireç! Sıvamışlar... Mor üstüne yeşil, sarı, al çiçekler... Yılanlar gibi eğri, dolaşık Arap yazıları... Boyamışlar... Kat kat kilim döşeli içerisi. Mihrabın sağı solu, dağ köylerinden varsıl hacıların Mekke’den getirdiği taşbasması yazılarla donatılmış duvarlar... Sonra yüksek tavan!” (Baykurt, 2019, s. 232). Hacca giden köylülerin, Mekke’den taşbaskı getirmeleri onların dine karşı bir aidiyet duyduklarının göstergesidir. Yazarın yüksek tavan vurgusu da oldukça önemlidir. Bu, caminin fiziksel büyüklüğü göstermekle beraber, aynı zamanda yüceliğine karşı bir gönderme olarak da düşünülebilir. Ancak romanın geneline bakıldığında yazarın dolaylı yoldan toplumsal eleştiride bulunduğu görülmektedir. Caminin yoksul köye rağmen bir gösteriş içerisinde olması, onun sosyal statüsüne göndermedir. Böylesine fakir bir kesimin ibadet yerindeki bu gösteriş, yazarın dolaylı yoldan eleştiri yapmasına neden olmuştur.

Despot isimli romanda zalim olarak nitelendirilen amca, namaz kılıp camiye gitmektedir. İslam inancına göre zulmetmek yasaklanmıştır. Kuran-ı Kerim’de yer alan *Nahl Suresi* doksanıncı ayette şöyle buyurulmaktadır: “Şüphesiz Allah adaleti, iyiliği, yakınlarla vermeyi emreder; hayasızlığı, kötülüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alasınız diye size böyle bir öğüt veriyor.”¹⁰⁹ Ancak amca dinî inancının gereği olarak yapmaması gereken şeyleri yaparak uyumsuzluk sergilemektedir. İslam’ın zulmü yasaklayıcı öğretilerine rağmen, amcanın sergilediği bu tavır, onda dinin yüzeysel kaldığını göstermektedir. Amcanın yeğenini basit bir mesele yüzünden döverek dişlerini dökmesi üzerine Ferhat’ın annesi Naciye, bu durumu vurgular nitelikte söylemlerde bulunmaktadır. “Ârı satmış, namusu tellala vermiş herif, diyordu; deyyus! İki döven taşı, bir çocuğun dişlerinden de mi kıymetli? Bir de namaz kılar, camiye gidersen” (Aygen, 1957, s. 17). Bu ifadeler, dinî inancın samimiyetsiz bir şekilde uygulanması üzerinden toplumsal eleştiri barındırmaktadır.

Köyde Deli Hacı adında biri vardır. Bir gün Fikret ona hacı olup olmadığını sorar. Onun cevabı ise oldukça düşündürücüdür: “Allah etmesin, çocuk...” (Aygen, 1957, s. 61). Deli Hacı, hacı diye bahsedilen insanların zulümlerinden bahseder.

¹⁰⁹ En- Nahl 90/ 112.

“Hacılar insafsız oluyor, dedi; Hacı İsmaili tanımaz mısın? Kocası askerdeyken Dudu’nun ırzına geçmedi mi? Hacı Mustafayı duymadınız mı? Faizcilikte milleti inim inim inletmiyor mu? Ya bizim Despot? dedi Fikret; o hacı değil ki! Ama bir dilim ekmeğe bir dönüm toprak.... (...) İnsan evvelâ insafsız, sonra hacı olur! Dedi. Hacı olduktan sonra da büsbütün insafsızlaşır” (Aygen, 1957, s. 62).

Deli Hacı karakteri, toplumda dinî bir unvan olan “hacı” sıfatının yozlaşmasını açıkça eleştirmektedir. Hacı diye unvan verilen kişilerin ahlaki ölçülere sığmayan davranışları bu yozlaşmanın temel sebebidir. Deli Hacı, Fikret ile olan konuşmasında dinî unvanların arkasından saklanarak yapılanları ifşa etmektedir.

M. Sunullah Arısoy, *Karapürçek* isimli romanında dindar karakterleri kadınlara oldukça düşkün bireyler olarak vermektedir. Bunlardan ilki Süleyman Ağa’dır. Süleyman Ağa, kırklı yaşlarında zengin, dindar bir adamdır. Muhtar, onun tarikattan olduğunu söylemektedir. Üçüncü karısı ölünce yeniden evlenmek! ister. “Oğlan karıdan bıkmış, bi kaç aylık evli ya bıkmış işte, daha körpesini, güzelini görünce... Eh, Sülüman Ağa da yeni gelini kendisine münasip bulur” (Arısoy, 1972, s. 54). Hacı Ömer de tıpkı Süleyman Ağa gibi eşi ölünce eş arayışına düşmüştür. “Hacca gitmiş. Mal mülk yerinde. Avradı da ölmüş. Aranıp durur. Yaşı da geçmiş. Öleyim der nerdeyse ya, gözü hâlâ çöplükte hacının” (Arısoy, 1972, s. 56). Ayrıca romanda, öğretmenin ağzından köyün hocası anlatılmaktadır. “El sıkıştık. ‘Adâb erkân bilir bir hoca!’ Biraz köse herhalde. Seyrek, kısa sayılan sakalları var. Elli sularında. Çatık kaşlı. Dar alınlı. Keskin bakışlı, hafif öne eğik yürüyen bir adam. Bildiği kadar ağdalı, ‘tecvid’li konuşuyor. Kelimelerin üzerine basıyor. Ağır ağır söylüyor” (Arısoy, 1972, s. 60) şeklinde tanımlanan hoca, öğretmenin durduğu ülkü noktasının tam karşısında yer almaktadır. Ancak, bu durum hocanın söylemlerinden daha çok öğretmenin hocalar ile ilgili genel kanısından anlaşılmaktadır. “ ‘Mektebinizi açtınız değil mi?’ ‘Evet açtık ama, öğrenci çok az geldi!’ ‘Mesela ne kadar?’ ‘19 çocuk. Oysa kayıtlı 95 öğrenci var.’ Hoca öksürdü. ‘Çok bile... Ne kadar az çocuğu gavur edersen o kadar kârlıyız, demektir’ gibime geldi bu öksürük” (Arısoy, 1972, s. 62). Öğretmen, köye ön yargılı bir şekilde gelmiştir. Bu ön yargı özellikle köydeki cami hocasına karşıdır. Öğretmen, kendisi ile hocayı iki farklı değer temsilcisi olarak görmektedir. Bu nedenle de hocanın her davranışını kendi ön yargısına göre yorumlamaktadır. Nitekim hocanın kimi söylemleri öğretmenin düşüncelerini doğrular niteliktedir. Askerlik için şehirlere giden gençlerin döndüklerindeki ifadeleri ve eylemleri hocaya göre oldukça yanlıştır. Ona göre; “İçkinin, kumarın, bin türlü ahlâksızlığın cirit attığı yerde, askerlik yapan delikanlının dini kalır mı? Allah, Peygamber mi tanır? Câmii

mi bilir? Neyi bilir? Karılarını çırıl çıplak sokak ortasına salıvermiş âr, hâyâ, namus damarları çatlamış bir memlekette kalır da insan, ne olmaz?” (Arısoy, 1972, s. 65). Bu ifadeler modernitenin eleştirisini de barındırmaktadır. Şehirlerin yapısı, kişinin karakterini bozmakta, dinden uzaklaştırmaktadır.

Öğretmen, Karapürçek Köyü’ne gelmeden önce din sorunu ile karşılaşacağını bilmektedir. “Din konusunun köyde karşıma çıkacak ilk ve en önemli bir sorun olacağına aklım yatmıştı. Şimdi karşımda sevimsiz, dahası biraz korkutucu yüzüyle oturan Hoca gibi bir büyük örümceğin, hangi köyde olursa olsun, orasını kısıkaca aldığını, köyü köylüyü emdiğini, daha karanlığa çekip sürüdüğünü bilmek, bir dehâ işi ya da bir keramet olmasa gerekti” (Arısoy, 1972, s. 63). Yazar tarafından Hoca, “büyük bir örümcek” (Arısoy, 1972, s. 63) olarak tasvir edilmektedir. Köylülerin gelişmesi ve aydınlanması için dinî otoritenin köy üzerindeki baskısının kalkması gerektiğini ima etmektedir.

Köy gibi geleneksel değerlerle şekillenen yerlerde, dışarıdan gelen kişiler, genellikle şüpheyle karşılanır. “Ben köye bir dinsiz, bir gâvur olarak girecektim. Bunu bilmeyecek ne vardı? Değil mi ki, ‘Şehirli’yim; bunca yıl ‘gâvur icadı mekteb’ te okumuşum, başım açık, şapka giymem, bunlar yetmez miydi? Bundan ötürü, ne desem inanmıyacaktılar, ne yapsam beğenmiyecekler, hele hiç güvenmiyeceklerdi. Değil mi ki, ‘dinim eksik!’ ” (Arısoy, 1972, s. 63). Köylüler, hocanın etkisiyle şehirde yaşayan birey “dinsiz” diye düşünmektedirler. Bu, köydeki yerleşik dinî değerlerin ve inanç sisteminin şehirli aydına duyduğu güvensizliği ifade etmektedir. Onu, tek bir kalıba soktuğunu göstermektedir.

Refik Erduran’ın *Yağmur Duası* isimli romanında köyün gelişimini önleyen/engelleyen faktörlerden birinin; sorgulamadan, körü körüne bağlanılan dinî inançlar olduğu vurgulanmaktadır.

Gazeteci Ferhat, köyü tanımak için yaptığı gezi esnasında köyün imamı Ahmet ile tanışır. “Ben yaşta, gayet kudretli görünümlü ve erkek güzeli denecek kadar yakışıklı bir adamdı. Uzun boyu, geniş göğsü, gür sakalla çevrili yağız çehresi, daima hafifçe çatık duran kaşları ve yırtıcı gözleriyle köy imamından ziyade zalim bir eski zaman serdarına benziyordu” (Erduran, 1954, s. 62). Ahmet’in babası ise Pınarlı Köyü civarındaki en eski şeyhtir. “(...) tam yirmi üç köy ondan sorulur” (Erduran, 1954, s. 63). Şeyh, oldukça güçlü ve sözü geçen bir adamdır. “Ben elinden tutuktan sonra seni kuş gibi uçurur, istediğin yer Kaf dağının tepesinde olsa oraya koyarım” (Erduran, 1954, s. 64). Gerçekten

de köylünün kendi çıkarlarına ters düşse dahi şeyhin istek ve taleplerini yerine getirdiği görülmektedir. Gazeteci Ferhat'ın, köylünün su sorununu çözmek için gösterdiği çabaya karşı koymak, pek tabii engel olmak bunu örnekler niteliktedir.

Köyün imamı, köylü Osman tarafından “O her şey kendi keyfine göre olsun bitsin ister. Pek bunalırsa sopayı kaptığı gibi zorla işin çaresine bakmağa kalkar” (Erduran, 1954, s. 76). İmam, kendi çıkarları için köylünün iyiliğine dair her şeye engel olmaktadır. Buna köylünün sağlığı da dâhildir. “İyi bir sağlık memuru vardı, arada bir uğrayıp elinden geldiği kadar herkese bakar, hiç değilse birkaç hap filan verirdi. Geçenlerde kovalamış adamcağızı Ahmet. Köye girerken karşılayıp döğmüş, kafasını gözünü yarmış. ‘Bir daha buralarda görünürsen seni sağ komam’ demiş” (Erduran, 1954, s. 80). Halkın modern ve bilimsel tekniklerle tedavi olması, onun işini zora sokacaktır. Bunun farkında olan imam, önlemini alarak köylünün bu teknikleri tanınmasına aracı olacak kişilerle iletişim kurmasını engeller.

Ahmet Hoca; Ferhat'ın, köyün kalkınması için yaptığı çalışmaları baltalamaktadır. Bunun için de köylüleri kendi tarafına çekmek zorundadır. Çeşitli bahaneler sunarak köylüyü kandırmaya çalışan Ahmet Hoca'nın tek gayesi, cebine daha fazla para girmesidir.

“Ahmet Hoca'dan başka gayrı kimse akıl etmez böyle domuzluk. Sonra da ne laflar çıkartıyor! Sen gösteriş olsun diye makinayla bir tarlayı sürdürmüşsün, gerisini getirmeği istememişsin de motor için o yüzden bozuldu deyivermişsin. Zaten bu işler kökünden tersmiş. Bey bankalarla, şirketlerle bir olup köyün madenini yağma edecekmiş, o iş için alettirik lazımmış da çayın önünü o sebeple tıkıyormuş. Tarlalara verilen sudan da hayır değil zarar gelecekmış. Bir suya alektirik bulaşırsa geçtiği yerde ekin komazmış” (Erduran, 1954, s. 162).

Dönem içerisinde imam figürüne olumlu özellik yükleyen tek yazar Orhan Kemal'dir.

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında hocalar, köylüler tarafından iyi insan olarak tanımlanmaktadır. İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali, çalışmak için Adana'ya geldiklerinde hemşerilerinin adresini sormak isterler. İlk sordukları kişi komisyoncu kâtibidir ve ondan azar işitmişlerdir. Ancak daha sonra şalgam suyu için çember sakallı bir yaşlı görürüler. “- Şu herif hocaya benziyor. Hocalar iyi olur. Varalım bir de ona soralım” (Kemal, 1972, s. 38). Yaşlı adamı hocaya benzeten kahramanlar, onun iyi biri olduğunu düşünmektedirler.

Dönem içerisinde yazılmış, köyü anlatan romanlara bakıldığında yazarların din adamlarını kötü niteliklerle bezediği bir söylem görülmektedir. Kemal Tahir, Refik

Erduran, Sunullah Arısoy'un romanlarında bu açıkça fark edilmektedir. Ancak Orhan Kemal'in köylüyü anlattığı romanlarında bu algının tersine bir söylem ortaya koyduğu saptanmıştır. Onun din adamı, dürüst ve köylü tarafından sevilen bir kişidir.

Yazarların, söylemlerindeki bu farklılığın temel nedeni, köylüye yönelik farklı bakış açılarına sahip olmalarıdır. Kemal Tahir ve Fakir Baykurt, sosyalist ideolojinin etkisiyle, din adamlarını çıkarları için köylüyü baskı altında tutmaya çalışan bir figür olarak ele alırken, Refik Erduran ve Sunullah Arısoy köydeki dinî figürlerin köylülerin gelişmesine ve modernleşmesine engel bireyler olarak sunmaktadır. Bu yazarlar, köycü söylem doğrultusunda köylüyü dinî inançları nedeniyle kolayca manipüle edilen bu nedenle de geri kalan kişiler olarak görmektedir. Bu durum, yazarların eserlerinde bir eleştiri unsuru olarak ele alınmaktadır. Yazarlar, din adamları üzerinden toplumsal yapıdaki kalıplaşmış bozuklukları eleştirmekte, köylüyü aydınlatmaya çalışmaktadır. Ancak Orhan Kemal'in din adamlarına bakışı daha olumludur. Onun köycü söylemi, bu roman çerçevesinde köylünün dinle olan ilişkisini olumlu bir açıdan ele almaktadır.

5.4.2. *Batıl İnanç*

Geleneksel toplum yapısını korumaya meyilli bir grup olan köylüler, eski geleneklerle bağlarını sürdürme eğilimindedirler. Bu geleneksel bağlar, bazı batıl inançları bünyesinde barındırmaktadır. Köydeki batıl inançlar, genellikle köylülerin “çare” için tutundukları bir olgu hâlinindedir.

Kemal Tahir, *Sağırdere* romanında yarasa kemiğinin aşık edeceği inancından yararlanmaktadır. Romanda yarasa kemiğinin iki yüzü olduğu belirtilmektedir: Sıcak yüzü sürüldüğünde kişiyi süren kişiye yaklaştırırken, soğuk yüzü sürüldüğünde süren kişiden uzaklaştırır. Mustafa, köyün bekar kızlarından Ayşe'ye aşiktir. Ancak ne kadar dil dökerse döksün bir türlü ikna edemez. O da Topal İsmail'in yardımıyla çözümü yarasa kemiğinde bulur.

“Yarasa kuşunu tutmuşlar, hiç kullanılmamış altınla kesmişler, karınca yuvasının yanına koymuşlar. Karınca deyip geçiyor musun efendi, karınca et yer ki, kurt kaç para... Karıncanın etten soyduğu kemiği akan dereye, suyun içerisine bırakırsın... Bıraktığın yeri iyi nişan alacaksın. Yoksa kaybolur. Akan suyun fentine akıl ermez. Yarasa kuşunun kemiği suyun içerisinde ikiye ayrılır. Bir takımı akıntıyla baş aşağı akar, ikincisi mutlak akıntının tersine, yukarı çıkar. Allah'ın bir işi canım! Tılsımlı kemik, akıntının yukarisına çıkan kemik” (Tahir, 2016, s. 135).

Topal İsmail, kemiğin daha önce işe yaradığını söyler, ancak Mustafa kemikten umduğunu bulamaz. Topal İsmail için tılsımın tutmaması için kılıfı da hazırdır. Eğer kız birine aşıkla yarasa kemiği bir fayda sağlamamaktadır.

Sağırdere romanının devamı niteliğindeki *Körduman* romanında Mustafa sevdiği Ayşe'nin sevgisini kazanabilmek için pek çok batıl inançtan yararlanır. Bunlardan biri yarasa kemiğinin Ayşe'ye sürülmesidir. Ancak yarasa kemiğini sürmesi işe yaramaz, Ayşe ona âşık olmaz. Bunun üzerine muska yazdırır ve bahçesindeki çukura gömer. "Sayvanın altında merdiven kapısının eşiğini bıçağının ucuyla kazarken aklına başka bir dua gelmediğinden üst üste, 'Kulhuvallah... Kulhuvallah,' diyordu. Muskanın birini çukura koydu. Üstünü örttü, düzledi, sonra, 'Ya Allah ya Resul, ya pîr!' diye topuğuyla birkaç defa vurdu" (Tahir, 2019, s. 119). Ancak bundan da bir çare bulamaz. Ayşe, Mustafa'ya âşık olmaz. Mustafa, şehre gidip geldikten sonra Ayşe'nin kız kardeşi Fadik ile ilgilenmeye başlar. Fadik, ablası Ayşe'nin aksine Mustafa ile ilgilidir. Onunla görüşmeye başlar. Mustafa, Fadik ile yıkık dökük bir yerde buluşmak istemektedir. Ancak Fadik, böyle yerlerde cinlerin, perilerin olduğunu söyler. "Yıkık yerde cin, peri olur; sarı kedi, kara oğlak olur!" (Tahir, 2019, s. 192) diyerek mekân üzerinde var olan inancını belirtmektedir.

Köyün Kamburu isimli romanda Ahmet'in karakterinin değişmesi, köylünün endişelenmesine neden olur. Öyle ki Ahmet'in durumunu herkes öğrenir. "Parpar Ahmet'in edepsizliğini, dayak yiye yiye, önce komşu köylere, oradan da Çorum kasabasına..." (Tahir, 2006, s. 9) ulaşır. Bu durum köylü için itibar kaybıdır. Bu nedenle de köyün imamından çare bulmasını isterler. Uzun İmam, çözüm için çeşitli ritüeller uygular.

"Ahmet'in biraz durgunlaştığı sıraları kollayarak türlü düzenler, tütsüler yaktı. Bu tütsüleri Serendip'teki 'Hazreti Âdem' türbesinden getirmişti. 'Ahmet kaç para... İstanbul'un Toptaşı tımarhanesindeki bütün zırdelileri yarım saatte uslandırır!' diyordu. Tütsü fayda vermeyince Uzun Hoca, padişahın başımamıyken ele geçirdiği 'Mağribi Yasin'i'ne sarıldı. Gecelerce okudu. Bir yandan da sıtmanın iyice güçten düşürdüğü sıraları gözleyip herifi muskalarla donattı. İçinde Peygamber mühürlerini erittiği sularla Ahmet'e büyüklü küçüklü abdestler aldırıldı. Bunlar bir başkasına yapılmış olsaydı, öfke şurada kalsın, adamın dili dışı kitlenir, herif yedi yıl ağzını açamazdı. Allah'ın işi canım, Parpar'ın öfkesi, bana mısın demedi. Sıtmasını biraz savuşturan herif, dışarıya ilk çıktığı gün, az kalsın sığırtmacı sopayla öldürecekti" (Tahir, 2006, s. 9).

Ahmet'in düzelmesi için tütsünün yakılması ancak bu tütsünün Serendip'teki 'Hazreti Âdem' türbesinden getirildiğine dair sunulan detaylar uygulamanın kutsal boyutunu güçlendirmek için verilmiştir. İmamın abdest aldırması gibi detaylar ise dinî inançlar ile

batıl inançların iç içe geçtiğini göstermektedir. Nihayetinde köylülerin sorunlarla başa çıkmak için giriştiği bu söylemler, köycü söylemin hedeflediği modernleşmede karşılık bulmadığını göstermektedir.

Ahmet'in iyileşme göstermemesi üzerine ise ecinni tayfasının karnına girip oturduğu düşünülür. Köyün İmamı bunun için de yeni bir çözüm üretir. "Müslüman'ın bir bölümü sopalarken, bir bölümü 'Allah'u Ekber' diyecek... Kafasından başka, gönlün neresine dilerse vurursun" (Tahir, 2006, s. 29). Ancak tüm bunlar Ahmet'in ölümüyle sonuçlanır.

Talip Apaydın'ın *Yarbükü* romanında da batıl inanca rastlamak mümkündür. Remzi'nin karısı Halime, soyun devamı açısından erkek evlat doğurmak istemektedir. Çünkü eşi de tek çocuktur. Mal ve mülkleri kızlarının eşlerine kalacaktır. Bu durum onlar için oldukça can sıkıcıdır. Halime, son gebeliğinde çözümü batıl inançlarda bulur. Bunlardan ilki Satı kadının verdiği öğüttür. "-Tekkeye git bacım, hiç durma. Köse hocaya git. Ne gerekse yap bu sefer. Bir de üzerlik otu kullan bakalım. Onu çok keskin derler. Muhakkak oğlana çevirmiş" (Apaydın, 1968, s. 120). Halime, Satı kadının bu öğüdünün çözümsüz olduğunu söyler. O daha önceki çocuğunda bunu denemiş, yine de bir kız çocuğu dünyaya getirmiştir. "Hay Satı ablam, diye fısıldamağa başladı gene. Küçük kıza boyluyken de yaptım onu. Üzerlik komadım yazılarda topladım topladım kullandım. Gene de kız oldu" (Apaydın, 1968, s. 120). Bu yöntemin olmazlığını kabul eden kadın Halime'yi Çilli Dudu'ya yönlendirir. O, Çilli Dudu'nun kedi balından ilaç yaptığını bu ilaç vesilesiyle de üç tane oğlu olduğunu söyler. Bunun üzerine Halime uygun ilk vakitte Çilli Dudu'nın yanına gider. Halime'ye çocuğun cinsiyetinin erkeğe dönmesi için tarif verir.

"İstersen sana ilaç öğreteyim, belki değiştirir. Belli olmaz hani. Kedi balı var ya, kedi balı... Kocamış erik ağaçlarından toplasan daha iyi olur. Onu alacaksın, bir avuç tuz, bir avuç un katacağın içine. Sonra onu bir iyi kaynatacaksın. Kararınca kadar kaynat, korkma. Ondan sonra şöyle küçük küçük haplar yap. Her gün sabah iki tane yut, bitinceye kadar..." (Apaydın, 1968, s. 153).

Ancak Dudu, Halime'ye ilacın gerçek reçetesini vermez. Onun az miktar balla ilaç öğrenmeye gelmesine sinirlenir. Arkasından söylenir.

"-Bir avuç balla ilâç öğrenmeye mi gelinir kaltak? İşte böyle yaparım ben de oh olsun! Çilli Dudu'nun ilâcı köyde duyulunca kapısını epey aşındıran olmuştu. Ama, hiç birisine doğruyu söylemiyordu. Kedi balının içine tuz değil, başka bir şey katılacaktı. Bir düve veren olursa belki doğrusunu söylerdi. Kendisi de bu fiyata öğrenmişti çünkü" (Apaydın, 1968, s. 153-154).

Roman bireylerinin erkek çocuk olmasını arzulamaları sadece varlığın ya da soyun devamını isteme sebeplerine bağlamak doğru değildir. Bilindiği üzere patriyarka toplum; sosyal, politik ve ekonomik gücü erkeğin elinde toplayan bir yapıya sahiptir. Halime'nin erkek çocuk isteğini, toplum içerisinde saygınlık ve güç kazanma isteği ve erkek çocukların aile ekonomisine katkı sağlayacağı beklentisi ile açıklamak daha doğru olacaktır. Yazar, batıl inançlar üzerinden modern ve bilimsel tıp yerine bitkisel yöntemlerin tercih edilmesinden hareketle geleneksel inançların o dönem içerisinde hala devam ettiğini göstermek istemektedir. Üstelik Dudu kadına giden ilk kadın Halime de değildir. Daha önce pek kişi bu ilacın tarifi için istekte bulunmuştur. Bu da batıl inanç sisteminin toplum içerisinde yaygın bir şekilde devam ettiğini göstermektedir.

Fikret Arit, *Muhtar* isimli romanında pek çok batıl inançtan söz etmektedir. Hanife Hanım, kırkayak olarak adlandırılmaktadır. “Kırkayak Hanife Hanım her sabah erkenden pazara gitmek için evden çıkar, kırk kapının ipini çekip köyün bütün dedikodusunu sayıp döktükten sonra ancak öğleye doğru eve gelir, bazan bir kap yemeği oğlunun önüne koyamazdı” (Arit, 1957, s. 37). Hanife Hanım köyün mistik bilgiler ve batıl inançlar hakkın bilgi edinileceğine inanılan kişisidir. Hanife Hanım, eşi eve bağlamak, çocuk olmasına vesile olmak gibi pek çok alanda köylü kadınları yönlendirmektedir. Bunlardan biri Motorcu İlyas'ın kaynanasının talebine karşı yapması gerekenleri söylediği kısımdır. Motorcu İlyas, particilik uğruna eve uğramamaktadır. Çoğu zaman eve getireceği parayı kahvehanede arkadaşlarıyla birlikte alarak harcamaktadır. Hem karısı hem de kaynanası bu durumdan rahatsızlık duymaktadır. Son çare olarak da Hanife Hanım'a başvururlar. O da kaynanaya yapması gerekenleri sıralamaktadır. “Bir kağıda ‘Elem tere keyfe’ ve ‘İza zelzeletü’ sûrelerini yazıp, damadım filânca oğlu İlyas'ı Demokrat Parti'den ayırdım diyeceksin. Kâğıdı sizin evin eşiğine gömeceksin. Gene başka bir kâğıda aynı sûreleri yazıp, aynı şeyleri söyleyerek onu da Demokrat Parti binası eşiğine gömeceksin” (Arit, 1957, s. 39-40). Kaynana, parti binasının eşiğine gömmeyi yapamayacağını söyler. Bunu üzerine Hanife Hanım alternatif çözüm üretir. “İki tahta kaşık al. Birinin ardına damadının adını yaz. Ötekine de Demokrat Parti. Kaşıkları arka arkaya bağlayarak mezarlığa göm. Çatır çatır particilikten soğur alimallah...” (Arit, 1957, s. 40). Eğer bunu da yapamazsa diye yeni bir çözüm üretir. “Biraz arpanın üzerine İhlâs oku. Arpayı bir parça hamurun içine koyup merkebe yedir. Damadın anıra anıra evin yoluna düşmezse nah bende buradayım işte...” (Arit, 1957, 41).

Hanife Hanım, İlyas’a karşı yapılmış herhangi bir büyüye karşı önlem olarak yeni bir mistik çözüm sunar. “Firdevse söyle abdesthaneye ters otursun. Ters oturup öyle apdest etsin. Büyü varsa daha o taharetlenmeden bozulur...” (Arit, 1957, s. 41). Gelin ve kaynana Hanife Hanım’ın dediklerini yapar. İlyas da eve gelmeye başlamıştır. Bunun için gelin Hanife Hanım’a teşekkür etmeye gider. Hanife Hanım, bu kez İlyas’ı iyice evine bağlamak için başka bir öneride bulunur.

“Kocanın saçından birkaç tel koparırsın. ‘Yevme tü’tiyüssemæ beduhani mübinü nefsinnasü hâza izbelyed ve yahyunülmal hayyen cem’an kul inne künh yehubbûnallahi fettekunü bilhisbekümüllahi ve yağfirliküm vallahi gafururrahim’ duasını yetmiş yedi kere saçın üstüne okuyup saçı ateşe atarsın. Vallahi herif deli divane olur, dizlerinin dibinden ayrılmaz” (Arit, 1957, s. 126).

Ancak İlyas’ın saçı yoktur. Bunun üzerine alternatif bir yol önerir. “Kırmızı bakıra yedi defa kocanın adını yazarsın. Bakırı ateşe bırakırsın. O erkek bir daha helalinden ayrılmaz” (Arit, 1957, s. 127).

Hanife Hanım, insanların umutsuzluk, belirsizlik gibi duygularla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bunlardan biri de köy sakinlerinden Rıza’nın eşidir. Kadın sayısını hatırlamayacağı kadar hamilelik geçirmiştir. Bu durum nedeniyle de Hanife Hanım’dan öğüt alır. Bunlardan ilki Rıza’nın rakı yerine solucan kaynatıp içmesidir. Kadın için de “Sen de limon tozu, nişadır, sabun kullansana. Haydi kocandan çekiniyorsun; katır tırnağını rendeleyip toz haline getirdikten sonra balla karıştırarak yesene” (Arit, 1957, 78). O esnada yanlarında bulunan ve hiç çocuğu olmayan muhtarın karısı yaptığı hurafeler ve geleneksel uygulamalardan bahsetmektedir.

“Neler yapmadım ben. Hamama gidip bel çektirmeler mi, istersin, üç gün arka arkaya sıcak su ile dolu kurnaya oturmalar mı, küllü sular mı, bezir yağları mı, neler. Ne yaptım? Ne Eyüp Sultan kaldı gitmedik, ne Çifte Gelinler, ne merkez Efendi, ne Sümbül Efendi, ne Zindan kapısındaki Baba Cafer türbesi” (Arit, 1957, 78).

Ancak, tüm bunlar fayda vermemiş, kadının çocuğu olmamıştır.

Yaşar Kemal’in *İnce Memed 1* isimli eserinde, Memed Abdi Ağa’nın zulmüne maruz kalmaktadır. Ondan çok fazla dayak yer ki bu kimi zaman onu yataklara düşürür. Annesi, Memed’in bu dayaklardan kurtulmasını Sarı hocanın yazdığı muskaya bağlar. “‘Beni’ dedi, ‘döve döve öldürdü. Hem çift sürdürdü çakırdikenlikte yalınayak. O da ayazda. Hem öldürdü. Birinde beni bir dövdü, bir dövdü... Bir ay yataktan kalkamadım. Herkesi döver ya, beni çok döver. Anam diyor ki, Sarı Hocanın muskası olmasaymış, ben ölmüşüm” (Kemal, 2016, s. 23). Romandaki muskanın koruyucu bir özelliğe sahip olduğuna inanılması karakterlerin manevi bir koruma yöntemine duyduğu inancı göstermektedir.

Batıl inancın yer aldığı bir diğer roman ise Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli eseridir. Kitapta köye zulmeden Mastan Ağa, bir süredir yağmur altında gecenin bir vaktinde dışarıda gezmektedir. “Yenicede bi cadı garı varmış, Yaman efsuncuymuş ha. Ona büyü dutturmuşlar Mastanı bağlamaya” (Tuncer, 1960, s. 66). Köylüye göre, Mastan’ın deli gibi hareket sergilemesinin nedeni yapılan bu büyüdür. Eski bir emsalden yola çıkarak böyle olduğunu da kendilerince teyit ederler. “Gasabada annatıldı, dedi Hotunlu. Geçen seneden biri, dutulmuş böle de bi ay ik’ay dolanmış. Sonunda deh etmiş hovuzda kendini. Öldüydü” (Tuncer, 1960, s. 65). Ancak işin aslında büyü yer almamaktadır. Mastan kaygılarından dolayı uyuyamadığından köy yerinde dolaşmaktadır.

Yaşar Kemal’in *Ortadirek* romanında da batıl inanca rastlanmaktadır. Uzunca Ali, annesini sırtında rahatça taşımak ve döndüklerinde sıcak bir yemek bulmak için karısını Ziyaret cevizinin altına bırakır. Ali’nin annesi Meryemce bunu öğrenince çok kızar. Ona göre; “Adam hiç Ziyaret cevizinin oraya konar mı? Gece ışığa kesip de gündüz ağaç olan cevizin altına konar mı adam hiç? Geceleri başını alıp gider. Görünmez olur. Var bak bi ceviz yerinde yok. Bir ay iki ay yok. Sonra bir gün, bir de bakarsın ki gelmiş yerine oturmuş. Adam böylesi cevizin altına varır da göçünü yıkar mı?” (Kemal, 2022b, s. 112). Meryemce’nin böyle düşünmesinin elbet bir sebebi vardır. Köylüleri Mustan Çavuş, bir gün ziyaret cevizinin altında geçer. Bu esnada topraktan bir ışık huzmesinin cevize doğru yükseldiğini görür. Ağaç her yeri aydınlatacak kadar huzmeyle dolar. Mustan Çavuş’un anlattıklarına şartsız inanan Meryemce, gelininin ziyaret cevizinin dibinde kendilerini beklemesini doğru bulmaz. Meryemce hızlı hızlı yürüyüp gelini ve torunlarını geçtiği zaman sevinir. Ona göre bu Allah’ın hikmetinin aracısı Ziyaret cevizinde ettiği dualardır. Yürümenin verdiği heyecanla gelecek yıl ağacın kökünün dibine horoz kesmeyi adar. “Sana borcum olsun ey kutlu cevizim. Bir horoz değil, iki horoz hakettin. Bak şu dizlerimin gücüne! Gençliğimde bir böyle olmalıydım. Sana kurban olarktan, gücüm yetse de bir de koca deve kurban etsem. Çerkeslerin at kurban ettikleri gibi” (Kemal, 2022b, s. 135). Bu romanda batıl inançlara sahip cahil kesim şu ifadelerle okuyucuya sunulur: “Batıl inanışın somutlaşmış simgesi bir ceviz ağacıdır” (Şahin, 2016, s. 463-482).

“İnsanlar bu ağacın gece ışığa karıştığını gündüz de ceviz ağacı olduğuna inanır. Olağanüstü özelliklere sahip olduğuna inandıkları bu ceviz ağacı hem korkulan hem de merakla ilgi duyulan bir simge haline dönüşür. Korkulur; çünkü bu ağaca inanmamanın veya ona bir

saygısızlık etmenin cezası olarak insanda fiziksel değişiklikler yaratacağına inanılır” (Şahin; Topdaş 2016, s. 463-482).

Romanda yer alan bir diğer batıl inanç, ateş yakıldığında cin ve benzeri varlıkların gelmeyeceğine dairdir. Uzunca Ali’nin eşi Elif, çocuklarını bir pınarın başına bırakıp eşiyile birlikte kaynanasını almak için geri döneceklerdir. Bu sırada çocuklarına ateş yakmalarını söyler. “Evimiz, şu ilerdeki pınarın başında. Varın oraya. Bir ateş yakın. Tencereye su koyun. Onu da ocağa vurun. Korkmayın gecikirsek. Ateşi yakarsanız cin ateş ışığına gelmez. Gelseler de bir şey yapmazlar. Ayılar da, kurtlar da ateşten kaçarlar. Ateş yakarsanız, size hiç kimse yanaşamaz” (Kemal, 2022b, s. 178). Romanda nazar değmesi ile ilgili batıl inançlara da yer verilmektedir. Sarı Mustafa’nın uzun yıllar sonra dünyaya gelen kız çocuğunun kıyafetinde nazardan korunması adına her türlü önlem bulunmaktadır. “Bir omuzu nazarlıklardan görünmüyordu. Bir baş sarımsak, boncuktan bir akrep, muska gibi dürülmüş bir kara bezin içinde tavuk pisliği, bir çift karayılanın çene kemiği... Şahmeran boynuzu dedikleri ince bir kemik, sonra düğmeler, birkaç renkli deniz kabuğu...” (Kemal, 2022b, s. 272). Başka bir inançta köylü karayılanı öldürmenin ve ona dokunmanın günah olduğunu düşünür. “Karayılanı öldürmek, ona dokunmak günahtır. Karayılan, kuyruğuna basmazsan insana değmez” (Kemal, 2022b, s. 314). Köylü yılanı mistik bir anlam yüklemektedir. Benzer bir inanç, Fakir Baykurt’un *Yılanları Öcü* isimli eserinde görülmektedir.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* romanında en fazla yer verilen batıl inançlar yılanlar üzerinedir. Bayram’ın oğlu Ahmet yılan öldürür. Bayram da öldürülen bu yılanı yakar. Ancak Haçça kokusundan rahatsız olduğu için söylenmektedir. Bunun üzerine Bayram, yılanı öldükten sonra yakmanın bereket getirdiğini söylemektedir. “Hayır, asla gömemem! Yakarım! Çünkü yılanı öldürdün de yaktın mı, rahmet çok yağar! Ekin dikin, gök göverti bol olur. Bolluk olur o yıl köy! Eskiden de böyle yaparlarmış” (Baykurt, 2019, s. 42). Bu ifadeler, köydeki doğa olayları ve bereketin sebebinin batıl inançlarla ilişkilendirildiğini göstermektedir.

Roman farklı batıl inançların olduğu da görülmektedir. Yazar, kurguya işlediği batıl inancı Deli Haceli vasıtasıyla aktarmaktadır. Deli Haceli, Kara Bayram’ın evinin hemen önüne ev yapmak istemektedir. Bunun için tüm hazırlıkları bitirmiş sadece imamın dualar eşliğinde yaşayan başka canlıları (cin) olup olmadığını kontrol etmesi kalmıştır. “Kitabullah’ı açıp bakacaktı... Bakıp da ne diyecekti Beytullah Hoca? Yerlerin, yer altında yatan eski sahiplerini, yenilerden takan olmadığını çok iyi biliyor.” (Baykurt,

2019, s. 32). Ancak yine de köylüyle karşı karşıya gelmek istemeyen hoca Kuran-ı Kerim'i açıp bakar. “ ‘Yok oğlum Haceli, sahipli değil! Yok! Cenaballah, evvelinden ahirinden sana uygun görmüş orayı! Çaktır kazıklarını! ...’ ” (Baykurt, 2019, s. 32). Batıl inançlar, bireylerin karar ve eylemlerine yön vermekte, adımlarını ona göre attırmaktadır.

Yine, Irazca Ana, evlerinin karşısına ev yapıldığını öğrendiğinde üç günden beri sağ gözünün seyirdiğini Bayram'a söyler. O, sağ gözünün seyirmesini kötü haber almaya yorumlamaktadır. Deli Haceli'nin yapacağı ev de bu kötü haberin kendisi olur. Bir diğer batıl inanç ise sacda pişirilen ekmek üzerinedir. Irazca, ekmek yapmaktadır. “Sacdaki ilk ekmeği indirdi. Bunu yağlayıp Ahmet'e dürmeyi düşündü. Sonra vazgeçti; ‘ikinciye yesin!’ dedi. ‘birinci uğurlu sayılmaz. Karısı ölür!’ ” (Baykurt, 2019, s. 99).

M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek* romanında batıl inancın sahibi köyün hocasıdır. Ona göre, şehirde askerlik yapıp gelen gençlerin ahlaki ve dinî değerlerinde bozulmalar olmaktadır. Öyle ki bu gençlerden biri kız kaçırdığında camiye saklanmışır. Bu hoca için kabul edilecek bir tavır değildir. “Başımıza taş yağsa yeri var. Allah-u Teâlâya hamd-ü senâ ederim ki, bizi bir lokma ekmekten mahrum etmiyor. Hep bu gibi Allahsızların, kitapsızların yüzünden bet-bereket kalmadı. Allahdan korkmayan, kuldan sıkılır, utanır mı?” (Arısoy, 1972, s. 65). Hoca, ertesi gün, caminin yanması, bir aya kalmadan da zelzele olmasını buna bağlamaktadır. “Hemen ertesi günü cayır cayır yandı câmi! Yanar tâbiî. Bir aya kalmadı zelzele. Köyde canlı kimse kalmayacaktı neredeyse. Yine ucuz kurtulduk. Birkaç davar öldü, üç beş saman damı göçtü, yakayı kurtardık” (Arısoy, 1972, s. 65). Romanda caminin hangi sebeple yandığı bilinmez. Lakin hocanın düşündüğü gibi olmadığı da bir gerçektir.

Fahri Erdiñç'in *Alinin Biri* (1958) isimli eserinde şifalı bir baldan bahsedilmektedir. Arı peteğindeki bu balı almak zordur.

“Seferberlikten evvel bu Hacı köyünden biri inmiş yukardan. Herif sarınıp sarmalanmış. Kalın organla sarkıtmışlar yukardan. İki kazan bal çıkardığını söylerler. Deliğin içerisi derya içiş. Adamcağız bala batıp da ölmekten korkmuş zaten arılarda bırakmazlarmış. Her biri fistic kadarmış bu bal arılarının. Zırhlı da insanı para etmezmiş. Gene de sokmuşlar herifi. Eceli de ondan olmuş” (Erdiñç, 2007, s. 46).

Rivayet olur ki kumrular şifalı balı köy halkının evine gagası ile taşımaktadır.

“Lâkin, insandır, doğuşunda yoksa da tilki mizacı, ona her şeyi, her şeyi yaptırır ihtiyacı... Derken başlamışlar vurmaya köyden köye uçan kumruları! Benim hastam daha önce kurtulsun diye hani... Ama kumru vuranların köyleri kapı kapamaca kırılmış. Vurmayanlar şifa bulmuş, kurtulmuşlar. İşte o gün bugün kumru vurmak günah sayılmış” (Erdiñç, 2007, s. 46).

Romanda, köyde manda yarışlarının yapıldığı görülmektedir. Bu yarışlardan önce Rahim Ağa tarafından hocaya muska yazdırılmaktadır. Muska hayvanın sağ boynuzuna menteşelenir. Böylece, hayvanın sağ boynuzu rakip mandayı kolayca yere serebilecektir. Lakin, işler beklenildiği gibi gitmez. Rahim Ağa'nın mandası yarışta yenilir. Üstelik sağ boynuzu da kopmuştur. Bilimsel ve rasyonel olmayan bu dinî ritüel gerçek karşısında çaresiz kalmıştır.

Romandaki bir diğer batıl inançta yeni doğan göbeğinin cami avlusuna gömülme meselesidir. Köylü Recep, yeni doğan çocuğunun göbeğinin cami duvarına gömmek istemektedir. “Cami duvarına soktun mu çocuğun göbeğini, büyüyünce gözü hep oraya bakarmış. Dini bütün olurmuş” (Erdinç, 2007, s. 142). Bu ritüel, yüzyıllardır Anadolu coğrafyasında yer almaktadır. Çocuğun bu yöntem ile ilerde dindar bir insan olacağı düşünülmektedir.

Kemal Tahir'in *Rahmet Yolları Kesti* isimli romanında köylüler, Alevi Dede'sinin parasının çalınmasının uğursuzluk getirdiğine inanırlar. İskender Ağa'nın eşkıya arkadaşlarıyla beraber Dede'nin malını zorla gasp etmesi, köylüler arasında felaketlerin başlangıcı olarak yorumlanır. “Bunlar, ‘Dedemizin kerameti, Allah sayesinde meydana çıktı,’ diyorlarmış. Kasım Dede iyi adamdır. Eller ne derse desin, yüreği temizdir. Allah o gece dünyayı neden sele verdi bakalım? Az kalsın Sungurlu toprağını Nuh Nebi Tufanı neden basayazdı? ‘Dede malına dokunanın sonu rusvaylık,’ diye çok söz var Alevi köylerinde...” (Tahir, 2017, s. 338). Ancak, bu düşüncede çelişkili bir durum vardır. Dede'nin parasını çalan birkaç eşkıyadır. Dede'nin kerameti bu birkaç eşkıya yerine neden tüm köyü bulmuş, masum insanları mağdur etmiştir? Elbette bu sorunun yanıtı bilinmemektedir. Ancak, köylülerin bir doğa olayını Dede figürünün kerametine bağlaması, onların güçlü bir din temelli batıl inançları olduğunu göstermektedir.

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* romanı bir tilki anlatısına ev sahipliği yapmaktadır. Savcının ziyaret ettiği köylerin birinde muhtar Belviren Köyü'nün içerisinde olduğu zor duruma değinmektedir. “Elbistan topraklarına doğru Belviren diye bir köyümüz vardır tüm irezil olmuşlardır yokluk sıtma bitirmiştir köyü... Çabalayıp dururlar fakirler...” (Tarus, 1955, s. 110). Köyün içerisinde bulunduğu zor durumun temel nedeni, çevresini saran bataklıklardır. Bu bataklığa dair köylünün bir inancı vardır. Köylüye göre vakti zamanında bir, tilki, koskoca narlı höyüğünü delmiştir. “Yıllar geçtikçe sular birikmiş. Tüm bataklık haline gelmiş etraf...” (Tarus, 1955, s. 111).

Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli romanında ise yağmur duası inancı görülmektedir. Ferhat Gürz, Herr Mayer ile çıktığı yolculuk esnasında tepenin birinde bir kalabalık görür. Orada bulunan bir köylüye kabalığın nedenini sorar. “İki aydır rahmet yüzü görmedik. Demin yağacak sandık, yağmadı. Hoca tekmi köylüyü topladı, duaya çıkardı” (Erduran, 1954, s. 46) diyen köylü, Ferhat Gürz'ün sorusunu yanıtlamış olur. Adam, hocanın nefesini kuvvetli olduğunu düşünmekte, yağmurun yapılan bu dualar sayesinde yağacağına inanmaktadır. Romanda yağmur duası sahnesi, Ferhat Gürz'ün gözünden, bakışından detaylıca anlatılmaktadır:

“Kalabalığın uğultusu işitiliyordu artık. Çok uzakta susuzluktan can çekişen bir hayvanın iniltisi gibi kesik kesik geliyordu. Dikkatle dinleyince ara yerde tek bir erkek sesinin bir şeyler haykırdığını fark ettim. Herhalde imam dua ediyordu, arada cemaat ta ‘Âmin!’ diyordu. Yaklaşınca gördüm imamı. Bir kayanın üstüne çıkmış, ellerini açmıştı; artık koyu kırmızı olan ufka karşı gölgesi simsiyah ve heybetliydi. Manzaraya öyle hakimdi ki, karşısına sıra sıra diz çömüş köylülerin kuru dallar gibi göğe yükselen kolları sanki yağmur aramıyor, ona tapıyordu” (Erduran, 1954, s. 48).

Ötelerin Çocukları romanında köylü kızların evliliklerine dair inanca yer verilmektedir. Elif'in yaşadığı köyünde ‘kısmet taşı’ adında bir taş yer almaktadır. Uğurlu olduğu söylenen bu taşta çıkan köylü genç kızlar “Aysız güneş mi olur? Gelinsiz Efe mi olur? Bahtım! Kocaya gidecek vaktim!” (Kabağağaçlı, 1981, s. 77) diye bağırdıklarında taliplerinin onlar için geleceğini düşünmektedirler. Evlerine gidip denize bakan pencerede bekleyen kızlar, “Kayıkların birdenbire erkek şekline girmesini, deniz üzerinden yürüye yürüye ‘koca’ diye kendilerine gelmesini beklerlerdi.” (Kabağağaçlı, 1981, s. 77). Bu şekilde evlenecekleri erkekleri bekleyen kızlar arasında Elif'in ablaları da vardır. Ancak ablaların “Her birisi pencerenin önünde çeyizlik yünlerini örmek için tığlarla, bir ters bir yüz diye, gözleri sayarken, kendisine rakamları şaşırtmayan dikkati, sabrı gelin olmak umudunda bulmuştu. Ama hepsi de kendi düğünlerinde, düğün havasını çalacak olan davul zurnanın sesini boşu boşuna beklemişti” (Kabağağaçlı, 1981, s. 78). Büyük ablası zamanla bu umudunu yitirirken, küçük ablası devam ettirmiştir.

Köycü söylemde batıl inanç köylülerin manevi ihtiyaçlarını karşılayan bir araç olarak göze çarpmaktadır. *Sağırdere*, *Körduman*, *Köyün Kamburu*, *Yarbükü* ve *Muhtar* romanlarında, köylülerin çaresizliklerine çözüm bulmak umuduyla bağlandıkları inançlar görülürken *İnce Memed 1* ve *Hacizli Toprak* romanlarında kötülüklerle karşı koruma işlevi görmektedir. *Ortadirek* ve *Yılanların Öcü* romanlarında kutsallıkla iç içe geçtiği görülmektedir. *Ortadirek*'te ceviz ağacına, *Yılanların Öcü*'nde yılanla yüklenen kutsallık doğaya duydukları saygıyı gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte batıl inancı konu

alan yazarlara bakıldığında Marksist ve sosyalist düşünce yapısına sahip kimseler olduğu görülmektedir. Romanlardaki batıl inançlara bu perspektiften bakıldığında bilimsel düşüncenin köyde egemen olmadığı kanısının verilmek istendiği düşünülmektedir. Köylünün eğitim eksikliği romanlar aracılığıyla okuyucuya gösterilmekte, yazarla bu eksikliği vurgulamayı batıl inançları kullanarak yapmaktadır.

5.4.3. *İdeolojinin Yansımaları*

Dönemin köyü mesele edinen romanları toplumsal dokuyu, kültürel dinamikleri ve ideolojik yapıyı bünyesinde barındırmaktadır. Yazarın ideolojik görüşü kimi zaman söylemine yansımaktadır. İdeolojik duruşunun ilkeleri doğrultusunda kalemını oynatan yazar, yarattığı karakterlerle toplumsal eleştirilerini ve politik fikirlerini köylü üzerinden kurduğu söylemle dile getirmektedir. 1950-1960 dönemi köyü ve köylüyü anlatan romanlara yansıyan bu söylemi anlamak, aynı zamanda Türk toplumunu toplumsal ve siyasal tarihini anlamak açısından önemlidir.

Samim Kocagöz'ün *Yılan Hikâyesi* isimli eseri, parti meselesinin politik ekseninde kutuplaşmaya nasıl yol açtığını gerçekçi unsurlar üzerinden anlatmaktadır. Köylünün yaşamını doğrudan etkileyen ekonomik meseleler, Kocagöz'ün bu romanında başkaldırı, siyaset ekseninde adalet arayışına dönüşür. *Yılan Hikâyesi* romanında, tarlaları sular altında kalmış, balıkçılık yapması dahi yasaklanan köylünün mücadelesi anlatılmaktadır. Sorunlarına çözüm bulamayan köylü, o dönemde kurulmaya başlayan ancak henüz tam bir örgütlenmeye sahip olmayan Demokrat Parti üzerinden mücadeleye girişir.

Romanda yeni bir partinin kuruluşuna dair ilk kıpırdanmaların haberini Galip'in oğlu Ömer getirir. “ ‘Benim oğlan kasabadan gelirken sade cıgara getirmede bu sefer; bir sürü de laf getirdi. Dün gece sabahlara kadar anlattı da anlattı. Neydi o... ha! Kasaba içten içe kaynar fıkırdarmış. Beyler, ağalar kafa kafaya vermişler, yakında Halk Partililerin üstüne varacaklarmış’ ” (Kocagöz, 2016, s. 31). Galip'in kahvede dile getirdiği bu durum, köylüler arasında heyecana yol açar. “Odadakiler bir an birbirlerinin yüzüne baktılar. Galip bu haberin bu kadar hayret uyandıracağını ummamıştı. Osman patladı: ‘Ülen, sabahtan beri aklın neredeydi be... Neden söylemedin?’ Galip bu sefer de şaşırdı: ‘Herkesin kavgasından bize ne? Aklın o kadar erer işte.’ ” (Kocagöz, 2016, s. 31). Galip'e göre bu kavga, kendilerini ilgilendirmemektedir.

Bu, köylülerin ümit etmesi için ilk ışıktır. Onlar, bu başkaldırıyla kendilerinin de hak ettikleri haklara sahip olacaklarını düşünmekte, şimdiden yiyecekleri balıkların

hayalini kurmaktadırlar. Kahveci Osman yerinde duramaz. Ertesi gün hemen kasabaya gidip durumu öğrenir. Gelir, köylülere anlatır. Yeni bir parti kurulacağını haberi böylece köye ulaşmış olur. Halk Partisi'ne ne olacağı meselesi artık köylünün yeni gündemidir. Kahveci Osman, geçmiş zamandaki fırkacılık meselesini hatırlatarak Halk Partisi'ne bir şey olmayacağını dile getirir. "Halk Partisi, olduğu gibi yerinde durur. Yahu siz, Seferberlik'ten öncesini hatırlamıyor musunuz? Buna bal gibi fırkacılık derler. Neydi adları? (...) Tamam buldum: İtilafçıydık kimimiz, kimiz de İttihatçıydık..." (Kocagöz, 2016, s. 32). Kahveci Osman, kasabadan duyduğu havadisleri köylülere anlatır. Halk Partisi üyelerinin tüm çabalarının boşa çıkması nedeniyle partilerinden istifa ettiklerini, yeni kurulacak partiye ümit bağladıklarını öğrenir. "Ağalar, beyler, kızışmışlar, al takke ver külâh gidiyorlar. Halk Partisi'nden istifa eden edene. Vardım baktım, herkesin ağzı bir çeşit. Bir de duydum ki, bizim Mustafa Bey, Halk Partisi'nden istifayı basmış. Hani Halkçıların içinde namusuna güvendiğim adamlardan biridir Mustafa Bey..." (Kocagöz, 2016, s. 34). Köylünün tarafı açıkça bellidir. " 'Demirkırat fırkadan yana oluyoruz' " (Kocagöz, 2016, s. 34). Bu seçimlerindeki en önemli etken ise onlara zulmeden muhtarın Halk Partili olmasıdır. "Halkçılar da kim oluyor? (...) 'Muhtarın tarafı.' Millet birbirinin yüzüne baktı kaldı. Herkes kendisini yokladı: kimse Muhtar'ın tarafında değildi" (Kocagöz, 2016, s. 34). Muhtarın tarafında olmak; köylü tarafından damgalanmak demektir. Bu nedenle ona karşı kurulan partiden taraf olmayı kendilerine vazife edinmektedirler. "Köyün içinde Muhtar'ın taraftarı olanlar, damgalı eşek gibi dolaşırdı. Hepsi bu çeşit kimselerin kimler olduğunu pekâlâ bilirdi" (Kocagöz, 2016, s. 34). Öyle ki, muhtardan taraf olan herkes, köylüler tarafından olumsuz bir etiketle yaftalanmaktadır.

Köylü, bütün umudunu yeni kurulacak partiye bağlamaktadır. "Bunca yıl çalıştık çabaladık, derdimizi dinletemedik. Şimdi yeni bir parti kuruluyor, bütün ümidimiz bu yeni partide (...)" (Kocagöz, 2016, s. 34). Ancak köylü hiçbir şeyin bir anda olmayacağını farkındadırlar. Hele ki "Siyaset dediğin aceleye gelmez. Yüzümüze gözümüze bulaştırırız sonra" (Kocagöz, 2016, s. 35) diyerek farkındalığını ifade etmektedir. Yeni parti için teşkilatlanma da gerekmektedir. Bu nedenle parti teşekkülü tamamlandıktan sonra köylerde teşkilatlanma yapılmaya başlanılacaktır. "Önce kasabamızda Demokrat Parti'nin teşekkülünü tamamlayalım. Sonra köylere kadar teşkilatı yapacağız" (Kocagöz, 2016, s. 35).

Halk Partisi taraftarı köylüler ise Celal Bayar'ın İsmet İnönü'yü yenemeyeceğini düşünmektedirler. Onlara göre İsmet İnönü; “ ‘Kurt adamdır ha...’ ‘Mustafa Kemal Paşa ırahmetlinin sağ koluydu.’ ‘Ne dediydin... Celal Bey mi... Geç, İsmet Paşa’yla aşık atamaz... Nah kalıbımı basarım...” (Kocagöz, 2016, s. 37). Köylü, İsmet İnönü ile Celal Bayar'ı karşılaştırmaktadır. Bu karşılaştırma, politikalar ekseninde değil, liderlik vasıfları üzerinden yapılmaktadır.

Köylü arasındaki tüm bu konuşmalar ve ayrışmaların nihayetinde Demokrat Parti'nin köylü tarafından benimsendiği görülmektedir. “En sonunda Demokrat Parti'nin tohumları, kalplere, gönüllere serpildi” (Kocagöz, 2016, s. 39). Bu benimsenmenin neticesinde de parti için çalışmalara başlanmıştır. Öncelikli hedef hükûmetin değişmesidir. Çünkü köylü artık silahla yahut herhangi bir zorbalıkla istediğini yaptıramayacağını farkına varmıştır.

“Tüfeğini alıp gitmesini ben de bilirim’ baba dedi, ‘lakin bunun işi halledeceğini zannetmem. Askere varmadan önce olsaydı, bak belki iş değişirdi. O zaman serde delifışeklik vardı. Sana bile sormazdım. Şimdi çok şey duydum. Birçok şeyler öğrendim. Dünyanın kaç bucak olduğunu biliyorum. Göreceksin baba, hele bir işe girişelim. Devletin gidişatını değiştireceğiz. Hükümet değişecek. Bizim derdimiz çare düşünenler iş başına gelecek...” (Kocagöz, 2016, s. 56).

Köyün muhtarı, köylünün Demokrat Parti'nin tarafına geçtiğini anlar. Bu yüzden kimi zaman köylüye laf dokundurmakta. “Ya Osman, diyeceğim şu ki, CHP'nin sayesinde her yerde asayiş berkemal oldu. Bir de köyün içindeki üç buçuk kırıkkırık bi yana yıkılıp Demirkırat oldunuz...” (Kocagöz, 2016, s. 70). Memlekette çok partili seçimin varlığı, köylünün umudunu yeşertmektedir. Bu nedenle de ellerinden geleni yapmakta, Kahveci Osman ve Ömer üzerinden demokrasi anlamında bilinçlenmektedir. Özellikle muhtardan canları yanan köylü, ondan kurtulmak için can atmaktadır. Bu durum, Demokrat Parti'nin köylü nezdinde bir özgürleşme ve adalet arayışının sembolü olarak görüldüğünü göstermektedir. Samim Kocagöz, feodal yapının köylü üzerindeki olumsuz tavrını ve toplum içerisindeki eşitsizlikleri ele alarak söylemini oluşturmaktadır. Demokrat Parti, Kocagöz'ün eserinde, köylülerin köydeki otorite figürlerinin adaletsizliğinden kaçışın bir umudu olarak sunulmaktadır. Köylülerin Demokrat Parti'ye olumlu yaklaşımı, bir yandan sorunların çözümüne ilişkin beklentilerini hâlâ devlete yönlendirdiklerini göstermektedir.

Köylüye ilk önce oy kullanmanın öneminden bahsedilmektedir. Böylece, köylü oy vermeye teşvik edilmekte, oy kullanma bilincini elde etmesi sağlanmaktadır.

“Önce biz, köyde Parti’yi kurup bir baş seçeceğiz. Herkesin dilediğini, bu baş, kasabadaki parti büyüklerine iletecek. Oranın başı vilayete, vilayet de Ankara’ya bağlanacak. Böylece bütün millet ağız birliği edince de, istediğimizi seçimlerde mebus çıkaracağız. Reisicumhur bile, bizim istediğimiz olacak. E... bizim derdimize elbette başımıza geçirdiğimiz adamlar bakar. Bakmazlarsa, çekiveririz onların da kuyruğunu... Tamam mı? İşte irey işi bu! ...” (Kocagöz, 2016, s. 82).

İşlerin yolunda gitmemesi sadece köye özgü değildir. Memlekette de işler yolunda gitmez. Bu nedenle vakti zamanında Atatürk’ün yanında yer alan ustalar, işin başına geçmeli ve onlara yol göstermelidir. Bunun da tek yolu oyu Demokrat Parti tarafına kullanmaktır.

“İşte Salih Efendi’nin buyurduğu gibi, biz, muhalefet partisi, iktidarda bulunan Halk Partisi’ne yüz bin kere işlerin yolunda gitmediğini, memleketi idare edemediklerini ihtar ettik. Demokrat Parti’nin başında bulunan büyükler, vaktiyle bu memlekete büyük hizmetler etmiş, büyük Atatürk’ümüzün sağlığında şerefle iş görmüş, ustalardır. Bu ustaları dinlemiyorlar. Bunun için artık bu acemi çıraklara yol vermek icap ediyor. Onlara da Allah’ın inayetiyle sizler, sizlerin reyleri yol verecektir...” (Kocagöz, 2016, s. 110).

Tüm bunlar üzerine ideolojik söylemin yer aldığı eserlerden biri Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanıdır. Roman politik bir söylem üzerine kurulmaz, lakin kimi noktalarda bu söylemlerden yararlanmaktan çekinilmediği de fark edilir. Yaşar Kemal’in bu romanında Atatürk övgüsüne rastlanmaktadır. Kasaba eşraflarından Okçuoğlu, kaymakam ile konuşmaktadır. Çeltik ekmenin öneminden bahsetmeden hemen önce kaymakamın gözünü boyamak adına Atatürk’ün ölümünün talihsizlik olduğundan bahseder.

“Bu memlekete bu cennet yurda can feda... İlerleyecek. Ah Atatürk ölmeseydi... Talihsiz millet. Efendim, bi pirinç ekmeyi icat etmeden önce şu topraklar çöldü, bataklıktı. Aaah Atatürk ölmeseydi. Köylü çırlıçıplaktı. Bir lokma ekmeğe muhtaç. Şimdi ya? Şimdi ırgat olarak çalışıyor, bir. Başak topluyor, iki” (Kemal, 2022a, s. 26).

Lakin Okçuoğlu bu söylemlerinde samimi değildir. O, mevcut düzende tekerini rahatça döndürmektedir.

Romanda köylü, başkumandanı bir kurtarıcı olarak görmektedir. Eşraf tarafından zulme uğramakta, kaymakamın da onlara yardımcı olduğu zannedilmektedir. Bunun üzerine Zeyno Karı, kaymakamlığın önünde arkasına köylüyü alarak başkaldırır. Kaymakamın çözüm bulmadığı mesele için başkumandana gideceğini söyler.

“Ne durmuş, süzüyorsun öyle yavrum? Bana bak! İyice bak! İşte sizin marifetiniz bu. Ne güzel marifet! Köyün içine de çeltik ekilir miymiş! Her şeyi gördüysek de bunu görmediydik. Köyün içine de ruhsatiye verilir mi? Bu da senin icadın yavrum. Ha ekilir mi? Bak, bak da taş yüreğiniz yumşasın azıcık. Sen diyormuşsun ki, çeltik diyormuşsun vatandır diyormuşsun. Adana’da öyle demişsin. Köyün içine de ekilecek, evlerin içine de ekilecek demişsin. Hiç, Allahtan korkmamışsın. Gördün ya halimizi. Biz de vatanız. Bak, bak. . . Bakmazsan halimize, binip trene, Ankara’ya böylecene Baş Kumandara gideceğiz. Doğru cana Baş Kumandara... Bak şu çoluk çocuğun haline. İnsan olanın buna yüreği dayanır mı? İyi bak! Sen Okçuoğlunun adamıymışsın. Ben de alır bunları doğru Baş Kumandara

götürürüm. Bindirir trene götürürüm. Al derim köylünü. İşte böyle suya, çamura boğdular. Al derim, al!” (Kemal, 2022a, s. 54).

Romanda Cumhuriyet rejimine övgülere de rastlanmaktadır. Ancak bu övgüyü yapan Murtaza Ağa’dır. Tıpkı Okçuoğlu gibi övgüsünde samimiyet bulunmamaktadır. O, köylüye kendi çıkarları doğrultusunda hükmetmek istemektedir. Ancak, kaymakam buna izin vermez. Murtaza Ağa da kendi suçunu kaymakam yapıyormuşçasına yansıtarak kaymakamı derebeyine benzetmektedir. Ona göre kaymakamın zulmünü ancak bir derebeyi yapabilmektedir. Bunu da Dahiliye Vekaleti’ne bizzat söylemektedir.

“Biz zulum altında, barmak kadar bir çocuğun zulmu altında, inim inim inliyoruz dedim. Siz bize Gaymakam deel derebeyi göndermişsiniz, dedim. Halbusaykim, dedim, büyüklerimizin, Cumhuriyet hükümetinin sayesinde derebeylik çoktan göçtü. Biz derebeylik zamanını unuttuk bile. Var, derebeyi var ama, onlar köyleri pislerler. Biz gasabamıza onları sokup da, gasabamızın gül gibi adını lekeleyemek, dedim. Bu meilletin derebeyliğe tahammülü galmamıştır. Biz melmeketimizi Evrepanın yanına, hizasına çıkarmışık” (Kemal, 2022a, s. 86).

Murtaza Ağa, Cumhuriyetin ilanı ile adaletsizliklerin ortadan kalktığını ifade etmektedir. Lakin bu görüşlerinde samimiyet yoktur. Eleştirdiği derebeylik sisteminin hâlâ bir parçası konumundadır. Üstelik elindeki avantajları korumak adına yeni yönetim sistemini ustaca kullanmaktadır.

Yaşar Kemal’in *İnce Memed I* isimli romanında, Osmanlı’nın 1900’lü yıllarda Çukurova civarında yer alan aşiretlerle savaşı, yaşlı bir adamın ağzından hikâyeleştirilerek anlatılmaktadır. Kavganın kazananı Osmanlı olunca da aşiretler göç etmek zorunda kalırlar. “Osmanlıyla bir kavga oldu. Kozanoğlu derler bir Bey vardı. Şimdiki Kozanda otururdu. Başta o, bütün aşiretler Osmanlıyla dövüştü. Osmanlı yeğîn geldi. Kozanoğlunu aldı götürdü. Avşarı da sürdü Bozoka. Darmadağın etti. Dadaloğlu türküsünü söyler aşiret bozgununun. Bir de Kozanoğlu üstüne yakılmış, bir ağıt vardır” (Kemal, 2016, s. 290). Aşiretlerin yaşadıkları bu durum yaşlı İsmail’in ağzından dram boyutuyla anlatılmaktadır. Romanda değişen politik sistemin etkisinden de bahsedilmektedir. “Yeni yönetim küçük derebeylerine, derebeyi artıklarına, onların sınırsız egemenliğine son vermeye çalışır. Zaten son yıllarda derebeylik kendiliğinden çökmektedir” (Kemal, 2016, s. 292). Yeni sistem, derebeylik sistemini sonlandırmıştır.

Yaşar Kemal’in her romanlarından hareketle iki ideolojik eleştiriye rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, Cumhuriyet’in idealist söylemlerinin eşraf tarafından yozlaştırıldığı ve güç ile otorite aracı olarak kullanıldığı eleştirisidir. Bu bağlamda, Yaşar Kemal Cumhuriyet’in, köylünün modernleşmesi ve özgürleşmesi adına iyi olduğunu dile getiren bazı kişilerin, geçmişten gelen derebeyi yapısından kopmadan, hatta onu

Cumhuriyet içerisinde dönüştürerek feodal yapıyı devam ettirdiğini vurgulamaktadır. Yazarın örtülü olarak ikinci eleştirisi derebeylik sisteminedir. Yazar, bu yapının sosyal adaletsizlikleri ve sınıfsal eşitsizlikleri barındırdığını dile getirmektedir.

Talip Apaydın'ın *Yarbükü* (1959) romanında ise eski ve yeni hükûmetler arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır. Haydar, köyün güçlü ve zalim ailesinin oğlunu öldürür. Bu nedenle de hapse girer. Köylü, hapisten çıkan Haydar'a ne iyi yaptığını söylerken bu kıyaslamayı yapmaktadır.

“Eskibük'teki armudun altını Kocağa dayımın elinden zorla aldı işte. Hem de dört altın veriverdi. Dayıcağızım ölünceye kadar yandı onun için. Dert oldu içine valla. O zaman hükûmet de bir zayıftı canım. Kimse gidip de hakkını arıyamazdı. Güçlü müsün, haklı olurdu birader. Şimdi öyle mi ya?” (Apaydın, 1968, s. 109).

Köylüye göre eski hükûmette güçlü olan haklı sayılıyordu. Ancak düzen artık değişmiştir. Yazar, bu kıyas üzerinden politik eleştiri yapmaktadır.

İdeolojilerin belirgin bir şekilde yer aldığı köylüyü anlatan romanlardan biri de Fikret Arıt'ın *Muhtar* isimli eseridir. 1957 yılı seçimlerinin atmosferi, köy muhtarlığı üzerinden anlatılmaktadır.

Köyde bir hafta sonra 1957 yılı yerel seçimleri olacaktır. Romanda yaklaşan seçimlerin köyde oluşturduğu atmosfer dikkatleri üzerine çekmektedir. Seçime oldukça kısa bir süre kalmış olması, siyasi kutupları belirginleştirmiş ve bazı gerginliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Roman yoğun seçim havasını dillendirilmektedir. Romanda dikkatleri çeken ilk detay, Demokrat Parti taraftarı köylülerin daha tutkulu bir şekilde seçimlere asılmalarıdır. Taraftarların seçimlere gerekli önemi vermediklerini düşünen parti mensubu kişiler çeşitli toplantılar düzenleyerek parti taraftarlarını etkilemeye çalışmaktadırlar.

“Muhalefet taraftarı bütün vatandaşlar hırsla sandık başlarına koşar ve reylerini kullanırlar. Biz, iktidar mensupları, Emin reisin dediği gibi ‘sırtüstü yatsak gene kazanırsız seçimleri’ diye hısım, akraba, eş ve dostumuzu sandık başına götürmezsek seçimi kaybedebiliriz. 14 Mayıs 1950, 2 Mayıs 1954 de olduğu gibi aynı heyecan ve zevk içinde hısım ve akrabalarımızla sandık başına koşalım ve reyimizi kullanalım...” (Arıt, 1957, s. 13)

Demokrat Partililer için muhtarlık seçimleri oldukça önemlidir. Bunu parti toplantılarının birinde şöyle dile getirirler: “Muhtar seçimi umumî seçimlerden daha ehemmiyetlidir. İdare mekanizmasının ilk adımını, ilk basamağını muhtar teşkil eder. Doğduğumuz gün muhtardan doğum kâğıdı alındığı gibi, öldüğümüz gün de ölüm il mühaberini muhtar verir. İşte her işimizde daima müracaat edilen şahıs muhtardır” (Arıt, 1957, s. 2). Köylü, yaşamın her aşamasında başvurulana, bireyin sosyal ve resmî işlerinde

muhatap olduğu kişinin muhtar olduğunu bilmekte, bu nedenle de seçime önem vermektedir.

Romanda politik manada dikkat çeken unsurlardan bir diğeri, sonradan Demokrat Parti'ye giren köylülerin partililer tarafından benimsenmemiş olmalarıdır. Onlara göre, köylüler menfaatlerine göre partiye geçmişlerdir. Ancak kurulduğu andan itibaren yer alan üyeler partinin bütün zorlukları ile mücadele etmişlerdir. “Demokratım deyip durur. Biz kelle koltukta uğraşırken nerede idi? Motrc İlyas: ‘Karisnn koynunda’ dedi. ‘br beyler gibi. şimdi hep Demokrat Partiye geçmek isterler amma nerede o bolluk? Biz karakol karakol sürünürken keyif atirlerdi evlerinde’ ” (Arit, 1957, s. 15). Köydeki Demokrat Parti yapılanması içinde ikilikler mevcuttur. Mnevverler, parti içerisinde istenmemektedir. “İlerine kat'iyyen münevver girsin istemiyorlar. Partide münevver adedi çoğaldıkça, idareyi onlara kaptıracaklar diye dleri kopuyor. Yok efendim on dört Mayıstan evvel nerede imişler. Hepsi kelle koltukta mücadele ederken onlar karılarının koynundan ıkmıyormuş. Hepsi birer siyasî kahraman” (Arit, 1957, s. 29). Parti mensuplarının münevverleri istememelerinin en önemli nedeni; idareyi onlara kaptıracak olmalarıdır.

Köylü arasında parti meselesi yüzünden kimi zaman tartişmalar da vuku bulmaktadır. Bu tartişmaların birini Muhalif Ahmet ile Motrc İlyas arasında yaşanır. Meyhanede karşılaşan ikili, siyasi meselenin açılması üzerine birbirine girer. Demokrat Partililerin argümanları şu sözlerle sunulmaktadır: “Ekmek diye süpürge tohumu yemekten anası ağlamıştı milletin. Yol parası diye millet hapishanelerde rrd. Dinimizi, imanımızı şaşırdık. Cephaneliğe döndü camiler. Efendilerimiz otomobilden inmezken ölülerimiz kefensiz yatarlar toprak altında” (Arit, 1957, s. 55). Cumhuriyet Halk Partisi taraftarları ise, pahalılıktan şikâyet etmekte, söz haklarının olmadığını savunmaktadır.

Romanda Millet Partisi'nin Cumhuriyet Halk Partisi'ni desteklemesine de değinilmektedir. Köylü, muhalif partilerin seçimlerde iş birliği yapacağını gazeteden öğrenmektedir. “Muhalif partilerde işbirliği temayülleri. Meclis açılırken aığa vurulan karşılıklı tavsiyeler Ankara'da manidar karşılandı. Millet ve Halkçı'da aynı gün neşredilen yazılar muhalif mebusların Mecliste müşterek hareket edeceklerinde işaret sayılıyor” (Arit, 1957, s. 47). Bu durum gerçek hayatın, edebî ürüne yansımısını örneklemektedir.

Romanda Cumhuriyet Halk Partisi temsilcileri ise seçim beyanlarında günah çıkarırlar. Halka yaptıklarının farkındadırlar. Lakin demokratik bir tavır sergilediğini söyleyen Demokrat Parti de kendilerinden farklı değildir.

“(…) İktidar dün bizi itham ettiği hatalara düşmektedir. Bizi müstebid diye adlandırılan bir idarenin aynı istibdadı, bizi diktatörlükle itham eden bir hükûmetin aynı diktatörlüğü yaratmaması, gazetelere baskı yaptığımızı ileri sürenlerin yirmi altı gazeteciyi mahkemeye vermemesi, resmi ilân ve kâğıt tevziatı gibi baskılara tenezzül etmemesi icap ederdi...” (Arit, 1957, s. 69).

Cumhuriyet Halk Partisi temsilcilerine göre, kendileri hatalarını kabul etmekte ve dile getirmektedirler. Ancak, Demokrat Parti, yaptığı yanlışlara gelince susmaktadır. “Bugünkü iktidarın en az Halk Partisi kadar bile tenkide tahammülü yoktur. Biz hatalarımızı itiraf ediyor ve huzurunuzda af diliyoruz. Fakat halka demokratik bir rejim, ucuz hayat vâdeden ağızlar niye susuyor?” (Arit, 1957, s. 69). Romanda sık sık seçim için yapılan kahve toplantılarına yer verilmektedir. Seçime kısa bir süre kalması, bu toplantıların sayısını arttırmaktadır. Bu toplantılarda her iki parti mensubu bireyler birbirlerini yüklenmekte, antidemokratik davranışlarını örnek olarak halka sunmaktadırlar. Bunun örneklerinden biri seçime üç gün kala Demokrat Parti için toplanan halka takdim edilmektedir.

“O devirlerde vali, kaymakam, nahiye müdürü, polis ve hatta jandarma, siz demokratlara her türlü ezâ ve cefayı yapmak üzere Ankaradan emir almış bulunuyordu. İşte böyle bir günde kahraman Senirkentliler bir sabah uyandıkları zaman köylerinin etrafını silâhlı jandarmalarla çevrildiğini hayret ve korku ile gördüler. Bu Senirkentlilerin suçu ne idi? Casusluk mu yapmışlardı? Düşmanla işbirliği mi etmişlerdi de jandarma tarafından muhasara altına alınmışlardı? Hayır vatandaşlar, bunların suçu ne o ve ne de bu idi. Bunların tek bir suçu vardı: Demokrat Partili olmak” (Arit, 1957, s. 82).

Arit, romanında Demokrat Parti’yi destekleyen köylülerin maruz kaldığı zorbalıkları da işlemektedir. Köyde Demokrat Parti’yi desteklemek, köylülerin mevcut düzenin baskıcı unsurları tarafından zulme uğramasına yol açmaktadır.

Fahri Erdinç’in *Alinin Biri* isimli romanında da dönemin ideolojisiyle ilgili ifadeler rastlamak mümkündür. Bunlardan ilki bekçi ile çoban arasında geçen konuşmada görülmektedir. İkisi de ne Cumhuriyet Halk Partisi’ni ne de Demokrat Parti’yi desteklemediğini söyler. Oy kullandıkları sandıklardan bir sürü boş kâğıt da çıkmıştır. “Boş kâat Gazi’nin fırkasını da istemeyiz, demokrat da istemeyiz demekmiş, biliyon mu sen? İhtiyar burnundan soluyarak: -Biliyom, hepsi de bi manda boku dedi. Yalnız ortasından araba tekerleği geçmiş” (Erdinç, 2007, s. 26). Fahri Erdinç’in bu tutumu ise mevcut siyasi yapıya yönelik eleştiriyi barındırmaktadır. Meseleyle ilgili detay

verilmemesine rağmen yazarın tutumundan dolayı köylülerin yaşadığı sorunların yalnızca iktidarın değişmesiyle çözüme kavuşamayacağı daha yapısal reformların olması gerektiğine dair fikirlerinin olduğu düşünülmektedir.

Romanda Tunceli’de meydana gelen olaylara da üstünkörü değinilmektedir. Kürt Memo, Tuncelilidir. On iki yıldır göç etmek zorunda kaldığı vatanını özlemektedir. “On iki sene oluyordu artık. Vatandan ırak. Dersim neresi, Sandıklı neresi? Çil yavrusu gibi dağıtmışlardı onları” (Erdinç, 2007, s. 109). Bu özlemin yanında bir de haber alamadığı karısı ve oğlu Halim’den kalan acı vardır. “Dağıtıldıkları köylerde bunları çobanlık, bekçilik, amelelik gibi işlere yanaştırdılar. İşte o gün bugün, karısından haberi yok Memo’nun. O sene Afyon’da bir ayırdılar onları, bir daha karını nereye yollandığını öğrenemedi. Halim büyüdü mü kim bilir?” (Erdinç, 2007, s. 109). Tunceli’de yaşanan göç hadisesi sahih bir meseledir. Devlet, rejime karşı ayaklanan Tunceli halkını Anadolu ve Ege’ye doğru zorunlu göçe tabii tutmuştur. Bu durum, yazarın devlete yönelik eleştirisidir. Yazar, devlete doğrudan başkaldırmak yerine, edebî yollarla meramını duyurmaktadır.

Romanda 1950 seçimlerine de değinilmektedir. “Üç yıl evvelki seçimlerde dipçiği yiyen demokratlar, bu defa gözlerini açmışlardı. Seçim kanununda değişiklik, idare makamlarının tarafsızlığı, seçim komisyonlarına hâkimlerin de girmesi lâfları oluyordu.” (Erdinç, 2007, s. 126). Cumhuriyet Halk Partisi ise telaş içerisinde. Romanda pek çok köyün Demokrat Parti’ye geçtiği söylenmektedir. “Zira Ege’de, Çukurova’da, Trakya’da şöyle bir gecede büsbütün demokratlara geçiveren köyler vardı. Bu dalga yavaş yavaş Orta Anadolu’ya yayılıyordu” (Erdinç, 2007, s. 126). Bu esnada köylülerin binbir hevesle beklediği Toprak Kanunu da çıkar.

“Ama yapılan iş, zaten mevcut kanunda bazı değişiklikten ibaretti. Bu değişiklik, aslında topraksızların değil, çiftlik ağalarının durumunu sağlamlaştırdı. Beş bin dekara kadar toprak sahiplerine dokunmadı. Beş binden fazla olanlar da artanı hısım akrabanın üstüne çeviriverdiler. Oldu bitti. Diğer taraftan topraksızların ağzında da bir parmak bal çalındı. Münasip yerlerde, imkân nispetinde, vakıf topraklarından parçalar ayrılarak, fakir köylüyü topraklandırma çaresini düşünecek oldular” (Erdinç, 2007, s. 126).

Toprak Kanunu, köylüyü mutlu etmez. Bu nedenle Demokrat Parti yetkililerine ulaşip kendilerini ve içinde bulundukları durumu anlatmak isterler. Lakin, bunun iyi bir yöntem olup olmadığı üzerinde bir türlü uzlaşa sağlanamaz.

Romanın kurgusunda 1950 seçimleri gerçekleşir ve bu seçimlerin sonucunda Demokrat Parti iktidara gelir. Bu değişikliğe, kraldan daha çok kralcı olan ve içerisinde bulunduğu dönemin şartlarına uygun hareket eden kimseler -Rahim Ağa gibi- hemen

uyum sağlarlar ve her şeyi kılıfına uydururlar. “Demokrasi bu hoca. Hürriyet. Elhamdürillâh, biz de demokrasiye geçtik bugün. Gazi’nin fırkasından çektiğimizi biliyon. Ne din kaldı, ne iman. Gayri fukara neredeyse biz de oradayız” (Erdinç, 2007, s. 175). Rahim Ağa, cami hocasına ezanı Arapça okuyacağını söyler. Böylece Demokrat Parti’nin ilk vaadi gerçekleştirmiş olur.

Yaşar Kemal, *Ortadirek* romanında dönemin Demokrat Parti başkanı Ahmet Tevfik İleri’den bahsedilmektedir. Köylü, aç kalmasının son çözümü olarak parti başkanı Tevfik Bey’i görür. “ ‘(...) biz de Parti Başkanı Tevfik Beye gideriz. Halk keyfiyet böyle böyle deriz. Yüksek oylarımızı size vermedik mi, deriz. Al işte milletini aç koyuyorlar. Çukurova Ağaları Muhtarla elbirliği olup. Bir muhtar yüzünden bize pamuk tarlası vermiyorlar ki, azıcık da biz toplayalım’ ” (Kemal, 2022b, s. 32). Köylü, kullandığı oyu aracı kılarak yaşadığı mağduriyetten kurtulmayı planlamaktadır. Bu, ifadeler aynı zamanda halkın/köylünün seçimlerdeki siyasi katılımlarının önemini de vurgulamaktadır. Köylü, kendisine verilen yetki vesilesiyle edeceği talepten emin olamamaktadır. “Tevfik Bey’in köylüyü mü muhtarı mı tutacağı üstüne öfkeli bir tartışma başladı. Sonunda Tevfik Beyin azıcık akli varsa, onun akıl küpü olduğundan kimsenin şüphesi yoktu, yoksa Demirgıratın başkanı olabilir mi? Köylüyü tutacağı sonuca varıldı” (Kemal, 2022b, s. 32). Köylüde var olan şüphe, Demokrat Parti’nin ilk dönemde köylü ile arasında kurduğu bağın zayıfladığını göstermektedir.

Ortadirek romanı 1960 yılında yayımlanır. 1950’li yıllardan 1960’lı yıllara giden süreç içerisinde muhtarların partilerinin değiştiği, iktidarda kim varsa o partiye mensup oldukları görülmektedir. *Ortadirek* romanında da bu durum geçerlidir. Muhtar Demokrat Partilidir. Köylünün köye particiliği soktuğunu düşünür. Ona göre yapılanlar, hükûmetin aleyhinedir. “Şu ufacık köye de particiliği soktunuz. Deli Bekirle benim aleyhime ve de hükümetimizin... Hep birlik olup...” (Kemal, 2022b, s. 49). Muhtara karşı başkaldırıya giren kişileri de demokrasi ve hükûmet düşmanı olarak görmektedir. “(...) Bu Uzun Alinin arkasına gitmeyiniz. Ve de o, demirgırası düşmanlığı yapıyor. Hepiniz hükümet nazarında cunhalı düşersiniz” (Kemal, 2022b, s. 56). Üstelik dirlik ve düzen bozulması; muhtara göre günahıdır. “Demirgırasıyı bozmak ona aykırı bir hareketlerde bulunmak alimallah günahıdır. Ve de adam cehennemin içinde, tam gözünde yanar” (Kemal, 2022b, s. 56). Ancak kimi kısımlarda muhtarın bazı ifadelerinde çelişkiler görülmektedir. Kendisine karşı gelen köylüyle antidemokratik bir şekilde muhtar olmasının övüncünü

paylaşır. Muhtar, muhtarlık görevini üstlenmesinin, kendi ailesinde nesilden nesile devredilen bir sistemin sonucu olduğunu ifade etmektedir. “Ben sizin oyunuzla muhtar olmadım arkadaş! Babamın babası da muhtardı babası da muhtardı. Dedesi de. Muhtarlık bize haktan vergi. Şu Demikrası çıktı da hükümet sayesinde, sizin gibi akrabası çoklar bize padişah kesildi” (Kemal, 2022b, s. 252). Bu ifadelerden muhtarın demokrasiden ve özellikle Demokrat Parti’nin varlığından rahatsız olduğu anlaşılmaktadır. Lakin arkasını partiye dayayarak köylüyü sindirmenin de yoluna bakmaktadır. “Arkasını dayamış partiye. Sizi asarım, astırırım, seferberlik ilan ederim deyince inanıyorlar” (Kemal, 2022b, s. 2569). Köylünün kendi aleyhine yaptığı her davranışı hükûmetin aleyhine gibi yansıtarak meşruiyet sağlama niyetindedir. Böylece kendi konumunu koruma çabası içerisine girmektedir. “Sonracığıma efendim, benim aleyhime Öksüz Duran Paşanın evinde büyük bir kongre toplarsınız, aleyhime atar tutarsınız. Hükümetten izinsiz kongre toplamak ne demektir? Sizin gösteri ve yürüyüş kanunundan haberiniz var mı? Hepiniz cünhalı düşer, ipe kadar gidersiniz” (Kemal, 2022b, s. 252). Bu ifade, dönemin otoriter yapısının ve baskıcı yönetim anlayışının bireylerin günlük yaşamına nasıl etki ettiğini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır.

Ortadirek romanında siyasi ifadelerde bulunan bir diğer figür de Koca Halil’dir. Koca Halil, döngeli geç haber verdiği için köylünün kendisine zarar vereceğini düşünmekte, bu düşünce de onu korkuya sevk etmektedir. Düşünce esnasında kendisini muhtarın kurtaracağını düşünür ve onun yanına giderek Demokrat Parti’nin savunuculuğunu yapan bir söyleme başvurur.

“Allah seni Demirkıratların gözüne hoş gösterir inşallah. Ben de bundan böyle hep oyumu Demirkıratıma veririm. O İsmet Paşaya da hiç vermem. Köylüyü başıma toplarım da, hey bre komşular, derim, ben çok ömür görmüş bir kocayım, derim. Yemenden bir ben sağ çıktım. Hanyayı konyayı iyi bilirim. İnanın bana da Muhtarımızın, Demirkıratlının yolundan çıkmayın. Yüksek bir yoldur Demirkırat yolu. Allah yoludur. O İsmet olacağın yoluna gitmeyin. Osmanlı toprağını o batırdı. Göttürdü de toprağımızı, babasının malı gibi o verdi gavura derim. Milleti Yemene o paşalar sürdü. Kemiklerini onlar çürüttü Yemende. Başlarında da İsmet Paşa vardı. Şu gözlerimle gördüm, derim. Bana inanmazsınız da kime inanırsınız hey komşular, derim. Milleti göttürdü de Yunana o kırdırdı. Yunan harbinde kan gövdeyi göttürdü. Kimin yüzünden? Bir de derler ki, o İsmet harbi sevmez. Harbi sevmez de, hey millet, hey akıllı komşular, ne demeye paşa olmuş? Elinden gelseydi o İsmet olacağın, bu topraklar üstünde kendinden başka erkek koymayacaktı” (Kemal, 2022b, s. 260).

Ortadirek romanında muhtar, köylünün oy kullanıp hükûmet kurmasını kabullenememektedir. “Hükümet yüz veriyor bunlara... Tutmuş bir de bunlara oy verdirip hükümet kurduruyor. Hükümeti bunlar yapıyormuş! Teh! Tuzlayayım da kokma! Bak hele şu uyuz Mahmudun kurduğu hükümete! Bak hele, nasılda dediğini, istediğini

yapıyor Uyuz Mahmudun! Seçim zamanı gelince de yanlarından geçilmez” (Kemal, 2022b, s. 294). Muhtara göre; iyilik nedir bilmeyen, cahil köylü millete hükümet değer vererek yanlış yapmaktadır. “Canım bu hükümetin işi iş değil. Yanlış işler yapıyor. Bunlar kim, hükümet kim arkadaş? Anlatamazsın. Anlatamazsın ki, bunlar üç keçiyi sayamazlar. Güdemezler” (Kemal, 2022b, s. 294). Muhtarın yaptığı bu siyasi eleştiriler yeterli gelmez. Şuçu İsmet İnönü’ye de atar. Onun çıkardığı iş yüzünden sıkıntı yaşanmaktadır. İsmet İnönü’ye yapılan eleştiri sadece şahsa yapılan bir eleştiri değildir. O aynı zamanda var olan demokratik sisteme yapılan bir eleştiridir.

“Bir daha hükümet yüzü görebilir misin İsmet? Başımıza çıkardıklarından bir tek oy alabilir misin İsmet! Benim şu kara canım sağ iken sana zırnık oy verdirmem. Kendi düşen ağlamaz. Sen yaptın, sen çek! Bizi bu belaya koştan sensin. Bak bakalım, şu başımıza adam diye çıkardığın, muhtarlığa karıştırdığın, oy sahibi yapıp da sözüm ona hükümeti ellerine verdiği ayağı yalınlar sana bir tek oy veriyorlar mı? Aaaah İsmet! Sende de azıcık akıl varsa, ben şu bıyıklarımı keserim. Paşa olmuşsun, Cumhurbaşkanı olmuşsun ya. Adam hiç elindeki düğümü, durup dururken, götürüp de kendi ayağına düğümler mi?” (Kemal, 2022b, s. 294).

Muhtar, demokrasinin getirisi olan geniş katılımlı sistemi doğru bulmamaktadır. Bunun en önemli sebebi de şüphesiz aileden gelen söz sahibi olma hakkının sınırsızlığının sınırlandırılmasıdır. Hesap verilebilir bir duruma düşülmesi, temsil adaleti gibi nedenler onun yönetim sistemi anlayışına uymamaktadır. Bu da onu sistemi eleştirme noktasına getirmektedir.

M. Sunullah Arısoy’un *Karapürçek* isimli romanında köylü, Demokrat Parti iktidarıyla dilediğini yapma özgürlüğüne sahip olduğunu düşünmektedir. “Melmekette demirkıratlık vardı. Herkes dilediğini yapmayacak mıydı? Eh, mesele yoktu. Çocuğunu okula göndermezse, kimse sesini çıkaramazdı. Keyif onun, köy memdağının” (Arısoy, 1972, s. 43). Buna, okula çocuğunu göndermek de dâhildir. Öğretmen, okul işlerini yürütmek için köylünün hangi partiye üye olduğunu bilmek istemektedir. İlk muhtara hangi partiden olduğunu sorar. Muhtarın verdiği cevap oldukça politiktir:

“ ‘Ben, dedi, Mallim bey, kırmayım!’ ‘O da ne demek?’ ‘Kırma işte basbayağı kırma işte.. Senin anlayacağın ikisi arası...’ ‘Kaydın hangisinde?’ ‘İkisinde de var.. Nasıl olur?’ ‘Olmayacak nesi var Mallim bey? Demirkıratlar çıkmadan, zati hepimiz Halkçıydık. Onlar çıktılar, Kabak bizdendir dediler, helbet dedim. Bi kayıt da onlar yaptılar. N’olacak?’ (Arısoy, 1972, s. 51).

Öğretmen, hemen köylünün hangi partiye gönül verdiğini de sorar. “Hani eccük selbeslik geldi diye Demirkıratlardan yana görünür ya, bakma sen gene belli olmaz, köylü bu... Karnından geçenler pek bilinmez” (Arısoy, 1972, s. 51). Köylü, dikkatli ve temkinli bir particilik izlemektedir. Köyde, Demokrat Parti’nin temsilcisi Süleyman Ağa’dır. “Köyün en zengini. Usulcacık da fısıldadılar: Tarikattanmış. (...) Köy odasına pek uğramamış.

Kendi odası varmış. Konukları çok olurmuş. Köye gelen öğretmenlerin hiçbirine gelmemiş” (Arısoy, 1972, s. 52). Süleyman Ağa, oldukça çalışkan ve zengin bir adamdır. “ ‘Bir malı vardır, köyü satın alır isterse,’ dedi muhtar, ‘ama gene öküzün ardından ayrılmaz. Çifte kendi gider. Çalışkan adamdır. Deddiği de dediktir ha!’ ” (Arısoy, 1972, s. 53). Süleyman Ağa, bir gün öğretmenin evine konuk olur. Sohbet esnasında okulda din dersinin olup olmayacağını, olursa dersi kimin vereceğini sorar. Esasen, bu sorusu oldukça politiktir. Ona göre, Demokrat Parti çıktığından beri İslam dini yeniden itibar görmeye başlamıştır. “Mekteplere din dersi konması neden? Bundan işte. Daha olacak tabii... Bunlar birer başlangıç. Yıllar yılı dinsiz yetişenler ne olacak peki? Bunları hak yoluna çevirecekler mi?” (Arısoy, 1972, s. 81). Ona göre, öğrencilerin dinsiz yetişmesinin nedeni eğitim politikasıdır. Bu tabii, mevcut hükûmete de yapılan bir eleştiridir. Süleyman Ağa’nın cümlelerinin alt metninde pek çok anlam yatmaktadır. O, okullarda verilen eğitimin manevi değerlerden yoksun olmasını, çocukların ahlaki gelişimine zarar verilmesini dolaylı yoldan hükûmete bağlamaktadır. Bu nedenle de Demokrat Parti’ye üye olmayı kendisine vazife bilmektedir. “Bizim parti iş başına gelince bunlar olacak! Ben neye sanki bu dünya işlerine karıştım? Bundan dolayı! Hak yolunda yürünsün, Allahın adı bilinsin, dini İslâm kurtulsun diye. Bakıp gördük ki bu işleri bu parti yapacak” (Arısoy, 1972, s. 81). Böylece Süleyman Efendi’nin eğitim üzerinden ideolojik bir duruş sergilediği görülmektedir.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* romanında muhtar, kaymakamın muhtarlarla yaptığı konuşmayı anlatmak için kahveye köylüyü toplar. Bu konuşma esnasında Demokrat Parti’ye değinmektedir. Söze “Dikkat edin şimdi ortalıkta demokratçılar var” (Baykurt, 2019, s. 82) ifadesiyle başlar. “Demokratçılardan amaç, herkes nerde, sen de orada olacaksın demektir. Şimdi bir işe başladın mı, çoğunluk diyorlar. Çoğunluk hayhayı bastı mı, ‘Hayır’ deyenin hali harap. Anlaşıldı mı arkadaşlar? Bundan böyle muhaliflik, münafıklık yoktur. ‘Hayır’ demek yasak edilmiştir” (Baykurt, 2019, s. 82). Bu ifadelerde yazar, Demokrat Parti’yi dolaylı yoldan eleştirmektedir. Azınlık olan farklı görüşlerin dikkate alınmadığı, çoğunlukçu demokrasinin uygulandığı anlaşılmaktadır. Üstelik çoğunluğun görüşü mutlak kabul edilmektedir. Farklı görüşlerin baskı altına alındığı, ima yoluyla anlatılmaktadır. “Hayır diyenin hali harap” (Baykurt, 2019, s. 82) ifadesinden de partinin demokratik bir tavırdan uzaklaştığını göstermek ve anlatmak açısından önemlidir. Bu dönemde muhalif herhangi bir söyleme başvurma olumsuz sonuçları bu

ifadelerle çağrıştırılmaktadır. “Ortada demokratçılık olduğu için itiraz olmaz. İtiraz bozgunculuktur. Meşhur cevaptır yani; ön teker nere giderse, arka teker de oraya gider. Biz de zorunluyuz Kaymakam’ın dediği yere gitmeye. Elindeyse gitme zorla götürüler” (Baykurt, 2019, s. 83). Köylünün yapılacak heykel için de para vermesi gerektiğini söyler. Köylü Ali ise itiraz etmediğini düşündüğü muhtara çıkışır. Muhtar yine aynı ifadelere başvurur. “ ‘Millet nerde, sen de orda olacaksın!’ dedim. ‘Demokratçılık var!’ dedim. Dedim de dedim. Millet, ‘Hayhay’ dedikten sonra sen itiraz etmişsin yararı olur mu? Hükümet anlar mı senin parasızlığından? Hükümet diyor ki, ‘Şimdi sen paralısın!’ Tamam öyleyse, itiraz yok; paralısındır! Paralı olmasan heykel parası ister mi senden?” (Baykurt, 2019, s. 86). Hükûmetin söylediklerinin koşulsuz kabul edildiği bu ifadelerden anlaşılmaktadır.

Tütün Zamanı romanında Kör Fehmi karakteri köy toplumunda iktidarla uyumlu olmaya çalışan bir figürü temsil etmektedir.

“Gerçek şuydu: Kör Fehmi, her vakit iktidarla iyi geçinmek gerektiği kanısındaydı. 1950 seçimlerinin kesin sonuçları alıncaya kadar Halk Partililerin yanında dolaşır, Demokratları son zamanlarda uzaktan idare ederdi. Seçimlerin sonuçları belli olur olmaz Demokrat Parti Başkanı’nın ellerine sarılmış, ‘Çok şükür abi,’ demişti, ‘kurtulduk bu zalimlerden! Emret abi, ne istersen emret! Öl de, öleyim! Bundan sonra canım sana feda!’ Recep’e gelince, 1946 yılında, bütün Kavalılar gibi o da Sıra Mahalle Demokrat Parti Ocağı’na kaydolmuştu. Demokrat Parti’nin, Halk Partisi’nin ne olduğunu bildiğinden değil, sadece göçmen olduğundan! Halk Partisi’nin ileri gelenleri yerlilerdi Urla’da; mantık ki öyle, Halk Partisi yerlilerin partisiydi. Demokrat Parti’nin ileri gelenleri ise çoklukla göçmendi; şu halde, Demokrat Parti göçmenlerin partisiydi. Recep de göçmendi, şu halde demokrattı” (Cumalı, 2016, s. 210).

Kör Fehmi’nin herkesle iyi olma arzusu, köylülerin pragmatik ilişkisini ortaya koymaktadır. Fehmi’nin önce iktidarda olan Cumhuriyet Halk Partisi ile yakın ilişkisi içerisinde olması, lakin Demokrat Parti’nin seçim kazanmasıyla tavır değiştirmesi güce eğilimli olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, Recep’in Demokrat Parti’ye katılma sebebi ideolojik bir tercih olmaktan ziyade etnik bir yakınlık hissetmesindendir. “Halk Partisi yerlilerin partisiydi. Demokrat Parti’nin ileri gelenleri ise çoklukla göçmendi; şu halde, Demokrat Parti göçmenlerin partisiydi” (Cumalı, 2016, s. 210). Recep göçmen olmasından kaynaklı olarak kendisini Demokrat Parti’ye yakın hissetmektedir. Nihayetinde *Tütün Zamanı* romanında ideolojik tercihler; pragmatist yaklaşım ve toplumsal aidiyet noktasında şekillenmektedirler.

Romanda Demokrat Parti il başkanının, kendilerini destekleyen herkesin işini yapmaya çalıştığı görülmektedir. Bunlardan biri de Kör Fehmi’dir. Kör Fehmi, Recep’in Cemal’le kaçan kızı Zeliş’i kendi çıkarları için bulmak ister. Bunun için de il başkanının

yanına giderek yardım talep etmektedir. Parti başkanı da çeşitli yerlere uğrayarak işin hallolması için uğraşmaktadır. Bununla birlikte parti başkanının Kör Fehmi'ye söylediği “Yakında, çok yakında. Hepsi gidecek! Kaymakamdan da, başçavuştan da, hepsinden de kurtulacaksınız!” (Cumalı, 2016, s. 212) ifadesi iktidar değişikliği ile devlet kurumlarında da değişiklik olacağının habercisidir. *Köyün Kamburu* isimli eserde ise değişim daha büyük bir şekilde gerçekleşecektir.

Köyün Kamburu romanında Çalık Kerim karakteri medresede yedi yıl geçirdikten sonra bir yaz günü hürriyetin geldiği haberini alır. Ancak hürriyetin ne olduğunu bilemez. “Hürriyet, ağa! Bundan böyle sen sensin, ben de ben... ‘Hep bir eşit’ olduk. Başımıza buyruk...” (Tahir, 2006, s. 150). Hürriyetin ilanı, bireyin özgürleşmesini ve eşit vatandaş konuma gelmesini sağlamıştır. “E’si, hürriyet dedin mi bitti. Gayri canın çekerse padişahı it hesabına almayacaksın! Özgürlüktür bu, maskaralık belleme!” (Tahir, 2006, s. 150). Romanda halkın kazandığı bu özgürlük neticesinde artık seçim hakkının tanındığına da değinilmektedir. “Bir zaman sonra, şeriatı şuraya bırakıp hürriyeti istemiş olan milletin önüne sandık getirildi. Müslümanın, gâvurun adı deftere alındı. Oy istendi” (Tahir, 2006, s. 152). Romanda yeni bir siyasi düzenin inşası görülmektedir. “Milletvekili seçtik. Milletvekillerimiz İstanbul’da toplandılar. Bundan böyle ferman bunlarda... Her işi bunlar çevirecek. Biz sürgün...” (Tahir, 2006, s. 153). Yeni düzen; değişimi de beraberinde getirir. Ancak, bu değişimin önünde engel olan, söylemleriyle buna karşı çıkan kişiler de vardır.

“Bunlara karşılık gözden düşen Veli Paşalılar, Hıdırlık şeyhinin facianın durumunu hiç beğenmiyorlar, başka türlü anlatıyorlardır: Contürk demek düpedüz zındık farmason demektir. Bunlar peygamber vekiline, koca Osmanlı padişahına dinsiz imansız lafıyla karşı gelip kıpkızıl gâvur olduklarını meydana vurdular. İşin içinde İngiliz parmağı, Rus altını var. İstedikleri, dini imanı, ırzı namusu ortadan kaldırmak... Kızılbaşlık diyeyim de aklın ersin kardeş! Hürriyet ne demek, can çeken öz anasıyla yatsa yatar. İstanbul’a çoktan olanlar olmuş. Gelen mektuplarda ne yazılı? Contürk fermanı ile ev kapıları ardına kadar açık... Beline güvenen içeri girecek, nefsini körletip cehennemlik olacak da keyfine bakacak! İşe bakmalı ki Bosna-Hersek gitti, Girit’imizin de eli kulağında...” (Tahir, 2006, s. 153).

Köycü söylemle kaleme alınmış romanlarda var olan partilileşme ve ideolojik eğilimler, köylülerin çok partili rejime geçtikten sonra elde ettikleri siyasi bilinci gözler önüne sermektedir. Bu romanlarda köylülerin siyasi partilere katılımı; yaşadıkları sorunlar için bir çözüm aracı işlevi görmektedir. Köylülerin farklı bir siyasi parti ile tanışmaları fikrî ya da ideolojik bir tutum taşımaz. Köylülerin siyasi bilinç kazanımı feodal sistemin kendileri üzerinde araçlarla kurdukları baskıdan kurtulma niyetiyledir.

Bu bağlamda 1950-1960 dönemi Türk romanında, köylülerin ideolojik eğilimlerinin işlenmesinin, hak arayışlarından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Bu dönem romanlarında köylülerin ideolojik eğilimlerinin işlenmesi yazarların, köycü söylem içinde topluma dair sorgulamalarının bir sonucudur. Yazarlar, siyasi partilerin köylüye dokunma biçimlerini, köylüleri nasıl etkilediklerini ve onların toplumsal ve siyasi yapıyı değiştirme konusundaki potansiyelini eserlerine yansıtmaktadırlar.

5.5. Köyde Devletin İzleri: Otorite ve Köylü İlişkisi

Toplum düzeninde devlet yapısı ve bu yapı içerisinde yer alan ögeler oldukça önemli bir yere ve etkiye sahiptir. “İktidar ilişkilerinin kesintisiz ve sürekli yürütülmesi, onun varlığının ve otoritenin bir kanıtı olarak yer alır. Bürokrasi, öznenin doğumundan ölümüne kadar gündelik yaşam pratikleri içindedir...” (İlhan, 2018, s. 168). İktidar, sadece bireyin yaşamını şekillendiren bir olgu değil, kimi zaman bir baskı mekanizması olarak kişinin özgürlük alanlarını daraltan bir güçtür.

Köylü ile otorite figürleri -kaymakam, savcı, jandarma ve muhtar- arasındaki ilişki köylünün devlet ile kurduğu bağı göstermektedir. Bu ilişki, kaymakam ve savcı dışında genellikle köylüyü edilgen bir konuma indirgeyen bir yapı olarak kurgulanmaktadır. Otorite figürlerinin baskıcı ve ezici tutumu, köylülerin mücadeleci ruhlarını pekiştirmektedir.

Bu başlıkta devletin köylü üzerinde etkisi olan görevlileri irdelenmekte, devletin varlığını ve baskısını hissettiği durumlar kurgusal ürünler aracılığıyla nasıl bir söylemle sunulduğu incelenmektedir.

5.5.1. Kaymakam ve Savcı

Bir ilçenin en yetkili devlet temsilcisi olan kaymakam, Türk romanında oldukça fazla yer bulmuştur. Bu otorite figürünün halka karşı takındığı tavır, devletin halkla bağına kimi zaman kuvvetlendirmiş, kimi zaman ise bağı zedelemiş hatta yok etmiştir.

Dönem romanlarına bakıldığında, kaymakam figürünün hem olumlu hem de olumsuz özelliklerle ilişkilendirildiği görülmektedir.

Orhan Hançerlioğlu'nun *Ekilmemiş Topraklar* isimli romanında kaymakam köylüyü bilmeyen, sorunlarını görmeyen bir devlet memuru olarak anlatılmaktadır. 1945

yılında Yediviran Köyü'ne giden kaymakam, tarlaların çoğunun ekilmemiş olduğunu görür. Ancak hiçbir koşul ve tereddüt olmadan, tüm suçu köylüde bulur. “Çalışmak gerek... dedi Kaymakam. Tembel tembel oturmakla adam olmaz. Gâvur ülkelerine bir gidin de görün. Bir karış yer bırakmıyor herifler... Çalışkan adam onlar, bu yüzden ilerliyorlar durmadan...Bizim gibi yan gelip oturmuyorlar, keyiflerine bakmıyorlar” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 317). Köylü; çalışacak adam yetersizliği ve uygun olmayan doğa koşulları nedeniyle ellerindeki arazileri değerlendirememektedir. Kaymakam, sorumlusu olduğu köyü tanımamaktadır. Üstenci bir dille köylüyü tembel bireyler olarak gördüğünü söylemektedir. Oysaki köylü, imkansızlıklar içerisinde elinden geldiğince gayret göstermektedir. Kaymakamın, iyileştirmenin yapılmadan, suçu köylüyle ilişkilendirmesi, devlet ile köylünün arasındaki bağı gevşetmektedir.

Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli romanında, kaymakamın güçlünün yanında yer alan birey olarak işlendiği görülmektedir. Şeyho kaymakamla anlaşarak Benekli Köyü'nden arazi satın almıştır. Toprakları tanımadıkları biri tarafından ellerinden alınan köylü, bu duruma sinirlenir. İçlerinden Gürro isimli köylü Şeyho'yu öldürür. Şeyho'nun ölümü hem kaymakamı görevinden eder hem de Gürro'nun hapis yatmasına neden olur. “Uzun sürmüş, dava. Tarlalar Şeyhonun değilmiş. Köy malıymış. Olan Gürro'ya bir de kaymakama olmuş. Meğer Şeyhoyla anlaşmış, kaymakam. Şeyho haksız, Kaymakam haksız. Ama olmuş bir kere” (Tuncer, 1960, s. 50). Kaymakamın usulsüz işe ortaklık etmesi, köylünün güveninin sarsılmasına neden olmaktadır.

Ekilmemiş Topraklar ve *Hacizli Toprak* romanlarında kaymakam karakteri olumsuz niteliklerle ele alınırlar. Ancak bazı romanlarda kaymakam, köylünün yanında yer alan ve köylü için çalışan bireyler olarak kurgulanmaktadır. Bunlardan birine Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında rastlanmaktadır.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında kaymakam, muhtarın işlediği suçları örtbas etmek için kullandığı bir otorite figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimi köylü için ise erişilemeyecek noktadaki bireydir. Bunun yansımaları; kaymakamın köyü ziyaret edeceğinin öğrenilmesi üzerine konuşulanlar ve yaşanılanlarda görülmektedir. Muhtar, kaymakamın gelişi için salma salar. Ona göre; “Kaymakam dediğin bizim gibi kuru ekmek yemez, kuru yerde oturmaz; bizim gibi sidikli yatakta yatmaz!” (Baykurt, 2019, s. 89). Bu, onların kaymakamlık makamını ve iradesini kutsallaştırdığını göstermektedir. Nihayetinde kaymakamın gelişi için hazırlık yapılır. Muhtar bu gelişe oldukça önem

vermektedir. “Kaymakam’a hazırlık yapmak ne demek? Çok önemli! Bir kaymakam, bugüne kadar koca bir ilçenin başıdır. Cumhurbaşkanını temsil eder. Cumhurbaşkanı da vatani milleti temsil ettiğinden, kaymakama hazırlık, vatana millete hazırlık yapmaktır” (Baykurt, 2019, s. 155). Ancak muhtar bunları makama verdiği önemden yapmaz. O, kaymakama yansıyacak herhangi olumsuz bir durumda; muhtarlık koltuğundan olacağını düşünmekte bu nedenle tedirginlik duymaktadır. Kaymakamın nasıl olması gerektiğini ise Irazca karakteri okuyucuya vermektedir. “Kaymakam dediğin, Muhtar’ın yemeğini yemeyecek, rakısını içmeyecek, yatağında yatmayacak! ...” (Baykurt, 2019, s. 163). Bu ifadelerde yazar, Irazca’nın üzerinden otoritenin temsilcilerinin bağımsız ve tarafsız kalmasının önemini vurgulamaktadır. Kaymakamın, muhtar gibi yerel otorite figürleri ile samimi olmaması, onun güvenilirliğini arttırmaktadır. Köylünün devlet ile olan bağına güçlendirmektedir.

Irazca Ana, muhtarın önderlik ettiği birtakım kötülöklere maruz kalır. Köylörüne kaymakamın geleceğini öğrendiğinde ise erkenden yolu tutar. Kaymakamı beklemeye başlar. Yaşadığı zulümden kurtulmanın tek çaresi olarak kaymakamı görür. Nihayetinde, kaymakama derdini anlatma fırsatı yakalar. Bu noktada kaymakamın, mağdur köylünün yanında yer aldığı görölmektedir. O, Irazca Ana’nın anlattıklarına koşulsuz inanır. Bu nedenle de muhtarın hazırladığı karşılamaya katılmaz.

“Öyle köyler, öyle karşılamalar gördük ki biz! ... Biz hiçbir numarayı kolay kolay yutmayız artık! Çiğdik, piştik... Kördük, açıldık...Uyuttulardı, uyandık! Biz, adamın yüreğini parça parça eden, yedi kurşun yemiş gibi kanlarını akıtan Irazca Ana’yı dinledik... Irazca Ana’ya inandık, iman ettik!... Yalansız dolansız... Olduğu, göründüğü gibi... Şimdi sen bırak şu sahte karşılamaları... Senden karşılama isteyen oldu mu? Sen de Irazca Ana gibi soy bu sahteliklerini... Bu eğri pis yüzü at başından! ...” (Baykurt, 2019, s. 193).

Yazarın bu söylemi oldukça önemlidir. Özellikle “Çiğdik, piştik... Kördük, açıldık...” (Baykurt, 2019, s. 193) ifadesi, daha öncesinde yaşadığı aldanmayı vurgulamaktadır. Gerçeğin farkında olamayan bürokratik öge; aydınlanmış, tutumunu da bu aydınlanma neticesinde belirlemiştir.

Kaymakam, Irazca Ana’nın derdine çözüm bulur. Köyün ortasından alan satmayı muhtara ve köy kuruluna yasaklar. “Köy içinden ev satmak yok! Yeni eve ihtiyacı olan, yıkık satın alacak. Temizleyip yıkığa yapacaklar evini. Önce yıkıklar dolacak. Gene ev ihtiyacı olan kalırsa, başka çözüm düşüneceğiz” (Baykurt, 2019, s. 196). Kaymakamın iletlediği bu karar, muhtarın alacağı haksız hükümlerin, önünü de kesmiş olur. Bununla birlikte bu kararları alırken; Irazca Ana ile evvelinde konuştuğunu ve durumdan haberdar

olduğunu belli etmez. Böylece ona karşı alınacak tavrı da engellemiş olur. Kaymakamın bu tutumu, bazı köylüleri şaşırtır. Onlar, daha önce kendilerine arka çıkan bir kaymakam görmemiştir. Çoğu zaman haksız tutum ve hükümlerle mağduriyet yaşayan köylü için bu durum, şaşırtıcı niteliktedir. Ancak, kaymakama bel bağlamanın boşa olduğunu da düşünürler. “Bugün var, yarın yok Kaymakam! Bir daha kim bilir ne zaman gelir? Çoğu zaman eteri gider, beteri gelir. On yıl bekçilik yaptım, yirmi kaymakam gördüm, bu sizinki gibi yoksula arka çıkanı görmedim! ...” (Baykurt, 2019, s. 219). Köylü, alınan kararın şahsi olduğunu düşünmekte, bu nedenle de kaymakamın hükmüne koşulsuz bağlanamamaktadır. Romanda yer alan bu durum; devletin kanıksanmış hükümlerinin olmadığını, kimi eylemlerin şahsi bir nitelik kazandığını hissettirmektedir.

Kaymakamın, muhtarın hazırlattığı yemek ve içki ikramını reddetmesi; köylünün nezdinde güveni sağlamaktadır. Bu durum, köylü için oldukça mühimdir. Muhtar tarafından hakları gasp edilen köylü, devletin yanında yer almasıyla yaşadığı adaletsizliği çözmüş olur.

Despot romanında kaymakam “(...) gönülsüz, kibirsiz adam... Bilgili, âlim delikanlı... Allah malı dilediğine, ilmi dileyene verirmiş...” (Aygen, 1957, s. 108) şeklinde, olumlu bir bakışla tasvir edilmektedir. Despotun iftirası nedeniyle suçlanan köylüye yardım elini uzatan kaymakam, köylünün sevdiği birisi haline gelir. *Despot* romanında karakterler, Ahmet Mithat Efendi’nin romanlarında yer alan karakterlere benzemektedirler. İyiler romanın sonuna kadar iyi, kötüler sınırsız ve limitsiz derecede kötüdür. Bu noktada romanda yer alan kaymakam figürü, romanın sonuna kadar iyi niteliklerle donatılmıştır.

Yaşar Kemal’in *Teneke* eseri, kaymakamın ideal insan figürü olarak yer aldığı romanlardan biridir. Kaymakam; köylüye düşmanlık eden eşrafa karşı köylünün yanında yer almakta, onların haklarını korumak için mücadele etmektedir.

“Bir de yıllardır olmayan bir şey olmuştu: Fıkara köylüler her istedikleri zaman Kaymakamı görebiliyorlar, dertlerini uzun uzun anlatabiliyorlardı. Eskiden tam bunun aksiydi. Eşraf, kaymakamlık dairesinde ikinci bir kulüpmüş gibi oturup akşamlara dek sohbet ediyordu. Bir eşrafın parmağı olmadan hiç fıkara köylünün işi çıkmıyordu buradan. Bu yüzden de köylerde eşrafın nüfuzu arttıkça artıyordu. Şimdiyse haysiyetleri köylüler yanında iki paralık olmuştu” (Kemal, 2022a, s.71).

Bu romanda kurgu, kaymakam ve köylünün mücadelesine dayanmaktadır. Kaymakam, karar verme yetkisini kötü kimselerin lehine kullandığında nelere neden olacağını görmüş, bu sebeple de gerekli izinleri çıkarmamıştır. Köylülerin yanında,

onlarla birlikte, onlar için mücadele etmiştir. Yaşar Kemal, kaymakamı genç ve korkusuz niteliklerle tasvir etmiştir.

İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* romanında savcı; ilkeleri olan, çalışkan ve kendisini milletin davasına adanmış birisidir. Köylülere ehemmiyet veren savcı; köylülerin yaşadıkları sorunlara, elinden geldiğince çözüm bulmaya çalışmaktadır. Bu sorunlardan biri de köylülerin adliye koridorlarında saatlerce beklemeleri üzerinedir. Savcı bu durumdan rahatsızlık duyar ve duruma el atar. “Efendim, köylüler uzak yerlerden geliyorlar. Akşama kadar, ha çağrıldık ha çağrılacağız diye bekliyorlar. Sefil oluyorlar. Geç vakit yola çıkamadıkları için, bir gece daha hanlarda kalıyorlar. Bir sürü masraf, bir sürü zahmet...” (Tarus, 1955, s. 48) diyerek köylülere ait davaların en ön sırada alınmasını sağlar. Böylece köylülerin açlık, susuzluk içinde ve ne zaman içeri alınacaklarının bilinmezliğiyle beklemelerinin önüne geçer. Köylü, kendilerine iyi davranan bu savcıyı oldukça severler. “Halk, kısa zaman içerisinde sizi sevdi. Köylüler yolunuzu bekliyorlar, yüzünüzü görmek için...” (Tarus, 1955, s. 87). Köylüler, savcıyı görmek için yolunu gözlerler.

Köylü; bunca zaman onları hor gören, ezen ve haklarını yiyen hükûmet üyelerine/temsilelerine karşı ürperti duymaktadır. Ancak yeni gelen savcı öyle değildir. Bu da köylünün, merak ve ilgisini uyandırır. “Kımmış bu doğru sözlü, doğru özlü savcı diye... Görmemişler böyle şey... Göstermemişiz onlara ki? Ezmişiz, haklarını yemiştiz, hor görmüşüz” (Tarus, 1955, s. 87). Bu söylem, *Yılanların Öcü* romanındaki kaymakamın ifadeleriyle benzerlik göstermektedir. Savcı, öncesinde yapılan haksızlıklar nedeniyle elem duymaktadır. Üstelik devletin bir aktörü olduğunun bilincinde hareket etmektedir. “Hükûmet denilince tüyleri ürperiyor adamların...” (Tarus, 1955, s. 87) ifadesi, köylünün otorite temsilcileri nedeniyle, devleti bir korku ögesi olarak gördüğünü ortaya koymaktadır.

Tütün Zamanı romanında, savcının gözünden köylülerin cahilliğine vurgu yapılmaktadır. Cemal ile Zeliş'in kaçması üzerine meseleye dâhil olan savcı, köylüleri dar görüşlü ve empatiden yoksun bireyler olarak görmektedir. “Ne adamlar birader, dedi, sanki uşakları var karşılarında! Her biri dünyada kendi işinden başka işimiz yok sanır. Tabii, insan bütün sene kahvede oturur, sadece birkaç gün çalışırsa karşısındakini de öyle görür...” (Cumalı, 2016, s. 181). Savcı, üretken olmayan köylünün kendisini anlamasını

beklemez. Ancak tüm bu ön yargılarına rağmen işini nesnel ve yansız bir şekilde yapmaya devam etmektedir.

1950-1960 dönemi Türk romanında köycü söylem çerçevesinde kaymakam figürü hem olumlu hem olumsuz niteliklerle ele alınmaktadır. *Ekilmemiş Topraklar* romanında köyün ahvalinin farkında olmayan kaymakam, *Hacizli Toprak* romanında güçlünün yanında yer almaktadır. *Yılanların Öcü* romanında köylünün yanında bir çözüm aracı olarak görülmektedir. Benzer bir söylem; Yaşar Kemal'in *Teneke* isimli romanında da tespit edilmiştir. Yine bu dönemde yayımlanan romanlar arasında yer alan *Despot*'ta da görevini layıkıyla yapan kaymakama rastlanmaktadır. *Yeşilkaya Savcısı* ve *Tütün Zamanı* romanlarında ise savcı figürü işlenmektedir. Savcı, bu dönem romanlarında olumlu özellikleriyle okuyucuya aktarılmaktadır.

İşlenen romanlara bakıldığında devleti temsil eden bir otorite olan kaymakam ya da savcı; köylüler karşısında farklı tavırlar sergileyen bireyler olarak çıkmaktadır. Bu durum, köylünün devlet otoritesine karşı tutumunu etkilemektedir.

5.5.2. Jandarma

Adalet, toplumun huzurlu bir şekilde devamlılığını sağlayan temel unsurlardan biridir. Bu unsurun eksikliği, devletin temsilcileri aracılığıyla önce topluma daha sonra ise yazarlar tarafından kurgu dünyasına yansımaktadır.

Yaşar Kemal'in *Teneke* isimli romanında jandarma; sadece bir kolluk kuvveti değil, aynı zamanda adaletin işlenmesi yahut korunması için aracı bir figürdür. Ancak bu figür; yapması gerekeni yapmamakta, kaymakamın verdiği emirleri yok saymaktadır.

Kaymakam Fikret İrmaklı, eşrafın köyleri su altında bırakmasına engel olmak adına, suların başına jandarma görevlendirir. Jandarmalar; kaymakamın emirlerini yerine getirmek yerine, zengin çeltik ağalarını dinlerler ve suyu kesmezler. “Candarma para yemiş bakmıyor. Suyu kesmiyor. Siz ne güne duruyorsunuz. Gidin de bendi siz bekleyin. Hükümet karar vermiş. Kanun bizimle birlik” (Kemal, 2022a, s. 63). Bunun farkına varan kaymakam, jandarmaları değiştirir.

“Bu sefer Okçuoğlunun işi daha çok sarpa sarmıştı candarmalar değişmiş, yerlerine gelenlerse, yalnız geceleri bırakıyorlardı suyu. Böyle giderse, çeltik zayıf çıkacak, bire on bile vermiyecekti. Daha yeni yeni göğeriordu. Filizken çeltik çok su ister. Sakalar gündüz sular akıp gitmesin diye kanalların ağzını kapatıyorlardı ya, para etmiyordu” (Kemal, 2022a, s. 80).

Ancak değişen bir şey olmaz. Yeni gelen jandarma da suyu köye bırakmaktadır. Bu noktada adaleti sağlaması ve kanunlara uyması gereken jandarma, görevini yerine

getirmeyen bir figür olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. “Candarma para yemiş bakmıyor. Suyu kesmiyor. Siz ne güne duruyorsunuz. Gidin de bendi siz bekleyin. Hükümet karar vermiş. Kanun bizimle birlik” (Kemal, 2022a, s. 63). Köylüler, devletin kanunlar aracılığıyla yanında olduğunun farkındadır. Ancak devlet otoritesinin uygulayıcı figürlerinden jandarma; kanunlara uymamakta, köylüleri mağdur etmektedir.

Kemal Tahir’in *Sağırdere* ve *Kördüman* isimli romanlarında jandarma, otoritenin bir temsili ve köy üzerindeki denetim aracı olarak yer almaktadır.

Sağırdere romanında yer alan jandarma Nail, köylülerin hoş karşılamayacağı hareketler sergilemektedir. Nail evliyken bekar bir genç kız olan Güldane’nin peşinde koşmaktadır. Kemal Tahir’in *Körduman* isimli eserinde jandarma silik bir şekilde, olayın detaylandırmasına yardımcı olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Topal İsmail, hapse girme serüvenini anlatırken jandarmaların onu nasıl yakaladığına da değinir. “Candarmaya silah çekilmez, olmaya ki dağ başını göze alasin! Adamı öldürürler. Basarlar sopayı...” (Tahir, 2019, s. 144). Benzer bir durum *Yeşilkaya Savcısı* romanında da görülmektedir.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı*’nda jandarma, köylüler için bir korku unsuru olarak yer almaktadır. “Jandarmanın adını duymasınlar, bucak bucak kaçıyorlar... Çünkü jandarma onlar için ceza, vurgun, dayak demektir...” (Tarus, 1955, s. 87). Jandarmanın romandaki bu işlevi, kırsal toplumlarda devlet otoritesiyle özdeşleşmektedir. Bu nedenle hükümet kavramı, köylünün ürkmesine neden olmaktadır. Jandarma; sadece güvenlik gücü değildir, o aynı zamanda devletin egemenliğinin bölgesel düzlemde varlığını devam ettirmesine yardımcı olan bir düzen aracıdır.

Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli romanında jandarma, bir korku ögesi olarak köylünün karşısına çıkmaktadır. Mastan Ağa’nın topraklarını haczettireceği korkusu, köylünün jandarmayı görmesiyle artmaktadır. Gerçekten de kurguda devletin personeli olan haciz memurları ile jandarmalar, köylüyü endişeye ve korkuya sevk edecek yegâne olayı yani hacizi gerçekleştiren bireyler olarak sunulmaktadır. Bununla birlikte köylünün üzerindeki etkiyi görebilmek adına bir diğer olay ise; birbirine kaçan iki sevgili gencin saklanması yardımcı olan köylünün, jandarmaya soru sormaya bile çekinmesidir. “Köylüler aynı soruyu bir de jandarmaya sormağa korkuyorlardı. Jandarma bu şakası olmazdı” (Tuncer, 1960, s. 42). Devletin acımasız eli, jandarma aracılığıyla köylünün üzerindedir.

Köycü romanlarda jandarma, devletin otoriter ve korkunç yüzü olarak ele alınmaktadır. Bu yazarlar tarafından, köylü ile devlet arasında yer alan sorunlu ilişkinin gözler önüne serilmesi amacıyla yapıldığı düşünülmektedir.

Romanlara bakıldığında sosyalist ideolojiye yakın Cengiz Tuncer, İlhan Tarus, Kemal Tahir, Yaşar Kemal gibi yazarlar, jandarmayı köy toplumundan kopuk bireyler olarak kurgulamaktadır. Özellikle Cengiz Tuncer ve İlhan Tarus'un jandarmayı bir korku unsuru olarak ele alması, romanda köylünün ezilen olma konumunu güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra, sosyalist bakış açısıyla, köylülerin daha refah bir ortamda yaşaması için, bu figürlerin dönüşüm geçirerek baskıcı olma özelliklerinden arınmaları gerekmektedir düşüncesi, yazarlar tarafından okuyucuya verilmektedir.

5.5.3. *Devletin Köydeki Eli: Muhtar*

Devletin yerel yönetimdeki temsilcisi konumundaki muhtar, köydeki çatışma mekanizmasının köylü aleyhine işlemesine neden olan bir figür olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* isimli romanında muhtar, budala bir karakter olarak işlenmektedir. "Ceplerinde bir şey aramayağa başlayan Muhtar Hüseyin Efendi, aradığını bulamadığından gittikçe somurtuyordu. 'Hey avanak! Kulağındaki kalemi arıyor, şart olsun!' " (Tahir, 2016, s. 31) sözleri, onun budalalığını vurgular niteliktedir.

Mustafa ve Pelvan Vahit'in kocasız dul bir kadın ve bekar genç kızların yaşadığı evi gözetlemesinin doğru olmadığını dile getiren muhtar, mazlumun yanında yer almış gibi görünmektedir. Ancak Pelvan Vahit'in söylemlerinden böyle olmadığı anlaşılmaktadır. " 'Ne olmuş? Bir köpek vurulmuş. Biz vurmadık. Köpeğin hakkını ararsınız adamın hakkını aramazsınız. Dul karı kısmıymış... Anam da dul karı, Hüseyin Efendi, hakkını bir güzel yediler. Arasana bakalım!' " (Tahir, 2016, s. 32) ifadeleri bunu örneklemektedir. Bu Pelvan Vahit için yerinde bir çıkış olur. Fakat, muhtarın aksiyonel bir tavır sergilemesi anlamlıdır. Romanda muhtarın bu tutumundan, herhangi bir çıkar elde ettiğine dair bir bulguya rastlanmamıştır.

Kemal Tahir'in *Körduman* isimli romanında muhtar, aktif bir karakter değildir. Mustafa'nın ağzından iyi bir adam olduğu şu sözlerle ifade edilir: " 'Şu bizim muhtarımız Hüseyin Efendi iyi bir adam' " (Tahir, 2019, s. 32). Muhtarlık, gençler tarafından bir cazibe olarak görülmemektedir. " 'Okumayı iyi öğren, köye muhtar olursun. 'Kulaksızın oğlu Mustafa, Yamören'e muhtar olmuş,' derlerse ben hazzederim; köy yerinin muhtarlığı

şimdilerde okumayla...'. Mustafa yüzünü buruşturdu. Yamören gençleri aralarında konuşurken, 'Adam muhtar oldu mu, köy yerinde kopukluk edemez!' diye muhtarlığı hep hor görürlerdi" (Tahir, 2019, s. 96). Ancak köyün yaşlıları, gençlerin bu fikirlerinin aksini düşünmektedir. Onlara göre, hükûmeti temsil eden yetkili kişi muhtardır. "Bir köyün muhtarı ne demek? Muhtar kısmı, köy yerinde vali gibi, yüzbaşı gibi ferman yürütür." (Tahir, 2019, s. 96). Bu nedenle de önem arz etmektedir.

Talip Apaydın'ın *Yarbükü* romanında, muhtarın köylü üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Remzi tarlaları değiştirmek için kendisini sıkıştıran Haydar'ı muhtara şikâyet eder.

"Muhtar güldü; - Bu mu len şikâyetin? Dedi. Nasıl şey o öyle? -He, bu işte. Tarlalarımız yan yana olduğundan, geceleri bükte yatamaz oldum valla. 'Seni öldürürüm' diyor bana. Muhtar işi ciddiye almamıştı; -Ula Rüstem ağanın oğlu, dedi. Sen de pek tabansızsın. Olur mu öyle şey? Zorla mal değişir mi?" (Apaydın, 1968, s. 197).

Muhtarın olayı ciddiye almaması, pasif bir şekilde davranması meseleyi facia ile sonuçlandırır. Remzi, kendi adaletini kendi sağlamak zorunda kalır ve Haydar'ı vurur. Dönem romanlarında bu herhangi güçlü bir işlevi olmayan muhtarların yanında, bir de köylü üzerinde bir zulüm aracı olarak yer alan muhtarlar da bulunmaktadır.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli eserinde muhtar, oldukça zengin olduğu vurgusuyla resmedilmektedir.

"Muhtar'ın iki katlı evinde, toprak damlı, tahta tavanlı, tahta tabanlı güzel bir oda var. Necip Bey'in topraklarından on iki bin liralık aldı. Koyun satmış, at kısarak satmış, yan yatıp çamura batmış, almıştı. Şimdi işi iş. Borcu bitti. Gelirleri arttı. Yeni topraklar alabilir. Partide güçlü bir adamı var. Kredi alabilir; traktör, patoz, römork alabilir" (Baykurt, 2019, s. 66).

Muhtar, romandaki zulüm-kâr karakterlerden de biridir. Irazca Ana, muhtarı "Muhtarım diye geçmiş köyün başına, işi gücü fırlıdak! İş gücü adam kayırmak!" (Baykurt, 2019, s. 131) sözleriyle anlatmaktadır. Romanda bahsi geçen bir diğer muhtar ise Gökçeyaka Muhtarıdır. "Kurnaz adamın biriydi Gökçeyaka Muhtarı. Olur olmaz toplantılara inmezdi; hastayım der yatar" (Baykurt, 2019, s. 72). Bu ifadeler; muhtarın, köylünün yararına çalışma yapmadığı izlenimi uyandırmaktadır.

Yaşar Kemal'in *Ortadirek* isimli romanında muhtar, köylünün kötülüğü için çalışan birey olarak tasvir edilmektedir.

"Şu bizim Muhtar, şu Hıdır Kahyanın oğlu gibi bir iblisi lain bu yeryüzüne gelmiş değildir. Hepiniz huyunu hususunu bilirsiniz. Türlü deliğe, türlü türlü boyalara girer çıkar. Türlü türlü gözdağı verir. Her bir tarakta bezi var. Bir anda on tane adamın kisvesine bürünür. Demokrat olur, İsmet Paşacı olur. Olur oğlu olur. Onunla başa çıkması epey zor." (Kemal, 2022b, s. 27).

Muhtarın karakteri; dönemin çıkarıcı kimselerinde de bulunan, kişiye ve olaylara göre değişkenlik gösteren özellikleri barındırmaktadır. Bunu da idareciliğin önemli bir kuralı olduğunu şu sözlerle dile getirmektedir: “Demirgırat Fahri Bey ne der? İdarecilik demek, yerine göre hareket etmek demektir. Sırasında katil, eşkıya, canavar gibi. Sırasında melek, evliya, Karatopaklı Hoca gibi” (Kemal, 2022b, s. 269). Ona göre bu özellik, idarecilerde olması gereken en önemli vasıftır.

Hem iktidara yakın olarak işini yürütebilmesi hem de yeri geldiğinde ciddi eleştirilerde bulunarak iktidarla zıtlaşabilmesi, onun manipülatif kişiliğine yakışan bir özellik olarak öne çıkmaktadır. Üstelik oy ile muhtar olmadığını, babasından ona muhtarlık mesleğinin kaldığını övünerek söylemektedir.

“Ben sizin oyunuzla Muhtar olmadım arkadaş! Babamın babası da muhtardı. Dedesi de. Muhtarlık bize haktan vergi. Şu Demikrası çıktı da hükümet sayesinde, sizin gibi akrabası çoklar bize padişah kesildi. Gelir karşıma sual sorarsınız. Gelecek seçimden tezi yok, ben de bu köyün muhtarlığını kabul edemem” (Kemal, 2022b, s. 252).

Muhtarın manipülatif kişiliğine bir örnek de köylüyü mağdur etmesine rağmen, onların yüzüne gelememesi üzerinden verilebilmektedir. “Birine, soylu köylümden birine bir kötülük gelmeyi görsün, kan ağlayan bir yürek. Köylünün bir sümüklü çocuğunun tırnağına değen taş, benim yüreğime hançer olur saplanır” (Kemal, 2022b, s. 253). Muhtarın söylem ve eylemindeki bu tutarsızlıklar, köylünün ona güvenmesini engellemektedir. Köyün muhtarı köylüyü sevdiğine, onların iyiliğine çalıştığına dair pek çok söyleme başvurur lakin onları mağdur edecek eylemleri ifa etmekten de çekinmez. Muhtarın köylü ile ilgili asıl düşünceleri, Taşbaşıoğlu’nun ağzından öğrenilmektedir. Taşbaşıoğlu ise bu düşünceleri muhtarın küçük karısından öğrenir. Muhtarın küçük karısını Taşbaşıoğlu’nun dayısının kızı olur. Ondan aktarılanlara göre:

“Seferlen Deli Bekir konuşturlarken duymuş. Muhtar Deli Bekir’e diyormuş ki, Bekir Ağa, diyormuş, bu köyün gözü bu yıl göz değil, biz Çukurovaya bu yıl erken, öteki köylülerden önce inerek, o zaman ırgat bekleyen tarla çok olur, bizim köylü de canının istediği tarlaya girer, biz de eli boş, bakar kalırız, diyormuş. Ben bu köylüye güvenemem, köylü kısmı koyuna benzer, biri bir yana baş çekmeye görsün, ardınca akar gider. Çoban baş edemez onlarla. İşte bu yüzden biz köylüyü geç koyacağız ki Çukurovaya, öteki köylüler hep insinler de tutulmadık tarla kalmasın” (Kemal, 2022b, s. 256).

Muhtar arkasını partiye dayadığı için köylüye; “Sizi asarım, astırırım, seferberlik ilan ederim deyince inanıyorlar” (Kemal, 2022b, s. 256). Köylüye korku üzerinden otorite kurmaya çalışmaktadır.

Fikret Arıt’ın *Muhtar* isimli romanında yirmi senedir muhtarlık yapan Hasan Efendi’nin, yeniden muhtar olmak için verdiği çaba anlatılmaktadır. Roman, baştan sona

muhtarın başından geçenlere odaklanmaktadır. “Toparлак, çizgili yüzлү, şişman bir adam olan” (Arit, 1957, s. 4) Hasan Efendi, köyde herkes tarafında sevilen bir muhtardır. “Bunca yıllık muhtarımızsın, bir dediğimizi iki etmedin” (Arit, 1957, s. 44). Muhtar, herkesle iyi geçinmektedir. “Halk seni sever. Sana alışmıştır. Eskiden beri seni muhtar bilir. Arandığın zaman bulunursun. Herkesle iyi geçinir, kimseyi kırmazsın” (Arit, 1957, s. 49-50). Köyde Demokrat Parti’yi temsil eden kesim, muhtarın herkesle iyi geçinmesini istememektedir. Evvelinde Cumhuriyet Halk Partisi mensubu olan muhtarı kendilerine yakın bulmazlar. Lakin köylülerin muhtarı sevdiğinin de farkında olan Demokrat Parti taraftarı köylüler, muhtarı yanlarına çekmek için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Öyle ki iş tehdit etmeye kadar gider. “Hep biliyorsunuz 1950’de neler dediklerini. Bütün köy biliyor. ‘Seçimleri biz kazanacağız, ilçeye demokrat bir kaymakam gelecek, Demokrat Partiye geçmezsen aleyhinde bir tertipte bulunur, ömrün boyunca hapishanelerde süründürürüz seni’, diyorlardı (...)” (Arit, 1957, s. 22). Ancak tüm bu söylemlere rağmen, gelecek seçimlerde Hasan Efendi’yi muhtar yapmak istemezler. Arkasından iş çevirerek listeden çıkartırlar. Seçim zamanına kadar da söyleme niyetleri yoktur.

Dönem içerisindeki muhtar algısına bakıldığında, Hasan Efendi’nin farklı bir yerde konumlandığı görülmektedir. Demokratik halklara saygılı, köylünün sevdiği bir yerde olan muhtar, zulmeden muhtar profilinden oldukça uzaktadır. Hasan Efendi’ye göre, muhtarın görevi de tam olarak budur. Demokratik olmak. “Rakı içirim söz olur. Halkçılarla merhabalaşırım söz olur. Yahu yirmi senedir muhtarım ben bu köyde. Dün olmadım. Üstelik Halk Partisinin muhtarı idim. Nasıl atarım şimdi onları? Muhtarlık bu. Muhalifi ile de konuşurum, muvafığı ile de. İşim benim bu” (Arit, 1957, s. 22). O, herhangi bir köylüye özellikle partisinden ötürü ayrıcalık göstermemekte yahut ayrımcılık yapmamaktadır.

M. Sunullah Arısoy’un *Karapürçek* romanında yer alan muhtar, köye yeni atanan öğretmeni ellerinden kaçırmamak için elinden geleni yapmaya hazır bir karakter olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Köye yeni gelen öğretmenin her dediğini yapmak istemesinin sebebi de budur. “Muhtar, her dediğimi yapacak gibi görünüyor” (Arısoy, 1972, s. 35). Öğretmen, gelen öğrencilerin sayısını sorduğunda yeteri kadar diyerek geçirir. “Muhtar, okula gelecek öğrencileri, öğretmen için eğlencelik sayıyor gibiydi” (Arısoy, 1972, s. 37). Ali Ay isimli bu muhtara tüm köylü, “Kabak Ali” demektedir. “Kabak Ali kırkbeşlik var. Uzun boylu. Zayıf, kuru, küçük yüzлү, cin gözlü bir adam.

Askerliğini ‘candarma’ olarak yapmış. Zeki. Yergici” (Arısoy, 1972, s. 48). Muhtar Ali; dönem içerisinde yer alan zengin muhtarlardan ayrılmakta, fakir bir birey olarak yaşamını sürdürmektedir. “Muhtarlığa, zeki, atlatıcı, oyalayıcı idare edici oluşundan ötürü gelmiş. Bu yüzde yüz böyle...” (Arısoy, 1972, s. 48). Köylü, Kabak Ali’nin yöneticiliğinden memnundur. “Nazi geçer, sözü geçer bir adam. Bunların geçmediği yerde, zekâsı imdada yetişiyor. Atlatıyor. Köylüye, köylünün dileklerine göre, yararlı oluyor!” (Arısoy, 1972, s. 48). Tatlı dilli ve iş bitirici tavrı sebebiyle köylü tarafından sevilmektedir.

Muhtar; köyün toplumsal düzenini sağlamak, ihtiyaçlarını gidermek, sorunlarına çözüm bulmak zorunda olan kişidir. Ancak dönem yazarları muhtarı; sadece düzen kurucu olarak değil, köy içerisinde iktidarı temsil eden bir figür olarak da ele almaktadır.

Dönem yazarlarının ideolojisi doğrultusunda muhtar, kendi menfaatlerini korumak için köylüleri manipüle eden kişiler olarak yansıtılmaktadır. Muhtar; köylüyü destekleyen bir lider olarak değil, mevcut düzensizliği sürdüren bir figür olarak sunulmaktadır. Yaşar Kemal ve Fakir Baykurt’un romanlarındaki muhtarlar buna örnektir.

5.6. Köylünün Mağduriyeti ve Başkaldırısı

5.6.1. Köylünün Mağduriyeti

Köylülerin maruz kaldığı mağduriyetler; toplumsal hiyerarşinin yarattığı adaletsizlikler, ekonomik ve sosyal problemler olabilmektedir. Bunun yanı sıra ağa, muhtar, eşrafın zorbalıkları, tarımda modern ve teknolojik araçların kullanımının getirdiği sıkıntılar, çeşitli sebeplerle köyden şehre göç etmek zorunluluğu, şehir düzenine uyum sağlamada yaşanan problemler gibi faktörler; kurgusal düzlemde köylülerin mağduriyetini oluşturmaktadır. Hüseyin Arıtürk, köylünün yaşadığı sıkıntıları anlayabilmek için tıpkı onlar gibi yaşamak gerektiğini ifade etmektedir.

“Köylüyü anlamak için -birçok köylerimizde olduğu gibi- insan eliyle yapılmış bir mağaradan başka bir şey olmayan evlere, birer kara sinek yuvası olan bakkal dükkânına ve eşyası, ayağı kırık birkaç sandalye ile tahtası domino taşlarıyla aşınmış iki masadan ibaret olan rutubet kokulu köy kahvesine bakmaya lüzum yoktur. Hatta, teknelerinde çocuk pisliği görülen kuyu ve çeşmelerden su içmeğe ve tezek kokan yollarında dolaşmağa da lüzum yok” (1948, s. 11).

Esasında bu husus oldukça önemlidir. Bilindiği üzere köy enstitüleri mezunu yazarlar, bu dönemde eserler kale almışlardır. Yine bu dönem edebiyatında, İstanbul sınırlarının dışında yer alan Anadolu köy ve kasabaları satırlara sıklıkla dökülmüştür.

Arıtürk sözlerine: “Birçok köylerimizde bu orta halli köylülerin meskeni ekseriya mağaradan farksızdır. Kapısından başka ısıt girecek deliği yoktur. Taban topraktır. Duvarlar sıvasız ve badanasızdır. Rutubet duvar taşlarında yer yer oyuklar yapmıştır. Ağır bir küf kokusu ciğerlerimizi doldurur” (1948, s.11) şeklinde devam etmektedir. Bu tasvirler köylünün yaşam koşullarının görülmesi açısından önem arz etmektedir. Köylülerdeki ekonomik imkansızlıklar, olması gereken düzeyin altında bir yaşam sürmelerine neden olmaktadır. Bu nedenler ve sonuçlar, dönemin köylülerinin dergilere gönderdiği yazılar aracılığıyla da kamuoyuna duyurulmaktadır.

Davran dergisinin beşinci sayısında yer alan *Bir Köylünün İçinden Gelenler* başlıklı, Vali Güneşen’e ithaf edilen yazıda “Siz göbeklerinizi şişirirken biz bulgur çorbası pişiriyoruz. Siz faydasız ve manasız birtakım şeyler yazarken biz çoluğumuzla çocuğumuzla toprak kazıyoruz. Siz tuvalet yaparken biz sapan yapıyoruz. Siz rahat rahat gezerken biz eziliyoruz. Siz radyoların başında şarkı dinlerken biz hastalıktan inliyoruz” (Köylü, 1948, s.11) diyerek köylünün yaşadığı mağduriyet birinci ağızdan aktarılmıştır. Siyasi aktörler, köylülerin eleştirilerine maruz kalmıştır.

İncelenen eserlerde, köylünün mağduriyetin hem bireysel hem de toplumsal deneyimler üzerinden okuyucuya aktarıldığı görülmektedir. Dönem içerisindeki yazarlara bakıldığında, toplumcu gerçekçi ve sosyalist eğilimlere sahip oldukları görülmüştür. Bu yazarlar; köycü söylem üzerinden kırsal toplumun içinde bulunduğu sosyoekonomik sıkıntıları, adaletsizlikleri, zulümleri eleştirmişlerdir.

5.6.1.1. Köylünün Çıkmazı

Köylünün yaşadığı açmazlar; ekonomik, varoluşsal ve toplumsal meselelerle derinleşmektedir. Köylünün hayatını idame ettirmesini zorlaştırmaktadır. Köylü, pek çok sebepten mağdur olmaktadır. Bu başlık altında köylünün yaşadığı mağduriyetler ele alınmıştır.

Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında şehre çalışmaya giden üç köylü arkadaş, çalışma yerlerinde çeşitli mağduriyetler yaşamaktadırlar. Bunlardan ilki; çalışma koşullarının iyi olmamasıdır.

“Öğlenin on birine doğru üç arkadaşın üçünde de hayır kalmamıştı. İflahsızın Yusuf arasına dinlenmeğe vakit bulmuşsa da, mağazanın tozundan harap olmuştu. Köse Hasan’ı bitiren, çinko arkılığından sızan buz gibi sulardı. Yüzünün boz tüyleri dikilmişti, taa ciğerinden sarsılıyordu. Pehlivan Ali’ye gelince . . . Derdi soğuk değildi onun, aptesaneydi. Habire

çalışmaktan su dökmeğe bile gidememişti. Irgatbaşı da gazez olduğundan, sık sık gelmiş, boyuna kontrol etmişti. Su dökmemek, Irgatbaşının boyuna kontrolü, makina şakırtısı, toz... Genzi kaşınıp duruyor, gözleri yanıyordu” (Kemal, 1972, s. 69).

Soğuk çalışma ortamı, Köse Hasan’ın devasız hastalığa yakalanmasına neden olmuştur. Köse Hasan, kurgu içerisinde- üç arkadaş arasında- en az yer verilen karakterdir. O; şehirde çalışma hayatının hemen başında hastalığa yakalanmış, bir süre sonra da kimsesiz bir şekilde vefat etmiştir. “(. . .) yanıbaşında öldü fıkara. Memleket hastahanesindeydik, birlikte. Ölürken Eminem Eminem dedi durdu. Sonra bir titredi, bir daha . . . üçüncüde sen sağ ol” (Kemal, 1972, s. 167). Hasan’ın garibanlığı ve mağduriyeti öldükten sonra da son bulmamıştır. “Köse Hasan hastanede ölünce ölüsünü ölü odasına atmışlar da burnunu kulağını fareler yemişti” (Kemal, 1972, s. 206). İflahsızın Yusuf ile Pehlivan Ali çalışmaya devam etmişlerdir. Ancak ırgatbaşı, aylıklarından beşer lirayı almayı kendine hak görmektedir. Bu, onlar için kabul edilemez bir durumdur.

“Irgatbaşı hep aynı palavrayla, mavi zarfların içlerindeki paraları avucuna döktü. Saydı, ölçtü biçti. Sayıp ölçüp biçerken de çevresini kontrol ediyor, helaya girip çıkan, birer kıyıda cigara içmekte olan işçileri gözden geçiriyordu. Irgatbaşının bu numarasını çakmamalıydılar. Beşer liralarmı kaşla göz arasında cebine indirdikten sonra, sesli sesli, çevreye duyurarak: Eksik filan değil, dedi. Tamam paralarınız. Yallah!” (Kemal, 1972, s. 35-36).

İşten ayrılan bu iki arkadaş, bir inşaatta iş bulmuşlardır. Ancak burada da amele çavuşu, aylıklarına ortak olacağını söyler. “İki arkadaş kaygıyla bakıştılar. Ulan ne bok yerdı bu şehir dedikleri. Fabrikalarında avanta. Yapılarda avanta” (Kemal, 1972, s. 104). Kimi zaman ise, birden fazla kişinin görevini üstlenmek zorunda kalırlar.

Pehlivan Ali ile Hidayetinoğlu’nun çalıştığı çiftlikte kırk beş kişilik işi, otuz beş kişi yapmaktadır. Bu, işçilere dinlenme hakkı bile tanınmaması demektir. “Bak, yemekler kurtlu, ekmekler küflü, bayat. Benim derdim zorum ne? Ekmeklerle yemekler. Bir de patoz dalgası. Kırk beş kişilik patozda otuz beş kişi çalıştırıyor. Günde yirmi saat çalışıyoruz. Ne bu? Makine miyiz?” (Kemal, 1972, s. 277). Pehlivan Ali de bu yoğun çalışma içerisinde dikkatsizliği neticesinde vefat etmiştir. Üstelik çalıştığı çiftliğin sahibi Pehlivan’ı kanının araca bulaşacağı korkusuyla otomobiline almamıştır. Pehlivan Ali’nin kan kaybından ölmesine sebep olmuştur. “Allah yardımcınız olsun oğlum, Allah yardımcınız olsun. Arabası pislenir diye herifi arabasına almıyor! Terli yorgun ırgatlarda bir homurtu, bir derlenip toplanma oldu: Neee???- Arabası pislenir diye mi? - Ulan kimin işinde oldu bu?” (Kemal, 1972, s. 370). Pehlivan Ali ve Köse Hasan; şehirde barınamayanları, tutunamayanları temsil etmektedir. Var olma kaygısıyla geldikleri bu

şehir; onları yutmuş, en nihayetinde de canlarından olmuşlardır. Romanda ezilen ve aşağılanan köylüler görülmektedir.

Şehirde yaşayan bireyler, üstenci bir bakışla köylüyü bilmediği şeyler üzerinden küçümsemektedirler. “Yirminci yüzyılda yaşıyorsun, kendine gel. Kanun demek yasa demek. Yasa senin köyünü, adetini madetiniz tanımaz. Vızgelir senin köyün kanuna. Kanunen her vatandaş, bir soyadı almak zorundadır anladın mı?” (Kemal, 1972, s. 68). Üstelik gördükleri rüyaya bile karışılmaktadır. “Orya görmek de ne ‘demek? dedi. Görmesin efendim... Burda gusül suyu mu var? Ali yanından geçerken:- Lan Ayı, dedi.- Buyur ağa!- Vurdum mu yıkarım ha. Orya görmek de ne oluyor? Hayvan! Sen kim orya kim? Oryayı hamamı, suyu muyu olan, evinde yatağında rahat rahat yatan görür. Aç, it. Yimeğe ekmek buldun da üryan mı eksik kaldı?” (Kemal, 1972, s. 287).

Köylüyü küçümseyenler sadece şehirliler değildir. Kasaba eşrafı da köylüyü küçümsemektedir. Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanında çeltik ekilmesine müsaade etmeyen köylüyü, eşraf küçümsemektedir.

“Köylü milleti bunu idrak edemez. Vay beni sivrisinek ısırды, vay evim su içinde kaldı, vay hava zehirlendi, vay sıtma kırıp geçiriyor bizi. . . Vay! vay! vay! Baltalamağa çabalarlar bu milli mahsulü... Kaymakam dedi ki, ben de köylüyüm. Ben de İstanbulun bir köylüğündenim. köylü milletin ne melun olduğunu bilirim. Onlar, diyordu, yanlış yapılmış bir kanuna dayayıp sırtlarını, bir milli mahsulu yok etmeğe çalışıyorlar. Akılları ermez onların milli işlere. İnce işlere ermez akılları” (Kemal, 2022a, s. 33).

Yine aynı eşraf grubu köylü için; “Ama beş paralık köylü gelir... Sinek, sıtma. . . Kanımızı emiyor, öldürüyor bizi, der. Mahvetmeğe çalışıyor milli mahsulü.” (Kemal, 2022a, s. 33) ifadelerini kullanır. Eşraf yahut şehirlilerin imkânları dahilinde sürdürdükleri konforlu yaşamları üzerinden köylüyü öteki haline getirmesi, sınıfsal sistemin görünümlerinden biridir.

Yaşar Kemal’in *Ortadirek* isimli romanında, köylünün yoksulluğunun beraberinde getirdiği çaresizlik de ele alınmaktadır. Çukurova’ya gitmek için yola çıkan Yalak Köyü sakinleri, yolda doğanın da getirdiği pek çok zorlukla karşılaşır. Üstelik zor durumda olan sadece kendileri değildir. Başka köyler de fakirlik içerisinde zorluklar yaşamaktadır.

“ ‘Bre avrat,’ dedi, ‘sen deli misin, aklını mı çıvdırdın? Bu zamanda, köylü yola düşmüşken, şu dağ köylerinde hiç binek bulunur mu? Baktıysan gördün herhalde, kaç kişi kaç kişiyi sırtında taşıyordu. Hastalar, sayrılar... Kocalar, el ayak tutmazlar. Binekleri olsa istesem verirler, iyi bilirim ki verirler. Şu günde varır da ey köylü, atını bana versene, ben anamı bindireceğim denir mi? Olur mu?’” (Kemal, 2022b, s. 119).

Yaşar Kemal, köylünün mağduriyetini pek çok noktada ele almaktadır. Bunlardan biri, köylünün fakirliği nedeniyle binek hayvanına sahip olmamasıdır. Yukarıdaki satırlarda, köylünün çaresizliğine rağmen elindekilerle fedakârlık yaptığını, bundan da gocunmadığını göstermektedir.

Orhan Hançerlioğlu'nun *Ekilmemiş Topraklar* isimli romanında Yediviran Köyü sakinleri, fakir olmasından mütevellit mağdurdur. Elllerinde büyükçe bir toprak yığını vardır. Lakin ekmek için ne öküzleri ne de tarlada çalıştıracakları adamları vardır. Bundan en muzdarip karakter ise Murat'tır. Murat, köyün en geniş tarlalarına sahip köylülerindendir. Babasından kalan bu tarlaların önemli bir kısmını ekememektedirler.

“Ömer ağagillerin ucu bucağı görünmeyen geniş topraklarından ancak küçük bir parçası ekilmişti. Babasının sağlığında yemyeşil görünen tarlalar şimdi güneşten çatlamış kapkara, dereye doğru uzanıyordu. Ama o zamanlar bu toprakların üzerinde ailenin altı erkeği çalışırdı, bugünkü gibi iki kızla genç bir çocuk değil... Ablaları ve Ali ağasının kızları hep civar köylere gelin gitmişlerdi, bu yüzden eve kendi damadından başka erkek girmemişti. Mehmet ağansın hayatta kalan tek oğlu enişterinden birinin peşine takılarak küçük yaştan kasabaya göçmüştü... Murat, ekilmemiş topraklara yüreği burkularak, gözleri yaşararak, içi titreyerek baktı” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 266).

Köylüyü mağdur eden durumlardan biri de iltizam sistemidir. Mültezimler, köylünün “yok”undan anlamamaktadırlar. Topraklar bomboş olduğu hâlde, öşrünü istemektedirler. Ancak başta Murat'ın babası Ömer olmak üzere, köylü en azından bir yıl öşrünü kendisine kalmasını talep etmektedir. “Kırk yılın bir günü de bizi düşünse kıyamet mi kopar? Kendisi de kazanmak istemez mi? Dört katını, beş katını alırdı öşrünü... Biz çalışmaktan yılmayız Hasan Efendi, toprağımız da var şükür, nah işte göz görebildiğine bomboş duruyor...” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 252). Bomboşluk, köylünün elinde olmayan nedenlerden kaynaklanmaktadır. Köylü toprağa tutunmakta ancak istenilen verimi alamamaktadır.

Orhan Hançerlioğlu *Ekilmemiş Toprak* isimli eserinde köylünün pek çok nedenden ötürü mağdur olduğunu görülmektedir. Mağduriyet sebeplerinden biri de doğadır. Yağmur, bir hafta boyunca ovaya yağar. Öylesine şiddetlidir ki, ırmaklar taşmakta, sudan kaçamayan küçüklü büyüklü hayvanlar ölmektedir. Yağmur kesildiğinde ise geriye sular altında bir ova kalmaktadır. “Haftalar böyle geçti. Irmak, yavaş yavaş, yatağına inmeye başlayınca suların yerini simsiyah bir balçık denizi aldı. Zaman zaman görünen güz güneşine rağmen köylü günlerce ovaya adım atamadılar” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 278). Toprak kurumaya başladığı zamanda kara kış gelir, kapıya dayanır.

Böylece köylü, topraktan yine istediği verimi alamaz. Doğa olayları ile tarımda yaşanan mahsul yetersizliği birbirine lehimlenmiştir.

Romanda köylüyü mağdur eden meselelerden biri de savaşlardır. Art arda gelen savaşlar nedeniyle köydeki erkek nüfus oldukça azalır.

“Ard arda gelen savaşlar, Yediviran köyünün genç ihtiyar birçok erkeklerini bir daha geri vermemecesine alıp götürmüştü. Büyük damat Hüseyin kayınbabasıyla beraber çarpıştığı Galiçya’da kalmıştı. Bekir, Küçük İsmail ağa ve iki oğlu, Selim ağanın oğulları, Zülküf, İbrahim ağanın bir oğluyla iki damadı Şark cephesinde, Çanakkalede, İnönünde canvermişlerdi. Bu arada eceliyle ölen bir kocamış Şaban vardır” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 285).

Dağa çıkan eşkıyalar ve savaştan sağ dönen birkaç kişi köyün erkeklerini oluşturmaktadır. Savaş nedeniyle mağdur olan köylülere, *Rahmet Yolları Kesti* romanında da rastlanmaktadır.

Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* romanında köylülerin; savaş, eşkıyalar ve zaptiye müfrezeleri tarafından mağdur edildiği saptanmaktadır. Erkekler savaş nedeniyle askere gitmek zorundadır. “Reçberlik karı milletiyle şuncacık bebelerin omzunda...” (Tahir, 2017, s. 66). Üstelik bir de köy halkı, eşkıyalarla uğraşmak zorunda kalır. “Eşkıyanın arkasından zaptiye müfrezeleri gelir. Hesapça eşkıya takibindeler. Bir vakit de onlar berbat eder” (Tahir, 2017, s. 67). Bu romanda, bireylerin neden olduğu mağduriyetin yanı sıra doğanın köylü üzerinde yarattığı mağduriyetlere de dikkat çekilmektedir. İskender Ağa ve eşkıya ekibi Alevi Dede’sini soyduktan sonra yola düşerler. Ancak şiddetli bir yağışla karşı karşıya kalırlar. Gidecekleri güzergâhtaki köprüler yıkılmış, köyler sular altında kalmıştır. Maraz Ali, gördüğü bu görüntü üzerine köylünün çekeceği sıkıntıları düşünür. “Sel, buralarda bağ-bahçe, tarla-taban komamış. Sel mili toprağın ölümüdür. ‘Acep bizim oraları da batırdı mı bu rahmet? Kış ekini perişan olduysa, köylü yaz ekinine girecek mecburi... Lakin yaz ekinini ekinden saymayacaksın. Bir karış büyümez, taneyi doldurmaz, samana kalkmaz” (Tahir, 2017, s. 282). O, sadece fakir köylünün sıkıntıya düşeceğinin farkındadır.

“Şu halde fukara kısmının hali harap bu yıl...” (Tahir, 2017, s. 282). Ağa takımı için köylünün içerisinde bulunduğu zor şartlar bir nimettir. “Zengine geldin mi, ambarı kuyuları ekin dolu olan ağa takımı, gizlice sevinir. Millete karşı yalandan of çekse de kulak vermez! Tenhada keyfinden türkü çağırırsa gerektir. Ekini şu kadar fazlasına satacak, şunun bunun amansızlığından yararlanıp tarlasını, arpalığını mülküne katacak...” (Tahir, 2017, s. 282).

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli romanında da devletin köylüyü mağdur ettiği kimi konulara değinilmektedir. Kıyafet yasasından dolayı, manevi değeri yüksek kıyafet aksesuarlarının jandarmalar tarafından tahrip edilmesi, köylüyü üzmektedir.

Irazca'nın önölceği kolanla beline bağlıdır. Bunu gören jandarmalar, kasaturayla kolanı keserler. Önölceği parçalarlar. Kolan ve önölcek Irazca için değerlidir. “Küçük Çardak'ta Şahan Eyşe rahmetliye dokutmuştum; kolandı bu! Kökboyalı, karalı, kırmızılı, aklı... Önölceği Gökçeyaka'da Hafız Ahmet'in anası dokumuştum; ince kuzu yününden eğirmiştin. Kara, mor! Mor kuzunun yününden, kara kuzunun yününden, ak kuzunun...” (Baykurt, 2019, s. 110). Irazca, neden böyle bir cezaya maruz kaldığını anlamaz. Bekçi Halil İbiş'e sorar. “Aman Iraz Bacı, olmaz olsun, Kıyafet Kanunu, önölcek yasak! Fes yasak! dedi” (Baykurt, 2019, s. 110). Irazca, “Yemen, Yunan bitti, şimdi de Ankara mı başladı?” (Baykurt, 2019, s. 110) diyerek bu duruma isyan eder. Köylü, her daim mağdur edilmiştir. Mağdur eden özne değişmekte, ancak süje olduğu gibi kalmaktadır.

Bu dönem romanlarındaki köycü söylemin temel yapı taşlarından birini, köylülerin mağdur edilmesi oluşturmaktadır. Bu romanlarda köylüler; savaşlar, eşkıyalar, şehrin acımasızlığı, yoksulluk vb. gibi sıkıntıların ortasında yaşamını sürdürmeye çalışan bireyler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Bu mağduriyetler, köycü söylemde köylünün yaşadığı sıkıntılara dikkat çekmek istenmesinin yanı sıra, köylülerin yaşadığı adaletsizlikleri gözler önüne sermek için kullanılmaktadır.

5.6.1.2. Köy ve Kasaba Eşrafı Tarafından Yaratılan Mağduriyet

Eşraf; toplumsal yapıda gücü elinde bulunduran, köy yahut kasabada yaşayan nüfuzlu kişilerdir. Elleri bulundurdıkları güçle, kimi zaman köylüyü mağdur etmektedirler. Eşrafın kendi çıkarı doğrultusunda hareket etmesi; köylülerin ekonomik ve sosyal haklarının ihlal edilmesine yol açmış, bu durum da edebî ürünlere yansımıştır.

Yaşar Kemal, *Teneke* isimli romanında, çeltikçilerin zulmü nedeniyle mağdur olan köy halkını ve bu halkın haklarını savunmayı görev edinen kaymakamın hikâyesini anlatmaktadır. Çeltikçiler tüm zalimlikleriyle köylüye çektirmektedirler. “Çeltikçiyle, bu namussuzlarla aşık atılır mı, bu ırzı kırıklarla bir ipte oynanır mı, bilmez mi? Çeltikten dolayı, bunca yıl başına o kadar çok işler gelmiştir ki hesapsız” (Kemal, 2022a, s. 7). Köylü, güçlü olan bu kişilerle aşık atmak istemez. Bu nedenle çekinik kalırlar.

Çeltik ağaları; izinsiz ruhsat alarak, köyün içerisinde geçen bir çeltik ekimi yapmak isterler. Ancak bu, köylü için ölümdür. Sıtmadan yeteri kadar dertli olan köylü, köyün içinden geçen bir çeltik ekiminde köyde yaşayamaz hale gelecektir. Lakin çeltikçiler kaymakamı ikna edebilmek için, köylülerin abarttığını söylerler. “Mübalâğa

etmişler Kaymakam Bey. Sıtma yok değil ama o kadar da değil... Eskiden çoktu. Azalıyor. Gittikçe azalıyor. Yardım ediyor köylüye, korunmasını öğretiyoruz. Faydası oluyor. Şimdi Daha iyiler” (Kemal, 2022a, s. 20). Onlar ne köylüyü ne de kaymakamı ikna edemez. Bir de köylülerin nankör olduklarını söyleyerek, onları aşağılarlar.

“ ‘Nankörler! Nankörler!’ diye bas bas bağırdı. ‘Osman Ağa, söyle de atımı getirsinler. Hemen, hemen, hemen getirsinler... Ben sizlere yapacağımı bilirim. Bu mahsule yaptığınız hakareti sorarım size. Allah’ın aziz nimetine... Çeltik icat olduğunda sizin götünüzde don yoktu. Adam oldunuz. Daha çapasını vurmadığınız pamuğunuzun dönümüne otuz lira veriyorum. Bir de bellemişler, dil bilmez kürtler, ganin ganin! Babaları yapmış kanunu. Kanunla birlikte kesmişler göbeklerini deyyusların” (Kemal, 2022a, s.33).

Çeltikçiler; kanun tanımamakta, kaybettikleri paranın öfkesini gün geçtikçe köylüden çıkarmaktadır.

“Benim yaptığım iyiliği size babanız yapmaz. Gözü çıkasıcılar, çeltik sonu her birinizin evinde iki çuval pirinç olur. Siz pirinç yüzü gördünüz müydü? Dil bilmezler, sırtınızda keçi derisiyle geldinizdi Çukurovaya. Giydiğiniz sırf deriydi. Şimdi adam oldunuz. Mağaradan çıkıp evde oturdunuz. Daha ne istersiniz. Size yaptığım iyilikler gözünüze dizinize dursun. Nankörler” (Kemal, 2022a, s. 33).

Kimseyi ikna edemedikleri halde hukuksuz olarak iş yapmaya devam eden çeltikçiler, köyü sular altında bırakmıştır. “Pamuklar, susamlar, bostanlar, yeşil harman yerleri su altında kalmıştı. Köy, köylüler gün ışığında daha bir perişandı. Herkes tepeden tırnağa çamur içindeydi. Yataklar, arabalar, tavuklar, tavukların çoğu boğulmuştu ya, bütün hayvanlar çamur içindeydiler. Tüm köy çamura batıp çıkmıştı” (Kemal, 2022a, s. 44). Bu tasvir, köylülerin çaresizliğini etkileyici bir şekilde ortaya koymaktadır.

Romanda bahsi geçen çeltikçilerinden biri de Murtaza Ağa’dır. “Murtaza Ağayı iyi bilirdi. Bir sürü adam öldürmüş, nasıl yatmış, bu kadar cinayetin üstüne, bilirdi. Candarma zabiti Şükrü Beyi tuzağa nasıl düşürtüp öldürmüştü, bilirdi” (Kemal, 2022a, s. 14). Köylü, pervasız ve kolay şekilde adam öldüren Murtaza Ağa’dan korkmaktadır.

Romanda bahsi geçen bir diğer eşraf da Okçuoğlu’dur. Okçuoğlu da tıpkı Murtaza Ağa gibi usulsüz bir şekilde çeltik ekmeyi ister. Eserde, Okçuoğlu’ndan bahsedildiği kısımda, onun derebeyine benzediği söylenmektedir. Romanda, bu benzerliğin yönü de açıklanmıştır. “Okçuoğlu bir okkalı, ‘Merhaba,’ dedi, oturdu. Uzun zaman sustu. Bu susmak derebeylikten¹¹⁰ kalma bir görenekti. Ağır taş kımıldamaz. Onun için bütün derebeylik kalıntıları, Okçuoğlu gibi, nerede olurlarsa olsunlar, fazla hiç, bir laf etmezler. Kasılarak, kemali ciddiyetle, konuşulanları dinler, ağır ağır başlarını sallarlar” (Kemal,

¹¹⁰ Bu benzetme tek değildir. Kemal Bilbaşar *Pembe Kurt* isimli hikâyesinde ağayı derebeyine, yaşadığı konağı da derebeyi şatosuna benzetmektedir.

2022a, s. 28). Okuuoğlu da diğer eşraf gibi köylüyü aşağılamaktan geri kalmaz. “Ama beş, paralık köylü gelir... Sinek, sıtma. . . Kanımızı emiyor, öldürüyor bizi, der. Mahvetmeğe alışıyor millî mahsulü. Sinek olacak. . . Sıtma olacak. . . Mademki milli mahsuldr! Mecburen olacak. Olacak. . .” (Kemal, 2022a, s. 33). Ona göre köylü, sıtmayı bahane ederek millî mahsulü engellemektedir. Köylü, yaşayacağı her zorluğa rağmen duruma katlanmalıdır. Ne yazık ki Okçuoğlu, samimi değildir. O; millî mahsulü değil, kazanacağı parayı düşünmektedir.

Bu dönem romanında, köylünün mağduriyetine neden olan etkenlerden biri de kasabada yaşayan eşraftır. Yazar; köycü söylem üzerinden, eşrafın köylüye ekonomik nedenlerle yaptėı baskıyı eleştirmektedir. Bu aynı zamanda toplum yapısındaki eşitsizliği de gözler önüne sermektedir. Yazar tarafından mağduriyetin temeli sınıfsal yapıya dayandırılmaktadır.

5.6.1.3. Muhtar veya Köy Ağası Tarafından Yaratılan Mağduriyet

Muhtar ve köy ağası, köyün yerel otoritelerini oluşturmaktadır. Köycü söylemde köylünün bu otoriteler tarafından mağdur edilmesi; toplum içerisindeki sınıfsal farklılıkların gün yüzüne çıkmasına neden olmaktadır. Muhtarın idari yetkisini; çıkarlarına göre kullanması, köy ağasının ekonomik gücünü bir tahakküm unsuru haline getirmesi, köylüleri kıygın hâle getirmektedir. Bu durum sadece bireysel olarak değil, toplumsal olarak da adaletsizliğin yaşanmasına neden olmaktadır.

Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanında köydeki tarlaların sahibi Osman Ağa, toprakları Okçuoğlu’na kiralar. Bu Okçuoğlu’nun daha rahat hareket etmesine olanak sağlamaktadır. Romandaki muhtar karakteri, olabildiğince pasif durumda okuyucuya sunulmaktadır. “Osman Ağa kısa boylu, kırmızı, benekli yüzlü, sütbeyaz salı, çelimsiz bir adamdı. Ayağında Maraş, derisinden, yağlı bir ayakkabı bacaklarında siyah pamukludan bol, günde solmuş, bir şalvar, sırtında yine pamukludan çizgili bir ceket vardı. şapkası yağ bağlamıştı. Kapkara, tabaka tabaka...” (Kemal, 2022a, s. 34). Karakterin fiziksel tasviri, kişiliği gibi zayıf özelliklerle donatılmıştır. Muhtar, zayıf karakterinin gereğini yapmış, köylünün topraklarına sahip çıkmamıştır.

Türk romanında yer alan ağa karakterleri, genellikle adaletsiz yapıları ve köylüye zulmetmeleri ile öne çıkmaktadır. Bu romanlardan biri de Yaşar Kemal’in *İnce Memed I* isimli eseridir. Abdi isimli ağa romanda şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Duyduk ki gavur Abdi de ağa olmuş. Duyduk ki köylüleri kul gibi çalıştırır, hepsini aç kormuş. Kış gelince acından ölmüş millet. Diyorlar ki Abdi’nin izni olmayınca kimse evlenemez, kimse köyden dışarı bile çıkamazmış. Diyorlar ki Abdi köylerde, sopayla döve döve adam öldürmüştü. Beş köyün hükümeti, padişahı Abdi imiş. Astığı astık, kestiği kestik...” (Kemal, 2016, s. 67)

Onunla ilgili en etkili ifadelerden biri, kendi ağzından sunulmaktadır: “ ‘Bana Abdi derler,’ dedi. ‘Ben adamın ocağına incir dikerim’ ” (Kemal, 2016, s. 94). Abdi Ağa söylemleriyle de korku salmak istemektedir.

İnce Memed, henüz genç bir delikanlıyken Abdi Ağa’nın tarlasında çift sürmektedir. Ancak babası olmayan ve zavallı annesiyle yaşayan Memed’e ağa zulmetmekten geri kalmaz. “Abdi Ağa beni her gün döve döve öldürür. Dün sabahleyin gene dövdü beni. Her bir yanımda döküldü” (Kemal, 2016, s. 20). Abdi Ağa’nın köylü üzerindeki tahakkümü; -ki bu özellikle İnce Memed de kendini yoğun şekilde göstermektedir- Memed’i önce evinden uzakta yaşamaya, daha sonra da eşkıya olmaya iter. Memed, kaçtığı anda sığındığı Süleyman Efendi’ye ağanın zulmünü anlatır. “ ‘Beni’ dedi, ‘döve döve öldürdü. Hem çift sürdürdü çakırdikenlikte yalınayak. O da ayazda. Hem öldürdü. Birinde beni bir dövdü, bir dövdü... Bir ay yataktan kalkamadım. Herkesi döver ya, beni çok döver’ ” (Kemal, 2016, s. 23). Abdi Ağa; sadece Memed’i dövmez, aynı şiddeti Memed’in annesine de uygular. Üstelik ellerindeki tüm varlığı da Abdi Ağa almıştır.

“ ‘Bak sana deyim Süleyman Emmi, babam öleli var ya, elimizde nemiz var, nemiz yoksa hepiciğini almış Abdi Ağa. Anam bir laf söylese de döve döve öldürür. Beni de tutar kolumdan yere çakar. Beni birinde iki gün ağaca bağladı. Bıraktı gitti yazının ortasında. Yaa, orada, ağaca iki gün sarılı kaldım da anam geldi açtı. Anam olmasaydı beni kurtlar beni kurtlar parçalardı orada’ ” (Kemal, 2016, s. 27).

Ağa’nın zulmünden Süleyman Efendi’ye kaçıp sığınan Memed, geri dönmek zorunda kaldığında büyük emekler harcayarak çalıştığı harmanın dörtte üçünü ceza niyetine ağaya vermek zorunda kalır. “Süleymandan getirdiğinde seni ne diye dövmediğini anladım şimdi. Anladım. Rızkımızı kesmek için. Gavur dinli” (Kemal, 2016, s. 53). Bu, onlar için kışın aç kalmak anlamına gelmektedir. Öyle de olur, İnce Memedler aç kalır. Abdi Ağa; kaçmanın bedeli olarak onlara bir tane buğday bile vermez, köylülere de vermemelerini tembih eder. Abdi Ağa’nın Memed ve anası üzerindeki zulmü, uzun yıllar devam etmektedir. Bu esnada köyde Hatçe kızla görüşmeye başlayan Memed, şehre kaçmanın hayalini kurmaktadır. Ancak Abdi Ağa, yeğeni ile Hatçe’yi nişanlar. Üstelik, Memed’e, yeğeninin nişanlısına göz koyduğunu iddia ederek zor kullanmaktadır. “ ‘Ulan ekmeksiz oğlu ekmeksiz...’ diyordu. ‘Kimse benim yiğenimin nişanlısına göz dikemez. Ben adamı

parça parça eder de leşlerini köpeklere atarım. Bana bak! O kapıdan bir daha geçmeyeceksin. Anladın mı? Geçmeyeceksin. Anladın mı? (...) Birden kendini kaybedip Memedi tekmelemeye başladı” (Kemal, 2016, s. 94). Abdi Ağa, sorun olarak kabul ettiği şeylerin çözümü için şiddete başvurmaktadır.

Abdi Ağa, Memed ile kaçan Hatçe’nin annesine de zulmeder. Kızını kurtarmak için dilekçe yazdıran kadının, şehre inip hapiste olan kızıyla konuşmasını yasaklar. “O gavur Abdisi benim başıma neler getirmedi!.. Arzuhal vermişim diye hükümete, neler getirmedi başıma!.. Onun elinden çektiğimi bir ben bilirim. Benim bir daha kasaba ya inmemi yasak etti. Yaa gül kızım... (Kemal, 2016, s. 223). Abdi Ağa, dur durak bilmeden suçlu gördüğü herkese zalimlik yapmaktadır.

İnce Memed I romanında yer alan zulüm sahibi ağalardan biri de Ali Safa Bey’dir.

“Ali Safa Bey fıkara düşmüş bir ağanın oğludur. Ağa, yoksul düşmesine karşın oğlunu önce Adana Sultanisinde okutmuş, sonra da İstanbul Hukuk Mektebi Alisine göndermiştir. Her ne sebeptense Ali Safa Bey, Hukuk Mektebi Alisini yanda bırakmış, gelip kasabada avukatlığa başlamıştır. Bir sürü işlere girip çıktıktan sonra, akli başına gelmiş, sonra da dört elle toprağa sarılmıştır” (Kemal, 2016, s. 292).

Ali Safa Bey, oldukça akıllı ve uyanık bir adamdır. Ne yapıp edip babasının kaybettiği toprağı, köylünün elinden alır. Ancak bununla da yetinmez. Çeşitli oyunlarla köylünün kendisine ait topraklarını da himayesine katar. Köylünün akıllandığı noktada, eşkıyalardan yardım ister. “Dağdaki bir iki çetebaşıyla anlaşır. Bir iki adamını da dağa çıkarır. Eşkıyaları köylülerin başına musallat eder. Artık Ali Safa Beyin astığı astık, kestiği kestiktir” (Kemal, 2016, s. 293). Kendisine karşı gelen köylülerin, başına gelmedik kalmaz. “Yüreği varsa kımıldasın bir tek köylü bundan sonra!.. Bir gece de evi yıkılır, karısı kaçırılır, işkencelerle öldürülür. Bunları yaptıranın Ali Safa Bey olduğunu herkes bilir. Ali Safa Beyin bu yüzden kılına bile hile gelmez. Candarmalar eşkıyaların peşine takılıp vurulurlar” (Kemal, 2016, s. 293). O, kendisini her şekilde kurtarmaktadır.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* isimli romanında Ali Ağa, tüm zalimliği ile resmedilmektedir. Ali Ağa, kimi zaman kasabada yaşayan ama aslen köylü olan biridir. “Basbayağı... Çatılariyle, tarlalarıyla... Hayvanı ve insaniyle, tüm onun malıdır köy... Adı üstünde canım, anlayıver. Ali Ağa köyüdür orası... Devletin kütüğünde öyle yazılı...” (Tarus, 1955, s. 26). “Ali Ağa, camiden çıkar çıkmaz, keyif için dükkâna koşar, çeker koltuğunu oturur. İstanbul’dan getirdiği o milleti belirsiz iki tezgâhtar, leş gibi domuz eti satarlar gözünün önünde de bana mısın demez...” (Tarus, 1955, s. 27). Ali Ağa’nın camiden çıkar çıkmaz domuz eti satılan dükkanına gitmesi, köy kültürü ile

modern dünyanın yahut şehir görgüsünün birleştiğini göstermektedir. Bu durum, okuyucuyu iki yola yönlendirmektedir: İlki yaptığı ibadetin saf bir niyet içerisinde olmadığı, ikincisi ise bahsi geçen değerler bileşkesinde yer alıyor olmasıdır.

Kaymakam, savcının odasına giderek Ali Ağa ile ilgili birçok malumat verir. Savcıyı Ali Ağa konusunda uyarılır.

“Tehlikeli bir vatandaşımızdır. Hayır ve şerri, müsavi miktarda kullanır. Zehir ve panzehir, onun avucunda dirhemi dirhemine hesaplıdır. Hangisini kullanacağına çabucak karar verir. İki kuvveti arasındaki fark, birinin açık ötekinin gizli olmasıdır. Hayrı açık, hem lüzumundan fazla açık işler. Şerri, kapalı, hem akıl sır ermiyecek tarzda kapalı tatbik eder” (Tarus, 1955, s. 41).

Ali Ağa’nın bu özelliği, kaymakamı oldukça tedirgin etmektedir. Kimi çevrelerce hayırsever bir konumda olan Ali Ağa, esasında toplumun zararına işler de yapmaktadır. Ali ağa ile bilgileri sadece kaymakam savcıya iletmez. Sarraf da savcıya Ali Ağa hakkında malumat verir. “Ali ağanın yalnız kasabada yirmi kişilik muhafızı varmış. Haftanın ancak bir iki gününü burada geçirdiği halde... Bağ evini geceleri silahlı, firdolayı beklerlermiş” (Tarus, 1955, s. 41). Ali Ağa’nın kasabada birkaç gün kalmasına rağmen böylesine bir güvenlik oluşturması, onun hem ekonomik hem de sosyal gücünü göstermektedir.

Ötelerin Çocukları romanında Ali Resul Ağa, köylüye zulmetmektedir. O, “Çatalkaya’nın ve başka köylerin en dişlek kodamanıydı ve ağasıydı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 20). Yaptığı tüm zalimliklere tezat bir fiziki görünüşü olan ağa; bir tarlaya göz koyduğu zaman ne yapıp edip sahip olmaktadır. “Bir tarlaya göz koydu muydu, artık namlusunun gezini, gözünü avını bir çizgiye koymaz ama tarlayı kitabın çalımına getirir, pazarlık arasında yalvarıp gülümser, burasında kaş çatıp hırlar, orasında kuzu gibi meler, tarlayı da, tokadı da turnaymışlar gibi gözlerinden vururdu” (Kabağağaçlı, 1981, s. 21). Ali Resul, insanların ellerinden tarlalarını almakla yetinmez. Zalimliğini konuşturup, onları kendilerine ortakçı da yapmaktadır. Onun eline bakan kadın ve çocuklara da etmediğini bırakmaz. Romanda, Ali Resul’un karakterine dair dikkat çekici bir anlatım yer almaktadır: “Yamaçlarda açan çiçekleri görmezdi. Onlar, ineklerinin yiyecekleri otların teferruatından idiler. Göğün mavi olduğunu biliyordu. Eşegin kuyruğu olduğunu bildiği gibi. İşte o kadar! Varlığın bu genel ölümünün hıncını Hacı Resul her temizi pisletmekle, her güzeli kirletip çirkinleştirmekle çıkarıyordu” (Kabağağaçlı, 1981, s. 24). Yapılan bu tarif onun, her şeyi nasıl metalaştırdığını ve parasal bir değer biçtiğini göstermektedir. Hacı Resul; çevresindeki güzellikleri fark etmeyen, iyi olan her şeye duyarsızlaşan biridir.

Normalde köylünün hâkim olduğu doğaya karşı bu yabancılığı, onun toplumdan kopukluğunu göstermektedir.

Ali Resul, güç yetirebildiği herkesi sindirmek ve kontrol altın almak amacıyla onların arkasından oyunlar çevirmektedir. Bunlardan biri de Kerimoğlu'dur. O, arkasından ırz düşmanı diye laf çıkarttığı Kerimoğlu tarafından köy meydanında oynatıldığından beri, ona bilenmektedir. Köylerindeki kız çocuğu Elif'e Kerimoğlu'nun beşi bir yerde vermesi, yapacağı planın fitilini ateşler. Elif görünümüne soktuğu kadınla kurduğu tuzak başarılı olur. Otuzdan fazla kurşunun vücuduna isabet etmesi üzerine Kerimoğlu, denizin ortasında vefat eder.

Ali Resul Ağa, sadece insanlara değil hayvanlara da zulmetmektedir.

“Ölümün bağlaştığı kesilen Hacı Resul'ün arzusu her canlının canına okumaktı. Yaraladığı geyiğin üzerine otururdu o. Boğazını keser, hayvan can çekişir, debelenir, titrerken âdeta şehvetle ağzı sulanır, sırtırdı. Hayvan korkunç bir iç çekişiyle kendi kanını içer, o iri gözlerini son bir bakışla açık göklere çevirirken, Hacı Resul duyduğu hazla sarhoş olup, onun üzerine yığılır, geyiğe ağız dolusu küfürler ederek gerdanını ısırıp çekiştirirdi” (Kabağaçalı, 1981, s. 24).

Ali Resul karakteri, iyiliğe dair herhangi bir unsuru bünyesinde barındırmamaktadır. “(...) Hacı Resul'ün arzusu her canlının canına okumaktı” (Kabağaçalı, 1981, s. 24) ifadesi, onun her canlıyı yok etmeyi arzuladığının nişanesidir.

Fahri Erdinç'in *Alinin Biri* isimli eserinde de ağanın zulmüne rastlanmaktadır. Yazar, Rahim Ağayı ilk manda güreşleri esnasında betimlemektedir. “Mandası kadar iri bir adam. (...) Kurbağayı andıran birbirinden uzak gözlerinin biri adamakıllı kaymış. Sana bakıp beni görüyor. Ebe nine mi bastırmış kim bilir, burnu yamyassı ucunda ter” (Erdinç, 2007, s. 56). Ağa; Meşrutiyet'ten sonra iki köy arasındaki sınırları, çevirdiği dolaplarla yeniletir. Yozalan denilen yaylayı, kendi köyüne katar. “Buradaki parça buçuk tarlaları da kiminden gönül rızasıyla, kiminden zorla satın almış. Bütün Yozalan'ı otlağa çevirmiş” (Erdinç, 2007, s. 58). Yozalan köylüsünün bu toprakları ekmesine izin vermez. Üstelik bu topraklar, oldukça verimli alanlardır. Ağa, sadece sürüleri için köylüyü mağdur etmektedir. Rahim Ağa bununla yetinmez, köyü düşmana da teslim eder. “Yunan, Daylım'da görüldüğü zaman, kefen bezini bir değneğe geçirip de harman yerine çıkan o değil miydi? Beyaz bayrak diye... O teslim etti köyü” (Erdinç, 2007, s. 101). Düşmana köyü teslim etmekle kalmaz, ambarları ve gencecik kızları da düşmana gösterir. Bu yönüyle, diğer köy ağalarından da ayrılmaktadır.

Rahim Ağa, romanın esas karakteri Ali'yi rahat bırakmaz. “Rahat vermedi ağa. Ben de onu rahat bırakmadım ya... Çekiştik, çekiştik mahkemelik olduk. Git gel, git gel.

Sonunda ağanın iftirasını kitabına uyduruverdiler. Haydi on beş sene içeri! (Erdinç, 2007, s. 42-43). Rahim Ağa, çektiği Ali'yi, bir sebeple hapse gönderir. Onu uzun yıllar karısı ve evladından ayırır.

Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli romanında, köylüye zulmeden Mastan isimli bir ağadır. Mastanlar, geçmişten itibaren olumsuz algıları barındırmaktadır. Karaahmet isimli soylu bir eşkıyanın hile ile öldürülmesinde rol oynayan Mastanlar soyu, köy halkı tarafında travmatik öge olarak görülmektedir.

“Kesikbel köylerinde Mastan soyundan gelenlerin hakkı saygı ve korkudur. Bu Kesikbel'in kanunudur. Bütün Kesikbel köylerinde bu saygının, bu korkunun altında kin saklıdır. Köklü, soylu bir kin. Adete eskimeyen, her gün daha güçlenen bir kin. Çocuklar elleri ayakları ile beraber bu kinle doğarlar sanki. Ama Karaahmetli köylülerinin kini daha büyük, daha köklüdür” (Tuncer, 1960, s. 13).

Nitekim romanın esas kahramanlarından olan Mastan Ağa; bu travmatik ögelerin devam etmesinde önemli rol oynamakta, köylü üzerinde bir zulüm ögesi olarak var olmaktadır. Mastan; köylünün zor durumda olduğu zamanlarda onlara para vermekte, daha sonra da keyfe keder bir vakitte ödemediklerini iddia ederek topraklarını haczetmektedir. “Hepsini alması farz değildi ya. İşine gelenleri, köylünün pek ses çıkaramayacağı gibi birkaç kişininkini alırdı. Feci Kadrinin tarlasını alırdı. Kimse de bir şey diyemezdi. Keler İbrahim'inki de öyle. Deştimanın tarlasını da alabilirdi. Yeli cinli adamdı. Pek uzağa yakına akılları ermezdi” (Tuncer, 1960, s. 75). Mastan, romanda köylü için bir korku ögesi olarak yer almaktadır. “Bu deyyus burada kalırsa fena diyordu. Uykusu kaçır milletin gene” (Tuncer, 1960, s. 10). Mastan Ağa, normalinde kasabada yaşamaktadır. Lakin günün birinde köye taşınmaya karar verir. Bu köylü için olmaması gereken bir ihtimaldir. “- De gayri Musa, dedi. Senin çayı çok içeriz bundan kelli. - Çok mu galacan ağa, dedi Musa.- Gitmeyeceğim ki, dedi Mastan, Çocuklar da gelecek yarına. Kahvedekiler, kurşun yemiş gibi oldular. Yüzleri sapsarı kesilmişti” (Tuncer, 1960, s. 11). Mastan'ın köyde kalması, köylüye daha fazla zulmetmesi anlamına gelmektedir. “Mastan bir köye geldi mi yalnız gelmezdi. Hemen arkasından adamları damlardı. Arkasından ‘Ağanın haczi’ gelirdi. Kesikbel için, kırka yakın Kesibel köyü için ‘Ağanın haczi’ ölüm demekti. Her yere girerdi, her şeye burnunu sokardı. Bu Allahın belası haciz” (Tuncer, 1960, s. 12). Mastan, esasında Çakallar Köyü'ndendir. Ancak elindeki para ve gücün sayesinde Karaahmetli Köyü'ne ağa olmuştur. Romanın odak ve çatışma noktasını Mastan'ın köylüye karşı takındığı zalimce tavır oluşturmaktadır. Bu yüzden romanın kimi kısımlarında Mastan'ın zalimliği, okuyucuya hatırlatmak amacıyla tekrarlanır. “Köylü üçe bir faiz verirdi. Ama

tarlayı kaptıran çok olurdu. O zaman Mastanın aldığı bire beşti, bire ondu” (Tuncer, 1960), “Köylü bir kör boğaza, bir de Mastanın üçe birine çalışıyordu” (Tuncer, 1960, s. 60) ifadeleri bunu örneklemektedir.

Mastan Ağa'nın en büyük düşmanlığı, köylü Hasan'adır. Hasan, Mastan'ın beklediği dalkavukluğu yapmaz. Bir gün Mastan, köylüyü yine haciz üzerinden tehdit etmektedir. Köylü ise; Mastan'dan gerekli süreyi talep etmekte, lakin olumlu cevap alamamaktadır. Haczin olmaması için hiç sevmedikleri Mastan'a dalkavukluk etmektedirler. Hasan, dalkavukluğun yapıldığı ortamda dahi bulunmak istemez.

“Hasan kalktı, dışarı çıktı. Havadan anlamıştı neler olacağını. Mastana yalvaracaktı köylü. Bütün gün veryansın ettikleri o adama dalkavukluk edeceklerdi. Elini ayağını öpelim ağam, diyeceklerdi. Sen bi goca ağasın, herkesin bubasisın... Etme eyleme, şanına yakışmaz. - Senden gayri kimimiz var elimizden tutan... Bu lafları duymak istemezdi Hasan. Ağrına gider. Kanına dokunurdu” (Tuncer, 1960, s. 23).

Hasan'ın başkaldırısı, Mastan'ın ona düşmanlık etmesine neden olur. Hasan hariç herkesin borç ödeme tarihini erteler. Mahsulün sonunda ödenmesi gereken borcu öne çekerek Hasan'ın tarlalarını almayı düşler. Köylülerin yardımıyla hacizden tarlalarını kurtaran Hasan, kaçan gençlere yardım ettiği gerekçesiyle tutuklanır. “Eh, dedi. Bu iş bitti. Sıra Hasanda şimdi. Muhtar şaşkın şaşkın: - Hayda dedi. O da nerden girdi bu işe. Onbaşı başını iki yana salladı. - Ne sandındı, dedi. Bunları saklayan o” (Tuncer, 1960, s. 43). Mastan, Hasan'a bir oyun oynayarak tutuklanmasına sebep olur.

Roman incelendiğinde, ağalık kavramının sonradan oluştuğu görülmektedir. 1950'lilerin başlarına bakıldığında; ağalığın babadan oğula geçtiği ve köyün asıl sahiplerinden oluştuğu anlaşılmaktadır. Ancak kavram; zaman içerisinde değişime uğramış, suni yollardan oluşan ağaları ortaya çıkarmıştır. Köyün yerlisi olmadığı hâlde kişiler, zengin ve güçlü olması hasebiyle köye yerleşip ağa olabilmektedirler. Bu ağalardan biri Şeyho'dur. Bir gün Bemekler Köyü'ne gelen iri yarı adamlar ölçüp biçtikleri toprakların Şeyho'ya ait olduğunu dile getirirler. Oysaki köylü, o zamana kadar Şeyho adını hiç duymamıştır.

“Şeyho kim içinizde? Adamların en irisi, en kalını: - Benim, demiş. - Bu tarlalar senin mi? - Benim. - Zizon gediği senin mi? - Benim. - Harmantene senin mi? - Benim. - Ula biz seni hiç görmedik ya.- Olsun, demiş Şeyho. Tarlalar benim, tapusu var elim- de” (Tuncer, 1960, s. 49).

Mastan da Şeyho gibi daha sonraları köye yerleşip ağa olmuştur.

Yaşar Kemal'in *Ortadirek* romanında ağa ile muhtar, iş birliği içerisinde görülmektedir. Onlar, köylüyü verimsiz pamuk tarlalarına götürerek iyi kazanç elde etmelerini engellemektedirler. Bu nedenle köylünün öfkesini kazanmaktadırlar. Köylüye

göre; “Muhtar demek köyün babası demektir” (Kemal, 2022b, s. 26). Ancak kendi muhtarları, onlara babalık etmek yerine düşmanlarıyla ortak iş yürütmektedir. “Halbuysam sen oruspu avratlı Delice Bekirlen bir olursun. Bir olmuş da köylünün kanına ekmek doğrarsın. Bir olup da Çukurovanın en kötü tarlalarına, en verimsiz, bir dalında bir koza bile bulunmayan tarlalarına rüşvet alaraktan bizim köylüyü sokarsın” (Kemal, 2022b, s. 26). Köydeki nüfuz sahibi ağa ile muhtar; çıkarlarını korumak için köylüleri en kötü verimin alınacağı tarlalara sürüklemekte, kazançları uğruna köylünün emeğini hiçe saymaktadırlar.

Romanda yer alan ve kötü denilecek vasıflarla donatılmış olan Deli Bekir, köylüyü mağdur eden birey olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. “Deli Bekir kötü adam. Ona azıcık koklatsınlar, bir ağaçta isterse bir tek koza bile olmasın, o tarlayı tutar o. İsterse köylü yansın batsın. Yeter ki onun kesesi dolsun” (Kemal, 2022b, s. 55). Ağa, kendi çıkarı için köylünün içine düşeceği müşkülüyeti düşünmez. Onun tek dileği, cebini daha fazla doldurmaktır. Bu nedenle de köylüleri en verimsiz tarlalarda çalışmaya götürmektedir.

Muhtar tarafında mağdur edilen köylülerin yer aldığı bir diğer roman Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* isimli eseridir. Muhtar, köylüyü mağdur eden Dalyanlarla birlikte hareket etmektedir. Köy halkı; muhtarın ne olduğunu, kimlerle birlikte hareket ettiğini gayet iyi bilmektedir. “ ‘Ne olacak... Dalyancının adamı da ondan. Domuz eniği kerata, canı istediği vakit dalyandan eşek yükü balık getiriyor. İsterse oturup yiyor, canı isterse götürüp pazarda satıyor’ ” (Kocagöz, 2016, s. 14). Muhtar, köylünün tuttuğu iki üç balığa bile göz koymaktadır. Üstelik bunu; kanuna nizamla bağlamakta, devletin kendisine herkesin hakkını koruma görevi verdiğini söylemektedir. “Dövlet benim elime muhtarlık mühürümü; kanunu nizamı köyde korusun diye verdi. Herkesin hakkını, hukukunu korumak benim vazifemdir” (Kocagöz, 2016, s. 71). Ağaların, beylerin yanında olmak, onların haklarını da korumak zorunda olduğunu belirtmektedir. “Bu köyün içindeki milleti benim düşündüğüm kadar, reizi cumhur bilem düşünemez. Nişlersin ki, köylünün hakkına hukukuna mukayyet olduğum kadar beylerin, ağaların da hakkına gözkulak olmam lazım” (Kocagöz, 2016, s. 72). Muhtar, bu dönemde yer alan diğer muhtarlar gibi babadan oğula geçen bir nizam izlemektedir. “Kanunun ne olduğunu ben bilirim. Öyle kağıtların altına parmağını basan muhtarlardan değilim. Mektep medrese görmüş bir muhtarım ben, hem de sülaleden muhtar... Babam da muhtar”

(Kocagöz, 2016, s. 72). Bu ifadeler, muhtarın otoritesini ve aileden gelen yönetim anlayışını vurgulamaktadır.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli romanında Kara Bayram ve ailesinin mağdur olmasının baş sorumlusu, muhtardır. Muhtar, Kara Bayram'ın evinin tam karşısına ev yapılmasına onay verir. Ancak, işler beklediği gibi olmaz. Tüm köy içerisinde fakir ve mazlum oldukları için ses çıkarmayacaklarını düşündüğü Kara Bayram ve ailesi, evin yapılmasını kabul etmez ve direniş gösterirler. Muhtar ise sözüne karşı gelen bu aileyi birçok yönden mağdur eder. Önce, köye salınan salmalarda onları birinci boydan dâhil eder. Salmalar, köyün ihtiyacı durumunda köylülerden toplanan paradır ve köylülerin varlıklarına göre kademelere ayrılır. Birinci kademe en fazla para verecek olan gruptur. Oldukça yoksul olan Kara Bayram, başkaldırdığı için birinci boydan listeye eklenir. “ ‘Kaç para vereceğiz Mustafa Ağa’ dedi Bayram. ‘İki lira!’ ‘Herkes iki lira mı?’ ‘Herkese ne bakarsın? Senin herkesle ilişkin kalmadı gayri!’ Üç boya ayırdılar köyü: Bir lira, bir buçuk, iki lira! ...’ ‘Bizi birinci boydan saydılar demek?’ ‘Birinci boydan saydılar; iyi bildin! ...’ ” (Baykurt, 2019, s. 115). Esasında Kara Bayram, az kazançları nedeniyle salmayı her defasında üçüncü boydan vermektedir.

Muhtar bununla yetinmez. Köylerini ziyaret edecek olan kaymakam için ası kuzusu kesilmesi lazımdır. Ancak bir türlü ası kuzusu bulunmaz. Muhtar da Kara Bayram'ın izni olmadan ası kuzusunu kestirir. “Kara Bayram'ın iki tane ası kuzusu olduğunu haber aldım! Çabucak birini tutup getirecek Deli Hacı” (Baykurt, 2019, s. 144). Muhtar bu işi, Kara Bayram'ın çatışma içerisinde olduğu Deli Hacı'ye yaptırır. Hacı de bunu saf bir niyetle yapmaz. “Köylük yerinde, biraz palazlanabilmek için, böyle işlere ‘He’ diyeceksin. Ondan sonra, hooop, birinci üyesin Hacı! Ondan sonra da hooop muhtar” (Baykurt, 2019, s. 145). Ası kuzunun kesildiği gün, Hacı ile Kara Bayram kavgaya tutuşur. Bayram, Hacı'yi döver. Bu duruma sinirlenen muhtar, Bayram'ı odasına davet eder ve ona kumpas kurar. Eli, ayağı, gözü ve ağzı birkaç adam tarafından bağlanır.

“Uçkurunu çözüp çağrışını, iç donunu sıyırdılar. Yeniden yüz aşağı döndüler. (...) Şimdi iki kabası da açıktı. Ağzı bağlı. Boğulacak gibi. Boğulacak. Burnundan soluyor. Soluğu yetmiyor. İp gibi ya da kayış gibi ya da başka bir şey, soğuk, sert, şap şap inmeye başladı kabalarına! İniyor, iniyor, durup dinlenmeden iniyor! Sur durak yok! Her vuruş biber gibi yakıyor...” (Baykurt, 2019, s. 169).

Muhtar'ın Bayram üzerinde kurmaya çalıştığı otorite bireysel özellik taşımakla birlikte toplumda var olan politik sistem ve onun çarklarının kırsal kesime yansımaları olarak da okunabilmektedir.

1950-1960 yılları arasındaki romanlarda köylülerin mağdur edilmesinin en önemli mimarları arasında; muhtarlar ve köy ağaları yer almaktadır. Bu kimselerin köylü üzerinde kurdukları adaletsiz ve hak yiyici baskılar, söylem üzerinden eleştirilmektedir. Yaşar Kemal'in *Teneke*'sinde muhtar köylüye sahip çıkmamakta, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın *Ötelerin Çocukları*'nda, Fahri Erdinç'in *Alinin Biri* ve Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli romanlarında ağa, köylünün tarlasına göz koymakta, almak için ellerinden geleni yapmaktadır. *Ortadirek* ve *İnce Memed 1* romanında köylüyü sömüren ağa ve muhtar, Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında kendi çıkarları için köylüye zulmeden bir figür olarak okuyucuya sunulmaktadır.

Tablo 12: 1950-1960 Arası Köycü Söylemin Yer Aldığı Romanlarda Çatışma Figürleri

Ağa	Çatışma Yaşadığı Kişi	Kitap	Yazar
Abdi Ağa	İnce Memed	İnce Memed 1	Yaşar Kemal
Ali Ağa	Kaymakam	Yeşilkaya Savcısı	İlhan Tarus
Ali Resul Ağa	Elif	Ötelerin Çocukları	Cevat Şakir Kabaağaçlı
Rahim Ağa	Ali	Alinin Biri	Fahri Erdinç
Mastan Ağa	Hasan	Hacizli Toprak	Cengiz Tuncer
Delice Bekir	Uzunca Ali	Ortadirek	Yaşar Kemal

Köycü söylem, zulmeden bu figürler karşısında direnen ve başkaldıran bireyleri yüceltmektedir.

Yaşar Kemal, Cengiz Tuncer, Fahri Erdinç gibi sosyalist ideolojiye sahip yazarlar, muhtar ve ağa figürünü kullanarak köylüler üzerinden ekonomik sömürüyü eleştirmektedir. Esasında bu figürler, dönem içerisinde bireylerden ziyade sistemin sembolü olarak yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen romanlara bakıldığında muhtarın ya da ağanın isminin değiştiği ama yaptıkları zulmün değişmediği görülmektedir.

5.6.1.4. Köy Toplumundaki İçsel Adaletsizlik

Romanlarda yer alan köylünün köylüyü mağduriyeti, köylüler arasındaki uyuşmazlığı göstermektedir. Köyün ideal mekân ve köylünün ideal birey olarak resmedildiği erken Cumhuriyet döneminin aksine değişen söylem, köyün içsel dinamiklerindeki sıkıntıları gözler önüne sermektedir.

Kemal Tahir'in *Sağırdere* isimli romanında Pelvan Vahit'in babası gurbette vefat edince, akrabaları olan Hocaların Hakkı Vahit'in babasının parasına el koyar. Bir de “ ‘Bende paranız yok... Rıza Çavuş’a verdim çoktan’ ” (Tahir, 2016, s. 36) diyerek yalan yere yemin eder. Bununla da yetinmez. Bu sefer bir diğer köylüleri Muhtar Hüseyin Efendi, Vahit'in annesine tarla meselesi üzerinden zulmeder. “Ben şuncacık bebeyken, iki parça tarla için anama etmediğini koymamış... Anamı alacak ki, tarlalara sahip olacak” (Tahir, 2016, s. 36). Vahit'in annesi evlenmeyi kabul etmez. “ ‘Anamı almaktan umudu kesince...’ Üç kat gümüş kösteğini avucuna topladı, ‘şu köstekle saati istemiş...’ ” (Tahir, 2016, s. 36). Despotik olarak adlandırılabilir olan bu zalim köylüler, kendilerinden güçsüz bireyler üzerinde otorite kurmaya çalışmaktadır.

Yaşar Kemal'in *İnce Memed 1* romanında Iraz isimli köylü kadının yaşadığı mağduriyetten bahsedilmektedir. Iraz'ın kocası Hüseyin vefat edince, kocasının kardeşi Iraz ile evlenmek istemektedir. Ancak Iraz buna müsaade etmez. Bunun üzerine;

“(...) Iraz kin bağlayan amca, Hüseyinden kalan tarlayı onun elinden aldı. Oysa tarlada hiçbir hakkı yoktu. Babaları öldüğünde, üç kardeş kalan tarlaları eşit olarak paylaşmışlardı. Bu parça da Iraz'ın kocası Hüseyine düşmüştü. Ne çare, Iraz genç kadın. Hükümet yolu, karakol kapısı bilmez. Ne yaparlarsa yanlarına kalır. Iraz tarlasızdı ama, gene de dayandı” (Kemal, 2016, s. 207).

Iraz kadın yaşadığı tüm zorluklara rağmen oğlunu büyütür. “Yazın ırgatlık, kışın zenginlerin evinde hizmetçilik etti. Gününü gün etti. Çocuğu nur topu gibiydi” (Kemal, 2016, s. 207). Rıza, büyüüp yetişince fidan gibi delikanlı olur. Bir vakit sonra da haksız yolla amcaları tarafından işgal edilen tarlalarını mahkemeye başvurarak geri alır. Ancak, aldıkları tarlanın sefasını süremeden Rıza'yı öldürürler. “Rıza, dizlerini göğsüne doğru çekmiş, kıvrılmış. Önündeki çukura kan göllenmiş. Kan donmuş. Kanın üstünde böcekler, sinekler... Ortalığa keskin, tüten, kan kokusu gibi köpüklenen bir güneş de çökmüştü. Güneş buğulanıyordu. Ölü'nün üstünde bir sürü sinek, şimşek yeşili...” (Kemal, 2016, s. 2011). Iraz, katilin Rıza'nın amcasının oğlu Ali olduğunu bilmektedir. Ali, gerekli ispatların sağlanamaması nedeniyle ceza almaz. Oysaki “Iraz, onu mutlak asacaklar diyordu. Öyle sanıp teselli buluyordu” (Kemal, 2016, s. 212). Umduğu gibi olmadığında ise Ali'nin evine balta ile saldırır. “Nasıl oldu, nasıl olmadı, Ali kalabalığın arasından fırlayıp arkasından Irazı yakaladı. Elindeki baltayı kaptı. Halsiz kadını var gücüyle bir tarafa fırlattı. Kadını çiğnemeye başladı. Köylüler vardılar Irazı onun ayağının altından aldılar” (Kemal, 2016, s. 212). Iraz'ın adaletin sağlanacağına dair inancı, suçlunun serbest kalmasıyla sarsılır. Bu durum, Iraz'ın devlet otoritesine güven

duygusunu zedelemekte aynı zamanda adalet sistemine dair derin bir eleştiri sunmaktadır. Öcünü alamayan Iraz, gece Alilerin evini ateşe verir. Yaşanan tüm bu hadiseler içerisinde Iraz, mağdur olur ve hapsedilir.

“Hapishanenin tek odalı kadınlar koğuşuna getirdiler soktular. İşte bunu hiç beklemiyordu. Bir çınar gibi oğluna karşılık, bir ev yakmış. Bu haksızlık ona oğlunun ölümünden de ağır geldi. Başını kaldırıp da hiçbir yere bakmıyordu. Bastığı yeri görmüyordu. Gözleri hiçbir şeyi seçemiyordu. Kör gibi, el yordamıyla dolanır gibi geziyordu ortalıkta. Yalnız mıydı bu oda da başka birisi var mıydı, farkında değildi. Bir köşeye, ‘kuyu dibine düşmüş taş gibi’ oturmuştu. Sessiz” (Kemal, 2016, s. 213).

Oğlunun katilinin cezasız kalması bunun yanı sıra kendisinin böylesine cezalandırılması, Iraz adalet sistemine derin bir hayal kırıklığı duymasına neden olur.

Bu iki romanda, dul kadına kendi akrabaları tarafından yaşatılan mağduriyet anlatılmaktadır. Ancak bu mağduriyet zamanla sonlanmaz, yıllar geçse de devam eder. Benzer bir zulüm örneğine *Despot* romanında da rastlanmaktadır.

Reşat Enis’in *Despot* isimli romanında Fikret’in babası savaş nedeniyle askere gittiğinde; annesi, ananesi ve küçük kardeşi ile köylerine göç ederler. Orada büyük amcalarının evinde kalmaya başlarlar. Ancak, kaldıkları günler, onlara derin mağduriyetler getirmektedir. Fikret’in büyük amcası, despot ve zalim bir adamdır. “Kalın enseli, avurdalarında bir şeyler saklamış gibi şişko yanaklı, sarkık gerdanlı, otuz beşlik bir adamdı bu... Gök gözleri hain hain bakıyordu. Gülmez bir suratı vardı. Ne ölüye ağlar ne diriye güler soyundan...” (Aygen, 1957, s. 15). Fikret, çocuk yaşta oldukça ağır işlerde çalışmaktadır. Üstelik sadece amcası değil, yengesi ve amca oğlu da hem kendisine hem annesine eziyet etmektedirler.

“Büyük amcanın karısı da nemrudun biriydi. Üç gün geçmeden, zamirini meydana vurdu. Baş köşeye geçip kuruluyor, Naciye ve büyükanaya emirler veriyorlardı. Yemek onlarda, ortalık onlarda... Anası tekne başına çömeliyor, hamur yoğuruyor, evin bitişiğindeki fırında pişiriyordu. Çamaşırları o yıkıyordu. Kilimleri yarım saat ötedeki dereye taşıyıp tokmakla vura vura yıkayan oydu. Yırtıkları, sökükleri büyükana onarıyordu” (Aygen, 1957, s. 15).

Tüm bunlara rağmen Fikret’in çekirdek ailesi, kimseye yaranamaz. Aşağılayıcı söylemlere maruz kalmaya devam ederler. “Yenge, evin bütün işini yüklemekle kalsa gene iyi... Dili de bir karış uzun... Etmediğini bırakmıyor onlara...” (Aygen, 1957, s. 15).

Fikret, amcasının kendisi ve ailesi üzerindeki fiziksel ve psikolojik sömürüne rağmen sessiz kalmak zorunda olduğunu bilmektedir. “Susacaksın şimdi. Hep susacağız. Garip için kuyruğu bacağının arasında gerek...” (Aygen, 1957, s. 16). Amcanın, zulmü zaman geçtikçe artmaktadır. Öyle ki bir dilim ekmeği, babadan kalma bir dönüm toprak

karşılığında vermektedir. “Teknetepe, Tavşantepedeki tarlalar günden güne eriyordu. Bir dilim ekmek, bir dönüm toprak...” (Aygen, 1957, s. 57). Fikret, ellerinde kalan tek toprağı babasının arkadaşı ve küçük amcası ile işlemektedir. Harman zamanı geldiğinde gece gündüz uğraşarak harmanı kaldırırılar. Bir gece despot Davud Ağa, kıskandığı bu harmanı kundaklar. Tüm köyün uğraşlarına rağmen harman kurtarılamaz.

Amcanın Fikret’e yaptığı bu baskıcı ve şiddet içerikli davranışlar, Fikret ile sınırlı kalmaz; tüm köy sakinleri bu zalimden nasibini almaktadır. Harmanın yakılmasının ardından köylünün Davud Ağa’ya öfkesi artar. Bir gün, despot Davut Ağa’nın ardından türküler söyleyerek ateş yaktıkları sırada, Davut Ağa’nın şikâyeti üzerine jandarmanın baskınına uğrarlar. Türküyü söyleyen Mustafa’ya saldırırlar. Ertesi gün köylüler devlete isyan sebebiyle göz altına alınır. Bunda da yine Davud Ağa’nın payı vardır. Köylü, savaşın çıkması nedeniyle de serbest bırakılırlar.

Talip Apaydın’ın *Yarbükü* isimli eserinde mağdur eden taraf, başkişinin köylüleridir. Remzi Ağa, köyün en büyük tarlalarına sahip olmasına rağmen istediği verimi elde edemez. Yarbükü’ndeki tarlalar dip dibe yer aldığı için yukarıdan aşağıya doğru akan su kesilerek en alta gider. Bu da en altta yer alan tarlanın yeterince sulanamaması demektir. Bu mağduriyeti yaşayan kişi de Remzi Ağa’dır. Onun tarlaları en altta yer alır, bu nedenle yeterince sulanamaz. Sürekli diğer tarla sahibi köylülerle konuşmak, onları ikna etmek zorunda kalır. “Kimse suya doymuyordu. Çeltik su içinde büyürdü ama, maşalaları dize kadar doldurmağa, fazlasını da tirlere taşıyıp ırmağa akıtmağa hiç gerek yoktu. Bunlar böyle yapınca aşağıdaki tarlalara su kalmıyor, hele Remzi’nin tarlası bükün en alt başındaydı çatır çatır çatlıyor, çeltik susuzluktan sararmağa başlıyordu” (Apaydın, 1968, s. 10-11). Sulanamayan tarlalardan, bir türlü istenilen verim elde edilemez.

Köylüden kimse, Remzi Ağa’yı düşünmez. Üstelik onun rica minnet söyleriyle de alay ederler.

“Ula Mahmut kardaşım! Bu ne suyu böyle yahu? Üç dönümlük tarlaya beş dönümlük su akıtılır mı? Bize yazık değil mi yahu? -Havhav hav hav!... Kara Mahmut böyle cevap verdi. -Yazık sana yazık. Her gün, her gün ne bu be? – Hav hav hav... -bir de hısımm olacaksın, ayıp bu senin yaptığın! -Hav hav hav! ...” (Apaydın, 1968, s. 10).

Remzi Ağa, bu durumdan rahatsızdır ancak elinden bir şey gelmez. “O sırada Aliosman ağayı görüverdi. Arkın dış tarafında bir ağacın gölgesinde oturmuş, sigara içiyordu. Söylediğini duymamıştı herhalde, epey uzaktı. Remzi yutkundu, sonra vazgeçti. Görmemiş gibi yapıp yoluna yürüdü. ‘Adam değil ki dürzüler, eşkiya bozuntusu hep.

Kendilerinden başkasını düşünmezler' ” (Apaydın, 1968, s. 25). Remzi'nin mağduriyeti, sadece su sıkıntısı ile sınırlı kalmaz. Hapisten yeni çıkan Haydar, Remzi'nin hem topraklarına hem de karısına göz koyar. Haydar köye döndüğünde Remzi ile birlik olup suyun akışını düzene koymuştur. Ancak kirli emelleri nedeniyle düzeni tekrar bozar. “Remzi tarlasına doğru dürüst su akıtamamıştı. Geliyor, gidiyor, uğraşıyordu. Çeltiğin en çok su istediği günlerdi. Sararmış kalmış yeşil mahsul. Remzi'nin sıkıntısı da arttıkça artmıştı. Geceleri bükte kalıyor, biraz olsun akıtılabilmek için ta yukarılara kadar günde sekiz-on kere gidip geliyordu” (Apaydın, 1968, s. 169). Remzi maruz kaldığı zulüm karşısında çok fazla sessiz kalamaz. Karısını kanlı bir şekilde suyun içerisinde görmesi üzerine, yanına aldığı tüfekle Haydar'ı vurur.

“Remzi o sırada aşağıdan yetişti. Çiftiyi doğrultmuştu. Hele karısını kanlı suların içinde öyle kıvranyor görünce gözü döndü. Kısığa yukarı koştu. Haydar tek ağaç köprüyü yeni geçmişti. Bir ürkeklik vardı üstünde. -Al katil! Diye bağırdı arkadan. Al işte bu tarlam!.. Haydar arkasına yeni dönmüştü. – Bu da karım!.. -Güm! Güm!” (Apaydın, 1968, s. 219).

Tütün Zamanı romanında Cemal ile Zeliş birbirini sevmektedir. Ancak, maddi durumu yerinde olan Bekir de Zeliş'e taliptir. Bekir yanına Kör Fehmi'yi alarak Zeliş'i kaçırmayı planlamaktadır. Planı fark eden Cemal ile Zeliş kaçarlar ve on gün saklanırlar. Ancak jandarma ikisini de yakalar. Zeliş'in babası Recep ise kızının bu yaptığına sinirlenir ve Kör Fehmi ile plan yaparak Cemal'e iftira atarlar. Bu genç aşıklar için en zorlu mağduriyettir. Evlilik gibi bireysel bir tercihe; ailenin müdahalede bulunması, köy toplumlarında geleneksel değerlerin gücünü yansıtmaktadır. Baba, kızının yaşını bahane göstererek yaptığı şikâyetle açıklar vermektedir. Oysaki Cemal ile kaçmasaydı kızını başkası ile evlendirecek, bu evlilikte kızının yaşını hesaba katmayacaktır.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında Haceli, uygun olmayan şartlara sahip bir evde ailesiyle birlikte yaşamaktadır. “Öksüre öksüre uyanıp bakıyor, yastık ıpslak! Yorgan ıpslak! Ipslak üstü baş! Yazın, güzün ıpslak! Kışları da var anla sen. Su çıkıyor” (Baykurt, 2019, s. 16). Bu nedenle köyün içerisine ev yaptırmak ister. Muhtar da ona, belli bir ücret karşılığında köyün merkezinde bir alan satıverir. Ancak bu alan Kara Bayram'ın evinin karşısına denk gelir ve Deli Haceli için sorunlar yumağı başlamış olur. Kara Bayram'ın anası Irazca, binbir emek ve parayla eşilen inşaat çukurunu doldurur. Daha sonra ev için alınan kiremitler paramparça eder. Üstelik Kara Bayram, Haceli'den intikam almak adına Haceli'nin karısı ile de birliktelik yaşar. Romanın mağdurlarından biri olan Haceli, biraz da inadının getirisi olarak bu olumsuzlukları yaşar. Romanın asıl

mağdurları ise Kara Bayram ve ailesidir. Yaşadıkları tüm mağduriyetleri Irazca Ana, şu sözlerle özetlemektedir:

“Bu hükümetin kanununa sor bakalım. Bizim için de bir maddesi yok mu? Bizim için de bir cevap vermiyor mu? Bizim evin önüne ev yapmalarına?... Üçüncü boydan olduğumuz halde, Kaymakam’ın rakı salmasını birinci boydan salmalarına?... Muhtar içinden, “Ası kuzusu da çalmamıza? dedi. Dalgündüz evimize saldırıp karımızın beline büyük bir taşla habersizden furup, tekme tokat dövmelelerine bir şey demiyor mu kanun? ...” (Baykurt, 2019, s. 172).

Karşılıklı yaşanan bu mağduriyetler, köylülerin birbirleriyle yaşadıkları içsel çatışmaları da gözler önüne sermektedir. Irazca Ana’nın hak arayışı, Delice Hacı’yi olumsuz etkilemektedir. Nitekim, Delice Hacı’nin daha iyi bir evde yaşama isteği, köylünün yaşam koşullarını olumsuz etkilemektedir. Bu da romanda mağduriyetin yalnızca bir tarafın değil, birden fazla tarafın eş zamanlı deneyimlediği bir durum olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, romandaki Haçça karakteri de pek çok yönden mağduriyet yaşamaktadır. Ailesi ve kocasına oldukça ilgili olmasına rağmen, kocasının ihanetine uğrar. Kara Bayram, Deli Hacı’nin karısı Fatma ile çukurun içerisinde birlikte olur. Bu birlikteliğin devam edeceği kimi konuşmalarda kendini göstermektedir. Bu konuşmalardan biri, Haçça’nın çocuğunu Hacı’nin şiddeti nedeniyle düşük yapmak zorunda kaldığı dönemde gerçekleşir.

Bahsi geçen bu romanlarda; köyde ekonomik ve sosyal güç elde etmiş bazı köylüler, diğer köylüleri sömürerek veya onlara baskı kurarak kendi çıkarlarını korumaya çalışmaktadırlar.

1950 öncesi köycü söylemin yer aldığı romanlara bakıldığında eserlerin genellikle idealize edilen köylü üzerinden işlendiği bilinmektedir. Ancak bu anlayış, köy gerçekliğini göz ardı eden bir nitelik taşımaktadır. 1950-1960 yılları arasındaki romanlara incelendiğinde; toprak mülkiyeti, su meselesi, kişisel çıkarlar ve ekonomik sebepler gibi nedenlerle köylüler arasında mağduriyetlerin oluştuğu tespit edilmiştir. Bu sebepler neticesinde oluşan mağduriyetler, ideal köy anlayışını çürütmekte hatta aksine köylülerin bireysel çıkarları neticesinde mağduriyetler oluşturduğu bir anlayışa evrilmiştir. Esasında yazarlar arasında değişen bu anlayış, eskinin eleştirisini örtük biçimde bünyesinde barındırmaktadır.

5.6.2. Direniş ve Başkaldırı

Adaletin göreceli oluşu ve hak kavramının toplumda değerini yitirmesi, bireyin iç dünyasında derin çıkmazlara yol açmaktadır. Bu çıkmazları besleyen unsurlar; ideolojik, sosyolojik ve ekonomik pek çok etmenden kaynaklanmaktadır.

Birey ise açmazlardan kurtulmak için çözümler aramaktadır. Bu çözümlerden biri de başkaldırıdır. Ali Püsküllüoğlu'nun "Ayaklanma, karşı gelme..." (1966, s. 77) anlamını yüklediği başkaldırı, zamanla Türk romanının asli temalarından biri haline gelmiştir. Başkaldırı özellikle 'eşkıya' kavramı ile birlikte edebiyat sahnesinde kendine yer bulmuştur. Bu eşkıyalara, zamanla ulvi özellikler yüklenmiştir. "Üstelik eşkıyalar Hobsbawn'ın deyiimiyle 'sosyal', Moran'ın ifadesiyle 'soylu' dur" (Yılmaz, 2024, s. 403). *Sosyal* ve *Soylu* kavramları, eşkıyanın kahramanlaştırılmasında kullanılan ifadelerdir. Moran, bu durumun sebebinin; "(...) tarihte yaşamış ve yoksulu, ezileni kollamış birtakım haydutlar gerçekte bu denli erdemli, ülkücü kişiler olmasa da halk onları hayalinde yüceltmış ve haklarında birer efsane yaratmıştır" (2019, s. 105) diyerek bir idealinin düşünmesine bağlamıştır. Bu dönem romanlarında sadece eşkıyalar başkaldırmaz. Kimi zaman köylü ya da kaymakam da başkaldırının öznesi konumundadır.

Dönem romanı içerisinde direniş ve başkaldırı, sadece bireyler üzerinden hareket etmemiştir. Romanlarda kimi zaman kolektif kimi zaman ise doğaya karşı başkaldırıya rastlanmaktadır. Kolektif başkaldırı, köylülerin yaşadıkları haksızlıklar karşısında takındıkları kitlesel hareketleridir. Doğaya karşı direniş başlığı ise; bireyin doğanın ona karşı sunduğu zorluklar karşısındaki mücadelesini ele almaktadır.

5.6.2.1. Bireysel Başkaldırı

Baskaldırı, bireyin maruz kaldığı haksızlık yahut kabullenemediği durumlar karşısında gösterdiği direnç ve eylemler bütünüdür. Başkaldırını muhalif birey meydana getirmektedir. Muhalif bireyin başkaldırmasını Camus şu sözlerle açıklamaktadır: "(...) başkaldırma edimi hem katlanılmaz bulunan bir haksızlığın kesinlikle yadsınmasına, hem de bulanık bir hak inancına, daha doğrusu başkaldırmışın... yapmaya hakkı olduğu izlenimine dayanır" (1985, s. 11). Bireysel başkaldırı, dönem romanlarında en fazla eşkıyalık kavramı üzerinden verilmektedir. Eşkıya romantizmi adıyla zamanla dönüşen bu kavram, özellikle Yaşar Kemal'in romanlarında kendisini sıkça göstermektedir. Peki, eşkıya romantizminden kasıt nedir? Normalde eşkıya Türkçe Sözlük'te "Dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar" (1998, s. 736) şeklinde tanımlanmaktadır. Ancak Hobsbawm eşkıyayı sosyallik; Moran ise soyluluk yükleyerek romantikleştirir. "Sosyal eşkıyalar, köylülerin gözünde adi suçlular olarak değil, ezilenlerin kahramanı olarak görülen kırsal kanun kaçaklarıdır" (Özcan, 2021, s. 2). Böylece eşkıya kavramı, anlamında değişikliğe

uğrar. Soylu eşkıyanın kurgu dünyasında yer bulduğu ilk eser Ömer Seyfettin'in *Yalnız Efe*'sidir. "Yalnız Efe'yi sırasıyla Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Eşkıya İninde*, Sabahattin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf*"u..." (Yılmaz, 2024, s. 404) takip etmektedir. Özellikle 1950 sonrası Türk romanında bu dönüşümün emarelerine sıkça rastlanmaktadır. Bizatihi Yaşar Kemal'in eserlerinde soylu eşkıyalara bolca yer verildiğini görmek mümkündür. Bu romanlarından biri de *İnce Memed I*'dir.

İnce Memed (1955) romanında pek çok eşkıyaya rastlanmaktadır. Bunlardan ilki Koca Ahmet'tir. "Koca Ahmet bu dağlarda destandı. Analar, ağlayan çocuklarını, Koca Ahmet geliyor diye avuturlardı. Koca Ahmet bir dehşet olduğu kadar bir sevgiydi de" (Kemal, 2016, s. 68). Koca Ahmet, sosyal eşkıyanın örneklemine oluşturan karakterlerden biridir. Onun, köylüye hem korku hem sevgi vermesi romantik bir kimliğe bürünmesini sağlamaktadır. "Eşkıyayı korkuyla sevgi yaşatır. Yalnız sevgi tek başına zayıftır. Yalnız korkuysa kindir. On altı koca yılda Koca Ahmedin burnu kanamadı" (Kemal, 2016, s. 68-69). Masum ve fakir köylüye dokunmayan karakteri, onu soylulaştıran bir diğer etkidir.

"Yol kesmezdi. Onun dolaştığı yerlerde başka hiçbir eşkıya da yol kesmezdi. Çukurovanın en zengin adamını seçer, bir mektup yollardı. Şu kadar para isterim diye. Mektubu alan adam, hemencecik istenilen parayı gönderirdi. Kimden ne kadar para istemişse eşkıyalığı süresince, santimi santimine almıştı. Öteki eşkıyalar giderler, zenginlere işkence ederler, öldürürler, çoğu gene para alamazdı. Elleri boş, Çukurovadan, arkalarında bir bölük jandarma geri dönerlerdi. Koca Ahmet aldığı parayı har vurup harman savurmazdı. (...) Gezdiği bölgenin hastalarına ilaç, öküzsüzüne öküz, fıkaraşına unluk alırdı" (Kemal, 2016, s. 69).

Soylu eşkıyaların dağa çıkmasına neden olan mutlak bir haksızlık ve zulüm vardır. Koca Ahmet de bu haksızlık ve zulümden payına düşeni almıştır. Kendisi askerdeyken, annesine tecavüz eden ağayı öldürüp dağa çıkmıştır. "Ahmet, on altı yıl süren eşkıyalığında yalnız tek kişi öldürmüştü. O da kendisi askerde iken anasına işkence ederek ırzına geçen adamı... Köye geldiğinde bunu duymuş, adamı vurup dağa çıkmıştı. Adam Hüseyin Ağa idi" (Kemal, 2016, s. 69). Adaleti sağlayan Koca Ahmet, cezasını çekmek yerine dağa çıkmayı tercih etmiştir.

Romanda hikâyesi anlatılan asıl karakter; İnce Memed'dir. İnce Memed, zulme başkaldıran soylu eşkıyanın temsilcisi olarak okurun karşısına çıkmaktadır. Abdi Ağa'nın zalimliklerine maruz kalan İnce Memed, bu durumu daha fazla kabullenemez. Sevdığı kızın Abdi Ağa'nın yeğeni ile nişanlanmasıyla sabrı sonlanır ve Abdi Ağa'nın tüm tehditlerine rağmen sevdiği kızla birlikte kaçır. Bu onun, Abdi Ağa'ya karşı girişeceği amansız mücadelenin ilk ilmeğidir. Abdi Ağa'nın kurduğu düzeni yok sayması, onu halkın gözünde yüceltir. Yakalandıkları zaman Abdi Ağa'yı ve yeğenini vurması ise,

onun eşkıyalığa giden sürecinin başlamasına vesile olur. “ ‘İyi yapmışsın. Eee şimdi ne yapmak niyetindesin bakalım yavrum?’ Memed: Gidip hükümete teslim olmayacağım herhalde. Dağa çıkacağım’ ” (Kemal, 2016, s. 120). İnce Memed’in başkaldırısı sadece Abdi Ağa’ya olmaz. O, yanında eşkıyalık yaptığı Deli Dudu’nun zalimliğine de başkaldırır. Askerle yaşadıkları çatışmanın ardından yiyecek almak ve temizlenmek için Yörük ağası Kerimoğlu’nun yanına uğrarlar. Kerimoğlu, hem Cabbar ve Memed’in karnını doyurur hem de diğerlerine götürmesi için yanlarına azık hazırlatır. Cabbar ve Mehmed’in döndüklerinde Kerimoğlu’nun zenginliğini ve kerim sahibi olmasını anlatırlar. Ancak bu iyi niyet, Deli Durdu’nun aklını karıştır ve Kerimoğlu’nu soymayı planlar. Ertesi sabah ekibindeki eşkıyaları toplayıp Kerimoğlu’nun konakladığı mekâna soyguna gider. Üstelik bir de diğer soyduklarına yaptığı gibi donuna kadar almayı düşünmektedir. “(...) seni donuna kadar soyacağım. Hiç olmazsa, koskoca Kerimoğlunun bacağından donunu almış derler” (Kemal, 2016, s. 192). Deli Durdu’nun bu tutumu karşısında şaşkınlık yaşayan İnce Memed, karşı gelir. “Tam bu sırada Memed, kaşla göz arası çadırdan dışarıya fırladı. ‘Kıpırdama Deli Durdu. Yakarım,’ diye bağırdı. ‘Kusura kalma ya, yakarım. Bu senin yaptığını...’ ” (Kemal, 2016, s. 193). Deli Durdu’nun kendilerine iyilik edenlere karşı takındığı bu tavır ona karşı başkaldırıya yönlendirir. “Bırak da adamı git. Yeter ettiğin. Zulüm derler buna düpedüz. Bırak da gir!” (Kemal, 2016, s. 193). Memed’in bu başkaldırısına eşkıya arkadaşı Cabbar da ortak olur.

İnce Memed’in Abdi Ağa ile giriştiği mücadele, onu köylü halkın gözünde kahramanlaştırır. Özellikle Abdi Ağa ile Ali Safa Bey’in desteklediği Kalaycı isimli eşkıyanın kurduğu pusudan burnu kanamadan kurtulması, hikâyesinin destanlaşmasındaki önemli etkenlerden biridir. “Çukurova’da, Toroslarda İnce Memedin macerası büyütülerek dilden dile dolaşıyordu. Herkes İnce Memed’den yanaydı. Dağlar halkı, yayılan macerasından dolayı İnce Memedi bütün düşmanlarına karşı, her tehlikeyi göze alarak koruyabilirdi. Ama ne pahasına olursa olsun” (Kemal, 2016, s. 344), “Herkes İnce Memed üstüne bir şeyler uyduruyordu. Az zaman içinde İnce Memed destanlaşıverdi. Öyle çok kahramanlıklar, öyle çok olaylar uydurdular ki İnce Memed için, on insan ömrü bunları yapmaya yetmezdi” (Kemal, 2016, s. 344). İsmi, destanlaşır ve herkesin dilinde hikâyeleri dolaşmaya başlar.

İnce Memed 1 romanında Deli Durdu isimli başka bir eşkıyadan daha bahsedilmektedir. Ancak bu karakter, soylu eşkıya kavramından oldukça uzak bir şekilde

resmedilmektedir. Onunla ilgili ilk bilgiler İnce Memed'in yanına sığındığı Süleyman Efendi tarafından verilmektedir: “Beş yıldır dağdaydı. Yakmadığı ev, yıkmadığı yuva kalmamıştı. Bu taraf köylüler, elinden zar ağlıyordu. Yollardan kimse geçemez olmuştu. Yakaladığını, nesi var, nesi yok, çırılçıplak soyuyor bırakıyordu. Her şeyini, ama her şeyini, donunu bile alıyordu. Dostluk, ahbablık bilmezdi Deli Durdu” (Kemal, 2016, s. 123), “Onun yanında üç aydan fazla eğleşme. İtin biri. Onu çok yaşatmazlar dağda. Bir gün nasıl olsa vurulacak. Onun gibi bir eşkıyanın bir yıldan fazla dağda kaldığı görülmemiş ama, bunda bir şey var” (Kemal, 2016, s. 121). Ancak Süleyman Efendi eşkıyalığın kötü bir şey olmadığını vurgulamak adına; “Eşkîya değil, soyguncu, hırsız...” (Kemal, 2016, s. 121) ifadelerini kullanır. Bu ifadelerden yola çıkarak eşkıyalığın idealize edildiği görülmektedir. Soyguncu ve hırsız terimleri olumsuz bir anlamla konumlandırılmış, eşkıyalık bunlardan ayrılmıştır. Olumsuzlanan ifadeler (soyguncu, hırsız...) kişisel çıkarları bünyesinde barındırırken; eşkıya, toplumun çıkarını gözetken, haksızlığa karşı gelen birey statüsündedir. Bu noktada Deli Durdu, Süleyman Efendi tarafından, eşkıya olarak görülmemektedir. Yine Deli Durdu'yu soylu eşkıyalardan ayırmak adına “Eşkîyalığı da beş paralık ettiniz” (Kemal, 2016, s. 126) ifadelerini kullanır. Lakin Deli Durdu'nun bu noktaya gelmesine, kötü olmasına neden olan hadiseler yaşanmıştır. “Bir taraftan da Deli Durdu iyi çocuk. Onu köylüleri bozdu. Köyüne misafir gitmiş bir gün, kendi köylüsü ona delice yedirip candarmaların tuzağına düşürmüşler. Zor bela kurtulmuş. İşte ondan sonra azdı” (Kemal, 2016, s. 121). Süleyman Efendi, onun hâle gelmesini köylülerine bağlamakta, Deli Durdu'nun karakterini göz önünde bulundurmamaktadır. Oysaki Deli Durdu'nın eşkıya olması dış sebeplerden, kötü karakterli olması yapısından kaynaklanmaktadır.

Dönem içerisinde eşkıyalığı ele alan romanlara bakıldığında, bireyin eşkıya olması için mutlaka bir sebebin olduğu görülmektedir. Bu sebepleri uğradığı zulümler ve yaşadığı haksızlıklar oluşturmaktadır. *İnce Memed 1* romanı için de bu durum geçerliliğini korumaktadır. İnce Memed'i yaşadıkları eşkıya yapmıştır. Bu noktada özellikle Yaşar Kemal'in hukuksuz bir eylem olan eşkıyalığı, haklı bir zemine oturtmaya çalıştığı görülmektedir.

İnce Memed'i soylu eşkıya kavramı içerisine oturtacak pek çok hadise yaşanmaktadır. Bunlardan ilki düştükleri pusuda çavuşa ateş açmak istememesidir. “Bana İnce Memed derler, Çavuş. Sen ancak ölümü geçirirsin eline. Çoluk çocuğun var.

Çekil git Çavuş. Var git işine.’ (...) ‘Var git Çavuşum işine. Değme bize. Ölümün bizden olmasın. Çok düştün üstümüze’ ” (Kemal, 2016, s. 161). Bu çatışma esnasında yazar, - Deli Durdu ile İnce Memed’in arasında var olan farkı vermek adına- Deli Durdu ile Çavuş arasında da diyalog geliştirir. “Çavuş, Çavuş! Deli Durduyu kaçtı sanma. Seni yüzbaşının yanına donsuz göndereceğim. İğne kadar yerini göster. Donsuz” (Kemal, 2016, s. 161). Bu diyalog eşkıya ile soylu eşkıya arasındaki farkı görmek açısından önemlidir. Soylu eşkıya, çavuşa herhangi bir zarar vermek istemez. Onun derdi, devlet temsilcileriyle değildir. O, kötü olan kişilerle mücadeleye girmek ister. Lakin Deli Durdu, çavuşu cezalandırmanın planını yapmaktadır. O, karşısında yer alan herkesle suçlu olsun ya da olmasın çatışmaya girer. Bir diğer hadise de Deli Durdu’dan ayrıldıktan sonra yaşadıklarıdır. Şehirde yıllarca çalışıp para biriktiren iki arkadaş, köy yolunda İnce Memed ve Cabbar’a rastlar. İnce Memed ve Cabbar’ın amacı; bu, iki adamı soymaktır. Ancak Memed, adamların ağıllamalarına dayanamaz ve soymaktan vazgeçer. “Cabbar: ‘O uzun boylusu vurun diye nasıl yalvarıyordu!’ Memed: ‘Kim bilir nasıl, ne umutlarla çalıştılar!’ Cabbar: ‘Nişanlısı tam altı yıldır onu bekliyormuş,’ ” (Kemal, 2016, s. 204). Üstelik bir de Deli Durdu ile karşılaşabilecekleri yeri söyleyerek onları uyarır. “ ‘Bakın size ne deyim. Çanaklının düzünden geçmeyeceksiniz. Orayı Deli Durdunun çetesi tutmuştur şimdi. Donunuza kadar soyar. Uğurlar ola. Sen de inşallah nişanlını kavuşursun kardaş,’ dedi. Sesi karıncalandı. Konuşacaktı daha. Konuşamadı” (Kemal, 2016, s. 203). İnce Memed’in bu davranışı, onun adalet anlayışını ve insani yönünü ön plana çıkarmaktadır.

Bu romanda detaylı tasvir edilen bir diğer eşkıya, Recep Çavuştur. “Nereden geldiği, kaç yıldır eşkıyalık yaptığı hakkında doğru dürüst hiç kimse bir şey bilmiyordu. Geçmişini ona kimse sormazdı. (...) Elliyi geçkindi. Hakkında bilinen tek şey, Koca Ahmet çetesinden oluşuydu. Çete affa uğradığında herkes gitmiş hükûmete teslim olmuş, o affı kabul etmemiş, bir iki yıl dağlarda tek başına gezmiş, iki yıl sonra, dağlarda yeniden eşkıyalar türeyince onlara karışmıştı” (Kemal, 2016, s. 157). Hakkında doğru dürüst bilgiye sahip olunmayan Recep Çavuş şu cümlelerle anlatılmaktadır:

“Konuşması Antep yörelerinin konuşmasını andırıyordu. Ama pek açık değildi. Antepte uzun zaman kaldığı muhakkaktı. (...) Yaşamı üstüne türlü söylentiler vardı. Birisi şu: Recep Çavuş, bir gece uykudan uyanıp, ‘Karı’ demiş, ‘ver benim şu tüfeğimi. Bir de azık hazırla. Ben gidiyorum.’ (...) Bazıları da der ki, Recep Çavuş damadına kızmış. Sebebi de, damadın kızına küfredemesiymiş. Bir gün damasın kapısından geçerken, damadın kızına ‘Senin babayın...’ dediğini duymuş. Ona kızmış, dağa çıkmış. Damadını öldürmeye kıyamamış” (Kemal, 2016, s. 185-187).

Recep Çavuş'un eşkıya olma sebebi tam olarak bilinmemektedir. Ancak var olan rivayetler, onu eşkıyalığa itecek derecede zulümkâr değildir. “Bazılarının dediğine bakılırsa, Çavuş çok zenginmiş, ama yol parası, vergi vermekten hiç hoşlanmazmış, köye tahsildar geldiğinde hasta olur, yataklara düşermiş. Yol parası vermemek için çıkmış. Kimi de kaynanasını öldürmüş de onun için çıkmış diyor” (Kemal, 2016, s. 186). Recep Çavuş'un soylu eşkıya kriterlerine uymadığını gösteren işaret; Deli Durdu'nun yaptıklarına ses çıkarmamasıdır. “Deli Durdu ne yaptıysa hiç karşı koymamıştı. Birkaç kere, hiç karşı koymamıştı. Birkaç kere, hiç sebepsiz yere yaralanmış, Durduya gene bir laf söylenmemişti” (Kemal, 2016, s. 185). Bunun örneklerinden biri de onlara iyilik eden Kerimoğlu'nun çadırına baskına gittiklerinde ses çıkartmayıp, kenarda tebessüm ederek olanları izlemesidir. “ ‘Önce paraları getir Ağa.’ Recep Çavuşla Horali ayağa kalkanlarla kalkmışlar, sonra geri oturmuşlar, olanı biteni seyrediyorlar. Nedense Recep Çavuşun gözlerinin içi gülüyor” (Kemal, 2016, s. 190). Bu tavrı, onun da Recep Çavuş gibi düşündüğünü göstermektedir.

Romanda eşkıyalık simgesi olarak fes, kabul edilmektedir. EşkİYaların fes kullanmaya devam etmesi, onların fikrî yapılarının, sembolik bir nesne ile bütünleşmesi anlamı taşımaktadır.

“EşkİYaların hepsi de kırmızı fes giymişti. Kırmızı fes dağlarda adetti. Kırmızı fes eşkıyalığın alametidir. Kasketli, şapkalı eşkıya görülüşü değildir. Olmaz. Fesi kim icat etti bu dağlarda belli değil. Kim kullandı şağka devriminden sonra, o da belli değil. Belki şapka devrimi olduğunda dağda eşkıyalar vardı, onlar fesi çıkarmak gerekliliğini duymadılar. Ondan sonra da her dağa çıkan fes giydi başına” (Kemal, 2016: 127).

EşkİYaların fes giymesi; şapka kanununu kabul etmedikleri, merkezî otoriteye başkaldırdıkları manası taşımaktadır. Böylece eşkıyalar, giydikleri kıyafetlerle de başkaldırılarını bildirmektedir.

Romanlarda eşkıyalar üzerinden dikkat çeken bir diğer unsur aftan yararlandıktan sonra kendi kabuklarına çekilmeleridir. Yaşar Kemal'in *İnce Memed 1* isimli eserinde yer alan Koca Ahmet de bu eşkıyalardan biridir. “Koca Ahmet aftan sonra evine çekildi. Kendisini çiftine çubuğuna verdi. Karıncayı bile incitmedi. Yalnız, bir haksızlık görüp fazlaca kızdığında: ‘Aaah! Eski günler,’ diyordu. Sonra da bundan utanmışçasına susuyordu. Kızgınlığı geçince de gülüyordu böyle söylediğine...” (Kemal, 2016, s. 69). Aftan yararlanan eşkıya, kendini inzivaya çekmektedir.

EşkİYalığın meşruluğunun egemen olduğu romanda geçen şu ifadeler oldukça ilgi çekicidir:

“Onların çokları toprağa, mümkün olduğu kadar bol toprağa sahip olmak için savaşır. Bunu başarırlar da. Fıkara halkın elinden tarlalarını almak için başvurmadıkları çare kalmaz. Kimisi kanun yoluyla, kimisi rüşvetle, kimisi de zora başvurarak. Halkla yeni zenginler arasında bir boğuşmadır başlar. Zenginlerin toprakları gittikçe büyür. İşte bu sıralarda, toprağı için canını dişine takıp vuruşan, hakkını arayan halka karşı dağlardaki eşkıyalar da bir zor silahı olarak kullanılır” (Kemal, 2016, s. 292).

Özellikle “eşkıyaları bir zor silahı kullanmak” (Kemal, 2016, s. 292) ifadesinden; dağlardaki eşkıyaların, halkı sindirmek ve güçlüyü korumak amacıyla zorbalık aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu, Yaşar Kemal romanında yer alan genel eşkıya söyleminden oldukça farklı bir ifadedir. Üstelik yazar, Ali Safa Bey karakteri anlatılırken de benzer bir şekilde eşkıyalar için olumsuzlama yapmaktadır.

“Bu sıralar dağlarda eşkıyalar vardır. Asker kaçakları, soyguncular, kanlılar, başkaldıranlar... Ali Safa Bey bunlardan çıkar sağlamaya bakar bu sefer de. Dağdaki bir iki çetebaşıyla anlaşır. Bir iki adamını da dağa çıkarır. Eşkıyaları köylülerin başına musallat eder. Artık Ali Safa Beyin astığı astık, kestiği kesiktir. Yüreği varsa kımıldasın bir tek köylü bundan sonra!.. Bir gece de evi yıkılır, karısı kaçar, işkencelerle öldürülür. Bunları yaptırmanın Ali Safa Bey olduğunu herkes bilir. Ali Safa Beyin bu yüzden kılına bile hile gelmez. Candarmalar eşkıyaların peşine takılıp vurulurlar” (Kemal, 2016, s. 293).

Köylünün yanında yer alan eşkıyalar değildir bunlar. Güçlüyle birlikte hareket etmekte, köylüye zulmetmektedirler. Başka bir deyişle, romanın bu kısmında yer alan eşkıyalar halkın çıkarları için değil iktidar sahipleri ve güçlülerin çıkarları için savaşmaktadırlar. Bunlardan biri de Kalaycı Osman isimli eşkıyadır. Kalaycı Osman şu ifadelerle tanımlanmaktadır:

“Kısa boylu, yeşil, yılan yeşili gibi yahut da çakıra çalan, bir tuhaf soğuk, ölüm gibi donuk gözlü birisiydi. Seyrek sakalları kirpi oku gibi dik dik, sarı yüzüne çakılmıştı. Geniş omuzlarına bakarak, boynu inceydi. Bir de bütün boynu ateşte kızartılmış gibi kıpkırmızıydı. Cepleri sıрма işlemeli mavi şalvar giyiyordu. Sağlı sollu bütün bedeni fişeklerle donatılmıştı. Saçaklarında bile fişeklik bağlıydı. Fişeklikler de işlemeliydi. Ta uzaktan par par ediyordu. Sağlı sollu bir sürü sapı sedef tabancalar, kamalar, hançerler... Göğsünde de bir dürbünü vardı. Aynalı dürbün. Başındaki mor fesinin altında sarı kâkülleri iki kaşın arasına dökülüyordu” (Kemal, 2016, s. 315).

Kalaycı Osman, kötü eşkıya türünün örnekleri arasındadır. Ali Safa Bey ile birlik olup köylüye zulmetmektedir. Üstelik cesur bir karakter değil, aksine hilekârdır. “Onun yaptığı hilekarlık, kurduğu tuzak akla hayale gelmezdi. Ali Safa Beyin aleti gibi görünüyordu. Gerçekten aletiydi. Bir bakıma da Ali Safa Bey ona aletlik ediyordu” (Kemal, 2016, s. 316). Ali Safa Bey’in istediği tüm kötü işleri yapmaktadır. Ali Safa Bey’in emriyle İnce Memed’in peşine düşen Horalı de romanda yer alan bir diğer eşkıyadır. Horalı, Kürt Memo’nun bostanının bekçiliğini yapmaktadır. Bostana gelen herkese kavun yahut karpuz ikram etmekte, cömertlik göstermektedir. “Bir bahar günü de bostan dikmeye geldiler Bostancığa. Ne görsünler! Bostancık yerinde yok yerinden su akıyor. Seller almış

götürmüş Bostancığı. Bundan sonra Horali bir iki yıl ortadan kayboldu... (...) sonra birdenbire duyuldu ki Horali eşkıyalara karışmış! Duyanın parmağı ağzında kaldı” (Kemal, 2016, s. 334). Horali’nin neden eşkıyalar arasına karıştığı okuyucuya sunulmamıştır.

İnce Memed I romanında yer alan bir diğer başkaldırının sahibi, Topal Ali’dir. İnce Memed’i bulmak için iz sürmüş, bundan dolayı da kendi köylüsü tarafından dışlanmıştır. Abdi Ağa’nın yeğeni Veli’nin cinayetinin suçunu Hatçe’ye atmak istemesini kabul etmez. Bunu da açıkça dile getirir.

“ ‘Ben,’ dedi, ‘ben bir şey görmedim Ağa. Hiçbir şeycik. Bir iz sürdüm diye köylü yüzüme bakmıyor. Ne bu köylü ne de bizim köylü. Ben geçerken çocuklar bile arkasını dönüyor. Avradım bile bana tiksinierek baktı. Konuşmadı benimle. Ben, hiç mi hiçbir şey görmedim,’ dedi, ağaya kalktı kapıya doğru hışımla yürüdü. Bütün vücudu isyan kesmişti. Müşekkel bir isyan gibi yürüdü” (Kemal, 2016, s. 145).

Abdi Ağa, bu başkaldırıya şaşırır. Henüz birisini kabul edememişken Topal Ali’nin de isyan etmesi, sözlerini emir saymaması; onu sinirlendirir ve Ali ile ailesini köyden sürer.

“Abdi Ağa böyle bir hareketi, böyle bir isyanı hiç kimseden beklemezdi. Aptallaştı. Dudakları sarktı. Az kendine gelince sinirlendi. Sinirden başı sallanmaya başladı. Arkasından koçakmış gibi ona uzandı: ‘Topal Ali! Topal Ali! O köyde durma gayrı. Köye varır varmaz evini yükle, nereye gidersen git! Bir gün daha kalırsan evde, adam gönderir, evine başına yıktırırım” (Kemal, 2016, s. 145).

Ötelerin Çocukları romanında denizlerin eşkıyalığını yapan Haydut Kerimoğlu yer almaktadır. “Kerimoğlu pek erken yaşında eşkıyalık ve korsanlığa sapmıştı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 8). Kerimoğlu soylu eşkıyaya örnek bir figürdür. “Kerimoğlu can kulağıyla dinlediği Köroğlu ve Ödemişli Çakıcı Efe masallarının etkisi altında güç ve tehlikeli bir iş olan eşkıyalık ve efeliği ideal edinmişti” (Kabağağaçlı, 1981, s. 9). Adına türküler söylenen eşkıya, zenginlerin korkulu rüyasıdır.

“Kerimoğlu, çoğu yol dünyadan el etek çekerek, işsizlikte çile çeken bir din adamı gibi aç ve susuz gezerdi. Yastığı bir kaya parçası, yatağı da kum ya da çakıldı. Dünyada biricik değer verdiği şey silahıydı. Oyunağıyla oynayıp eğlenen bir çocuk masumiyetiyle, gözüne kestirdiği mirasçı bir varlığı soyup soğana çevirir, top oynarcasına kendisinin de başkasının da kafasını ‘Yaşa!’ diyerek patlatırdı” (Kabağağaçlı, 1981, s. 9).

Zenginlerin paralarını almasına rağmen fakirlik içinde yaşayan Kerimoğlu, sonunun ne olacağını farkındadır. Ancak bu farkındalık, onun için önemli değildir. O, adına türküler yakılan yiğit bireydir.

“Kerimoğlu kıyı boyu geliyooo

Tıp tıp etsin zenginlerin yüreği” (Kabağağaçlı, 1981, s. 8).

Kerimoğlu, sadece bir eşkıya, korsan değildir, o toplumdaki özellikle para üzerinden kurulan adaletsizliğe karşı başkaldıran bireyi de sembolize etmektedir.

“Köylüler onu hep kendi adıyla anmazlardı. Ona ‘Deniz Defterdarı’ da derlerdi” (Kabağağalı, 1981, s. 10). Doğa, “Devletin bombozuk maliyesini düzeltmek için de deniz defterdarını ortaya koymuştu. Öyle devlerin böyle maliye nazırı olurdu” (Kabağağalı, 1981, s. 10). Defterdar, devletin maliye işlerinden sorumlu çalışanlarıdır. O, zenginlerden aldığı para ile bir nevi toplumsal adaleti sağlamaktadır. “Deniz Defterdarının görevi paranın toplandığı yerden, o paraları alıp, o parayı gene piyasaya ve sürüme komaktı. Halk işin bu yanını sezdiğinden büyük bir isabetle ona ‘Deniz Defterdarımız’ lâkabını takmıştı” (Kabağağalı, 1981, s. 10). Kerimoğlu’na, kendisini sevmeyenler tarafından kadınlara karşı nahoş tavırlar sergilediğine dair iftiralar atılır. En nihayetinde ona düşmanlık besleyen Hacı Resul isimli ağanın kurduğu kumpas sonucunda öldürülür.

Fahri Erdinç’in *Alinin Birisi* isimli eserinde de eşkıyaya rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, Nalbant Efe’dir. “Nalbant Efe padişaha karşı durmuş. Zenginlerden zorla alıp, fakirlere dağıtmış. Uşak’ta ameleden, köylüden belediye kuracak olmuşlar. Bütün bu yayladan namı söylenmiş” (Erdinç, 2007, s. 30). Ancak askerler çeteyi dağıtır, Nalbant Efe de ele geçirilip asılır. Nalbant Efe’nin çetesinde bir de Bekir isimli başka bir eşkıya yer almaktadır. O da “Yaman adamdır. Sözü dinlenir, aşı yenir...” (Erdinç, 2007, s. 30). Fahri Erdinç’in romanına bakıldığında, okuyucuyu yine zulme karşı duran soylu eşkıya karşılamaktadır. Halk, bahsi geçen eşkıyaları öylesine sever ki arkalarından türküler yakarlar.

“Nalbant efem padişaha küsünce
Ağalarla beyler erimesin mi?
Kafdağına giden yolu kesince.
Asker gözünü kan bürümesin mi?

Sandıklı’da basamadın mapusu,
El elinde kaldı tarla tapusu
Daylım köylüsünün bir gün hepisi
Öcünü almaya yürümesin mi?

Fakir fukaranın baba dediği,
Yürekta saklayıp başa koyduğu
Hâlâ yeşerse de Kaplan Gediği
Asıldığın ağaç kurumasın mı?” (Erdinç, 2007, s. 97).

Eşkıya figürü köylü halkının sesi konumundadır ve onlar için adalet arayışına girişmiş bireydir. Bu nedenle eşkıya için yakılmış bu türküler, onun halk nezdindeki saygı ve sevgisini pekiştirmektedir.

Romanda Nalbant Efe ve Bekir’in dışında başka eşkıyalar da yer almaktadır. Bunlar Çopur Musa ve Çerkez Ethem’dir. Çopur Musa yiğit bir adamdır. Asker bir türlü

Musa'yı yakalayamaz. Yunan İzmir'e çıktığında ise gönüllü olarak Yeşil Ordu'ya girmiştir. Bu ordu, Çerkez Ethem¹¹¹'in ordusudur.

“Büyük bir çete senin anlayacağın. Anzavur'un hakkından onlar gelmişler. Yunana ilkin onlar vurmuşlar. Töresi başkaymış amma bu çetenin. Ekmeğin yarısı senin, yarısı benim. Asker, zabıt farkı yok. selâmi saygıyı indirmişler yüreğe. Öyle kumandanın karşısında put kesilip de el - pençe divan durmak yok. askeri, zabiti bir karavanadan fasulye yemişler. Biz 'Yoldaş Çetesi'yiz demişler. Düşmanı kovduk mu? Toprak torbada keklik. Fakirler hükümeti kuracaklarmış o zaman” (Erdoğan, 2007, s. 99).

Yaşar Kemal'in *Teneke* isimli romanında mütegalibelerin olduğunu söylenmektedir. Eşraf, bu eşkıya sahiplerinin her türlü yolsuzluğu yaptıklarını ifade etmektedir. Onlara göre, fırsatını buldukları anda dağa eşkıya çıkartacaklardır.

“Var efendim. Çok namussuz mütegalibe var. Yok mu yani? O eşkıya sahiplerinin, o namussuzların hepsi duruyor. Cin Hoca namussuzu duruyor, Alacalı Veli Ağa duruyor, Gümüşlüoğlu namussuzu duruyor. Türlü melaneti yapıyorlar. Bir fırsat bulsalar, yeniden yirmi otuz değil, yüz tane eşkıya çıkarırlar. Yaa efendi Gaymakamım. Gözel efendim. Burda mütegalibe mi ararsın. Bereket ki kasabaya gelemeler o kafirler. Tüm köyleri pislerler” (Kemal, 2022a, s. 21).

Romanda yer alan esas eşkıya ise, Kürt Memed Ali'dir. Memed Ali, döneminin ünlü eşkıyalarındandır. Cumhuriyetin onuncu yılı vesilesiyle verilen aftan yararlanmış, Sazlıdere'de çiftçiliğe başlamıştır.

“Memed Ali, gözü kanlı biriydi. Bin dokuz yüz otuz üçten önce Torosların en ünlü eşkıyalarındandı. Onun yıl affumumisinden faydalanarak, dağdan inmiş, Sazlıdere'de çiftçiliğe başlamıştı. O gün bugündür, karıncayı bile incitmemişti. Ne de olsa dağların eski Memosuydu bu!” (Kemal, 2022a, s. 35). Memed Ali romandaki direnişin sembol isimleri arasındadır. Çeltik Ağalarına karşı Zeyno Karı ile birlikte mücadele etmiştir. “Aleyidir etme. Ağa sana direm işte. Men sane pamuğımı de vermemem. Köyün içine çeltik ektirmemem. Madem vardır ganun, olmuştur hükümet” (Kemal, 2022a, s. 32).

Memed Ali, gerçekten de dediğini yapmıştır. Ağa, tüm köylüyü yüksek ücretler karşılığında köyden çıkartmasına rağmen, Memed Ali'ye sözünü geçirememiştir. O, Ağa'nın çeltiği fütursuzca ekmesine engel olabilmek adına kanının son damlasına kadar mücadele etmiştir.

“Kaymakam sordu: 'Bu ne hal Memed Ali?'. Memed Ali acı acı gülümsedi: 'Hep satmışdır evi gitmiştir. Köy boşdır. İşte hal budur. Okçı satın almıştır.' Doktor: 'Ya sen ne geziyorsun

¹¹¹ Çopur Musa ve Çerkez Ethem tarihte yer alan eşkıyalardır. Kemal Çelik, yukarıdaki anlatımdan farklı bir şekilde gerçekte var olan durumun izahını yapmaktadır. Buna göre; Çopur Musa “Başına topladığı asilerle, askerleri ordudan kaçmaya ayartıyor, halka askere gitmemeleri yolunda telkinler yapıyordu. 21 Haziran 1920'de Çivril'i basan Çopur Musa, üzerine gönderilen kuvvetlere yenilerek kaçtı ve Yunanlılara sığındı.” (Çelik, 2007, s. 596). Çerkez Ethem ise; Kuva-yı Seyyare adı verilen müfrezeleri ile pek çok şehirde büyük yararlılık göstermiştir. Ancak başarıları nedeniyle kibirlenip kendilerini diğer erlerden üstün görmeye başlamışlardır. Herhangi bir emri dinlemeyip, ordunun düzenini bozmaktadırlar. Nihayetinde isyan ederler. Ancak 1. İnönü savaşı döneminde yenilirler ve Yunanlılara sınırlar. (Çelik, 2007, s. 596-597)

burada?’. ‘Köyümdür gezirem. Ben çıkmamışem. Pere almamışem. Okçi peresi bende sökmездir. Ben Memo Aliyem. Benim ölisi çıkmışdır köyden” (Kemal, 2022a, s. 68).

Memed Ali, ağa ile en başından itibaren mücadele halindedir. Ağa’nın köye gelip ikna etme çabalarına karşı çıkmaktadır. O, köyün devamlı sular altında olmasını kabul etmez. Kanunda yazan kesik sulama yönteminin uygulanmasını ister. “ ‘Ganun vardır, hökürnet vardır. Ganun de vardır, kesik sulama da vardır. Kesik sulama şudur kim, on gün su verecektir, sen, kırk sekiz saat kesecektir. Sahayı gurudecektir. Köyde beş yüz metre uzak tarla’ ” (Kemal, 2022a, s. 36). Kanunlara rağmen eşraf, kendi bildiğini yapmaktadır.

Teneke romanda yer alan bireysel başkaldırının örneklerinden birini de kaymakam vermektedir. Kaymakam vesilesiyle, bireysel başkaldırının tek unsuru eşkıya olmaktan çıkmış, böylece direnen bireyin tebaa üzerindeki dağılımı artmıştır. Kaymakam Fikret Irmaklı, kasabaya yeni atanan genç bir kaymakamdır. Çeltik ağalarının iyi niyetli gibi gözükten tavırlarına kanar ve çeltik sulaması ile ilgili köylü için kabul edilmeyecek imzalar atar. Lakin vekili Resul Efendi’nin uyarılarıyla gerçekleri öğrenir ve başkaldırı hikâyesi başlar. Önce var olan gerçeklerle yüzleşir. Daha sonra ruhsat vermemeye başlar. “Her gün yanına çeltik komisyonunu alıyor, iki, üç, beş, sahayı geziyordu. Sahaların hiç biri kanunun istediği şekilde hazırlanmamıştı. Hiç birisine ruhsat vermiyordu” (Kemal, 2022a, s. 56). İzin vermemesinin nedeni, sahaların kurallara uygun hazırlanmamış olmasıdır.

“Karadağlıoğlu Murtaza Ağanın beşer bin dönümlük iki sahasına da izin vermedi. Her iki saha da planda kesik sulamayla sulanacak gösteriliyordu. Köylere beş yüz metre gösteriliyordu. Her iki saha da köy evlerinin uçtakilerini içine alıyordu. Hiç birisi de sürülmemişti. Kanun bilhassa şart koşuyordu. Çimento kanal değil, doğru dürüst kanallar bile yapılmamıştı” (Kemal, 2022a, s. 56-57).

Çeltikçiler de rahat durmazlar. Ankara’ya, kaymakamı sürekli şikâyet etmektedirler. Kaymakam yine de pes etmez. “Bütün isnatlar, teller para etmedi. Kaymakam yerinde durduğu gibi bir ihtar da gelmedi. Bunun böyle olacağını daha önceden çeltikçiler bilirlerdi. Ama işe yarardı teller. Eninde sonunda yarardı” (Kemal, 2022a, s. 61). Kaymakam, mücadelesini iftiralara rağmen sürdürmektedir.

“Kaymakam mücadelesinin sarhoşluğu içindeydi. Gözü dünyayı görmüyordu. Çeltik aleyhine kasabada büyük bir kampanya açılmıştı. Kampanyayı böyle şiddetli, programlı yürütenler, Kör Cemalle, Mustafa Pehlivanlı. Kör Cemal arzuhalciydi. İddia ediyordu ki, ‘Benim kardeşimi çeltik öldürdü. Çeltik olmasaydı, sinek olmazdı. Sinek olmayınca da sıtma olmazdı. Kardeşim de sıtmadan ölmezdi.’ Yıllar yılı dilinde bu!” (Kemal, 2022a, s. 63).

Romanın hemen başında kaymakamın kasabaya geldiği esnada, eşraflar ile muhabbetinde kullandığı bir ifade oldukça dikkat çekicidir. “Kaymakam: “Mücadele edeceğiz, hepsiyle, cümle kötülüklerle mücadele edeceğiz” (Kemal, 2022a, s. 21). Yazar, kurgunun henüz ilk sayfalarında kaymakamın direniş göstereceğini okuyucuya sezdirmiştir. Gerçekten de kaymakam; kötülerle mücadele etmiş, kurduğu cümlelerin altını doldurmuştur.

Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* isimli romanında muhtarın zulmüne dayanamayan köy kahvecisi Osman, muhtarın yüzüne karşı isyan etmektedir.

“Ülen muhtar, sende hiç surat yok mu? Bana bakma, ben derviş adamım. Lakin köye, köylüye bunca ettiğin kötülükten sonra senin yanına kim gelir ki... Hadi diyelim, ikimizin arasında bir alıp verecek yok. Gelgelelim köylünün karnını doyursun diye tuttuğu birkaç balığa bile mani oldun. Her zaman oluyorsun. Ayıp değil mi fakir fukaranın ekmeğiyle oynamak?” (Kocagöz, 2016, s. 71).

Osman, köylünün muhtara karşı başlatacağı siyasi başkaldırının mimarları arasındadır. Şehre pek çok kez gidip gelmekte, partiden köylüyü haberdar etmektedir.

M. Sunullah Arısoy’un *Karapürçek* isimli romanında bireysel başkaldırı, çift yönlü ele alınmaktadır. Romanda, Karapürçek isimli köye yeni atanan bir öğretmenin eğitim nedeniyle köylü ile giriştiği mücadele anlatılmaktadır. Öğretmen hem eğitim neferi hem de haksızlık ve cahillik karşısında başkaldıran bireydir. Karapürçek Köyü sakinleri, çocuklarını okula gönderme taraftarı değildir. “Okul, köyde büyük için de sevimsiz, amaçsız, gereksiz kuruldu. Biraz ürkütücüydü. Sıkıcıydı. Öğretmen, onlardan başka, onların dışında, üstünde bir kişiydi. Okulu, baba-ana istemiyordu. Doğru! Ama çocuk da istemiyordu. Dilediği gibi, özgür yaşamasını sınırlayan okulu sevmek için kendince bir neden de yoktu” (Arısoy, 1972, s. 90). Üstelik çocuklar da okulu sevmemektedir. Bu nedenle öğretmenin gösterdiği başkaldırıya, ellerinden geldiğince direnmekte, kendileri de öğretmene başkaldırmaktadır. Lakin öğretmen pes etmez. Okula gelmeyen her öğrencinin velisine mektup yazar. Okula davet eder. Kimi veliyle samimiyetini iletir. Böylece, derse gelen öğrenci sayısı gün geçtikçe artmaya başlar. Öyle ki öğretmen hiç bilmediği halde cuma namazını kılmaya gider. “Bir yön daha var ki, o da, benim bir Cuma namazına gitmemim kesinlikle gerekli olduğu. Kendimce, bundan büyük yararlar umuyorum, işim için” (Arısoy, 1972, s. 100). Cuma namazı etkisini gösterir ve okula gelen öğrenci sayısı 35’e yükselir.

Ama yukarıda da söylenildiği gibi öğretmene başkaldıran veliler de bulunmaktadır. Bunlardan biri Celâl’in babası Kara Memiş’tir. Celâli yaşı uygun

olmasına rağmen okula gelmemektedir. Bunu fark eden öğretmen de babası Kara Memiş'i okula davet eder. "Sert, kavgacı bir adama benziyordu. Çocuk yaptıysak günah mı işledik yani, der gibiydi" (Arısoy, 1972, s. 94). Öğretmen, Celâl'in okula gitmesi gerektiğini, kanunların bunu istediğini söylemesine rağmen Kara Memiş'e laf geçiremez.

" 'Maalim efendi! Bi bak bana! Bu kadar kalabalık ağızdan annamam... Chalsak yani, o kadar da deel yani... Kanunu bi sen mi biliyon? Senden evveli heç mi mallim görmedik? Hepsı de okumuş adamlardı. Onnar bilmezler miydi kanunu sencileyin? Kanunu mânunu sen geldin çıkardın... Nidersen et, göndermiyom oğlanı!' " (Arısoy, 1972, s. 96).

Kara Memiş, köyde öğretmene karşı apaçık başkaldıran ilk köylüdür. Dönem içerisinde kaleme alınan romanlarda başkaldıran bireylerin hepsi haksızlığa uğramış, hakkını arayan, haksızlıkla mücadele eden bireyler olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Lakin Kara Memiş karakteri, bu özellik arasından sıyrılmaktadır. O; bizatihi iyiliğe, güzele başkaldırmaktadır. Bu yönüyle de diğer başkaldıran bireyler arasından ayrılmaktadır.

"Yeni devrin, nimetlerinden birini, başlıcasını, benim yüzüme karşı yaptığı kaba, vahşi isyanda tadıyordu. Kara Memiş, jandarmanın kendisini hemen çalkaya edemeyeceğine, onbaşının ana-avrad düz gidip sopa atamayacağına güveniyordu. Devir değişmişti. Şimdi eski devir değildi. Bu iki devrin ayrımını, kendisi, az önce benimle yaptığı konuşmada uygulamıştı. Ezilmemenin, yenilgi duymamanın anlatılmaz tadını duyuyordu" (Arısoy, 1972, s. 97).

Öğretmen, köylünün kendisine karşı bir direnç göstermesini anlamaktadır. "Onun yaşama düzeni böyle bir karşı durmayı gerektiriyor. Suç onun mu? Böyle bir önyargıyla işe başladınız mı, dilediğiniz sonucu da alamazsınız" (Arısoy, 1972, s. 134). Geleneksel kalıplarının dışında bir durumla karşılaşan köylü, başkaldırmaktadır. Öğretmen, bunun bilincindedir.

Talip Apaydın'ın *Yarbükü* romanında da bireysel başkaldırıya rastlanmaktadır. Kel Mıstık, köyün güçlü ve zalim ailesinde çoban olarak çalışmaya başlar. Ancak hakkını vermezler. "Bir istemiş, iki istemiş... Bakmış olmayacak 'Ulan, demiş, Benim alacağımı vermiyenin anasını bilmem ne ederim ben. Birinizi de ben deviririm valla!' Ya . . . Ertesi gün yollamışlar Mıstığın parasını" (Apaydın, 1968, s. 110). Ailenin bir evladı öldürüldüğünden, başkaldırıya ses çıkarılmaz. Mıstık'ın parası hemen gönderilir.

Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli romanında Irazca Ana'nın direniş ve başkaldırısına şahitlik edilmektedir. Irazca Ana, Karataş Köyü'nde oğlu, gelini ve torunları ile birlikte yaşamaktadır. Oldukça yoksul olan Irazca'nın evinin karşısına Köy Kuruluna yeni kabul edilen Haceli tarafından, ev inşası için hazırlıklar başlar. Bu Irazca'nın ve Bayram'ın mücadelesinin başlangıcını oluşturmaktadır. Irazca

başkaldırısının nedenini oğlu Bayram'a şu ifadelerle dile getirmektedir: "Desene, karısı Kokar Fatma akşam sabah bizim evin önüne sıçacak!... Deli Haceli gübreyi ağzımıza burnumuza atacak!" (Baykurt, 2019, s. 54). Ona göre, tüm köy içerisinde onların evinin önüne izin çıkması yoksul oldukları içindir. Böylece ses çıkarmayacakları düşünülmüştür. "Neden başka yeri satmadı da bizim evin önünü sattı bu Cımbıldak Hüsnü? Kurul'daki dürzüler neden hoş gördü bunu? Ses çıkarmaz, gık çıkarmaz, yoksul, korkak bir ev saydılar demek bizi!" (Baykurt, 2019, s. 54). Ancak muhtar ve kurulun umduğu gibi gitmez işler. Irazca, evin yapılacağını duyar duymaz izin vermeyeceğini dile getirir. "Yapamaz! Yaparsa yıkarım! Yaparsa, itten irezil ederim onu! Kurul'da üyeyim diye güvenmesin. O Kurul'da ise, ben de Karataş'ta Irazca'yım!" (Baykurt, 2019, s. 54). Irazca'nın bu ifadesi, onun başkaldırısının beyanı niteliğindedir.

Kendisine ve ailesine haksızlık yapıldığını düşünen Irazca, imkânı dâhilinde uğradığı haksızlık ile mücadeleye girer. İlk önce Haceli ile konuşmaya gider. Ona karşılaşılabilecek sorunları, yaşayacağı mağduriyeti anlatır. "Tehhoo! Bulaşığı yuyacak yarın, suyunu bizim avluya dökecek! Ahıra sıçacak, bokunu bizim avluya atacak! Gübre de bizim evin önüne! ..." (Baykurt, 2019, s. 60). Irazca, karşılaşılabilecek böyle durumlarda ne tepki vereceğini de Haceli'ye açıkça beyan eder. "Siz böyle yaparsanız, ben de sizin eve bir ateş verir, külünüzü havaya uçururum kör olayım! Benim günüm ikindiye geldi. Koyun yaşı kadar yaşıma ya var ya yok! Ölmeden düşmanımı bari temizlerim! Haydi, şimdi istersen fur kazmayı!" (Baykurt, 2019, s. 60). Ancak Haceli de bu başkaldırıya direniş gösterir. İnşaatta kullanılacak taşları boşaltır. "Boşaltma o taşları Haceliii! Boşuna boşaltma! Oraya ev yaptırmam sana! Boşuna direnme! Mezar olur sana orası, çek kağnını! ...Dövüş kavgası olmasın. Kan akıtmayalım" (Baykurt, 2019, s. 103). Irazca Ana'nın bu söylemleri ve inşaatı yaptırmamak için giriştiği eylemler, Haceli'nin de direniş göstermesine neden olur. "Açsınlar temeli yeniden. Son haddine kadar uğraşacağım ben de! Dönersem eşşğim!" (Baykurt, 2019, s. 107). Haceli, Irazca Ana ve Bayram'ın direnişlerini anlamsız bulur. Bir garip insanların böylesine çaba göstermesi ona göre yersizdir. "Nasıl yaptırmazmış? Benim kardaşlarımın her biri birer çam yarması! Benim kardaşlarıma ben demiyorum da ondan! Gidip anlatayım, mesele bu şekilde diye, bir de o zaman görsün Irazca!" (Baykurt, 2019, s. 107). Irazca'nın direnişine tüm kurgu boyunca eşlik edilir. Oğluna dayak atılır, gebe gelinin çocuğu düşürülür yine de pes etmez. Köylere gelen kaymakamın önünü erkenden keser ve durumunu anlatır. Çözüm

bulmasını talep eder. Irazca, kaymakamdan sonra muhtarın arabulucu tavrından rahatsız olur. Oğlunun yumuşamasına da izin vermez. “Allah’ın yüreksizleri!... Ulen insan azıcık dik durur! Azıcık savaştan olur. Güleşmeden daha ayakta pes demez insan. Pes dersen zulmün önü nasıl alınır ulen? Muhtar’mış, Haceli’ymiş; haşa huzurdan padişah değil ya! Jandarma umum kumandanı hiç değil! İsterse kumandanı olsun! Dünyanın bir kanunu, adaleti yok mu? ...” (Baykurt, 2019, s. 221). Irazca, otoritelerin bu kanun dışı uygulamalarına ses çıkarmak gerektiğini haykırmaktadır. Başta oğlu Kara Bayram olmak üzere, köylünün yapılanlara karşı sessiz kalmamasını ve boğun eğmemesini söylemektedir.

Romanın sonunda Irazca, direnişinde başarılı olur. Haceli, ev yapmayı bırakmak zorunda kalır. Yazar, romanın sonlarına doğru direniş ve başkaldırıyı kutsallaştıracak ifadeler de yer verir. “Ağı, çivi, yoksul, onurla yaşayıp gidiyor gene. Dikilebiliyorlar düşmanın önünde. Hiç de eğilip aman dilemiyorlar zalimden. Onu eğiyorlar. Daha temelli dize getirir ama, azıcık halleri vakitleri iyi olsa, biraz paraları olsa” (Baykurt, 2019, s. 218). Bu ifadeler, köylünün fakirliğine rağmen onurundan taviz vermediğini göstermektedir. Bununla birlikte, daha iyi koşullara sahip olunduğu takdirde direnişin daha güç olacağı da bildirilmektedir.

Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli romanında bireysel başkaldırı zalim bir babaya karşı yapılmaktadır. Aliye’nin babası zalim bir adamdır. Karaahmetli köylüsüne başta haciz üzerinden pek çok konuda eziyet etmektedir. Eziyet ettiği, haksızlık yaptığı köylülerden biri de genç delikanlı Hasan’dır. Hasan, Mastan’a karşı Karaahmet Köyü’nde başkaldıran ilk bireydir. Onun sözlerini dinlememekte, karşı çıkmaktadır. Hasan ile birlikte başkaldıran bir diğer birey ise; Mastan’ın kızı Aliye’dir. Hasan’a delicesine tutkun olan Aliye, babasının kendisine gösterdiği şiddete rağmen sevdasından vazgeçmez. Hasan’la görüşmeye devam eder. Babasının tüm itirazlarına karşı çıkan Aliye, kalbinin sesini dinlemektedir. “Mastan ahlayıp ofluyordu. Kızının böyle karşısına geçip, her lafına çatır çatır karşılık vermesi ağrına gidiyordu. Ağrına gidiyordu ama gene de ses etmiyordu” (Tuncer, 1960, s. 64). Mastan kızının Hasan nedeniyle kendisine karşı takındığı tavra başta ses çıkarmaz. Ancak Mastan’ın sessiz kalışı uzun sürmez.

“O senin düşmanın değil ki, dedi Aliye sesi gürdü. Mastan soludu: - Değil mi? Ya ne öyleyse? - Sen onun düşmanısın. Mastan Aliyenin ağzını kapatmak istermişçesine elini boşluğa uzattı. Sus. -Değil ya düşmanın, dedi. Aliye. Neyini gördün? - Sus. - Susmayacağım işte. Suçsuz yere hapse attırdın. Anbarını yaktın. Sonra bir de düşmanım diyorsun. Senin ona düşmanlığın var. Sen onun peşinde dolanıyorsun. Mastan ayak parmakları üstünde havalandı. İleri doğru uzandı. Gecenin sessizliği içinde bir tokat şakladı. Sonra uzun, boğucu bir

sessizlik oldu. Aliyenin sesi duyulmuyordu. Sonra ince bir ağlama başladı” (Tuncer, 1960, s. 160).

Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* isimli romanında Karaahmet Köyü ismini bir eşkıyanın adından almıştır. Köyün resmi kayıtlardaki ismi Kayran’dır. Lakin köylüler arasında Karahmetli olarak bilinmektedir. Karahmetli padişahlık sisteminin olduğu dönemde yaşamış, güçlü, kuvvetli ve akıllı bir köylüdür. “Herkesle iyi geçinir, kimseyi kırmazmış, ‘Padişahın adamları müstesna’ Zaten köylünün onu çok sevmesinin asıl sebebi buymuş, ya” (Tuncer, 1960, s. 14). Karaahmetli bir gün padişahın Kesikbel köylerine salma salmasını kabul etmez.

“Gidin söyleyin, demiş, Köylünün verecek bir kuruşu yok. Canımızı alacak değiller ya. Adamların en büyüğü, atların en güzeline binmiş, olanı elindeki kamçıyı havada bir defa dolaştırıp, Karaahmetin yüzüne çalmış. O dev gibi adam. O heykel gibi dimdik duran adam devrilmiş, yere. Sonra kalkmış, şöyle bir bakmış adamlara, yürümüş, gitmiş...” (Tuncer, 1960, s. 14).

Bu olaydan sonra, elinde tüfekle kendisini dağlara vurup eşkıya olduğu söylenmektedir. “(...) Karaahmet gün günden daha büyük bir çeteye sahip olmuş, Hafız Ağanın. Hafız Ağayla birlik bütün eşrafın başına bela kesilmiş, ...” (Tuncer, 1960, s. 15). Karahmetli; köylünün yanında yer alan, güçlünün haksız tavrını kabullenmeyen bir karakterdir. Ancak düşmanlarının sayısı da gün geçtikçe artmakta, hatta başına yüz altın değer biçilmektedir. “Yanına da Çakallar köyünden Mastan Mustafa’yı kâtip almış. Bütün Kesikbelde, Mastan Mustafadan bu kurt Hafız’dan başka okuyup yazma bilen yokmuş. Mastan Mustafa tez günde gözüne girmiş, Karaahmedin” (Tuncer, 1960, s. 15). Ancak Mastan Mustafa’nın ihanet etmesi uzun sürmez. “Günlerden bir gün, tan yeri ağarırken; Karaahmedin adamları uyanmışlar. Bakmışlar Karaahmet yok. Bakmışlar Mastan Mustafa yok... Kurt düşmüş içlerine. Sonra bir derenin yatağında, Özürlük deresinin yatağında Karaahmedin başsız cesedini bulmuşlar” (Tuncer, 1960, s. 15). O günden sonra Karaahmet’in ünü dilden dile dolaşır. Romanda Karaahmed’in ölümüne neden olan Mastan Mustafa’nın soyu, yıllar boyunca iyi olarak anılmaz. Romanın kimi yerlerinde de bu soydan gelen Mastan’ın ağzından eşkıyalık ile ilgili olumsuz ifadeler duyulmaktadır.

“Elin eşkıyası, dedi. Elin eşkıyasını benden yukarı tutarsınız. Devletten, kaymakamdan, validen yukarı tutarsınız. Reisicumhurdan yukarı tutarsınız. Bi de soruyor niye sevmem diye. Eşkıya bu. Eşkıyanın adı köye verilir mi be. Siz nerden öğrendiniz bunu. Adınızı batırdınız, adınızı. Bak ben gaymikama demem mi bakalım dövlletin emrine garşı durmağı görün” (Tuncer, 1960, s. 17).

Mastan, köylüyü sömürmeyi ilke edinen, kendi çıkarından başka herhangi bir şeyi gözetmeyen bir karakterdir. Bu noktada eşkıyaların karşısında yer alması yahut onları

kötülemesi okuyucu için önem arz etmemektedir. Ona göre eşkıya “(...) milletin ırzına, malına göz dikmiş adama ırahmet okunmaz” (Tuncer, 1960, s. 17) bireylerdir.

Sağırdere romanında eşkıya Eğri Ahmet’ten bahsedilmektedir. “ ‘Yunan Savaşı sırasında Sivas’tan Bolu’ya kadar yedi vilayeti amana düşürmüş, valileri, kaymakamları titretmiş bir yiğit...’ ” (Tahir, 2016, s. 60)., “Hey Eğri Ahmet, hey! Öyle yürekli babayiğit şimdi ne ararsın! Eğri Ahmet enişten Yamören’deyse, müfrezeler şu yana dolanıverirlerdi. Önüne çıkmak ne mümkün! Askere hiç kıymazdı, ille subay düşmanıydı. Kaç tane okumuş subay yedi, kaç tane!” (Tahir, 2016, s. 61) ifadeleriyle anlatılmaktadır. Köylünün gözünde Eğri Ahmet, soylu bir eşkıyadır. Bu nedenle de sevilmektedir. Bununla birlikte devletin köylüye sunduğu her şeye karşı bir isyan taşımaktadır. Buna köye gelen kadın öğretmen de dâhildir.

“Hiç unutmam bir gece rahmetli Eğri Ahmet, Yamören’e geldi. O sıra, Kurşunlu’ya karı öğretmen daha yeni gelmiş. ‘Karıdan öğretmen olur mu? Diye köylünün hafızı, hocası tekbir çekiyor. Eğri Ahmet karı öğretmeni gece vakti sıcak yatağından kaldırdı. Kurşunlu’dan Yamören’e getirdi. Hep seyrediyoruz. İstanbul karısı imiş... Korkar, titrer, ağlar... İnceden inceye yalvardıkça Eğri Ahmet enişten güler mi sana! Oyun oldu o gece yahu! O gece gürültü, kıyamet!” (Tahir, 2016, s.61).

Eğri Ahmet’in köye gelen kadın öğretmeni köçek gibi oynatması, sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu olay, devletin bir temsilcisi olan öğretmenin otoritesine ve onun temsilcisi olduğu devlet yapılanmasına karşı başkaldırıyı ifade etmektedir. “ ‘Vay, sen karıdan öğretmen yaparsın da benim toprağıma mı yollarsın? Hesabı...’ ” (Tahir, 2016, s. 62). Kadın öğretmeni sabaha kadar çingene çalgıları eşliğinde oynatır. Bu, durum karşısında köylülerin durumu normal karşılaması ve hatta durumdan zevk alması, devletin temsil ettiği değerlerin köylü karşısındaki karşılığının görülmesi açısından önemlidir.

Köylüler içerisinde yer alan Murat ise, aldığı ilim nedeniyle Eğri Ahmet’in yaptıklarını doğru bulmamaktadır. “Eğri Ahmet rezilin biri, vatanı gâvurun girmiş eşkıyalık sırası mı? Gâvurun üstüne girse ya... Bizim subayı vuracağına gâvur subayı vursa ya...’ ” (Tahir, 2016, s. 62). Murat roman boyunca, mantıklı ve akli başında eylem ve söylemleri ile diğer köylüler arasından sıyrılmaktadır. Bu nedenle, özellikle Eğri Ahmet konusunda köylülerden ayrılması, Eğri Ahmet’in sanılanın aksine soylu bir eşkıya olmadığını okuyucuya sezdirmesi açısından önem taşımaktadır.

Romanda Yakup Ağa’ya göre, Eğri Ahmet önemli bir eşkıyadır. Ancak oğlu Murat, onunla aynı fikirde değildir. O, çok övülen eşkıyanın tek kurşunla öldüğünü üstelik tek kurşunun dört kuruş olduğunu söyleyerek eşkıyalığı dalgaya almaktadır. “Eğri

Ahmet'in yeğeni! Eğri Ahmet enişteni sen bilmez misin? Yedi vilayetin toprağını kasti kavurdu. Valiler elinden "Yandım Allah" çekti. Küçük hükûmetti canım, bir küçük hükûmetti rahmetli Eğri Ahmet enişten!... O zamanlar geçti. Nerde Eğri Ahmet? Yedi vilayet toprağını kasıp kavurdu ama sonunda bir kurşunla can verdi. Bir kurşun dört kuruş, Eğri Ahmet eniştem dört kuruşluk bir adammış” (Tahir, 2019, s. 373). Murat, adam vurmanın bir sonu olmadığını düşünmektedir. “Ne yapalım? Bütün eşkıyalar böyle mundar gider. Adam vurmanın sonu olmaz” (Tahir, 2019, s. 373). Murat örtülü şekilde, eşkıya olmanın gereksiz olduğunu söylemektedir.

Kemal Tahir'in *Körduman* isimli eserinde, kısa da olsa eşkıyalığa değinilmektedir. Ancak bu Yaşar Kemal'in oluşturduğu soylu eşkıya kavramından oldukça uzak, köylü tarafından sevilmeyen tiplerden oluşmaktadır. Mustafa ile Vahit köylü sohbet etmekteLERdir. Mustafa köyün kızlarından olan Sadiye ile konuşmayı gözü kesmez. Bunun üzerine Vahit, “Demek Sadiye'yi gözün kesmedi. Ulan Mustafa, elini çabuk tutmazsan, beğendiğin kızı gelecek bahara Hocaların hakkı alır” (Tahir, 2019, s. 48) der. Bu laflara sinirlenen Mustafa, “Orasını bilmem! Eşkıya yağması mı bu? Hakkı denilen rezil, bu köyde hiç mi kız bırakmayacak?” diyerek eşkıyalığı olumsuz yönüyle vurgulamaktadır.

Orhan Kemal'in *Bereketli Topraklar Üzerinde* romanında tek bir eşkıyadan bahsedilmektedir. Romanda Hidayetinoğlu karakteri anlatılırken babasına da değinilir. Anlatıcıya göre, Hidayetinoğlu, babasına çekmiştir. Onun gibi hırsız, uğursuz kişidir. “Babası, amcaları hırsız, uğursuz kişilerdi. Hatta babası candarma kurşunuyla, büyük amcası da Kayseri'de darağacında can vermişti” (Kemal, 1972, s. 79). Eşkıyanın adı bilinmemektedir. O, Yaşar Kemal'den çok farklı bir şekilde olumsuz bir karakterin soya çekimini anlatmak için dekor olarak kullanılmıştır. “Benim babam eşkıyaydı esas, yolbağcı. Arkadaşları kahpelik etmiş. Ben küçüktüm. Kurşunla vurmuşlar” (Kemal, 1972, s. 329). Orhan Kemal, romanlarında eşkıyaları merkeze oturtmaz. Ona göre eşkıya, uğursuz ve yaramaz insandır.

Orhan Hançerlioğlu'nun *Ekilmemiş Topraklar* isimli eserinde de eşkıyaya rastlanmaktadır. Karadereli, kısa boyu ve çocuğu andıran fiziğine rağmen köylüye korku salmış bir eşkıyadır.

“Kısa boylu, sarı bıyıklı, çelimsiz, sıska denecek kadar zayıf yapılı bir adamdı. Sağ yanağında, gözünün hemen altından başlayıp çenesine kadar uza yan bir bıçak yarası vardı. Mavi gözleri ışıltılı ışıltılı yanıyordu. İnce dudakları her zaman gülümsemeye hazırды. Hayduddan çok, sünepe bir çiftlik yanaşmasına benziyordu. Kendisine kasabanın sokaklarında rastlayan

bir adam, onun civar köyleri titreten, canjarmaya kafa tutan azılı bir eşkıya olduğuna bir türlü inanmazdı” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 291).

Karadereli, Yediviran Köyü’ne her yıl gelmekte, mahsullerinden ve hayvanlarından almaktadır. Ancak, topraklarını ekemeyen köylü için bu yıl çok zorlu geçmektedir. Bu nedenle de Karadereli’ye istediği mahsulü ve hayvanı verememektedir. Karadereli, halden anlamamakta, miktarın temin edilmesini istemektedir. Bu noktada, köyün yaşlılarında İsmail, başkaldıran bireye dönüşmektedir. “Canımızı mı alacaksın be eşkıya... diye haykırdı. Söyledik sana işte lâkırdının doğrusunu... Halden anlamaz mısın sen?” (Hançerlioğlu, 1981b, s. 292). Karadereli bu isyana senini çıkarmaz, bir şey olmamış gibi çekip gider. Lakin daha sonrasında bir gece Bahtuşe’yi ve yüz kadar koyunu kaçıır, köyü de yakıp gider. Daha öncelerinde Kambur’un istismar ettiği Fatma’yı dağa çıkarır. Romanda eşkıya tiplmesi detaylıca verilmez. Ancak, soylu eşkıya olmadığı aşikârdır.

Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* romanı, başlangıcından sonuna kadar eşkıya üzerine kurulu kurguya sahip bir eserdir. Roman, eşkıyalığa özenen ve onu ulaşılması gereken bir ülkü olarak kabul eden Maraz Ali isminde köylünün hikâyesi ile başlamaktadır. Maraz Ali, Çerçi Süleyman Ağa’nın yanında çalışan biçare, fukara bir köy delikanlısıdır. O, eşkıyalığın ulvi olduğunu düşünmekte, eşkıyalara hayranlık duymaktadır. Bu eşkıyalardan biri de İskender Ağa’dır. İskender Ağa, kendisini dağların müfettişi olarak tanımlamaktadır. Asıl ismi İskender olmasında rağmen dağda Ali Galip Bey, adını kullanır. Maraz Ali, İskender Ağa ismindeki bu eski eşkıyaya gıpta etmektedir. “Bir kere bu Uzun İskender Ağa’nın bağdaş kurup oturmasındaki ‘debdebe’ye bayılıyor, seyrine doyamıyordu. Eşkıyanın oturuşunda bile bir olağanüstülük görmektedir. “Belli bir şey, İskender Ağa bu oturuşu çetelikten almış. Töbe, yalnız çetelikten değil, mahpus damından... Herife yaraşıyor ne olacaksa... Herif yiğit” (Tahir, 2017, s. 24). Ancak Maraz Ali’nin tahayyülünden farklı olarak, acınası bir halde tasvir edilmektedir. “Saati hiç yoktur. Parmağına incecik bir gümüş halka geçirmişti. Başında eski bir kasket, sırtında kötü bir ceket, bacağında lacivert şayaktan bir külot pantolon... Fukara, aşınmasın diyerek bunun dizlerine süvarik vurdurmuş. Gömleği de kırmızı bezden, rengi soluk bir gömlek... Yeleğinde gümüş kaplama düğme bile yok...” (Tahir, 2017, s. 25). Romanda Süleyman Ağa’nın eşkıya olma hikâyesi, detaylarla birlikte verilmiştir. Süleyman Ağa, henüz on altı yaşındayken Kavlak Ali’nin çetesine yazılır. “Bir zaman elimize silah vermediler. Heybe, torba taşıdık” (Tahir, 2017, s. 27). Yaptıkları silah talimi

esnasındaki başarısı nedeniyle de silah taşımaya başlar. Süleyman Ağa esasında ağa oğludur. Bu nedenle de gençken silah talimi yapabirmiştir. “Cephaneye geldi mi, rahmetli babamın, ekin ambarı gibi ayrıca cephaneliği vardı. Yak yakabildiğin kadar...” (Tahir, 2017, s. 29).

Rahmet Yolları Kesti romanında pek çok eşkıyadan bahsedilmektedir. Bunlardan biri de Kavlak Ali’dir. “Rahmetli Kavlak cin gibiydi. Şuraya bakarken şurayı görürdü” (Tahir, 2017, s. 27). Kavlak Ali, silahını yanından ayırmaz. Süleyman Ağa, üç yıl onunla gezdiği halde, onu bir kez dahi onu silahsız görmemiştir. “Ben tam üç yıl beraber gezdim, gece gündüz, uykuda uyanık, namazda zamparalıkta Kavlak Ali’yi zamparalık da görmedim” (Tahir, 2017, s. 29). Ancak Kavlak Ali, Yozgat taraflarında sevdiği kadınla yaşamak için çıkan affı değerlendirmek ister ve çeteyi dağıtır. “Herkes köyüne dağılsın! İcabında baktık ki canımız sıkıldı, tekrardan atlarınız dağ başına... Yoook, hatırımızı sayarlarsa otururuz. Sizi para sahibi ettim, nam sahibi ettim. Paranız da namınız da size elverir. Biraz dinlenmeli. Yani tezkere zamanıdır. Ankara hükümeti askerine tezkere verir de Kavlak Ali aşağı mı kalır?” (Tahir, 2017, s. 30). Kavlak, Süleyman Ağa ve Kürt Hamo dağdan Yozgat şehrine inerler. Şehir halkı bu eşkıyalara büyük ilgi gösterirler. Yazar, bu seyri bir şenlik havasında tasvir etmektedir:

“Yozgat eşkıya seyrine yollara dökülmüş. Öyle bayram ben Ankara’nın onuncu yılında bile görmedim. Koca Yozgat tekmil boşalmış. Karı-kız, oğlan-uşak yol boyuna sırlanmış. Kemal Paşa gelse, o kadar olur. (...) Güneş vurdukça Allah göstermesin, ıslamaktayız ki savat... Güneş vurdukça Allah göstermesin, ıslamaktayız ki parıltıya değme gözler bakmaz. Koca karılar, ‘Hak kazadan, beladan saklasın!’ diye ağlaşmakta... Kızlar, gelinler iç çekmekten, yutkunmaktan bir halde ki hiç sorma!” (Tahir, 2017, s. 32-33).

Tüm bu şölen havası, eşkıyalar için kbusa dönüşür. Elinden silahı bir oyunla bırakmak zorunda kalan Kavlak Ali, askerler tarafından yakalanır.

Romanda Kavlak’ın yanında yer alan, eşkıya Kürt Hamo dayıdan da bahsedilmektedir. Eşkıya Hamo dayı, akıllı ve kurnaz bir adamdır. Devletin eşkıyaları öylesine affedeceğini düşünmez. “Eşkıya milletin eşkıyalığı yanına kâr kalsaydı, köylüler çoban, korucu, tellal bulabilirler miydi? Üç ay dağ başı ol, dolaş, çiftlik parasını kazan, af verilsin, sen de başımıza asılzade kesil... Bu nerenin yağması yahu? dedi” (Tahir, 2017, s. 31). Eşkıyaların affedilmesini de doğru bulmaz.

Romanın geneline bakıldığında olumsuz – soysuz eşkıya figürünün hâkim olduğu görülmektedir. Bu eşkıyalardan biri de Katır Adil’dir. Katır Adil, dağda Ebubekir adını kullanmaktadır. İskender’in ekibinde olan Adil, eşkıyalık yaptıkları bir sırada yoldan çevirdikleri şehirli kadınları arama bahanesiyle zorla öpmeye kalkışır. Adil’in yanlış bir

tavır sergilediği, İskender üzerinden özellikle vurgulanmaktadır. “ ‘Ulan namert’ dedim. ‘Senin ırzına biri şurada göz göre el uzatsa razı mısın?’ dedim” (Tahir, 2017, s. 74). Katır Adil’in eşkıyalık yaptığı bu sahne onu, yozlaşmış ve soysuz eşkıyanın bir figürü haline getirmektedir. Bir diğer eşkıya ise Kanlı İlyas’tır. Kanlı İlyas kıyıcı bir adamdır. “Kanlı olur ama bir adam bu kadar mı olur? ‘Birinin burnunu beğenmese keser savuşurdu,’ deyim sen anla!” (Tahir, 2017, s. 136). Kanlı İlyas köylerde bir korku ögesi olarak yer alır. Beşikteki ağlayan çocuklar, onun adını duyunca ağlamayı bırakırlar. O, Kavlak Ali gibi aftan yararlanıp döner. Lakin jandarmanın kumpası sonucunda öldürülür. Kafasından otuz mermi çıkartılır.

Romanın birçok yerinde “Eşkya nasıl olmalıdır?” sorusuna cevaplar verilir. Bunlardan ilkinin İskender Ağa söyler. Ona göre; “Eşkya kısmına dalgınlık iyi değil. Uyumken de bir gözünle uyuyacaksın” (Tahir, 2016, s. 27). Bir diğeri, “Eşkyalıkta birinciye uçkur sağlamlığı gelir” (Tahir, 2017, s. 122) ifadeleridir.

Yukarıda *Alinin Biri* isimli romanda halkın eşkıyalara sevgiden ötürü türkü yaktığı dile getirilmiştir. Kemal Tahir’in *Rahmet Yolları Kesti* romanında da benzer bir durum söz konusudur. Eski eşkıyalardan Süleyman Ağa’ya türkü yakılır.

“Kapılara karşı çıkan
Er İskender Ağam geldi
Kırk davullu düğün kurun
Er İskender Ağam geldi

Elde mavzer dilde süphan
Yiğitliği ayan beyan
Osmanlıyı bile soyan
Er İskender Ağam geldi

Susayı tutmuş üç kişi
Kitap yazmaz böyle işi
Şu dağların müfettişi
Er İskender Ağam geldi” (Tahir, 2017, s. 61).

Bu türkü, ironiyi bünyesinde barındırmaktadır. Romanın kurgusu içerisinde halkın aslında eşkıyaları sevmediği görülmektedir. Üstelik köylüye göre eşkıyalığın vakti geçmiştir. Bu nedenle türküyü İskender Ağa’nın kendisinin var ettiği de düşünülmektedir.

Romanın geneline bakıldığında, eşkıya tipolojisinin yoğun bir eleştiriye maruz kaldığı görülmektedir. Bilindiği üzere Köroğlu, herkesin sevdiği ve saydığı bir soylu eşkıyadır. Ancak yazar bu romanında Köroğlu üzerinden anlattığı hikâyede, eşkıyalık kavramıyla dalga geçmektedir. Hikâye, Köroğlu’nun çobandan istediği tek koyun üzerine yediği dayağa dayanmaktadır. Yazar, bu anlatıyı özellikle seçmiştir. Romanda baştan

sona yer alan eşkıyalığın soysuzlaştırılması itemine uygunluk arz etmekte, metnin genel motif ve anlatı amacıyla örtüşmektedir. Eşkılar, rezil, korkak, alkolik, kumarbaz ve zorba karakterlerdir. Planlar yapan ama nihayetinde yaptıkları planları başarısız olan bireylerdir.

Yine köylülerin eşkıyaların zulmüyle karşılaştıkları durumlardan da bahsedilmekte, böyle olumsuzlamanın okuyucu üzerinde pekiştirilmesi amaçlanmaktadır. Alevi Dede'si eşkıyalardan korkmaktadır. Bunun nedeni; eşkıyaların sebepsiz yere yaptığı zulümlerdir. "Eşkıların keyif için adam kulağı kestikleri, karıların boğazına nar gibi kızarmış sacayak geçirdikleri, çocukların sırtlarını yarıp tuz, kırmızı biber ektikleri, genç kızların ayaklarını -paranın yerini söyletmek, anasını babasını yola getirmek için- ocakta yaktıkları devirlerden kalma bir korku..." (Tahir, 2017, s. 200). Bu zulümler kadın, erkek, çocuk fark etmeksizin yapılmaktadır.

Rahmet Yolları Kesti isimli roman, eşkıyalar hakkında uydurulan hikâyelere atıf da yapmaktadır. Eşkıların yaptıklarını yüceleştirmek adına anlatılan hikâyeler, Kemal Tahir'in kaleminden bir abartı ve gerçek dışı bir öge olarak dökülmektedir. Eşkıya İskender, bu abartı hikâyenin başrolüdür. Köy kahvesinde, yaptıklarından çok farklı bir hikâye uydurularak yüceltilir. Yazar, okuyucunun dikkatini köylülerin olayları ve kişileri nasıl efsaneleştirdiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda köylülerin eşkıyaları romantize ederek anlatması ve onların gerçekleri göz ardı etmesi eleştirilmektedir.

Romanda eşkıyaların aksine, toplumsal düzen ya da düzensizliğe değil, evine gelip mal ve mülklerine el koymaya kalkışan eşkıyalara direnen ve başkaldıran bir birey bulunmaktadır. Alevi Dede'sinin eşi Melek, evlerini soymaya kalkışan eşkıya İskender ve arkadaşlarına karşı direnir. Kocasının paraları hemen teslim etmesini kabullenemez. "Para mı? Bu kahpe avratlıya para öyle mi? Kapımızı 'Ana' diye açtırıp 'Dedem' diye dizin dizin sürünerek... Bizi kessin bırak! Bunlara para he mi? Ben bunlara. on para vermem, sen öyle mi belledin yüreksiz bunak!" (Tahir, 2017, s. 204). Eşkılara yaptıklarını doğru bulmadığı öfkeli bir tonlamayla anlatır: "Ben senden yüz kat erkeğim uzun kavat! Bizi kesmezsen ananın donu başına olsun, çaça karı ananın donu..." (Tahir, 2017, s. 204). Melek, eşkıya İskender'e meydan okumaktadır. Bu meydan okuma, tamamen kişisel bir çatışma ekseninde gerçekleşmektedir.

Kan Davası romanında bir grup çocuk eşkıyadan bahsedilir. Öğretmen, yanında kaldığı Murat Bey'in kazalardaki işleri nedeniyle ona eşlik eder. Aşağı Sazan köyü de

işlerin olduğu mekânlar arasındadır. Köyün içerisinde gezerken köylülerin bir telaş içerisinde koştuklarını görür. “Aman ağabey... Yolun biraz ötesinde yarım saat evvel şakiler bir kaptıkaçtı soymuşlar...” (Güntekin, 1982, s. 52). Soyguna uğrayan kişiler arasında Bozova mebuslarından biri ve Toygar Belediye Reisi de bulunmaktadır. Bunlardan başka “Bozova’dan mal almaya giden iki Toygarlı dükkâncı, iki köylü ve en fenası da iki kadın varmış” (Güntekin, 1982, s. 53). Bu soygunu gerçekleştiren, bir grup çocuktur. Başlarında on dört- on beş yaşlarındaki Müslim isimli bir genç vardır. Bir kısmı Yukarı Sazan’dan olan bu çocuklar, köylüleri tarafından kovulmuş kimselerdir. “Ne bileyim?... Kimimiz oradan, kimimiz başka yerlerden... Bizi istemediler, kovdular...” (Güntekin, 1982, s. 80). Bu çocukların içerisinde Çürük Ali isimli birisi vardır. “Çok küçük yaşında babadan sonra anası da ölüp ortada kalınca köye uğrayan ‘kırlangıç’lardan biri, ‘Seni iyi bir işe koyarım!’ diye onu peşine takmış, dolaştırdığı birçok memleketlerde ona dilencilik yaptırır, kazandığı paraları elinden almış” (Güntekin, 1982, s. 82). Ailelerinin bıraktıkları bu çocukların hepsinin hikâyesi birbirinden farklıdır. Ali, bunlardan sadece biridir. Çocukların eşkıyalık yapmalarının en önemli sebebi; aç kalmalarıdır. Köylerden aşırıdıkları silahlarla yolu kesmektedirler. İnsanları soyarak yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Romanda o dönemde devletin köylere gerektiği anda ulaşamayacağı ve köylerde etkin bir şekilde varlık gösteremediği inancı hâkimdir. Öğretmenin eşkıyaları bulma görevini devletin üstlenmesini gerektiğini söylediğinde, köylü Osman eşkıyaların devletin onları aramayacağını bildiğini söyler. “Onlar, devletin bu saatte buralara zahmet etmeyeceğini bilirler, diyor, ferman padişahın, dağlar bizimdir” (Güntekin, 1982, s. 63). Bu ifadeler, devletin köy üzerindeki etkisinin azlığına hatta kopukluğuna işaret etmektedir. Yazar, köylünün sorunlarının çözümünde devletin yer alması gerektiğini vurgulamaktadır. Fakat, köylülerin kendi kaderine terk edildiği gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır.

Yer alan bir diğer eleştiri ise askerliği yeni bırakmış birinin küçük eşkıyaları sahiplenerek onlara öğretmenlik yapması üzerinden verilmektedir. Köylerdeki eğitim eksikliğine yönelik bu eleştiri, öğretmen figürünün devletin bir temsilcisi olmasına rağmen toplumun dışlanmış eşkıya kesimiyle kurduğu empatiyle toplumun dönüşmesi, değişmesi isteğinden kaynaklanmaktadır.

Köyün Kamburu romanında Musa Çavuş, azılı bir eşkıyadır. “Abuzer’in bir adım gerisinde, elleri göbeğine bağlı duran bir kopuk... Suratı, evet, domuz suratı... Gözleri, çürümüş sel kalıntısı gibi bulanık... Lafa hiç karışmaz...” (Tahir, 2006, s. 191). Musa Çavuş, Kara Abuzer’in emrinde çalışmaktadır. Köylü, eşkıya iradesinin her anlamda sağlam olması gerektiğini düşündüğü için onun cinsel arzular noktasındaki zafiyeti, köylüde şaşkınlık yaratmaktadır. O, kendi çıkarları için köylüyü sömüren, gayri ahlaki hareketlerde bulunan bir karakterdir. Köyün kadınlarına uçurduğu haber de bu gayriahlaki davranışına örnektir. “Bu gece geldin diyene, bir beşibirlik takarım!’ diyormuş. Ayrıca yeygisini de üstüne alımkâr... Rahmetli Mahir Ağa’nın Petek’e geldi mi onun navlunu ayrı... Ona üç beşibirlik...” (Tahir, 2006, s. 193). Musa Çavuş’un bu tavrı köyün ahlaki düzenine karşı tehdittir.

Yaşar Kemal’in *Ortadirek* romanında da pek çok eşkıyaya rastlanmaktadır. Cötdelek bunlardan biridir. “Çok eskiden eşkıyalar başı bir Cötdelek varmış bu yanlarda. Astığı astık, kestiği kestik bir er kişiymiş. Harami, zalim. Kimsenin gözünün yaşına bakmayan bir cibiliyetsiz. Bir yerde para kokusu almasın, ne yapar yapar da, öldürür keser de, çocuğunu, karısını boğazlar da o parayı almış” (Kemal, 2022b, s. 22). Cötdelek, zalim ve soysuz eşkıyayı örneklemektedir. Yazarın daha önce kaleme aldığı *İnce Memed 1* romanında rastladığımız Deli Durdu isimli eşkıyayı okuyucuya hatırlatmaktadır. Onun gibi herhangi ilkeli bir kurala sahip olmayan Cötdelek, para için kimsenin gözünün yaşına bakmaz. Cötdelek’in uyduğu tek kural ise kimsesiz köylere girmemektir. O, geçmişten gelen bu düzeni bozmak istemez.

“İlk olarkten bu düzeni bozamam. Yüz yıl, iki yüz yıl, üç yüz yıl sonra gelecek insanlar ne diyecekler, bu köylerin hali böyle böyleydi. Çukurova zamanı bu köylerde kurtla kuzu yayılırdı diyecekler. Bir namussuz kemiğine yesdehlediğimiz bir Cötdelek çıktı da düzeni ilk olarak bozdu. Boş köylerden haramilik etti. Boş köylerden haremiliği o icat etti dediremem arkadaşlar” (Kemal, 2022b, s. 23).

Cötdelek bu kural karşısında net bir duruş sergilemekte, yanında yer alan diğer eşkıyaların laflarına kulak tıkamaktadır. “ ‘Olamaz, dedim size arkadaşlar. Bu iş olamaz. Hiç yorulmayı. İnsanlığa sığmaz bir işler yapamam. İsterseniz şu uzaklara, içinde insan olan köylere gidelim. İsterseniz tüm köyü, içinde tek çöp komamacasına soyalım. İsterseniz adamlarını koyun boğazlar gibi bir teki kalmamacasına boğazlayalım’ ” (Kemal, 2022b, s. 24). Onun amacı; köylüleri mağdur etmemek değildir, yalnızca yıllardır süregelen eşkıya kanunlarını çiğnemek istemez.

Demokrat Parti dönemi Türk romanında köycü söylem üzerinden analiz yapıldığında, söylemin temellerinden birini başkaldırının oluşturduğu görülmektedir. Köylüler, geleneksel yapının içerisinde edilgen bireyler olarak kabul edilmişlerdir. Ancak bu dönemde köylü, edilgen kimlikten uzaklaşarak daha etkin bir karaktere bürünmektedir. Özellikle bu süreçte, romanlarda “soylu eşkıya” figürüne dair örneklerle sıklıkla rastlanmaktadır. Yaşar Kemal’in romanlarında yer alan eşkıyalar, sömürüye ve adaletsizliğe karşı direnen bireylerdir. Özellikle *İnce Memed I* romanı buna örnektir. Yine Cevat Şakir Kabaağaçlı’nın *Ötelerin Çocukları*, Fahri Erdinç’in *Alinin Biri* ve Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* romanında olumlu eşkıya figürüne rastlamak mümkündür. Bunlara karşılık, Kemal Tahir, Orhan Kemal ve Orhan Hançerlioğlu’nda eşkıya olumsuz biçimde ele alınmaktadır. Bu farklı yaklaşımlar dönemin köycü söylemindeki zıt bakış açılarını göstermektedir.

Romanlarda başkaldıran bireylere yer verilmesi, sosyalist ve toplumcu gerçekçi ideolojiye sahip yazarların köycü söylemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Yazarlar; köylünün mağduriyet karşısındaki başkaldırısını, gereklilik olarak sunmaktadır. Başkaldıran birey, sömürü düzenine ve zalim kimselere karşı direniş simgesi olarak idealleştirilmektedir. Yazarlar için başkaldırı; adaletin sağlanması, toplum özelinde kişinin özgürleşmesi için zorunlu bir adım olarak görülmektedir.

Dönemin köycü söyleminde bireysel başkaldırı sadece eşkıyalar üzerinden verilmez. Romanlarda bireysel olarak da çeşitli başkaldırı figürleri ele alınmaktadır. Örneğin; *Teneke* romanında kaymakam, *Karapürçek* romanında bir öğretmen, *Yılanların Öcü*’nde Irazca Ana, *Hacizli Toprak*’ta genç bir kız direnişin öznelere oluşturmaktadır.

5.6.2.2. Kolektif Başkaldırı

Köycü söylem bağlamında öne çıkan temalardan biri de kolektif başkaldırıdır. Kolektif başkaldırı, köylülerin bireysel eylemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda kendini göstermektedir. Köylülerin bireysellikten uzaklaşarak bir araya gelmesi, ortak sorunlarına ve haksızlıklarına karşı birlikte hareket etme iradesini yansıtmaktadır. Dönem içerisindeki pek çok romanda, kolektif başkaldırıya rastlanmaktadır.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* romanında savcı, toprak meselesi yüzünden bir köyde kavga çıktığının haberini alır. Kavganın çıktığı köye gittiğinde köy sakinlerinin esasında iyi adamlar olduğunu öğrenir. Köyde, altmış sene tek öldürme vakası

olmamıştır. Ancak yaşanan bir olay, köylülerin yaşadığı eziyetler için bardağı taşıran son damla olur. Köylüler, yaşadıkları kıraç ve bereketsiz topraklar nedeniyle, bitişikteki köyün ağasına köy nüfusunun yarısından fazlasıyla çalışmak zorunda kalırlar. Bu adamın “Bir hayırsız oğlu varmış, yılda iki üç sefer Adana’ya, Mersin’e, İskenderun’a gidip, karırlarla yermiş paraları... İki de bir de, Yassıviran topraklarına saldırırlarmış... Sık sık tohumluk istedikleri için ağaya karşı boyunları bükükmüş ama, bu sefer köyün delikanlıları dayanamamışlar gayri...” (Tarus, 1955, s. 110). Ağa oğlunun yaptıklarına, köylüler karşı çıkarlar. Bu, hem ağanın oğluna hem de hükûmete karşı bir başkaldırıdır. Yapılanlara dayanamayan köyün gençleri, kavga ederler. “Sekiz yaralı var. Bereket ölü de yok, ağır da yok” (Tarus, 1955, s. 108). Ancak köylü yaptıklarının ayıp olduğunun da farkındadır. Kendi haklarını kendi aramaya kalkmışlar, hükûmeti yok saymışlardır. Topraklarına karşı köylünün birleşip ses çıkarması, kolektif olarak hareket ettiklerinin göstergesidir.

Yaşar Kemal’in *Teneke* isimli romanı, kolektif bir başkaldırı hikâyesi sunar. Köyün sular altında kalmasını hazmedemeyen köylü, Zeyno Karı öncülüğünde başkaldırır. Sular altında kalan köylerinden üstlerinde tek zerreciği temizlemeden kaymakamın makamına giden köylü, Zeyno Karı’nın sesiyle yaşadıkları haksızlığa karşı çıkar.

“Ne durmuş süzüyorsun öyle yavrum? Bana bak! İyice bak! İşte sizin marifetiniz bu. Ne güzel marifet! Köyün içine de çeltik ekilir miymiş! Her şeyi gördüysek de bunu görmediydik. Köyün içine de ruhsatiye verilir mi? Bu da senin icadın yavrum. Ha ekilir mi? Bak, bak da taş yüreğiniz yumuşasın azıcık. Sen diyormuşsun ki, çeltik diyormuşsun vatandır diyormuşsun. Adana’da öyle demişsin. Köyün içine de ekilecek, evlerin içine de ekilecek demişsin. Hiç Allaktan korkmamışsın. Gördün ya halimizi. Biz de vatanız. Bak, bak... Bakmazsan halimize, binip trene, Ankaraya böylecene Başkumandana gideceğiz. Doğruca Başkumandana... Bak şu çoluk, çocuğun haline. İnsan olanın buna yüreği dayanır mı? İyi bak! Sen Okçuoğlunun adamımıymışsın. Ben de alır bunları doğru başkumandana götürürüm. Al derim köylünü. İşte böyle suya, çamura boğdular. Al derim, al!” (Kemal, 2022a, s. 47).

Zeyno Karı, köylünün sesi olmuş, yaşadıklarını teker teker dile getirmiştir. Ancak köylünün başkaldırısı sadece kaymakama değildir. Onların direnişi aynı zamanda çeltik ağalarına yöneliktir.

Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* isimli romanında köylü, politik tutum üzerinden kolektif bir şekilde başkaldırmaktadır. Tarlaları hukuksuz yere sular altında kalan köylü, zor durumdadır. Üstelik gölde balık tutulmasına izin de verilmez.

“Hani biz, şu gölün yıl yıldan taşmasına, tarlalarımıza girip bir daha çıkmamasına, hepimizin malının irezil olup topumuzun bir tapan ekmeğe muhtaç kalmasına, hep Allah’ın afatı... diyoruz amma lafın gelişi bu... Sen de, ben de, bütün köy de hep biliyoruz işte; bu Allah’ın

afatı değil, kul belası... Yirmi yıldır mahkemelere gide gele bütün köyün, hepimizin iflahı kesildi. Dünya kadar şu fakirliğimizle avukata para yedirdik. Eksik olmasınlar, bazı namuslu beyler, ara sıra bize önayak olup, hakkımızı aramaya yardım ettiler. Olmadı, olmadı, olmadı. Ne tarlaları sudan ne de kendimizi açlıktan kurtaramadık. Bunca yıldır, şu gölden bize bir küçük balık tutturmadılar” (Kocagöz, 2016, s. 10).

Köylü, hakkını mahkemelerde aramasına rağmen başarılı olamaz. Bir gün balıkçı Kamil’in köylüyü ikna etmesi üzerine hep birlikte balık avlamaya giderler. “ ‘Ne yapalım, yakalanacağız diye, aç oturacak halimiz yok ya... Bir zamanlar balığı tutar tutar satardık. Şimdi yasak oldu. Lakin tutulsak da satmak için balığa çıktık diyecek halimiz yok. Biz çoluk çocuk yesin diye ava çıkıyoruz; hem doğrusu da bu...’ ” (Kocagöz, 2016, s. 13). Köylünün niyeti çocuklarının boğazından et geçirmektedir. Bu nedenle yakaladıkları balıkları satma gibi bir niyetleri yoktur. Bu, muhtar ve ağanın kurduğu düzene ilk başkaldırıdır. Bu başkaldırının öncülüğünü ise Balıkçı Kâmil üstlenir.

“Kâmil balıkların satılması bahis mevzuu olmadığı için, bütün köylüsü ile bunları paylaşmaya çoktan razıydı. Aynı zamanda, onları bir daha seferki kazançlı çalışmalara teşvik etmek istiyordu. Onun gelecek için planları büyüktü... Arkadaşlarının başında kaptan kesilmişti. Onlara gayret, buyruklar, kumandalar veriyor; onlarla beraber şevkle, yavaş yavaş gelmeye başlayan ağın iplerine yapışıyordu” (Kocagöz, 2016, s. 15).

Ancak bu gizli başkaldırı, muhtarın onları fark etmesiyle önce sekteye uğrar. “Sesler artık uğultu haline gelmiş, hiçbir laf anlaşılmıyordu. Sadece millet, bütün kuvvetleriyle, karı kızan, çoluk çocuk ağlara yapışmış, asılıyordu. Motor da arkasındaki borudan kesif bir duman çıkararak köylüyle beraber ağları, attığı ve taktığı çengelin ucunda sürüklemeye çalışıyordu” (Kocagöz, 2016, s. 17). Köylü amansız bu mücadeleden yenilgiyle ayrılır. Üstelik Recep’i de yanlarında alıp götüren adamlar, onu uzun süre yataktan çıkamayacakları şekilde döver. Recep, köylerine konuşmaya gelen Demokrat Partili yöneticiler tarafında adalet ve hürriyet mücadelesinin sembolü olarak gösterilmektedir. “Recep Ağa’nın başımızın üstünde yeri var. O artık köyümüzün, hatta memleketimizin hak, adalet ve hürriyet mücadelemizin sembolü oldu” (Kocagöz, 2016, s. 109). Recep’in kolektif başkaldırının sonuçlarına katlanması, onun sembol hâline gelmesinin önemli nedenidir.

Hikâyenin asıl kolektif başkaldırısı politik düzlemde yaşanmaktadır. Recep ile Galip sohbet etmektedirler. Konu yine dönüp dolaşıp sular altında kalan tarlalara ve bulunamayan çözümlere gelir. Galip, artık şehirdeki beylerin ve ağaların da ayaklandığını, hükûmet işlerinin yürümemesinden kaynaklı memnuniyetsiz bir tavır takındıklarını söyler. “Tevatür var, şehirlerde, kasabalarda, birtakım beyler ağalar

ayaklanmış. Hükümet işleri yürütemez oldu gayrı, bir çaresine bakalım derlermiş...” (Kocagöz, 2016, s. 11). Galip, artık net bir tavır takınılması gerektiğini düşünmektedir.

“Bu işi inada bindirmeli gayrı... Zaten bindi ya... Herifler bize balık mı tuturmuyor, biz tutalım. Tarlalarımızı su altında mı bırakıyorlar, biz de bir çaresine bakıp onları ziyan verelim. Bu işleri, kimsenin düzelteceği yok. Devlet, kanun, nizam var, dalyancı ağanın elinde tapusu var. Gölün imtiyazı var mı, diyor. Bizi mahkeme kapılarından mı kovuyor; biz de anlatmalıyız ki, bu köy halkının hakkı kanun, nizamdan öteye geçer. Yürek meselesidir. Yüreği olan bir devlet varsa başımızda, elini vicdanına koyar, bre bu fakir fukara da haklı der. Üle ben de neler derim be yahu” (Kocagöz, 2016, s. 12).

Romanda geçen bu ifadeler, köylünün yaşadıkları adaletsizlik karşısında duydukları rahatsızlıkları belirtmektedir. Onlara göre; bir araya gelerek yapacakları başkaldırı ve direniş, onları çözüme kavuşturacaktır. Romana bakıldığında, köylülerin balıkçılık haklarının kısıtlanması ve tarım alanlarının sular altında bırakılması gibi nedenlerin başkaldırıya sebep olduğu görülmektedir. Köylünün balıkçı Kâmil önderliğinde yaptıkları ilk başkaldırının iyi sonuçlanmaması, onları yeni çözümler aramaya yönlendirir. Seçim yoluyla muhtar ve adaletsiz sistemi devirme planları kurulur. Oysaki kimi köylüler partileri bile tanımamaktadır.

“ ‘İşler kötüüüü!’ ‘Yaaa!’ ‘Kötü demek ha?’ ‘Bizim için mi kötü?’ ‘Durun be yahu! Kötü dediysem, Halkçılar için kötü.’ Herkesin yüreğine su serpildi. Birisi sordu: ‘Halkçılar da kim oluyor?’ ‘Eşeklik etme...’ diye Osman çıktı. ‘Muhtarın tarafı.’ Millet birbirinin yüzüne baktı kaldı. Herkes kendisini yokladı: kimse Muhtar’ın tarafında değildi. Köyün içinde Muhtar’ın tarafında değildi” (Kocagöz, 2016, s. 34).

Onlara göre; Muhtar hangi taraftaysa karşılarında yer almaları gerekmektedir. Bu nedenle, Demokrat Parti’yi bu bozuk düzlemde kurtulmak için çare olarak görmektelerdir. “ ‘Demokrat Parti’nin ocağını kurun. Şu halkçıların elinden çektiğimiz yetiversin gayri... dediler...’ ” (Kocagöz, 2015, s. 79). Köylünün giriştikleri bu mücadele genelde başarısızlıkla sonuçlanır. Ancak köy özelinde muhtar, seçim sonucunda kaybeder. Bu, köylünün başkaldırısındaki en büyük zaferleridir. “Uğurlu, kıdemli olsun arkadaşlar!... Sandığa atılan yüz yetmiş dokuz ireyin, yüz on sekizi Demokrat Parti kazandı. Köyün içinde namusumuzu kurtardık” (Kocagöz, 2016, s. 162). Haklarını elde etmek için bir dört yıl daha beklemeleri gerekecektir.

Despot romanında ülke işgal altındadır. Öyle ki düşman Anadolu’nun içlerine kadar girmiş, köyleri istila etmiştir. Despot namı Davud Ağa, düşmanla birlik olmuştur. “Düşman, bütün ‘Kemal’ cileri köy meydanında toplamıştı. Despot ve onun gibi ağalardan gayri, yedisinden yetmişine, köy halkı ‘Kemal’ çiydi zaten...” (Aygen, 1957, s. 93). Meydana toplanan köylüden Kemalciler ifşa etmeleri istenmektedir. Ancak

köylüler, benliklerinde yer alan kolektif bir bilinçle düşmana direnç gösterirler. Direnç gösteren bireylere, düşman askerleri işkence yapmaktan geri kalmazlar. İşkenceye uğrayan köylülerde biri de Topraksız Hasan'ın babasıdır. “Zabit ‘vurun’ dedi kendi dilince... Kalın sopalar ihtiyarın çıplak tabanlarında şapladı. Kalın sopaların çıplak tabanlara inişi gittikçe sıklaşıyordu. -Kemalciler kaç kişi? Topraksız Hasanın babası, gözleriyle Davut Ağayı işaret ederken inliyordu: -Vurun, öldürün, diyordu; Despot gibi zağarlık ettiremezsiniz beni kendinize!” (Aygen, 1957, s. 94). Sadece Topraksız Hasan'ın babasına değil, bir başka köylü Naciye'ye de aynı işkenceler yapılır. “İki düşman şimdi, Naciyenin bileklerinden tutmuş, zorla falakaya yıkmağa uğraşıyordu. Kadın çırpınıyor, haykırıyordu: -Söyletemezsiniz, bir şey söylememem; Despottan başka kimse zağarlık etmez size! diyordu” (Aygen, 1957, s. 94). Tüm köy yapılan işkencelere direnir ve kardeşlerini savunmaya devam eder. Ancak düşman, köylüye zulmetmeye devam eder.

Bir gün, Despotun evinde çalgılı türkülü bir eğlence olduğunu Fikret ve annesi Naciye görür. Bir süre sonra Despot, iki düşman askeriyle evden çıkar. Köylü bir genç kızı sürükleyerek eve getirdiğini gören Naciye için bu, bardağı taşıran son damla olur. Ana oğul, kapı kapı dolaşarak olan biteni köylüye anlatırlar. Naciye, “Deli Hacının kız kardeşi şimdi düşman zabitlerinin kucağında dolaşıyor ne ırz kaldı ne namus... Hâlâ bekliyecek miyiz?” (Aygen, 1957, s. 101) diyerek isyan bayrağının açılmasına öncülük etmektedir. “En önde, elinde filinta, Naciye yürüyordu. Damlarda nöbet bekliyen düşman askerleri neye uğradıklarını şaşırılmışlar, biteviye ateş ediyorlardı” (Aygen, 1957, s. 102). Bu başkaldırıya tüm köy eşlik eder. “Kimi baltasını, kimi kazmasını kapıyordu. Kimi, samanlar arasına gizlediği tüfeğini arıyordu. Uyuyan köy canlanmıştı” (Aygen, 1957, s. 101). Başkaldırı başarıyla sonuçlanır, düşman askerleri köyden kaçmak zorunda kalır.

Aygen'in bu romanı, dönem içerisinde yer alan kolektif başkaldırıları ele alan eserler arasında belirgin bir farklılık göstermektedir. Bu dönem romanlarında başkaldırılan öge genellikle vatan içerisinde yer alan unsurlar iken, *Despot* romanında bu hedef düşmana dönüşmektedir. Aygen; ülke içerisindeki unsurlarla çatışmak yahut direniş göstermek yerine, ulusal birliği tehdit eden dış unsurlara karşı başkaldırıya odaklanmıştır.

Fahri Erdinç'in *Alinin Biri* isimli romanında da kolektif başkaldırı görülmektedir. Rahim Ağa, Meşrutiyet'ten sonra çeşitli oyunlarla Yozalan denilen oldukça verimli yaylayı, sürüsünü otlatmak için kendi köyüne katmıştır. “Buradaki parça buçuk tarlaları

da kiminden gönül rızasıyla, kiminden zorla satın almış. Bütün Yozalan'ı otlığa çevirmiş" (Erdoğan, 2007, s. 58). Üstelik köylünün bu toprakları ekip biçmesine de izin vermemektedir. "Yozalan deyip de geçemez ki Daylımlılar. En sağlam toprakları orada. Bin dönümden fazla yer. Bir ektiğini kat kat öder sana. Her yıl buğday ek yorulmaz. Yılda yıla eksiltmek bilmez, arttırır" (Erdoğan, 2007, s. 58). Ancak Daylımlar için bu durumun artık bir nihayete ermesi gerekmektedir. Bu nedenle, tarlayı sürmeye karar verirler.

"İki sene evvel. Ay aydın bir güz gecesi. Artık öküzü mü olur, mandayı mı, ineği mi, sabana, pulluğa koşup çıkmışlar Yozalan'a. Kiminin omuzunda bir çakar almaz tüfek, kiminde av çiftesi. Evvelâ Bıdık Ahmet besmeleyi çekip, ilk çizgiyi açmaya başlamış. Kütür kütür kopuşup devriliyormuş çayır toprağı... Ayın altında, bütün gece, ses çıkarmadan, ibadet edercesine sürmüşler, sürmüşler..." (Erdoğan, 2007, s. 58-59).

Köylünün bu başkaldırısı, ağaya karşıdır. Onun adaletsiz şekilde istismak ettiği tarlalarını sürmek, onların en önemli isteğidir. Bunun için de her şeyi göze alıp tarlayı sürmeye başlamışlardır. Ancak şafak sökmeden dört yanlarının jandarmalar ve Rahim Ağa'nın adamları tarafından kuşatıldığını fark ederler. Yine de davalarından vazgeçmezler. "- Demek siz hükümete karşı geliyorsunuz ha?! -Eh, demiş Bıdık, Rahim ağa hükümetse, geldik belle" (Erdoğan, 2007, s. 59). Jandarma kan döküleceğini söyler. Ancak köylü yine de vazgeçmez. "- Kan dökülecek! -Biz onu döktük zaten. Yunan şu Daylım bayırında ateşi yaktığı zaman, Rahim ağa gibi avrat koynunda sabahlamıyorduk biz! Siperlerde döktük olanca kanımızı... Damarda kalanı da kurudu gayrı" (Erdoğan, 2007, s. 60). Yazarın bu noktada, üstü kapalı jandarmayı eleştirdiği de düşünülmektedir. Jandarmanın, düşmanla savaşan, vatansever Türk köylüsü yerine; zalim ve kendi çıkarları için hareket eden Davut Ağa'nın yanında yer almasından hicap duyulmaktadır. Köylülerin haklılıklarını kanıtlamak istercesine söylediği bu ifadeler; okuyucuda teessür uyandırmakta, okuyucuyu jandarmaya karşı tavır almaya itmektedir.

Ancak dönem içerisinde pek çok romanda olduğu gibi bu başkaldırı da nihayetsiz kalmaktadır. Jandarma, Toprak kanununun çıkacağını ve bu sayede de işlerin düzeleceğini söyler. "Belki haberiniz yoktur daha. Toprak kanunu çıkıyor yakında. -Çok bekledik. Canımız çıktı da o kanun çıkmadı. -Bu sefer sağlam. İşler düzelecek" (Erdoğan, 2007, s. 60). Ne jandarma o gün köylüleri götürür ne de köylü toprağı eker mesele böylece kapanır. Bir başkaldırı daha sonuçsuz kalır. Köylü pes etmez. Bu sefer yasal yollarla hakkını aramaya çalışır. Bu nedenle de kadıya arzuhal yazar.

Romanın son kısmı büyük bir başkaldırıya ev sahipliği yapmaktadır. Köylü, Bıdık Ahmet'in liderliğinde yeni bir ayaklanmaya girişir. Bütün köylü, bu kalkışmaya dayanak olur.

“Öğle üstü bir bölük insan yetişti köyden. Gagılı başta. Beline bir bıçak sokmuş, omzunda bir filinta. İki kadının ortasında yürüyor. Biri Halime yenge, öbürü rahmetli Çolak Süleyman'ın karısı. Elinde yalabık bir tahra. Kaçı göçü filan unutmuşlar. Başları açık. Ağırık zülüfleri terden şakaklarına yapışmış. Birer sopaya dayana dayana, düşe kalka yaklaşıyorlar” (Erdoğan, 2007, s. 206).

Jandarmalar ve çobanlarla silahlı çatışmaya giren köylü, pek çok zaiyat verir. İlk vurulanlar arasında Bıdık Ahmet de vardır. Köylü bununla yetinmez, ağanın yaşadığı çiftliği de ateşe verir. Onlar için artık geri dönüş yoktur. Asla teslim olmayacaklardır. Öyle de olur kalanlar ya ölür ya hapse girerler. Ancak on sekiz kişi Ahır Dağı'na giderek Ali'nin önderliğinde yeni bir çete kurar. Bunlara daha sonra Ali'nin askerden firar eden oğlu Yaşar da dâhil olur.

Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli romanında Mastan Ağa, sesinin çıkmayacağını düşündüğü birkaç köylünün toprağını el koymak ister. “Aklına başka düzenler geliyordu. Hepsini alması farz değildi ya. İşine gelenleri, köylünün de pek ses çıkarmayacağı gibi birkaç kişininkini alırdı. Fecî Kadrinin tarlasını alırdı. Kimse de bişey diyemezdi. Keler İbrahim'inki de öyle. Deştmanın tarlasını da alabilirdi. Yeli cinli adamdı üçü de” (Tuncer, 1960, s. 75). Tarlaları almak için de yalan beyan da bulunarak köye haciz memurlarının gelmesine neden olur. “İyemim Ahmetli kasabaya yolladı. Hacizcileri çağırсын diye. Arkasından. - Jandarmalara da söyle, dedi. Köylü işi azıttı diye. Bir muhtarın bu işi becereceği yok, dedi. Millet birbirini yiyecek. Bi görünseler fena olmaz” (Tuncer, 1960, s. 75). Mastan, köylünün haksız yere aldığı bu tarlalara ses çıkarmayacağını düşünür. Ancak işler umduğu gibi gitmez. Hasan bu durumu köylünün kabul ettiği durumda, sıranın kendilerine geleceğini söyler. “Biz biz biz, dedi. Başka lafın yok mu senin. İstedığın cennetlik, istemediğin cehennemlik. Bugün ona yarın sana. Bi kere köylü başını eğdi mi kaldırmaz gayri” (Tuncer, 1960, s. 76). O, sürüye kurt düşürmemenin taraftarıdır. “İş sürüye gurt düşürmemeli, dedi. Sürüye gurt düştü mü yandın gitti. Zarar vermedik goyun galmaz” (Tuncer, 1960, s. 76). Bu nedenle köylüyü başkaldırı için örgütler. Bütün köylü konuşmak ve bu durumu kabul etmediklerini bildirmek için Mastan'ın evine doğru yürümeye başlar. “Haber çabuk duyulmuştu. Köyde ne kadar adam varsa toplanmış peşlerinden geliyordu. Peşlerindeki kalabalık her an biraz büyüyor; genişliyordu. Kadınlar, çocuklar da takılmışlardı en sona” (Tuncer, 1960, s. 78).

Jandarma, köylülerin Mastan’a ulaşmasını engeller ancak Hasan, arkasındaki topluluktan aldığı güçle konuşmaya başlar. “Sen bilirsin gene, dedi Hasan. Ama Karaahmetlide Kesikbel’de kimse unutmaz bunu. Alsan da almasan da kimse unutmaz. Alnına kara çalınır. Sözünden dönene, tükürdüğünü yalayana güvenmez kimse” (Tuncer, 1960, s. 81). Hasan’ın önderliğinde başlayan bu başkaldırı amacına ulaşır. Mastan;

“Halil, diye ikiledi Muhtar Kerim. Gel dön bu işten sen. Fukaralar dua etsin sana. Yazık çocuk çocuk açıkta kalacaklar. Mastan değişti:- Hah, dedi. Hah işte laf dediğin böle olur. Senin hatırın için Kerim a, dedi. Sırf senin mübarek hatırın için dönüyorum. Kesikbel’in kırk köyüne değişmem senin hatırını” (Tuncer, 1960, s. 81).

diyerek bahanesi üretir. Ancak vazgeçmesinin sebebi Muhtar Kerim değildir. O, başkaldırının kendisine kaybettireceği şeylerden korktuğu için verdiği karardan dönmek zorunda kalır.

Köylülerin kitlesel olarak ağa ve muhtara karşı başkaldırı da bulundukları bir diğer roman Yaşar Kemal’in *Ortadirek* isimli eseridir. Yalak Köyü sakinleri her yıl Çukurova’ya pamuk toplamaya iner. Ancak işgüzar ağa ile muhtar; köylüleri en verimsiz, en cılız tarlaya götürmektedir. Bu duruma sinirlenen Yalak Köyü sakinleri döngüle zamanı sessiz ve derinden başkaldırmaya niyetlenmektedir. “(...) bu yıl köyde alttan alta, gizli bir şeyler de oluyor gibi. Havada bir şeylere hazırlanmak, karar vermek kokusu var. Bu karar vermek kokusu çoklukta çocukta, kadında, kızda, delikanlıda, kocada, herkeste, herkesin yüzünden anlaşılıyor” (Kemal, 2022b, s. 25). Ağanın ve onunla iş birliği içerisinde olan muhtarın yaptıklarına karşı haksızlık ve adaletsizliğe karşı köylü, sessiz bir öfke barındırmaktadır. Doğrudan çatışmaya girmeyen köylü, direnişi önce pasif yolla yürütür. Köyde ağaya karşı başkaldırının öncülüğünü Uzun Ali, Taşbaşıoğlu ve Öksüzöğlü yapmaktadır. Korkan ya da yan çizen köylüleri ikna etme işini de bu üç köylü üstlenir. “Ama bu yıl Uzun Ali, Taşbaşıoğlu, Öksüzöğlan üçü birlik olup çalışmışlar, köyün çoğunu, yan çizenlerini yola getirmişlerdi. Yani köylüye gerçeği göstermişlerdir” (Kemal, 2022b, s. 25). Alıntının son cümlesi oldukça dikkat çekicidir. Yazar, başkaldırının meşruluğunu anlatıcının ağzından dökülen bu cümleler aracılığıyla okuyucuya vermeyi düşünmektedir. Böylece köylünün haklılığı, okuyucunun gözünde kesinleştirilmiş olur.

Ağaya karşı başkaldıracak olan köylü, Duran Emmi’nin evinde toplanır.

“ ‘Emmiler,’ diye başladı. ‘Hepimiz kararımızı verdik mi?’ Arkadan bir ses, Gümüšoğlu’nun sesi: ‘Verdik Taşbaşıoğlu. Ya ölüm, ya kalım dedik.’ Başka birisi: ‘Hakkımızı yediremeyik bundan böyle. Kanımıza ekmek doğradılar.’ Yaşlı biri, mıy mıy bir sesle: ‘Doğruyorlar,’ diye bastırdı. Kalabalıktan beş kişi sigara içiyordu. Taşbaşıoğlu: ‘Hep dikileceğiz Muhtarın

karşısına. Ama hep birden. İki kişimiz bile içimizden ayrılırsa, eri kalanımızı ezer. Ceppeyi bozmak yok' ” (Kemal, s. 2022b, s. 26).

Köylü her yıl kararlı başladığı direnişten süreç içerisinde bir şekilde vazgeçer. “Kararları karardı. Demir kazık gibiydi. Muhkem. Ölmek var da dönmek yoktu. Her bir şeyi göze almışlardı. Bütün buna rağmen Aliyle Taşbaşoğlu ikircikliydi. Bu üç yıldır böyle oluyor, sonra Muhtar allem ediyor kallem ediyor köylüyü kendi tarafına çeviriyor, Aliyle Taşbaş da dımdızlak ortada kalıyorlardı” (Kemal, 2022b, s. 35). Ali ile Taşbaş bu yıl öyle olmadığını, köylünün daha kararlı olduğunu düşünür. “Ama bu yılki gibi değildi. Köylü daha kararlıydı. Canlarına tak demişti. Öyle görünüyordu. Bir düzensizlik çıkmazsa Muhtar zor kandırırdı köylüyü bir daha” (Kemal, 2022b, s. 35). Nihayetinde, “Sen ne dersen de, biz toplayacağımız tarlayı kendimiz bulacağız. Koca Halillen, Osmanca bulacak Çukurda. Köylü böyle istiyor” (Kemal, 2022b, s. 54) sözleriyle kendi tarlalarını bulacağını muhtara söylerler. Muhtar, başkaldırının mimarının Ali olduğunun farkındadır. Bunu da “ ‘Bu işin başı sensin Ali,’ diye bağırdı. ‘Beş yıldan beri söylersin. Sonun da köylüyü de gavline uydurdun’ ” (Kemal, 2022b, s. 54) sözleriyle dile getirmektedir. Köylü, Çukurova’ya inmeden önceki son durakları Söğütlü’ye konuşlanmıştır. Ancak muhtar, bir türlü köylüyü Çukurova’ya indirmez. Bu duruma dayanamayan köylü en nihayetinde muhtarın karşısına çıkıp isyan eder. “En sonunda Taşbaşoğlu dayanamadı, yanına Öksüz Duranı da alarak Muhtarın karşısına geçti. İlk sözü: ‘Bu böyle olmaz arkadaş!’ oldu. ‘Sen bu köylüyü pamuk bittikten sonra Çukurovaya indiremezsin. Yazık değil mi bize? Baksana çoluk çocuğumuzla ne hallere düştük yollarda sürüne sürüne. Baksana şu köylüye arkadaş’ ” (Kemal, 2022b, s. 251). Köylünün muhtara karşı giriştikleri bu isyan, sonuçsuz kalmıştır. Muhtar, köylünün durumuna aldırılmaz. “ ‘Ha zırlasınlar, da zırlasınlar,’ diyordu. ‘Herhalde bizim de bir düşündüğümüz var.’ ” (Kemal, 2022b, s. 251). Üstelik bir de kendisini haklı gösterecek sebepler sunar. “Delice Bekir Ağa da köylüye pamuk tarlası bulacağım diye Çukruovada dört döner fıkara. Biz de mecburiyet tahtında bekleriz Söğütlüde. Siz de gelirsiniz, arkadaş diye söz ederekten karşımda kubarırsınız” (Kemal, 2022b, s. 252). Muhtarın tüm söylemleri boşunadır. Köylü, kendisine yapılan haksızlığın farkındadır. Taşbaşoğlu’nun liderliğinde fizikî olarak isyana kalkışırlar. “Öksüzdoğan, hey bre komşum Öksüzdoğan, seslensene Osmancaya, Kel Aşığa, Vicivici Mustafaya. Kar İsmale de söyle gelsin. Gömleksizdoğan da gelsin. Tebdilhava, Zalaca Karı, Boklu Hasan da gelsin. Uyuz Mahmut, Çariksız Murat, Tozo Poyraz da gelsin. Bizden kim varsa, yüreğinde azıcık

adamlık olanın hepsi gelsin” (Kemal, 2022b, s. 264). Düşündükleri gibi olmaz. Köylü yine olanı kabul etmek zorunda kalır. Direniş niteliğini kaybeder.

Bahsi geçen romanlarda köylüler, haklarını savunmak ve toplumsal adaleti sağlamak adına bir araya gelmektedirler. Kolektif başkaldırı, en çok toprak ve mülkiyet sorunları üzerinden verilmektedir. Örneğin; İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı*, Yaşar Kemal’in *Teneke*, Fahri Erdiç’in *Alinin Biri*, Cengiz Tuncer’in *Hacizli Toprak* romanında, köylüler topraklarını korumak ve yaşadıkları halk ihlâlinin önüne geçmek için birlikte hareket etmektedirler. Samim Kocagöz’ün *Yılan Hikâyesi* romanında köylünün özgürlük alanına müdahale edilmesi, kitlesel hareket etmelerine neden olmuştur. Yaşar Kemal’in *Ortadirek* romanında kendilerini mağdur eden işgüzar ağaya karşı birleşmektedirler. Reşat Enis Aygen’in *Despot* romanı ise bu grup içerisinde başkaldırılan özne dolayısıyla ayrılmaktadır. Romanda başkaldırı, vatan topraklarını işgal eden düşman askerlerine ve onlarla iş birliği yapan köylülere karşı yapılmaktadır.

Kolektif başkaldırıda köylüler, tüm köy halkının refahını gözetmekte, haksızlıklar karşısında bir araya gelerek güç oluşturmaktadır.

5.6.2.3. Doğaya Karşı Direniş

Roman; bireyin doğa ile olan ilişkisini ve iletişimini anlatmak, bazen yorumlamak adına önemli bir vasıta konumundadır. Doğanın mekânı, mekânın bireyi etkilemesi bu kaçınılmaz ilişkiyi doğurmuştur. Özellikle bireyin zor doğa koşulları karşısındaki çaresizliği, kimi zaman ise direnişi, romanın kurgusunu etkileyen ve haberdar eden unsurlardan biri olmuştur. “Metin dışı dünyada insan, kendi ihtiyaçlarını gidermek veya geçimini sağlamak için içinde yaşadığı doğadan yararlanmaktadır. Fakat diğer yandan hayatını olumsuz yönde etkileyen yağmur, rüzgâr, deprem vb. doğal olaylar ile de karşılaşmakta ve onlarla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Metin içi dünyada da bu böyledir” (Çaklı, 2004, s. 62). Birey kimi zaman doğa karşısında acziyetini hissetmekte, çaresiz kalmaktadır. Doğanın çetinliği bireyin benliğinde doğaya karşı direniş hissiyatı uyandırmaktadır. Bu da kurgu içerisinde bireyin doğa ile mücadelesini okuyucuya göstermektedir. Bu romanlardan biri de Yaşar Kemal’in *İnce Memed 1* isimli romanıdır. Romanın hemen başlarında İnce Memed’in çakırdikenini ile mücadelesi görülmektedir. “Çakırdikenliğin içinden koşan çocuk soluk soluğaydı. Çoktan beridir ki durmamacasına koşuyordu. Birden durdu. Bacaklarına baktı. Dikenlerin yırttığı yerden kan sızıyordu” (Kemal, 2016, s. 13). Tüm acısına rağmen geri dönmeyi düşünmez, o dikenliği geçer.

“Biraz sonra dikenlikten çıktı. Dikenliğin kıyısına dizleri üstü çöktü. Baktı ki dikenliğin üstünden başı gözükiyor, kıcı üstü oturdu bu sefer de. Bacakları kanıyordu. Kan sızan yerlere toprak eklemeye başladı. Toprak yaralara düşünce yaktı” (Kemal, 2016, s. 13). Yazar; kahramanın direniş içerisinde olduğu çakırdikeninin zorluğunu, mücadeleden hemen önce okuyucuya vermiş, onun nasıl bir koşulda yetiştiğini anlatmıştır. Buna göre “Çakırdikeni en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, işte orada çakırdikeni keyifle serile serpili biter, büyür, gelişir” (Kemal, 2016, s. 12). Bu çetin bitki, İnce Memed’in zorluklar karşısında yılmayan karakterini ortaya çıkartmıştır.

İnce Memed, jandarmaların elinden Iraz Ana ile Hatçe’yi kurtardıktan sonra, birlikte bir mağara öbeğinde yaşamaya başlarlar. Ancak kara kış geldiğinde, kendilerini bir mücadele içerisinde bulurlar.

“Kış zor olmuştu. Alidağın tepesinde boran savururken, tipi göz açtırmazken, mağarada sabaha kadar ateş yakmalarına karşın her gece donma tehlikesi atlatmışlardı. Memed, bir buçuk ay kadar çalışarak üstten kayayı delmiş, mağaraya bir duman deliği açmış ama, para etmiyordu. Duman içeriyi dolduruyor, karda boranda, tipide mağaranın kapısını açıp dışarıya çıkıp soluk almak zorunda kalıyorlardı. Üşüyorlardı. Donuyorlar, elleri ayakları düşecekmiş, gibi oluyor, kendilerini dumana, mağaranın içine yeniden atıyorlardı” (Kemal, 2016, s. 403).

Yaşar Kemal’in *Ortadirek* isimli romanında da bireyin doğa ile giriştiği mücadeleye şahit olunmaktadır. *Ortadirek*, yol romanı olma özelliği taşımaktadır. Uzunca Ali, mensubu olduğu Yalak Köyü sakinleri ile Çukurova’da pamuk toplamak için yola çıkarlar. Yol, onlar için aşılması güç bir hâl alır. Özellikle Uzunca Ali’nin annesi Meryemce, doğanın ona sunduğu şartlar karşısında çoğu zaman müşkil bir duruma düşmektedir. Ancak yine de direnmekten vazgeçmez. “Meryemce elleri üstüne düştü. Doğruldu, beş on adım yürüdü, gene düştü. Güçsüzlüğüne başkaldırıyordu. Yeniden kalkamadı. Durmak da istemedi. Emeklemeye başladı. Böyle daha iyi gidiyordu” (Kemal, 2022b, s. 100). Meryemce, oldukça yaşlı bir kadındır. Yolda atlarının ölmesi üzerine kalan kısmı yaya tamamlamak zorundadır. Lakin doğa, ona bu yolu aşılması güç bir engel olarak sunar. Meryemce, karakterinden de kaynaklanan inatçılıkla, bu engeller karşısında direnç göstermeye çalışmaktadır. “Yokuş, yokuş sana diyorum. Ölsem de ben seni çıkarım” (Kemal, 2022b, s. 100). Meryemce’nin bu çetrefilli yolla mücadelesi kimi zaman kendini tekrarlamaktadır. “İçinde bir güç belirdi. Bir karşı koyma gücü. ‘Ben de seni çıkarım yokuş’ diye bağırdı. Sesi, böyle bağırması hoşuna gitti. Yeniden bağırdı, sesini dinledi. Bir daha bir daha bağırdı: ‘Ben de seni çıkarım yokuş! Taa tepene çıkarım’” (Kemal, 2022b, s. 213). Meryemce’nin yokuşla olan mücadelesi, inatla birleşir.

Ölecekse bile yokuşu çıktıktan sonra ölmeyi ister. “Şu yokuşun başına varmalı, isterse sonra da ölmeli” (Kemal, 2022b, s. 215). “Emeklemeye başladı. Ölecek ama yokuşun başında ölecekti. Çıkmış da yokuşun başında can vermiş diyeceklerdi. Ne yiğit avrat Meryemce! Aynen İnce oğlanın Hürü anası gibi” (Kemal, 2022b, s. 216). Meryemce mücadelesini, İnce Memed’in annesinin mücadelesine benzetmekte, öldükten sonra ona benzediğine dair söylemlerin olacağını düşünmektedir.

Doğaya karşı mücadele eden sadece Meryemce değildir. Uzunca Ali, karısı ve çocukları da direnişin birer parçasıdır. Uzunca Ali’nin doğaya karşı gösterdiği direnç, azimli ve mücadeleci kimliğini gösteren önemli unsurlar arasındadır. Doğanın ona sunduğu acımasız koşullar karşısında yılmayan Uzunca Ali, yaşlı annesi Meryemce’ye karşı gösterdiği özen ve sabır ile onun mücadele ve direnişine yeni bir yön eklemektedir. “Yokuşu çıkıncaya kadar tepeden tırnağa suya girip çıkmışçasına tere batmış, soluk soluğa kalmıştı. Ayakları da yanıyordu. İnsan dediğin de bu kadar ağır olur mu? Ölü gibi” (Kemal, 2022b, s. 196). Uzunca Ali, artık yürüyemeyen annesini sırtında taşımak zorunda kalır. Oldukça dik bir yokuşu çıkmak bu yüzden daha da zorlaşmıştır.

Fakir Baykurt’un *Yılanların Öcü* isimli romanında bir doğa unsuru olan yılanlarla mücadele anlatılmaktadır. Bu mücadele eskiye dayanmaktadır. “Sırıgın ucunu dürttüm, boynundan bastım. Toprağa girdi yarısı. Yarısı havada, kayış gibi furuyor dala yaprağa. Bana da rast getiriyor arada. Acısı her acıdan ağır, yakıcı! Yaralı halinde yıkacak beni” (Baykurt, 2019, s. 111-112). Irazca Ana ve ailesinin yılanlara karşı giriştikleri mücadele, köylülerin doğayla olan mücadelesini sembolize etmektedir. Yılan, doğanın tehlikeli yüzüdür. İnsanları öldürerek köylülerin mücadele ettiği unsur haline gelir. Nitekim Kara Bayram’ın oğlu Ahmet’in yılan öldürdükçe gururlanması, evde sevinçle karşılanması mücadelenin ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Romanın sonunda Irazca’nın kız kardeşinin bir yılan nedeniyle ölmesi bu trajik mücadelenin devam edeceğine işaret etmektedir.

İlhan Tarus’un *Yeşilkaya Savcısı* romanında yine içerisinde bir hayvanın sebep olduğu mücadele yer almaktadır. Savcı, işlenilen suç nedeniyle köyün birini ziyaret eder. Bu ziyarette köyün muhtarı ile ettikleri sohbet esnasında Belviren Köyü’nün içerisinde olduğu kötü durumdan bahsedilir. Köyün çevresi bataklıktır. Bunun sebebi içse geçmiş zamanda tilkinin birinin Narlı Höyüğü delmiş olmasıdır. Zamanla çevresi bataklık olan köy çok zor durumlarda kalmıştır. “Kundak yüzü görünmez olmuş. Bebek sesi işitilmez

olmuş. Kurumuş insan dölü, kurumuş... Bataklığı yok etmek için kasabada kımıldayanlar olmuş ama aldırان kim? Burunlarına gülüvermişler..." (Tarus, 1955, s. 114). Köylüler ne yaptıysa bataklığı kurutamamışlardır. Ancak yurtlarını bırakıp gitmeyi de göze alamazlar. Bu nedenle, tüm bu sıkıntıların içerisinde debelenip yaşamaya devam ederler.

Dönem romanında köylülerin doğa ile olan bağları ve mücadeleleri köycü söylemin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bu dönemin köycü söylemi, doğayı köylülerin doğal bir yaşam parçaları olarak görmekle birlikte aynı zamanda mücadele edilmesi gereken bir unsur olarak kabul etmektedir. Sözüm ona, *Yılanların Öcü* romanında, köyde yılanın bulunması, köyün doğal tabiatının bir parçası olarak var olmaktadır. Ancak, Irazca Ana'nın ailesinin yılanla giriştiği amansız mücadele hayatta kalma savaşına dönüşmektedir.

Yazarlar, köylülerin doğa ile olan mücadelesini, onların dayanıklılığı ve doğa ile kurduğu bağı anlatmak için bir araç olarak kullanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Edebî dünyanın derin dehlizlerinde, kelimelerin ötesine geçen, dilin enginliklerinde saklanan ve düşüncenin aksini oluşturan söylem; yazarın bir ideolojiyi, duygu ve düşüncelerini dile getirirken kullandığı dilsel ve üslup özelliklerinin tamamını teşkil etmektedir. Bu, yalnız okuyucuyla paylaşılan hikâyenin dilsel ve üslup özelliğini değil, aynı zamanda anlatıcının dünyaya bakışını, olaylara tepkisini, edebî ürünün içerisinde yer aldığı toplumsal ve kültürel yapının dinamiklerini de taşımaktadır. Söylem, edebiyatın asli ve baki unsurlarından biridir.

Bu bağlamda, Türk edebiyatında önemli bir yer teşkil eden “köycü söylem”, söylemin özel bir biçimini temsil etmektedir. Köycü söylem, köy yaşamını, köylünün dünyasını, sorunlarını ve çözümlerini merkeze alan bir anlatı yapısıdır. Bu söylemde yazarlar, köyü ve köylüyü detaylı bir şekilde ele almakta, bakış açıları ve dünya görüşlerine göre estetik unsurlarla okuyucuya aktarmaktadır. Köycü söylem kimi zaman romantik bir tavırla köylüye eğilirken; kimi zaman köy hayatının acımasız gerçeklerini, sınıf çatışmalarını ve toplumsal adaletsizliklerini gözler önüne seren bir tavır sergilemektedir. Söylem içerisinde yerel ağızlara, deyimlere ve halk anlatılarına yer verilerek metne otantik bir hava da katılmaktadır. Bu durum aynı zamanda metnin gerçekçiliği üzerine olan algıyı pekiştirmektedir.

Bu çalışmada, Demokrat Parti Dönemi Türk romanında köycü söylem kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Araştırma sonucunda, dönem yazarlarının köyü ve köylüyü toplumsal ve ideolojik bir figür olarak nasıl konumlandığı ortaya konmuştur. Edebî eserlerde hangi açılardan ele alındığı incelenmiştir. Edebiyatın toplumda ayna işlevi gördüğü, bu dönemde kaleme alınan romanlarda köylünün farklı perspektif ve boyutlarla işlenmesiyle bir kez daha ortaya konmuştur. Bu noktada köycü söylem; sadece edebî bir tema olmadığını, dönemin ideolojik ve sosyokültürel yapısını anlamak için bir araç olduğunu okuyucuya göstermiştir.

Bulgular ve Tartışma

II. Meşrutiyet Dönemi’nden itibaren “Bu Devlet Nasıl Kurtarılabılır?” düşüncesi etrafında şekillenen edebî ve politik hareketler, Türkçülüğün kültür kurumları ve basın-yayın organlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır. Bu noktada 1908 yılında faaliyet

göstermeye başlayan Türk Derneği, 1911 yılında Türk Yurdu Cemiyeti ve ona bağlı olarak *Türk Yurdu Dergisi* sahneye çıkmıştır. Ancak dönemin en güçlü kurumu Türk Ocakları'dır. Ocak, 1912 yılında faaliyete geçmiştir. Bu dönemin basın-yayın faaliyetleri, özellikle *Köylü Gazetesi*, *Genç Kalemler* ve *Halka Doğru* dergileri, köycü söylemin yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte, devletin temelini şekillendiren ilkeler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri olan “halkçılık” ilkesi; politik söylemlerin merkezine yerleşmiş, bu ilke doğrultusunda kültür kurumları oluşmuştur. Halkevleri de bu kurumlardan biridir. 1932 yılında kurulmuş, 1951 yılına kadar varlığını devam ettirmiştir. Halkevleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün halkçılık düşüncesinin en önemli görüşlerinden biridir. Kurum, her şeyden evvel kültürel bir teşekküldür. Bunun en büyük göstergelerinden biri; Halkevlerine bağlı dergilerin çıkmasıdır. Bununla birlikte köy enstitülerinin açılması, köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi, köylünün eğitimi; köycü söylemin erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki somut adımları olarak kabul edilmektedir. Bu süreçler, köylüler üzerinde bahsi geçecek politikaların şekillenmesinin, köylülerin bilinçlenmesinin, mevzu bahis edilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Özellikle köy enstitülerinde yetişen gençlerin, köylünün içerisinde bulunduğu hâli herkese göstermeleri, dikkatlerin köye yönelmesini sağlamıştır.

1945 yılı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için kritik dönemeç olarak önem kazanmaktadır. Bu sürecin devamında 1950-1960 arasında Türkiye'deki siyasi süreç, Demokrat Parti'nin iktidar olmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarda olduğu zaman içerisinde “halk için halka rağmen” sloganıyla hareket etmiştir. Ancak, Demokrat Parti “Halk Tarafından, Halk Adına, Halk İçin” sloganıyla köylülerin desteğini sağlamıştır. Dönem içerisinde pek çok faktörün desteği alınmış, kırsal alanın kalkındırılması fikrinden hareketle tarımda modernleşme sağlanmıştır. Ancak, köylü için değişim gösteren bu politikalar, köylülerin yaşamında beklenen olumlu etkinin yanı sıra olumsuz yönleriyle de onların hayatlarının yön değiştirmesine neden olmuştur. Özellikle tarımda makineleşme; küçük çiftçilerin, topraklarını kaybetmesine ve köyden şehre göçün hızlanmasına yol açmıştır. Toplumda meydana gelen değişimler yazın dünyasını da etkilemiş; köyü, edebiyatın içerisine eklemlemiştir.

Köy romanı, dünya edebiyatında özellikle Fransa ve Rusya'nın etkisiyle 19. Yüzyılın başlarında kendini göstermiştir. Fransa'da George Sand ve Balzac gibi yazarlar,

köyü ve köylüyü merkeze alarak romantik ve gerçekçi söylemleri eş zamanlı biçimde edebiyata kazandırmıştır. Rusya’da ise köy anlatıları başlangıçta nostaljik bir yaklaşımla ele alınmış, sonrasında köylüye dair daha gerçekçi izlekler benimsemiştir. Bu bağlamda, Türk edebiyatının köycü söylemde, Rus edebiyatında Narodnik etkisiyle gelişen çizgiyi izlediği gözlemlenmiştir. Türk edebiyatında köycü anlatılar, başlangıçta romantik bir tavırla işlenmiş, ancak zamanla toplumsal gerçekçiliğin etkisiyle köyü ve köylüyü tüm gerçekçiliğiyle yansıtan eserler vermeye başlamıştır.

Türk edebiyatında köy romanının kökeni Osmanlı Devleti’nin son dönemlerine, 1800’lü yıllara kadar uzanmaktadır. 1890 yılında Nabizâde Nazım tarafından kaleme alınan *Karabibik* ilk köy romanı denemesi olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte Ahmet Midhat Efendi’nin *Gerçek Bir Hikâye* ve *Bahtiyarlık* isimli hikâyeleri de köyden bahseden eserler arasında yer almaktadır. Paşabey-zâde Ömer Ali Bey tarafından yayımlanan *Türkmen Kızı* isimli eser yine köyü anlatan ilk roman olma özelliği noktasında tartışmalara neden olmuştur. Dönem içerisinde Ebubekir Hazım Tepeyran’ın *Küçük Paşa*’sı ve Mizancı Murat’ın *Turfanda mı yoksa Turfa mı?* adlı eserleri köyü konu edinmeleri bakımından önem taşımaktadır.

Ara Nesil yazarları, köylüye derinlemesine eğilmekten ziyade, köyü yalnızca bir mekân olarak eserlerine dâhil etmişlerdir. Mehmed Celâl’in *Elvâh-ı Sevdâ* (1892), *Küçük Gelin* (1892) ve *İsyan* (1910) romanları bu yaklaşıma örnek teşkil etmektedir. 1912 yılında Mehmet Hamdi tarafından kaleme alınan *Köy Hekimi* isimli eserde ise Anadolu’ya ait ritüellere ve halkın yaşadığı zorluklara yer verilmiştir. Bu yıllarda köy ve köylüye az da olsa değinilen, ancak köylüyü temel mesele olarak işlemeyen başka eserlerde bulunmaktadır. Reşat Nuri’nin *Çalılıkusu*, Halide Edip Adıvar’ın *Yeni Turan* ve *Ateşten Gömlek*, Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın *Mürebbiye*, *Nimetşinas*, *Cadı*, *Gulyabani*, *Sevda Peşinde* gibi eserleri, köylüye yüzeysel de olsa temas eden metinlerdir.

Erken Cumhuriyet Döneminde köy ve köylüye yönelik ilginin artmasıyla birlikte, edebiyatçılar köylüyü farklı açılardan ele almaya başlamışlardır. Bununla birlikte köylüye yönelik eleştirel yaklaşım da görünür olmuştur. Bu noktada Sadri Ertem öne çıkmaktadır. Onu izleyen Yakup Kadri Karaosmanoğlu da köy yaşamına eleştirel bakış getiren bir diğer yazar olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türk edebiyatında köy romanı,

başlangıçta köyü ve köylüyü yalnızca bir izlek olarak ele alırken, zamanla toplumsal meselelerin işlendiği, eleştirel bakış açısının benimsendiği eserler vermeye başlamıştır.

Bu dönem yazarları incelendiğinde köyün uzaktan bir tasavvur olarak ele alındığı görülmektedir. Gerçekçi olmayan tasvirlerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Yazarlar, köy yaşamını doğrudan deneyimlemeden, onları uzaktan gözlemleyerek, hayal ederek eserlerine yansıtmışlardır. Bu da köyün edebiyatta yüzeysel bir şekilde temsil edilmesine yol açmıştır.

1940 yılına gelindiğinde ise köy enstitülerinin kurulmasıyla Türk edebiyatı önemli bir dönemece girmiştir. Bu enstitüden mezun olan ve köy yaşamını eserlerine yansıtan yazarlar, köycü söylemin değişmesinde ve gelişmesinde büyük bir rol oynamışlardır. Köylülerin yaşamını, sorunlarını ve toplumsal dinamiklerini ele alan yazarlar; dönemin edebî akımlarına yeni bir soluk getirerek köycü söylemi güçlendirmiş ve dönemin ruhuna uygun eserler ortaya koymuştur. Mahmut Makal, Fakir Baykurt, Ümit Kaftancıoğlu, Talip Apaydın, Mehmet Başaran, Pakize Türkoğlu, Hatun Birsan Başaran, Ali Dünder, Mehmet Uslu, Dursun Akçam köy enstitülü yazarlar arasındadırlar. Bu noktada ilgi çekici bir bulgu tespit edilmiştir. Bu yazarlardan Fakir Baykurt ve Talip Apaydın dışında -1950-1960 yılları arasını kapsayacak şekilde düşünüldüğünde- roman kaleme alan yazara rastlanmamıştır. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy*'ü anı olarak kabul edildiği için toplam üç roman, köy enstitüsünden mezun yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Bu yazarların genellikle 1970'li yıllarda romanlarını yayımladığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte 1950-1960 yılları arasında yazılan romanlarda, köycü politikaların etkisiyle köy ve köylü detaylı biçimde ele alınmıştır. Bu çalışmanın en dikkat çekici bulgularından biri, yazarların edebî eserlerini eleştirel bir araç olarak kullanmalarındır.

Demokrat Parti Dönemi (1950-1960), Türk romanında köycü söylemin belirgin şekilde öne çıktığı ve köy temalarının yoğunluk kazandığı bir dönem olmuştur. Yaşar Kemal, Kemal Tahir, Orhan Kemal, Talip Apaydın, M. Sunullah Arısoy, Fikret Arıt, Reşat Enis Aygen, Fakir Baykurt, Necati Cumalı, Refik Erduran, Reşat Nuri Güntekin, Orhan Hançerlioğlu, Cevat Şakir Kabaağaçlı, Cevdet Kudret Solak, İlhan Tarus ve Cengiz Tuncer köylüyü anlattıkları eserlerinde köycü söylemi güçlü bir şekilde kullanmış, köylünün sesi olmayı başarmışlardır.

Çalışmanın bulguları, köycü söylemin edebî eserlerde çok boyutlu bir şekilde yansıtıldığını göstermektedir. Bu dönem romanlarında yazarlar, köyü hem bir coğrafi mekân hem de toplumsal yapının en küçük merkezi olarak ele almışlardır. Ama asıl sebep; köyün artık yazarın evi olmasından kaynaklanmaktadır. Yazarlar, duyduklarını yahut izlenimle edindikleri köylüyü anlatmaz. Yazarın bizatihi kendisi köylüdür. Fakir Baykurt, Burdur'a bağlı Akçaköy'de, Yaşar Kemal, Seyhan iline bağlı Hemite Köyü'nde, Talip Apaydın Ömerler Köyü'nde, Samim Kocagöz Söke'de dünyaya gelmiştir. Köyde ve Anadolu'da doğmuş olan bu yazarlar, eserlerinde bulundukları coğrafyanın kültürel ve toplumsal dinamiklerini yakından gözlemlemiş ve yansıtmışlardır.

Yazarlar, eserlerinde köyü ve köylüyü pek çok yönden ele almışlardır. Bu nedenle, çalışmada öncelikle köy ve köylünün romanda nasıl ele alındığı ve hangi yazarlar tarafından nasıl işlendiği incelenmiştir. Kemal Tahir, köyü sadece ve kısa şekilde betimlemekte, meseleyi kurguyu anlatmak için kullanmaktadır. Ancak Yaşar Kemal tam aksine köyü; derin ve detaylı betimlemeler üzerinden anlatmaktadır. Talip Apaydın, köyü doğa ile iç içe geçmiş bir şekilde resmederken; Refik Erduran ve Cengiz Tuncer köyün geri kalmışlığı üzerinden anlatımlarını ortaya koymuşlardır. Reşat Nuri ise, köyü zıtlıklar üzerinden okuyucuya sunmaktadır. Romanlardaki köy tasvirlerine bakıldığında yazarların Sosyalist/Marksist ideolojiye eğilimlerinden dolayı eşitsizlikleri ön plana çıkaran bir tavır takındıkları görülmektedir.

Köylünün edebî eserlerde ele alınmış şekillerinde de belirgin farkların olduğu anlaşılmıştır. Yaşar Kemal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt gibi yazarlar köylüyü yakından tanıyan, onların yaşamlarını, sorunlarını ve mücadelelerini derinlemesine ve içeriden bir bakışla yansıtmaktadır. Yaşar Kemal, köylüyü iyi kimseler olarak sunmaktadır. Ancak onun köylüleri, romanın sonunda sistemin çarkında kaybolan bireylerdir. *Teneke* romanında köylü, köyünü terk eder, *Ortadirek* romanında, muhtarın istediği yerde pamuk toplamak zorunda kalır. Yazar, sosyal eleştirisini köylüye zulmedenlere karşı yapmaktadır. Talip Apaydın ise köylüyü hem iyi hem kötü özellikler içerisinde vermekte, keskin ayrımlar yapmamaktadır. Fakir Baykurt da benzer bir bakış açısına sahiptir. Buna karşın, Kemal Tahir ve Orhan Kemal köylüyü, köylüden dinledikleri ve gözlemledikleri kadarıyla tasvir etmektedirler. Bu nedenle köy ve köylü kurgu içerisinde basit bir arka plan olarak kullanılmıştır. Özellikle Kemal Tahir'in köylüleri romanlarında bireysel özellikleri ile vardır. Onlar, köy içerisinde farklı deneyimlere ve özelliklere sahip bireyler

olarak tasvir edilmiştir. Kemal Tahir'in bu yaklaşımı, özellikle köylünün feodal yapı ve sınıfsal bir ayrışma içinde toplumsal olarak değil, her bir ferdin kendine özgü özellikleri ve seçimleriyle var olduğu gerçeğini vurgulamaktadır. *Sağırdere* ve *Körduman* romanlarında bireylerin yaşadığı zorluklar ve sınıf mücadelesi anlatılmaktadır. Orhan Kemal'in var ettiği köylü ise şehirdedir. Onun dönem içerisindeki eserlerinde köylü, köy yaşamının zorluklarından kaçarak göç eden, şehirde tutunmaya çalışan bireylerdir.

Köyün ve köylünün; dış gözlemcinin bakış açısıyla işlendiği sıkça görülmektedir. Şehirli kahramanlar köye geldiklerinde, köylüyü kendi zihin dünyasında yer alan kalıplar içerisinde değerlendirme eğilimindedir. Orhan Hançerlioğlu'nun *Karanlık Dünya*, İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı*, Refik Erduran'ın *Yağmur Duası*, M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek*, Reşat Nuri Güntekin'in *Kan Davası* isimli romanlarında haricî gözlerle köylüye bakılmaktadır. Bu romanlardaki aydın karakterler çoğu zaman köylüleri kafalarında yer alan şablon içerisinde değerlendirmektedirler. Eserlerinde köyü dışarıdan anlatan yazarların çoğunlukla İstanbul doğumlu olduğu ve köy yaşamını gözlemleyen karakterlerin, köy ile doğrudan bir bağı olmayan, eğitilmiş, kentli figürler olarak kurgulandığı gözlemlenmiştir. Köye genellikle bir görev amacıyla gelen bu karakterler, köyü gözlemlerken köylülere ve köy hayatına çoğunlukla eleştirel bir bakış açısı sergilemektedirler. Bu yazarların köyle kurdukları ilişkiyi göstermek için, hem kendilerinin hem de babalarının mesleklerine değinmek önemlidir. Orhan Hançerlioğlu'nun kaymakam, İlhan Tarus'un savcı olduğu bilinmektedir. Bu yazarların Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapmaları, Refik Erduran'ın asker ve avukat, Sunullah Arısoy'un subay, Reşat Nuri Güntekin'in askerî tabip olan babası ve babalarının mesleki koşulları, onların köy ve kasaba yaşamını gözlemlemelerine olanak sağlamıştır. Bu haricî gözler, köyle temas ettiklerinde şablonlarının dışında bir şeylerle karşılaştıklarında şaşkınlığa uğrarlar. Bu bakış açısı, köycü söylemin yalnızca köylülerin kendi deneyimlerine değil, köyü dışarıdan gözlemleyenlerin bakış açıları da eleştirel bir çerçeve olduğunu göstermektedir.

Yazarlar, köylü kadın üzerinden de farklı anlatımlara sahiptir. Kemal Tahir ve Orhan Kemal romanlarında, kadın bedenini cinsellik aracılığıyla meta haline getirmektedir. Ancak Kemal Tahir bunu köyde yaparken, Orhan Kemal şehre göç etmiş köylü kadın üzerinden yapmaktadır. Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında da cinsel öğelere rastlanmaktadır. Lakin bu romanda kadın ne istediğini bilen, kendi isteğiyle

birliktelik yaşayan bireyler olarak yer alırken, Orhan Kemal ve Kemal Tahir’de kadınların bu durumun içerisine sürüklendiği görülmektedir. Köylüyü anlatan romanlarda kadın karakterlerin işlenişi, hem yazarların ideolojik ve toplumsal bakış açılarının bir yansıması hem de köycü söylemin belirginleştiği bir alandır. Bu dönem romanlarında kadınların belirgin olarak üç farklı açıdan ele alındığı tespit edilmiştir. İlki kadınlara yüklenen ve geleneksel köylü kadın rolünün ötesine geçen, direnişçi figürlerdir. Yaşar Kemal’in Zeyno Karı’sı, Meryemce’si, Hürü Karı’sı, Döne Hatun’u, Fakir Baykurt’un Irazca’sı; köy hayatının zorluklarına ve ataerkil yapılara karşı direnç gösteren kadınlar olarak tasvir edilmektedir. Bu, köy toplumunun değişim içerisine girebileceğine dair ümidi de bünyesinde barındırmaktadır. İkincisi, geleneksel kalıpta, ev içi rollerle sınırlandırılmış kadınlardır. Bir diğeri ise kadını kurgunun öznesi olarak vermeyen, kadınlara dair söylemlerin yer almadığı romanlardır. Bu karakterler olayların akışında herhangi bir etkiye sahip değildir. İlhan Tarus ve Samim Kocagöz’ün var ettiği karakterler buna örnektir. Bu farklı bakış açıları, yazarların köylü kadını homojen bir topluluğun parçası olarak görmekten ziyade, farklı toplumsal dinamikler içerisinde ele aldığını göstermektedir.

Bu dönem romanlarında yazarlar köydeki “öteki” bireylere de yer vererek köyün sosyal yapıdaki ayrışmalarını ortaya koymaktadır. Köydeki “öteki” bireylerin varlığı, köyün çok yönlü yapısını ortaya çıkarmakta, derin çatışmalara bu farklılıkların sebep olduğunu göstermektedir. Çalışmada köylülerin hastalığına da değinilmiştir. Buna göre; Demokrat Parti Dönemi’nde köylü kalkınması üzerine yapılan tüm politikalara rağmen köylerdeki sağlık hizmetinin gelişmemiş olması, hatta çoğu zaman yokluğu yazarlar için bir eleştiri unsuru olarak ele alınmasına neden olmuştur. Üstelik bu durum dönem içerisinde köylüye yönelik söylem üreten tüm yazarlar için ortak bir tutumdur.

Köycü söylem içerisinde işlenen olgulardan biri de ritüellerdir. Ritüeller, köy hayatının kültürel belleğini yansıtan unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Yağmur duası, yaren kültürü, doğum ve ölüm, düğün ritüelleri gibi toplumsal etkinlikler, köy yaşamının otantik yapısını gözler önüne sermektedir.

Dönemin köycü söyleminin temel esaslarından birini, değişen ve dönüşen köy toplumu oluşturmaktadır. Bu çalışmada köycü söylemin Türk romanında nasıl şekillendiğini incelerken, köy toplumunun modernleşme sürecinde öğretmenlerin ve

aydınların rolü ve tutumları da ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, dönemin köy romanlarında öğretmen ve aydınların, köylülerin gelişiminde ve bilinçlenmesinde önemli rol oynayan figürler olarak konumlandığını göstermektedir. Öğretmenlerin ve aydınların, köylüleri aydınlatıcı ve geliştirici rolleri, köycü söylemin, toplumun geri kalmış bölgelerine ulaşma ve onları aydınlık ileriye götürme amacının yansımasıdır. Köyün değişimini sağlayan öğelerden biri de tarımda makineleşmenin sağlanmasıdır. Demokrat Parti Dönemi'yle birlikte tarımda makineleşme kırsal alana yayılmış; traktör ve diğer tarım makinelerinin kullanımı, köy toplumunun sosyal ve ekonomik yapısında belirgin değişikliklere yol açmıştır. Var olan değişim de köycü söylemin temel bir teması olarak yazarlar tarafından işlenmiştir. Yazarlar, romanlarda sadece değişimi okuyucuya sunmaz. Köylülerin değişim karşısındaki tutumları ve dirençlerini de işlemektedir. Romanlarda makineler tasvir edilmiş, bu tasvirler esnasında mekanik bir tavır takınılmıştır. Bununla birlikte romanlar, köyde makineleşmenin yarattığı ekonomik ve toplumsal sonuçlara da dikkat çekerek, modernleşmenin oluşmasında kırsal alanın çektiği zorluklar ve bu süreçte köylülerin yaşadığı mağduriyetler gösterilmiştir. Romanlarda makineleşmenin yarattığı mağduriyetlerden ziyade, olmamasından kaynaklanan zorluluklara yoğunlaşmıştır. Bu unsurun sonucunda köylü, sırtına yüklediği eviyle (yorganıyla) şehre yerleşmektedir.

Köycü söylem çerçevesinde köy ve şehir, sadece coğrafi olarak değil, yaşam tarzları, değerler sistemi, toplumsal roller ve ekonomik yapılar ve imkânlar açısından da birbirinden ayrılmaktadır. Yazarlar, köycü söylemi merkeze alarak köy ve şehir arasındaki farklılıkları vurgulamaktadır. Şehir genellikle ideal mekân olarak tasavvur edilmektedir. Bu tutumu Yaşar Kemal *İnce Memed I*, Cengiz Tuncer ise *Hacizli Toprak* romanında takınmaktadır. Orhan Kemal, şehri sömürü düzenine hizmet eden, bireyselliği önceleyen bir yapı olarak sunarken Kemal Tahir, olumlu ve olumsuz özellikleri harmanlayarak okuyucuya göstermektedir. Talip Apaydın ile Fakir Baykurt ise köy yerindeki yetersizlikler üzerinden farklılıkları belirginleştirmektedir. Köy, sahip olamadıkları imkânlar nedeniyle şehirden uzak bir yaşam sürmek zorunda kalan insanların, kendi iç öğeleriyle varlıklarını sürdürdükleri bir mekân olarak şekillenmiştir.

Şehri tanıyan, hatta orada yaşayan köylü, köyüne geri dönme hayali kurmaktan da vazgeçmez. Bu da romanlarda nostaljinin varlığını haberdar etmektedir. Romanlar, köyün tabii güzelliklerini, basit yaşam tarzını, köy yaşamındaki samimi ilişkileri, köyden uzaklaşan ya da şehir hayatına uyum sağlamaya çalışan karakterler aracılığıyla idealize

etmektedir. Şehir tüm imkânlarına rağmen köylü için çekici unsur olmamıştır. Köylü, evine dönmenin hayaliyle yaşamıştır.

Çalışmanın dördüncü başlığında köylünün inanç dünyası ve ideolojik yönelimlerinden bahsedilmektedir. Köyün kimliğini anlamada belirleyici olan bu unsurlar, okuyucunun köylülerin bakış açılarını, sosyal ilişkilerini öğrenmesine yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte bu dönemde hükûmetin temel politikalarından biri, köylünün modernleşmesi ve kalkınmasıdır. Ancak yazarlar, köyün modernleşmesi ve kalkınmasının önündeki engeller arasında dinî inançları, bu inançların temsilcilerini görmüşlerdir. Bu bağlamda birçok romanda dinî inançlar, köy yaşamının gelişimini engelleyen unsurlar olarak ele alınmıştır. Refik Erduran'ın *Yağmur Duası* isimli eseri bu durumu örnekleyen öğeleri barındırmaktadır.

Köycü söylem, Demokrat Parti Dönemi Türk romanında köyün derinliklerine inmeye, köylünün kültürel kodlarını anlamaya yönelik bir yaklaşımla ele alınır. Köylünün günlük yaşamında derin köklere sahip olan batıl inançlar, dönem romanlarında kendilerine sıklıkla yer bulmaktadır. Batıl inançlar, köylünün yaşamını etkileyen, ona yön veren ve toplumsal önemi gözler önüne seren unsurlardır. Örneğin, erkeği eve bağlamaya yönelik ritüeller ve yağmur duası gibi uygulamalar kolektif ruh halini ve umudu temsil etmektedir. Yılanı öldürmenin uğursuzluk getirdiğine dair inanç ise köylünün doğa unsurları karşısındaki korkusu ve korunma tepkisi olarak okuyucuya yansımaktadır. Yazarlar, köylünün batıl inancını işleyerek, köy toplumunun geleneksel bilgi ve ritüellerle şekillenmiş kültürünü, edebî bir birliktelikle sunmaktadır. Bununla birlikte Demokrat Parti Dönemi Türk romanı köycülüğünde, en çok sosyalist yazarlar tarafından işlenen bir tema olan batıl inançlara romanlarda bu kadar yer vermek, basit bir folklorik ilgi olmaktan ötedir. Marksist ve sosyalist perspektiften bakıldığında, köylünün bu inançlara tutunması, geriliğinin ve eğitimsizliğinin bir sonucudur. Yazarların, köylülerin ideolojik eğilimlerini vermesi ise bambaşka bir dinamik nedendir.

1950-1960 yılları arasında Demokrat Parti'nin iktidarda olması, CHP'nin yanında alternatif ikinci bir parti olarak teşekkül etmesi; romanlarda particilik unsurlarının yoğun bir şekilde işlenmesine neden olmuştur. Yazarlar, köy yaşamını anlatırken köylülerin siyasi kutuplaşmalarını ve iktidar ile muhalefet partileri arasındaki gerilim ve çatışmaları da eserlere yansıtmıştır. Samim Kocagöz'ün *Yılan Hikâyesi* ile Fikret Arıt'ın *Muhtar*

isimli eserleri, parti meselesinin köy yerinde nasıl bir kutuplaşmaya neden olabileceğini gösterir nitelikteki eserlerdir. Yazarlar, ideolojik öğeleri işleyerek köylülerin, feodal yapılarla, devletle ve geleneksel otoriteye ait figürlerle bağına da ortaya koymaktadır.

Köycü söylemi benimseyen yazarlar, devletin köydeki varlığını ve otorite figürleri ile köylü arasındaki ilişkiyi romanlarında ele almaktadır. Bunun temel sebebi ise köylünün hak arayışı ve devlete dair bakış açısını sorgulamaktır. Yazarlar, köylülerin kaymakam, savcı, jandarma ve muhtarla ilişkisini işlerken, köydeki güç dengesizliğini ve köylünün otorite sayılan figürler karşısındaki tutumunu gözler önüne sermektedir. Köycü söylemin eleştirel bakış açısı, bu unsurları köylünün özgürleşmesinin önündeki engeller olarak betimlemektedir.

Yazarlar, bu güç yapıları karşısındaki mağduriyeti yalnızca devlet temsilcileriyle sınırlamaz; köy ağası, eşraf ve köylülerin kendisini de köylülerin mağduriyetlerinin önünü açan, onların mağdur olmasına neden olan olguları hazırlayan bireyler olarak sunmaktadır. Köycü söylemde, yazarların köylünün mağduriyetini ele alması, yalnızca köy hayatının gerçekliğini yansıtmaya amacı taşımaz. O, aynı zamanda okuyucuda eleştirel bir bilinç oluşturmayı da hedeflemektedir. Yazar, köyün hiyerarşik yapısını bu mağduriyetler üzerinden eleştirmektedir. Esasında, okuyucuya köylünün başkaldırmasına neden olacak haklı sebepleri sunmakta, onları edilgen birey konumundan çıkarıp hakları için mücadele eden kimlik olarak konumlanmasını sağlamaktadır. Bu da dönemdeki politik öznelere mesaj verme amacı taşımaktadır. Düzen sorgulanmakta, gerçekler gözler önüne serilmektedir.

Dönem içerisinde köycü söylemi şekillendiren unsurlardan bir diğeri ise başkaldırıdır. Söylemde başkaldırı, sadece yapılar ve olgulara karşı değil, doğanın her koşuluna karşı verilen bir direniş olarak da ele alınmaktadır. Dönemin tüm romanlarında bireysel başkaldırıya rastlamak mümkündür. Yaşar Kemal'in *Teneke* romanında bu, kaymakam olurken; *Ortadirek* romanında ise sıradan bir köylüdür. *İnce Memed 1* romanında ise eşkıyadır. Yaşar Kemal dönem içerisindeki üç romanında da eşkıyalara yer vermiştir. Eşkıyalar, bireysel direnişin en önemli figürleri olarak romanlarda yer almaktadır. Ancak, eşkıyanın soylu hale getirildiği romanların karşısında Kemal Tahir ve Orhan Kemal eşkıyayı haydut ve hırsız olarak okuyucuya sunmaktadır. Kemal Tahir'in

özellikle *Rahmet Yolları Kesti* isimli romanı baştan sona eşkıyayı soysuzlaştıran bir kurguya sahiptir.

Romanlarda köylüler kimi zaman kolektif bir direniş içerisine de girmektedir. İlhan Tarus'un *Yeşilkaya Savcısı* isimli romanında toprak meselesi yüzünden ağanın oğluna, Yaşar Kemal'in *Teneke*'sinde köylerinin sular altında kalması nedeniyle köy halkı önce kaymakam daha sonra eşrafa, Samim Kocagöz *Yılan Hikâyesi*'nde yaşadıkları haksızlık nedeniyle politik zemin üzerinden muhtara, Reşat Enis Aygen'in *Despot* isimli romanında köyün zalim kişisi ve düşmanlara, Fahri Erdinç'in *Alinin Biri* isimli eserinde köylünün topraklarına el koyan ağaya, yine Cengiz Tuncer'in *Hacizli Toprak* isimli eserinde haciz yoluyla toprakları köylülerin ellerinden alan ağaya karşı kolektif bir başkaldırı ortaya çıkmaktadır. Yazarlar, köylülerin mücadeleci kimliğini vurgulamak adına doğanın onlara sunduğu zor koşullara karşı giriştikleri mücadeleyi de vermektedir. Erken Cumhuriyet döneminde doğa, daha çok süslü ve romantik bir figür olarak ele alınırken; 1950'den sonra köylülerin mücadele ettiği bir figür haline gelmiştir. Bu tercih, dönemin sosyopolitik ve edebî unsurlarındaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Erken Cumhuriyet dönemi, ulus inşasının ve romantize edilen köylü imgesinin olduğu bir dönemdir. Bu nedenle doğa, köyü güzelleştiren, idealize edilen mekân haline getiren bir arka plan olarak sunulmuştur. Ancak, 1950'lerden sonra köy gerçekliğine dair yazılan romanlarda, köylünün doğa ile ilişkisi mücadeleye evrilmiş bir hâl almıştır. Bu değişim, köylünün iyileştirilmesi gereken bireyler olduğuna dair görüşlere dayanmaktadır. Bu nedenle yazarlar, köydeki yaşamı daha kapsamlı ve eleştirel bir bakış açısıyla ele almanın mümkün olduğunu düşünmüşlerdir.

Köycü söylemi derinlemesine incelemek ve yazarların bu söylemi nasıl şekillendirdiğini anlamak için yazarları köy ile olan bağları ve köy yaşamına dair perspektifleri doğrultusunda kategorize etmek faydalı olacaktır. Köy ve köylüyle olan deneyim, yazarların köycü söylemde geliştirdikleri bakış açısını ve köyü ele alış biçimlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu bağlamda, köycü söylemi farklı açılardan ele alan yazarları kökenleri, gözlemleri doğrultusunda sınıflandırmak gerekmektedir. Bu ifadelerin ardından, dönemde köycü söylemi temsil eden yazarları üç ana grupta ele almak mümkündür. 1 köyde doğup büyüyenler, 2 köyle doğrudan temasta bulunan, Anadolu'yu gezmiş veya köyleri gözlemlemiş yazarlar ve son olarak köyde hiç

yaşamamış ve köye gitmemiş olsalar da şehirde köylüyü muhatap alarak köylülerin yaşamını gözlemlemiş yazarlar.

Birinci grubu; köy yaşamını içeriden anlatan yazarlar oluşturmaktadır. Bu gruptaki yazarlar köy yaşamını doğrudan deneyimlemiştir. Köyde doğmuş, büyümüş, köyün hem güzelliklerine hem de zorluklarına şahit olmuştur. Mahmut Makal, Talip Apaydın, Fakir Baykurt gibi yazarlar, köydeki gerçekliği içerden bir bakış açısıyla yansıtmaktadır. Talip Apaydın, bu dönemde *Sarı Traktör* ve *Yarbükü* isimli iki eser kaleme almıştır. Bu iki eser tabii yönden gelişen olayları ele almaktadır. Yazar, iki eserinde de köylülerin çalışma koşullarını, yaşadıkları zorlukları detaylı olarak tasvir etmektedir. Bununla birlikte onun köylüsü salt iyi ya da salt kötü değildir. Değişen koşullar köylünün davranışlarını da değiştirmektedir. Benzer bir duruma Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* isimli eserinde rastlamak mümkündür. Köylüler, kimi zaman iyi kimi zaman kötü denilebilecek davranışlar sergilemektedir. Bu da köylüyü bazen zalim bazen mazlum yapmaktadır.

İkinci grubu; köye dışarıdan bakan gözlemciler oluşturmaktadır. Bu grupta olan yazarlar, köyde doğmamış olsalar da Anadolu'yu gezerek ya da Anadolu'da çalışarak köy yaşamını gözleme fırsatı bulmuş kişilerdir. Reşat Nuri Güntekin, M. Sunullah Arısoy, Refik Erduran, Cevdet Kudret Solok, Orhan Hançerlioğlu köylülerin yaşam koşullarını, mücadelelerini ve kültürel değerlerini dışarıdan bir gözle değerlendirir. Öyle ki roman karakterleri de kendileri gibi haricî bir gözdür. Reşat Nuri Güntekin'in *Kan Davası*, M. Sunullah Arısoy'un *Karapürçek*, Cevdet Kudret Solok'un *Havada Bulut Yok* romanında haricî göz öğretmen iken; Refik Erduran'ın *Yeşilkaya Savcısı* isimli eserinde savcı, Orhan Hançerlioğlu'nun *Karanlık Dünya*'sında kaymakamdır. Bu eserlerde köy yaşamı anlatılırken daha çok gözlemlere ve dışarıdan edinilen izlenimlere yer verilmektedir. Köycü söylemleri; köyün modernleşmeye ve eğitime olan ihtiyacını vurgulamakla birlikte, köylerin günlük yaşamlarını ele alırken daha mesafeli ve eleştirel bir bakış sergilemektedirler. Romanlarda, köyün dışsal bir müdahale ile daha iyi bir yaşam alanına dönüşeceği düşünülmektedir.

Üçüncü grupta; köyde doğmamış ve köyde bulunmamış; ancak şehirde köylülerle etkileşimde bulunarak onların sorunlarını, kültürlerini ve yaşam koşullarını anlamaya çalışan yazarlar yer almaktadır. Kemal Tahir ve Orhan Kemal bu grup yazarlar arasında

yer almaktadır. Yazarlar, köyde yaşamamış olmalarına rağmen, köylüleri dinleyerek yaşadıkları zorlukları anlamış ve köycü söylemlerini bunun üzerine inşa etmişlerdir. Ancak bu iki yazar, genel başlık içerisinde gruplandırılrsa da köylüleri ele alışları noktasında farklı yollar izlemektedir. Kemal Tahir, köydeki köylüyü romanlarında işlemektedir. Onun karakterleri köydeki geleneksel yapıda kısıtlı kalan bireylerdir. Ancak Orhan Kemal; şehirde gördüğü ve temas ettiği bireyleri şehir içerisinde ele almaktadır. O, köylüyü toplumsal bir tabakanın üyesi olarak görmekte, köylünün şehirde karşılaştığı sorunları, sosyal adaletsizlikleri ve emek mücadelesini söyleminin bir parçası yapmaktadır.

Bu sınıflandırmadan hareketle, her üç gruptaki yazarlar da köylünün sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını ele alarak köylünün mağduriyetine, yaşadıkları sorunlara odaklandıkları söylenebilir. Bu dönemin tüm yazarlarında köylülerin hak arayışı, toplumsal bilinçlenme, köyün yetersizliğine ve köyün gelişiminin önündeki engellere dair temalar ortak olarak işlenmektedir. Tüm yazarlar, köylülerin modernleşmesi ve toplumsal kalkınmanın bir parçası olması gerektiği konusunda birleşmektedirler. Ancak köye yaklaşım biçimleri ve ideolojik eğilimlerinin etkisiyle köycü söylemleri noktasında farklılıklar oluşmaktadır.

Köycü söylemin farklılaşmasında, yazarların ideolojik tutumları da rol oynamaktadır. Köy ve köylüye ait meselelerin toplumsal yapı, sınıfsal farklılıklar ve modernleşme bağlamında nasıl ele alındığı yazarların ideolojik bakış açılarının görünür olduğu noktalardan biridir. Bu dönem köylüyü anlatan romanlarda köy sorunlarına eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşılması, köylünün özgürleşmesinin desteklenmesi, yazarlara göre farklılık göstermektedir.

Sosyalist eğilimli yazarlar, köycü söylemi toplumsal adalet ve sınıfsal mücadele ekseninde şekillendirmektedir. Köylüyü sadece ekonomik yoksulluk içerisinde değil, toplumun çeşitli kesimleri tarafından sömürülen bir öge olarak da sunmaktadır. Yaşar Kemal'in romanları bunu çok net göstermektedir. *Teneke* isimli romanda, köy halkı eşraf; *İnce Memed* ve *Ortadirek* romanında ise köylü, köy ağaları tarafından mağdur edilmektedir. Fakir Baykurt'un *Yılanların Öcü* romanında da köyün muhtarı köylüyü mağdur etmektedir. Orhan Kemal, *Bereketli Topraklar Üzerinde* isimli romanında köyden şehre göç eden köylülerin, sınıfsal mücadeleye dâhil olması anlatılmaktadır.

Kemal Tahir, sosyalist bir dünya görüşüne sahip olmasına rağmen romanlarında köy yaşamını ve köylülerin sorunlarını ele alırken klasik sosyalist çizginin dışında bir yaklaşım sergilemektedir. Romanlarda köylüler sadece bir sınıfa ait bireyler olarak değil geleneksel yapılar, kültürel normlar ve ahlaki değerler ile şekillenen bir doku olarak işlenir. Dönem içerisinde yayımladığı *Körduman*, *Sağırdere*, *Köyün Kamburu* ve *Rahmet Yolları Kesti* gibi romanlarında Tahir, köylülerin toplumsal zorluklarının yanı sıra ahlaki ikilemlerini de ön plana çıkarmaktadır. *Rahmet Yolları Kesti* romanında eşkıya ya da dede gibi köylüyü ezen yapıları eleştirirken, diğer yandan da köylünün kendi kültürel değerlerine ve geleneklerine bağlı kalma çabasını işlemektedir. Esasında, bu nokta oldukça önemlidir. Sosyalist bir yazar olmasına rağmen, köylünün gelişimi için sadece modernleşmeyi şart koşmaz; onları kendi kültürel değerleriyle ele alınması gerektiğini düşünmektedir. Sonuç olarak, Sosyalist edebiyatın merkezinde sınıf mücadelesi ve sınıf bilinci kavramları yer almaktadır. Bu da köy romanlarında köylerin feodal yapı ve toprak ağalarıyla olan çatışmasını ele almayı mümkün kılmaktadır. Bununla birlikte toprak dağılımı ve köylülerin üretim sürecindeki rolleri ön plana çıkmaktadır. Köylülerin bilinçlenmesi ve kendi haklarının farkına vararak örgütlenmesini işlemektedir.

Toplumcu gerçekçilik, toplumların sorunlarını ele alarak nedenlerini ve sonuçlarını derinlemesine incelemektedir. Bu dönem köycü söyleminde sosyoekonomik problemler ve yaşam koşulları detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Ayrıca toplumcu gerçekçilik, toplumsal değişim ve modernleşme süreçlerini edebiyata taşımaktadır. Topluma eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar. Bu sorunların çözümü için sorumluluk hissettirmektedirler.

Yukarıdaki bulgulardan hareketle, Demokrat Parti Dönemi Türk romanında köycü söylemin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve köylü kimliğini geniş bir açıdan ele aldığı anlaşılmaktadır. Köycü söylem, köyü sadece bir mekân olarak değil, köylülerin kimliklerinin oluşmasını sağlayan bir yapı olarak da ele almaktadır. Devletin köydeki izleri, köylülerin otorite karşısındaki duruşları vurgulanırken, kimliklerine dair detaylar verilerek varlıklarının anlaşılması sağlanmıştır.

Bu söylem, köylülerin otorite yapıları ile olan çatışmalarını, bireysel ve kolektif başkaldırılarını, inanç dünyalarını, ideolojik eğilimlerini bir bütün olarak ele almaktadır. Bundan hareketle de köyü ve köylüyü çok yönlü toplumsal eleştiri çerçevesinde

değerlendirmektedir. Peki, yazarlar bunu neden yapmaktadır? Yazarların oluşturdukları söylem üzerinden köylülerin yaşam mücadelelerini edebî olarak işleyerek, okuyucuda toplumsal bilinç ve sorumluluk duygusu geliştirmeyi amaçladıkları düşünülmektedir. Bu da köylüyü anlatan romanların bir edebî ürünün ötesinde sosyolojik bir nesne olduğunu da göstermektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma, belirli bir dönem ve yazar grubuyla sınırlıdır. Gelecekte yapılacak araştırmalar, farklı dönemlerdeki köy romanların ve diğer edebî türdeki ürünlerin köycü söylemin yansılarını noktasında incelenerek literatür zenginleştirilebilir.

Çalışmanın sonunda edebiyatın toplumun yansıması olduğu bir kez daha vurgulanmaktadır. Köycü söylemle yazılan romanlar, sadece bir dönemin tanığı değil aynı zamanda gelecek nesillere toplumsal yapının taşlarının aktarımını sağlayacak bir araçtır. Köyün, sert ve kuru topraklarında yürüyen, bu yürüyüşte kimi zaman dizleri kanayan, az bir toprak yüzünden canından olan ya da can alan, kendisine sunulan hayat nedeniyle haşın ve hoyrat olan insanların hikâyeleri görünür hale gelmiştir, onlara değer kazandırılmıştır.

KAYNAKÇA

İncelenen Romanlar

- Apaydın, T. (1968). *Yarbükü*. Ararat Yayınevi.
- Apaydın, T. (1984). *Sarı Traktör*. Cem Yayınevi.
- Arısoy, M. S. (1972). *Karapürçek*. Varlık Yayınları.
- Arit, F. (1957). *Muhtar*. Varlık Yayınları.
- Aygen, R. E. (1957). *Despot*. Remzi Kitapevi.
- Baykurt, F. (2019). *Yılanların Öcü*. Literatür Yayınları.
- Cumalı, N. (2016). *Tütün Zamanı*. Cumhuriyet Kitapları.
- Erdinç, F. (2007). *Alinin Biri*. Yordam Kitap.
- Erduran, R. (1954). *Yağmur duası*. Çağlayan Yayınevi.
- Güntekin, R. N. (1982). *Kan Davası*. İnkılâp Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (1981a). *Karanlık Dünya*. Remzi Kitapevi.
- Hançerlioğlu, O. (1981b). *Ekilmemiş Topraklar*. Remzi Kitapevi.
- Kabağağaçlı, C. Ş. (1981). *Ötelerin Çocukları*. Bilgi Yayınevi.
- Kemal, O. (1972). *Bereketli Topraklar Üzerinde*. Cem Yayınları.
- Kemal, O. (1984). *Cemile*. Tekin Yayınevi.
- Kemal, Y. (2016). *İnce Memed 1*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kemal, Y. (2022a). *Teneke*. Yapı Kredi Yayınlar.
- Kemal, Y. (2022b). *Ortadirek (Dağın Öteki Yüzü I)*. Yapı Kredi Yayınları.
- Kocagöz, S. (2016). *Yılan Hikâyesi*. Literatür Yayınları.
- Solok, Cevdet Kudret (2012). *Havada bulut yok*. Evrensel Basım Yayın.
- Tahir, Kemal (2006). *Köyün Kamburu*. İthaki Yayınları.

Tahir, Kemal. (2016). *Sağırdere*. İthaki Yayınları.

Tahir, Kemal. (2017). *Rahmet Yolları Kesti*. İthaki Yayınları.

Tahir, Kemal (2019). *Körduman*. İthaki Yayınları.

Tarus, İlhan (1955). *Yeşilkaya Savcısı*. Varlık Yayınları.

Tuncer, Cengiz (1960). *Hacizli Toprak*. Remzi Kitabevi.

Kitaplar

Ağaoğlu, S. (2011). *Arkadaşım Adnan Menderes*. Yapı Kredi Yayınları.

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi sürecinde Türkiye*. Hil Yayın.

Ahmad, F. (2020). *Modern Türkiye'nin oluşumu*. Kaynak Yayınları.

Ahmet Mithat Efendi (2017). *Bahtiyarlık*. Homer Kitabevi.

Akarsu, B. (1998). *Felsefe terimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Akın, R. (2010). *Türk siyasal tarihi 1908-2000*. On iki Levha Yayınları.

Aksakal, H. (2019). *Türk politik kültüründe romantizm*. İletişim Yayınları.

Akşin, S. (2017). *Yakın Tarihimizi Sorgulamak*. (4.baskı). Arkadaş Yayınevi.

Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri 1860-1923*. İnkılâp Kitabevi.

Akyüz, Y. (2007). *Türk eğitim tarihi*. Pegem A Yayıncılık.

Alangu, T. (1965). *Cumhuriyetten sonra hikâye ve roman öncüler 1930-1950 Cilt 2*. Asaf Ertekin Yayınları.

Argunşah, H. (2020). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı (1839-2000)*, “Milli Edebiyat” (ed. Ramazan Korkmaz). Grafiker Yayınları.

Arıkan, Z. (1989). *Müterake ve işgal dönemi İzmir basını (30 Ekim 1918- 8 Eylül 1922)*.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Atatürk Araştırma Merkezi.

Arslan, N. (2007). *Türk romanının oluşumu*. Phoenix Yayınevi.

Atatürk, M.K. (2015). *Nutuk*. Kaynak Yayınları.

Avcı, M. G. (Ed.). (2023a). *Kemal Tahir'i okuma kılavuzu*. Ketebe Yayınları.

- Avcı, M. G. (Ed.). (2023b). *1936 model gençler: 1930'ların edebiyat ortamı ve Kemal Tahir*. Ketebe Yayınları.
- Avşar, A. (1998). *Serbest Cumhuriyet Fırkası: bir partinin kapanmasında basının rolü* (Vol. 92). Kitabevi.
- Ataç, N. (2020). *Diyeelim- söz arasında*. Yapı Kredi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (2011). *İkinci adam Cilt III*. Remzi Kitabevi.
- Aytaç, G. (2016). *Çağdaş Türk romanı üzerine incelemeler*. Doğu- Batı Yayınları.
- Ayver, K. (2006). *Edebiyat sosyolojisi*. Hece Yayınları.
- Bachelard, G. (2013). *Mekânın poetikası*. İthaki Yayınları.
- Bakan, H. (Ed.). (2023). *Beş romancı tartışıyor*. Ketebe Yayınları.
- Banarlı, N. S. (1971). *Resimli Türk edebiyatı tarihi II*. Millî Eğitim Basımevi.
- Başaran, M. (1990). *Özgürleşme Eylemi: Köy enstitüleri*. Çağdaş Yayınları.
- Baydar, M. (2015). *Edebiyatçılarımız ne diyorlar?*. Varlık Yayınları.
- Bayram, C. (2020). *Köy enstitüleri bir masalın tahlili*. Ötüken Neşriyat.
- Baykurt, F. (2022). *Unutulmaz köy enstitüleri*. Literatür Yayınları.
- Berkes, N. (2022). *Türkiye 'de çağdaşlaşma*. Yapı kredi Yayınları.
- Bezirci, A. (1977). *Orhan Kemal*. Cem Yayınevi.
- Birand, M. A., Dündar, C., ve Çaplı, B. (1991). *Demirkırat: bir demokrasinin doğuşu*. Milliyet Yayınları.
- Boym, S. (2019). *Nostaljinin geleceği*. Metis Yayıncılık.
- Bozdağ, İ. (1975). *Demokrat Parti ve ötekiler*. Kervan Yayınları.
- Camus, A. (1985). *Başkaldıran insan*. Kuzey Yayınları.
- Cicioğlu, H. (1983). *Türkiye Cumhuriyeti 'nde ilk ve orta öğretim*. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve gecekondü sorunu*. Fakülte Kitabevi.

- Çavdar, T. (1983). Halkevleri. *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi*. (4. Baskı). İletişim Yayınları.
- Çavdar, T. (2007). *Türkiye'nin yüzyılına romanın tanıklığı*. Yazılama Yayınevi.
- Çavdar, T. (2019). *Türkiye'nin demokrasi tarihi 1839-1950*. İmge Kitapevi.
- Çeçen, A. (2000). *Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri*. Cumhuriyet Kitapları.
- Çetin, T. (1999). Cumhuriyet döneminde Köycülük Politikaları: Köye Doğru Hareketi. *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (s. 213-230). Tarih Vakfı Yayınları.
- Çetin, N. (2007). "İkinci meşrutiyet döneminin siyasî ve sosyal görünümüne genel bir bakış", *II. meşrutiyet dönemi Türk edebiyatı* İsmail Çetişli vd. (Ed.), (115-118). Akçağ Yayınları.
- CHP, *Halkevleri talimatnamesi* (1932). Hakimiyeti Milliye Matbaası.
- Çıkla, S. (2015). *Türk Edebiyatında manzum politikalar* (1860-1960). Akçağ Yayınları.
- Çıkla, S. (2019). *Kurmacanın peşinde (hikâye ve roman yazıları)*. Çolpan Kitap.
- Dellaloğlu, B. F. (2021). *Poetik ve politik: bir kültürel çalışmalar ansiklopedisi*. Timaş Yayınları.
- Demirel, T. (2021). *Türkiye'nin uzun on yılı: Demokrat Parti iktidarı ve 27 mayıs darbesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Demirtaş, C. (1996). *Türk edebiyatındaki Anadolu*. Sis Çanı Yayınları.
- Demokrat Parti. (1946). *Demokrat Parti programı*. Ankara.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye maarifi hakkında rapor*. Devlet Basımevi.
- DİE, Devlet İstatistik Enstitüsü (1967). *Milli eğitim hareketleri*.
- Dosdoğru, H. (1974). *Kemal Tahir'in yaşamı ve yapıtları*. Tel Yayınları.
- Durkheim, E. (2020). *Sosyoloji ve felsefe*. Pinhan Yayıncılık.
- Duman, S. (2008). *Türk modernleşme sürecinde Sivas halkevi (1933-1951)*. Berikan Yayınevi.
- Ekinci, N. (1997). *Türkiye'de çok partili düzene geçişte dış etkenler*. Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

- Emrence, C. (2006). *Serbest Cumhuriyet Fırkası: 99 Günlük Muhalefet*. İletişim Yayınları.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2010). *Yeni Türk edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*. Dergâh Yayınları.
- En- Nahl 90/ 112.
- Erim, N. (2005). *Günlükler 1925-1979*. (2 cilt). Haz. Ahmet Demirel. Yapı Kredi Yayınları.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk devri Türk eğitimi*. Ocak Yayınları.
- Eroğul, C. (2013). *Demokrat Parti: tarih ve ideolojisi*. Yordam Kitap.
- Evren, N. (1998). *Köy enstitüleri neydi, ne değildi*. Güldiken Yayınları.
- Eyüboğlu, S. (1999). *Köy enstitüleri üzerine*. Cumhuriyet Gazetesi Yayınları.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: the critical study of language*, New York: Longman Publishing Group.
- Foucault, M. (2021). *Söylem ve hakikat*. Ayrıntı Yayınları.
- Gündüz, O. (2010). “Kemal Tahir romanlarında toplumsal değişme ve köy”. M. Fatih Andı, Ertan Eğribel (Ed.), *Kemal Tahir yüz yaşında içinde* (s. 271-282). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Gündüz, O. (2020). “Cumhuriyet Dönemi Romanı” (ed. Ramazan Korkmaz). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı (1839-2000)* içinde (s. 367-454). Grafiker Yayınları.
- Gürbilek, N. (2020). *Kötü çocuk Türk*. Metis Yayınları.
- Gürsel, N. (1997). *Başkaldıran edebiyat*. Yapı Kredi Yayınları.
- Hançerlioğlu, O. (1978). “Halk”. *Felsefe ansiklopedisi*. C.2. s.279. Remzi Kitapevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). “Narodnizm”. *Felsefe ansiklopedisi*. C.4. s.220. Remzi Kitapevi.
- Hançerlioğlu, O. (1993). “Halkçılık”. *Felsefe ansiklopedisi*. C.2. s. 280. Remzi Kitapevi.
- Hanioğlu, M. Şükrü. (2004). “Meşrutiyet”, *TDV İslam ansiklopedisi-29*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hikmet, N. (1993). *Kemal Tahir'e mektuplar*. Adam Yayınları.

- Hisarcıklılar, E. (2021). *1960-1980 Arası Türk şiirinde ideoloji*. Fenomen Yayınları.
- Hür, A. (2015). *Çok Partili Dönem'in öteki tarihi 1 (İnönü ve Bayar'lı yıllar 1938-1960)*. Profil Yayıncılık.
- Irmak, E. (2018). *Eski köye yeni roman: köy romanının tarihi, kökeni ve sonu (1950-1980)*. İletişim Yayınları.
- İlhan, N. (2018). *1960-1980 arası Türk romanında özne ve iktidar ilişkileri*. Gece Kitaplığı.
- İnan, A. (1989). *İzmir iktisat kongresi 17 şubat- 4 mart*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İstatistik Umum Müdürlüğü. (1965). *1950 ziraat sayımı neticeleri* (Yayın No: 371). İstatistik Umum Müdürlüğü.
- Kabaklı, A. (1978). *Türk edebiyatı II*. Türk Edebiyat Vakfı Yayınları.
- Kafadar, O. (1997). *Türk eğitim düşüncesinde batılılaştırma*. Vadi Yayınları.
- Kansu, N. A. (1936). *103 halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı?*. Maarif Derleme Müdürlüğü
- Kaplan, M. (1995). *Köy enstitüleri ve iş eğitimi*. Foça Belediyesi ve TMMOB Ziraat Mühendisleri.
- Kaplan, M. (2018). *Hikâye tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Kaplan, R. (1997). *Türk romanında köy*. Akçağ Yayınları.
- Karaburgu, O. (2021). *Bir sevgi ve şefkat ürpermesi: Reşat Nuri'nin hikâyeciliği*. Kesit Yayınları.
- Karaca, N. (2008). *Pozitivizmin erken Cumhuriyet dönemine etkisi*. Anı Yayıncılık.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (1983). *Yaban*. İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2017). *Orada bir köy var uzakta (erken cumhuriyet döneminde köycü söylem)*. İletişim Yayınları.
- Karpat, K. (2009). *Osmanlı'dan günümüze edebiyat ve toplum*. Timaş Yayınları.

- Karpat, K. (2019). *Türkiye’de toplumsal dönüşüm(kırsal göç, gecekondula ve kentleşme)*. Timaş Yayınları.
- Kaya, Ş. (1936). *103 halkevi geçen yıllarda nasıl çalıştı*. Maarif Derleme Müdürlüğü.
- Kaynar, K. M. (2019). *Türkiye’nin 1950’li yılları*. İletişim Yayınları.
- Kıbrıs, İ. (2004). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Anı Yayıncılık.
- Kırby, F. (1962). *Türkiye’de köy enstitüleri*. İmece Yayınları.
- Kongar, E. (1994). *İmparatorluktan günümüze Türkiye’nin toplumsal yapısı Cilt 1*. Remzi Kitapevi.
- Kongar, E. (2000). *21. yüzyılda Türkiye*. Remzi Kitapevi.
- Köker, L. (1993). *Modernleşme, kemalizm ve demokrasi*. İletişim Yayınları.
- Krippendorff, K. (1989), “Content analysis”, Barnouw, E., Gerbner, G., Schramm, W., L. Gross (Ed.), International encyclopedia of communication (Cilt 1, s. 403-407). New York: Oxford University Press.
- Kudret, C. (1999). *Türk edebiyatında hikâye ve roman 3*. İnkılâp Kitapevi.
- Kurdakul, Ş. (1992). *Çağdaş Türk edebiyatı 4*. Bilgi Yayınevi.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye’de kent köy ilişkisi*. Siyasal Kitabevi.
- Kurtoğlu, N. (2017). *Demokrat Parti dönemi tarım politikaları ve siyasi, sosyal, ekonomik hayata tesirleri (1950- 1960)*. Atatürk Kültür Araştırma Merkezi.
- Lamprou, A. (2015). *Nation- building in modern Turkey: the 'people's houses', the state and the citizen (Library of Modern Turkey)*. London: I.B. Touris.
- Levend, A. S. (1960). *Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (2018). *Modern Türkiye’nin doğuşu*. Arkadaş Yayınevi.
- Makal, M. (2008). *Bizim köy*. Literatür Yayıncılık.
- Moran, B. (2019). *Türk romanına eleştirel bir bakış 2 (Sabahattin Ali’den Yusuf Atılgan’a)*. İletişim Yayınları.

- Mutluer, F. (1998). 'İlke' Olarak Cumhuriyet. *75. Yılında Tüm Boyutlarıyla Cumhuriyet Sempozyumu Bildirileri (Sivas, 14-16 Ekim 1998)* (s.75-81). Cumhuriyet Üniversitesi.
- Nabizâde N. (1996). *Karabibik*. Akademi Kitabevi.
- Naci, F. (2004). *Yaşar Kemal'in romancılığı*. Yapı Kredi Yayınları.
- Naci, F. (2019). *Yüz Yılın 100 Türk romanı*. Türkiye İş Bankası Kültü Yayınları.
- Naci, F. (1990). *100 soruda Türkiye'de roman ve toplumsal değişme*. Gerçek Yayınevi.
- Narlı, M. (2007). *Roman ne anlatır (Cumhuriyet dönemi 1920-2000)*. Akçağ Yayınları.
- Necatigil, B. (1992). *Edebiyatımızda eserler sözlüğü*. Varlık Yayınları.
- Okay, O. (1990). *Sanat ve edebiyat yazıları*. Dergâh Yayınları.
- Oktay, A. (2000). *Toplumcu gerçekçiliğin kaynakları*. Tüm Zamanlar Yayınları.
- Okay, O. (2010). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Okay, O. (2011). *Edebiyat ve edebî eser üzerine*. Dergâh Yayınları.
- Oktay, A. (1993). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı (1923- 1950)*. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okur, E. (2002). Çok partili demokrasi dönemi Türk romanı. *Hece Dergisi Türk Romanı Özel Sayısı*, 65–66–67, s. 67–81.
- Oskay, H. B. (2022). *Devlet başa muharrir leşe/ Türk romanında iktidar mücadelesi (1923-1980)*. Mavi Gök Yayınları.
- Otyam, F. (1975). *Arkadaşım Orhan Kemal ve mektupları*. E Yayınları.
- Önertoy, O. (1984). *Türk roman ve öyküsü*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özbudun, E. (1992). *1921 anayasası*. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Özcan A. (2021). "Ama eşkıyalı çağı kapandı."- *Modern Türkiye'de son Kürt eşkıya çağı (1950-1970)*. İletişim Yayınları.
- Özdemir, N. (2005). *Türk eğlence kültürü*. Akçağ Yayınları.
- Özer, S. (2013). *Demokrat Parti'nin köy ve köylü politikaları (1947-1960)*. Berikan Yayınevi.

- Özgül, M. K. (1997). *Paşabey-zâde Ömer Âli Bey: Türkmen kızı*. Zağnos Kültür ve Eğitim Vakfı.
- Öztürk, C. (1996). *Atatürk devri öğretmen yetiştirme politikası*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2012). *Cumhuriyet dönemi aydın kimliği, sekülerleşme ve köy enstitüleri*. Rağbet Yayınları.
- Öztürk, A. (2021). *Doktorlar köy yollarında*. Kitap Kulübü Yayınları.
- Öztürkmen, A. (2016). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İletişim Yayınları.
- Parla, J. (1990). *Babalar ve oğullar (Tanzimat romanının epistomolojik temelleri)*. İletişim Yayınları.
- Parlatır, İ. vd., (1998). *Türkçe sözlük*, C. 2. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Polat, N. H. (2019). “Ön Söz”. İçinde N. H. Polat (Ed.) *II. meşrutiyet dönemi Türk edebiyatı*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Püsküllüoğlu, A. (1966). *Başkaldırı. Öz Türkçe sözlük*. Bilgi Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1966). *Jakoben. Öz Türkçe sözlük*. Bilgi Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (1966). *Mujik. Öz Türkçe sözlük*. Bilgi Yayınevi.
- Püsküllüoğlu, A. (2004). *Meşrutiyet. Türkçe Sözlük*. Doğan Kitap.
- Rousseau, J. J. (2021). *Toplum sözleşmesi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2022). *Siyasal gövde*. Can Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet dönemi eğitim tarihi*. İletişim Yayınları.
- Saussure, F. de. (1998). *Genel dilbilim dersleri* (B. Vardar, Çev.). Multilingual.
- Sarınay, Y. (2004). “Türk Ocakları”, *TDV İslam ansiklopedisi-29*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sayılgan, A. (1975). “Narodniklik”. *Ansiklopedik marksist sözlük*. s.82-83. Marksist Matbaası.
- Sayın, Ö. (1998). *Birey, Toplum Ve Demokrasi. 75. Yılında Tüm Boyutlarıyla*

- Cumhuriyet Sempozyumu Bildirileri* (Sivas, 14-16 Ekim 1998). 45-54-. Cumhuriyet Üniversitesi.
- Seyhan, A. (2014). *Dünya edebiyatı bağlamında modern Türk romanı: kesişen yazgıların hikâyesi* (E. Irmak, Çev.). İletişim Yayınları.
- Shroder, M. Z. (1988). “*Edebî bir çeşit olarak roman*”. Roman teorisi. (Haz. Philip Stevick). (Çev. Sevim Kantarcıoğlu). Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Solak, Ö. (2014). *Cumhuriyet dönemi Türk romanında merkez-taşra çatışması*. Hikmetevi Yayınları.
- Tahir, K. (2020). *Notlar 2*. İthaki Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (1977). *Edebiyat üzerine makaleler*. Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2010). *XIX. asır Türk edebiyatı tarihi*. Yapı Kredi Yayınları.
- Taraklı, D. (1976). *Çiftçiye Topraklandırma Kanunu ve uygulama sonuçları*. ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.
- Taş, S. (1998). *Samim Kocagöz: yazar, eser, üslup*. T.C. Kültür Bakanlığı.
- TDK, Türk Dil Kurumu. (1999). *Güzel Yazılar, Romanlar*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekeli, İ. (1983). “Türkiye’de halkçılık”. (Ed. Murat Belge). *Cumhuriyet dönemi Türkiye ansiklopedisi Cilt VII*. İletişim Yayınları.
- Timur, T. (1991). *Osmanlı- Türk romanında tarih, toplum ve kimlik*. AFA Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1947). *Canlandırılacak köy*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tonguç, İ. H. (1999). *Mektuplarla Köy Enstitüsü yılları (1936-1946)* (E. Tonguç, Haz.). Güldiken Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye’de siyasal partiler cilt 1: ikinci meşrutiyet dönemi*. Kronik Yayınları.
- Turan, R., Yalçın, S., Şahin, M. ve Safran, M. (1997). *Atatürk ilkeleri ve inkılap tarihi*. (Kolektif Eser). Siyasal Kitabevi.
- Türk Ocağı’nın Nizamname-İ Esasî ve Dahilisî* [1328 (1912)], Tanin Matbaası.
- Türk, H. (2017). *Bir mavi yolcu: Sabahattin Eyüboğlu*. Serander Yayınları.

- Türkmen, İ. (2022). *Köy enstitüleri (1940-1954)*. Selenge Yayınları.
- Türkoğlu, P. (1997). *Tonguç ve enstitüleri*. Yapı Kredi Yayınları.
- Uçarol, R. (1985). *Siyasî tarih*. Filiz Kitabevi.
- Uslucan, F. (2017). “Öncü roman kavramı açısından bereketli topraklar üzerinde”, *Hece, Türk Romanı Özel Sayısı*, s. 65-67, s. 760-783.
- Ülken, H. Z. (1992). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*. Ülken Yayınları.
- Ünlü, M., & Özcan, Ö. (2003). *20. yüzyıl Türk edebiyatı 2: 1940-1960*. İnkılâp Yayınları.
- Üstel, F. (1997). *İmparatorluktan ulus- devlete Türk milliyetçiliği: Türk ocakları (1912-1931)*. İletişim Yayınları.
- Varlık, B. (1985). Tanzimat ve meşrutiyet dergileri. *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye ansiklopedisi* 1. Cilt. İletişim Yayınları.
- Yalçın, A. (2000). *Sosyal ve siyasal değişmeler açısından cumhuriyet dönemi Türk romanı*. Günce Yayıncılık.
- Yalçın, Murat (Ed.) (2010). *Tanzimat'tan bugüne edebiyatçılar ansiklopedisi Cilt 1*. Yapı Kredi Yayınları.
- Yeşil, A. (2002). *Türkiye Cumhuriyeti’nde ilk teşkilâtlı muhalefet hareketi: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. Cedit Neşriyat.
- Yetiş, K. (2007). *Dönemler ve problemler aynasında Türk edebiyatı*. Kitabevi.
- Yıldırım, S. (2020). *Türkiye cumhuriyeti tarihi II*. “Çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti dönemi”. (ed. N. Koç). (s. 47-98). İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2021). *Türkiye’de köylülüğün sosyal tarihi (1945- 1960)*. İletişim Yayınları.
- Yurtoğlu, N. (2017). *Demokrat Parti dönemi tarım politikaları ve siyasi, sosyal, ekonomik hayata tesirleri (1950-1960)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- YÖK. Yüksek Öğretim Kurumu. (1986). *Komisyon, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II, Atatürkçülük*. YÖK Yayınları.
- Zeyrek, Ş. (2006). *Türkiye’de halkevleri ve halkodaları: (1932-1951)*. Anı Yayınları.
- Zürcher, E. J. (1992). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*. (Çev. Gül Çağalı Güven) Bağlam Yayınları.
- Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. (7.b.) İletişim Yayınları.

Walicki, A. (1969). *The Controversy over capitalism- studies in the social philosophy of the russian populist*. Oxford University Press.

Makaleler

- Akandere, O. (2003). Bir Demokrasi Beyannamesi Olarak “Dörtlü Takrir ’ n” Amacı Ve Mahiyeti. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9): 5-28.
- Aydın, Y. (2017). Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarında ( alıku u, Acımak, Yeşil Gece, Kan Davası) “Eğitimde  iddet Olgusu” nun İdeolojik İşlevleri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1): 229-258.
- Aydoğan, P. (2018). Yunus Nadi ve Köycülük Düşüncesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 73 (2): 419-452.
- Aysal, N. (2005). Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Do u u: Köy Enstitüleri. *Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35): 267-282.
- Bilir, A. (2011). Türkiye’de   retmen Yeti tirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, s. 223-246.
- Birecikli, İ. B. (2008). *Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı  zerine Bir İnceleme*. *Gazi Akademik Bakış*, 2(3): 211-226.
- Bozdoğan, A. (2007). Birinci Yeni Lisan Makalesini Milli Edebiyat Akımının Bildirgesi Olarak Okumak. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(2): 251-266.
-  akmak, C. (2024). Fatih Kerim ’nin “Sultan A kı” Adlı Eseri. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* (57): 31-54.
-  elik, K. (2007). Millî Mücadele de İ  İsyancılar Vatana İhanet Kanunu ve İstikl l Mahkemeleri. *Atatürk Yolu Dergisi*. 10(40): 569-613.
-  elik, R. (2009). 20. Yüzyılın İkinci Yarısında Rus Edebiyatında ve Türk Edebiyatında Köye Yaklaşım. *Turkish Studies*, 4(8): 791-803.
- Demiryürek, M. (2021). Orhan Hançerlioğlu’nun İnsansız  ehir’inde Köylüler ve Kentliler. *Folklor/Edebiyat*, 27(107): 687-704.
- Dilek, H. (2016). Köy Muallim Mektepleri ile Köy   retmen Okulları Müfredat Programının Analizi ve Yurтта lık Bilgisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 6(11): s.92-110.
- Dino, G. (1954). Nabizâde Nazım’ın "Karabibik” İsimli Hikâyesi  zerine Bir Deneme. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi* 1(2): 1865-1893.

- Erzen, F. (2016). Fahri Erdiñ'in "Ali'nin Biri" Romanında Yapı ve İzlek. *Littera Turca Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2(2): 39-66.
- Eşiyok, B. A. (2013). Türkiye'de Başarısız Kalmış Bir Reform Girişimi: 1945 Tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Günümüze Uzanan Süreç. *Memleket Siyaset Yönetim*, 8 (19-20): 176-232.
- Fırıncioğulları, S. (2016). Hermeneutik Yöntem, Ontolojik Hermeneutik ve Hans Georg Gadamer. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (53): 286-293.
- Gündüz, M. (2010). II. Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet Dönemi, Eğitim ve Öğrenci Dernekleri (I). *Turkish Studies*, 5(2): 1088-1120.
- Hisarcıklılar, E. (2022). "Kadıköyü'nün Romanı" adlı eserin Beauvoir'un feminist edebiyat kuramı doğrultusunda incelenmesi. *Gazi Türkiyat*, (31): 63-78.
- İnan, S. (2004). Muhalefetin istemediği ilk erken seçim: 1946 belediye seçimleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 13(1): 50-66.
- Kavcar, C. (1975). Türk Roman ve Hikâyesinde Köye İlk Açılma. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 8(1): 317-325.
- Kaya, T. (2017). Yerleşim Evleri ve Göçmenden Vatandaşa: Hull House Örneği. *İnsan Hakları Yıllığı*, (35): 79-95.
- Kodal, T. (2014). Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (52): 295-314.
- Koray, E. (1983). Yeni Osmanlılar. *BELLETEN*, 47(186): 563-582.
- Küçük, A. (2009). "Türkiye'de 1950-1960 Arası Dönemde Hukuki Gelişmeler ve Fiili Uygulamalar: Türkiye Ne Oranda Demokratikleşebildi?". *Demokrasi Platformu*, 5(17): 55-130.
- Narlı, M. (2013). Romanlar ve Taşralar: Türk Romanında Taşra Algısı Üzerine Bir Değerlendirme. *Bilig* (64): 285-316.
- Narlı, M. (2020). Orhan Kemal Romancılığının Nitelikleri Yenilikleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4(3): 33-44.
- Okutan, M. Ç. (2009). Demokrat Parti'nin Doğuşunda Etkili olan Sosyo-Politik Dinamikler. *Demokrasi Platformu*, 5(17): 1-11.

- Okday, S. & Varlı, A. (2010). Türkiye’de 1050-1954 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28 (1): 1- 22.
- Örmecioğlu, H.T. (2019). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Köycülük Tartışmaları ve Numune Köyler. *TTK BELLETEN*, 83(297): 729-752.
- Özkan, İ. (2016). Türk Eğitiminde Öğretmen Okulları ve Öğretmen Yeterliliklerine Dair Düşünceler. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (15): 1-28.
- Polat, N. H. (2020). Türk Dil Kurumunun Büyük Atası ‘Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar.” *Türk Dili*, 69 (822): 10-23.
- Sağlam, M. H. (2014). Tartışmalı bir Eser: Ahmet Mithat Efendi’nin Bahtiyarlık Romanı Üzerine Bir Tahlil Çalışması. *TurkishStudies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, (9): 1219-1234.
- Serbest, K. (2020). Nevşehir Yöresi Geleneksel Eğlence Unsurlarının Turizmde Kullanımı. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(30): 745-761.
- Sevinç, C. (2012). “Aydının Halkla İmtihani: Ziya Gökalp’ın Halka Doğru Düsturu Bağlamında Cumhuriyet’in İlk Çeyreğinde Türk Romanında İdealist Öğretmen Tipleri.” *Gazi Türkiyat*, 1(10): 127-163.
- Şahinkaya, S. (2019). Mustafa Kemâl Paşa’nın Halkçılık Programı 13 Eylül 1920. *Memleket Siyaset Yönetim*, (32): 183-194.
- Şahin, V., Topdaş F. (2016). Toplumsal Gerçekçilik Bağlamında Yaşar Kemal’in ‘Dağın Öte Yüzü’ Üçlemesi. *Journal of Turkish Language and Literature*. (2): 463-482.
- Tachau, Frank; Good, Mary Jo D (1973). “The Anatomy of Political and Social Change: *Turkish Parties, Parliaments, and Elections*”, *Comparative Polititics*, Vol. 5, No. 4, s. 556.
- Tekelioğlu, Y. (2010). Toprak reformu ve Türkiye uygulamaları. *Akdeniz İİBF Dergisi*. 10 (19): 43-80.
- Tekin, Y. (2009). Demokrat Parti’nin İktidar Yıllarında Demokrasi ile İmtihani. *Demokrasi Platformu*, 5(17): 131-150.
- Toker, Ş. (2002). Cumhuriyet Sonrası Türk Romanında Öğretmen ve Sorunları. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(2): 1-10.

- Toprak, Z. (1984). Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler. *Toplum ve Bilim*, (24): 69-81.
- Tünay, M. (1986). “Atatürk’ün Halkçılık İlkesi ve Çalışma Hayatı” *AAM Dergisi*, (5): 505-518
- Türk, H. (2017b). Ziya Gökalp ve Yeni Hayat. *Electronic Turkish Studies*, 12(30): 463-474.
- Türk, E. B. (2023). Patrona Halil’in Roman Dünyasındaki İz Düşümü. *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 6(2): 223-233.
- Türkmen, İ. (2020). "Köy Enstitüleri Araştırmaları Üzerine Metodolojik Bir Yaklaşım (A Methodological Approach On Village Institutes Research)", *History Studies Dergisi _International Journal Of History*. 12(3): 1315-1333.
- Uyar, F. (2015). Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar Üzerinde Romanında Kentte Yiten İnsan. *Mavi Atlas* (5): 43-52.
- Yiğitbaş, M. ve Özdemir, H. (2021). Türkçü Bir Dergi: Halka Doğru ve Şiir Dünyası. *Edebi Eleştiri Dergisi*, Takvîm-i Vekâyî'den 1928 Yılına Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 249-263.
- Yılmaz, M. (2024). Demokrat Parti Dönemi Yaşar Kemal Romanlarında Direniş ve Başkaldırı. *Turkish Studies- Language*, 19(1): 410-416.
- Zhienbaev, E.B. ve Abışova, Z.B. (2020). Toplumcu Gerçekçilik Bağlamında Orhan Kemal'in Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme. *Ясауи университетінің хабаршысы*. 4 (118): 246–258.
- 50 Yılda Türk Sanayi (1973). Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.01./847.353.3 CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi.

Resmî Yayınlar

1924 Anayasası, Teşkilatı Esasiye Kanunu, Kanun Numarası: 491, Kabul Tarihi: 20/4/1340 (1924).

CHP, (1940). *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*. Zerbamat Basımevi.

Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi (1927). TBMM Matbaası.

T.C. Resmi Gazete, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu”, Kanun No: 4753, S. 6032, (15 Haziran 1945). Köy Enstitüleri Kanunu (T.C. Resmî Gazete, 17 Nisan 1940. Sayı:4491).

T.C. Resmî Gazete, *Maarif Teşkilâtına Dair Kanun*, Kanun No: 338, (3 Nisan 1926).

T.C. Resmî Gazete, *Milletvekili Seçim Kanunu (MSK)*, Kanun No: 5545, md. 171/1, Sayı: 7438, (21 Şubat 1950).

T.C. Resmî Gazete, *Muallim Mektepleri Talimatnamesi*, Sayı: 1713, (31 Kanunusani 1931).

T.C. Resmî Gazete, *Orta Tedrisat Muallimleri Kanunları*, Sayı: 68, (9 Nisan 1924).

TBMM Tutanak Dergileri (Zabıt Cerideleri)

TBMM Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, (1Mart 1922).

TBMM Zabıt Ceridesi, Birinci İçtima, (1Mart 1923).

TBMM Zabıt Ceridesi, Seksen Dördüncü İnkat, (2 Ekim 1930).

TBMM Zabıt Ceridesi, On Yedinci İnkat, (25 Haziran 1931).

TBMM Zabıt Ceridesi, Altmış Yedinci İnkat, (21 Haziran 1932).

TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt 18, Birinci İçtima, (1 Kasım 1933).

TBMM Zabıt Ceridesi, Elli Sekizinci İnkat, (22 Mayıs 1944).

TBMM Zabıt Ceridesi, Elli Dokuzuncu İnkat, (23 Mayıs 1944).

TBMM Zabıt Ceridesi, On İkinci İçtima, (1 Eylül 1339).

TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnkat, (29 Mayıs 1954).

TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü İnkat, (24 Haziran 1954).

TBMM Tutanak Dergisi (14.05.1945). Cilt 17, Dönem 7, Toplantı 2

TBMM Tutanak Dergisi (29.05.1950). Cilt 1, Dönem 9, Toplantı 01.

TBMM Tutanak Dergisi (28 Mart 1951). Cilt 6, Dönem 9, Toplantı 1.

Tezler

Akcaoglu, S. (2003). *Necati Cumalı'nın Hikâye ve Romancılığı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Arslan, F. (2005). *İlhan Tarus (İnsan ve Eser)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.

- Aslanboğa, A. (2011). *Dursun Akçam'ın Romanlarında Yapı ve İzlek* (Yüksek Lisans Tezi). Ardahan Üniversitesi.
- Ay, F. (2011). *Yaşar Kemal'de Göç Olgusu (Bir Ada Hikâyesi I Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana, Bir Ada Hikâyesi II Karıncanın Su İçtiği, Bir Ada Hikâyesi III Tanyeri Horozları)*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Kültür Üniversitesi.
- Aydın, Z. (2019). *1908-1923 Arası Köy Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Çaklı, L. (2004). *Jean Giono'nun 'Tepe' Romanı ile Yaşar Kemal'in 'Ortadirek' Romanında Doğa- Kişi İlişkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi.
- Çakmak, S. (2019). *Giresun Türk Ocağı ve Tarihi Gelişimi (1917-1931)*. (Yüksek lisans Tezi). Giresun Üniversitesi.
- Çetin, T. (1997). *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*. (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Çetin, R. B. (2020). *Türk Eğitim Sisteminde Denetim Alt Sisteminin Analizi ve Bir Model Önerisi*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Değirmenci, Ö. (2019). *Ümit Kaftancıoğlu'nun edebî kişiliği ve eserleri* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi.
- Dere, M. (2019). *Kemal Tahir'in Romanlarında ve Hikâyelerinde Yapı-Tema* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.
- Eliuz, Ü. (2004). *Orhan Kemal'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.
- Erkan, Ü. (2014). *Türk Yurdu Dergisinde Milliyetçilik (1911- 1931)*. (Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Erol, K. (2005). *Talip Apaydın'ın Hayatı, Roman ve Öyküleri Üzerine Bir Araştırma*, (Doktora Tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Güdek, O. (2007). *Halka Doğru Dergisi: Tahlili Fihrist, İnceleme, Seçme Metinler* (Yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi.

- İnan, S. (2002). *Muhalefette Adnan Menderes (1945- 1950)*. (Doktora Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kanter, M. F. (2008). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek* (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.
- Kılınç, İ. (2019). *Mehmet Sunullah Arısoy, Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Mutlu, Ö. (2021). *Cumhuriyet Dönemi'nde Öğretmen Yetiştirme Meselesi ve Çözüm Arayışları: İlk Öğretmen Okulları (1954-1974)*. (Yüksek Lisans Tezi). Tokat Gaziosmanpaşa.
- Sarıçiçek, M. (1995). *Reşat Enis Aygen, Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma/İnceleme*. (Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi.
- Odabaşı, İ. A. (2006). *II. Meşrutiyet Dönemi Basın ve Fikir Dünyasında Genç Kalemler Dergisi*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Ortakçı, A. (2020). *Kültürel Miras Koruma Yaklaşımları Bağlamında Halkevlerinde Yapılan Çalışmalar (1932-1951)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Özata Dirlikyapan, J. (2007). *Yazınsal Kavrayışta Köklü Bir Değişim: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*. (Doktora Tezi). Bilkent Üniversitesi.
- Özbek, Â. (2018). *Cevat Şakir Kabaağaçlı Hayatı-Eserleri-Sanatı Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi.
- Özden, M. (1994). “‘Türk Yurdu’ Dergisi ve İkinci Meşrutiyet Devri Türkçülük Akımı (1911-1918)”. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Özen, G. (2021). *Mehmet Başaran'ın Şiirleri Üzerine Tematik Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi.
- Sarı, S. (2011). *Çok Partili Yaşama Geçiş Denemeleri (1923-1938)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi.

- Sarınay, Y. (1993). *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912-1931)*. (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Temür, H. (2020). *Demokrat Parti'de Parti İçi Muhalefet (1946-1960)*. (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi.
- Yıldırım Yentür, G. (2024). *Orhan Hançerlioğlu'nun Romanlarında Yapı ve İzlek* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Yıldırım, Ö. (2017). *Bir Siyaset Adamı Portresi: Refik Koraltan*. (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- Yılmaz, E. (2019). *Fakir Baykurt ve Kemal Tahir Yapıtlarında Köy ve Köylülük Olgusu: Karşılaştırmalı Sosyolojik Bir Değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler/ Dergiler

- Arıtürk, H. (1948). Köy kalkınma mes'elesi. *Davran*, Yıl: 1, S. 4, s. 11.
- Atakan, T. (1945). Anadolu Kadını. *Türke Doğru*, Yıl: 1, S. 3, s. 15-16.
- Bahadınli, Y. (1964). Benim Doğduğum Köy ya da Otuz Beş Yıl. *Emekçi Gazetesi*, Yıl:1, S. 1, s.3
- Baykurt, F. (1950). Köy Enstitüleri. *Varlık Dergisi*, Yıl: 1950, S. 358, s. 8.
- Cantek, L. (2001). Köy Manzaraları: Romantizm ve Gerçekçiliğin Düzelizmleri. *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 88, s. 188-201.
- Çelik, N. (1974). Kemal Tahir İçin Biyografi Çalışması. *Türkiye Defteri*, Yıl: 1975, S. 6, s. 17-50.
- Denizcioğlu, (1947). Türk Ocakları ve Halkevleri. *Kızılalma*, Yıl: 1, Sayı: 8, s. 3.
- Güneri, F. (1974). Eşkıyalık Üzerine. *Türkiye Defteri*, S. 4, s. 1-6.
- Karaçam, N. (1954). Makalcılar ve Köylü Konuşması. *Varlık Dergisi*, Yıl: 1954, S. 406, s. 25.

- Koloğlu, O. (1985) “Reval’de Osmanlı Gerçekten Paylaşıldı mı?”. *Tarih ve Toplum*, S. 24, s. 16-19.
- Köylü. (1948). Bir Köylünün İçinden Gelenler. *Davran*, Yıl: 1, S. 5, s. 11.
- Müttetifikan Büyük Millet Meclisi Riyasetine İntihab Edilen Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Mühim ve Tarihî Nutukları” (1923). *Hâkimiyet-i Milliye*, S.888.
- Maksat ve Meslek. (1911). *Türk Yurdu*, Yıl: 1, S. 1, s. 1.
- Nadir, N. (1950). İçerde Sanat ve Fikir Hareketleri Parti Kongresi. *Varlık Dergisi*, Yıl: 1950, S. 355, s. 15.
- Köymen, N. K. (1933). Köy Seferberliğe Doğru. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, Cilt I, Sayı: 2, s. 356.
- Öztelli, C. (1954). Bizim Yayla. *Varlık Dergisi*, Yıl: 1954, S. 404, s. 13.
- Safa, P. (1948). Köy-Şehir Davası. *Ulus Gazetesi*, Yıl: 29, No: 9833, s. 1-9.
- Sanus, O. Z. (1945). Köylü ve Toprak. *Bucak*, Yıl: 1, Sayı: 4, s. 3.
- Seyfettin, Ö. (1919). Memlekete Mektub. *Büyük Mecmua*, Sayı: 2, s. 30.
- Tanpınar, A. H. (1936). Bizde Roman 1. *Kültür Haftası*, s. 25-26.
- Tataç, Z. (1948). Türk Ocaklarını Yeniden İhya Etmeliyiz. *Kızılelma*, Yıl: 1, Sayı: 14, s. 4.
- Telek, Burhan (1975). Demokrasiye Geçiş. *Milliyet Gazetesi*. 15 Ocak 1975. s. 2.
- Türkeş, A. Ö. (2001). Taşra İktidara. *Toplum ve Bilim Dergisi*, S. 88, s. 201-235.
- Yüksel, O. (1959). İktidar ve Muhalefet. *Serdengeçti*, Yıl: 11, S. 28, s. 3.

Dijital Kaynakları

- İnönü, İ. (1944–1950). *Konuşma, demeç, makale, mesaj ve söyleşileri (29 Aralık 1944 – 28 Mayıs 1950)* (Hazırlayan: İ. Turan). İsmet İnönü Araştırma ve Uygulama Merkezi. <https://www.ismetinonu.org.tr/ismet-inonu-1944-1950.htm> (Erişim tarihi: 19.10.2024).

Yüksek Seçim Kurulu. 1950-1977 yılları arası milletvekili genel seçimleri. Yüksek Seçim Kurulu. <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> (Erişim Tarihi: 20 Ekim 2024).



EK- 1 Halkevleri ve Çıkarttıkları Dergiler¹¹²

Şehir	Dergi 1	Dergi 2	Dergi 3
Adana	Akgünler	Çukurova	Görüşler
Adapazarı	Sakarya		
Afyonkarahisar	Taşpınar		
Akşehir	Sultandağ		
Antakya	Hatay		
Antalya	Çağlayan	Türk Akdeniz	
Artvin	Çoruh		
Bafra	Altınyaprak		
Bakırköy	Halk Dergisi		
Balıkesir	Kaynak		
Beşiktaş	Barbaros		
Bilecik	Devrimin Sesi		
Bolu	Abant	Duygular	
Burdur	Burdur	Ülker	
Bursa	Uludağ		
Çanakkale	Anafarta		
Çorum	Çorumlu		
Denizli	İnanç		
Diyarbakır	Karacadağ		
Edirne	Altıok		
Edremit	Ege		
Elazığ	Altan		
Eminönü	Halk Bilgisi Haberleri	İstanbul	Yeni Türk
Erzurum	Atayolu	Yayla (Erzurum)	
Fatih	Halk İçin		
Gaziantep	Başpınar		
Giresun	Aksu		
Isparta	Un		
İzmir	Fikirler		
Kars	Doğuş		
Kastamonu	İlgas		
Kırklareli	Batıyolu		
Kırşehir	Kılıçözü		
Konya	Konya		

¹¹² Halkevleri ve dergilerin isimleri toplu halde Mahmut H. Şakiroğlu'nun Halkevleri Dergileri Neşriyatı

Malatya	Derme	
Manisa	Bozkurt	Gediz
Mersin	İçel	
Merzifon	Taşan	
Milas	Yeni Milas	
Mudanya	Dağarcık	
Muğla	Muğla	
Niğde	Akpınar	
Ordu	Yeşil Ordu	
Samsun	19 Mayıs	
Sinop	Dıranas	
Sivas	IV Eylül (Ortayayla)	
Tekirdağ	Küçük Menderes	
Tokat	Yeni Tokat	
Trabzon	İnan	
Urla	Ocak	
Yozgat	Notlar	
Zonguldak	Karaelmas	

EK- 2 Türkiye’de Açılan Köy Enstitüleri ve Kuruluş Tarihleri

Ad/ Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi
Akçadağ/ Malatya	1940
Akpınar- Ladik /Samsun	1940
Aksu/ Antalya	1940
Arifiye/ Sakarya	1940
Beşikdüzü/ Trabzon	1940
Cılavuz/ Kars	1940
Çifteler /Eskişehir	1939
Dicle /Diyarbakır	1944
Düziçi /Adana	1940
Erciş /Van	1948
Gölköy/ Kastamonu	1939
Gönen / Isparta	1940
Hasanoğlu / Ankara	1939
İvriz /Konya	1941
Kepirtepe /Kırklareli	1939
Kızılçullu /İzmir	1939
Ortaklar / Aydın	1944
Pamukpınar / Sivas	1941
Pazarören /Kayseri	1940
Pulur /Erzurum	1942
Savaştepe /Balıkesir	1940

EK- 3 Demokrat Parti Döneminde Türk Romanları¹¹³

YAZAR	ESERLER
Abdülhak Şinasi Hisar	Ali Nizami Bey'in Alafrangalığı (1952)
Aka Gündüz	Bir Kızın Masalı (1954)
Attila İlhan	Sokaktaki Adam (1953) Zenciler Birbirine Benzemez (1957)
Ayhan Hünalp	Küçük İstasyonlar (1954)
Cengiz Dağcı	Korkunç Yıllar (1956) Yurdunu Kaybeden Adam (1957) Onlar da İnsandı (1958)
Cengiz Tuncer	Hacizli Toprak (1960)
Cevdet Kudret	Havada Bulut Yok (1958)
Erdal Öz	Odalarda (1960)
Esat Mahmut Karakurt	Erikler Çiçek Açtı (1952) Kadın Severse (1959) Kadın İsterse (1960)
Faik Baysal	Rezil Dünya (1955)
Fakir Baykurt	Yılanların Öcü (1959)
Halide Edip Adıvar	Akile Hanım Sokağı (1958)
Hikmet Erhan Bener	Acemiler (1952) Gordium (1956) Loş Ayna (1960)
İlhan Tarsus	Samanpazarı (1954) Yeşilkaya Savcısı (1955) Var Olmak (1957)
Kemal Bekir	Yabancılar (1958)
Kemal Tahir	Sağırdere (1955) Esir Şehrin İnsanları (1956) Körduman (1957) Rahmet Yolları Kesti (1957) Yediçinar Yaylası (1958) Köyün Kamburu (1959)
Kerime Nadir	Posta Güvercini (1950) Ruh Gurbetinde (1952) Pervane (1953)

¹¹³ Tablo, Olcay Önerçin'in *Türk Roman ve Öyküsü* isimli eseri esas alınarak oluşturulmuştur. Olcay Önerçin eserinde Türk romanlarını yıl yıl ayırmıştır.

	Son Hıçkırık (1955)
	Esir Kuş (1956)
	Kırık Hayat (1957)
	Aşk Bekliyor (1959)
	Gümüş Selvi (1960)
	Boş Yuva (1960)
Mehmet Seyda	Yaş Ağaç (1958)
	Ne Ekersen (1959)
Nahid Sırrı Örik	Sultan Abdülhamit Düşerken (1957)
Necati Cumalı	Tütün Zamanı (1959)
Oktay Akbal	Garipler Sokağı (1950)
	Suçumuz İnsan Olmak (1957)
Orhan Hançerlioğlu	Karanlık Dünya (1951)
	Büyük Balıklar (1952)
	Oyun (1953)
	Ekilmemiş Topraklar (1954)
	Ali (1955)
	Kutu Kutu İçinde (1956)
	Yedinci Gün (1957)
	Bordamıza Vuran deniz (1960)
Orhan Kemal	Avare Yıllar (1950)
	Murtaza (1952)
	Cemile (1952)
	Bereketli Topraklar Üzerinde (1954)
	Suçlu (1957)
	Serseri Milyoner (1957)
	Devlet Kuşu (1958)
	Vukuat Var (1959)
	Gavurun Kızı (1959)
	Küçücük (1960)
	Dünya Evi (1960)
Peyami Safa	Yalnızız (1951)
	Biz İnsanlar (1958)
Refik Halit Karay	Nilgün – Türk Prensesi Nilgün (1950)
	Bu Bizim Hayatımız (1950)
	Nilgün – Mapa Melikesi Nilgün (1952)
	Dişi Örümcek (1953)

	Yeraltında Dünya Var (1953) Bugünün Saraylısı (1954) Kadınlar Tekkesi (İki cilt) (1955) İki Cisimli Kadın (1955) Karlı Dağdaki Ateş (1956) Dört Yapraklı Yonca (1957)
Reşat Enis	Yolgeçen Hanı (1952) Despot (1957)
Sait Faik Abasıyanık	Kayıp Aranıyor (1953)
Samim Kocagöz	Yılan Hikâyesi (1954) Onbinlerin Dönüşü (1954)
Sunullah Arısoy	Karapürçek (1958)
Şahap Sıtkı	Gün Görmeyen Sokak (1958)
Tahsin Yücel	Mutfak Çıkmazı (1960)
Talip Apaydın	Sarı Traktör (1958) Yarbükü (1959)
Tarık Buğra	Siyah Kehribar (1953)
Tarık Dursun K	Rıza Bey Aile Evi (1957) İnsan Kurdu (1959)
Yakup Kadri Karaosmanoğlu	Panorama (I. Cilt) (1953) Panorama (II. Cilt) (1954) Hep O Şarkı (1956)
Yaşar Kemal	Teneke (1955) İnce Memed I (1955) Ortadirek (1960)
Yusuf Atılgan	Aylak Adam (1959)
Yusuf Ziya Ortaç	Üç Katlı Ev (1953)

EK- 4 Çalışma İçerisinde Yer Alan Romanların Yapı Unsurları

Yazar	Eser	Şahıs	Karşıt Karakterler	Zaman	Mekân	Bakış Açısı
Kemal Tahir	Sağırdere	Mustafa Pelvan Vahit	Topal İsmail Hocaların Hakkı Candarma Nail	1938-1939	Çankırı Yamören Köyü, Ankara	Gözlemci
Kemal Tahir	Körduman	Mustafa	Topal İsmail Hocaların Hakkı Candarma Nail	1939-1940	Çankırı Yamören Köyü	Gözlemci
Kemal Tahir	Köyün Kamburu	Çalık Kerim	Uzun İmam	1885-1920 (Millî Mücadele)	Narlıca Köyü	Gözlemci
Kemal Tahir	Rahmet Yolları Kesti	Maraz Ali, Uzun İskender Ağa, Katır Adil, Koca Zeynel	Süleyman Ağa, Arif Ağa	Belirsiz	Çorum Köyleri	Gözlemci, Çoğul
Orhan Kemal	Bereketli Topraklar Üzerinde	İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali, Köse Hasan	Bilal, Irgatbaşı, Küçük Ağa	1940-1950'li yıllar	Şehir (isim belirtilmemiş)	Tanrısalsal
Orhan Kemal	Cemile	Cemile	Deveci Çopur Halil, Kadir Ağa	1934 yılı Eylül ayı	Adana	Tanrısalsal
Talip Apaydın	Sarı Traktör	Arif		1950'lerin başı	Eskişehir Özeler Köyü	Tanrısalsal
Talip Apaydın	Yarbükü	Remzi	Haydar Köylüler	Yaz ve Sonbahar mevsimi	Yarbükü (Orta Anadolu)	Tanrısalsal
Sunullah Arısoy	Karapürçek	Muallim, Zehra	Kör Mamıd	1948-1949	Karapürçek Köyü	Tekil
Reşat Enis Aygen	Despot	Fikret	Davut Ağa	Birinci Dünya Savaşı ve	İstanbul, Eskişehir, Zonguldak	Tekil

				Kurtuluş Savaşı		
Fakir Baykurt	Yılanların Öcü	İrazca, Kara Bayram	Muhtar Deli Hacı	Demokrat Parti dönemi (1950'ler)	Burdur'un Karataş Köyü	Tanrısall
Orhan Hançerlioğlu	Ekilmemiş Topraklar	Murat	Karadereli	1876-1945	Bir Anadolu Köyü	Tanrısall
Orhan Hançerlioğlu	Karanlık Dünya	Ahmet	Hacı Yakup	Elektriğin dahi olmadığı zamanlar	Mazılık	Tanrısall
Yaşar Kemal	İnce Memed	İnce Memed,	Abdi Ağa	1924-1933	Çukurova Torosları'nın Dikenlidüzü, Değirmenoluk ve Vayvay Köyleri	Tanrısall
Yaşar Kemal	Teneke	Kaymakam Fikret İrmaklı, Zeyno Karı,	Çektik Ağaları (Murtaza Ağa, Okçuoğlu)	Cumhuriyet'in ilk yılları	Sazlıdere Köyü, Kasaba	Tanrısall
Yaşar Kemal	Ortadirek	Uzun Ali, Meryemce, Koca Halil	Muhtar	1954-1960	Toroslar, Çukurova Yolları	Tanrısall
Refik Erduran	Yağmur Duası	Ferhat Gürz	Ahmet Hoca, Şeyh Necmettin	1953	Pınarlı Köyü	Tekil
İlhan Tarus	Yeşilkaya Savcısı	Savcı	Ali Ağa	1953-1954	Yeşilkaya Nahiyesi	Tekil
Samim Kocagöz	Yılan Hikâyesi	İsmail	Dalyancı Ağa ve Adamları, Muhtar	1945-1946	Ege Bölgesi'nde yer alan bir köy	Tanrısall
Cevat Şakir Kabağaçağı	Ötelerin Çocukları	Elif	Hacı Resul Ağa	Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yirmi yıl	Çatalkaya Köyü	Tanrısall
Fikret Arıt	Muhtar	Hasan Efendi	Haydar, Demokratlar	1954	İstanbul'a bağı bir köy	Tanrısall
Fahri Erdinç	Alinin Biri	Ali	Rahim Ağa	1950-1952	Daylım Köyü	Tanrısall

Necati Cumalı	Tütün Zamanı	Zeliş	Boşnak Bekir, Kör Fehmi	1950	Urla'ya bağlı tütün tarlaları	Tanrısall
Cengiz Tuncer	Hacizli Toprak	Hasan	Mastan Ağa	1950'li yıllar	Karaahmetli Köyü	Tanrısall
Reşat Nuri Güntekin	Kan Davası	Ömer	Hacı Rüstem	Cumhuriyet sonrası	Yukarı Sazan ve Aşağı Sazan Köyleri	Tanrısall ve Tekil
Cevdet Kudret Solok	Havada Bulut Yok	Süleyman	Memurlar	1950'li yılların başı	Kayseri	Tanrısall



ÖZGEÇMİŞ

